

PALI Language Texts: Philippines

**CEBUANO
FOR BEGINNERS**

**MARIA V. R. BUNYE
& ELSA P. YAP**

CEBUANO FOR BEGINNERS

PALI Language Texts: Philippines
(Pacific and Asian Linguistics Institute)
Howard P. McKaughan
Editor

CEBUANO FOR BEGINNERS

by

Maria Victoria R. Bunye

and

Elsa Paula Yap

University of Hawaii Press

Honolulu 1971

The work reported herein was performed pursuant to a contract with the Peace Corps, Washington, D.C. 20525. The opinions expressed herein are those of the authors and should not be construed as representing the opinions or policy of any agency of the United States Government.

Library of Congress Catalog Card Number 79-148649
ISBN 0-87022-091-8
Copyright © 1971 by University of Hawaii Press
All rights reserved
Manufactured in the United States of America

PREFACE

The lessons herein were developed under a contract with the Peace Corps (PC 25-1507) at the University of Hawaii under the auspices of the Pacific and Asian Linguistics Institute. Earlier drafts of the lessons were tested in Peace Corps training sessions at Hilo, Hawaii.

Many have contributed to their development. The authors are indebted to trainees, instructors, coordinators and administrators of the Peace Corps for their suggestions and help.

This text is one of a series. Others include a vocabulary and grammatical notes for Cebuano and similar materials for other Philippine languages.

Howard P. McKaughan
Editor

CONTENTS

Part I:	Introduction	xv
Part II:	The Language Textbook	xxiii
Part III:	Types of Pattern Drills	xxv
Part IV:	Notes to the Teacher	xxxii

LESSON

1	Greetings	3
	Particles: [sab], [man], [pod]	
2	Greetings: variation	7
	Particle: [lang]	
3	Greetings: variation	12
	Particles: [man], [diay]	
4	Demonstrative Pronouns: <u>kini</u> -class . . .	17
	Question Words: <u>unsa</u> , <u>kinsa</u>	
	Topic Case Markers: [si], [ang]	
5	Personal Pronouns: 1st set, singular, . . . <u>akó</u> -class	25
	Interrogative Statements	
Supplementary Materials:	Lessons 1-5	33
6	Non-Verbal Affix: (taga-)	34
	Place Marker: [sa]	
7	Personal Pronouns: 1st set, plural, . . . <u>akó</u> -class	42
	Particles: [na], [ra], [gyud]	
	Verb: (mu-) class	
	Focus: Actor	
	Mood : Factual and Non-Factual	
	Aspect: Neutral	

8	Personal Pronouns: 2nd set, preposed . . possessive, <u>áko</u> -class Agentive Case Markers: [ni], [sa] Demonstrative Pronouns: <u>nia</u> -class Tag Question: <u>dili ba?</u>	55
	Supplementary Materials: Lessons 6-8	65
9	Adjectives: Simplex Form Non-verbal Affix: (-a/-ha)	68
10	Adjectives: Simplex Form Oblique Case Marker: [ug] Ligature: [nga]	77
	Supplementary Materials: Lessons 8-10	88
11	Existential Form: <u>aduna</u> Negation: <u>wala</u> Personal Pronouns: 3rd set, <u>nako</u> -class Noun Marker: (-y)	90
12	Personal Pronouns: 3rd set, <u>nako</u> -class 106 in Indirect Discourse Question Words: <u>asa</u> , <u>ngano</u> , <u>pila</u> Particles: [kay], [aron], [uban]	
	Supplementary Materials: Lessons 11-12	116
13	Question Word: <u>hain</u> Demonstrative Pronouns: <u>nia</u> -class <u>Sa</u> -phrase indicating Location Verb: (mag-) class Focus: Actor Mood : Factual and Non-Factual Aspect: Progressive	118
	Supplementary Materials: Lessons 11-13	128
14	Question Words: <u>pila</u> , <u>anus-a</u> Non-Verbal Affix: (ika-) Particle: [ka] Months, Seasons, Years Numerals	130
15	Question Word: <u>tagpila</u> Non-Verbal Affix: (tag-)	136

16	Question Words: <u>pila</u> , <u>unsa</u>	144
	Days of the Week	
Supplementary Materials: Lessons 14-16		152
17	Hour Marker: [ala]/[alas]	155
	Marker: [sa]	
17A	Question Word: <u>pila</u>	161
	Weights and Measures	
18	Pseudo-Verb: <u>Gusto</u> + Non-Factual Mood. .	169
	of the verb	
	Afactual Mood (Imperative)	
	(pag-) + V base	
	Negation: <u>Ayaw</u> + V base	
Supplementary Materials: Lessons 17-18		181
19	Pseudo-Verb: <u>kinahanglan</u> + Non-Factual	183
	Mood of the verb	
	Adverbial construction: [ug] + adverb	
20	Verb: (mag-) class	194
	Focus: Actor	
	Mood : Factual and Non-Factual	
	Aspect: Progressive	
	Hortatory Expression: (mag-) class V + <u>kita</u>	
Supplementary Materials: Lessons 19-20		205
21	Adjectives: Simplex Form	207
	Non-Verbal Affixes: (ka-)	
	(gi- -on)	
22	Preposed Possessive Pronouns: 2nd set,	220
	<u>áko</u> -class	
	Non-Verbal Affix: (-a/-ha)	
	Adjectives:	
	Pluralization: Non-Verbal Affix (-g-)	
	Comparative Form: [mas] + Adj base	
	Superlative Form: [labing] + Adj base	
	Personal Pronouns: 4th set, <u>kanako</u> -class	
Supplementary Materials: Lessons 21-22		234

23	Adjectives: Full Reduplication + [pa]. . . Contrast between the particles [pa] and [na]	237
24	Adjectives: Non-Verbal Affix (pala-) . . . Verb: (-on) class Focus: Goal Mood : Factual and Non-Factual Aspect: Neutral Demonstrative Pronouns: <u>niini</u> -class	248
25	Demonstrative Pronouns: <u>dinhi</u> -class. . . Compound Form: <u>nia dinhi</u> Personal Pronouns: 4th set, <u>kanako</u> -class	258
25A	Demonstrative Pronouns: <u>nganhi</u> -class . . .	269
	Supplementary Materials: Lessons 23-25A	277
26	Nominalizing Affixes: V base + (-an) . . . V base + (-anan) Verb: (-an) class Focus: Benefactive/Locative Mood : Factual and Non-Factual Aspect: Neutral	281
27	Existential Form: <u>may</u> Negation: <u>wala</u>	290
28	Demonstrative Pronouns: <u>anhi</u> -class. . . Compound Demonstratives: <u>nia dinhi</u> <u>anhi dinhi</u> Question Words: <u>asa</u> , <u>hain</u> , <u>diin</u> <u>Dili</u> and <u>Wala</u> in Verbal Construction expressing Time Meaning	302
29	Question Word: <u>kang</u> <u>kinsa</u> Personal Pronouns: 4th set, <u>kanako</u> -class Oblique Case Markers: <u>para</u> <u>kang</u> <u>para</u> <u>sa</u>	318
	Supplementary Materials: Lessons 26-29	329
30	Verb: (maka-) class Focus: Actor Mood : Non-Factual Aspect: Aptative	332

	Afactual Forms:	
	V base	
	V base + (-a/-ha)	
	(paN-) + V base	
	Negation: <u>ayaw</u>	
31	Afactual Mood: Verbal Affixes	343
	(-i) in Benefactive & Locative Focus	
	(i-) in Instrumental Focus	
	(i-), (-i) in Goal Focus	
32	Verb: Stative Forms	357
	Affixes: (gi-)	
	(gi- -an/-han)	
	Negation: <u>wala</u> + (-a/-ha)	
	<u>wala</u> + (-i/-hi)	
	Supplementary Materials: Lessons 30-32	368
33	Verb: (ma-) class	372
	Focus: Actor	
	Mood : Factual and Non-Factual	
	Aspect: Neutral	
	Distributive Aspect: (manga-)	
	(maN-)	
34	Verbal Affixes in Dependent Clauses: . . .	382
	(pag-/pagka-)	
	(ig-/igka-)	
	Nominalized Verb: (pag-) + V base	
	Question Words: <u>anus-a</u> , <u>kanus-a</u>	
35	Cumulative Review	395
	Focus: Actor, Goal	
	Mood : Factual, Non-Factual	
	Verbal Affixes in Dependent Clauses	
	Demonstrative Pronouns: <u>kini</u> -class	
	<u>niini</u> -class	
	Supplementary Materials: Lessons 33-35	409
36	Verb: (-on), (-an) classes.	412
	Focus: Goal, Benefactive	
	Mood : Factual, Non-Factual, Afactual	
	Aspect: Neutral	

37	Cumulative Review: Verbs	421
	Focus: Goal, Benefactive	
	Mood : Factual, Non-Factual, Afactual	
	Supplementary Materials: Lessons 36-37	433
38	Verb: (maka-) class	435
	Focus: Actor	
	Mood : Factual and Non-Factual	
	Aspect: Aptative	
39	Verb: (maka-) class	445
	Focus: Actor	
	Mood : Factual and Non-Factual	
	Aspect: Aptative	
40	Verb: (ma-) class*	455
	Focus: Goal	
	Mood : Factual and Non-Factual	
	Aspect: Aptative	
	Supplementary Materials: Lessons 38-40	468
41	Verb: (ma- -an/-han) class	471
	Focus: Goal, Locative	
	Mood : Factual and Non-Factual	
	Aspect: Aptative	
42	Cumulative Review of Verbs:	486
	Focus: Goal, Benefactive	
	Mood : Factual, Non-Factual, Afactual	
43	Verb: (magpa-) class	499
	Focus: Actor	
	Mood : Factual and Non-Factual	
	Aspect: Progressive Causative	
	Verb: (ipa-) class	
	Focus: Goal ¹ , Instrumental	
	Mood : Factual and Non-Factual	
	Aspect: Causative	
	Supplementary Materials: Lessons 41-43	515
44	Verb: (pa- -an) class	517
	Focus: Benefactive	
	Mood : Factual, Non-Factual, Afactual	
	Aspect: Causative	

Verb: (pa- -on) class	
Focus: Goal ²	
Mood : Factual, Non-Factual, Afactual	
Aspect: Causative	
45 Verbs: Causative Aspect	527
Afactual Mood	
(pagpa-) - Focus: Actor	
Progressive Causative Mood	
(ipa-) - Focus: Instrumental, Goal ¹	
(pa- -i) - Focus: Benefactive, Goal ¹	
(pa- -a) - Focus: Goal ²	
Supplementary Materials: Lessons 44-45	536
GLOSSARY	541
APPENDIX I: Coverage of Structures	597
A. Charts of Personal Pronouns	598
B. Charts of Demonstrative Pronouns	599
C. Case Markers: Topic, Agentive, Oblique . .	599
D. Verbal Affixes: Focus, Mood, Aspect . . .	600
E. Non-Verbal Affixes	604
F. Adjectives	604
G. Particles	605
H. Question Words	605
I. Existential Forms, Negations, Ligatures . .	605
J. Prepositions	606
APPENDIX II	607
A. Useful Classroom Expressions	608
B. Common Expressions Used in Different Contexts	620
C. Useful Questions/Expressions for Use during Informant Sessions	627
D. Miscellaneous Idiomatic Expressions	632
E. Questions Relating to Filipino Host Family	636
F. Questions Relating to Biographical Inform- ation	645
APPENDIX III: Some Useful Lexical Items	653
SUPPLEMENTARY MATERIALS I	
A. Cebuano Phonology Lessons	668
B. Intonation Contour	668

SUPPLEMENTARY MATERIALS II: Readings for Comprehension		
A.	Narrative for the dialogues	704
B.	Short paragraphs (contextual), followed by Questions and Answers	
C.	Games	723
D.	Legends	736
E.	Recipes	759
F.	Songs and Riddles	788

Part I: Introduction

The Cebuano language. The Cebuano language, also called Sugbuhanon, Cinibuhano and Binisaya, belongs to the Malayo-Polynesian (Austronesian) language family. It is spoken by some seven million native speakers, which is approximately twenty-four per cent of the total Philippine population estimated at thirty-two million.

It is spoken in the following provinces: Cebu (including the islands of Camotes, Bantayan and Mactan), the western half of Leyte, Negros Oriental and the island of Siquijor, and in certain parts of Bukidnon, Agusan, Surigao, Davao, Cotabato, Zamboanga del Sur, Masbate, Lanao del Norte, Misamis Occidental and Misamis Oriental.

There are several dialects of Cebuano, but the dialect spoken in Cebu, Negros and Leyte is considered the standard dialect. The dialect used in this text is the standard Cebuano dialect.

Learning a foreign language. There are four skills involved in learning a foreign language, namely: listening, speaking, reading, and writing. Since language is most completely expressed by verbalization, listening and speaking are taught first. This is the basis of the principle of the aural-oral approach. Reading and writing as written (graphic) representations of the oral language are taught after proficiency in listening and speaking is acquired.

Learning to speak a foreign language involves the acquisition of proficiency in pronunciation, grammar and vocabulary, and a certain degree of comprehension and fluency. A person is said to have learned a foreign language when he has acquired the ability to use the structures of that language with ease and without any interference from his native language, in various contexts at normal speech rate approximating the speech of a native speaker.

In the process of language acquisition, it is natural for the learner to assume that the features of his native language have exact corresponding features in the target language, and in his own mind, he tries to understand the linguistic system of the foreign language by 'analyzing' it on the basis of what he knows about his language.

In general, structural similarities are shared by languages that belong to the same language family, e.g., Spanish and Italian, Spanish and French, Cebuano and Tagalog, Cebuano and Hiligaynon, etc. However, if the native language of the learner belongs to a language family that is far removed from the target language,

the instances of similarities are few and structural differences are many. These structural differences cause interference in language learning. This can be overcome by a conscious and conscientious attempt at repeating accurately the models given by the native speaker.

The structure of language is divided into three levels. They are:

1. The level of Phonology which deals with the segmental system (sounds) and the suprasegmental system which includes stress, pitch, intonation and rhythm;
2. The level of Morphology which describes the combination of sounds and sequences of sounds to form words; and
3. The level of Syntax which describes the combination of words to make up a clause or phrase, and the combination of clauses or phrases to make up a sentence.

Each level is an independent system, i.e., it can be learned and studied as a separate entity. However, learning a foreign language is more than learning a description of it. The goal of a learner is to be able to understand the speakers of that language, to be able to use the language effectively, and to be able to understand its linguistic units and their meanings as well as the cultural message they convey.

Aims of the Course: Goals and Objectives

The goals and objectives of the Cebuano language course are the following:

1. To learn the sound system and the intonation pattern of the target language. On the recognition level, this means that the learner must be able to perceive and understand accurately the different sounds produced by a native speaker. On the production level, this suggests that the learner must be able to approximate the speech of a native speaker in relation to pronunciation and intonation.

2. To master a limited but workable vocabulary learned through context and to be able to apply it in similar fashion. This suggests that vocabulary-building should be subordinated to a solid foundational knowledge of structures by which words, as they are learned, can be fitted correctly into their respective slots in a pattern in any given discourse.

3. To understand and acquire a mastery of the basic syntactic structures of the language. Understanding implies the ability of the learner to select certain types of structures to fit various situations in any given context. Mastery suggests that the learner can manipulate the basic structures of the language for efficient and effective communication.

4. To acquire a mastery of the basic conversational sentences and to understand fully the various contexts in which they are used. The basic conversational sentences serve as foundations for making responses in situations which simulate 'real-life' communication situations.

5. To acquire an understanding of and familiarity with the culture that the language represents. The

ultimate goal in the study of a foreign language is to understand the culture as expressed by that language. In the beginning stages of foreign language learning, this (the culture) is hardly evident to the learner for the following reasons: first, he has not acquired a mastery of the linguistic system through which the cultural values and all their implications are expressed; and second, he has not acquired a 'feel' for the language that he is learning.

The learner can work towards acquiring an over-all view of the culture by attempting to understand and become aware of the specific cultural items and patterns as they co-occur with the linguistic structures.

The Application of the Aural-Oral Method in Learning a Foreign Language. From the terms aural for listening, and oral for speaking, one gets a quick insight into the main principles of the method.

Principle 1. Learn to listen and speak before reading and writing. The skill involved in listening is the accurate recognition of the different sounds and sequences of sounds of the language as they are produced by the native speaker. It also includes the recognition of the different degrees of stress, levels of pitch and various intonation patterns. The speaking skill suggests an acquisition of fluency and comprehension, as well as a mastery of the features of the phonological, morphological and syntactic levels of the language. The ability to approximate the speech of an educated native speaker is gained through constant accurate repetition and diligent practice.

Principle 2. Learn basic conversational sentences as accurately as possible as they are used in different contexts. These basic sentences illustrate in capsule form the structural features of the language. As new patterns are learned, variations of these sentences can be done through expansion, conversion, and transformation, to name a few.

Principle 3. The syntactic features of the language are learned through pattern practice. A sentence pattern is abstract, but the sentences that fit into a pattern are concrete. In pattern practice, the whole idea is to understand and master the pattern, not the sentences that go into that pattern. Once a pattern is learned, it is easy to construct sentences.

Principle 4. Learn a limited but functional vocabulary in the beginning. Often, a learner is under the impression that knowing a lot of words is an indication of knowing a language. Words are meaningless if they are not used in context or not used correctly. A mastery of the sound system and the basic grammatical structure of the language must be acquired first before extensive vocabulary-building.

Principle 5. Learn to speak the target language at a normal conversational speech rate with no interference from the native language. An inaccurate or distorted rendition of a model from the target language is unacceptable as substitute for fluency.

Principle 6. Learn to understand some cultural implications expressed by the linguistic units. This contributes towards achieving a general view of the culture and the people which will facilitate effective communication.

Some Features of Cebuano Structure. By way of an introduction to the language, some features of the target language are given here. These features are not present in English.

1. In the phonological level:

The sound (phoneme) /p/ is not aspirated, i.e., it is not accompanied by a 'puff of air' like the English /p/ in initial position. It is pronounced like the final /p/ in tap, nap, trap. The unaspirated initial /p/ in Cebuano is often heard by English speakers as /b/.

The glottal stop /ʔ/ is not easily heard by an English speaker because it is not a significant feature of the English sound system. It is the sound found medially and heard in the English expression uh-uh [uh?uh] meaning 'no'.

The sound /ŋ/ written as ng occurs initially in words. Since this is not true in English, the production of the nasal /ŋ/ requires some practice.

2. In the morphological level:

The system of affixation is probably one of the most interesting features of Cebuano morphology. Affixation occurs initially (prefix), medially (infix), and finally (suffix). There is no infixation in English. One or more types of affixation may occur in one word.

Examples:

igsoon	'sibling'	kaigsoonan	'sibling relation'	
balay	'house'	kagalayan	'hamlet'	ship'
Cebuano	'Cebuano'	Cinibuhano	'the Cebuano lan-	guage'

Partial and full reduplication of words is another morphological feature of the language. Examples:

gamay	'small'	gamay-gamay	'a bit small'
taas	'tall'	taas-taas	'a bit tall'
daro	'farm'	mag <u>dadar</u> o	'farmer'
balaod	'law'	mag <u>babalaod</u>	'lawyer'

3. In the syntactic level:

A unique syntactic feature found in Cebuano and all the other Philippine languages is the grammatical component called focus. Focus states the relationship between the topic and the verb. The focus of the sentence is the topic of the sentence. Examples:

a) When the topic of the sentence is the actor or doer of the action, the sentence is in the Actor Focus construction.

b) When the topic of the sentence is the goal or object or that which receives the action, the sentence is in Goal Focus construction.

c) When the topic of the sentence is the person for whom a certain action is done or for whose benefit an action is done, the sentence is in Benefactive Focus construction.

The following sentences illustrate the three focus constructions mentioned above. The topic is underlined. Notice that the sentences convey basically the same meaning. The verb is palit 'buy' and the topic is marked by either si or ang.

AF construction: Magpalit si Pedro ug pan sa tindahan para ni Ana.
 'Pedro will buy bread at the store for Ana.'

GF construction: Paliton ni Pedro ang pan sa tindahan para ni Ana.
 'Pedro will buy bread at the store for Ana.'

BF construction: Palitan ni Pedro ug pan sa tindahan
si Ana.
'Pedro will buy bread at the store
for Ana.'

The different focus constructions are designated by certain affixes, as in (*mag-*) for AF, (*-on*) for GF, and (*-an*) for BF.

Part II: The Language Textbook

The Cebuano language text contains forty-seven lessons and nineteen supplements to the lessons, three appendices and two sets of supplementary materials, a glossary and an index.

I. The Format of the Lesson:

- A. The lesson contains a heading labelled Structural Content which gives the new structures presented in the lesson.
- B. The Setting introduces the dialogue.
- C. The Dialogue is presented twice.
 - 1. The first rendition is written out in full with the English glosses interpreted as closely as possible to the acceptable English equivalents.
 - 2. The second rendition gives the breakdown of the dialogue into its constituent parts. The English glosses are literal translations. The parentheses isolate the affixes from the base, while the brackets identify the case marking particles and attitudinal particles.
- D. The Related Utterances contain phrases and

sentences not restricted by the structural content of the lesson and that are substitutable for some expressions given in the dialogue.

These utterances when not substituting for expressions in the dialogue may be used to introduce a variation or expansion of the dialogue context.

- E. The Vocabulary List contains the new lexical items found in the lesson. They are arranged alphabetically according to the Cebuano entries.
- F. The Drills follow the vocabulary list. (The different types of drills are discussed separately).
- G. The Lexical/Grammar Notes contain structural or cultural explanations about certain items in the lesson. The notes on grammar describe the structural features introduced in the lesson. A summary of sentence patterns illustrates the types of patterns and their variations as they are used in the drills.

- II. The Supplementary Materials appear at an interval of 2-4 lessons. These materials are designed to provide additional sources of dialogues and narratives used in different contexts.

III. Appendices and Supplementary Materials:

The following are contained in the section on Appendices and Supplementary Materials.

Appendix I Summary of Structural Content
 Charts

Appendix II A. Useful Classroom Expressions
 B. Common Expressions
 C. Useful Question/Expressions for
 Informant Sessions

- D. Miscellaneous Idiomatic Expressions
- E. Questions about the Filipino Host Family
- F. Questions relating to biographical information

Appendix III Some Useful Lexical Items (single-word entries)

Supplementary Materials:

- I. A. Cebuano Phonology Lessons
- B. Intonation Contour
- II. Readings for Comprehension
 - A. Narrative for the Dialogues
 - B. Short Paragraphs followed by Questions and Answers
 - C. Native Games
 - D. Legends
 - E. Recipes for Native Dishes
 - F. Songs and Riddles

Part III: Types of Pattern Drills

- A. Repetition Drill. This drill consists of merely repeating sentences after the model.

1. Simple:

Teacher

Student

Model: Ako ang abogado.	Repeat: Ako ang abogado.
Siya ang maestra.	Siya ang maestra.
Sila ang Amerikano.	Sila ang Amerikano.

2. With Question and Answer:

Model: Q: Kinsa siya?	Repeat: Kinsa siya?
A: Siya si Rosa.	Siya si Rosa.
Q: Kinsa sila?	Kinsa sila?
A: Sila ang Amerikano.	Sila ang Amerikano.

3. With Conversion:

Model: Siya si Pedro.	Neg: Dili siya si Pedro.
	Neg Int: Dili ba siya si Pedro?

Muadto ako sa Manila.	Tag Q: Si Pedro siya, dili ba?
Nilangoy siya.	Factual: Niadto ako sa Manila.
	Non-Fact: Mulangoy siya.

4. With Cue and Response:

Cue: Maayong buntag.	Response: Maayong buntag sab.
Maayong hapon.	Maayong hapon sab.
Maayo!	Dayon lang.

B. Substitution Drill. This drill involves the substitution of one or more items for other similar items in a given slot.

1. Fixed: Substitution occurs in just one slot.

Cue Sentence: Abogado ako.

Cues:	_____ siya.
	_____ sila.
or:	Amerikano _____.
	_____ kami.
	_____ kita.

2. Movable: Substitution occurs in just one slot at one time, but the slot 'moves'.

Cue Sentence: Kini si Rosa.

Cues:	_____ Ana.
	Kadto _____.
	_____ ang Amerikana.
	Kana _____.

3. Multiple: Substitution occurs in at least two slots.

Cue Sentence: Si Pedro ang abogado.

Cues:	____ Ana ____ maestra.
	____ Juan ____ gwapo.
	____ Terry ____ taas.

4. With Cue and Response:

Cue: Maayong gabii. Response: Maayong gabii sab.
 hapon. hapon _____.
 udto. udto _____.

or:

Dayon lang.	Salamat.
Sulod _____. .	Salamat.
Lingkod _____. .	Salamat.

5. With Question and Answer:

Cue: Diin ka sa Pilipinas? Response: Sa Manila.
 Cebu.
 Bohol.
 Rizal.

or:

Diin ako sa California?	<u> </u> Los Angeles.
Texas?	<u> </u> Austin.
Cebu?	<u> </u> Lahug.

6. With Conversion:

Cue: Response:
Muadto sila sa dagat. Muadto ba sila sa dagat?
 syudad. syudad?

or:

Dili sila muadto sa dagat.
 syudad.

7. With Expansion:

C.S: Muadto sila sa dagat.
 karong gabii.
 syudad kay manan-
aw sila ug sine. mu-
 palit sila ug sapatos.
 Karbun .

C. Cue and Response Drill. This is made up of a set of responses in answer to given cues.

1. Simple:

Cue: Maayong hapon. Response: Maayong hapon sab.
Dayon lang. Salamat.
Maayo! Dayon lang.

2. With Question and Answer: The cues are stated in the form of questions.

Cue: Kumusta ka? Response: Maayo man.
Taga-diin ka? Taga-Texas ako.
Diin sa Texas? Sa Austin.

D. Expansion Drill. Words or phrases are added to the cue sentence.

1. Simple:

C.S: Mupalit si Ana ug pan.
_____ sa tindahan.
_____ karon.
_____ para
ni Maria.

2. With Question and Answer:

C.S: Mupalit si Ana ug pan.
Q: Asa? A: Sa tindahan.
Q: Kanus-a? A: Karon.
Q: Para nikinsa? A: Para ni Maria.

Mupalit si Ana ug pan sa tindahan karon
para ni Maria.

3. With Transformation:

C.S: Mubalik ang maestra.

Kanus-a? Unya.
Diin? Sa eskwelahan.
Ngano man? Magkuha siya ug libro.
Kinsay iyang Si Juan.
kauban?

Transformation: Mubalik ang maestra sa eskwelahan
unya uban ni Juan kay magkuha siya
ug libro.

- E. Deletion Drill. This is the reverse of the expansion drill. Words or phrases are deleted from the expanded form of the cue sentence.

1. Simple:

C.S: Mupalit si Ana ug pan sa tindahan
karon para ni Maria.

Cues:

para ni Maria Mupalit si Ana ug pan sa tindahan
karon.

karon Mupalit si Ana ug pan sa tindahan.
sa tindahan Mupalit si Ana ug pan.

ug pan Mupalit si Ana.

2. With Question and Answer:

C.S: Mupalit si Ana ug pan sa tindahan karon para
ni Maria.

Q: Para nikinsa? A: Para ni Maria.

Mupalit si Ana ug pan sa tindahan karon.

Q: Kanus-a? A: Karon.

Mupalit si Ana ug pan sa tindahan.

Q: Asa? A: Sa tindahan.

Mupalit si Ana ug pan.

Q: Unsa? A: Ug pan.

Mupalit si Ana.

- F. Cumulative Dialogue Drill. This drill constitutes a cumulation of several related dialogues that have been previously learned.

Dialogue 1 A: Ah Pedro, kumusta ka?
B: Maayo man, ug ikaw?
A: Maayo sàb.

Dialogue 2 A: Maayo!
B: Kinsa na?
A: Ako, si Pedro.

Dialogue 3 A: Dayon lang. Lingkod usa.
B: Salamat.

Cumulative
Dialogue:

A: Maayo!
 B: Kinsa na?
 A: Ako, si Pedro.
 B: Ah Pedro, dayon lang.
 A: Salamat.
 B: Kumusta ka?
 A: Maayo man, ug ikaw?
 B: Maayo sab. Lingkod usa.
 A: Salamat.

G. Comprehension Drill.

1. Grid: This drill is made up of a cue sentence which serves as the basis of a context followed by a series of questions. The students supply the answers. The result is an expanded sentence.

C.S.: Gusto akong mulakaw.

Q: Asa?	A: Sa baybayon.
Q: Kanus-a?	A: Ugma.
Q: Unsang orasa?	A: Sa alas tres sa hapon.
Q: Ngano man?	A: Aron mutan-aw sa asul nga dagat.

Gusto akong mulakaw sa baybayon ugma sa alas tres sa hapon aron mutan-aw sa asul nga dagat.

When using the grid, questions are used to add information to the given context. Example:

' Cues	' Unsa?'	' Kinsa?'	' Hain/Diin/Asa?'	' Kanus-a?'	' Ngano?'
' Context 1 '	' '	' '	' '	' '	' '
' Context 2 '	' '	' '	' '	' '	' '
' Context 3 '	' '	' '	' '	' '	' '
' '	' '	' '	' '	' '	' '

2. Completion: The cue sentence is given. The students formulate questions for the answers that are already given.

C.S: Gusto si Lino nga mubayle ug pormal nga sayaw.

<u>Questions</u>	<u>Answers</u>
a. _____ ?	a. Si Lino.
b. _____ ?	b. Mubayle.
c. _____ ?	c. pormal nga sayaw.

3. Paragraph: A paragraph is given, followed by a set of questions. Students supply the answers based on the paragraph.
- H. Chain Drill. Questions and answers are formulated by students based on a given cue.
1. Simple:

S1 Kinsa ka?
 S2 Ako si Pedro. Kinsa ka?
 S3 Ako si Juan. Kinsa ka?
 S4 Ako si Ana. Kinsa ka? etc.
 2. Progressive:

S1 Asa ka karon?
 S2 Sa balay.
 S3 Ngano man?
 S2 Kay magkuha ako sa libro nako.
 S4 Ingong niya nga magkuha siya sa libro niya sa balay.
- I. Conversion Drill. A cue sentence is converted into another type of sentence.
- C.S: Dalhon ni Pedro ang iyang libro.
- Conversions:
- Negative: A. Dili dalhon ni Pedro ang iyang libro.
 B. Wala dad-a ni Pedro ang iyang libro.
- Interrogative: Dalhon ba ni Pedro ang iyang libro?
- Negative-Interrogative: A. Dili ba dalhon ni Pedro ang iyang libro?
 B. Wala ba dad-a ni Pedro ang iyang libro?
- Tag Question: Dalhon ni Pedro ang iyang libro,
 dili ba?
- Factual Mood: Gidala ni Pedro ang iyang libro.

Part IV: Notes to the Teacher

A. Language Learning and Language Teaching

In the general introduction to the text, emphasis is given to listening and speaking skills. As a language teacher, your main responsibility is to help the students acquire these skills. No doubt, language teaching is a tedious job; it requires many hours of preparation for actual teaching and just about the same number of hours to teach the language materials. In addition, your creativity and imagination are challenged as an important part of your role as a language teacher. But language teaching has its rewards. In a week's time, with your help and guidance, you will see the results of your efforts when your students begin to understand simple commands, do simple tasks in the classroom, and respond to basic cues in a limited social context.

Language teaching is an art. It requires a high degree of competence and skill: competence in the knowledge of the language you are teaching, and skill in presenting the language in its totality--the sound system, the grammar, the cultural values implied in the linguistic system, and your own attitudes towards these values and your judgement of them.

Teach primarily to produce learning on the part of the students, rather than to please or entertain. Bear in mind that your goal is to help the students develop skills that will facilitate their understanding and knowledge of the language, and their ability to express themselves in the language.

Language Acquisition and Foreign Language Learning.

A child learns to speak his first language by imitation and mimicry of the sounds he hears. His learning is partially reinforced by trial-and-error. As he grows older, his organs of speech are conditioned to producing the sounds and sequences of sounds significant in his language. A child does not formally learn the grammar of his language. His native intuition somehow communicates to him what utterances are correct and what are not. And again, through trial-and-error, he learns to select those which are correct.

In comparison, an adult learner of a foreign language does not have the same advantages nor the same degree of versatility that a child has when the latter is beginning to learn his language. An adult learner, by the time he studies a foreign language, has already acquired a high degree of competence in his own language. Its grammatical system is deeply entrenched in his verbal behavior. His auditory and vocal organs have been trained to hear and produce only those sounds and sequences of sounds which are found in his language.

In learning a foreign language, he transfers the linguistic units of his native language to the target language. There is no real learning problem when units of both the native and target language share some similarities. But when these units are totally dissimilar, interference occurs both in phonology and syntax. In more ways than one, the native linguistic system of the learner 'interferes' with the process of second-language acquisition.

All these are counterbalanced by some advantages that an adult learner has over a child: an adult learner has the ability to make generalizations and formulate linguistic rules; he is better prepared to understand and assimilate new concepts and ideas; he can readily see the differences and similarities between these new concepts and those which he is familiar with; and his attention span and capacity for work are relatively better than those of a child.

The Adult Foreign Language Learner. There are several variable factors operating in the process of foreign language learning for the adult learner. To mention a few, they are: age, motivation, aptitude, physical handicaps, and a background in learning other foreign languages.

Age. The age factor seems to be a major variable, although there have not been many significant experiments done to show that proficiency in language learning is relative to the learner's age. Experience and observation have shown that younger adults develop proficiency faster than the older adults. All things being equal, an older adult learner has difficulty in mimicking and producing foreign sounds, plus an added difficulty of having a short memory span.

Motivation. Again, all things being equal, a learner who is highly motivated learns faster and better than one who is not.

Aptitude. Aptitude should not be confused with the student's level of general intelligence. But rather,

it has something to do with the student's inherent capacity to learn. The quality of learning and the rate in which it is acquired depends on individual differences. As much as possible, students should receive guidance and instruction on the basis of individual differences.

Handicaps. Students who suffer from handicaps, such as poor auditory reception, stuttering or stammering, are hindered from acquiring a high degree of speaking proficiency in the foreign language. Again, as much as possible, special attention should be given to them.

Background in other foreign languages. A person who has experience in learning another foreign language, and has successfully learned it, stands a better chance of learning, at a faster rate, the current foreign language he is studying. His chances are even greater if there is considerable similarity between the first and second foreign language. If such is not the case, the learner would at least have a systematic approach to language study, based on the study habits he has formed and on the techniques of self-study he has developed.

B. Instructions on How to Use the Language Text

Lesson Presentation

- I. Give the setting of the dialogue, repeating it three times. The setting provides an introduction to the dialogue. The introduction is best under-

stood by the students when it is accompanied by visual aids illustrating the situation in the dialogue. The students need not memorize the introduction.

II. Present the Dialogue. Procedure:

A. Full Dialogue

<u>Teacher</u>	<u>Student</u>
1. Give the full dialogue at normal speech rate, repeated three times. This means that you go through the dialogue three times, <u>not</u> one line at a time repeated three times.	Listen.

Rationale: By doing this, the students have the opportunity to listen to a good model with the utterances given in normal conversational speech rate. The intonation and rhythm of the language is presented naturally and in context.

Caution: Be sure that the intonation you give remains constant for all three repetitions.

2. Give line-by-line rendition, repeated three times at normal speech rate.	Repeat after each model is given.
a) chorally
b) individually

Start with choral repetition and proceed to individual repetition. Make sure that all the members of the class have the chance to recite individually. |
|---|---|

Rationale: To start a drill with choral repeti-

tion helps the learner overcome his initial 'shyness', or fear of making mistakes. When everybody starts reciting in unison, he feels more confident. Having the students repeat an utterance three times enables you to listen to their rendition patterned after the model they hear. If the rendition is incorrect or inadequate and the intonation or rhythm does not come close to the model the first time, the second and third repetitions are adequate to correct the errors.

Caution: Choral repetition is a good device for the reasons mentioned above. However, it has its limitations. First, the slow learners tend to 'drag' the pace when they are unable to follow the rhythm. Second, you don't always hear the pronunciation errors because some students tend to mumble. A good check to accuracy either in pronunciation or intonation is to reinforce a choral activity with immediate individual repetition.

- a) When the student repeats after the model individually, listen to pronunciation errors. Isolate the words pronounced incorrectly, and give the correct rendition. Let the student repeat after you. As soon as you feel that he has 'learned' to say the word correctly, let him repeat the entire sentence.
- b) Do not accept words pronounced incorrectly as substitutes for the model. Work hard at eliciting an approximation of native speech. Remem-

ber that your goal is to help them achieve proficiency in speaking the language.

3. TeacherStudent

Give the dialogue break-down, repeated three times. Start with the full sentence. Repeat the individual words, put the words together to make a phrase, repeat the phrase, then put the phrases together to make up a complete sentence. Repeat the sentence.

Rationale: This type of exercise provides more reinforcement. The dialogue breakdown helps the student to recognize individual words, something which is not evident in the full-sentence drills. By putting the words together to form a phrase, they would get an idea of the constituent construction to which these words belong. By putting the phrases together, a full sentence is formed. This drill constitutes a cycle represented graphically in this manner:

Say this is a sentence and its corresponding breakdown:

:	A	B	C	:	D	E	F	G	:
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Start by giving A-G. Then give A-C, followed by C-D. After the C-D rendition, put A-C and C-D together before proceeding to the next breakdown. The rendition comes out: A B C D. Do E-G, and then go back to A. Your third rendition reads: A B C D E F G.

This constant repetition is a helpful device in the students' memorization of the dialogue.

Caution: It would be deceitful not to warn you that the presentation of the full dialogue and the dialogue breakdown is exhausting both for you and your students, especially at the beginning. Find consolation in knowing that language acquisition is predominantly a process of habit-formation, and habits are acquired and developed through constant meaningful repetition.

III. Role-play the dialogue. Role-playing can be done in the following ways:

A. Teacher-Students (choral)

Take the first role and let the students take the second role. After the dialogue is completed, switch roles, i.e. the students take the first role and you do the second.

B. Teacher-Student (individual)

You take the first role and one student takes the second role. Then, switch roles.

C. Students-Students (choral)

Divide the class into two groups. Let one group take the first role, and the other group the second role. Then, switch roles.

D. Student-Student (individual)

One student takes the first role, another the second. Switch roles.

E. Chain Drill. Below is an illustration of the chain drill. A₁ - B₃ is the complete dialogue.

A ₁	_____
B ₁	_____
A ₂	_____
B ₂	_____
A ₃	_____
B ₃	_____

S₁ does A₁; S₂ does B₁ and repeats A₁; S₃ says B₁ and A₁; S₄ answers by giving B₁ again and repeating A₁, etc. When all the members of the class have recited A₁ and B₁, proceed to A₂ and B₂ repeating the same process, and on to the next couple of lines, etc.

- IV. Teach the Related Utterances. These utterances are expressions which are useful substitutes for phrases or sentences in the dialogue. They are not constrained by the structural content of the lesson. Variations and/or expansions may result from incorporating these utterances in the dialogue. Teach the idiomatic expressions in context, so that the learner will know how these expressions are used.
- V. Teach the sentence patterns. Illustrations of the types of pattern drills appear in an earlier section. Pattern drills can be both a teaching and testing device. Each pattern practice focuses on a problem or a set of linguistic problems that is not evident to the student. When doing a pattern drill, the students' attention is not directed to the linguistic problems themselves, but to the production of sentences which contain these problems. As a teaching device, pattern drills are designed to help the student gain an understanding of the syntactic constructions of the target language, and help him acquire a mastery of these constructions. As a testing device, all the other types of drills, with the exception of the Repetition drills, test the

students' knowledge of the syntactic units and their relative positions in the sentences. The Conversion/Transformation drills test the ability of the student to manipulate syntactic constructions that he has learned.

Do's in Pattern Practice:

1. Conduct the drills in a lively fashion.
2. Instructions should be given before drill starts.
This can be done most effectively by giving some examples.
3. Give cues at normal conversational speed. Students should give their rendition in the same manner.
4. Give equal time to choral and individual repetition.
5. Make on-the-spot corrections of the errors made by the students.

VI. Teach the vocabulary items. Visual aids such as pictures, regalia, flash cards, comic strips, etc. are very useful and effective devices for teaching vocabulary in a meaningful way.

Review of vocabulary items learned should be done daily. Select those items that lend themselves to functional usage by the students in meaningful contexts.

VII. Use the supplementary materials and appendices II and III whenever it is feasible to do so.
Short introductory notes to each section will help.

CEBUANO FOR BEGINNERS

LESSON 1

Structural Content: Greetings
Particles: [sab],[man],[pod]

Setting: Pedro and Juan
meet each other
on the street.

Nagkitaay si Pedro ug
si Juan sa dalan.

I.DIALOGUE

Good morning, Pedro.	A: Maayong buntag, Pedro.
Good morning (to you too), Juan.	B: Maayong buntag sab, Juan.
How are you?	A: Kumusta ka?
Fine, thank you.	B: Maayo man, salamat.

II.DIALOGUE BREAKDOWN

Good morning, Pedro.	A: Maayong buntag, Pedro.
good morning Pedro	maayo(ng) buntag Pedro
Good morning (to you too), Juan.	B: Maayong buntag sab, Juan.
good morning (also) Juan	maayo(ng) buntag [sab] Juan
How are you?	A: Kumusta ka?
how are you you	kumusta ka
Fine, thank you.	B: Maayo man, salamat.
fine thank you	maayo [man] salamat

III.RELATED UTTERANCES

Good noon./Good high noon.	Maayong udto./Maayong mudto.
Good afternoon.	Maayong hapon./ Maayong palis.
Good evening.	Maayong gabii.
Good morning to you all.	Maayong buntag sa inyong tanan./ Maayong buntag kaninyong tanan.
Good evening, Ladies and Gentlemen.	Maayong gabii mga Ginang ug mga Ginoo.
Fine, (also).	Maayo pod.
Fine, (too).	Maayo sab.

IV.VOCABULARY LIST

buntag	morning
ka	you (short form)
kaninyo	you (plural)
kumusta?	How are you?
gabii	night, evening
hapon	afternoon
inyo	you (plural)
maayo	good, well, fine
mudto	noon, high noon
palis	early afternoon
salamat	thank you
tanan	all, everyone
udto	noon, high noon

V. DRILLS

Repetition:

<u>Cue:</u>	<u>Response:</u>
Maayong buntag, Pedro.	Maayong buntag sab.
Maayong buntag, Mr. Reyes.	Maayong buntag sab.
Maayong hapon, Juan.	Maayong hapon sab.
Maayong hapon, Rita.	Maayong hapon sab.
Maayong udto, Dr. Roses.	Maayong udto pod.
Maayong gabii, Jose.	Maayong gabii pod.
Maayong palis, Remedios.	Maayong palis pod.
Kumusta ka, Rolando?	Maayo man, salamat.
Kumusta ka, Ana?	Maayo man, salamat.
Kumusta ka, Rosita?	Maayo man, salamat.
Maayong buntag sa inyong tanan.	Maayong buntag sab.
Maayong udto sa inyong tanan.	Maayong udto sab.
Maayong mudto sa inyong tanan.	Maayong mudto pod.
Maayong hapon sa inyong tanan.	Maayong hapon pod.
Maayong palis sa inyong tanan.	Maayong palis pod.
Maayong gabii sa inyong tanan.	Maayong gabii pod.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

[sab] - Maayong buntag sab.

Short form of the particle [usab] which means 'also' or 'again'. It sometimes carries the meaning of a recurring event or situation.

[man] - Maayo man, salamat.

Modifies a statement that gives facts not previously known to the hearer.

[pod] - Maayo pod.

Short form of [upod]. [Upod] and [usab] are similar in meaning.

(-ng) - Maayong adlaw
buntag, etc.

The ligature [ngal], written as (-ng) after a vowel, connects words or phrases which are in construction with each other.

Maayo + nga = Maayong buntag
'good/beautiful' 'morning'
'Good morning'

palis - 'Early afternoon', usually the time between 1:30 p.m. - 2:30 p.m., although many people do not make the distinction in actual usage between hapon and palis.

LESSON 2

Structural Content: Greetings: variation
Particle: [lang]

Setting: A PCV has gone to his friend's house. Niadto ang PCV sa balay sa iyang amigo.

I. DIALOGUE

Hello!	A: Maayo!
Come in./ (Come up.) Have a seat.	B: Dayon lang. Lingkod usa.
Thank you.	A: Salamat.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Hello!	A: Maayo!
good (morning afternoon, etc)	maayo
Come in. Have a seat.	B: Dayon lang. Lingkod usa.
enter sit for a while	dayon [lang] lingkod usa
Thank you.	A: Salamat.

III. RELATED UTTERANCES

Come in.	Sulod lang.
Please stand up.	Palihog, tindog.
Stand up for a while.	Tindog usa.
Take a drink first.	Inom usa.
Let's have a drink first./Let's have some refreshments.	Inom usa 'ta.

You're welcome.

Walay sapayan.

IV. VOCABULARY LIST

dayon	enter, come in/up
Ginang	Mrs.
Gining	Miss
Ginoo	Mr.
inəm	drink
lingkod	sit
pungko	squat
sulod	enter, proceed
tindog	stand
usa	for a while, first
way sapayan	Don't mention it./You're welcome.

V. DRILLS

A. Repetition

Dayon lang, Ruben.

Dayon lang, Isabel.

Dayon lang, Rosa.

Dayon lang, Pedro.

Dayon lang, Ernesto.

Lingkod usa, 'Dong.

Lingkod usa, 'Nong.

Lingkod usa, 'Nang.

Lingkod usa, Undo.

Lingkod usa, Inday.

Palihog, lingkod, Ginoo Reyes.

Palihog, lingkod, Ginoo Burns.

Palihog, lingkod, Ginoo Stewart.
Palihog, lingkod, Ginoo Cruz.
Inom usa 'ta, Ginang Ramos.
Inom usa 'ta, Ginang Bernabe.
Inom usa 'ta, Ginang de Guzman.
Inom usa 'ta, Ginang Stewart.
Inom usa 'ta, Ginang Smith.
Tindog usa, Gining Santos.
Tindog usa, Gining Rivera.
Tindog usa, Gining Gracia.
Tindog usa, Gining Pamintuan.
Tindog usa, Gining Faustino.

B.Cumulative Dialogue:

1. A: Maayo!
B: Dayon lang.
A: Maayong buntag, Pedro.
B: Maayong buntag sab, Juan. Lingkod usa.
A: Salamat.

2. A: Maayo!
B: Sulod lang. Pungko usa.
A: Salamat.
B: Kumusta ka?
A: Maayo man, salamat. Ug ikaw?¹
B: Maayo pod.

3. A: Maayong hapon.
B: Uy Pedro, maayong hapon sab. Dayon lang.
A: Salamat, kumusta ka?
B: Maayo man. Inom usa 'ta.²
A: O sige³, salamat.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Maayo! - A call to announce one's arrival at another person's home, used in place of knocking at the door. Equivalent to the English 'Company coming!' This is actually the short form of buntag
Maayong hapon gabii.

[lang] - Dayon lang.

In this sentence, [lang] is used in an exhortative manner, as in the English 'Do come in.'

Terms of Address: Role and/or Status

A person's role and status suggested by

1. social position
2. economic standard of living
3. age, or
4. kinship

is recognized by certain forms of address, such as the following:

A. Relationship among equals (peers)

- (a) 'Man : Man',
 ' Bay : Bay',
 '
- (b) 'Man : Woman',
 'Nonoy (Noy) : Inday (Day)',
 '
- (c) 'Woman : Woman',
 'Inday (Day) : Inday (Day)',
 '

B. Non-equal relationship

- (a) '(Older) Man : (Younger) Man',
 ' Manoy (Noy) : Undo (Do)',
 ' Manong (Nong) : Dodong (Dong)',
 '

(b) ' (Older) Man : (Younger) Woman '
, Manoy (Noy) : Inday (Day)
, Manong (Nong) :
'

(c) ' (Older) Woman : (Younger) Woman '
, Manang (Nang) : Inday (Day)
'

Footnotes:

¹ Ug ikaw 'and you'

² 'ta 'us' (the two of us, or us two); short form of kita

³ sige 'okay', 'all right'

LESSON 3

Structural Content: Greetings: variation
Particles: [man] [diay]

Setting: Pedro is visiting his friend. Mamisita si Pedro sa iyang amigo.

I. DIALOGUE #1

Hello!	A: Maayo!
Come in./ (Come up)	B: Dayon lang.
Oh, it's you, Pedro.	O, ikaw man diay, Pedro.
Please sit down.	Lingkod usa.
Thank you.	A: Salamat.

DIALOGUE #2

Hello!	A: Maayo!
Who's there?	B: Kinsa kana?
It's me, Roberto.	A: Ako, si Roberto.
Come in.	B: Sulod.
Thank you. Good evening.	A: Salamat. Maayong gabii.
Good evening. Please sit down.	B: Maayong gabii sab. Lingkod usa.

II. DIALOGUE BREAKDOWN #1

Hello!	A: Maayo!
Come in.	B: Dayon lang.
enter [only]	dayon [lang]
Oh, it's you, Pedro.	O, ikaw man diay, Pedro.
oh you [I didn't know]	o ikaw [man] [diay]

Please sit down.	Lingkod usa.
sit	lingkod
for a while	usa
Thank you.	A: Salamat.

DIALOGUE BREAKDOWN #2

Hello!	A: Maayo!
Who's there?	B: Kinsa kana?
who	kinsa
that	kana
It's me, Roberto.	A: Ako, si Roberto.
I	ako
Roberto	[si] Roberto
Come in.	B: Sulod.
Thank you. Good evening.	A: Salamat. Maayong gabii.
thank you	salamat
good evening	maayo(ng) gabii
Good evening.	B: Maayong gabii sab.
Please sit down.	Lingkod usa.
good evening also	maayo(ng) gabii [sab]
sit for a while	lingkod usa

III. RELATED UTTERANCES

(You) sit down (for a while).	Lingkod ka usa.
----------------------------------	-----------------

IV. VOCABULARY LIST

ako	I
kana	that
kinsa	who
ikaw	you (singular)

V. DRILLS

A. Repetition Drill:

Maayong buntag.

Maayong udto.

Maayong mudto.

Maayong hapon.

Maayong palis.

Maayong gabii.

Cue:

Maayo!

Kumusta ka?

Lingkod usa.

Response:

Dayon lang.

Maayo man, salamat.

Salamat.

B. Substitution Drill: Fixed slot

Maayong buntag, Mr. Reyes.

_____ udto _____.
 _____ mudto _____.
 _____ hapon _____.
 _____ palis _____.
 _____ gabii _____.

C. Substitution Drill: Movable slot

Maayong buntag sab, Juan.

_____ udto _____.
 _____ pod _____.
 _____ mudto _____.
 _____ Pedro.
 _____ hapon _____.
 _____ sab _____.
 _____ gabii _____.

D. Substitution/Cue and Response Drill:

<u>Cue:</u>	<u>Response:</u>
Maayong buntag.	Maayong buntag sab.
palis _____.	_____.
mudto _____.	_____.
hapon _____.	_____.
udto _____.	_____.
gabii _____.	_____.

E. Cue and Response Drill:

<u>Cue:</u>	<u>Response:</u>
Maayo!	Dayon lang.
Maayo!	~ Sulod lang.
Kumusta ka?	Maayo man, salamat.
Kinsa kana?	Ako si _____.
Lingkod usa.	Salamat.

F. Cumulative Dialogue:

A: Maayo! Maayong gabii.
 B: Maayong gabii sab. Kinsa na?
 A: Ako, si Roberto.
 B: O, ikaw man diay, Roberto. Dayon, sulod lang.
 Kumusta ka?
 A: Maayo man, ug ikaw?
 B: Maayo man sab. Lingkod.
 A: Salamat.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

[man] [diay] -o, ikaw man diay, Pedro.

Implies that the speaker is reacting
 to a new event or situation, i.e. the
 realization that Pedro was the one

- kana - kinsa kana?
'that' -- one of four demonstrative pronouns.
- [si] - si Roberto
Topic case marker for names of persons.
- ako - 'I'(1st set of personal pronouns)
- ka - 'you', short form of ikaw (1st set of personal pronouns). The short form does not occur initially in a sentence.

LESSON 4

Structural Content: Demonstrative Pronouns:
kini-class
Question words: unsa, kinsa
Topic case markers: [si], [ang]

Setting: Ana's friend asks her what she is eating.

Nangutana ang amiga ni Ana kaniya kung unsa ang iyang gikaon.

I. DIALOGUE

Ana, what's that?	A: Ana, unsa kana?
What, this?	B: Unsa, kini?
Yes.	A: Oo.
Ah, this is <u>pansit</u> .	B: Ah, pansit kini.
Is it delicious?	A: Lami ba?
Oh yes, very delicious.	B: Ay, lami kaayo.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Ana, what's that?	A: Ana, unsa kana?
what	unsa
that	kana
What, this?	B: Unsa, kini?
what	unsa
this	kini
Yes.	A: Oo.
Ah, this is <u>pansit</u> .	B: Ah, pansit kini.
<u>pansit</u>	pansit kini
this	
Is it delicious?	A: Lami ba?
delicious/good/ tasty	lami [ba]

Oh yes, very
delicious.

delicious
very

B: Ay, lami kaayo.

lami
kaayo

III. VOCABULARY LIST

abogado	lawyer
Amerikano	American (male)
balay	house
bintana	window
bolpen	ball-point pen
bongbong	wall
bulak	flower
kaayo	very
kahon	box
kahoy	tree
kisame	ceiling
kwaderno	notebook
kwarto	room
dahon	leaf
doktor	doctor (male)
iring	cat
iro	dog
lamesa	table
lami	delicious, good, tasty
lapis	pencil
libro	book
maestra	teacher (female)
merkado	market
opisina	office
papel	paper
posporo	match
prinsipal	principal (teacher)
pultahan	door
sapatos	shoe
sigarilyo	cigarette
simbahan	church
siya	chair
suga	light, lamp
tindahan	store
tsinelas	slipper

IV. DRILLS**A. Repetition:**

<u>Question:</u>	<u>Answer:</u>
1. Unsa kini?	<i>Libro kana/kini. Lamesa kana/kini. Siya kana/kini. Papel kana/kini. Bolpen kana/kini.</i>
Unsa kana?	<i>Sigarilyo kini/kana. Posporo kini/kana. Lapis kini/kana. Kwaderno kini/kana. Kahon kini/kana.</i>
Unsa kadto?	<i>Balay kadto. Kwarto kadto. Bongbong kadto. Kisame kadto. Bintana kadto.</i>
2. Unsa kini?	<i>Libro ug papel kana/kini. Lamesa ug siya kana/kini. Papel ug lapis kana/kini. Sigarilyo ug posporo kana/ kini. Kwaderno ug libro kana/kini.</i>
Unsa kana?	<i>Tsinelas ug sapatos kini/ kana. Pansit ug adobo kini/kana. Siya ug lamesa kini/kana. Buwak ug dahon kini/kana. Iro ug iring kini/kana.</i>
Unsa kadto?	<i>Balay ug simbahan kadto. Kwaderno ug libro kadto. Papel ug lapis kadto. Bongbong ug kisame kadto. Bintana ug pultahan kadto.</i>
3. Kinsa kini?	<i>Kana/Kini si Pedro. Kana/Kini si Maria. Kana/Kini si Ana. Kana/Kini si Jose. Kana/Kini si Ramon.</i>

Kinsa kana?

Kini/Kana ang Amerikano.
 Kini/Kana ang doktor.
 Kini/Kana ang abogado.
 Kini/Kana ang maestra.
 Kini/Kana ang prinsipal.

Kinsa kadto?

Kadto si Dionisio.
 Kadto si Paula.
 Kadto si Rolando.
 Kadto ang "Peace Corps
 trainee".
 Kadto ang "Language Coor-
 dinator".
 Kadto ang "Project Director".

B. Substitution: Fixed Slot

1. Kini ang lamesa.	2. Kini si Pedro.
_____ libro.	_____ Juan.
_____ posporo.	_____ Rosa.
_____ sigarilyo.	_____ Maria.
_____ papel.	_____ Jose.

Kana ang bulak.	Kana si John.
_____ dahon.	_____ Greg.
_____ kahoy.	_____ Bill.
_____ bongbong.	_____ Mary.
_____ pultahan.	_____ Ann.

Kadto ang simbahani.	Kadto si Nena.
_____ balay.	_____ Ricardo.
_____ tindahan.	_____ Rodolfo.
_____ opisina.	_____ Ramon.
_____ merkado.	_____ Alfredo.

C. Substitution: Movable Slot

1. Kini si Rosa ug si Ana.	
_____ Marcia ug si Belen.	
Kadto si _____.	
_____ ang simbahani.	
Kana _____.	
_____ ug ang tindahan.	

2. Si Lina ug si Ben kadto.
 kana.
 Petra ug si Luisa _____.
 kini.
 Juan ug si Paula _____.
 ang maestra _____.
 kadto.
 Ang abogado _____.
 kana.
3. Ang balay ug ang simbahon kadto.
 Ang iro ug ang iring _____.
 Ang bongbong ug ang kisame _____.
 kana.
 bintana _____.
 pultahan _____.
 suga _____.
 sigarilyo ug posporo _____.
 kini.
 papel ug ang lapis _____.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

pansit - Ah, pansit kini.

Pansit means, generally, 'noodles'. Of Chinese origin, a pansit dish may be prepared in several ways, as with sauted sliced vegetables and diced pork or beef.

adobo - A native meat dish of chicken and/or pork cooked in garlic, vinegar and soy sauce.

[ba] - Lami ba?
 Particle that signals a question.

ug - Kini si Rosa ug si Ana.
 Used here as the conjunction 'and'.

unsa - Unsa kana?
Unsa is a question word which means 'what'.

kinsa - Kinsa kini?

Kinsa is a question word which means
'who'

Topic Case Markers:

[si] - marks the name of a person

[ang]- marks all nouns other than personal names
(henceforth referred to as general nouns).

Demonstrative Pronouns:

kiri 'this' (nearest the speaker, e.g. in
the speaker's hand)

kini 'this' (near the speaker)

kana 'that' (near the hearer, far from the
speaker)

kadto 'that over there' (far from both the
speaker and hearer)

Non-Verbal Sentences:

The sentences found in this lesson are non-verbal sentences, i.e. the sentence does not contain verbs.

Cebuano sentences are made up of at least two constituent parts, namely:

1. the topic - is a phrase introduced by the markers [ang] or [si], or by one of its substitutes like the demonstratives of the kini-class, or by a personal pronoun of the 1st set, ako-class which may substitute for the [ang] or [si] phrase.

2. the predicate - may be a verb, an adjective, or another topic phrase which comments on the topic.

Such a sentence is called equational, both topics being in apposition.

(The predicate usually precedes the topic in the normal word order.)

Equational Sentences:

1. The specific topic is marked by [ang] or [si].
2. The first-given topic is what is emphasized in the sentence.
3. When question words are used, the predicate is the interrogative or the phrase containing the interrogative.

Summary: Patterns of Non-Verbal Sentences

Predicate	Topic
Noun	Pronoun (Dem)
,	kini.
Libro	kana.
Lamesa	kadto.

Predicate	Topic
Noun + Noun	Pronoun (Dem)
,	kini.
Libro ug papel	kana.
Lamesa ug siya	kadto.

Specific Topic	Non-specific Topic
Si Pedro	kini.
Ang babaye	kana.
,	kadto.

Non-specific Topic	Specific Topic
Kini	si Pedro.
Kana	,
Kadto	ang babaye.

2.

Predicate	Topic
Kinsa	, si Pedro?
Unsa	, ang babaye?

LESSON 5

Structural Content: Personal Pronouns: 1st set,
singular, ako-class
Interrogative Statements

Setting: Mr. Smith is introduced to a Filipino.

Gipaila-ila si Mr. Smith sa usa ka Pilipino.

I. DIALOGUE

Ben, this is Mr. Smith.	A: Ben, siya si Mr. Smith.
Oh? How are you, Mr. Smith?	B: Ah diay? Kumusta ka, Mr. Smith?
Fine.	C: Maayo man.
Are you an American?	B: Amerikano ka ba?
Yes, I am an American.	C: Oo, Amerikano ako.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Ben, this is Mr. Smith.	A: Ben, siya si Mr. Smith.
he Mr. Smith	siya [si] Mr. Smith
Oh? How are you, Mr. Smith?	B: Ah diay? Kumusta ka, Mr. Smith?
oh [is that so] how are you you	ah [diay] kumusta ka
Fine.	C: Maayo man.
fine	maayo [man]
Are you an American?	B: Amerikano ka ba?
American you	Amerikano ka [ba]

Yes, I am an American. C: Oo, Amerikano ako.

yes	oo
American I	Amerikano ako

III. RELATED UTTERANCES

I want to introduce Mr. Smith to you.'	Gusto kong ipaila-ila kanimo si Mr. Smith.
I'd like to introduce to you my companion, Mr. Smith.	Gusto kong ipaila-ila kanimo ang akong kauban, si Mr. Smith.
I'm pleased to meet you.	Gikalipay ko ang pagila-ila kanimo.
My pleasure. / (I'm pleased too)	Gikalipay ko sab.
This is Mr. Santos.	Kini si Mr. Santos.
Who am I?	Kinsa ako?
Who are you?	Kinsa ka?
Who is he/she?	Kinsa siya?

IV. VOCABULARY LIST

ako(ng)	my
Amerikana	American (female)
babaye	woman; female
kalipay	pleased, happy
kanimo	you (singular)
kauban	companion
kusinera	cook (female)
estudyante	student
gusto	want, like
ipaila-ila	to introduce
labandera	laundrywoman
lalake	man; male
magbabaul	farmer
magdadaro	farmer
mag-uuma	farmer
regalo	gift, present
siya	he/she

V. DRILLS

A. Repetition:

Si Pablo ako.	Maestra ako.
Si Juan ako.	Amerikana ako.
Si Maria ako.	Abogado ka.
Si Ben ka.	Magdadaro ka.
Si Roberto ka.	Doktor ka.
Si Miguel ka.	Estudyante siya.
Si Ricardo siya.	Magbabaul siya.
Si Ana siya.	Labandera siya.
Si Rosa siya.	

Ako ang maestra.
 Ako ang Amerikana.
 Ikaw ang abogado.
 Ikaw ang magdadaro.
 Ikaw ang doktor.
 Siya ang estudyante.
 Siya ang magbabaul.
 Siya ang labandera.

B. Interrogative Forms:

Si Pablo ba ako?
 Si Juan ba ako?
 Si Maria ba ako?
 Si Ben ka ba?
 Si Roberto ka ba?
 Si Miguel ka ba?
 Si Ricardo ba siya?
 Si Ana ba siya?
 Si Rosa ba siya?

Questions:

Amerikano ba siya?
 Magdadaro ba siya?
 "Peace Corps Trainee"
 ba siya?
 Maestra ka ba?
 Pilipina ka ba?
 Amerikano ka ba?
 Doktor ba ako?
 Abogado ba ako?
 Cebuano ba ako?

Answers:

Oo, Amerikano siya.
 Oo, magdadaro siya.
 Oo, "Peace Corps Trainee"
 siya.
 Oo, maestra ako.
 Oo, Pilipina ako.
 Oo, Amerikano ako.
 Oo, doktor ka.
 Oo, abogado ka.
 Oo, Cebuano ka.

Ang Amerikano ba siya?	Oo, ang Amerikano siya.
Ang magdadaro ba siya?	Oo, ang magdadaro siya.
Ang "Peace Corps trainee" ba siya?	Oo, ang "Peace Corps trainee" siya.
Ang maestra ka ba?	Oo, ang maestra ako.
Ang Pilipina ka ba?	Oo, ang Pilipina ako.
Ang Amerikano ka ba?	Oo, ang Amerikano ako.
Ang doktor ba ako?	Oo, ang doktor ka.
Ang abogado ba ako?	Oo, ang abogado ka.
Ang Cebuano ba ako?	Oo, ang Cebuano ka.
 Kinsa ako?	 Ikaw si Marcia.
	Ikaw si Juan.
	Ikaw si Miguel.
	Ikaw si Ana.
	Ikaw si Rosa.
	Ikaw si Jose.
 Kinsa ka?	 Ako si Rolando.
	Ako si Pedro.
	Ako si Ramon.
	Ako si Clara.
	Ako si Sofia.
	Ako si Vida.
 Kinsa siya?	 Siya si Marcia.
	Siya si Roberto.
	Siya si Nicolas.
	Siya si Dionesio.
	Siya si Guillermo.
	Siya si Nena.

C. Substitution Drill: Movable Slot

1. "Peace Corps trainee" ako.

siya.

Abogado _____ .
Amerikano _____ .
ba _____ ?
Magbabaul _____ ?
Mag-uuma _____ ?
ako? _____ ?
Pilipino _____ ?
siya? _____

2. Pilipina ug maestra ako.

_____ siya.

Labandera _____.
_____ kusinera _____.
_____ ka.
_____ kini.

3. Estudyante ug PCT ang Amerikano.

_____ lalake.

_____ si Ramon.

Abogado _____.
_____ Pilipino _____.
_____ ang maestro.
_____ kadto.

_____ ba ____?
_____ ka ____?

4. Lapis ug papel kadto.

_____ kini.

_____ kwaderno _____.
_____ kana.

Dahon _____.
_____ kahon _____.
_____ kahoy _____.
_____ ba ____?

D. Conversion Drill: Question and Affirmative Answer

Example:

Cue Sentence: Amerikano ug "Peace Corps Volunteer" siya.

Conversion : Amerikano ug "Peace Corps Volunteer" ba siya?

Response : Oo, Amerikano ug "Peace Corps Volunteer" siya.

Cue Sentence:

Conversion/Response:

Pilipina ug maestra _____?
ako. Oo, _____.

Labandera ug kusinera _____?
siya. Oo, _____.

Estudyante ug PCT ka. Estudyante ug PCT _____?
Oo, _____.

- Pilipina ug maestra _____?
si Ana.
Oo, _____.
- Labandera ug kusinera _____?
ang babaye.
Oo, _____?
- Buwak ug dahon kadto. Buwak ug dahon _____?
Oo, _____.
- Lapis ug papel kini. Lapis ug papel _____?
Oo, _____.
- Sigarilyo ug posporo _____?
kana.
Oo, _____.
- Iro ug iring kadto. Iro ug iring _____?
Oo, _____.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

[diay] - Ah diay?

'Is that so?', 'Really?' Also, it is used to indicate that the speaker is reacting to information he's received for the first time, i.e. 'I see'.

oo - 'yes'; indicates an affirmative response.

Among Spanish loan words, gender is designated by the following endings:

/-o/ masculine e.g. Amerikano 'American'
kusinero 'cook'
hardinero 'gardener'

/-a/ feminine e.g. Amerikana
kusinera
labandera 'laundrywoman'

Personal Pronouns: 1st set, ako-class, singular

1st person - ako 'I'

2nd person - ikaw, ka*(short form) 'you'

3rd person - siya 'he/she'

*Ka never appears initially in a sentence.

Interrogative Statements:

Interrogative statements are formed by using [ba] between the topic and the predicate.

Examples:

Amerikano ako. ----> Amerikano ba ako?
 'I'm an American.' 'Am I an American?'

Magdadaro siya.----> Magdadaro ba siya?
 'He's a farmer.' 'Is he a farmer?'

but:

Amerikano ka. ----> Amerikano ka ba?
 'You're an American.' 'Are you an American?'

Magdadaro ka. ----> Magdadaro ka ba?
 'You're a farmer.' 'Are you a farmer?'

Summary: Patterns of Non-Verbal Sentences

1.	Predicate	Topic
	Pronoun	Noun (emphasis)
		Ben.
	Ako	, si Rosa.
	Siya	Ana.
	<u>Ikaw</u>	abogado.
		, ang maestra.

a.	Topic	Predicate
	Noun	Pronoun
	Ben	
	Si Rosa	ako.
	Ana	siya.
	Ang abogado*	<u>ka</u> .
	maestra	

* A pause is required after the topic when the topic is a general noun.

	Predicate	Topic
	Noun	Pronoun
	Maestra	ako.
	Amerikano	ka.
	Magdadaro	siya.

	Topic	Predicate
	Pronoun	Noun
	Ako	maestra.
	Ikaw	Amerikano.
	Siya	magdadaro.

	Predicate	Int. Mkr.	Topic
	Amerikano	,	ako?
	Maestra	ba	
	Magdadaro	,	siya?

	Topic	Int. Mkr.	Predicate
	Amerikano	,	ako?
	Ang maestra	ba	siya?
	magdadaro	,	

	Predicate	Int. Mkr.	Topic
	Ako	,	Amerikano?
	Siya	ba	ang maestra?
	Ikaw	,	magdadaro?

but: Amerikano ka ba?

	Affirmative Response	
		1, 1a
	Oo,	2, 2a

* This pattern is not frequently used. Pattern 3b is the preferred order.

Supplementary Materials

Lessons 1-5

I. Direct Discourse

- #1. A: Ingong ni Peter, "Maayo!"
B: Tubag ni Juan, "Dayon lang,"
ug nangutana sab siya, "Kinsa kana?"
A: Tubag ni Peter, "Ako, si Peter."
B: Nangutana si Juan, "Peter kinsa?"
A: Tubag ni Peter, "Si Peter Smith, ang PCV."

Vocabulary:

ingon	said
nangutana	asked
tubag	answered; answer, reply

- #2. A: Ingong ni Jose, "Ben, gusto kong ipaila-ila
kanimo si Mr. Smith."
B: Tubag ni Ben, "Gikalipay ko ang pag-ila-
ila kanimo,"
ug nangutana sab siya, "Kumusta ka, Mr. Smith?"
C: Tubag ni Mr. Smith, "Maayo man, ug ikaw?"
B: Tubag ni Ben, "Maayo sab."
Nangutana si Ben, "Unsa ka, Mr. Smith?"
C: Tubag ni Mr. Smith, "Maestro ug PCV ako."

- #3. A: Nangutana si Maria, "Unsa kana, Clara?"
B: Tubag ni Clara, "Ambot lang. Tingali, regalo
kana."
A: Ingong ni Maria, "Ah diay?"
B: Tubag ni Clara, "Bitaw."

Vocabulary:

ambot	'I don't know'
regalo	present, gift
tingali	perhaps, maybe, 'I think'

LESSON 6

Structural Content: Non-Verbal Affix: (taga-)
Place marker: [sa]

Setting: Mr. Smith and a Filipino meet and talk for a while. Nagkakita ug nagsulti-hanay si Mr. Smith ug ang usa ka Pilipino.

I. DIALOGUE #1

Are you an American, Mr. Smith?	A: Amerikano ka ba, Mr. Smith?
Yes, I am an American and a Peace Corps trainee, too.	B: Oo, Amerikano ako ug "Peace Corps trainee" sab.
Where are you from?	A: Taga-diin ka?
I'm from Texas. And you?	B: Taga-Texas ako. Ug ikaw?
I'm from the Philippines.	A: Ako, taga-Pilipinas.

DIALOGUE #2

Where are you from, Mr. Smith?	A: Taga-diin ka, Mr. Smith?
I'm from California.	B: Taga-California ako.
Where in California?	A: Diin sa California?
San Francisco. And you, where are you from in the Philippines?	B: Sa San Francisco. Ug ikaw, diin sa Pilipinas?
Cebu.	A: Sa Cebu.

II. DIALOGUE BREAKDOWN #1

Are you an American, Mr. Smith?	A: Amerikano ka ba, Mr. Smith?
American you	Amerikano ka [ba]
Yes, I'm an American and a Peace Corps trainee, too.	B: Oo, Amerikano ako ug "Peace Corps trainee" sab.
Yes, American I and Peace Corps trainee too	Oo, Amerikano ako ug "Peace Corps trainee [sab]
Where are you from? from where you	A: Taga-diin ka? (taga-)diin ka
I'm from Texas. And you?	B: Taga-Texas ako. Ug ikaw?
from Texas I and you	(taga-)Texas ako ug ikaw
I'm from the Philip- pines.	A: Ako, taga-Pilipinas.
I, from Philippines	ako, (taga-)Pilipinas

DIALOGUE BREAKDOWN #2

Where are you from, Mr. Smith?	A: Taga-diin ka, Mr. Smith?
from where you	(taga-)diin ka
I'm from California.	B: Taga-California ako.
from California I	(taga-)California ako
Where in California?	A: Diin sa California?
where in California	diin [sa] California
San Francisco. And you, where are you from in the Philippines?	B: Sa San Francisco. Ug ikaw, diin sa Pilipinas?
in San Francisco and you	[sa] San Francisco ug ikaw

where in Philippines Cebu. in Cebu	diin [sa] Pilipinas A: Sa Cebu. [sa] Cebu
--	---

III. RELATED UTTERANCES

Where do you live?	Hain ka magpuyo?
Where is your home/ house?	Hain ang imong puloy-anan?/ Hain ang imong balay?
My home is in Cebu.	Tua sa Sugbo ang akong balay./ Tua sa Sugbo ang akong puloy-anan.
Where have you been?	Diin ka gikan?
Where were you?	Diin ka?
I've been in class./ I was in class.	Gikan ko sa klase.
Where were you born?	Diin ka matawo?
I was born in Cebu City.	Natawo ako sa syudad sa Sugbo./ Gipanganak ako sa syudad sa Sugbo.
I'm a bachelor.	Ulitawo ako.
I'm a single girl.	Dalaga ako.
I'm married.	Minyo ako.

IV. VOCABULARY LIST

baryo	barrio
bukid	mountain
dalaga	unmarried girl
diin/hain	where
gikan	from, been
(gipang)anak	was born
imo	your (singular)
lungsod	town
(mag)puyo	to live, to reside

minyo	married
namo	our, ours (inclusive)
(na)tawo	was born
probinsya	province
puloy-anan	home, house
sa	in, on
syudad	city
tua	over there
ulitawo	bachelor

V. DRILLS

A. Repetition Drill: Question and Answer

<u>Question:</u>	<u>Answer:</u>
Taga-diin ka, Mr. Smith?	Taga-Washington ako.
Taga-diin ka, Dr. Reyes?	Taga-Cebu ako.
Taga-diin ka, Juan?	Taga-Manila ako.
Taga-diin ako?	Taga-syudad ka.
Taga-diin si Miss Cruz?	Taga-Leyte siya.
Taga-diin si Presidente Marcos?	Taga-Ilocos siya.
Taga-diin si Mrs. Santos?	Taga-Negros Oriental siya.
Diin ka sa California, Mr. Smith?	Sa San Francisco.
Diin ka sa Pilipinas, Doktor Reyes?	Sa Cebu.
Diin ka sa Cebu, Miss Cruz?	Sa Lahug.
Diin ka sa Ilocos?	Sa Ilocos Norte.
Diin ka sa Hawaii?	Sa Molokai.

B. Substitution Drill: Fixed Slot

Taga-Pilipinas ako.	Taga-Davao ka.
Taga-Zamboanga ____.	Taga-Cotabato ____.
Taga-Baguio ____.	Taga-Lanao ____.
Taga-Manila ____.	Taga-Negros ____.
Taga-Antique ____.	Taga-Leyte ____.
Taga-Negros Oriental ____.	Taga-Albay ____.

Taga-syudad siya.
 Taga-probinsya _____.
 Taga-bukid _____.
 Taga-baryo _____.
 Taga-lungsod _____.

C. Substitution Drill: Question and Answer

<u>Question:</u>	<u>Answer:</u>
Diin ka sa Pilipinas?	Sa Manila. _____ Cebu. _____ Ilocos. _____ Davao. _____ Baguio.
Diin siya sa Amerika?	Sa California. _____ Washington. _____ Texas. _____ Ohio. _____ Hawaii.
Diin ako sa California?	Sa Los Angeles.
_____ San Jose?	_____ Magallanes St.
_____ Cebu?	_____ Lahug.
_____ Manila?	_____ Mabini St.

D. Narrative Frame:

1. Ako si _____. Amerikano/a ako. Taga-
ako, sa _____. Natawo
ako sa _____ Karon¹ nagpuyo ako sa
_____ kay² "Peace Corps trainee" ako.

2. Conversion: Substitute ako with ikaw and siya.

E. Comprehension Drill: Dialogue

- A: Amerikano ba si Mr. Smith?
 B: Oo, Amerikano siya.
 A: "Peace Corps trainee" ba siya?
 B: Oo, "Peace Corps trainee" siya.

- A: Taga-diin siya?
 B: Taga-Texas siya.
 A: Diin sa Texas?
 B: Sa Austin.

F. Comprehension Drill: Narrative

Amerikano si John ug "Peace Corps trainee" sab
 siya¹ Taga-California siya, sa San Francisco,
 pero² natawo siya sa Dayton, Ohio.

Questions:

1. Kinsa si John?
 Amerikano si John ug "Peace Corps trainee"
 sab siya.
2. Taga-diin siya?
 Taga-California siya.
3. Diin sa California?
 Sa San Francisco.
4. Diin siya matawo?
 Matawo siya sa Ohio.
5. Diin sa Ohio?
 Sa Dayton.

Footnotes:

1karon	'now'
2kay	'because'
3pero	'but'

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

(taga-) - Taga-Texas ako.

(Taga-) is a particle that suggests a person's origin (geographic) and/or place of domicile. It is immediately followed by the name of the place.

taga-diin - Taga-diin ka?

Taga-diin is a question word used for inquiring about a person's origin (geographic) and/or his place of domicile. When occurring by itself, diin means 'where'.

[sa] - Place marker which precedes the name of the place, used in a more specific reference.

E.g. Taga-diin ka? Taga-Cebu.
Diin sa Cebu? Sa Magallanes.

baryo - 'barrio' - smallest unit of geographic-political division. Several barrios make up a town.

lungsod - 'town' - second largest unit

probinsya - 'province' - largest unit of geographic-political division. As of August 1968, the Philippines has 65 provinces.

Sugbo - the name for 'Cebu' as used by Cebuano speakers, in contrast to Luzon-dwellers and foreigners who use 'Cebu'.

Summary: Patterns of Non-Verbal Sentences

1.	Predicate	Topic
	'Question word'	
	'Taga-diin'	'si Pedro?'
		'ang babaye?'

a.	Predicate	Topic
	'Marker'	'Place'
		', Manila?'
	'Diin'	'Davao?'
		', California?'
		', Ohio?'

b.

Predicate	Topic		
Question word	Pronoun	Marker	Place
	ako		, Manila?
Diin	siya	sa	, Davao?
	ka		, California?
			, Ohio?

2.

Predicate	Topic
Noun	Noun/Pronoun
Manila	ako.
Taga-Davao	si Pedro.
California	
Ohio	ang bata.

a.

Topic (Short response)	
Marker	Noun (Place)
	Manila.
Sa	Davao.
	Chicago.

LESSON 7

Structural Content: Personal Pronouns: 1st set,
 plural, ako-class
Particles: [na],[ra],[gyud]
Verb: (mu-)class
 Focus: Actor
 Mood : Factual and
 Non-Factual
 Aspect: Neutral

Setting: Carlos is asked by his friend about his companions, who are PCTs. Gipangutana si Carlos sa iyang amigo bahin sa mga PCT nga iyang kuyog.

I. DIALOGUE

Carlos, are they the Peace Corps trainees?	A: Carlos, sila ba ang mga "Peace Corps trainee"?
Yes, Ben, they are.	B: Oo, Ben, sila gyud.
Where are you going?	A: Asa man kamo?
We're going to the movies.	B: Muadto kami sa sine.
Right now?	A: Karon na dayon?
No, later on.	B: Dili, unya ra.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Carlos, are they the Peace Corps trainees?	A: Carlos, sila ba ang mga "Peace Corps trainee"?
they	sila [ba]
the Peace Corps	[ang] [mga]
trainees	"Peace Corps trainee"
Yes, Ben, they are.	B: Oo, Ben, sila gyud.
Yes, Ben	Oo, Ben
they (indeed)	sila [gyud]

Where are you going?	A:	Asa man kamo?
where [by the way] you (pl.)		asa [man] kamo
We're going to the movies.	B:	Muadto kami sa sine.
will go we to movie		muadto kami [sa] sine
Right now?	A:	Karon na dayon?
now [already] immediately		karon [na] dayon
No, later on.	B:	Dili, unya ra.
no later only		dili unya [ra]

III. RELATED UTTERANCES

We are going to (see) a movie.	Manan-aw kami ug sine.
We are going to the movie house.	Adto mi sa sinehan.
We are going to the movies.	Mangadto mi sa sine.
Right now.	Karon dayon.

IV. VOCABULARY LIST

adlaw	day
adto	go
asa	where
awto	car, automobile
bag-o	new
bahin	about, concerning, regarding
basa	read
busog	be full (satisfied)
(ka)gabii	last night
kalye	street
kami	we, us (excl)
kamo	you (pl)
kaon	eat
kita	we, us (incl)
kugihan	industrious, diligent
kuyog	go with
dagat	sea
dili	no, not

dula	play
gahapon	yesterday
ganina	a while ago
(gi)gutom	hungry
(gi)uhaw	thirsty
gwapo	handsome
hinoon	studious
leksyon	lesson
libreriya	library
(ma)lipay(on)	cheerful, happy
niaging adlaw	the other day
pasiyo	take a walk
plasa	plaza
restawran	restaurant
semana.	week
sila	they, them
sine	movie(s)
sinehan	movie house/theatre
sulat	write
sunod	next, the following
taas	tall, high
tan-aw	see, look
tapulan	lazy
tuon	study
uban	accompanied by, go with
ugma	tomorrow
unya	later
wala	no, none

V. DRILLS

A. Repetition: Noun-Pronoun ConversionNoun:

Mga "Peace Corps trainee"
si Peter ug si Paul.

Mga Pilipino si Juan ug
si Pablo.

Mga estudyante si Maria
ug si Juan.

Pronoun:

Mga "Peace Corps trainee"
sila.

Mga Pilipino sila.

Mga estudyante sila.

Gwapo ikaw ug si Ricardo.

Hinoon ikaw ug si Marta.

Kugihan ikaw ug si Lourdes.

Gwapo kamo.

Hinoon kano.

Kugihan kamo.

Taas ikaw ug ako.
Tapulan ikaw ug ako.
Malipayon ikaw ug ako.

Gigutom si Maria,
si Pedro ug ako.
Giuhaw si Pablo,
si Ricardo ug ako.
Busog si Georgy,
si Feling ug ako.

Si Peter ug si Paul
mga PCT.
Si Juan ug si Pablo
mga Pilipino.
Si Maria ug si Juan
mga estudyante.
Si Roberto ug si Ruben
mga gwapo.
Si Priscila ug si Maria
mga kugihan.

Taas kita.
Tapulan kita.
Malipayon kita.

Gigutom kami.
Giuhaw kami.
Busog kami.

Sila si Peter ug si Paul
mga PCT.
Sila si Juan ug si Pablo
mga Pilipino.
Sila si Maria ug si Juan
mga estudyante.
Sila si Roberto ug si
Ruben mga gwapo.
Sila si Priscila ug si
Maria mga kugihan.

B. Repetition: Non-Factual - Factual Conversion

Non-Factual:

- 1 Muadto sila sa sine karong gabii.
Muadto sila sa dagat karong hapon.
Mukaon sila sa restawran ugma.
Mutuon kamo sa leksyon ugma.
Mubasa kamo sa libreriya sa sunod nga adlaw.
Musulat kamo sa lamesa ugma sa hapon.
Mutan-aw kita sa sine unyang gabii.
Musakay kita sa awto karong hapon.
Mudula kita sa plasa sa sunod nga semana.

Factual:

- Niadto sila sa sine gabii.
Niadto sila sa dagat gahapon.
Nikaon sila sa restawran gahapon.
Nituon kamo sa leksyon gahapon.
Nibasa kamo sa libreriya . sa niaging adlaw.
Nisulat kamo sa lamesa gahapon sa hapon.
Nitan-aw kita sa sine gabii.
Nisakay kita sa awto ganinang hapon.
Nidula kita sa plasa sa niaging semana.

2. Negative Form:

Non-Factual:

Dili sila muadto sa sine
karong gabii.

Dili sila muadto sa dagat
karong hapon.

Dili sila mukaon sa
restawran ugma.

Dili kamo mutuon sa
leksyon ugma.

Dili kamo mubasa sa
libreriya sa sunod
adlaw.

Dili kamo musulat sa
lamesa ugma sa hapon.

Dili kita mutan-aw sa
sine unyang gabii.

Dili kita musakay sa
awto karong gabii.

Dili kita mudula sa
plasa sa sunod nga
semana.

Factual:

Wala sila muadto sa sine
kagabii.

Wala sila muadto sa
dagat gahapon.

Wala sila mukaon sa
restawran gahapon.

Wala kamo mutuon sa
leksyon gahapon.

Wala kamo mubasa sa
libreriya sa niaging
adlaw.

Wala kamo musulat sa
lamesa gahapon sa
hapon.

Wala kita mutan-aw sa
sine kagabii.

Wala kita musakay sa
awto gabii.

Wala kita mudula sa
plasa sa niaging
semana.

3. Interrogative:

Non-Factual:

Muadto ba sila sa sine
karong gabii?

Muadto ba sila sa dagat
karong hapon?

Mukaon ba sila sa
restawran ugma?

Mutuon ba kamo sa
leksyon ugma?

Mubasa ba kamo sa
libreriya sa sunod
adlaw?

Factual:

Niadto ba sila sa sine
gabii?

Niadto ba sila sa dagat
gahapon?

Nikaon ba sila sa
restawran gahapon?

Nituon ba kamo sa
leksyon gahapon?

Nibasa ba kamo sa
libreriya sa niaging
adlaw?

Musulat ba kamo sa lamesa ugma sa hapon?	Nisulat ba kamo sa lamesa gahapon sa hapon?
Mutan-aw ba kita sa sine unyang gabii?	Nitan-aw ba kita sa sine kagabii?
Musakay ba kita sa awto karong gabii?	Nisakay ba kita sa awto gabii?
Mudula ba kita sa plasa sa sunod nga semana?	Nidula ba kita sa plasa sa niaging semana?

4. Affirmative Responses:

Long Form:

- Oo, muadto sila sa sine
karong gabii.
- Oo, muadto sila sa dagat
karong hapon.
- Oo, mukaon kami sa
restawran ugma.
- Oo, mutuon kami sa
leksyon ugma.
- Oo, mubasa kami sa
libreriya sa sunod
adlaw.
- Oo, musulat kami sa
lamesa ugma sa hapon.
- Oo, mutan-aw kita sa sine
unyang gabii.
- Oo, musakay kita sa awto
karong gabii.
- Oo, mudula kita sa plasa
sa sunod nga semana.

Short Form:

Oo, muadto sila.

Oo, muadto sila.

Oo, mukaon kami.

Oo, mutuon kami.

Oo, mubasa kami.

Oo, musulat kami.

Oo, mutan-aw kita.

Oo, musakay kita.

Oo, mudula kita.

5. Negative Responses:

Non-Factual:

- Dili, dili sila muadto
sa sine karong gabii.
Dili, dili sila muadto.

Factual:

- Wala, wala sila muadto
sa sine gabii.
Wala, wala sila muadto.

Dili, dili sila muadto sa dagat karong hapon.	Wala, wala sila muadto sa dagat gahapon.
Dili, dili sila muadto.	Wala, wala sila muadto.
Dili, dili sila mukaon sa restawran ugma.	Wala, wala sila mukaon sa restawran gahapon.
Dili, dili sila mukaon.	Wala, wala sila mukaon.
Dili, dili kami mutuon sa leksyon ugma.	Wala, wala kami mutuon sa leksyon gahapon.
Dili, dili kami mutuon.	Wala, wala kami mutuon.
Dili, dili kami mubasa sa libreriya sa sunod nga adlaw.	Wala, wala kami mubasa sa libreriya sa niaging adlaw.
Dili, dili kami mubasa.	Wala, wala kami mubasa.
Dili, dili kami musulat sa lamesa ugma sa hapon.	Wala, wala kami musulat sa lamesa gahapon sa hapon.
Dili, dili kami musulat.	Wala, wala kami musulat.
Dili, dili kita mutan-aw sa sine unyang gabii.	Wala, wala kita mutan-aw sa sine kagabii.
Dili, dili kita mutan-aw.	Wala, wala kita mutan-aw.
Dili, dili kita musakay sa awto karong gabii.	Wala, wala kita musakay sa awto gabii.
Dili, dili kita musakay.	Wala, wala kita musakay.
Dili, dili kita mudula sa plasa sa sunod nga semana.	Wala, wala kita mudula sa plasa sa niaging semana.

C. Substitution: Movable Slot

Wala sila muadto sa sine gabii.

_____	mukaon	restawran	gahapon.
_____	kamo	mutuon	sa leksyon _____.
_____	mubasa	sa libreriya	sa niaging adlaw.
_____	kita	mutan-aw	sa sine kagabii.
_____	musakay	sa awto	gabii.
_____	mudula	sa plasa	sa niaging semana.

D. Expansion Drill:

1. Muadto kita.

Cue:

sa sine	Muadto kita sa sine.
"Majestic"	Muadto kita sa sine "Majestic".
sa kalye	Muadto kita sa sine "Majestic"
Magallanes	sa kalye Magallanes.
karong gabii	Muadto kita sa sine "Majestic" sa kalye Magallanes karong gabii.
kuyog ni Pedro	Muadto kita sa sine "Majestic" sa kalye Magallanes karong gabii kuyog ni Pedro.

2. Mukaon ba kamo?

Cue:

sa restawran	Mukaon ba kamo sa restawran?
sa lungsod	Mukaon ba kamo sa restawran sa lungsod?
karong udto	Mukaon ba kamo sa restawran sa lungsod karong udto?
uban ni Ana	Mukaon ba kamo sa restawran sa lungsod karong udto uban ni Ana?
ug ni Pablo	Mukaon ba kamo sa restawran sa lungsod karong udto uban ni Ana ug ni Pablo?

3. Mutuon ba sila?

Cue:

sa leksyon	Mutuon ba sila sa leksyon?
sa Matematika	Mutuon ba sila sa leksyon sa Matematika?
sa libreriya	Mutuon ba sila sa leksyon sa Matematika sa libreriya?
sunod adlaw	Mutuon ba sila sa leksyon sa Matematika sa libreriya sunod adlaw?

4. Musakay siya.

Cue:

sa awto	Musakay siya sa awto.
---------	-----------------------

bag-ong ni Pedro	Musakay siya sa bag-ong awto. Musakay siya sa bag-ong awto ni Pedro.
nga taga-Manila	Musakay siya sa bag-ong awto ni Pedro nga taga-Manila.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

[mga] - Sila ba ang mga "Peace Corps trainee"?
A particle which indicates plurality.

[gyud] - ...sila gyud.
Short form of [gayud]. It emphasizes
and intensifies the antecedent.

[na] - Karon na dayon?
Modifies the adjective karon implying
that a certain action will happen at
that very moment. The above phrase
means 'Now, right now'.

dili - The particle that marks negation of a
statement or fact. Negation is shown by
putting dili before a declarative state-
ment.

[ra] - Unya ra.
'Only' -- Generally, the particle [ra]
limits the application of the word
preceding it.

Pluralization: Nouns

Plural forms of nouns are marked by the follow-
ing:

Topic Case Markers

General Nouns : ang mga ...
Personal Names : sila si ... ,

Example:

1. ang balay -----> ang mga balay
 'the house' 'the houses'
- ang babaye -----> ang mga babaye
 'the woman' 'the women'
2. si Pedro ug si Juan --> sila si Pedro ug si Juan
 'Pedro and Juan' 'Pedro and Juan'
- si Ana ug si Maria --> sila si Ana ug si Maria
 'Ana and Maria' 'Ana and Maria'

Sila si is also used to mean 'X and his companions'.

- Example: Sila si Pedro 'Pedro and his companions'
- Sila si Maria 'Maria and her companions'

Summary: 1st set of Personal Pronouns, ako-class

	Singular	Plural
1st person	'ako, ko 'I'	'kami, mi (excl) 'we' 'kita, ta (incl) 'us'
2nd person	'ikaw, ka 'you'	'kamo, mo 'you'
3rd person	'siya 'he, she', sila	'they'

The first set of pronouns, ako-class, functions as substitutes for noun topics and, hence, takes no markers.

Negation:

1. Dili - Dili has different uses. It is used to negate any of the following:
- a. nouns
 - b. pronouns
 - c. adjectives
- It is also used in verbal sentences to negate verbs which refer to:

- a. future action ('will not')
- b. possible action ('cannot')
- c. habitual action ('doesn't, isn't')

2. Wala - Like dili, wala has various uses. In the drills given in this lesson, wala is used to negate verbs when the action referred to happened in the past ('did, has done, had done').
The other uses of wala will be discussed in later lessons.

Verbs:

The Cebuano verbs will be presented and discussed according to the following:

- 1. Focus - refers to the relationship between the verb and the topic of the sentence.
The topic may be the:
 - a. actor/performer of the action
 - b. goal/receiver of the action
 - c. beneficiary of the action
 - d. instrument used to perform the action
 - e. location where the action is performed.
- 2. Mood - refers to the speaker's attitude toward the action or state expressed, indicating whether this is regarded as a:
 - a. fact or non-fact
 - b. a matter of command
 - c. a matter of desire or possibility
- 3. Aspect - refers to the form that a verb takes to indicate duration or completion of action.

The verbs may consist of a base alone, or a base and one or more affixes. The base supplies the denotative meaning, and the affix selects the particular type of grammatical function the verb has in relation to the other parts of the sentence.

For example, the (mu-)class has various forms:

Affix	Base	
mu	sulat	'to write'
	basa	'to read'
	sakay	'to ride'

Focus: The (mu-)class is used in Actor Focus Construction, i.e. the [ang/si]-phrase is the actor or performer of the action.

Examples:

Musulat si Pedro. 'Pedro writes.'
 Mubasa ang bata. 'The child reads.'
 Musakay ang maestra. 'The teacher rides.'

Mood: A. Factual Form: (ni-) as in nibasa 'read'
 nisulat 'wrote'
 nisakay 'rode'

This form describes actions that have taken place or those taking place at the time the speaker is speaking.

B. Non-factual Form: (mu-)

This form describes future action, and habitual action. The other uses of (mu-) are discussed in later lessons.

Aspect: Neutral

The neutral aspect in Actor Focus Construction is marked by (mu-) which implies punctiliar action.

Summary: Patterns of Verbal Sentences

1.	Predicate	Complements		
	Verb	'Pron/N: (actor)'	Place	Time
	Muadto	<u>ako</u> -class Pron., sa sine , unya ,		
		, si Ana , dagat , ugma ,		
	Nibasa	, ang bata , libreriya, gahapon ,		

'Affirmative marker' + (1)			
	Oo	...	

2. Negation:

	'Predicate Marker'	'Topic Verb'	'Complements (Noun) Place'	'Time'
Factual	Dili	, muadto, si Ana	, sa sine	, unya.
Mood		, mubasa, ang bata,	libreriya,	ugma.
Non-factual	Wala	'muadto'si Petra	'sa sine	ganina.
Mood		'mubasa'ang		
			'maestra'	libreriya
				gahapon.

	'Neg. Marker'	'Topic (Pron.)'	'Pred.'	'Complements Place'	'Time'
Factual	Dili	, <u>ako-</u>	, muadto	, sa sine	, unya.
		, class	, mubasa	libreriya,	ugma.
Non-factual	Wala	'ako-	'muadto	'sa sine	ganina.
Mood		'class	'mubasa	'libreriya	gahapon.

b. Negative Responses:

	'Neg. Response'	'Full Sentence'
	Dili,	2a./2b.
	Wala,	

3. Interrogative:

'Predicate'	'Marker'	'Topic'	'Complements'
Muadto	, ba	, <u>ako</u> -class	, sa sine , unya.
Niadto		, pronouns	, ganina.
Mutan-aw		, [ang/si]-	, sa sine , ugma.
Nitan-aw		, phrases	, gahapon.

LESSON 8

Structural Content: Personal Pronouns: 2nd set,
 preposed possessive,
 ako-class
Agentive Case Markers:
 [ni], [sa]
Demonstrative Pronouns:
 nia-class
Tag question: dili ba?

Setting: A PCV is asked about his parents. Gipangutana ang PCV bahan sa iyang mga ginikanan.

I. DIALOGUE

Who are your parents? A: Kinsa ang imong mga ginikanan?
Mr. and Mrs. Paul B: Si Mr. ug Mrs. Paul Murphy.
Where are they now? A: Hain man sila karon?
They are in Oregon. B: Tua sila sa Oregon.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Who are your parents? A: Kinsa ang imong mga ginikanan?
who kinsa
your [ang] imo(ng)
parents [mga] ginikanan
Mr. and Mrs. Paul B: Si Mr. ug Mrs. Paul Murphy.
Where are they now? A: Hain man sila karon?
where [tell me] hain [man]
they now sila karon
They are in Oregon. B: Tua sila sa Oregon.
over there they tua sila
in Oregon [sa] Oregon

III. RELATED UTTERANCES

Who are your father and mother?	Kinsay imong amahan ug inahan?
My father is George and my mother is Elsa.	Ang akong amahan si George ug ang akong inahan si Elsa.
What do they do?/What is their profession?	Unsay ilang pangita?
What is your father's job?	Unsay trabaho sa imong amahan?
My name is ...	Ang akong ngalan si ...
My nickname is ...	Ang akong angga si ...
My surname/last name is ...	Ang akong apelyido ...

IV. VOCABULARY LIST

amahan	father
amiga	friend (female)
amigo	friend (male)
amo	our, ours (excl.)
angga	nickname
apelyido	surname, last name
ato	our, ours (incl.)
bata	child
bisita	visitor, guest
kadula	playmate
kapiteriya	cafeteria
klase	class
klasmet	classmate
dia	here
eskuwelahan	school
ginikanan	parents
igsoon	sibling
ila	their, theirs
inahan	mother
iya	his, her, hers
naa	there
ngalan	name
nia	here
pangita	occupation, profession

sala	living room
serbesa	beer
telebisyon	television, TV set
unsa	what

V. DRILLS

A. Repetition:

Kinsa ako?	Kinsa ang akong ngalan?
Kinsa ka?	Kinsa ang imong ngalan?
Kinsa siya?	Kinsa ang iyang ngalan?
Kinsa kami?	Kinsa ang among ngalan?
Kinsa kita?	Kinsa ang atong ngalan?
Kinsa kamo?	Kinsa ang inyong ngalan?
Kinsa sila?	Kinsa ang ilang ngalan?
Ako si Ana.	Ang akong ngalan si Ana.
Ikaw si Pedro.	Ang imong ngalan si Pedro.
Siya si Juan.	Ang iyang ngalan si Juan.
Kami si Pedro ug si Juan.	Ang among ngalan si Pedro ug si Juan.
Kita si Pedro ug si Juan.	Ang atong ngalan si Pedro ug si Juan.
Kamo si Rosa ug si Ana.	Ang inyong ngalan si Rosa ug si Ana.
Sila si Ben ug si Roberto.	Ang ilang ngalan si Ben ug si Roberto.

B. Substitution: Fixed Slot

1. Nia ang imong amigo.
 kauban.
 inahan.
 amahan.
 igsoon.

2. Naa sila si Pedro ug si Juan.
 Rosa ug si Ana.
 Ramon ug si Cornelio.
 Canuto ug si Josefa.
 Elsa ug si Terry.

3. Tua ang mga bata sa kuarto.

 eskwelahan.
 klase.
 kapiteriya.
 plasa.

C. Repetition Drill:

1. Nia ang amigo ni Ruben.
 Nia ang amahan ni Rosa.
 Nia ang lapis ni Cornelio.
 Nia ang bolpen ni Mario.
 Nia ang lamesa ni Mr. Cruz.
2. Naa ang amigo sa bata.
 Naa ang amahan sa babaye.
 Naa ang lapis sa maestro.
 Naa ang bolpen sa abogado.
 Naa ang lamesa sa prinsipal.
3. Tua ang mga amigo nila ni Pedro ug ni Juan.
 Tua ang mga amahan nila ni Cornelio ug ni
 Mario.
 Tua ang mga lapis nila ni Mr. Cruz ug ni
 Mr. Reyes.
 Tua ang mga bolpen nila ni Ernie ug ni Tirso.
 Tua ang mga lamesa nila ni Grace ug ni Tina.
4. Tua ang mga amigo sa mga bata.
 Tua ang mga amahan sa mga babaye.
 Tua ang mga lapis sa mga maestro.
 Tua ang mga bolpen sa mga abogado.
 Tua ang mga lamesa sa mga prinsipal.

D. Substitution/Question and Answer Drill:

Kinsa si Dick?	Siya ang akong amigo.

kauban.
igsoon.
estudyante. |
| Kinsa ako? | Ikaw ang among maestra.

amiga.
kauban. |

Kinsa sila?

Sila ang atong mga amigo.

klasmet.

maestro.

kadula.

Kinsa ang imong ginikanan? Ang akong ginikanan si

iyang _____? _____ iyang _____
.....

ilang _____? _____ ilang _____
.....

amigo? _____ amigo si
akong _____? _____ akong _____.

atong _____? _____ atong _____.
kauban? _____ kauban _____.

among _____? _____ among _____.
inyong _____? _____ inyong _____.E. Substitution: Movable Slot

1. Clara ang ngalan sa akong amiga, dili ba?

imong _____?
iyang _____?

Jose _____ amigo, _____?
among _____?

kauban, _____?
atong _____?

inyong _____?
klasmet, _____?

ilang _____?

2. Dili ba Clara ang ngalan sa akong amiga?

imong _____?
iyang _____?

Jose _____ amigo?
among _____?

kauban?
atong _____?

inyong _____?
klasmet?

ilang _____?

F. Conversion Drill:

1. Cue Sentence: Muadto ang akong amigo sa tindahan unya.

Conversion: Niadto ang akong amigo sa tindahan ganina.

Mutuon ang imong estudyante sa Cebuano ugma.

Musulat ang iyang amahan sa libreriya karong gabii.

Mukaon ang ilang bisita sa balay karong udto.

Mubasa ang atong ginikanan sa balay karong buntag.

Mutan-aw ang among maestra sa sine unyang gabii.

Mudula ang inyong amiga sa plasa sunod semana.

2. Cue Sentence: Dili ba muadto ang akong amigo sa tindahan unya?

Conversion: Wala ba muadto ang akong amigo sa tindahan ganina?

Dili ba mutuon ang imong estudyante sa Cebuano ugma?

Dili ba musulat ang iyang amahan sa libreriya karong gabii?

_____?

Dili ba mukaon ang ilang bisita sa balay karong udto?

_____?

Dili ba mubasa ang atong ginikanan sa balay karong buntag?

_____?

Dili ba mutan-aw ang among maestra sa sine unyang gabii?

_____?

Dili ba mudula ang inyong amiga sa plasa sunod
semana?

_____?

G. Comprehension Drill:

Nitan-aw ang akong mga ginikanan sa sine gabii.
Human sa sine, niadto sila sa restawran ug nikaon
sila. Ang ilang pagkaon pinakbet ug kan-on.
Niinom sab sila ug serbesa.

Wala sko muadto sa sine kay nituon ako sa akong
leksyon ug wala sab ako mutan-aw sa telebisyon kay
nisulat ako ug sulat sa akong mga amigo.

Pangutana:

Kinsa ang nitan-aw sa sine?
Niadto ba sila sa restawran?
Nikaon ba sila?
Unsa ang ilang pagkaon?
Niinom ba sila ug serbesa?
Nganong wala ako muadto sa sine?
Nganong wala ako mutan-aw sa telebisyon?

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

hain - 'where' Hain is answered by the nia-
class of demonstrative pronouns.

It is used in non-verbal sentences to
indicate stationary location, e.g.

Hain ang sinehan?
Hain si Pedro?
Hain man sila karon?

In verbal sentences, it is used with the
Non-Factual form of the verb to imply
that the object(s) or person(s) referred
to are still at a certain location, there-
fore talked about at the present time. It
may be used interchangeably with asa.

Hain ka magpuyo? 'Where do you live?'
Hain/ muadto si Ana? 'Where is Ana going?'

Asa

dili ba - marks tag questions, and appears after a full statement is given, e.g.

Predicate-Topic order
or
vice-versa + dili ba?

When used initially in a sentence, i.e. at the beginning of a statement, it marks a negative interrogative statement.

human sa - Human sa sine, ...

Literally means 'after the ...'

pinakbet - a regional meat/fish and vegetable dish among the Ilokano, characterized by the prominent use of bitter melon and eggplant.

ngano - 'why?'

Demonstrative Pronouns: Nia-class

dia - 'here' (nearest to speaker)

nia - 'here' (near to speaker and hearer)

naa - 'there' (nearer to hearer than to speaker)

tua - 'over there' (far from both speaker and hearer; also used for referents out of sight from both principals)

These locational demonstratives occur as predicates when indicating the location of [ang/si]-phrases and ako-class pronouns. They answer the question hain 'where'. For example:

' Predicate '	' Topic '
, Nia ,	ang papel.
, Naa ,	si Pedro.
, Tua ,	ang mga bata.
	<u>ako</u> -class Pron.

Personal Pronouns: 2nd set, ako-class

	Singular	Plural
1st person	ako 'my, mine' , amo (excl) , ato (incl)	'our, ours 'our, ours
2nd person	imo 'your,yours in yo	'your, yours
3rd person	iya 'his, her, hers'	ila 'their,theirs

The 2nd set of personal pronouns, ako-class, when in a preposed position, i.e. it precedes the noun that is possessed or modified, always takes the ligature (-ng).

Example: akong libro 'my book'
ilang balay 'their house'
imong amigo 'your friend'

Agentive Case Markers:

The agentive case markers precede nouns which are the possessors.

	Singular	Plural
Personal Names	ni	nila ni
General Nouns	sa	sa mga

Example: Ang libro ni Pedro
Rosa
Ruben

sa bata
babaye
maestra

(The other uses of the agentive case markers are discussed later in reference to Goal Focus Constructions.)

Summary: Patterns of Non-Verbal Sentences

1.

Predicate	Topic	
Question Word	Pronoun	Noun
Kinsa	ang akong	ngalan?
	iyang	
Unsa	ilang	amahan?
	etc.	

2.

Predicate	Topic	
Demonstrative	Pronoun	Noun
Nia	ang imong	amigo.
Naa	atong	kauban.
Tua	iyang	ginikanan.

a.

Predicate	Topic	
Demonstrative	Noun	Marker 'Noun (Possessor)
Nia	ang amigo	, ni , Ruben.
Naa	kauban,	nila ni, Ruben ug Ramon.
Tua	igsoon,	sa , bata.
		, sa mga ,babaye.

3. Tag Question:

2.	dili ba?
2a.	

Supplementary Materials

Lessons 6-8

I. Direct Discourse

- #1. A: Nangutana si Juan, "Amerikano ka ba, Mr. White?"
B: Nitubag si Mr. White, "Oo, Amerikano ako."
A: Nangutana usab si Juan, "Taga-diin ka?"
B: Ang tubag ni Mr. White, "Taga-Washington, D.C.
ako."

Vocabulary:

nitubag answered

- #2. A: Nangutana ang maestro, "Asa ka man karon?"
B: Nitubag ang estudyante, "Muadto ako sa libreriya
kay mutuon ako sa akong
leksyon."

A: Nangutana usab ang maestro, "Wala ka ba mutuon
gabii?"

B: Nitubag usab ang estudyante, "Wala, wala ako
mutuon sa leksyon gabii kay
niadto ako sa balay sa
akong amiga."

#3. A: Ingon ni Roberto, "Si Mr. ug Mrs. Lewis Parke
ang akong mga ginikanan."
B: Nangutana ang iyang amigo, "Ah diay, hain sila
magpuyo karon?"

A: Nitubag si Roberto, "Nagpuyo sila karon sa Los
Angeles."

B: Nangutana usab ang iyang amigo, "Unsay ilang
trabaho?"

A: Nitubag usab si Roberto, "Ang akong amahan
doktor ug ang akong inahan
nars."

II. Indirect Discourse

- A. Niingon si Mr. White nga Amerikano siya ug taga-Washington, D.C. siya.

Pangutana:

1. Niingon ba si Mr. White nga Amerikano siya?
2. Niingon ba sab siya nga taga-Washington, D.C. siya?

B. Niingon si Mr. White kang Juan nga Amerikano siya ug taga-Pennsylvania Avenue siya sa Washington, D.C.

Pangutana::

1. Taga-diin si Mr. White?
2. Diin siya sa Washington, D.C.?
3. Niingon ba si Mr. White kang Juan nga taga-Pennsylvania Avenue siya?

C. Niingon si Juan, ang estudyante, kang Mr. de la Cruz, ang iyang maestro, nga muadto siya sa libretriya kay mutuon siya sa iyang leksyon.

Pangutana:

1. Kinsa ang estudyante?
2. Unsa si Juan?
3. Kinsa ang iyang maestro?
4. Unsa si Mr. de la Cruz?
5. Asa man si Juan?
6. Nganong muadto siya sa libreriya?

D. Niingon ang estudyante nga wala siya mutuon sa iyang leksyon gabii kay niadto siya sa balay sa iyang amiga.

Pangutana:

1. Unsa ang ingon sa estudyante?
2. Kinsa ang niingon nga wala siya mutuon sa iyang leksyon gabii?
3. Nganong wala siya mutuon sa iyang leksyon gabii?

- E. Niingon si Roberto kang Rolando, ang iyang amigo, nga ang iyang mga ginikanan si Mr. ug Mrs. Lewis Parke ug nagpuyo sila karon sa Los Angeles. Niingon sab siya nga ang iyang amahan doktor ug ang iyang inahan, nars.

Pangutana:

1. Kinsa ang amigo ni Roberto?
2. Kinsa ang mga ginikanan ni Roberto?
3. Hain sila magpuyo karon?
4. Unsa ang trabaho sa iyang amahan?
5. Unsa ang trabaho sa iyang inahan?

LESSON 9

Structural Content: Adjectives: Simplex Form
Non-verbal Affix: (-a/-ha)

Setting: A PCV asks where the barrio lieutenant's house is. Nangutana ang PCV kung hain ang balay sa tenyente del baryo.

I. DIALOGUE

Bay, could you help me?	A: Bay, mahimo bang mangutana?
What can I do for you? B:	Unsa may ato?
Where is the house of the barrio lieutenant?	A: Hain man ang balay sa tenyente del baryo dinhi?
It's behind the church.	B: Tua sa luyo sa simbahan.
Thank you.	A: Salamat.
You're welcome.	B: Way sapayan.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Bay, could you help me?	A: Bay, mahimo bang mangutana?
bay (term used for male peer)	bay
may ask a question	mahimo [bang] mangutana
What can I do for you? B:	Unsa may ato?
what [by the way] ours	unsa [ma-y] ato
Where is the house of the barrio lieutenant?	A: Hain man ang balay sa tenyente del baryo dinhi?
where [tell me]	hain [man]

house of barrio lieutenant here	[ang] balay [sa] tenyente del baryo dinihi
It's behind the church.	B: Tua sa luyo sa simbahani.
over there in back of church	tua [sa] luyo [sa] simbahani
Thank you.	A: Salamat.
You're welcome.	B: Way sapayan.

III. VOCABULARY LIST

anak	child, offspring
anak nga babaye	daughter
anak nga lalake	son
asawa	wife
bala-od	law
bana	husband
bati	ugly (for objects)
bulok	rotten (fruits, eggs)
ka-away	enemy, the person with whom one has quarreled
kusina	kitchen
kutsero	rig driver
dako	big, large
dinihi	here
drayber	driver (of a motor vehicle)
du-ol	near
gamay	small
hawod	smart, intelligent
igsoon nga babaye	sister
igsoon nga lalake	brother
lala	stupid, dumb
layo	far, distant
luyo	behind
(ma)himbo	can, may
mananahi	dressmaker, seamstress
nindot	beautiful, pretty (for objects)
ngil-ad	ugly (for people, also used for behavior)
panday	carpenter
pos opis	post office
pulis	policeman
sapatero	shoemaker

IV. DRILLS

A. Repetition:

1. Asawa sa pulis si Dili asawa sa pulis si
 Mrs. Santos. Mrs. Santos.
 Bana sa labandera si Dili bana sa labandera si
 Juan. Juan.
 Igsoon siya sa panday. Dili siya igsoon sa panday.
 Kauban siya sa maes- Dili siya kauban sa maes-
 tra. tra.
 Amigo siya sa magda- Dili siya amigo sa magda-
 daro. daro.
 Kaaway siya sa balaod. Dili siya kaaway sa balaod.
 Anak siya sa doktor. Dili siya anak sa doktor.
 Kusinera sa prinsipal Dili kusinera sa prinsipal
 si Ana. si Ana.
2. Si Mrs. Santos ang Dili si Mrs. Santos ang
 asawa sa pulis. asawa sa pulis.
 Si Juan ang bana sa Dili si Juan ang bana sa
 labandera. labandera.
 Siya ang igsoon sa Dili siya ang igsoon sa
 panday. panday.
 Siya ang kauban sa Dili siya ang kauban sa
 maestra. maestra.
 Siya ang amigo sa Dili siya ang amigo sa
 magdadaro. magdadaro.
 Siya ang kaaway sa Dili siya ang kaaway sa
 balaod. balaod.
 Siya ang anak sa Dili siya ang anak sa
 doktor. doktor.
 Si Ana ang kusinera Dili si Ana ang kusinera
 sa prinsipal. sa prinsipal.
3. Si Mrs. Santos and Dili si Mrs. Santos ang
 asawa ni Juan. asawa ni Juan.
 Si Juan ang bana ni Dili si Juan ang bana ni
 Mrs. Santos. Mrs. Santos.
 Siya ang igsoon ni Dili siya ang igsoon ni
 Manuel. Manuel.
 Siya ang kauban ni Dili siya ang kauban ni
 Maria. Maria.
 Siya ang amigo ni Dili siya ang amigo ni
 Ricardo. Ricardo.
 Siya ang kaaway ni Dili siya ang kaaway ni
 Petra. Petra.

- Siya ang anak ni Doktor Morales. Dili siya ang anak ni Doktor Morales.
 Si Ana ang kusinera ni Mr. Ramos. Dili si Ana ang kusinera ni Mr. Ramos.
- 4.** Dili ba asawa sa pulis si Mrs. Santos? Dili, dili asawa sa pulis si Mrs. Santos.
 Dili ba bana sa labandera si Juan? Dili, dili bana sa laban-
 dera si Juan.
 Dili ba siya igsoon sa panday? Dili, dili siya igsoon sa
 panday.
 Dili ba siya kauban maestra? Dili, dili siya kauban sa
 maestra.
 Dili ba siya amigo sa magdadaro? Dili, dili siya amigo sa
 magdadaro.
 Dili ba siya kaaway sa balaod? Dili, dili siya kaaway sa
 balaod.
 Dili ba siya anak sa doktor? Dili, dili siya anak sa
 doktor.
 Dili ba kusinera si Ana sa prinsipal? Dili, dili kusinera si Ana
 sa prinsipal.
- 5.** Dili ba si Mrs. Santos ang asawa ni Juan? Dili, dili si Mrs. Santos
 ang asawa ni Juan.
 Dili ba si Juan ang bana ni Mrs. Santos? Dili, dili si Juan ang bana
 ni Mrs. Santos.
 Dili ba siya ang igsoon ni Manuel? Dili, dili siya ang igsoon
 ni Manuel.
 Dili ba siya ang kauban ni Maria? Dili, dili siya ang kauban
 ni Maria.
 Dili ba siya ang amigo ni Ricardo? Dili, dili siya ang amigo
 ni Ricardo.
 Dili ba siya ang kaaway ni Petra? Dili, dili siya ang kaaway
 ni Petra.
 Dili ba siya ang anak ni Doktor Morales? Dili, dili siya ang anak ni
 Doktor Morales.
 Dili ba si Ana ang kusinera ni Mr. Ramos? Dili, dili si Ana ang
 kusinera ni Mr. Ramos.
- 6.**
 Hawod si Juan, dili ba?
 Gwapo ang estudyante, dili ba?
 Nindot ang balay, dili ba?
 Gamay ang kwarto, dili ba?
 Dako ang plasa, dili ba?
 Layo ang pos opis, dili ba?
 Mananahi siya, dili ba?

Panday siya, dili ba?
 Kutsero si Mario, dili ba?
 Kugihan si Carlos, dili ba?

Oo, hawod si Juan. Dili, lala siya.
 Oo, gwapo ang estu- Dili, ngil-ad siya.
 dyante.
 Oo, nindot ang balay. Dili, bati kana.
 Oo, gamay ang kuarto. Dili, dako kana.
 Oo, dako ang plasa. Dili, gamay kana.
 Oo, layo ang pos opis. Dili, duol kana.
 Oo, mananahi siya. Dili, labandera siya.
 Oo, panday siya. Dili, sapatero siya.
 Oo, kutsero si Mario. Dili, drayber siya.
 Oo, kugihan si Carlos. Dili, tapulan siya.

B. Question and Answer Drill:

Kinsang gwapoha? si Ruben o si Marcos?	Si Ruben.
Kinsang hawora, si Juan o si Pedro?	Si Juan.
Unsang nindota, ang balay o ang opisina?	Ang balay.
Unsang gamaya, ang kuarto o ang kusina?	Ang kuarto.
Unsang dakoa, ang plasa o ang "playground"?	Ang plasa.
Unsang layoa, ang simbahan o ang pos opis?	Ang pos opis.
Kinsang mananahia, si Rosa o si Ana?	Si Rosa.
Kinsang pandaya, si Roberto o si Ramon?	Si Roberto.
Kinsang kutseroa, si Ernie o si Dick?	Si Dick.
Kinsang kugihana, si Carlos o si Cecilia?	Si Cecilia.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Unsa may ato? - Literally means 'What is ours?'
 i.e. 'What's our problem?' or,
 as used in a restaurant, 'What
 are we having?'

- may - a contraction of [man] + [ang]
- mangutana - 'to ask a question, to inquire'
(mang-) + [pangutana]
- way sapayan - 'you're welcome, not at all,
don't mention it'
way = [wala] + (y)
- (-a)/(-ha) - a non-verbal suffix which indicates
'one of so many X's', i.e. in
specific reference
- Kinsang nindota? 'Which (one) is the pretty
one?'
- Kinsang gwapoha? 'Which (one) is the handsome
one?'
- (-a) is used after consonants, including
glottal stops, e.g. nindota
kugihana
kutsero-a
dako-a
- (-ha) is used after vowels, e.g. gwapoha

Adjectives: Simplex Form (uninflected)

Adjectives are used as predicates in the
drill sentences:

Predicate	Topic
Hawod	' si Juan.
Gwapo	' ang bata. ' ako-class Pron.

Summary: Sentence Patterns

1.	Predicate	Topic
	' Asawa sa pulis	' si Mrs. Santos.
	' Bana sa laban-	' si Juan.
	' dera	'

	Predicate	Topic	Predicate
,	Igsoon	, siya	, sa panday.
,	Kaaban	, siya	, sa maestra.
(split predicate)			

	Topic	Topic
,	Si Mrs. Santos	, ang asawa sa pulis.
,		, ang asawa ni Juan.
,	Siya	, ang igsoon sa panday.
,		, ang igsoon ni Manuel.

	Neg. Int. Mkr.	Predicate	Topic
,	Dili ba	, asawa sa pulis	, si Mrs. Santos?
,		, bana sa laban-	,
,			dera , si Juan?

	Neg. Int. Mkr.	Topic	Predicate
,	Dili ba	, siya	, igsoon sa panday?
,			, kaaban sa maestra?

	Neg. Int. Mkr.	Topic	Topic
,	Dili ba	, si Mrs. Santos,	ang asawa ni Juan?
,		siya	, igsoon sa panday?

5. Tag question:

	Predicate	Topic
,	Hawod	, si Juan, , dili ba?
,	Gwapo	, ang bata,,
,		, ako-class,
,		, Fron. ,

6. Affirmative/Negative Response:

		Predicate	Topic
,	Oo	, hawod	, si Juan.,
,	Dili	, lala	, siya.,

Supplementary Materials
Lessons 8-9

I. Narrative

- A. Ang akong amiga si Marcia nga maestra sa Cebuano ug asawa ni Floyd nga pulis sa Honolulu. Si Floyd dili Pilipino. Amerikano siya. Ang ilang balay nga nindot tua sa kalya Auhuhi sa Pacific Palisades sa Pearl City. Kada buntag, ang iyang bana muadto sa trabaho ug si Marcia mutudlo sa klase.

Pangutana:

1. Kinsa ang akong amiga?
2. Unsa siya?
3. Kinsa ang iyang bana?
4. Unsa ang iyang trabaho?
5. Pilipino ba ang bana sa akong amiga?
6. Nindot ba ang ilang balay?
7. Hain ang ilang balay?
8. Asa muadto ang iyang bana kada buntag?
9. Asa muadto si Marcia?

- B. Nangutana ang lalake kung hain ang balay sa tencyente del baryo sa drayber sa dyipni. Nitubag ang drayber nga ang iyang balay tua sa luyo sa simbahan.

Pangutana:

1. Nangutana ba ang lalake?
2. Kang kinsa siya nangutana?
3. Unsa ang iyang pangutana?
4. Unsa ang tubag sa drayber?
5. Unsa ang tua sa luyo sa simbahan?
6. Hain ang balay?
7. Hain ang simbahan?

- C. Wala siya muadto sa opisina gahapon kay Sabado. Sa buntag, nikaon siya sa pamahaw ug nibasa siya sa peryodiko. Sa udto, nisulat siya sa iyang mga ginikanan nga tua sa North Carolina. Ugma kay Domingo, dili sab siya muadto sa opisina pero musimba siya.

Pangutana:

1. Nganong wala siya muadto sa opisina gahapon?
2. Unsa gahapon?
3. Nikaon ba siya sa buntag? Unsa?
4. Nibasa siya ug peryodiko, dili ba?
5. Kang kinsa siya nisulat?
6. Hain ang iyang mga ginikanan?
7. Nganong dili siya muadto sa opisina ugma?
8. Musimba ba siya ugma?

- D. Si Lito, ang estudyante, hawod ug gwapo. Hinoon sab siya. Nagpuyo siya sa nindot pero gamayng balay. Ang iyang balay tua sa luyo sa Plasa Santa Cruz ug layo sa pos opis.

Vocabulary:

gamay	small
-------	-------

Pangutana:

1. Kinsa si Lito?
2. Unsa siya?
3. Lala ug ngil-ad ba siya?
4. Tapulan ba siya?
5. Dako ba ang iyang balay?
6. Hain ang iyang balay?
7. Tua ba ang iyang balay layo sa pos opis?
8. Hain ang Plasa Santa Cruz?

LESSON 10

Structural Content: Adjectives: Simplex Form
Oblique Case Marker: [ug]
Ligature: [nga]

Setting: Two Filipinas are talking about Jean Peters, the new teacher.

Nagsultihanay ang duha ka Pilipina bahin sa bag-ong maestra nga si Jean Peters .

I. DIALOGUE

Is she your friend?	A: Siya ba ang imong amiga?
Yes.	B: Oo.
What's her name?	A: Kinsa ang iyang ngalan?
Her name is Jean Peters.	B: Ang iyang ngalan si Jean Peters.
Oh, she is the new teacher, isn't she?	A: Ah, siya ang bag-ong maestra, dili ba?
Yes, she's the one.	B: Oo, mao siya.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Is she your friend?	A: Siya ba ang imong amiga?
she
your friend	siya [ba]
[ang] imo(ng) amiga
Yes.	B: Oo.
What's her name?	A: Kinsa ang iyang ngalan?
who
her name	kinsa
[ang] iya(ng) ngalan
Her name is Jean Peters.	B: Ang iyang ngalan si Jean Peters.
her name
Jean Peters	[ang] iya(ng) ngalan
[si] Jean Peters

Oh, she is the new
teacher, isn't she?

she
new teacher
is it not

Yes, she's the one.

yes
really she

A: Ah, siya ang bag-ong
maestra, dili ba?

siya
[ang] bag-o(ng) maestra
dili [ba]

B: Oo, mao siya.

oo
[mao] siya

III. VOCABULARY LIST

baka	cow
bato	stone, rock
bapor	boat, ship
bisikleta	bicycle
bulan	month; moon
bung-on	pomelo
kabayo	horse
kanta	sing
karpintero	carpenter
dagan	run
dalan	street
Dominggo	Sunday
eroplano	airplane
gapas	cotton
langoy	swim
mangga	mango
manghod	younger sibling
nars	nurse
nati	young (cattle)
palit	buy
panapton	clothing material
plato	plate
punit	pick up
saging	banana
salog	floor
salom	dive
sayaw	dance
suba	river
sud-an	food, main dish of the meal
sulat	letter
sundang	bole, machete
tahi	sew
tindera/o	sales lady/man
trak	truck

List of Adjectival Antonyms:

mubo	short, low
taas	tall, high; long
nipis	thin, transparent (objects)
baga	thick
hiktin	narrow
lapad	wide
mabaw	shallow
lalum	deep
limpyo	clean
hugaw	dirty
bag-o	new
daan	old (objects)
maut	ugly (people)
gwapo/a	beautiful, good-looking
hilum	quiet
sabaan	noisy
dyutay	little, few
daghan	many, plenty
tam-is	sweet
aslum	sour
parat	salty
pait	bitter
humot	fragrant
baho	foul-smelling, mal-odorous
hait	sharp
habol	dull
batan-on	young (animate)
tigulang	old, aged
niwang	thin, slender (people)
daut	thin (animate)
tambok	fat, stout
puti	white
itum	black
gaan	light (of weight)
bug-at	heavy
humok	soft
gahi	hard, tough
buotan	good, virtuous (character)
dautan	bad, evil

IV. DRILLS

A. Substitution: Fixed Slot

1. Kugihan kaayo ang manghod.

- akong ____.
 imong ____.
 iyang ____.
 among ____.
 atong ____.
 inyong ____.
 ilang ____.

2. Humot kaayo ang buwak.

- iyang ____.
 akong ____.
 imong ____.
 ilang ____.
 atong ____.
 among ____.
 inyong ____.

3. Nindot kaayo ang sinina.

- ilang ____.
 akong ____.
 imong ____.
 iyang ____.
 among ____.
 inyong ____.
 atong ____.

4. Kugihan kaayo ang akong manghod.

- ____ igsoon.
 iyang inahan.
 among maestra.
 atong bata.
 inyong amahan.
 ilang amigo.

5. Bag-o ang akong awto.

- ____ eroplano.
 imong bisikleta.
 iyang trak.
 among kabayo.
 atong balay.

_____ inyong kwarto.
 _____ ilang bolpen.
 _____ among bapor.
 _____ akong sapatos.
 _____ iyang balay.

6. Gamay kaayo ang akong balay.

_____ iyang eskwelahan.
 _____ among iro.
 _____ atong libro.
 _____ ilang sapatos.
 _____ inyong restawran.

B. Expansion:

1. Nipunit ako ug bulak.

Cue:

nindot Nipunit ako ug _____ nga bulak.
 gabii Nipunit ako ug nindot nga bulak _____.

2. Nibasa sila ug libro.

bag-o Nibasa sila ug _____ ng libro.
 kagahapon Nibasa sila ug bag-onng libro _____.

3. Nisulat sila ug sulat.

mubo Nisulat sila ug _____ ng sulat.
 sa niaging Nisulat sila ug mubong sulat _____
 semana _____.

4. Nitahi siya ug sinina.

nipis Nitahi siya ug _____ nga sinina.
 sa niaging Nitahi siya ug nipis nga sinina _____
 hapon _____.

5. Nidagan kami sa dalan.

hiktin Nidagan kami sa _____ nga dalan.
 sa niaging Nidagan kami sa hiktin nga dalan _____
 bulan _____.

6. Nisalum ako sa suba.

mabaw Nisalum ako sa _____ nga suba.
 sa niaging Nisalum ako sa mabaw nga suba _____
 adlaw _____.

7. Nilingkod kamo sa siya.

hugaw Nilingkod kamo sa _____ nga siya.
 ganina Nilingkod kamo sa hugaw nga siya ganina.

8. Nitindog siya sa salog.

limpyo Nitindog siya sa _____ ng salog.
 gahapon Nitindog siya sa limpyong salog gahapon.

C. Repetition:

1. Daan ang balay.	Ang balay ang daan.
Gwapa ang babaye.	Ang babaye ang gwapa.
Mubo ang lapis.	Ang lapis ang mubo.
Gamay ang kahoy.	Ang kahoy ang gamay.
Dako ang kabayo.	Ang kabayo ang dako.
Sabaan ang bata.	Ang bata ang sabaan.
Baga ang panapton.	Ang panapton ang baga.
Nati ang baka.	Ang baka ang nati.
Daghan ang papel.	Ang papel ang daghan.
Bag-o ang maestro.	Ang maestro ang bag-o.
Tam-is ang saging.	Ang saging tam-is.
Humot ang bulak.	Ang bulak ang humot.
Aslum ang mangga.	Ang mangga ang aslum.
Lapad ang dalan.	Ang dalan ang lapad.
Limpyo ang salog.	Ang salog ang limpyo.
Lalum ang suba.	Ang suba ang lalum.
Hait ang sundang.	Ang sundang ang hait.
Taas ang estudyante.	Ang estudyante and taas.
Pait ang bung-on.	Ang bung-on ang pait.
Parat ang sud-an.	Ang sud-an ang parat.
Hugaw ang kwarto.	Ang kwarto ang hugaw.
Tigulang ang amahan.	Ang amahan ang tigulang.
Tambok ang iro.	Ang iro ang tambok.
Puti ang plato.	Ang plato ang puti.
Gaan ang libro.	Ang libro ang gaan.
Humok ang gapas.	Ang gapas ang humok.
Bug-at ang lamesa.	Ang lamesa ang bug-at.
Gahi ang bato.	Ang bato ang gahi.

2. Nia ang daang balay.
 Nia ang gwapang babaye.
 Nia ang mubong lapis.
 Nia ang gamayng kahoy.
 Nia ang dakong kahoy.
 Nia ang sabaang bata.

Naa ang bagang panapton.
 Naa ang nating baka.
 Naa ang daghang papel.
 Naa ang bag-ong maestro.

Tua ang tam-is nga saging.
 Tua ang humot nga bulak.
 Tua ang aslum nga mangga.
 Tua ang lapad nga dalan.
 Tua ang lalum nga suba.
 Kini ang hait nga sundang.
 Kini ang taas nga estudyante.
 Kini ang pait nga bung-on.
 Kini ang parat nga sud-an.
 Kana ang hugaw nga kwarto.
 Kana ang tigulang nga amahan.
 Kana ang tambok nga iro.
 Kana ang humok nga gapas.
 Kana ang bug-at nga lamesa.

Kadto ang dakong kabayo.
 Kadto ang limpyong salog.
 Kadto ang puting plato.
 Kadto ang gaang libro.
 Kadto ang gahing bato.

D. Substitution: Movable Slot

1. Muadto ako sa ilang dakong balay ugma.

_____ siya _____.
 _____ imong _____.
 _____ gamayng _____.
 _____ atong _____.
 _____ kamo _____.
 _____ among _____.
 _____ unya.

2. Musayaw siya sa daang "auditorium" sunod ugma.

Mukanta _____.
 _____ sila _____.
 _____ eskwelahan _____.
 _____ ang iyang amiga _____.
 _____ ilang _____.
 Mutuon _____ karon.

3. Wala siya mulangoy sa niaging Dominggo.
 mukaon _____.
 kita _____.
 mupalit _____.
 _____ semana.
 kamo _____.
 mudagan _____.

E. Conversion:

1. Cue Sentence: Da-an ang balay ni Pedro.
 Conversion: Ang balay ni Pedro da-an.

a. Gwapa ang asawa ni Juan.
 _____.

b. Mubo ang lapis ni Filemon.
 _____.

c. Baga ug bag-o ang panapton ni Anita.
 _____.

d. Daghan ang papel ni Rosa.
 _____.

e. Bag-o ang maestro ni Juan.
 _____.

f. Hait ang sundang ni Cornelio.
 _____.

g. Hugaw ang kwarto ni Canuto.
 _____.

h. Tigulang ang amahan ni Cris.
 _____.

i. Tambok ang iro ni Rey.
 _____.

2. Cue Sentence: Tam-is ang saging sa tindera.

Conversion: Ang saging sa tindera tam-is.

a. Aslum ang mangga sa tindera.
 _____.

b. Limpyo ang sapatos sa maestra.
 _____.

c. Taas ang sinina sa mananhi.
 _____.

d. Puti ang plato sa kusinera.
 _____.

- e. Gaan ang libro sa estudyante.
_____.
- f. Nindot ang klinika sa doktor.
_____.
- g. Bug-at ang lamesa sa karpintero.
_____.
- h. Nati ang baka sa magdadaro.
_____.
- i. Sabaan ang bata sa nars.
_____.

F. Repetition:

1. Ang daang balay ni Pedro tua sa bukid.
 Ang gwapang asawa ni Juan tua sa balay.
 Ang mubong lapis ni Filemon tua sa lamesa.
 Ang ba-on ang panapton ni Anita tua sa kahon.
 Ang daghang papel ni Rosa tua sa eskwelahan.
2. Kugihan ang maestrong bag-o ni Jose.
 Daan ang sundang nga hait ni Cornelio.
 Dako ang kwartong hugaw ni Canuto.
 Buutan ang amahang tigulang ni Cris.
 Nindot ang irong tambok ni Rey.
3. Ang tam-is nga saging sa tindera tua sa tindahan.
 Ang aslum nga mangga sa tindera tua sa kusina.
 Ang limpyong sapatos sa maestra tua sa salog.
 Ang taas nga sinina sa mananahi tua sa kwarto.
 Ang puting plato sa kusinera tua sa kusina.
4. Ang librong gaan sa estudyante tua sa libreriya.
 Ang klinikang nindot sa doktor tua sa kalye Ruiz.
 Ang lamesang bug-at sa karpintero tua sa sulod.
 Ang bakang nati sa magdadaro tua sa bukid.
 Ang batang sabaan sa nars tua sa balay.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

mao - Oo, mao siya.

Literally 'She is really the one'. This particle is used to emphasize the definiteness of an event or situation. In inter-

rogative constructions, as in Mao ba?
it means 'Is it really so?'

kaayo - 'very'

Preceded by adjectives when used as an adverb.

ug - used here differently from the conjunction 'and'. In the examples found in the drill, [ug] functions as an oblique case marker, i.e. it marks the noun functioning as the object in verbal constructions.

[nga] - The distribution of the ligature [nga] is as follows:

- a. after vowels = (-ng)
- b. after the consonant /n/ = (-g)
- c. elsewhere = [nga]

Summary: Sentence Patterns

1.	Predicate	Topic	Object	
	Verb	Noun/Pronoun	Marker	Noun
	Nibasa	<u>ako</u> -class Pron.	'	' libro
	Mupalit	[ang/si]-phrases	' ug	' sulat

2.	Predicate	Topic
	Adjective	Noun/Pronoun
	Daan	' <u>ako</u> -class Pron. '
	Dako	'
	Taas	[ang/si]-phrases

a.	<u>Topic</u>	<u>Predicate</u>		
	<u>Noun/Pronoun</u>	<u>Adjective</u>		
	<u>ako-class Pron.</u>	dako	,	
	<u>[ang/si]-phrases</u>	daan	,	
		taas	,	
b.	<u>Specific Topic</u>	<u>Specific Topic</u>		
	<u>Noun/Pronoun</u>	<u>Emphatic Adj.</u>		
	<u>ako-class Pron.</u>	ang dako.	,	
	<u>[ang/si]-phrases</u>	daan.	,	
		taas.	,	
c.	<u>Predicate</u>	<u>Topic</u>		
	<u>Demon-</u>	<u>Modification Construction linked by Lig.</u>		
	<u>'stratives'</u>	<u>Noun</u>	<u>Ligature</u>	<u>Adjective</u>
	Nia	ang balay	, nga	dako.
	Naa	lamesa-	-ng	daan.
	Tua	amahan-	-g	tigulang.
		<u>Adjective</u>	<u>Ligature</u>	<u>Noun</u>
d.	Kini	ang dako-	-ng	balay.
	Kana	daan-	-g	lamesa.
	Kadto	tigulang	nga	amahan.
3.	<u>Pattern 2</u>	<u>Agentive Construction</u>		
	Daan			
	Dako	ang balay	[ni] and [sa] phrases	
	Gamay			
a.	<u>Predicate</u>	<u>Modification</u>	<u>Agentive Construction</u>	
		<u>Construction</u>		
	Taas	ang daang balay	[ni] and [sa]	
		dakong		
		gamayng	phrases	

Supplementary Materials
Lessons 8-10

I. Narrative

- A. Nangutana si Josefa kang Susana kung kinsa ang iyang kauban karon. Nitubag si Josefa nga siya si Maria, ang bag-ong sekretarya sa opisina ni Mr. de la Cruz, ang prinsipal sa Bayawan Elementary School.

Pangutana:

1. Nangutana ba si Josefa kang Susana?
 2. Unsang iyang pangutana?
 3. Kinsa ang kauban ni Susana?
 4. Kinsa si Maria?
 5. Unsa siya?
 6. Kangkinsang opisina siya mutrabaho?
 7. Kinsa si Mr. de la Cruz?
 8. Unsa ang ngalan sa eskwelahan ni Mr. de la Cruz?
- B. Nipalit si Karina ug bag-ong sapatos sa dakong tindahan nga tua sa syudad sa niaging bulan kay ang iyang sapatos daan na kaayo. Pagkahuman, niadto siya sa Majestic Restaurant ug nikaon siya. Human siya mukaon, nisakay siya sa dakong trak nga padulong sa iyang baryo.

Pangutana:

1. Nipalit ba si Karina ug bag-ong sapatos?
2. Diin siya mupalit ug sapatos?
3. Dako ba ang tindahan?
4. Hain ang tindahan?
5. Nganong nipalit siya ug sapatos?
6. Pagkahuman, diin siya muadto?
7. Ngano man?

8. Nisakay ba siya sa dakong trak?
9. Asa padulong ang trak?

Vocabulary:

niaging bulan	last month
padulong	bound for, going to
pagkahuman	afterwards

II. Dialogue

- A: Maayong pag-abot sa among eskwelahan, Mr. Anderson.
- B: Salamat, ug nalipay ako.
- A: Gusto kong ipaila-ila kanimo ang tanang mga maestra unya, pero karon, mangape una kita.
- B: O sige, Sir, naa ra na nimo.
- A: Maayo ba ang imong biyahe sa eroplano?
- B: Maayo man ug kadiyut ra.

Vocabulary:

pag-abot	arrival
Maayong pag-abot!	Welcome!
Naa ra (ka)na nimo.	It's up to you.

Pangutana:

1. Kinsa ang niabot sa eskwelahan ni Mr. Ruiz?
2. Unsa ang ingon ni Mr. Ruiz kang Mr. Anderson?
3. Unsa ang tubag ni Mr. Anderson kang Mr. Ruiz?
4. Kinsa ang ipaila-ila ni Mr. Ruiz kang Mr. Anderson?
5. Muinom ba sila ug kape karon?
6. Maayo ba ang biyahe ni Mr. Anderson?
7. Diin siya musakay?

LESSON 11

Structural Content: Existential Form: Aduna
Negation: Wala

Personal Pronouns: 3rd set,
nako-class
Noun Marker: (-y)

I. DIALOGUE #1

Setting: Berto and his friends are talking about their brothers and sisters.

Nagsultihanay si Berto ug ang iyang mga amigo bahin sa ilang mga igsoon.

Do you have any brothers or sisters, Bert?

A: Aduna ka bay mga igsoon, Bert?

Yes, I have three, two brothers and one sister.

B: Oo, aduna akoy tulong igsoon, duhang lalake ug usang babaye.

And you? How many brothers and sisters do you have?

A: Ug ikaw? Pila ang mga igsoon nimo?

Three also. All boys, C: Tulo sab. Puro lalake, no girls.

DIALOGUE #2

Setting: Rene and his friend are discussing what they would like to do

Nagsultihanay si Rene ug ang iyang amigo bahin sa gusto nilang buhaton

What can we do, Rene? A: Unsay mahimo 'ta, Rene?

Do you have a Math book?

B: Aduna ka bay libro sa "Math"?

Yes, why?

A: Oo, ngano man?

I'd like to read our lesson.

B: Gusto kong mubasa sa leksyon nato.

Okay then, let's read A: Hala sige, mubasa it together.

II. DIALOGUE BREAKDOWN #1

Do you have any brothers or sisters?	A: Aduna ka bay mga igsoon, Bert?
have you siblings	aduna ka [ba(y)]
[mga] igsoon
Yes, I have three, two brothers and one sister.	B: Oo, aduna akoy tulong igsoon, duhang lalake ug usang babaye.
Yes, have I three siblings two boys and one girl	oo, aduna ako(y)
tulo(ng) igsoon
duha(ng) lalake
ug usa(ng) babaye
And you? How many brothers and sisters do you have?	A: Ug ikaw? Pila ang mga igsoon nimo?
and you how many siblings your	ug ikaw
pila
[ang] [mga] igsoon
nimo
Three also. All boys, no girls.	C: Tulo sab. Puro lalake, walay babaye.
three also all boy no girl	tulo [sab]
puro lalake
wala(y) babaye

DIALOGUE BREAKDOWN #2

What can we do, Rene?	A: Unsay mahimo 'ta, Rene?
what can we	unsa(y)
mahimo
'ta
Do you have a Math book?	B: Aduna ka bay libro sa "Math"?
have you book in Math	aduna ka [ba(y)]
libro [sa] "Math"
Yes, why?	A: Oo, ngano man?
yes, why [tell me]	oo, ngano [man]

I'd like to read our lesson.	B: Gusto kong mubasa sa leksyon nato.
like I read lesson our	gusto ko (ng) (mu)basa [sa] leksyon nato
Okay then, let's read it together.	A: Hala sige, mubasa kitang duha.
okay read we two	hala sige (mu)basa kita(ng) duha

III. RELATED UTTERANCES

How many children do you have?	Pila ang imong bata?
How many brothers or sisters do you have?	Pila ang imong igsoon?/ Pila ka buok ang imong igsoon?
I have four brothers.	Duna koy upat ka igsoong lake.
I have five sisters.	Aduna koy limang igsoon nga baye.

IV. VOCABULARY LIST

atis	sugar apple
bahin	part, share, portion
banig	mat
barbero	barber
bitoon	star
bola	ball
buhaton	work
buhok	hair
bulohaton	things to do
bulong	medicine
bunga	fruit
buok	pieces
kaligoanan	bathroom
kalo	hat
kanal	canal, sewer ditch
kan-on	boiled/steamed rice or corn
karne	meat
katre	bed
kortapluma	penknife
kutsilyo	knife
kwarta	money
dulaan	toy
duha	two
eksamen/iksamens	exam, test

guba	ruined, destroyed, broken
habolan/habol	dull
hilaw	unripe, green (fruit, vegetables); raw
hilumon/hilum	quiet
hinog	ripe
iriser	eraser
itik	duck
itlog	egg
langgam	bird
langit	sky, heaven
lingkoranan	chair
lubi	coconut
manok	chicken
pagsuroy-suroy	strolling about, the act of taking a walk/ride
pamilya	family
paniudto	lunch
panyo	handkerchief
pauntinpin	fountain pen
problema	problem
programa	program
puto	all
radyo	radio
retrato	picture
tambis	water apple
tanaman	garden
tiil	foot
trabaho	work, job
tudlo	finger
tugkaran	yard
tulo	three
usa	one
yuta	land

V. DRILLS

A. Repetition:

Adunay langgam sa kahoy.	Walay langgam sa kahoy.
Adunay bunga ang lubi.	Walay bunga ang lubi.
Adunay bitoon sa langit.	Walay bitoon sa langit.
Adunay bulak sa tanaman.	Walay bulak sa tanaman.
Adunay karne sa tindahan.	Walay karne sa tindahan.
Adunay itlog ang manok.	Walay itlog ang manok.
Adunay bola si Pepe.	Walay bola si Pepe.
Adunay kusina ang kusinero.	Walay kusina ang kusinero.
Adunat dulaan si Nena.	Walay dulaan si Nena.
Adunay manok si Mario.	Walay manok si Mario.

Aduna siyay itik.	Wala siyay itik.
Aduna kamy lamesa.	Wala kamy lamesa.
Aduna silay iring.	Wala silay iring.

B. Question and Answer:

	<u>Affirmative:</u>	<u>Negative:</u>
Aduna ka bay awto?	Oo, aduna.	Wala.
Aduna ka bay sagin?	Oo, aduna.	Wala.
Aduna ba siyay basket?	Oo, aduna.	Wala.
Aduna ka bay pauntinpins?	Oo, aduna.	Wala.
Aduna ka bay iriser?	Oo, aduna.	Wala.
Aduna ba koy katre sa kwarto?	Oo, aduna.	Wala.
Aduna ka bay bulak sa lamesa?	Oo, aduna.	Wala.
Aduna ka bay iring sa kusina?	Oo, aduna.	Wala.
Aduna bay kabayo sa dalan?	Oo, aduna.	Wala.
Aduna bay magbabaul sa bukid?	Oo, aduna.	Wala.

C. Repetition and Conversion Drill:

Usa ang <u>akong</u> lapis.	Usa ang lapis <u>nako</u> .
Kini ang <u>akong</u> libro.	Kini ang libro <u>nako</u> .
Hain ang <u>akong</u> sapatos?	Hain ang sapatos <u>nako</u> ?
Tua sa balay ang <u>imong</u> igsoon.	Tua sa balay ang igsoon <u>nimo</u> .
Siya ang <u>imong</u> maestra.	Siya ang maestra <u>nimo</u> .
Muadto ako sa <u>imong</u> balay.	Muadto ako sa balay <u>nimo</u> .
Rosa ang <u>iyang</u> ngalan.	Rosa ang ngalan <u>niya</u> .
Barbero ang <u>iyang</u> bana.	Barbero ang bana <u>niya</u> .
Dako ang <u>iyang</u> balay.	Dako ang balay <u>niya</u> .
Kugihan ang <u>atong</u> manghod.	Kugihan ang manghod <u>nato</u> .
Bag-o ang <u>atong</u> awto.	Bag-o ang awto <u>nato</u> .
Daan ang <u>atong</u> balay.	Daan ang balay <u>nato</u> .
Mubo ang <u>among</u> lapis.	Mubo ang lapis <u>namo</u> .
Amerikano ang <u>among</u> maestro.	Amerikano ang maestro <u>namo</u> .
Daghan ang <u>among</u> amigo.	Daghan ang amigo <u>namo</u> .

Hain ang <u>inyong</u> libro?	Hain ang libro <u>ninyo</u> ?
Kumusta ang <u>inyong</u> pamilya?	Kumusta ang pamilya <u>ninyo</u> ?
Pila ka buok ang <u>inyong</u> igsoon?	Pila ka buok ang igsoon <u>ninyo</u> ?
Kinsay <u>ilang</u> ngalan?	Kinsay ngalan <u>nila</u> ?
Taga-diin ang <u>ilang</u> amahan?	Taga-diin ang amahan <u>nila</u> ?
Tua ba sa Pepeekeo ang <u>ilang</u> balay?	Tua ba sa Pepeekeo ang balay <u>nila</u> ?
Sakit ang iyang ulo.	Sakit ang ulo niya.
Hain ang imong eskwelahan?	Hain ang eskwelahan nimo?
Limpyo kaayo ang atong tugkaran.	Limpyo kaayo ang tugkaran nato.
Nipis ang ilang sinina.	Nipis ang sinina nila.
Kinsay imong ginikanan?	Kinsay ginikanan nimo?
Hait ang akong kortapluma.	Hait ang kortapluma nako.
Hilaw ang iyang kan-on.	Hilaw ang kan-on niya.
Pila ka buok ang imong tudlo?	Pila ka buok ang tudlo nimo?

D. Repetition and Conversion:

Daan ang akong balay.	Ang daang balay, ako.
Limpyo ang imong ti-il.	Ang limpyong tiil, imo.
Layo ang inyong puloy-anan.	Ang layong puloy-anan, inyo.
Duol ang among kaligo-anan.	Ang duol nga kaligo-anan, amo.
Guba ang atong eskwelahan.	Ang gubang eskwelahan, ato.
Nindot ang inyong tugkaran.	Ang nindot nga tugkaran, inyo.
Gahi ang ilang karne.	Ang gahing karne, ila.
Baho ang ilang kanal.	Ang bahong kanal, ila.
Batan-on ang iyang inahan.	Ang batan-ong inahan, iya.
Gaan ang among siya.	Ang gaang siya, amo.
Ngil-ad ang ilang retrato.	Ang ngil-ad nga retrato, ila.
Maut ang iyang anak.	Ang maut nga anak, iya.
Mabaw ang among dagat.	Ang mabawng dagat, amo.
Itum ang iyang buhok.	Ang itum nga buhok, iya.
Habolan ang akong kutsilyo.	Ang habolang kutsilyo, ako.

Mubo ang iyang amahan.	Ang mubong amahan, iya.
Gahi ang iyang lingko-ranan.	Ang gahing lingkoranan, iya.
Hilumon ang ilang estudyante.	Ang hilumong estudyante, ila.
Humot ang akong buhok.	Ang humot nga buhok, ako.
Dyutay ang ilang libro.	Ang dyutayng libro, ila.
Nipis ang iyang panyo.	Ang nipis nga panyo, iya.
Mubo ang akong lapis.	Ang mubong lapis, ako.
Hawod ang iyang bata.	Ang hawod nga bata, iya.
Lala ang akong estudyante.	Ang lalang estudyante, ako.

E. Expansion/Question and Answer:

1. Ang mga bata musayaw.

Q: Kang kinsang mga bata ang musayaw?

Ang mga bata niya ang musayaw.

Q: Diin sila musayaw? A: Sa programa.

Ang mga bata niya ang musayaw sa programa.

Q: Kanus-a sila musayaw? A: Karong gabii.

Ang mga bata niya ang musayaw sa programa karong gabii.

2. Mubasa siya sa libro.

Q: Kanus-a siya mubasa sa libro?

Mubasa siya sa libro ugma.

Q: Asa siya mubasa sa libro? A: Sa libreriya.

Mubasa siya sa libro ugma sa libreriya.

3. Niinum kita ug serbesa.

Q: Diin kita niinum ug serbesa?

Niinum kita ug serbesa sa balay nila.

Q: Kanus-a kita niinum ug serbesa? A: Gahapon sa gabii.

Niinum kita ug serbesa sa balay nila gahapon sa gabii.

4. Musakay kami.

Q: Asa kami musakay? A: Sa awto.

Musakay kami sa awto.

Q: Kang kinsang awtoha? A: Ninyo.

Musakay kami sa awto ninyo.

Q: Kanus-a kami musakay sa awto? A: Sa sunod adlaw.

Musakay kami sa awto ninyo sa sunod adlaw.

Q: Uban nikinsa? A: Uban ni Pedro.

Musakay kami sa awto ninyo sa sunod adlaw uban ni Pedro.

5. Nipalit sila si Pedro ug si Juan ug karne.

Q: Kanus-a sila nipalit ug karne? A: Gahapon sa udto.

Nipalit sila si Pedro ug si Juan ug karne gahapon sa udto.

Q: Diin sila nipalit ug karne? A: Sa merkado.

Nipalit sila si Pedro ug si Juan ug karne gahapon sa udto sa merkado.

Q: Para unsa? A: Para sa paniudto.

Nipalit sila si Pedro ug si Juan ug karne gahapon sa udto sa merkado para sa paniudto.

Q: Kang kinsang paniudtoha? A: Nila.

Nipalit sila si Pedro ug si Juan ug karne gahapon sa udto sa merkado para sa paniudto nila.

6. Mukanta si Pablo ug 'Pambansang Awit'.

Q: Asa siya mukanta? A: Sa "flag ceremony".

Mukanta si Pablo ug 'Pambansang Awit' sa "flag ceremony".

Q: Kanus-a siya mukanta? A: Unya sa buntag.

Mukanta si Pablo ug 'Pambansang Awit' sa "flag ceremony" unya sa buntag.

7. Nilangoy kamo sa "swimming pool".

Q: Kang kinsang "swimming pool"? A: Nako.

Nilangoy kamo sa "swimming pool" nako.

Q: Kanus-a kamo nilangoy? A: Sa niaging Dominggo.

Nilangoy kamo sa "swimming pool" nako sa niaging Dominggo.

8. Adunay libro sa lamesa.

Q: Unsa pa? A: Papel.

Adunay libro ug papel sa lemesa.

Q: Kang kinsang lamesa? A: Nimo.

Adunay libro ug papel sa lamesa nimo.

Q: Kanus-a? A: Karon.

Adunay libro ug papel sa lamesa nimo karon.

F. Repetition and Conversion:

1. Aduna akoy libro sa "Math".	Wala akoy libro sa "Math".
Aduna kay klase ugma.	Wala kay klase ugma.
Aduna siyay mga anak.	Wala siyay mga anak.
Aduna kamiy trabaho.	Wala kamiy trabaho.
Aduna kitay maayong puloy-anan.	Wala kitay maayong puloy-anan.
Aduna kamoy buhaton.	Wala kamoy buhaton.
Aduna silay panahon sa pagsuroy-suroy.	Wala silay panahon sa pagsuroy-suroy.
Aduna kitay bag-onng maestra.	Wala kitay bag-onng maestra.
Aduna silay bahin sa programa.	Wala silay bahin sa programa.
Aduna siyay hinog nga tambis.	Wala siyay hinog nga tambis.
Aduna kamoy dakong tugkuran.	Wala kamoy dakong tugkuran.
Aduna siyay daghang problema.	Wala siyay daghang problema.

Aduna kamoy mga humot
nga buwak.	Wala kamoy mga humot
nga buwak.
Aduna kitay hait kaayong
sundang.	Wala kitay hait kaayong
sundang.
Aduna kay maayong
ginikanan.	Wala kay maayong
ginikanan.
Aduna siyay dyutay nga
mangga.	Wala siyay dyutay nga
mangga.
2. Aduna siyay amigo.	Aduna ba siyay amigo?
Aduna akoy kwarta.	Aduna ba akoy kwarta?
Aduna kamiy sinina.	Aduna ba kamiy sinina?
Aduna kamoy pagkaon.	Aduna ba kamoy pagkaon?
Aduna silay radyo.	Aduna ba silay radyo?
Aduna kitay yuta.	Aduna ba kitay yuta?
Aduna siyay libro.	Aduna ba siyay libro?
Aduna kamiy panyo.	Aduna ba kamiy panyo?
Aduna akoy papel.	Aduna ba akoy papel?
Aduna silay atis.	Aduna ba silay atis?
Aduna kamoy panapton.	Aduna ba kamoy panapton?
Aduna silay banig.	Aduna ba silay banig?
Aduna kitay sud-an.	Aduna ba kitay sud-an?
Aduna siyay igsoon.	Aduna ba siyay igsoon?
Aduna kay sulat.	Aduna ka bay sulat?
Aduna kamoy bisita.	Aduna ba kamoy bisita?
Aduna siyay awto.	Aduna ba siyay awto?
Aduna kay estudyante.	Aduna ka bay estudyante?
Aduna kamiy sapatos.	Aduna ba kamiy sapatos?
Aduna kitay bulohaton.	Aduna ba kitay bulohaton?
Aduna siyay kalo.	Aduna ba siyay kalo?

G. Substitution: Movable Slot

1. Aduna akoy nindot nga sinina.
 _____ silay _____.
 _____ dakong balay.
 _____ kamiy _____.
 _____ klase karon.
2. Dunay klase ang mga estudyante.
 "Peace Corps trainee".
 _____ libro _____.
 _____ lapis _____.
 _____ maestra.
 _____ klase _____ karon.

3. Aduna silay mga maayong panapton.
_____ kitay bag-onc maestra.
_____ silay nindot nga buwak.

4. Dunay programa sa eswelahan karon.
_____ "auditorium"
_____ eksamen kwarto
_____ unya.

H. Comprehension Drill:

Usa ka adlaw nagpyesta ang Talisay. Adunay daghang pagkaon sa tanang balay. Adunay pansit, adobong manok, piniritong isda ug lumpya. Adunay daghang imnunon sama sa serbesa, bino, coke, pepsi ug seven-up usab. Adunay daghang bisita. Puno ang mga balay. Adunay dakong sayaw sa munisipyo. Ang tanan nisayaw. Nipauli sila nga malipayon..

nagpyesta	- had a fiesta
pagkaon	- food
piniritong isda	- fried fish
lumpya	- rolls of paper-thin wrapper filled with sauted vegetables and meat/shrimp bits
imnunon	- drinks
sama sa	- such as, like ...
bino	- wine
puno	- full, filled
munisipyo	- townhall
nipauli	- returned home
niana	- that (dative)
nganli	- name, ennumerate

Pangutana:

1. Diin ang pyesta usa ka adlaw niana?
2. Aduna bay daghang pagkaon? Nganli.

3. Aduna bay mga imnunon? Nganli sab.
4. Diin ang dakong sayaw?
5. Kinsay nisayaw?

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

- duna - the short form of aduna. Duna is more frequently used by native speakers in everyday conversation.
- wala - the negative form of aduna. Its short form is waa which, like duna, is used more often than its full form.
- 'ta - Unsay mahimo 'ta, Ruben?
'ta is the converted short form of nato.
- bay - Aduna ka bay libro sa "Math"?
bay = [ba] + [ug]
- Hala sige - Hala sige, mubasa kitang duha.
Sige, literally 'okay, all right', signals the intention of the speaker for the hearer to go ahead. In another usage, it means 'to commence/begin doing (something)'.

The following question words are introduced incidentally in the drills:

- pila - 'how many' or 'how much'
pila ka buok 'how many (pieces)'
din - 'where'
kang kinsa - 'whose'
kanus-a - 'when'
uban ni kinsa - 'with whom'
para unsa - 'for what'
unsa pa - 'what else'

Noun Marker: (-y) as Topic and Oblique Case Marker

The functions of (-y) are two-fold:

1. as a topic case marker, i.e. the word or phrase it precedes is the topic of the sentence, and is used interchangeably with the other topic case marker [ang], e.g.

Niay imong bisita -- Nia ang imong bisita.
Unsay ngalan niya? -- Unsa ang ngalan niya?

Pila, unsa, kinsa and the nia-class of demonstrative pronouns frequently co-occur with (-y) when it functions as a topic marker.

Predicate	Topic
, Nia	, -y imong bisita.
, Kinsa	, ang
, Unsa	ngalan niya?
, Pila	iyang igsoon?

2. as an oblique case marker, i.e. the word or phrase it precedes is the direct object in the sentence, and is used interchangeably with [ug] when occurring with aduna or wala, e.g.

Adunay libro sa lamesa. -- Aduna ug libro sa lamesa.

Walay estudyante sa -- Wala ug estudyante sa klase.

Notice how aduna and wala assume a verb-like quality. The nouns following (-y) function as direct objects.

Predicate	Complements
,	Noun (Dir Obj) Noun (Place)
, Aduna	, -y libro , sa lamesa.
, Wala	, ang estudyante , sa klase.

Existential Sentences:

'There is/are...	'One has/have...
was/were...	had...
will be, etc.'	will have, etc.'

Aduna is one of the forms used in marking existential sentences. (The others -- may, dia, dinhi, anhì, nia -- are taken up in different lessons.) Aduna introduces the existent which is a noun.

The combination: [aduna + existent] may be called an aduna-phrase. The first constituent aduna is linked to the existent by the marker (-y), e.g.

Adunay libro si Mario.
Adunay klase karon.

The non-existence of an item, object, person, event or situation is signalled by the negative form wala. In an earlier lesson, wala was seen in its function as a negative form with a time meaning. However, as the negative form of aduna it is not used with time meaning.

Personal Pronouns: 3rd set, nako-class

	Singular	Plural	
1st Person	'nako,ko 'I,my'	'namo (excl) 'nato (incl)	'we,our' 'we,our'
2nd Person	'nimo,mo 'you,your'	'ninyo	'you,your'
3rd Person	'niya 'he/she, 'nila 'his,her,hers'	'nila 'they,their'	

The 3rd set of Personal Pronouns, nako-class is used as postposed genitives, i.e. possessive pronouns. This class always follows the noun to which it is attributed.

Note that the 2nd set of Personal Pronouns, ako-class is used as preposed genitives. Compare the following examples:

akong libro	'my book'	libro <u>nako</u>
imong balay	'your house'	balay <u>nimo</u>
iyang inahan	'her mother'	inahan <u>niya</u>
among ginikanan	'our parents'	ginikanan <u>namo</u>
atong lamesa	'our table'	lamesa <u>nato</u>
inyong amigo	'your friend'	amigo <u>ninyo</u>
ilang papel	'their paper'	papel <u>nila</u>

Summary: Sentence Patterns

1.	<u>Predicate</u>	'Complement'
	'Noun (Dir Obj)' Time/Place	
	Aduna , langgam , sa kahoy.	
	Wala ' -y klase ' ugma.	
a.		
	<u>Predicate</u>	<u>Topic</u>
	'Pronoun'	'Predicate' Time/Place
	Aduna , <u>ako-class</u> , klase , ugma.	
	Wala , 1st set , -y iring ' sa kwarto.	
b.		
	<u>Predicate</u>	<u>Topic</u>
	'N (Dir Obj)' Noun	
	Aduna , itlog , ang manok.,	
	Wala ' -y bola ' si Pedro.	
2.		
	<u>Predicate</u>	<u>Int.Mkr</u>
		Topic
		'Pronoun' 'N (Dir Obj) Time/Place'
	Aduna , , <u>ako-class</u> , klase , ugma?	
	Wala , ba , 1st set , -y bulak , sa siya?	
a.		
	<u>Predicate</u>	<u>Int.Mkr</u>
		<u>Predicate</u>
		'Complement'
		'N (Dir Obj)' Time/Place
	Aduna , ,	
	Wala , ba , -y bulak , sa lamesa?,	
3.		
	<u>Predicate</u>	<u>Topic</u>
	<u>Adjective</u>	<u>Pronoun</u>
		'Noun (obj.possessed)'
	Daan , ang + , balay.	
	Limpyo , <u>ako-class</u> , lamesa.	
	2nd set , sapatos.	

a.

	<u>Topic</u>		<u>Predicate</u>
	<u>Adjective</u>	<u>Noun</u>	<u>Pronoun</u>
,	Ang daang	, balay,	, <u>ako-class</u>
,	limpyong	, sapatos,,	, 2nd set
,		lamesa,,	

4.

	<u>Topic</u>		<u>Predicate</u>
	<u>Noun</u>	<u>Pronoun</u>	<u>Adjective</u>
,	Ang balay	, nako-class	, daan.
,	lamesa	, 3rd set	, limpyo.
,	sapatos	,	

a.

	<u>Predicate</u>	<u>Topic</u>		<u>Complement</u>
	<u>Verb</u>	<u>Pronoun</u>	'N (Place/Obj)'	<u>Pronoun</u>
,	Muadto	, <u>ako-class</u>	, sa balay	, <u>nako-class</u>
,	Nilimpyo	, 1st set	, ug sapatos	, 3rd set

LESSON 12

Structural Content: Personal Pronouns: 3rd set,
nako-class in Indirect
Discourse

Question words: asa, ngano,
pila

Particles: [kay], [aron],
[uban]

I. DIALOGUE #1

Setting: Ben is asked by his friend where he is going.	Gipangutana si Ben sa iyang amigo kung asa siya muadto .
Hey, Ben. Just a minute.	A: Oy, Ben. Kadiyut lang.
What's up?	B: Ngano man?
Where are you going?	A: Asa ka karon?
To school.	B: Sa eskwelahan.

DIALOGUE #2

Setting: A PCV inquires from a taxi driver how much the fare is to his destination	Nangutana ang PCV sa taksi drayber kung pila ang plete padulong sa iyang adtoan
Taxi!	A: Taksi!
Where are you going?	B: Asa ka padulong?
I'm going to the Capitol Hotel. How much is the fare?	A: Muadto ako sa Capitol Hotel. Pila ang plete?
Around three pesos.	B: Mga tres pesos, tingali.
Isn't that expensive?	A: Dili ba mahal ra?
No. That's about right because the hotel is far.	B: Dili. Husto-husto ra, kay layo man ang hotel.

Oh, all right. A: O, sige.

II. DIALOGUE BREAKDOWN #1

Hey, Ben. Just a minute.	A: Oy, Ben. Kadiyut lang.
hey, Ben little only	oy, Ben kadiyut [lang]
What's up?	B: Ngano man?
why [tell me]	ngano [man]
Where are you going?	A: Asa ka karon?
where you now	asa ka karon
To school.	B: Sa eskwelahan.
to school	[sa] eskwelahan

DIALOGUE BREAKDOWN #2

Taxi!	A: Taksi!
Where are you going?	B: Asa ka padulong?
where you going	asa ka padulong
I'm going to the Capitol Hotel. How much is the fare?	A: Muadto ako sa Capitol Hotel. Pila ang plete?
go I to Capitol Hotel how much the fare	(mu)adto ako [sa] Capitol Hotel pila [ang] plete
Around three pesos.	B: Mga tres pesos, tingali.
approximately three pesos perhaps	[mga] tres pesos tingali
Isn't that expensive?	A: Dili ba mahal ra?
not expensive	dili [ba] mahal [ra]
No. That's about right because the hotel is far.	B: Dili. Husto-husto ra, kay layo man ang hotel.

no	dili
just right only	husto-husto [ra]
because far [you know]	kay layo [man]
the hotel	[ang] hotel

Oh, all right. A: O, sige.

III. RELATED UTTERANCES

Where are you going? /	Asa ka padulong? /
Where to?	Asa ka paingon? /
	Asa ka muadto?
What are you doing? /	Mag-unsa ka?
What will you do?	
What did you do?	Nag-unsa ka?

IV. VOCABULARY LIST

bakasyon	vacation
bangko	bank
kadiyut	little
kuha	get, take
dormitoryo	dormitory
husto-husto	just right
ingon	say, tell
isda	fish
mahal	expensive
ospital	hospital
padulong	go
paingon	go
pare/pari	priest
plete	fare
sulti	say, talk, speak
taksi	taxi
tanem	plant
tingali	perhaps, maybe, 'I think'
tres	three
tudlo	teach

V. DRILLS

A. Substitution: Fixed Slot and Question & Answer:

1. Asa ka karon?
 — Sa balay.
 — kusina.
 — simbahon.
 — sinehan.
 — restawran.

2. Asa ka muadto? Sa kapiteriya.
 — dormitoryo.
 — lungsod.
 — merkado.
 — eskwelahan.
3. Asa ka padulong? Sa tindahan.
 — bangko.
 — klase.
 — libreriya.
 — ospital.
4. Asa ka paingon? Sa bukid.
 — baryo.
 — syudad.
 — probinsya.
 — dagat.

B. Chain Drill: Question & Answer and Indirect Discourse

1. Asa ka karon?
 Ngano man? Sa balay.
 Kay magkuha ako sa libro nako.
- Unsa ang ingon
 niya? Ingon niya nga magkuha siya
 sa libro niya sa balay.
2. Asa ka karon?
 Ngano man? Sa kusina.
 Kay magkuha ako sa kutsilyo
 niya.
- Unsa ang ingon
 niya? Ingon niya nga magkuha siya
 sa kutsilyo niya sa kusina.
3. Asa ka karon?
 Ngano man? Sa simbahan.
 Kay makigsulti ako sa pare
 namo.
- Unsa ang ingon
 niya? Ingon niya nga makigsulti
 siya sa pari nila sa
 simbahan.
4. Asa ka karon?
 Ngano man? Sa restawran.
 Kay muorder ako sa pagkaon
 nato.
- Unsa ang ingon
 niya? Ingon niya nga muorder siya
 sa pagkaon nato sa
 restawran.

5. Asa ka muadto?
Ngano man?
Unsa ang ingon niya?
Sa dormitoryo.
Kay makigsulti ako sa amigo nimo.
Ingon niya nga makigsulti siya sa amigo nako sa dormitoryo.
6. Asa ka muadto?
Ngano man?
Unsa ang ingon niya?
Sa lungsod.
Kay mubisita ako sa ginikanan namo.
Ingon niya nga mubisita siya sa ginikanan nila sa lungsod.
7. Asa ka muadto?
Ngano man?
Unsa ang ingon niya?
Sa merkado.
Kay mupalit ako ug isda sa inahan ninyo.
Ingon niya nga mupalit siya ug isda sa inahan namo sa merkado.
8. Asa ka padulong?
Ngano man?
Unsa ang ingon niya?
Sa tindahan.
Kay mupalit ako sa akong lapis.
Ingon niya nga mupalit siya sa iyang lapis sa tindahan.
9. Asa ka padulong?
Ngano man?
Unsa ang ingon niya?
Sa bangko.
Kay magkuha ako ug akong kwarta.
Ingon niya nga magkuha siya ug iyang kwarta sa bangko.
10. Asa ka padulong?
Ngano man?
Unsa ang ingon niya?
Sa libreriya.
Kay mutuon ako sa akong leksyon.
Ingon niya nga mutuon siya sa iyang leksyon sa libreriya.
11. Asa ka paingon?
Ngano man?
Unsa ang ingon niya?
Sa syudad.
Kay mubisita ako sa akong mga amiga.
Ingon niya nga mubisita siya sa iyang mga amiga sa syudad.

12. Asa ka paingon? Sa probinsya.
 Ngano man? Kay mubisita ako sa akong
 mga igsoon.
- Unsa ang ingon Ingong niya nga mubisita
 niya? siya sa iyang mga igsoon
 sa probinsya.

C. Substitution: Fixed Slot and Question & Answer:

1. Asa ka padulong?

Padulong ako sa merkado uban ni Jose.
 _____ balay uban ni Maria.
 _____ eskwelahan uban ni Josefa.
 _____ tindahan uban sa inahan.
 _____ kwarto uban sa amigo nako.
 _____ bukid uban sa magdadaro.

2. Asa ka paingon?

Paingon ako sa San Jose aron mubakasyon.
 _____ Texas aron mutudlo.
 _____ New York aron mutuon.

3. Asa ka paingon?

Paingon ako sa Cebu uban ni Maria aron mubakasyon.
 _____ Manila uban ni Jose aron mutudlo.
 _____ Cotabato uban sa inahan nako aron
 mubisita.
 _____ Mindoro uban sa magdadaro aron
 mutanom.

D. Multiple Substitution: Fixed Slot and Question & Answer Drill:

1. Padulong ako sa bukid uban niya.

_____ sine _____ nimo.
 _____ munisipyo _____ ninyo.

Q: Kinsay kauban nako? A: Siya.
 Ikaw.
 Kamo.

2. Padulong ka sa baryo uban namo.

_____ lungsod _____ nila.
 _____ tindahan _____ nako.

Q: Kinsay kauban nimo? A: Kami.
 Sila.
 Ikaw.

3. Padulong siya sa syudad uban nato.
 _____ simbahang _____ ninyo.
 _____ balay _____ nila.

Q: Kinsay kauban niya? A: Kita.
 Kamo.
 Sila.

4. Paingon kami sa Pilipinas uban nila.
 _____ Hawaii _____ ninyo.
 _____ California _____ nimo.

Q: Kinsay kauban namo? A: Sila.
 Kamo.
 Ikaw.

5. Paingon kita sa New York uban nila.
 _____ Texas _____ niya.
 _____ Oregon _____ niya.

Q: Kinsay kauban nato? A: Sila.
 Siya.
 Siya.

6. Paingon kamo sa Cebu uban nako.
 _____ Leyte _____ nila.
 _____ Samar _____ nako.

Q: Kinsay kauban ninyo? A: Ako.
 Sila.
 Ako.

7. Paingon sila sa Cagayan de Oro uban nato.
 _____ Davao _____ ninyo.

Q: Kinsay kauban nila? A: Kita.
 Kamo.

E. Substitution: Movable Slot

1. Siya ang kauban nako padulong sa bukid.
 Ikaw _____ sine.
 Kamo _____ munisipyo.

Kami	nimo	.
Sila	lungsod.	
Ako	tindahan.	
Kami	niya	.
Kamo	simbahana.	
Sila	balay.	

2. Sila ang kauban namo paingon sa Pilipinas.
 Kamo Hawaii.
 Ikaw California.
 Sila nato .
 Siya Texas.
 Siya Oregon.
 Ako ninyo .
 Kita nila .
 Kami Cagayan de Oro.
 Kamo Davao.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

kadiyut lang - 'just a minute', 'wait a minute',
 'in a minute'

[lang] - 'only'
 Particle which limits the application of the preceding word.

[man] - Ngano man?
 The particle [man] modifies the question word ngano.

asa - Asa ka karon?
 Used in this context, asa usually implies motion toward something.
 In verbal sentences, it has a future time meaning.

[aron] - 'in order to', 'so that'
 The verb following the particle [aron] is in its non-factual form.

- [**uban**] - 'accompanied by', 'in the company of'
 This particle is followed by a [ni] or [sa] phrase marking the noun, e.g.
 ... uban ni Juan
 sa bata
- [**ra**] - Mahal **ra**.
Husto-husto ra.
 In Mahal ra, the particle is used to express the meaning of the adjectives 'too', 'very'.
 In Husto-husto ra, it modifies the adjective to mean 'only', 'no more-no less'.
- [**mga**] - Mga tres pesos, tingali.
 [Mga] is used here to mean 'approximately', 'more or less'.
- nga** - Ingong niya nga muadto siya sa lungsod.
Nga, as used here, joins two clauses and functions like the English 'that' in relative clauses.

Personal Pronouns: 3rd set, nako-class

The 3rd set of personal pronouns, nako-class substitutes for the [ni] or [sa] phrase marking the agentive case.

Example: Ingong ni Pedro ... ---> Ingong niya ...
 Ingong sa mga bata...----> Ingong nila ...

Summary: Sentence Patterns

1.	1st Sentence	Linker	2nd Sentence
	'Predicate' 'Topic' 'Complement'		'Predicate' 'Topic' 'Complement'
	'Verb' 'Pronoun' 'Noun (place)' 'Particle'	'Verb'	'Pronoun' 'N (obj)' 'Pron'
	Muadto , <u>ako-class</u> , sa balay ,	kay	magkuha , <u>ako-class</u> , sa libro , <u>nako-</u>
	'Paingon ' 1st set' , kwarto ,		'mubasa ' 1st set ' ug sulat ' 3rd set

2. Indirect Discourse

	Dependent Clause	Ligature	'Predicate'	Topic	Complement
	'Verb' 'Pronoun'		'Verb'	'Pronoun'	'Noun (place)'
	Ingong , <u>nako-class</u> ,	nga	, muadto , <u>ako-class</u> ,	sa balay .	
	, 3rd set ,		, mupalit , 1st set ,	tindahan .	
			, mutuon ,		eskwelahan .

3.	Predicate	Topic		Complement
	'Verb'	'Pronoun'	'Noun (place)'	'Particle' 'Noun (person)' 'Particle' 'Verb'
	Paingon , <u>ako-class</u> ,	sa Cebu ,	uban ,	[ni] or [sa] , aron , mutuon ,
	Muadto , 1st set ,	Manila ,		phrases , , mubakasyon ,
	Padulong ,	New York ,		

Supplementary Materials

Lessons 11-12

I.

#1. Dialogue

A: Asa ang imong lakaw karon?
B: Dinha lang.
A: Tinuod? Pustora ka man kaayo.
B: Labot nimo.
A: Bitaw. Mubisita ka ba kang Inday?
B: Ambot lang, pero tingali.
A: Hala sige, ayoha ha.

Vocabulary:

ayoha	do it right
dinha	there
labot nimo	none of your business, what is it to you?
lakaw	leave, depart, go
Asa ang imong lakaw?	Where is your destination?, Where to?, Where are you going?
pustora	well-dressed, dressed to the hilt
tinuod	truth, (<u>Is that the truth?</u> , idiomatically, <u>Is that right?</u>)

#2. Narrative

Si Arturo adunay lakwan. Paingon siya sa balay ni Inday. Nangutana si Nonoy niya kung asa siya. Nitubag siya nga dinha lang ang iyang adtoan, pero dili kini tinuod. Ang tinuod mubisita siya kang Inday, ang iyang trato.

Pangutana:

1. Asa paingon si Arturo?
2. Unsa ang pangutana ni Nonoy kang Arturo?
3. Unsa ang tubag niya kang Nonoy?
4. Tinuod ba ang tubag niya?
5. Unsa ang tinuod?
6. Kinsa si Inday?

II.

#1. Dialogue

- A: Oy, Sepa, duna akoy kinahanglan, ha? Mahimo ba?
- B: Unsa man diay, kung duna ko.
- A: Pahulama ko ug mga siya nimo.
- B: Sige, basta ikaw. Duna ka bay mga bisita?
- A: Oo. Ang bos ni Jose ug ang asawa niya, uban ang mga anak nila mukaon ug panihapon sa balay namo karong gabii.

Vocabulary:

kinahanglan	need
hulam	borrow
pahulama ko	let me borrow
mahimo	is possible

#2. Narrative

Ang bos sa bana ni Inday uban ang iyang asawa ug ang ilang mga anak mukaon ug panihapon sa balay nila karong gabii. Kay kinahanglan siya ug mga siya, niadto siya kang Sepa aron muhulam niya kay wala siyay nindot nga mga siya.

Pangutana:

1. Kinsa ang bana ni Inday?
2. Kinsa ang ilang mga bisita?
3. Kanus-a sila muabot sa ilang balay?
4. Nganong muadto sila sa balay nila?
5. Unsa ang kinahanglan ni Inday?
6. Ngano man?
7. Kang kinsa siya nihulam?
8. Nganong nihulam si Inday kang Sepa?

LESSON 13

Structural Content: Question Word: hain
Demonstrative Pronouns:
nia-class
Sa-phrase Indicating Location
Verb: (mag-)class
Focus: Actor
Mood : Factual and
Non-Factual
Aspect: Progressive

I. DIALOGUE #1

<u>Setting:</u> A friend calls Ben over because he has a visitor.	Gitawag si Ben sa iyang amigo kay may bisita kini.
Ben! Ben! Where are you?	A: Ben! Ben! Hain ka?
I'm over here.	B: Dia ra ako.
Come here for a minute.	A: Dali ra.
Why?	B: Ngano man?
You have a visitor.	A: Niay imong bisita.
Wait a moment. I'll be there in a little while.	B: Usa pa. Karon na.

DIALOGUE #2

<u>Setting:</u> A PCV asks where the post office is	Nangutana ang usa ka PCV kung hain ang pos opis
Dong, where is the post office?	A: Dong, hain man ang pos opis?
It's on Magallanes Street, near the Capitol.	B: Tua sa kalye Magallanes, duol sa Kapitolyo.

Is the Capitol far?	A:	Layo ba ang Kapitolyo?
No, it's close by.	B:	Dili, duol ra.
Thank you.	A:	Salamat, ha.
Don't mention it.	B:	Way sapayan.

II. DIALOGUE BREAKDOWN #1

Ben! Ben! Where are you?	A:	Ben! Ben! Hain ka?
where you		hain ka
I'm over here.	B:	Dia ra ako.
here [only] I		dia [ra] ako
Come here for a minute.	A:	Dali ra.
come here [just]		dali [ra]
Why?	B:	Ngano man?
why {tell me}		ngano [man]
You have a visitor.	A:	Niay imong bisita.
here your visitor		nia(y) imo/ng) bisita
Wait a moment. I'll be there in a little while.	B:	Usa pa. Karon na.
just a moment later only		usa [pa] karon [na]

DIALOGUE BREAKDOWN #2

Dong, where is the post office?	A:	Dong, hain man ang pos opis?
where {tell me} the post office		hain [man] [ang] pos opis
It's on Magallanes St., near the Capitol.	B:	Tua sa kalye Magallanes, duol sa Kapitolyo.
over there on Magallanes St. near the Capitol		tua [sa] kalye Magallanes duol [sa] Kapitolyo

Is the Capitol far?	A:	Layo ba ang Kapitolyo?
far		layo [ba]
the Capitol		[ang] Kapitolyo
No, it's close by.	B:	Dili, duol ra.
no		dili
near [only]		duol [ra]
Thank you.	A:	Salamat, ha.
Don't mention it.	B:	Way sapayan.
none		wa(y)
it matters		sapayan

III. RELATED UTTERANCES

Where were you? /	Diin ka man? /
Where have you been?	Diin ka gud?
Wait a moment./	Isa pa./
Just a minute./	Taym pa./
Wait a while.	Kadiyut lang.
In the room.	Didto sa kuarto.
There in the room.	Tua didto sa kuarto.
You have a visitor.	Aduna kay bisita./
	Naa kay bisita.
Come here.	Mari ka ra.
Excuse me, Undo./	Isa pa, Undo./
Pardon me, Undo.	Usa pa, Undo.
Forgive me./	Pasayloa ako.
I'm sorry.	
Where is the school?	Hain ang eskwelahan? /
	Hain man ang eskwelahan?
It's on Rizal Street./	Didto sa dalan Rizal.
Over there on Rizal St.	

IV. VOCABULARY LIST

apohan	grandparent
Kapitolyo	Capitol
karsada	street, road
Dali ra/Mari ka ra	Come here
hagdanan/hagdan	stairs, staircase

Isa pa/Usa pa/	Just a minute/
Taym pa/	Wait a moment/
Kadiyut lang	In a while
laba	wash clothes
mais	corn
mananagat/	
mangingisda	fisherman
pakigpulong	speech
pantalon	trousers, pants
pisara	blackboard
pitaka	purse, wallet
pyano	piano
sapa	stream
sista	guitar
sugat	meet, welcome
tabi/Isa pa/	
Usa pa	Excuse me
tisas	chalk
tokar	play a musical instrument

Sa-phrases indicating location:

atubangan/atbang sa	in front of
ibabaw sa	on top of, above
ilalom sa	under, below
daplin sa	alongside, along the edge
duol sa	near, close-by
layo sa	far, distant
luyo sa	behind
sulod sa	inside
taliwala/taliwa sa	between
tupad/tapad sa	beside

V. DRILLS

A. Repetition:

Hain ang eskwelahan?
 Hain ang pos opis?
 Hain ang Kapitolyo?
 Hain ang kalye Magallanes?
 Hain ang "Peace Corps trainee"?

B. Repetition and Question & Answer:

Hain si Mr. Smith?	Nia siya sa Molokai.
Hain si Ben?	Nia siya sa balay.
Hain ang maestra?	Nia siya sa kuarto.
Hain ang estudyante?	Nia siya sa libreriya.
Hain si Mario?	Dia siya sa opisina.
Hain si Ruth?	Dia siya sa eskwelahan.
Hain ang libro? .	Dia ang libro sa lamesa.
Hain ang pauntinpin?	Dia ang pauntinpin sa siya.
Hain ang magdadaro?	Naa siya sa bukid.
Hain ang mananagat?	Naa siya sa dagat.
Hain ang abogado?	Naa siya sa opisina.
Hain ang "trainee"?	Naa siya sa eskwelahan.
Hain si Ana?	Tua siya sa pyesta.
Hain si Maria?	Tua siya sa Hoolehua.
Hain si Mrs. Santos?	Tua siya sa syudad.
Hain si Mr. Reyes?	Tua siya sa sine.
Hain ang pos opis?	Ang pos opis tua, luyo sa eskwelahan.
Hain ang Kapitolyo?	Ang Kapitolyo tua, duol sa eskwelahan.
Hain ang anak?	Ang anak tua, taliwala sa inahan ug amahan.
Hain ang simbahan?	Ang simbahan naa, tupad sa tindahan.
Hain ang amahan?	Ang amahan naa, luyo sa anak.
Hain ang anak?	Ang anak naa, atubangan sa amahan.
Hain ang sulat?	Ang sulat nia, ilalom sa radyo.
Hain ang relo?	Ang relo nia, ibabaw sa lamesa.
Hain ang lapis?	Ang lapis nia, sulod sa pitaka.
Hain ang kahoy?	Ang kahoy nia, daplin sa karsada.

C. Substitution: Movable Slot

1. Nia si Mrs. Smith sa balay.
 Jose _____.
Naa _____.
 ang maestra _____.

- sa eskwelahan.
- Tua _____.
 siya _____.
 sa pyesta.
 sila _____.
 Naa _____.
2. Si Mr. Smith, ang Amerikano, naa sa opisina.
 _____, ang abogado, _____.
 syudad.
 Si Jose, _____.
 _____, ang maestro, _____.
 eskwelahan.
 Si John, _____.
 _____, ang "trainee" _____.
 _____.
3. Si Mr. Smith nga Amerikano, naa sa opisina.

 nga abogado, _____.
 syudad.
 Si Jose _____.

 ng maestro, _____.
 eskwelahan.
 Si John nga _____.

 "trainee" _____.
 _____.

D. Repetition:

1. Ang pos opis luyo sa eskwelahan.
 Ang Kapitolyo duol sa eskwelahan.
 Ang anak taliwa sa inahan ug amahan.
 Ang simbahan tapad sa tindahan.
 Ang amahan luyo sa anak.
 Ang anak atbang sa amahan.
 Ang sulat ilalom sa radyo.
 Ang relo ibabaw sa lamesa.
 Ang lapis sulod sa pitaka.
 Ang kahoy daplin sa karsada.
2. Luyo sa eskwelahan ang pos opis.
 Duol sa eskwelahan ang Kapitolyo.
 Taliwa sa inahan ug amahan ang anak.
 Tapad sa tindahan ang simbahan.
 Luyo sa anak ang amahan.
 Atbang sa amahan ang anak.
 Ilalom sa radyo ang sulat.
 Ibabaw sa lamesa ang relo.
 Sulod sa pitaka ang lapis.
 Daplin sa karsada ang kahoy.

3. Luyo ba sa eskwelahan ang pos opis?
 Duol ba sa eskwelahan ang Kapitolyo?
 Taliwala ba sa inahan ug amahan ang anak?
 Tupad ba sa tindahan ang simbahan?
 Luyo ba sa anak ang amahan?
 Atubangan ba sa amahan ang anak?
 Ilalom ba sa radyo ang sulat?
 Ibabaw ba sa lamesa ang relo?
 Sulod ba sa pitaka ang lapis?
 Daplin ba sa karsada ang kahoy?

E. Question and Answer:

1.Nag-unsa siya sa Molokai?	Nagbisita siya sa iyang amigo karon.
Nag-unsa siya sa balay?	Nagkaon siya sa imong pagkaon gahapon.
Nag-unsa siya sa kwarto?	Nagtahi siya sa inyong pantalon ganina.
Nag-unsa ang estudyante sa dyante sa libreriya?	Nagtuon ang estudyante sa akong libro ganina sa buntag.
Nag-unsa siya sa opisina?	Nagsulat siya ug sulat nimo karon.
Nag-unsa si Ruth sa eskwelahan?	Nagbasa siya sa libro nako ganina.
2.Mag-unsa ang magdadaro sa bukid?	Magtanum ang magdadaro ug mais sa tanaman niya.
Mag-unsa ang mananagat sa dagat?	Mangisda siya sa dagat.
Mag-unsa ang abogado sa opisina?	Magsulat siya sa pakigpulong niya.
Mag-unsa ang "trainee" sa eskwelahan?	Magtudlo siya ug "Math" sa estudyante nila.
Mag-unsa si Ana sa pyesta?	Magtokar siya sa pyano ninyo.
Mag-unsa si Ana sa Hoolehua?	Magpalit si Ana ug panapton sa tindahan nato.
Mag-unsa si Mrs. Santos sa syudad?	Magbisita siya sa ginikanan niya.
Mag-unsa si Mr. Reyes sa "airport"?	Magsugat siya sa mga amigo namo.

3. Mag-unsa ang anak ni Lito?
 Mag-unsa ang amahan sa amiga nako?
 Mag-unsa ang apohan ni Vicky?
 Mag-unsa ang imong bata?
 Mag-unsa ang babaye sa sapa?
- Magdula siya ug basketbol tupad sa dakong kahoy.
 Magtokar siya ug sista taliwa sa mga bisita nila.
 Magluto siya ug kari-kari sa sulod sa kusina nato.
 Magbasa siya sa leksyon ninyo, ilalom sa hagdanan.
 Maglaba siya sa mga panyo namo, ibabaw sa dakong bato.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

[ra] - dia ra ako

The particle [ra] is commonly used with the nia-demonstrative pronouns for emphasis.

- dali ra

The particle [ra] modifies the imperative dali and turns the imperative into a request instead of a command.

nia - Niay imong bisita

The demonstrative nia is used here to mark an existential sentence (cf. aduna)

mari ka - Short form of Umari ka 'Come here'

tabi - 'Excuse me', 'Pardon me' -- a polite expression of attention-getting or request for an act one wishes to do; in contrast to Pasayloa ako 'Forgive me', 'I'm sorry' -- an expression of apology for a past act that inconveniences someone.

karon - used here to mean 'later on', 'in a little while'

kari-kari - stew of ox-tail or calf's leg cooked with such vegetables as eggplant, string beans and radish, seasoned with ground peanuts, and served with the anchovy-relish, ginamos.

Verb: (Mag-)class

Focus: Actor
 Mood: Factual (nag-)
 Non-Factual (mag-)
 Aspect: Progressive

The progressive aspect of the (mag-)class implies that the action referred to lasts longer than momentarily, in contrast to the (mu-)class.

However, the mood (Factual and Non-Factual) of the (mu-) class also applies to the (mag-)class (cf. Lesson 7).

Both (mag-) and (mu-) are used in Actor-Focus Construction, i.e. the Actor or the doer of the action is the topic.

Summary: Sentence Patterns

	Predicate	Topic	
	Hain	[ang/si] phrase ?	

PREDICATE

	Demonstrative	TOPIC	Complement
	Nia	[ang/si] phrase	sa kwarto.
	Naa	ako-class Pron.	Molokai.
	Tua	1st set	opisina..

	Topic	Predicate	:	Complement
	Noun	Demonstrative	Adjective	Noun
	Ang balay	nia-class	luyo	sa merkado.
	anak		atbang	amahan.
	sulat		ilalom	radyo.

4.

	Topic	Predicate:	Complement
	Noun	Modification	Dem. Noun (place)
'	Si Mr. Smith	, ang Amerikano,	<u>nia-</u> , sa opisina.
'		abogado	class
'		ng Amerikano	syudad.
'		abogado	
'			

NOTE: Si Mr. Smith, ang Amerikano ...
 'Mr. Smith, who is the American ...'
 (emphatic and specific)

Si Mr. Smith nga Amerikano ...
 'Mr. Smith, the American ...'
 (adjectival attribute)

5.

	Predicate		Topic	Complement
	Verb	Noun/Pronoun	Noun	Time
'	Nagbisita	[ang/si]-phrase,	sa amigo	karon.
'	Nagkaon	<u>ako</u> -class	pagkaon	ganina.
'		1st set		gahapon.
'				

a.

	Predicate		Topic	Complement
	Verb	Noun/Pronoun	Noun	Location
'	Magtanum	[ang/si]-phrase,	ug mais	sa tanaman
'	Magtudlo	<u>ako</u> -class	"Math"	klase.
'		1st set		
'				

Supplementary Materials

Lessons 11-13

I. Dialogue

- #1. A: Kahibalo ka ba kanus-a muabot ang eroplano gikan sa Manila?
B: Dili, ngano man?
A: Musugat ako sa akong amigo nga niadto sa Manila sa niaging semana. Tingali kaila ka niya.
B: Kinsa ba?
A: Si... si kuan...
B: Kinsang kuan?
A: Si Roberto ba, kana bang nakadaug sa "sweepstakes".
B: Ah, oo bitaw. Kaila ko niya.

Vocabulary:

kahibalo	know (a fact)
kaila	know (acquainted)
kuan	whatchamacallit
gikan	(coming) from
nakadaug	won (was able to win)

Pangutana:

1. Nganong didto si Mario sa "airport"?
2. Kinsa ang niabot?
3. Diin siya gikan?
4. Kaila ba ni Ruben, ang amigo ni Mario, si Roberto?

- #2. A: Hello... kinsa kini?
B: Si David kini, ang amigo ni Elsa, Mrs. Perez.
A: Unsa man, gusto ka ba musulti niya?
B: Kung naa siya, mahimo ba?
A: Wala siya karon. Tua siya sa "beauty parlor".
B: O, sige na lang, mutawag ako unya. Salamat.
A: O, hala sige, karong taud-taud muabot na siya.

Vocabulary:

taud-taud	in a little while
-----------	-------------------

Pangutana:

1. Kinsa ang nitawag sa telepono?
2. Kinsa ang nitubag niya?
3. Kinsa si Elsa?
4. Unsa ang gusto ni David?
5. Naa ba si Elsa sa ilang balay karon?
6. Hain man siya?
7. Kanus-a mutawag ug usab si David?
8. Kanus-a muabot si Elsa?

II. Narrative

Karong Lunes, adlaw ni Regina. Aduna siyay plano nga magparty siya sa ilang balay. Ang iyang amahan, nga politiko, gusto muhatag ug dakong party aron maimbitar ang daghang bisita nga mga politiko sab kay duol na ang eleksyon. Kana ang iyang rason nga gusto siya magparty sa plasa nga atubangan sa munisipyo.

Vocabulary:

adlaw	birthday
Malipayong Adlaw	Happy Birthday
maimbitar	can/will be invited
muhatag	to give
politiko	politician
rason	reason

Pangutana:

1. Kanus-a ang adlaw ni Regina?
2. Unsa ang iyang plano?
3. Asa siya gusto magparty?
4. Unsa ang iyang amahan?
5. Unsa ang gusto sa iyang amahan? Ngano man?
6. Asa ang gusto sa amahan nga magparty?
7. Unsa ang iyang rason?
8. Hain ang plasa?

LESSON 14

Structural Content: Question words: pila,
anus-a
Non-verbal Affix: (ika-)
Particle: [ka]
Months, Seasons, Years
Numerals

Setting: A person inquires
about the months
of the year.

Nangutana ang usa ka
tawo bahin sa mga bulan
sa tuig.

I. DIALOGUE

How many months are
there in a year?

A: Pila ka bulan sa usa ka
tuig?

There are twelve
months in a year.

B: Napulo ug duha ka bulan
sa usa ka tuig.

Name the months.

A: Nganli ang mga bulan.

January, February,
March, April, May,
June, July, August,
September, October,
November, December.

B: Enero, Pebrero, Marso,
Abril, Mayo, Hunyo,
Hulyo, Agosto,
Septyembre, Oktubre,
Nobyembre, Disyembre.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

How many months are
there in a year?

A: Pila ka bulan sa usa ka
tuig?

how many months
in one year

pila [ka] bulan
[sa] usa [ka] tuig

There are twelve
months in a year.

B: Napulo ug duha ka bulan
sa usa ka tuig.

twelve months

napulo ug duha [ka]

in one year

bulan

Name the months.

A: Nganli ang mga bulan.

name
the months

nganli
[ang] [mga] bulan

January	B:	Enero
February		Pebrero
March		Marso
April		Abril
May		Mayo
June		Hunyo
July		Hulyo
August		Agosto
September		Septyembre
October		Oktubre
November		Nobyembre
December		Disyembre

NUMBERSCebuano:

1 usa
 2 duha
 3 tulo
 4 upat
 5 lima
 6 unom
 7 pito
 8 walo
 9 siyam
 10 napulo
 11 napulo ug usa
 12 napulo ug duha
 13 napulo ug tulo
 14 napulo ug upat
 15 napulo ug lima
 16 napulo ug unom
 20 kawhaan
 21 kawhaan ug usa
 30 katloan
 31 katloan ug usa
 40 kap-atan
 41 kap-atan ug usa
 50 kalim-an
 51 kalim-an ug usa
 60 kaunoman
 61 kaunoman ug usa
 70 kapitoan
 71 kapitoan ug usa
 80 kawaloan
 81 kawaloan ug usa
 90 kasiyaman
 91 kasiyaman ug usa

Spanish:

uno
 dos
 tres
 kwatro
 singko
 sayis/says
 syete
 otso
 nuybe
 dyes/dyis
 onse
 dose
 trese
 katorse
 kinse
 dyesi sayis
 baynte
 baynte uno
 traynta
 trayntay uno
 kwarenta
 kwarentay uno
 singkwenta
 singkwentay uno
 saysenta
 saysentay uno
 setenta
 setentay uno
 otsenta
 otsentay uno
 nobenta
 nobentay uno

100	usa ka gatos	syento
101	usa ka gatos ug usa	syento uno
200	duha ka gatos	dos syentos
300	tulo ka gatos	tres syentos
400	upat ka gatos	kwatro syentos
500	lima ka gatos	kinyentos
1,000	usa ka libo	mil
2,000	duha ka libo	dos mil

III. VOCABULARY LIST

Independensya	Independence Day
petsa	date (of the calendar)
tuig	year

Seasons:

ting-init	hot season, dry season
ting-ulang	rainy season
ting-tugnaw	cold season
ting-bagyo	typhoon season
ting-tanom	planting season
ting-ani	harvest season
ting-eskwela	school season

IV. DRILLS

A. Repetition and Question & Answer:

Anus-a ang ting-init sa Pilipinas? Ang ting-init sa Pilipinas gikan sa Marso hangtud sa Mayo.

Anus-a ang ting-ulang sa Pilipinas? Ang ting-ulang sa Pilipinas gikan sa Nobyembre hangtud sa Enero.

Anus-a ang ting-tugnaw sa Pilipinas? Ang ting-tugnaw sa Pilipinas gikan sa Nobyembre hangtud sa Enero.

Anus-a ang ting-bagyo sa Pilipinas? Ang ting-bagyo sa Pilipinas gikan sa Hulyo hangtud sa Nobyembre.

Anus-a ang ting-eskwela sa Pilipinas? Ang ting-eskwela sa Pilipinas gikan sa Hulyo hangtud sa Abril.

Anus-ang ting-tanum sa Pilipinas? Ang ting-tanum sa Pilipinas sa ting-ulang.

Anus-a ang ting-aní Ang ting-aní sa Pilipinas
 sa Pilipinas? sa Abril.

B. Substitution: Fixed Slot

1941	Mil nuybe siyentos kwarentay uno.
1942	_____ dos.
1945	_____ singko.
1948	_____ otso.
1950	_____ singkwenta.
1954	_____ y kwatro.
1956	_____ sayis.
1960	_____ saysenta.
1963	_____ y tres.
1967	_____ syete.
1968	_____ otso.

C. Question and Answer:

Unsang tuiga karon?	_____ .
Unsang tuiga ang sunod?	_____ .
Unsang tuiga ang niagi?	_____ .
Unsang tuiga ka natawo?	_____ .
Unsang petsaha karon?	_____ .
Unsang petsaha ugma?	_____ .
Unsang petsaha gahapon?	_____ .
Unsang petsaha ka natawo?	_____ .
Unsang petsaha ang Independensya sa Pilipinas?	_____ .
Unsang petsaha ang Independensya sa Amerika?	_____ .

D. Repetition:

Ang ika-primerong bulan sa tuig, Enero.
 Ang ika-duhang bulan sa tuig, Pebrero.
 Ang ika-tulong bulan sa tuig, Marso.
 Ang ika-upat nga bulan sa tuig, Abril.
 Ang ika-limang bulan sa tuig, Mayo.
 Ang ika-unom nga bulan sa tuig, Hunyo.
 Ang ika-pitong bulan sa tuig, Hulyo.
 Ang ika-walong bulan sa tuig, Agosto.
 Ang ika-siyam nga bulan sa tuig, Septyembre.
 Ang ika-napulong bulan sa tuig, Oktubre.
 Ang ika-onseng bulan sa tuig, Nobyembre.
 Ang ika-doseng bulan sa tuig, Disyembre.

E. Question & Answer and Substitution: Fixed Slot

Ika-pilang bulan ang	Enero?	_____.
_____	Marsø?	_____.
_____	Hulyo?	_____.
_____	Agosto?	_____.
_____	Mayo?	_____.
_____	Septyembre?	_____.
_____	Oktubre?	_____.
_____	Disyembre?	_____.
_____	Pebrero?	_____.
_____	Abril?	_____.
_____	Hunyo?	_____.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

- anus-a - 'when' -- restricted to use only with habitual or future forms (non-factual) of the verb; unlike kanus-a which can occur with both factual and non-factual forms.
- [ka] - Pila ka bulan?
 This particle links the number to the noun, designating quantity, e.g.
lima ka buok 'five pieces'
duha ka babaye 'two women'
usa ka siya 'one chair'
- (ika-) - This non-verbal affix is used to mark ordinal numbers.
- (ting-) - This non-verbal affix designates seasons, a period of time in which a certain event, function or situation occurs.
- gikan sa - 'from'
 1. from a place gikan sa Cebu
 2. from a time/period gikan sa Mayo
- hangtud sa - 'up to', 'until'
 1. up to a place hangtud sa baryo
 2. up to a time/period hangtud sa Disyembre

nganli - 'name', 'enumerate'
[ngalan] + (-i)
imperative form

Spanish numerals after the first ten numbers are more commonly used than the Cebuano equivalents.

Numerals in construction with substantives function like adjectives, e.g.

Dunay lima ka babaye sa balay.
'There are five women in the house.'

Si Julia ang ika-limang bata sa pamilya.
'Julia is the fifth child in the family.'

LESSON 15

Structural Content: Question Word: tagpila
Non-Verbal Affix: (tag-)

Setting: A PCV looks for a hotel where he can stay for a week.

Nangita ang PCV ug hotel nga iyang kaestahan sulod sa usa ka semana.

I. DIALOGUE

What can I do for you, Dong?

A: Unsay mahimo ta, Dong?

How much is a room?
I'd like to have a room for a week.

B: Tagpilay bayad sa kuarto?
Gusto ko unta ug usa ka kuarto sulod sa usa ka semana.

Fifteen pesos a day for a room.

A: Tagkinse pesos ang adlaw sa usa ka kuarto.

Does that include meals?

B: Apil na ba ang pagkaon?

No, it doesn't.

A: Walay labot.

Thank you. I'll be back later.

B: Salamat, ha. Mubalik lang ko unya.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

What can I do for you, Dong?

A: Unsay mahimo ta, Dong?

what
can do
us

unsa(y)
mahimo
ta

How much is a room?
I'd like to have a room for a week.

B: Tagpilay bayad sa kuarto?
Gusto ko unta ug usa ka kuarto sulod sa usa ka semana.

how much payment
for room

(tag)pila(y) bayad
[sa] kuarto

like I [tentatively]		gusto ko [unta]
one room	[ug] usa [ka] kwarto	
inside of	sulod [sa]	
one week	usa [ka] semana	
Fifteen pesos a day for a room.	A:	Tagkinse pesos ang adlaw sa usa ka kwarto.
fifteen pesos per day for one room		(tag)kinse pesos [ang] adlaw [sa] usa [ka] kwarto
Does that include meals?	B:	Apil na ba ang pagkaon?
include [already] the food		apil [na] [ba] [ang] pagkaon
No, it doesn't.	A:	Walay labot.
not included		wala(y) labot
Thank you. I'll be back later.	B:	Salamat, ha. Mubalik lang ko unya.
thank you return [just] I later		salamat, ha (mu)balik [lang] ko unya

III. RELATED UTTERANCES

How much is the rent for a room?	Pilay abang sa usa ka kwarto?
How much is a day's rent?	Pilay abang sa usa ka adlaw?
I will come back later.	Mubalik lang unya ako.

IV. VOCABULARY LIST

abang	rent
apil	include, involve
balik	return, come back
baligya	sell
bayad	payment, pay
bestido/a	dress, clothes
bugas	uncooked rice/corn
kada	each, every
kilo	kilogram

dosena	dozen
dyipni	jeepney
gantang	ganta - a measure of dry capacity, e.g. grain
hatag	give
humay	rice
labot	include, involve
lukat	payment for labor done, e.g. sewing, jewelry-repair; also, redemption of a pawned article
pesos	peso - basic monetary unit of the Philippines
sakay	ride
sentabos	centavo - 1/100 part of a peso
sweldo	salary, wage
tibuok	whole, entire

V. DRILLS

A. Expansion and Transformation:

1. Nipalit is Pedro ug saging.

Q: Diin siya mupalit A: Sa tindahan.
ug saging?

Q: Tagpila ang saging? A: Tagkinse sentabos
ang buok.

Nipalit si Pedro ug saging nga tagkinse
sentabos ang buok sa tindahan.

2. Magpalit si Jose ug isda.

Q: Asa siya mupalit A: Sa merkado.
ug isda?

Q: Kanus-a siya mupalit A: Ugma.
ug isda?

Q: Tagpila ang isda? A: Tagdos pesos ug
singkwenta sentabos
ang kilo.

Magpalit si Jose ug isda nga tagdos pesos ug
singkwenta sentabos ang kilo sa merkado ugma.

3. Magbaligya ang tindera ug bugas.

Q: Asa siya magbaligya A: Sa merkado.
ug bugas?

Q: Kanus-a siya A: Karong udto.
magbaligya?

Q: Tagpila ang bugas? A: Tag-uno saysenta ang
gantang.

Magbaligya ang tindera ug bugas nga tag-uno
saysenta ang gantang sa merkado karong udto.

4. Nagpalit ang bata ug itlog.

Q: Kanus-a nagpalit A: Kagahapon.
ang bata ug itlog?

Q: Tagpila ang itlog? A: Tagdos pesos ug
baynte sentabos ang
dosena.

Nagpalit ang bata ug itlog nga tagdos pesos ug
baynte sentabos ang dosena kagahapon.

5. Magpalit ako ug karneng baka.

Q: Kanus-a ko mupalit A: Unya.
ug karneng baka?

Q: Tagpila ang karneng A: Tagtres pesos ug
baka? singkwenta sentabos
ang kilo.

Magpalit ako ug karneng baka nga tagtres pesos
ug singkwenta sentabos ang kilo unya.

6. Niplete sila gikan dinihi hangtud sa syudad.

Q: Pilay plete gikan A: Tagdos pesos ug
dinihi hangtud sa singko sentabos.
syudad?

Niplete sila ug tagdos pesos ug singko sentabos
gikan dinihi hangtud sa syudad.

7. Maglukat siya ug usa ka bestida.

Q: Pilay lukat sa A: Tagtres singkwenta
usa ka bestida? ang lukat sa usa.

Maglukat siya ug usa ka bestida nga tagtres
singkwenta.

8. Niabang si Carmen ug awto.

Q: Pilay abang sa awto? A: Tag-otso singkwenta ang adlaw.

Niabang si Carmen ug awto nga tag-otso singkwenta ang adlaw.

B. Repetition:

Tagpila ang saging?	Tagtulo singko.
Tagpila ang kilo sa isda?	Tagdos singkwenta ang kilo.
Tagpila ang gantang sa bugas humay?	Tag-uno saysenta ang gantang.
Tagpila ang dosena sa itlog?	Tagdos baynte ang dosena.
Tagpila ang kilo sa karneng baka?	Tagtres singkwenta ang kilo.
Pilay gihatag sa mga bata?	Tagkwarenta sentabos ang usa.
Pilay plete gikan dinhi hangtud sa syudad?	Tagdos setentay-singko.
Pilay abang sa tibuok balay?	Tagsingkwenta pesos ang bulan.
Pilay bayad sa dyipni gikan sa kalye Magallanes hangtud sa Martires?	Tagbaynte sentabos ang bayad.
Pilay lukat sa usa ka bestido?	Tagtres singkwenta ang lukat sa usa.
Tagtulo singko sentabos ang saging.	
Tagdos singkwenta ang kilo sa isda.	
Tag-uno saysenta ang gantang sa bugas humay.	
Tagdos baynte ang dosena sa itlog.	
Tagtres singkwenta ang kilo sa karneng baka.	
Tagkwarenta sentabos ang gihatag sa mga bata.	
Tagdos setentay-singko ang plete gikan dinhi hangtud sa syudad.	
Tagsingkwenta pesos ang abang sa tibuok balay sa usa ka bulan.	
Tagbaynte sentabos ang bayad sa dyipni gikan sa kalye Magallanes hangtud sa Martires.	
Tagtres singkwenta ang lukat sa usa ka bestido.	

C. Substitution: Movable Slot

1. Tagsingkuenta pesos ang abang sa balay sa usa ka bulan.

 kwarenta _____.

 kwarto _____.

 semana.

 baynte _____.

 awto _____.

 adlaw.

 -otso singkuenta _____.

2. Tagdos pesos ug baynte sentabos ang dosena sa itlog.

 tres singkuenta _____.

 saging.

 isda.

 _____ kilo _____.

 karneng baka.

 singko pesos ug baynte sentabos _____.

D. Question and Answer Drill:

Tagpila ang kilo sa karneng baka?	Tag ₱3.50 ang kilo. Tagtres pesos ug singkwenta sentabos ang kilo.
Tagpila ang dosena sa itlog?	Tag ₱2.20 ang dosena. Tagdos pesos ug baynte sentabos ang dosena.
Tagpila ang kilo sa isda?	Tag ₱2.50 ang kilo. Tagdos pesos ug singkwenta sentabos ang kilo.
Tagpila ang gantang sa bugas humay?	Tag ₱1.60 ang gantang. Tag-uno saysenta ang gantang.
Tagpila ang abang sa awto?	Tag ₱8.50 ang adlaw. Tag-otso singkwenta ang adlaw.
Tagpila ang lukat sa usa ka bestida?	Tag ₱3.50 ang usa ka bestida. Tagtres pesos ug singkwenta sentabos ang usa ka bestida.
Tagpila ang bayad sa dyipni gikan sa kalye Magallanes hangtud sa Martires?	Tag ₱0.20 ang bayad. Tagbaynte sentabos ang bayad.
Tagpila ang abang sa tibuok balay?	Tag ₱50.00 ang bulan. Tagsingkwenta pesos ang bulan.
Tagpila ang plete gikan dinihi hangtud sa syudad?	Tag ₱2.75 ang plete. Tagdos pesos ug setentay-singko sentabos ang plete.

E. Comprehension Drill:

Muadto si Pedro sa Kapitolyo nga naa sa Osmeña Boulevard kada adlaw. Musakay siya sa dyipni gikan sa iyang balay. Ang plete baynte-singko sentabos kay layo man kini. Ang trabaho ni Pedro sa Kapitolyo trabaho sa "janitor". Ang iyang sweldo syento singkwenta pesos sa usa ka bulan.

Pangutana:

1. Asa muadto si Pedro kada adlaw?
2. Hain ang Kapitolyo?
3. Asa siya musakay paingon sa iyang trabaho?
4. Pila ang plete gikan sa iyang balay?
5. Layo ba ang iyang balay gikan sa Kapitolyo?
6. Unsa ang trabaho ni Pedro sa Kapitolyo?
7. Pila ang sweldo niya sa usa ka bulan?

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

(tag-) - A non-verbal affix that functions as a unit price marker to mean 'per', 'each'.

[unta] - Gusto ko unta ug usa ka kwarto...

Particle expressing tentativeness of a desired act because of the probability the act may not be completed.

LESSON 16

Structural Content: Question Words: pila, unsa
Days of the Week

Setting: A person inquires about the days of the week.

Nangutana ang usa ka tawo bahin sa mga adlaw sa semana.

I. DIALOGUE

How many days are there in a week?

A: Pila ka adlaw sa usa ka semana?

There are seven days in a week.

B: Pito ka adlaw sa usa ka semana.

Name the days.

A: Nganli ang mga adlaw.

Sunday, Monday,
Tuesday, Wednesday,
Thursday, Friday,
Saturday.

B: Domingo, Lunes,
Martes, Myerkoles,
Hwebes, Byernes,
Sabado.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

How many days are there in a week?

A: Pila ka adlaw sa usa ka semana?

how many days
in one week

pila [ka] adlaw
[sa] usa [ka] semana

There are seven days in a week.

B: Pito ka adlaw sa usa ka semana.

seven days
in one week

pito [ka] adlaw
[sa] usa [ka] semana

Name the days.

A: Nganli ang mga adlaw.

name
the days

nganli
[ang] [mga] adlaw

Sunday
Monday
Tuesday
Wednesday

B: Domingo
Lunes
Martes
Myerkoles

Thursday	Hwebes
Friday	Byernes
Saturday	Sabado

III. RELATED UTTERANCES

What date is it today?	Unsang petsaha karon?
How many days are there in a week?	Pilay adlaw sa usa ka semana?
What are the names of the days?	Unsay ngalan sa mga adlaw?
What are the days of the week?	Unsa ang mga adlaw sa semana?
every day; daily	kada adlaw; adlaw-adlaw
every week	kada semana
every month	kada bulan
every year	kada tuig
every other day	kada sunod nga adlaw

IV. VOCABULARY LIST

kaila	acquaintance
ligo	bathe, take a bath, go swimming
primero	first
pyanista	pianist, piano player
simba	go to church, attend church services
tunga	half, one-half
una	first

V. DRILLS**A. Repetition/Question and Answer:**

Pila ka adlaw sa usa ka semana?	Pito ka adlaw sa usa ka semana.
Pila ka adlaw sa usa ka bulan?	Traynta o trayntay uno ka adlaw sa usa ka bulan.

Pila ka adlaw sa duha
ka semana?

Pila ka bulan sa usa
ka tuig?
Pila ka bulan sa tunga
sa tuig?

Nganli ang mga adlaw
sa semana.

Nganli ang primerong
adlaw sa semana.

Nganli ang mga bulan sa
tuig.

Nganli ang nauna nga
unom ka bulan.

Unsang adlawa karon?
Unsang adlawa ugma?
Unsang adlawa kagahapon?
Unsang adlawa sunod sa
Domingo?

Unsang adlawa sunod sa
Lunes?

Unsang adlawa sunod sa
Myerkoles?

Unsang adlawa sunod sa
Hwebes?

Unsang bulana karon?
Unsang bulana ang sunod
sa Pebrero?

Unsang bulana ang sunod
sa Marso?

Unsang bulana ang sunod
sa Abril?

Unsang bulana ang sunod
sa Mayo?

Unsang bulana ang sunod
sa Hunyo?

Unsang bulana ang sunod
sa Hulyo?

Unsang bulana ang sunod
sa Agosto?

Napulo ug upat o katorse
ka adlaw sa duha ka
semana.

Napulo ug duha o dose ka
bulan sa usa ka tuig.
Unom ka bulan sa tunga
sa tuig.

Domingo, Lunes, Martes,
Myerkoles, Hwebes,
Byernes, Sabado.
Domingo.

Enero, Pebrero, Marso,
Abril, Mayo, Hunyo,
Hulyo, Agosto,
Septyembre, Oktubre,
Nobyembre, Disyembre.
Enero, Pebrero, Marso,
Abril, Mayo, Hunyo.

Martes.

Myerkoles.

Lunes.

Lunes.

Martes.

Hwebes.

Byernes.

Pebrero.

Marso.

Abril.

Mayo.

Hunyo.

Hulyo.

Agosto.

Septyembre.

Unsang bulana ang sunod sa Septyembre?	Oktubre.
Unsang bulana ang sunod sa Oktobre?	Nobyembre.
Unsang bulana ang sunod sa Nobyembre?	Disyembre.
Unsang bulana ang sunod sa Disyembre?	Enero.
Unsang bulana ang niagi?	Enero.

B. Repetition and Conversion:

Ang Pebrero sunod sa Enero.	Ang Enero una sa Pebrero.
Ang Marso sunod sa Pebrero.	Ang Pebrero una sa Marso.
Ang Abril sunod sa Marso.	Ang Marso una sa Abril.
Ang Mayo sunod sa Abril.	Ang Abril una sa Mayo.
Ang Hunyo sunod sa Mayo.	Ang Mayo una sa Hunyo.
Ang Hulyo sunod sa Hunyo.	Ang Hunyo una sa Hulyo.
Ang Agosto sunod sa Hulyo.	Ang Hulyo una sa Agosto.
Ang Septyembre sunod sa Agosto.	Ang Agosto una sa Septyembre.
Ang Oktubre sunod sa Septyembre.	Ang Septyembre una sa Oktubre.
Ang Nobyembre sunod sa Oktubre.	Ang Oktubre una sa Nobyembre.
Ang Disyembre sunod sa Nobyembre.	Ang Nobyembre una sa Disyembre.

C. Substitution: Fixed Slot

Ang Enero ang ika-primerong bulan sa tuig.	
Pebrero _____	ika-duhang _____.
Marso _____	ika-tulong _____.
Abril _____	ika-upat nga _____.
Mayo _____	ika-limang _____.
Hunyo _____	ika-unom nga _____.
Hulyo _____	ika-pitong _____.
Agosto _____	ika-walang _____.
Septyembre _____	ika-siyam nga _____.
Oktubre _____	ika-napulong _____.
Nobyembre _____	ika-napulo ug usang _____.
Disyembre _____	duhang _____.

D. Substitution and Question & Answer:

1. Unsang petsaha karon?

_____ gahapon?
_____ sa niaging adlaw?
_____ niadtong Lunes?
_____ niadtong Byernes?

a. Ika-dyes sa Hunyo.

_____-siyam _____.
_____-walo _____.
_____-kinse _____.
_____-onse _____.

2. Unsang petsaha ugma?

_____ sunod ugma?
_____ sunod adlaw?
_____ ang Lunes sa sunod
_____ semana?

_____ karong Lunesa?
_____ Martesa?
_____ Myerkolesa?
_____ Hwebesa?
_____ Byernesha?
_____ Sabadoha?

b. _____ Hulyo.

_____-dyes _____.
_____-siyam _____.
_____-primero _____.
_____-baynte-otso _____. Agosto.

Ika-baynte-tres sa Septyembre.

_____-baynte-kwatro _____.
_____-baynte-singko _____.
_____-baynte-sayis _____.
_____ Oktubre.

_____-baynte-syete _____.
_____-baynte-otso _____. Nobyembre.
_____-baynte-nuybe _____.
_____-traynta _____.

E. Substitution and Conversion:

1. Unsang adlawa karon?

Lunes karon.	Lunes karong adlawa.
Martes ____.	Martes _____.
Myerkoles ____.	Myerkoles _____.

2. Unsang adlawa ugma?

Hwebes ugma.	Hwebes ugmang adlawa.
Byernes ____.	Byernes _____.
Sabado ____.	Sabado _____.

3. Unsang adlawa kagahapon?

Domingo kagahapon.	Domingo kagahapong adlawa.
Martes ____.	Martes _____.
Hwebes ____.	Hwebes _____.

4. Unsang adlawa sunod ugma?

Myerkoles sunod ugma.
Domingo ____.
Lunes ____.

F. Expansion and Transformation:

1. Unsang adlawa kita muadto sa tindahan?

Sa Lunes kita muadto sa tindahan.
____ Myerkoles _____.
____ Hwebes _____.

Muadto kita sa tindahan sa Lunes.
_____ Myerkoles.
_____ Hwebes.

Expansion:

- a) Kanus-a kita muadto Sa Lunes.
sa tindahan?
- b) Kinsang kauban nato? Sila si Pedro ug si Maria.
- c) Nganong muadto kita Kay mupalit kita ug mga
sa tindahan? sapatos.

Sa Lunes kita muadto sa tindahan uban nila ni Pedro ug ni Maria kay mupalit kita ug mga sapatos.

2. Unsang adlawa maligo si Ana sa dagat?

Sa Martes maligo si Ana sa dagat.
 — Byernes _____.
 — Domingo _____.

Maligo si Ana sa dagat sa Martes.
 — Byernes.
 — Domingo.

Expansion:

- a) Kanus-a maligo si Sa Martes.
 Ana sa dagat?
- b) Kinsang kauban niya? Sila si Pedro ug si
 Maria.
- c) Nganong maligo siya Kay wala silay klase.
 sa dagat?

Sa Martes maligo si Ana sa dagat uban nila ni
 Pedro ug ni Maria kay wala silay klase.

3. Unsang adlawa mutudlo ang maestra?

Sa Lunes mutudlo ang maestra.
 — Martes _____.
 — Myerkoles _____.

Mutudlo ang maestra sa Lunes.
 — Martes.
 — Myerkoles.

Expansion:

- a) Kanus-a mutudlo Sa Lunes.
 ang maestra?
- b) Asa siya mutudlo? Sa iyang klase.
- c) Nganong mutudlo na Kay ting-eskwela na.
 siya?

Sa Lunes mutudlo ang maestra sa iyang klase kay
 ting-eskwela na.

G. Substitution: Fixed Slot

1. Si Pedro ang kauban ni Jose ug ni Mario.
 _____ nila ni Jose ug ni Mario.
2. Ang maestra ang amiga ni Rosa ug ni Ana.
 _____ nila ni Rosa ug ni Ana.

3. Sila si Roberto ug si Pablo ang kaila ni Jose ug
ni Mario. _____ nila ni Jose
ug ni Mario.
4. Ang bata ang anak ni Gorio ug ni Carolina. _____ nila ni Gorio ug ni Carolina.
5. Ang balay ang puloy-anan ni Josefa ug ni Pablo. _____ nila ni Josefa ug ni Pablo.
6. Si Rosita ang kusinera ni Susana, ni Maria ug ni
Catalina. _____ nila ni Susana, ni Maria ug
ni Catalina.
7. Si Berting ang maestro ni Lisa, ni Emma ug ni Dorio. _____ nila ni Lisa, ni Emma ug
ni Dorio.
8. Ang mangingisda ang amahan ni Soling ug ni Petra. _____ nila ni Soling ug ni Petra.
9. Sila si David ug si Eugenio ang pyanista ni Cora
ug ni Terry. _____ nila ni
Cora ug ni Terry.
10. Sila si Danilo ug si Tonio ang karpintero ni Rosa
ug ni Tomas. _____ nila ni
Rosa ug ni Tomas.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

sunod sa - 'next to', 'after', 'following'

una sa - 'before', 'prior to'

nauna nga unom - 'the first six'

Supplementary Materials

Lessons 14-16

I. Dialogue

- #1. A: Muagi ba kini sa Osmeña Boulevard?
B: Oo, pero asa ka paingon?
A: Muadto ako sa Kapitolyo.
B: Sige, sakay.
A: Tagpila ang plete?
B: Tagbaynte-singko sentabos.
A: Dili ba baynte lang?
B: Dili uy, layo man ang Kapitolyo gikan dinihi.

Vocabulary:

dinhi	here
muagi	pass by
sakay	ride

Pangutana:

1. Muagi ba ang dyipni sa Osmeña Boulevard?
2. Asa paingon si Alberto?
3. Diin siya musakay?
4. Tagpila ang plete sa dyipni?
5. Nganong dili baynte ang plete?

II. Narrative

- #1. Usa ka buntag, si Maria niadto sa merkado. Nagpalit siya ug bugas, karneng baka, iflog ug isda. Nisakay siya ug dyipni gikan sa kalye Martires hangtud sa merkado. Ang iyang plete baynte sentabos sa usa ka biyahi. Ang iyang napalit kapin ug dyes pesos tanan.

Vocabulary:

kapin	more than, in excess
-------	----------------------

Pangutana:

1. Diin niadto si Mario?
2. Kanus-a siya niadto?
3. Nisakay ba siya ug dyipni? Gikan diin? Ug hangtud diin?
4. Pila ang plete hangtud sa Kalye Martires?
5. Pila tanan ang iyang napalit?

#2. Kada adlaw si Pedro muadto sa trabaho. Muadto siya gikan sa Lunes hangtud sa Byernes, ug ang iyang trabaho dyanitor sa Kapitolyo.

Mumata siya ug sayo sa buntag, mukaon siya sa iyang pamahaw, ug musakay siya sa dyipni nga muagi sa Osmeña Boulevard nga tua ang Kapitolyo. Layo ang Kapitolyo gikan sa iyang balay.

Ang iyang asawa, si Ana, nagtrabaho sab. Labandera siya ug ang iyang suhol tagsingko pesos ang adlaw. Ang ilang mga anak wala mag-eskwela kay bata pa sila.

Sa hapon, mupauli si Pedro gikan sa trabaho. Unya, dad-on niya ang mga bata sa dulaanan duol sa merkado.

Vocabulary:

bata	child; young
dad-on	bring, take
mumata	to wake up
mupauli	to return
sayo	early
suhol	earnings

Pangutana:

1. Asa muadto si Pedro kada adlaw?
2. Unsa ang iyang trabaho?
3. Unsang mga adlawa siya mutrabaho?
4. Nganong mumata siya ug sayo sa buntag?
5. Hain ang Kapitolyo?
6. Layo ba ang Kapitolyo gikan sa iyang balay?

7. Unsay trabaho ni Ana?
8. Pila ang iyang suhol?
9. Nganong wala pa mag-eskwela ang ilang mga anak?
10. Kanus-a mupauli si Pedro gikan sa trabaho?

LESSON 17

Structural Content: Hour Marker: [ala]/[alas]
Marker: [sa]

Setting: A PCV inquires about the time. Mangutana ang PCV sa oras.

I. DIALOGUE

Excuse me, Bay. What time is it?	A: Tabi, Bay. Unsang orasa na?
Oh, it's five-thirty, Bay.	B: Aa, alas singko y medya na, Bay.
Oh, it's late! Okay, Bay. Thank you.	A: Uy, gabii na man diay! O sige, Bay. Salamat, ha.
You're welcome.	B: Way sapayan.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Excuse me, Bay. What time is it?	A: Tabi, Bay. Unsang orasa na?
excuse me what time [already]	tabi unsa(ng) oras(a) [na]
Oh, it's five-thirty, Bay.	B: Aa, alas singko y medya na, Bay.
five and one-half [now]	[alas] singko [y] medya [na]
Oh, it's late! Okay, Bay. Thank you.	A: Uy, gabii na man diay! O sige, Bay. Salamat, ha.
late [already] [I didn't realize]	gabii [na] [man] [diay]
okay	sige
thank you	salamat
You're welcome.	B: Way sapayan.

III. RELATED UTTERANCES

Hurry because it's late in the morning already.	Pagdali kay udto na.
Hurry because it's late in the afternoon already.	Pagdali kay hapon na.
Hurry because it's late in the evening already.	Pagdali kay gabii na.
I didn't realize it's late.	Wala ako magdahum nga gabii na man diay.
How time flies!	Kadali ra sa panahon!

IV. VOCABULARY LIST

abot	arrive, reach a destination
dahum	realize
dali	fast, speedy
dugay	long time
higda	lie down, go to bed
lakaw	walk, go
medya	half, one-half
oras	time, hour
panahon	time
pangutana	ask a question, inquire
salida	show, film
sugod	begin, start
tulog	sleep
ulahi	late, tardy

V. DRILLS

A. Repetition and Question and Answer:

Unsang orasa na?	Ala una. Ala una y medya. Ala una kwarentay-singko. Alas dos. Alas dos singko. Alas dos kwarentay-dos. Alas tres. Alas tres baynte-singko. Alas tres y medya.
------------------	---

B. Question & Answer and Substitution: Fixed Slot

Unsang orasa ka muadto sa eskwelahan?	Sa alas otso sa buntag.
_____ mubalik _____?	Sa alas nuybe sa buntag.
_____ siya _____ mukaon?	Sa alas tres y medya sa hapon.
_____ sila _____?	Sa alas dose sa udto.
_____ kamo _____?	Sa alas dose sa udto.
_____ si Pedro _____?	Sa ala una y medya sa hapon.
_____ muabot?	Sa ala una kwarentay-singko.
_____ kita _____?	Sa alas singko baynte sa hapon.
_____ ang bata _____?	Sa alas syete y medya sa gabii.
	Sa alas otso sa gabii.

C. Repetition:

Unsang orasa ka nibalik gahapon?

Unsang orasa siya nikaon gahapon?

Unsang orasa sila niadto gahapon?

Unsang orasa kamo nilakaw gabii?

Unsang orasa kita niabot gabii?

Unsang orasa kami nihigda gabii?

Unsang orasa kamo nitan-aw sa sini niadtong Lunes?

Unsang orasa ka niinom sa serbesa niadtong Martes?

Unsang orasa kamo nisimba sa simbahan niadtong Domingo?

D. Expansion and Transformation:

Example:

Mubalik ang maestra.

Kanus-a?	unya
Din?	eskwelahan
Ngano man?	magkuha siya ug libro
Kinsay iyang kauban?	Juan

Mubalik ang maestra unya sa eskwelahan uban ni
Juan kay magkuha siya ug libro.

1. Nikaon si Pedro.

Unsa?	adobo ug pansit
Din?	restawran
Kanus-a?	gahapon
Hain ang restawran?	tua sa plasa

Nikaon si Pedro ug adobo ug pansit sa restawran
nga tua sa plasa gahapon.

2. Muadto ang mga estudyante.

Asa?	sine
Kanus-a?	sunod Lunes
Ngano man?	mutan-aw sila ug bag-on salida

Muadto ang mga estudyante sa sine sa sunod
Lunes kay mutan-aw sila ug bag-on salida.

3. Mulakaw si Pedro.

Kinsa pa?	Juan
Asa?	bukid
Kanus-a?	sunod Sabado

Mulakaw si Pedro ug si Juan sa bukid sa sunod
Sabado.

4. Niabot ang mga bisita.

Kanus-a?	gahapon sa hapon
Din?	balay
Kay kinsang balay?	ako

Niabot ang mga bisita gahapon sa hapon sa
akong balay.

5. Si Ana nitan-aw sa sine.

Diin?	Majestic
Kanus-a?	niaging Domingo
Kinsang iyang kauban?	Lolita
Kinsa pa?	Lourdes

Si Ana nitan-aw sa sine sa Majestic sa niaging Domingo uban nila ni Lolita ug ni Lourdes.

6. Si Rolando muinom.

Kinsa pa?	Roberto
Unsa?	serbesa
Asa?	party
Kanus-a?	karong hapon

Si Rolando ug si Roberto muinom ug serbesa sa party karong hapon.

E. Comprehension Drill:

Karong buntag si Juanita naulahi sa klase. Niabot siya sa eskwelahan sa alas otso traynta. Ang iyang klase nisugod sa alas otso. Naulahi siya ug tunga sa oras. Dugay siyang natulog gabii. Karon lang siyang naulahi sa klase. Nangutana ang iyang mga klasmet nganong naulahi siya ug niingon nga nagtuon siya sa iyang leksyon gabii para sa eksamen sa "History" karong buntag.

Pangutana:

1. Kinsa ang naulahi sa klase?
2. Kanus-a siya niabot?
3. Diin siya naulahi?
4. Unsang orasa si Juanita niabot sa eskwelahan?
5. Unsang orasa nisugod ang iyang klase?
6. Pila ka oras siyang naulahi sa klase?
7. Dugay ba siyang natulog gabii?
8. Kada adlaw ba si Juanita maulahi sa klase?
9. Kanus-a lang siyang naulahi?
10. Kinsa ang nangutana niya?
11. Unsa ang pangutana nila niya?
12. Unsay ingon ni Juanita nila?

13. Kanus-a siya nagtuon?
14. Para unsa ang iyang tun-an?/Magtuon siya para unsa?
15. Kanus-a ang iyang eksamen?

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

[y] - 'and' a Spanish loan word, different from the noun marker (-y). It designates the number beyond a discrete numeral, e.g.

- dos y medya '2½'
 • alas dos y kinse '2:15'

[ala] - singular hour marker used for 1:00-1:59

[alas] - plural hour marker used for the other numbers

Spanish numerals are commonly used in telling time.

[sa] - Sa alas otso sa buntag
 'at', 'in' -- used as a time marker

[na] - Unsang orasa na?
 'now', 'already'

gabii na - 'late [already]'

dugay nga matulog - 'go to bed late', 'stay up late' (Lit. 'take a long time to sleep')

pagdali - 'hurry'

kadali ra - 'how fast'

diin - 'where' used with time meaning to indicate factual mood of the verb; in contrast to

asa - used with non-factual mood

hain - used in non-verbal sentences to indicate 'location at that very moment'

LESSON 17A

Structural Content: Question Word: Pila
Weights and Measures

Setting: A PCV goes shopping Namalit ang PCV sa
in a downtown store. tindahan sa "downtown".

I. DIALOGUE

Day, how much is a meter of this material?

₱2.50 a meter, but only ₱2.30 a yard.

Oh, how expensive! How about ₱2.00 a meter or ₱1.80 a yard, huh?

Oh no, material is expensive these days. It was cheaper before.

Come on, give us a bargain.

We really can't do it, Day. Sorry.

My gosh! No bargain whatsoever? The price has really gone up!

That's right. It has gone up a lot.

Come on, please. Give us a bargain no matter how small.

Oh, okay. ₱1.95 a yard.

A: Day, pilay metro sa panapton?

B: Dos singkuenta ang metro, pero dos traynta lang ang yarda.

A: Mahal sab uy! Dos na lang ang metro o uno otsenta ang yarda, ha?

B: Dili uy, nimahal na man ang panapton karon. Niadto, barato pa.

A: Sige na, pahangyo-a sab kami.

B: Dili gyud mahimo, Day. Pasyensya na lang usa.

A: Syaro! Wala na gyud nay hangyo? Nisaka sab kaayo ang presyo, uy!

B: Bitaw. Nisaka ug dako.

A: Sige na lang. Pahangyo-a lang kami bisan ug dyutay lang.

B: O sige. Uno nobentay-singko ang yarda.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Day, how much is a meter of this material?

how much meter clothing material

P2.50 a meter, but only P2.30 a yard.

two fifty
a meter
but
two thirty only
a yard

Oh, how expensive!
How about P2.00 a meter or P1.80 a yard, huh?

expensive [too]
two [only]
a meter
or
one eighty
a yard

Oh no, material is expensive these days.
It was cheaper before.

no
became expensive
[already] [you know]
the clothing material
now
went before
cheap [yet]

Come on, give us a bargain.

come on
let (one) have bargain
[also] we

A: Day, pilay metro sa panapton?

pila(y) metro
[sa] panapton

B: Dos singkuenta ang metro,
pero dos traynta lang
ang yarda.

dos singkuenta
[ang] metro
pero
dos traynta [lang]
[ang] yarda

A: Mahal sab uy! Dos na lang ang metro o uno otsenta ang yarda, ha?

mahal [sab]
dos [na] [lang]
[ang] metro
o
uno otsenta
[ang] yarda

B: Dili uy, nimahal na man ang panapton karon.
Niadto, barato pa.

dili
(ni)mahal
[na] [man]
[ang] panapton
karon
(ni)adto
barato [pa]

A: Sige na, pahangyoa sab kami.

sige [na]
(pa)hangyo(-a)
[sab] kami

We really can't do it, B: Dili gyud mahimo, Day.
 Day. Sorry. Pasyensya na lang usa.

not really can dili [gyud] (ma)himo
 patience [already] [only] pasyensya [na] [lang]
 [please] [usa]

My gosh! No bargain A: Syaro! Wala na gyud nay
 whatsoever? The price hangyo? Nisaka sab
 has really gone up! kaayo ang presyo, uy!

none [already] [really] wala [na] [gyud]
 that bargain na(y) hangyo
 went up [too] very (ni)saka [sab] [kaayo]
 the price [ang] presyo

That's right. It has B: Bitaw. Nisaka ug dako.
 gone up a lot.

precisely [bitaw]
 went up big (ni)saka [ug] dako

Come on, please. Give A: Sige na lang. Pahangyoa
 us a bargain no matter lang kami bisan ug dyutay
 how small. lang.

come on [already] sige [na] [lang]
 let (one) have bargain (pa)hangyo(-a)
 [only] us [lang] kami
 even if small only bisan [ug] dyutay [lang]

Oh, okay. ₱1.95 a B: O sige. Uno nobentay-
 yard. singko ang yarda.

oh okay o sige
 one ninety-five uno nobenta(y)-singko
 a yard [ang] yarda.

III. RELATED UTTERANCES

I'm sorry. That's the Di gyud madala.
 price. (Lit. I can't
 carry -- the loss.)

Still, couldn't it be?/ Di pa gyud?
 can't you really?

Okay, anytime./ O sige, basta ikaw.
 anything you say.
 (Lit. Okay, since
 it is you.)

How much do I pay for three?	Pila ang bayad sa tulo?
Come again.	Balikbalik mo.
Sure, we'll be back so long as there's a bargain./	Balik gihapon basta may hangyo.
We'll surely come again provided there's a bargain.	

IV. VOCABULARY LIST

asin	salt
balikbalik	Come again, Do come back
bara	yard
barato	cheap, inexpensive
basta	since, as long as, provided
bitaw	That's right/Precisely!
buhat	do, act
kamay	brown sugar
kilometro	kilometer
dala	carry, bring
dangaw	span between tip of the thumb and tip of the middle finger outstretched
dupa	fathom
gawas	outside, outdoors
gihapon	also, again
hangyo	bargain
hibulong	surprise
lain	another, different
libra	pound
litro	liter
mahal	expensive
metro	meter
milya	mile
pasyensya	patience
pie	foot (measure)
presyo	price
pulgada	inch
saka	rise, ascend, go up
sako	sack, cavan -- a measure of dry capacity equal to 25 gantas
sawopan	chupa -- a measure of dry capacity, e.g. grain

sentimetro	centimeter
timbang	weight
yarda	yard

V. DRILLS

A. Repetition and Question & Answer:

- Pilay metro sa panapton? Dos singkwenta ang metro
sa panapton.
(Dos traynta ang yarda.)
- Pilay bayad sa tulo ka
yarda? Singko pesos ug setenta
sentabos ang bayad sa
tulo ka yarda.
- Pilay bayad sa tulo ka
metro? Sayis pesos ug traynta
sentabos ang bayad sa
tulo ka metro.
- Pilay bayad sa baynte
ka sentimetros? Kwarentay-dos sentabos
ang bayad sa baynte ka
sentimetros.
- Pilay gantang sa bugas
nga humay? Tres pesos ang gantang
sa bugas nga humay.
- Pilay sawopan sa bugas
nga mais? Kinse sentabos ang sawo-
pan sa bugas nga mais.
- Pilay sako sa bugas nga
humay? Setentay-singko pesos
ang sako sa bugas nga
humay.
- Pilay kilo sa baboy? Tres saysenta ang kilo
sa baboy.
- Pilay libra sa kamay? Saysentay-kwatro sentabos
ang libra sa kamay.
- Pilay litro sa gasolina? Usa ka pesos ang litro
sa gasolina.
- Pila ka dupa ang
Mindanao Sea? _____ ka dupa ang
Mindanao Sea.
- Pila ka dangaw ang
pisara? _____ ka dangaw ang
pisara.
- Pila ka bara ang
Cebu-Mactan Channel? _____ ka bara ang Cebu-
Mactan Channel.

B. Substitution and Expansion:

- Pilay timbang ni Jim?
_____ sa dalaga?
_____ asin?
_____ kilo _____?
_____ sako _____?

_____ sa merkado?
 sawapan _____ ?
 _____ tindahan?
 _____ ni Bitay?
 _____ sa Tabo-an?
 presyo _____ ?
 gantang _____ ?
 _____ bugas _____ ?
 bayad _____ ?
 Asang _____ ?
 Unsang _____ ?

C. Repetition and Question & Answer:

Pila ka sawapan sa usa
ka gantang?	Unom ka sawapan sa usa
ka gantang. (Note: see
Lexical/Grammar Notes)
Pila ka sawapan sa usa
ka litro?	Duha ka sawapan sa usa
ka litro.
Pila ka litro sa usa ka
gantang?	Tulo ka litro sa usa ka
gantang.
Pila ka gantang sa usa
ka sako?	Baynte-singko ka gantang
sa usa ka sako.
Pila ka libra sa usa
ka kilo?	Duha ug duha sa napulo ka
bahin ka libra sa usa
ka kilo.
Pila ka pulgada sa usa
ka pie?	Dose ka pulgada sa usa ka
pie.
Pila ka sentimetro sa
usa ka metro?	Usa ka gatus ka sentimetro
sa usa ka metro.
Pila ka yarda sa usa
ka metro?	Usa ug usa sa dose ka
bahin ka yarda sa usa
ka metro.
Pila ka kilometro sa
usa ka milya?	Usa ug unom sa napulo ka
bahin ka kilometro sa
usa ka milya.

D. Expansion and Transformation:

1. Sa niaging semana niadto si Rosa sa tindahan.

Ngano man?	Aron mupalit ug panapton.
Para unsa?	Para sa bag-ong sinina.
Kinsang iyang kauban?	Si Ana.

Sa niaging semana niadto si Rosa sa tindahan
uban ni Ana aron mupalit ug panapton para sa
bag-ong sinina.

2. Pag-abot nila sa tindahan, nahibulong sila.

Ngano man?	Kay ang mga presyo taas na kaayo.
Unsa ang nitaas na kaayo?	Ang mga presyo sa panapton.
Unsay ilang nakit-an?	Ang presyo.
Unsang presyoha ang nitaas?	Ang presyo sa panaptong gusto niya.

Pag-abot nila sa tindahan, nahibulong sila kay
ang mga presyo sa panaptong gusto niya taas na
kaayo.

3. Nihangyo sila sa tindera.

Para unsa?	Para sa mas baratong presyo.
Unsay ingon sa tindera?	Dili mahimo, kay taas na gayud ang mga presyo karon.
Unsay ilang gibuhat?	Nigawas sila sa tindahan.
Pagkahuman, diin sila muadto?	Niadto sila sa laing tindahan.
Unsa ang presyo sa laing tindahan?	Dili taas kaayo.

Nihangyo sila sa tindera para sa mas baratong
presyo pero niington ang tindera nga dili mahimo
kay taas na gayud ang mga presyo karon mao nga
nigawas sila sa tindahan ug niadto sila sa laing
tindahan diin ang presyo dili taas kaayo.

Paragraph:

Sa niaging semana, niadto si Rosa sa tindahan
uban ni Ana aron mupalit ug panapton para sa bag-ong
sinina. Pag-abot nila sa tindahan, nahibulong sila
kay ang mga presyo sa panaptong gusto niya taas na
kaayo. Nihangyo sila sa tindera para sa mas baratong
presyo pero niington ang tindera nga dili mahimo

kay taas na gayud ang mga presyo karon mao nga nigawas sila sa tindahan ug niadto sila sa laing tindahan diin ang presyo dili taas kaayo.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

sige na - an expression of persuasion or urging. 'come on', 'please...'

nay - [kana] + (-y)
(na - short form of kana.)

pasyensya na lang - 'Sorry about that!'/ 'Tough luck!'

[bisan] - Bisan ug dyutay lang.
'although', 'even if', 'no matter'
hence:

<u>bisan asa</u>	'no matter where' / 'anywhere'
<u>bisan kinsa</u>	'no matter who' / 'anybody'
<u>bisan pa</u>	'anyway'
<u>bisan unsa</u>	'no matter what' / 'anything'

hangyo - 'bargain'

In the Philippines, most business transactions involve bargaining. Failure of the salesclerk to give a reduced price could be reason for the shopper to stomp out of the store and go elsewhere. A bargaining exchange is therefore common to any purchase and may last a while until either party concedes. It is not unusual for the shopper to ask for as much as 1/3 - 1/2 price off the given rate.

mao nga - 'that's why'

6 sawopan = 1 gantang - According to the official table of weights & measures, 8 chupas = 1 ganta; however, common practice places it more at 6 chupas = 1 ganta.

LESSON 18

Structural Content: Pseudo-Verb: Gusto + Non-Factual Mood of the Verb

A factual Mood (Imperative):
(pag-) + V base

Negation: Ayaw + V base

Setting: Several PCVs are going to see a movie.

Manan-aw ug sine ang mga PCV .

I. DIALOGUE

Where are you going now?

A: Asa man kamo karon?

We're just taking a walk.

B: Magsuroy-suroy lang kami.

Would you like to go to the movies? There is a good film at the Majestic.

A: Gusto ba kamong muadto sa sine? Adunay maayong salida sa Majestic.

Okay, let's go.

B: O sige, adto na kita.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Where are you going now?

A: Asa man kamo karon?

where [tell me] you now

asa [man] kamo
karon

We're just taking a walk.

B: Magsuroy-suroy lang kami.

taking a walk only we

magsuroy-suroy [lang]
kami

Would you like to go to the movies? There is a good film at the Majestic.

A: Gusto ba kamong muadto sa sine? Adunay maayong salida sa Majestic.

like you	gusto [ba] kamo(ng)
go to movie	(mu)adto [sa] sine
there is	adunay
good show	maayo(ng) salida
at Majestic	[sa] Majestic
Okay, let's go.	B: O sige, adto na kita.
Oh okay	o sige
go [already] we	adto [na] kita

III. RELATED UTTERANCES

Where are you going?	Asa man kamo?
Let's go.	Tana.
Right now.	Karon dayon.
We are taking a walk	Namasiyo lang kami.
There is a good film at Oriente Theatre.	Naay nindot nga salida sa Oriente.
Later.	Unya pa.

IV. VOCABULARY LIST

asul	blue
baboy	pig, pork
bakya	wooden shoes/slippers
balibol	volleyball
banilya	vanilla
barko	boat, ship
basi	might, liable to
bayabas	guava
baybayon	beach, seashore
bayle	dance, dance social
buak	break, crack
kahil	orange
kanding	goat
kapayas	papaya
kaqe	coffee
karmelitos	candy (derived from 'caramel')
keso	cheese
kinahanglan	need
kulang	lacking, insufficient
dulaanan	playground
eskwela	student, school children, pupil

hulam	borrow
ilimnon	beverage, drink
labay	throw
lata	crush, squash
laya	wither
limot	forget
luto	cook
magsusulat	writer
mansanas	apple
mantekilya	butter
mangingisda	fisherman
monyeka	doll
nobelaa	novel
pan	bread
paon	bait
pasayan	shrimp
payong	umbrella
pinya	pineapple
prutas	fruit
pula	red
relo de pulso	wrist watch
sabon	soap
sagbot	grass
sayaw	dance social, dance
seda	silk
silingan	neighbor
sobra	in excess, overabundant
sorbet	ice cream
tago	hide, keep, put away, save
tsa	tea
tuba	coconut sap wine
tubig	water

V. DRILLS

A. Repetition:

1. Gusto akong muadto sa Cebu ugma.
 Gusto siyang musimba karong Domingo sa Santo Ninyo.
 Gusto kaming mukaon sa restawran ugma sa gabii.
 Gusto kitang mulakaw sa lungsod karon.
 Gusto silang mutan-aw sa sine unya sa alas syete.
 Gusto si Rosang musayaw ug "tango" sa pyesta sa Danao.
 Gusto si Juanitong muinom ug tuba.
 Gusto si Luis nga mubayile ug "formal" nga sayaw.
 Gusto si Anang mupalit ug seda nga panapton.
 Gusto si Mariang muluto ug adobong baboy.

Gusto ang bata ug karmelitos nga lubi.
 Gusto ang mangingisda ug paon nga pasayan.
 Gusto ang dalaga ug gwapong lalake.
 Gusto si Mario ug sorbete nga banilya.
 Gusto si Ruth ug bag-on ug sapatos nga pula.
 Gusto ang labandera ug sabon nga maayo.
 Gusto ang anak nga babaye sa akong silingan ug dulaan.
 Gusto ang baka ug sagbot.
 Gusto ang kanding ug tubig.

2. Ayaw ug sulat sa .	Pagsulat sa estudyante.
maestro.	
Ayaw ug sulat ni Petra.	Pagsulat ni Juan.
Ayaw ug palit ug duha ka itlog.	Pagpalit ug usa ka dosenang itlog.
Ayaw ug basa sa akong libro.	Pagbasa sa iyang libro.
Ayaw ug palit ug itik.	Pagpalit ug manok.
Ayaw ug palit ug usa ka siya.	Pagpalit ug unom ka siya.
Ayaw ug palit ug karneng baka.	Pagpalit ug karneng baboy.
Ayaw ug tuon sa akong kwarto.	Pagturon sa imong kwarto.
Ayaw ug lakaw sa eskwelahan.	Paglakaw sa simbahan:
Ayaw ug inom ug tuba.	Pag-inom ug tubig.
Ayaw ug simba karong Domingo sa Santo Ninyo.	Pagsimba sa Santo Rosario.
Ayaw ug inom ug tubig sa kusina.	Pag-inom ug tubig sa imong kwarto.

B. Substitution: Fixed Slot

Unsay imong gusto?

Gusto ko ug payong pula.
 _____ bakya.
 _____ monyeka.
 _____ dulaan.
 _____ relo de pulso.
 _____ kalo.

C. Completion Drill:

Example:

Gusto si Luis nga mubayle ug "formal" nga sayaw.

a. Kinsa ang gustong
mubayle?	a. si Luis
b. Unsa ang iyang gusto?	b. mubayle
c. Unsang sayawa ang iyang
gusto?	c. "formal" nga
sayaw

1. Gusto si Mario ug sorbete nga banilya.

a.	a. si Mario
b.	b. sorbete
c.	c. banilya

2. Gusto si Ruth ug bag-on ug sapatos nga pula

a.	a. si Ruth
b.	b. bag-on ug sapatos
c.	c. pula

3. Gusto si Anang muluto ug adobong baboy.

a.	a. si Ana
b.	b. muluto
c.	c. baboy

4. Gusto si Mariang mupalit ug seda nga panapton.

a.	a. si Maria
b.	b. mupalit
c.	c. seda

5. Gusto si Ric nga mudula ug balibol sa dulaanan.

a.	a. si Ric
b.	b. mudula
c.	c. balibol
d.	d. sa dulaanan

6. Gusto akong muadto sa Cebu ugma.

- Q:
A: kay mubisita ako sa akong ginikanan.

7. Gusto kaming mukaon sa restawran ugma sa gabii.

- Q:
A: kay lami ang pagkaon sa restawran.

8. Gusto kitang mulakaw sa lungsod karon.
 Q:
 A: kay mupalit kita ug isda.
9. Gusto silang mutan-aw sa sine unya.
 Q:
 A: kay adunay nindot nga salida sa alas syete.
10. Gusto si Juanitong muinom ug tuba sa tindahan ni Lito.
 Q:
 A: kay barato ang tuba sa tindahan ni Lito.

D. Substitution Drill: Fixed Slot

1. Ayaw ug palit ug duha ka itlog kay basig kulang.
 _____ tulo.
 _____ upat ka libro _____ sobra.
 _____ lima ka plato _____ mabuak.
 _____ pito ka saging _____ malata.
 _____ napulo ka bulak _____ malaya.
2. Ayaw ug basa sa akong libro kay basig kinahanglan nako.
 _____ kuha.
 _____ hulam.
 _____ kalimot.
 _____ tago.
 _____ labay.
3. Ayaw ug inom ug kape.
 _____ tsa.
 _____ coke.
 _____ tuba.
 _____ bino.
4. Ayaw ug lakaw sa eskwelahan.
 _____ tindahan.
 _____ kahoy.
 _____ bukid.
 _____ simbahan.

E. Conversion Drill:

<u>Statement</u>	<u>Interrogative</u>
Gusto akong mudula sa balibol.	Gusto ba akong mudula sa balibol?
Gusto si Anang mutuon sa baybayon.	Gusto ba si Anang mutuon sa baybayon?
Gusto ang magsusulat nga musulat ug nobela.	Gusto ba ang magsusulat nga musulat ug nobela?
Gusto kitang musakay ug barko.	Gusto ba kitang musakay ug barko?
Gusto kaming mubasa ug libro.	Gusto ba kaming mubasa ug libro?
Gusto si Mariang muluto ug adobo.	Gusto ba si Mariang muluto ug adobo?
Gusto ang estudyanteng mukaon sa kapiteriya.	Gusto ba ang estudyanteng mukaon sa kapiteriya?
Gusto ang kusinero sa limpyo nga restawran.	Gusto ba ang kusinero sa limpyo nga restawran?

F. Comprehension Drill:

Bag-o ang eskwelahan sa lungsod sa Bogo. Gustong mudula sa dakong dulaanan ang mga eskwela. Taas ug dako usab ang eskwelahan. Ang maestra mutudlo sa kwarto kay limpyo kini. Mutuon sab ang mga estudyante sa bag-ong libreriya.

Pangutana:

1. Hain ang eskwelahan nga bag-o?
2. Asa gustong mudula ang mga eskwela?
3. Nganong gustong mutudlo ang maestra sa kwarto?
4. Asa mutuon ang mga estudyante?

G. Question and Answer:

Gusto ka bang mulakaw sa lungsod?	Oo, gusto akong mulakaw sa lungsod.
Gusto ba siyang mutuon sa balay?	Oo, gusto siyang mutuon sa balay.
Gusto ba kamong musakay sa bag-ong awto?	Oo, gustong kaming musakay sa bag-ong awto.

Gusto ba kamong mukaon
sa restawran?
Gusto ba kitang musulat
sa libreriya?
Gusto ba silang mubasa
ug libro?

Oo, gusto kaming mukaon
sa restawran.
Oo, gusto kitang musulat
sa libreriya.
Oo, gusto silang mubasa
ug libro.

2. Question:

Gusto ba kamo ug mangga? Dili, dili kami gusto ug
mansanas?

_____ mansanas.

_____ bayabas?

_____ bayabas.

_____ kahil?

_____ kahil.

_____ mante-

_____ kilya?

_____ mantekilya.

Gusto ba sila ug mga Dili, dili sila gusto ug
pan?

_____ keso?

_____ lapis.

_____ papel?

_____ kwaderno?

Gusto ba kita ug mga Dili, dili kita gusto ug
lubi?

_____ prutas?

_____ kapayas?

_____ pinya?

_____ ilimnon?

Negative Answer:

Dili, dili kami gusto ug
mansanas.

_____ bayabas.

_____ kahil.

_____ mantekilya.

Dili, dili sila gusto ug
mga pan.

_____ keso.

_____ lapis.

_____ papel.

_____ kwaderno.

Dili, dili kita gusto ug
mga lubi.

_____ prutas.

_____ kapayas.

_____ pinya.

_____ ilimnon.

H. Expansion Drill:

1. Gusto akong mulakaw.

Cue:

sa baybayon	Gusto akong mulakaw sa baybayon.
ugma	Gusto akong mulakaw sa baybayon ugma.
sa hapon	Gusto akong mulakaw sa baybayon ugma sa hapon.
sa alas tres	Gusto akong mulakaw sa baybayon ugma sa hapon sa alas tres.
aron mutan-aw sa asul nga dagat	Gusto akong mulakaw sa baybayon ugma sa hapon sa alas tres aron mutan-aw sa asul nga dagat.

2. Gusto akong musakay.

ug bag-ong awto	Gusto akong musakay ug bag-ong awto.
sa merkado	Gusto akong musakay ug bag-ong awto sa merkado.
kay mupalit ug isda	Gusto akong musakay ug bag-ong awto sa merkado kay mupalit ako ug isda.
ugma sa buntag	Gusto akong musakay ug bag-ong awto sa merkado <u>ugma sa</u> <u>buntag</u> kay mupalit <u>ako</u> ug isda.
sa alas otso	Gusto akong musakay ug bag-ong awto sa merkado <u>ugma sa</u> <u>buntag</u> <u>sa alas otso</u> kay mupalit <u>ako</u> ug isda.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

magsuroy-suroy - means walking without any specific destination in mind

namasiyo - implies same leisurely stroll as magsuroy-suroy
(na-) + [pasiyo]

tana - 'let's go' [kita] + [na]

ayaw - 'don't' -- negative imperative

Pseudo-Verb: Gusto

Gusto is the first of three pseudo-verbs presented in this text. The term "pseudo-verb" is applied because in certain ways, gusto behaves like a verb, e.g.

<u>Gusto ko siya</u>	'I like her'
<u>Gusto ko ug serbesa</u>	'I want a beer'

In other ways it functions as an auxiliary to a main verb in non-factual mood, thereby reducing its full impact as a verb, e.g.

<u>Gusto kong muadto</u>	'I want to go to the
<u>sa sine.</u>	movies.'
<u>Gusto siyang mulakaw</u>	'He'd like to go
<u>karon.</u>	now.'

Furthermore, gusto cannot be inflected for mood or aspect.

Afactual Mood: Imperative

The third type of verbal mood is Afactual, the first two being Factual and Non-Factual.

The Afactual Mood is used in expressions that are imperative, i.e. in the form of a command or request.

The Afactual forms for the two Actor-Focus verbs, (*mu-*) and (*mag-*), are the following:

1. V base only e.g. Palit ug isda.
 'Buy fish.'
2. (*pag-*) + V base Pagpalit ug isda.

When a direct object co-occurs with the Afactual verb form, it is marked by either of the two non-personal oblique case markers:

- [ug] - marks a non-specific direct object
- [sa] - marks a specific direct object

The agentive case marker [sa] also indicates location.

The negative imperative is formed by ayaw
+ A factual Form of the verb.

In negative imperatives whenever the V base occurs without the affix (pag-), [ug] immediately follows ayaw and precedes the V base. (Here, [ug] functions differently from that of an oblique case marker.)

Examples: Ayaw ug dagan. 'Don't run'.
Ayaw ug kaon. 'Don't eat'.

Summary: Sentence Patterns

1. Imperative*

Predicate	Complement	
Verb	Noun	(direct Obj.)
Pagsulat	ug	sulat.
Basa		nobela.
		libro.

Predicate	Complements	
Verb	'N (dir. obj.)'	'N (indirect obj.)'
Pagsulat	ug sulat	sa estudyante.
Sulat		maestra.
		inahan.

2. Negative Imperative*

Predicate	Complement	
Neg. Imp.	Verb	N (direct obj.)
Ayaw	pagpalit	ug panapton.
	ug baligya	sapatos. bugas humay.

* There is no represented Topic in imperatives (the 'you' or the person addressed is implied).

3. Pseudo-Verb: gusto

' Predicate '	' Topic '	' Predicate '	' Complement '	
' Pseudo-V '	' Noun/Pronoun '	' Verb '	' N (place) '	' Time '
Gusto	ako-class 1st set [ang/si]- + [nga] phrases	, muadto mubisita mukaon mulakaw	, sa Cebu Manila kwarto ,	ugma. unya. sunod adlaw. sa Lunes.

' Predicate '	' Topic '	' Predicate '	' Complement '	
' Pseudo-V '	' Noun/Pronoun '	' Verb '	' N (direct object) '	
Gusto	ako-class 1st set [ang/si]- + [nga] phrases	, mupalit mubaligya	, ug libro. sapatos. panapton.	

' Predicate '	' Topic '	' Complement '	
' Pseudo-V '	' Noun/Pronon '	' N (dir. obj.) '	
Gusto	ako-class 1st set [ang/si]- phrases	, ug libro. mansanas. lapis. sorbetes.	

Supplementary Materials

Lessons 17-18

I. Dialogue

- #1. A: Nganong karon ka lang niabot?
B: Kay daghan kaayong mga tawo sa tindahan.
A: Nipalit ka ba sa sapatos nga imong gusto?
B: Oo, pero mahal kaayo. Nabuslot ang akong bulsa sa kamahal. Napobre lagi kog ahat.

Vocabulary:

bulsa	pocket
buslot	bore a hole
Nabuslot ang akong bulsa sa kamahal.	The high price burned holes in my pocket.
Napobre lagi kog ahat.	Suddenly, I found myself poor.

- #2. A: Pagdali kay maulahi kita.
B: Naunsa gud ka, nganong nagdali ka?
A: Dunay "sale" karon sa National Dollars.
B: Tuo ka man, adlaw adlaw ang ilang "sale".
A: Sige na, dali na, kay usik sab na.
B: Hala sige, tana aron ta mahilum.

Vocabulary:

mahilum	to be quiet
usik	(would be) a waste not to take advantage of ...
Naunsa gud ka?	What's the matter with you?
Tuo ka man.	Don't you believe it!

- #3. A: Tagpila ang "one-way first class" tiket paingon sa Baguio?
B: Tagbaynte-singko pesos hangtud sa syudad.
A: Muhanong ba ang trak sa La Union?
B: Oo, pero kadiyut lang kay ang trak nga mularga sa alas nwebe "express".
A: Kung ingon ana, duna pa diay akoy oras sa pagpalit ug mga magasin.

Vocabulary:

muhanong	stop
Kung ingon ana	in that case

#4. A: Unsa may ato?

B: Hain ang inyong menu?

A: Kadiyut lang, mabalit ako dayon ... O, dia ra.

B: Lami tingali kining espesyal karong adlawa, a.

A: Ah, oo, ug dili pa mahal.

B: O sige, palihog, tagai ako ug usa ka order sa paksiw, usa ka order sa monggos ug usa ka plato sa kan-on.

A: Kana ra ba? Gusto ka bang muinom ug serbesa?

B: Dili pero tagai ko ug coke.

Vocabulary:

monggos	mongo, mung bean
paksiw	a meat/sea food soup with vegetables, cooked in a souring agent, e.g. vinegar
tagai	give (imperative form)

#5. A: Unsa may ato?

B: Ako si Claro Baytan. May "reservation" ako para sa usa ka kwarto.

A: A diay, husto na. Tagdyes pesos ang adlaw ug ang oras sa "check out" ala una sa hapon. Pila ka adlaw ka mupuyo?

B: Tingali mga upat o lima ka adlaw.

A: Maayo. Kung duna kay kinahanglan, ayaw pag-kaulaw, sulti lang.

B: Daghang salamat.

Vocabulary:

ayaw pagkaulaw	don't hesitate, don't be ashamed/embarrassed
may	has/have (same as <u>aduna</u>)
mga upat o lima ka adlaw	<u>mga</u> as used here means: approximately, around

LESSON 19

Structural Content: Pseudo-Verb: kinahanglan
+ Non-Factual Form of Verb
Adverbial Construction:
[ug] + adverb

Setting: A PCV asks how to
get to Barrio
Patudan.

Nangutana ang PCV ug
unsaon pag-adto sa
Baryo Patudan.

I. DIALOGUE

- What ride goes to Barrio Patudan? A: Unsay sakyán padulong sa Baryo Patudan?
- You'll have to take a rig. B: Kinahanglang musakay ka ug tartanilya.
- Isn't there a jeepney? A: Wala bay dyipni?
- There is but it does not go as far as Barrio Patudan. B: Aduna pero dili muabot sa Baryo Patudan.
- Where can I catch a ride? A: Asa ako makasakay?
- There at the next corner. B: Dinha sa sunod eskina.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

- What ride goes to Barrio Patudan? A: Unsay sakyán padulong sa Baryo Patudan?
- what ride
going
to Barrio Patudan B: unsa(y) sakyán
padulong
[ug] Baryo Patudan
- You'll have to take a rig. B: Kinahanglang musakay ka ug tartanilya.
- must
ride you
a rig B: kinahanglan(g)
(mu)sakay ka
[ug] tartanilya

Isn't there a jeepney? A:	Wala bay dyipni?
no	wala [ba] (y)
jeepney	dyipni
There is but it does not go as far as Barrio Patudan.	B: Aduna pero dili muabot sa Baryo Patudan.
there is but not reach to Barrio Patudan	aduna pero dili (mu)abot [sa] Baryo Patudan
Where can I catch a ride?	A: Asa ako makasakay?
where I can ride	asa ako (maka)sakay
There at the next corner.	B: Dinha sa sunod eskina.
there at next corner	dinha [sa] sunod eskina

III. RELATED UTTERANCES

What ride goes to Danao?	Unsay kasakyang paingon sa Danao?
What bus goes to Danao?	Unsay traka ang muadto sa Danao?
What bus is bound for Bantayan?	Unsay may trak para sa Bantayan?
What bus bound for Bogo should we take?	Unsay traka ang atong kuhaon para sa Bogo?

IV. VOCABULARY LIST

abre	open
apan	but, however
artista	actor/actress
balak	poem, verse
kabaw	carabao, water buffalo
kandila	candle
klinika	clinic
korbeta	necktie
kusog	fast, strong

dagkot	light
diksyonaryo	dictionary
dungan	together
eskina	corner
gamit	use
gasto	spend
gatas	milk
hinay	slow
hulog	drop (in a mailbox, i.e. mail)
hunong	stop, cease
pahulay	rest, relax
pamahaw	breakfast
panihapon	dinner, supper
para	for
paspas	fast, rapidly (derived from 'fast, fast')
platito	saucer
pomada	pomade, hair cream
sayo	early
selyo	postage stamp
sobre	envelop
sul-ob	wear, dress
tabang	help, aid, assistance
tabok	cross
tambal	medicine
tarong	straight
tinta	ink
torta	individual cakes
trak	bus
tul-id	straight
uli	go home/back
utanon	vegetables

V. DRILLS

A. Repetition:

1. Kinahanglang muadto ako sa lungsod.
 _____ mukanta ka sa programa.
 _____ mudula siya sa pyesta.
 _____ musakay kami sa eroplano.
 _____ muinom sila ug tuba.
 _____ mutanom ang magdadaro ug utanon.
 _____ mubalik ang doktor unya.
 _____ musayaw ang mga artista karon.
 _____ mugamit si Ana ug bisikleta.
 _____ mudagan kita sa bukid.
 _____ mutabok sila sa suba.

_____ musul-ob kami ug limpyo nga sinina.

2. Kinahanglang mukaon kamo ug maayo.
 _____ mutrabaho kita ug paspas.
 _____ mugasto si Pablo ug daghan.
 _____ muhunong siya ug kadiyut.
 _____ mutindog ka ug tarong.
 _____ mulakaw ka ug tul-id.
 _____ musulat sila ug hinay.
 _____ mubasa kami ug kusog.
 _____ mutuoñ kita ug dugay.
 _____ musakay ako ug dali.
 _____ muluto sila ug lami.
 _____ muhatag kamo ug dako.

B. Substitution: Fixed Slot

Nganong kinahanglan akong muadto sa lungsod?
 _____ ikawng mukanta sa programa?
 _____ siyang magdula sa pyesta?
 _____ kamong mukaon ug maayo?
 _____ kamong magsakay ug eroplano?

Kanus-a kita kinahanglang mutrabaho ug paspas?
 _____ sila _____ muinom ug tuba?
 _____ ang magdadaro _____ magtanom ug
 _____ utanon?
 _____ ang doktor _____ mubalik?
 _____ ang mga artista _____ musayaw?

Asa si Pedro kinahanglang mugasto ug daghan?
 _____ si Pilar _____ muuban nimo?
 _____ siya _____ muhunong ug kadiyut?
 _____ si Ana _____ mugamit ug bisikleta?
 _____ kamo _____ muuli dayon?

C. Substitution: Movable Slot

Kinahanglang muadto ka sa baryo.
 _____ mulakaw _____.
 _____ kamo _____.
 _____ probinsya.

Kinahanglang mubalik kita dayon.
 _____ musakay _____.
 _____ kami _____.
 _____ karon.

D. Multiple Substitution: Fixed Slot

1. Kinahanglan niya ang bolpen.

_____	lapis.
_____	libro.
nako _____	kwaderno.
_____	papel.
_____	sobre.
nila _____	selyo.
_____	pauntingpin.
_____	diksyonaryo.
nato _____	siya.
_____	lamesa.
_____	tisas.
namo _____	pisara.

2. Kinahanglan siya ug bolpen.

_____	lapis.
_____	libro.
ako _____	kwaderno.
_____	papel.
_____	sobre.
sila _____	selyo.
_____	pauntingpin.
_____	diksyonaryo.
kita _____	siya.
_____	lamesa.
_____	tisas.
kami _____	pisara.

E. Conversion:**Statement:**

Kinahanglan ang kabaw ug tubig.	Kinahanglan ba ang kabaw ug tubig?
Kinahanglan ang kanding ug sagbot.	Kinahanglan ba ang kanding ug sagbot?
Kinahanglan ang bata ug gatas.	Kinahanglan ba ang bata ug gatas?
Kinahanglan si Ana ug payong.	Kinahanglan ba si Ana ug payong?
Kinahanglan si Tatay ug tabang.	Kinahanglan ba si Tatay ug tabang?
Kinahanglan si Claro ug korbeta.	Kinahanglan ba si Claro ug korbeta?
Kinahanglan ako muuli sa syudad.	Kinahanglan ba ako muuli sa syudad?

Interrogative:

Kinahanglan kita mutanom ug bulak ugma.	Kinahanglan ba kita mutanom ug bulak ugma?
Kinahanglan ikaw musakay sa eroplano.	Kinahanglan ka ba musakay sa eroplano?
Kinahanglan kami mulaba sa suba.	Kinahanglan ba kami mulaba sa suba?
Kinahanglan sila mu- pahulay unya.	Kinahanglan ba sila mu- pahulay unya?
Kinahanglan sila mu- trabaho ugma sa hapon.	Kinahanglan ba sila mu- trabaho ugma sa hapon?

F. Expansion:

1. Kinahanglan ang doktor ug tambal.

sa klinika	Kinahanglan ang doktor ug tambal sa klinika.
karon dayon	Kinahanglan ang doktor ug tambal sa klinika karon dayon.
para ni Pepe	Kinahanglan ang doktor ug tambal sa klinika karon dayon para ni Pepe.
2. Kinahanglang mudula kita.

ugma	Kinahanglang mudula kita ugma.
sa hapon	Kinahanglang mudula kita ugma sa hapon.
sa alas tres	Kinahanglang mudula kita ugma sa hapon sa alas tres.
ug basketbol	Kinahanglang mudula kita ug basketbol ugma sa hapon sa alas tres.
3. Kinahanglang musakay sila.

sa eroplano	Kinahanglang musakay sila sa eroplano.
sunod semana	Kinahanglang musakay sila sa eroplano sunod semana.
sa buntag	Kinahanglang musakay sila sa eroplano sa buntag sunod semana.
sa Hilo	Kinahanglang musakay sila sa eroplano sa buntag sunod semana sa Hilo.

4. Kinahanglang mutanom kami.

ug bulak	Kinahanglang mutanom kami ug bulak.
sa plasa	Kinahanglang mutanom kami ug bulak sa plasa.
ugma	Kinahanglang mutanom kami ug bulak sa plasa ugma.
sa gabii	Kinahanglang mutanom kami ug bulak sa plasa ugma sa gabii.

G. Repetition and Question & Answer:

Kinahanglan bang	Oo, kinahanglang dagkotan dagkotan ang kandila? ang kandila.
Kinahanglan ba ang	Oo, kinahanglan ang pauntin- pauntinpin ug tinta? pin ug tinta.
Kinahanglan ba ang	Oo, kinahanglan ang maestra maestra ug tisas?
Kinahanglan ba ang	Oo, kinahanglan ang estu- estudyante ug libro? dyante ug libro.
Kinahanglan ba kamo	Oo, kinahanglan kami ug ug papel?
Kinahanglan ba kami	Oo, kinahanglan kamo ug mga ug mga pagkaon?
Kinahanglan ba kita	Oo, kinahanglan kita ug ug mantekilya?
Kinahanglan ba ako	Oo, kinahanglan ka ug panyo. ug panyo?
Kinahanglan ba siya	Oo, kinahanglan siya ug ug pomada?
Kinahanglan ka ba	Oo, kinahanglan ako ug ug sabon?
Kinahanglan ka ba	Oo, kinahanglan ako ug ug kwarta?
Kinahanglan ba kamo	Oo, kinahanglan kami ug ug bakya?
Kinahanglan ba sila	Oo, kinahanglan sila ug ug sapatos?

Dili, dili kinahanglang dagkotan
ang kandila.
Dili, dili kinahanglan ang pauntinpin
ug tinta.
Dili, dili kinahanglan ang meastra
ug tisas.
Dili, dili kinahanglan ang estudyante
ug libro.

Dili, dili kami kinahanglan ug papel.
 Dili, dili kamo kinahanglan ug mga
 pagkaon.
 Dili, dili kita kinahanglan ug
 mantekilya.
 Dili, dili ka kinahanglan ug panyo.
 Dili, dili siya kinahanglan ug pomada.
 Dili, dili ako kinahanglan ug sabon.
 Dili, dili ako kinahanglan ug kwarta.
 Dili, dili kami kinahanglan ug bakya.
 Dili, dili sila kinahanglan ug sapatos.

H. Comprehension Drill:

Sayo sa buntag usa ka estudyante gusto magdula ug basketbol sa plasa Washington. Layo ang iyang balay sa plasa. Kinahanglan siyang musakay ug tartanilya. Apan dili siya musakay kay gusto siyang mulakaw lang. Aduna siyay kauban nga si Pedro. Gusto ni Pedro nga magkuyog sila nga duha aron magdungan pagdula.

Pangutana:

Kinsa ang gustong magdula ug basketbol?
 Unsang orasa siya gustong mudula?
 Asa siya gustong magdula?
 Nganong kinahanglan mansiyang musakay ug tartanilya?
 Aduna ba siyay kauban? Kinsa siya?
 Kinsa ang gustong magdungan pagdula?

I. Conversion and Multiple Substitution: Fixed Slot

1. Pagpalit ug usa ka dosenang itlog kay kinahanglan para sa "leche flan".

_____ pamahaw.

_____ torta.

_____ panihapon.

_____ paniudto.

2. Pagbasa ug sulat karon dayon.

____ sulat _____.
 ____ kuha _____.
 ____ hulog _____.
 ____ abre _____.
 ____ tago _____.
 _____.

3. Pagbasa ug libro karon dayon.

____ sulat ____ balak _____.
 ____ kuha ____ platito _____.
 ____ hulog ____ bola _____.
 ____ abre ____ serbesa _____.
 ____ tago ____ sud-an _____.
 _____.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

sakyan - 'something to ride on'
 [sakay] + [-an)

makasakay - Asa ako makasakay?
 (maka-) + [sakay]
 'be able to' 'ride'
 'can'

tartanilya - a rig, i.e. a native horse-drawn carriage commonly used as a means of public transportation in Cebu. The maximum number of passengers that it can accommodate is four adults.

dyipni - 'jeepney' -- surplus World War II army jeeps. Remodeled and gaily decorated, they now take the place of tartanilyas as a common means of public transportation in Cebu and all over the Philippines.

dinha - 'there' of the dinhi-class of demonstrative pronouns

leche flan - dessert custard (borrowed from the Spanish)

Pseudo-Verb: kinahanglan 'must', 'have to', 'need to'
 'necessary to'

Kinahanglan is similar in function to the other pseudo-verb gusto.

When followed by a (mu-)class verb, the time expressed is 'begin to do ...'; and when followed by a (mag-) verb, the action span is relatively longer, expressing 'beginning to do ...'

Adverbial Constructions:

[ug] in adverbial constructions functions as the connector between the verb and the adverb, e.g.

Nikaon ug daghan si Pedro. 'Pedro ate a lot'.
Kinahanglan kitang mu- 'We need to work fast'.
trabaho ug paspas.

Summary: Sentence Patterns

	Predicate	Topic	Complement
1.	'Pseudo-Verb Verb	'Noun/Pron Noun (place)	
	, Kinahanglan+g , muadto , <u>ako-class</u> , sa merkado.	,	,
	,	, 1st set ,	,
	,	, [ang/si]- ,	,
	,	, phrases ,	,
a.	'Pseudo-Verb Verb	'Noun/Pron N (dir. obj.)	
	, Kinahanglan+g , mukanta , <u>ako-class</u> , ug kanta.	,	,
	,	, 1st set ,	,
	,	, [ang/si]- ,	,
	,	, phrases ,	,
b.	'Pseudo-Verb Verb	'Noun/Pron Adverb	
	, Kinahanglan+g , mukaon , <u>ako-class</u> , ug maayo.	,	,
	,	, 1st set , kadiyut.	,
	,	, [ang/si]- , paspas.	,
	,	, phrases ,	,

2.

Predicate	Topic	
Pseudo-Verb	Noun/Pron	Noun
Kinahanglan	<u>nako</u> -class	ang bolpen.
	3rd set	lapis.
	[ni/sa]-	libro.
	phrases	

This pattern is in the Goal-Focus Construction,
i.e. the direct object is the topic of the
sentence.

Compare pattern (2) with pattern (3) which is
in the Actor-Focus Construction.

3.

Predicate	Topic	Complement
Pseudo-Verb	Noun/Pron	N (dir. obj.)
Kinahanglan	<u>ako</u> -class	ug bolpen.
	1st set	lapis.
	[ang/si]-	libro.
	phrases	

LESSON 20

Structural Content: Verb: (mag-) class
Focus: Actor
Mood: Factual and Non-Factual
Aspect: Progressive
Hortatory Expression:
(mag-)class V + kita

Setting: Two PCVs are telling each other how hungry they are. Nagsultihanay ang duha ka PCV sa ilang kagutom.

I. DIALOGUE

It's 12:00 already, time for lunch.	A: Alas dose na diay, oras na sa paniudto.
Are you hungry?	B: Gigutom ka ba?
Yes, very hungry.	A: Oo, gigutom kaayo.
Let's go to the cafeteria. Let's eat.	B: Tana sa kapiteriya. Mangaon kita.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

It's 12:00 already, time for lunch.	A: Alas dose na diay, oras na sa paniudto.
twelve o'clock [already] [I didn't realize]	alas dose [na] [diay]
time [already] for lunch	oras [na] [sa] paniudto
Are you hungry?	B: Gigutom ka ba?
get hungry you	(gi)gutom ka [ba]
Yes, very hungry.	A: Oo, gigutom kaayo.
yes get hungry very	oo (gi)gutom kaayo

Let's go to the B: Tana sa kapiteriya
 cafeteria. Let's eat. Mangaon kita.

let's go	tana
to cafeteria	[sa] kapiteriya
will eat we	(mang)aon kita

III. VOCABULARY LIST

alang	for
ani	harvest
bibbis	water (plants), sprinkle
bukal	boil
buhat	build
(ka)lasang(an)	forests
kamote	sweet potato, yam
karsones	trousers, pants
kinhason	sea foods
grado	grade
hugas	wash
hulat	wait, await
ihap	count
ladlad	bleach (in the sun)
matematika	Mathematics
medyas	socks/stockings
modista	dressmaker, seamstress
Pasko	Christmas
peryodiko	newspaper
pili	choose, select
pintal	paint
pulos	all
putol	cut
segundo	second
uma	farm
yuta	soil, earth

IV. DRILLS

A. Substitution: Fixed slot

Tana sa kapiteriya.
 _____ sine.
 _____ kwarto.
 _____ balay.
 _____ dagat.
 _____ baybayon.

_____ balay ni Jose.
 _____ sa maestra.
 _____ lungsod.
 _____ tindahan.
 _____ libreriya.
 _____ modista.
 _____ merkado.
 _____ tindahan ni Paul.
 _____ sine Majestic.
 _____ restawran.
 _____ "training site".
 _____ opisina.
 _____ eskwelahan sa mga "trainee".
 _____ lungsod ni Mayor Ruiz.
 _____ syudad.
 _____ bukid.
 _____ kalasangan sa Mindanao.

B. Multiple Substitution: Fixed Slot

1.Tana sa kapiteriya aron mukaon.
 _____ sine _____ mutan-aw.
 _____ kwarto _____ matulog.
 _____ dagat _____ mulangoy.
 _____ balay ni Jose _____ magbisita.
 _____ Petra _____ magdula.
 _____ opisina _____ magsulti.

2.Tana sa libreriya para magtuon.
 _____ tindahan _____ magpalit.
 _____ opisina _____ magtrabaho.
 _____ syudad _____ magsuroy.
 _____ bukid _____ magtanom.
 _____ simbahana _____ magsimba.

C. Repetition:

basa	Magbasa kita ug libro.
dula	Magdula kita ug basketbol.
dala	Magdala kita ug bulak.
sulat	Magsulat kita ug balak.
tanom	Magtanom kita ug mais.
tuon	Magtuon kita ug sayaw.
palit	Magpalit kita ug peryodiko.
tawag	Magtawag kita ug doktor.
pili	Magpili kita ug sud-an.
hulat	Maghulat kita ug sakyanan.

Magbasa kita ug libro sa klase.
 Magdula kita ug basketbol sa plasa.
 Magdala kita ug bulak sa eskwelahan.
 Magsulat kita ug balak alang sa mga dalaga.
 Magtanom kita ug mais alang sa mga bata.
 Magtuon kita ug sayaw alang sa pyesta.
 Magpalit kita ug peryodiko alang sa maestra.
 Magtawag kita ug doktor alang kang Pedro.
 Magpili kita ug sud-an alang kang Ana.
 Maghulat kita ug sakyanan.

D. Repetition and Conversion:

Non-Factual:

Magpalit kami ug sapatos ugma.	Nagpalit kami ug sapatos gahapon.
Magtanom sila ug tanom unya.	Nagtanom sila ug tanom karon.
Magturon kita ug Cebuano karong gabii.	Nagturon kita ug Cebuano karon.
Magbisbis kamo sa mga utanon ugma.	Nagbisbis kamo sa mga utanon gahapon.
Magtindog kita sa sinehan ugma sa hapon.	Nagtindog kita sa sinehan gahapon sa hapon.
Maglimpyo kami ug kinhason ugma sa buntag.	Naglimpyo kami ug kinhason gahapon sa buntag.
Magtokar kami sa sista karong udto.	Nagtokar kami sa sista gabii.
Magtahi ako ug sinina unya sa udto.	Nagtahi ako ug sinina ganina sa udto.
Magluto siya ug paksiw karong buntag.	Nagluto siya ug paksiw ganinang buntag.
Magkuha ka ug pan ugma sa gabii.	Nagkuha ka ug pan gahapon sa gabii.
Magtuon ako ug sayaw sunod Lunes.	Nagturon ako ug sayaw sa niaging Lunes.
Magtudlo kamo sunod tuig.	Nagtudlo kamo sa niaging tuig.
Magtrabaho kamo sa opisina karong tuiga.	Nagtrabaho kamo sa opisina sa niaging tuiga.
Magdula sila ug basketbol karong buwana.	Nagdula sila ug basketbol sa niaging buwana.

Factual:

E. Repetition and Conversion:

<u>Statement:</u>	<u>Interrogative:</u>
Mag-ihap kamo ug isda karong udto.	Mag-ihap ba kamo ug isda karong udto?
Nag-ihap kamo ug isda gahapon sa udto.	Nag-ihap ba kamo ug isda gahapon sa udto?
Magbuhat sila ug balay sunod tuig.	Magbuhat ba sila ug balay sunod tuig?
Nagbuhat sila ug balay sa niaging tuig.	Nagbuhat ba sila ug balay sa niaging tuig?
Magsakay kami ug bapor sunod bulan.	Magsakay ba kami ug bapor sunod bulan?
Nagsakay kami ug bapor sa niaging bulan.	Nagsakay ba kami ug bapor sa niaging bulan?
Maglaba ka ug sinina karong buntag.	Maglaba ka ba ug sinina karong buntag?
Naglaba ka ug sinina ganinang buntag.	Naglaba ka ba ug sinina ganinang buntag?
Maghugas ako ug plato unya.	Maghugas ba ako ug plato unya?
Naghugas ako ug plato ganina.	Naghugas ba ako ug plato ganina?
Magbukal ang tubig karong udto.	Magbukal ba ang tubig karong udto?
Nagbukal ang tubig gahapon sa gabii.	Nagbukal ba ang tubig gahapon sa gabii?
Magpintal kami ug siya sa buntag.	Magpintal ba kami ug siya sa buntag?
Nagpintal kami ug siya gahapon sa buntag.	Nagpintal ba kami ug siya gahapon sa buntag?

F. Substitution: Movable Slot

1. Magpalit ako ug relo ugma.

_____ siya _____.
 _____ ka _____.
 _____ kami _____.
 _____ si Teddy _____.
 _____ karong gabii.

_____ ug medyas _____.
 si Berto _____ libro _____.
 _____ hapon.

2. Magluto si Tita ug pansit sunod semana.
 _____ adobo _____.
 Adela _____ bulan.
 siya _____ .
 _____ lechon _____ Domingo.
 ang kusinero _____ .
 _____ Pasko.

3. Magprito sila ug manok unya.
 kita _____.
 si Maria _____.
 _____ isda _____.
 _____ karong panihapon.
 ang estudyante _____ .
 itik _____ .

4. Maglaba ang "trainee" sa lungsod kada gabii.
 _____ si Miguel _____.
 _____ syudad _____.
 kita _____ .
 _____ semana.
 bukid _____ bulan.

G. Expansion and Substitution:

1. Nagtudlo ako ug Cebuano.
 _____ sa mga "trainee".
 kami _____ sa Pepee-
 keo.

2. Magladlad siya.
 _____ ug karsones.
 _____ unya.
 kita _____ sa sagbot.

3. Nagtan-aw si Susana.
 _____ ug sine.
 _____ karon.

4. Nagbasa ang estudyante.

_____ ug libro.
 _____ sa libreriya.
 _____ si Doding _____ .
 _____ balak _____ gabii.

5. Maglakaw kami.

_____ ugma.
 _____ kita _____ sa Hilo.
 _____ sa "drug store".

6. Magsayaw ka.

_____ ug 'Pandanggo sa Ilaw'.
 _____ sa "auditorium".
 _____ kamo _____ 'Tinikling' _____ ugma.

7. Nagtanom ang magdadaro.

_____ ug kamote.
 _____ sa yuta.
 _____ amahan _____ kada tuig.

8. Nag-ani si Rolando ug si Ronald.

_____ karon.
 _____ Paula _____ sa uma.
 _____ gabii _____ sa
 Carcar.

9. Magsulat sila.

_____ kami ug sulat.
 _____ sa kwarto.
 _____ ang bata ug libro _____ .

10. Nagbaligya kita sa tindahan.

_____ ang tindera _____.
 _____ ug panapton.
 _____ tindero _____ opisina _____ sa
 niaging adlaw.

11. Nagputol ang silingan.

_____ ug kahoy.
 _____ Inahan _____ sa tugkaran.
 _____ ako ug siya _____ tanaman.
 _____ ganina.

12. Nagsulti kami.

_____ sa Cebuano.
 _____ sila _____ sa eskwelahan.
 _____ ang "trainee" _____
 adlaw-adlaw.

H. Comprehension Drill:

1. Ang "trainee" magtudlo ug "Science". Magtudlo siya sa mga bata sa Pilipinas. Magtudlo sab siya ug "English" ug magsulti sa Cebuano. Nagtuon siya sa Amerika sa Chicago. Nagtuon ug Cebuano sa "training site".

Pangutana:

Unsa ang itudlo sa "trainee" sa Pilipinas?

Kinsay iyang tudloan?

Asa siya magtudlo?

Unsa sab ang iyang itudio?

Magsulti ba siya sa Cebuano?

Diin siya nagtuon? Diin sa Amerika?

Diin siya nagtuon ug Cebuano?

2. Ako si Juan. Nagtudlo ako sa eskwelahan sa San Jose ug matematika sa segundo grado. Dose ka buok ang akong mga eskwela--pito ang mga babaye ug lima ang mga lalake. Pulos sila buutan ug maayo sa klase. Sa akong klase dunay duha ka Amerikano, lima ka Pilipino ug lima ka Hapon. Si Mrs. Burns ang akong "critic teacher". Duna akoy duhang kauban. Sila si John ug si Ann. Sila ang akong mga kaubang maestro. Magtudlo ako gikan sa alas otso y medya hangtud sa alas onse y medya. Gusto kaayo ako sa akong klase, sa akong "critic teacher" ug sa mga kaubang maestro.

Pangutana:

Hain magtudlo si Juan?

Unsang gradoha siya magtudlo?

Pila ang iyang mga eskwela?

Pila ang mga Amerikano? ang mga Pilipino?
 ang mga Hapon?

Kinsa ang iyang "critic teacher"?

Kinsa ang iyang mga kaubang maestro?

Unsang orasa siya magtudlo?

Pila ka oras siya magtudlo?

Nakagusto ba siya sa iyang klase?

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

mangaon - Mangaon kita. 'Let's eat.'
 (mag-) + [kaon]

para - Tana sa libreriya para magtuon.
 'in order to', 'so that'

aron - synonym for para meaning 'so that',
 'in order to'

Both para and aron are followed
 by the non-factual form of the verb.

paksiw - a meat/fish soup with vegetables
 cooked in a souring agent, e.g. vine-
 gar

lechon - roast pig, barbecued whole on a spit;
 considered the representative festive
 food of the Philippines

Hortatory Expression: 'let us ...'

The hortatory expression is a combination of
 a (mag-) verb in its non-factual form followed by
kita. (In cases where the V base cannot take the
 (mag-) affix, a (mu-) verb is used.)

Example: Mangaon kita. 'Let's eat.'
 Magdula kita ug 'Let's play basket-
 ball.'

Verb: (Mag-) class

Focus: Actor

Mood : Factual (nag-)

Non-Factual (mag-)

Afactual (pag-)

Aspect: Progressive

In general, the (mag-) class is used when the action referred to extends over a longer period of time, in contrast to (mu-) class which refers to instantaneous actions.

The Non-Factual form (mag-) refers to future action, e.g.

Maghulat sila ug sasakyam.

Magprito si Maria ug manok unya.

When used to express a hortatory meaning, it implies that the action involved lasts longer than momentarily, e.g.

Magbasa kita ug libro.

Magtanom kita ug mais.

The Factual form (nag-) indicates past action, e.g.

Naghugas ako ug plato ganina.

Nagbuhat sila ug balay sa niaging tuig.

and progressive action, past or present, e.g.

'Nagtudlo ako ug Cebuano sa Pepeekeo.

Nagtan-aw si Susana ug sine karon.

Summary: Sentence Patterns

Predicate	Topic	Complement	
Verb	'Noun/Pron'	'N (dir.obj.)'	Time
Magluto	ako-class	ug pancit	unya.
Magpalit	1st set	adobo	ugma.
Nagluto	[ang/si]-	paksiw	ganina.
Nagpalit	phrase	torta	gahapon.

2. Hortatory Expression:

Predicate	Topic	Complement
Verb	Pronoun	'N (dir.obj.)' N (place)
Magbasa	kita	ug libro
Magtuon		leksyon sa libreriya. klase.

Supplementary Materials

Lessons 19-20

I. Dialogue

A: Dili pa ba kita mulakaw?
B: Kinahanglan pa akong mag-utaw sa akong sinina.
A: Ayaw baya pagdugay, ha.
B: Sus, usa ra kini ka minuto.

Vocabulary:

mag-utaw to iron, to press
Ayaw baya pagdugay. Don't take too long.

II. Narrative

Nangutana si Mario sa iyang asawa kung dili pa ba sila mulakaw. Nitubag ang iyang asawa nga kinahanglang mag-utaw siya sa iyang sinina. Niingon sab ang bana nga ayaw pagdugay ug nitubag si Susana nga usa ra ka minuto siyang mag-utaw.

III. Narrative and Dialogue

Usa ka gabii, nagsultihanay si Marta ug si Andres sa sala.

"Marta, gusto ka bang mutan-aw sa sine?"

"Kanus-a, karon na ba?"

"Oo, kung gusto ka."

Naghunahuna una si Marta, kay dili siya seguradong mahimo siyang mulakaw karon. Kinahanglang mananghid siya sa iyang ginikanan ug niingon siya kang Andres,
"Ambot lang, kay mananghid pa ako sa akong mga ginikanan."

"O sige, tana, mananghid kitang duha nila."

Unya, niadto silang duha sa kusina aron musulti sa inahan nga naghugas sa mga plato. Niingon si Andres niya,

"Mahimo bang mutan-aw kami ni Marta sa sine karong gabii?"

"Unsang sineha?" nangutana ang inahan.

"Sa Majestic -- maayo ang salida."

Nisugot ang inahan pero niingon siya,

"Sige, pero kinahanglang muuban ninyo sila si Roman ug Anita."

Vocabulary:

mananghid	to ask permission
naghunahuna	thinking, mulling over
nisugot (musugot)	gave permission to, permitted (To permit, to give permission to)

Pangutana:

1. Kanus-a nagsultihanay si Marta ug si Andres?
2. Diin sila magsultihanay?
3. Unsa ang pangutana ni Andres kang Marta?
4. Para sa unsa ang imbitasyon ni Andres?
5. Para kanus-a?
6. Pagkahuman, mag-unsa si Marta?
7. Ngano man?
8. Nganong dili siya segurado?
9. Unsa ang sulti ni Andres?
10. Kangkinsa siya mananghid?
11. Niuban ba si Andres sa nananghid si Marta sa iyang inahan?
12. Hain ang inahan?
13. Nag-unsa siya?
14. Diin sila si Andres ug Marta muadto aron mananghid?
15. Unsa ang pananghid ni Andres?
16. Unsa ang tubag ni Andres sa pangutana sa inahan?
17. Nisugot ba ang inahan?
18. Kinsa si Roman ug si Anita?
19. Muuban ba sila nila ni Marta ug ni Andres?
20. Ngano man?

LESSON 21

Structural Content: Adjectives: Simplex Forms
Non-Verbal Affixes: (ka-)
(gi--on)

I. DIALOGUE #1

- Setting: It's fiesta time in the barrio. Pyesta sa baryo.
- Wow, what a lot of people on the street! A: Sus, kadaghang tawo sa dalan!
- That's the way it is during a fiesta. B: Ingon ana gayud basta pyesta.
- Look over there, how big and how tall those arches are! A: Tan-awa kadto, kadako ug kataas sa mga arko!
- And how noisy the band is! B: Ug kasaba pa sa banda!
- Let's go on to Pablo's or there might not be anymore food left for us. A: Tana sa ilang Pablo basig mahutdan kita ug pagkaon.

DIALOGUE #2

- Setting: Marcia and her friend are talking about the new teacher, a PCV, in their barrio Nagsultihanay si Marcia ug ang iyang amiga bahin sa bag-ong maestra nga PCV sa ilang baryo
- Marcia, your companion last night was very pretty. Who is she? A: Marcia, gwapa kaayo ang imong kauban gabii. Kinsa siya?
- She's the new teacher here in Barrio Atup-Atup. She's Miss Ann Taylor. B: Siya ang bag-ong maestra dinihi sa baryo Atup-Atup. Si Gining Ann Taylor siya.

She's very tall, A: Kataas niya no? Pilay
 isn't she? How tall iyang gitas-on?
 is she?

Oh, maybe about 5 ft. B: Ah, tingali mga lima ka
 7 in. tiil ug pito ka pulgadas.

II. DIALOGUE BREAKDOWN #1

Wow, what a lot of A: Sus, kadaghang tawo sa
 people on the street! dalan!
 many people (ka) daghan(g) tawo
 on street [sa] dalan

That's the way it is B: Ingong ana gayud basta
 during a fiesta. pyesta.
 say like that really ingon ana [gayud]
 as long as fiesta basta pyesta

Look over there, how A: Tan-awa kadto, kadako ug
 big and how tall those kataas sa mga arko!
 arches are!

look at that yonder tan-aw(a) kadto
 big and tall (ka)dako ug (ka)taas
 the arches [sa] [mga] arko

And how noisy the B: Ug kasaba pa sa banda!
 band is!
 and noisy [as well] ug (ka)saba [pa]
 the band [sa] banda

Let's go on to Pablo's A: Tana sa ilang Pablo basig
 or there might not be mahutdan kita ug pagkaon.
 anymore food left for
 us.

let's go tana
 to their Pablo [sa] ila(ng) Pablo
 might consumed we basig mahutdan kita
 the food [ug] pagkaon

DIALOGUE BREAKDOWN #2

Marcia, your companion A: Marcia, gwapa kaayo ang
 last night was very imong kauban gabii.
 pretty. Who is she? Kinsa siya?

pretty very
your companion
last night
who she

gwapa kaayo
[ang] imo(ng) kauban
gabii
kinsa siya

She's the new teacher
here in Barrio Atup-
Atup. She's Miss Ann
Taylor.

B: Siya ang bag-ong maestra
dinhni sa baryo Atup-Atup.
Si Gining Ann Taylor siya.

she the new
teacher here
in barrio Atup-Atup
Miss Ann Taylor she

siya [ang] bag-o(ng)
maestra dinhi
[sa] baryo Atup-Atup
[si] Gining Ann Taylor
siya

She's very tall,
isn't she? How tall
is she?

A: Kataas niya no? Pilay
iyang gitas-on?

tall she [isn't it?]
how many her height

(ka)taas niya [no]
pila(y) iya(ng) (gi)tas-
(on)

Oh, maybe about 5 ft.
7 in.

B: Ah, tingali mga lima ka
tiil ug pito ka pulgadas.

maybe
approximately five feet
and seven inches

tingali
[mga] lima [ka] tiil
ug pito [ka] pulgadas

III. RELATED UTTERANCES

It's really like that.

Mao gyud kana.

How much does he/she
weigh?

Pilay iyang timbang?

It's just right!/
That's perfect!

Husto-husto gyud na da!

Nothing.

Wala lang.

IV. VOCABULARY LIST

adlaw	birthday
angay	becoming, fit nicely, suit well
arko	arch
banda	band (of musicians), an organized group
banyo	bathroom
baso	drinking glass
biyahe	trip, travel, voyage
blusa	blouse

braso	arm, arm muscle
katawa	laugh
kamot	hand
kan-onon	things to eat, food
kolor	color
konserbatoryo	conservatory (of music)
kwadrado(s)	square
direktor	director
drayb	drive
dughan	chest, breast, bust
elektrisidad	electricity
hawak	hip
hayag	bright, clear
hurot	finished, emptied (e.g. consumed everything)
imbitar	invite
init	hot, warm
lain-lain	varied, sundry, miscellaneous
linya	line, queue
lingaw	enjoy, entertain
lipay	make/be happy, gay
lugar	place, location, locale
ngilngig	unappetizing (food)
ngitngit	dark
parada	parade
Pasipiko	Pacific Ocean
Pilipinas	The Philippines
pustoraw	dressed up, dressed fancily or smartly; look good at doing (something)
subo	unhappy, sorrowful, melancholy
tambong	attend
tawo	man, people
terno	woman's native gown with butterfly sleeves, formal
tiil	foot measure
tingog	voice, sound
tugnaw	cold, chilly
...	
gibag-on	thickness
gibug-aton	weight, "heaviness"
gidak-on	size, volume, dimension, "bigness"
gidaghanon	number, quantity, amount "plentious"
gidugayon	duration, period, length of time
gigamyon	"smallness"
giladmon, gilawomon, gilabnon	depth
gilapdon	width, breadth
gilay-on	distance, extent, "farness"
gitas-on	height

V. DRILLS

A. Substitution: Movable Slot

1. Tana kamo sa amo.

 ato. kita . amo. inyo. kamo ila.

2. Niadto sila sa ilang Pablo.

 Rosa. Petra.Nikaon . kita .Nidula sila Ramon.

3. Nibisita sila sa amo.

 ato. ang maestra . PCV .Niluto . ila. inyo.Nikaon .B. Expansion and Transformation:

1. Si Ben niadto sa Baryo Kadaugan.

Kinsang iyang kauban? Si Juan.

Kanus-a siya niadto? Sa niaging semana.

Ngano? Aron mutambong sa pyesta.

Kinsang nangimbitar nila? Si Ana.

Si Ben uban ni Juan niadto sa Baryo Kadaugan
 sa niaging semana aron mutambong sa pyesta kay
 nangimbitar si Ana nilang duha.

2. Kadaghan sa mga tawo.

Diin? Sa Baryo Kadaugan.

Nag-unsafe sila? Mutambong sab sa pyesta.

Diin sila gikan? Sa mga laing lugar.

Kadaghan sa mga tawo nga mutambong sab sa
 pyesta sa Baryo Kadaugan nga gikan sa mga laing
 lugar.

3. Dunay mga arko.

Diin?	Naglinya sa dalan.
Unsay klasehang arko?	Taas nga arko.
Ug unsa pang klaseha?	Mga dakong arko.
Daghan bang tawo sa dalan?	Oo, puno ang dalan ug tawo.

Dunay mga taas ug dakong arko nga naglinya sa dalan nga puno ug tawo.

4. Duna sab ug mga banda.

Nag-unsa sila?	Nagtokar.
Diin sila nagtokar?	Sa dakong plasa.
Ngano man?	Aron malingaw ang mga tawo.

Duna sab ug mga banda nga nagtokar sa dakong plasa aron malingaw ang mga tawo.

Paragraph:

Si Ben uban ni Juan niadto sa Baryo Kadaugan sa niaging semana aron mutambong sa pyesta kay nangimbitar si Ana nilang duha. Kadaghan sa mga tawo nga mutambong sab sa pyesta sa Baryo Kadaugan nga gikan sa mga laing lugar. Dunay mga taas ug dakong arko nga naglinya sa dalan nga puno ug tawo. Duna sab ug mga banda nga nagtokar sa dakong plasa aron malingaw ang mga tawo.

C. Repetition and Conversion:

<u>Declarative:</u>	<u>Exclamatory:</u>
Malipayon sila.	Kamalipayon nila.
Angayan kita.	Kaangayan nato.
Pustorawo kami.	Kapustorawo namo.
Mubo kamo.	Kamubo ninyo.
Masulob-on siya.	Kamasulob-on niya.
Taas ako.	Kataas nako.
Tambok ka.	Katambok nimo.
Gwapa si Gining Pilipinas.	Kagwapa ni Gining Pili-
	pinas.
Hawod si Marcos.	Kahawod ni Marcos.
Daut si Jose.	Kadaut ni Jose.
Daghan ang mga tawo.	Kadaghan sa mga tawo.

Daghan ang mga bulak.	Kadaghan sa mga bulak.
Makalingaw ang programa.	Kamakalingaw sa programa.
Tugnaw ang kwarto.	Katugnaw sa kwarto.
Init ang Manila.	Kainit sa Manila.
Ngitngit ang akong kwarto.	Kangitngit sa akong kwarto.
Hayag ang imong kusina.	Kahayag sa imong kusina.
Ngilngig ang imong sud-an.	Kangilngig sa imong sud-an.
Maayo ang among inahan.	Kaayo sa among inahan.
Nindot ang iyang tingog.	Kanindot sa iyang tingog.
Nindot ang ilang terno.	Kanindot sa ilang terno.
Mahal ang atong sinina.	Kamahal sa atong sinina.
Pait ang kan-onon nila.	Kapait sa kan-onon nila.
Tam-is ang saging nimo.	Katam-is sa saging nimo.
Parat ang sud-an nako.	Kaparat sa sud-an nako.
Nipis ang sinina niya.	Kanipis sa sinina niya.
Lami ang pagkaon ninyo.	Kalami sa pagkaon ninyo.
Limpyo ang balay namo.	Kalimpyo sa balay namo.
Gamay ang iro nato.	Kagamay sa iro nato.
Maayo mukanta ang inyong "trainee".	Kaayo mukanta sa inyong "trainee".
Pustorawo musayaw ang among maestra.	Kapustorawo musayaw sa among maestra.
Angayan mukatawa ang atong direktor.	Kaangayan mukatawa sa atong direktor.
Kusog mudrayb si Nonoy.	Kakusog mudrayb ni Nonoy.
Hinay mulakaw si Dan.	Kahinay mulakaw ni Dan.
Paspas muleksyon si Vicky.	Kapaspas muleksyon ni Vicky.
Kusog ako musulti.	Kakusog nako musulti.
Hinay ka musulat.	Kahinay nimo musulat.
Maayo siya mukaon.	Kaayo niya mukaon.

D. Substitution and Expansion:

1. Kamalipayon nila.

_____	karon.
_____	nato _____.
_____	namo _____.

_____ kay adlaw ni Marcia.

Regina.

Jose.

Fred.

2. Kaangayan nato.

_____ sa sinina.
 _____ nila _____.
 _____ kolor.
 _____ sa blusa.
 _____ nako _____.
 _____ ninyo _____ medyas.
 _____ niya _____.

3. Kapustorawo namo.

_____ kay mutambong kami sa pyesta.
 _____ muadto _____ syudad.
 _____ ninyo _____ kamo _____.
 _____ niya _____ siya _____.
 Kadali _____ nato _____ kita _____.

4. Kadaghan sa mga tawo.

_____ sa dalan.
 _____ kay dunay parada.
 _____ bata _____.
 Kasaba _____.
 Kalipay _____.
 _____ sa
 pyesta.

5. Katugnaw sa kwarto.

_____ kay dunay "electric fan".
 _____ sulod _____.
 _____ abre ang bintana.
 _____ sala _____ pultahan.
 _____ banyo _____ ting-bagyo.

E. Expansion:

1. Kangitngit sa akong kwarto.

_____ kada gabii.
 _____ kay walay
 elektrisidad.

2. Kanindot sa iyang tingog.

_____ kay nagtuon siya.
 _____ sa kon-
 serbatoryo.
 _____ sa lungsod.

3. Kanindot sa ilang terno.

_____ nga lain-lain ug kolor.

_____ nga gitahi ni Petra.

4. Kalimpyo sa balay niya.

_____ kay naglimpyo siya.

_____ ganina.

_____ kay duna silay bisita.

_____ unya.

5. Kapaspas muleksyon ni Elsa.

_____ sa klase.

_____ ug Cebuano.

_____ adlaw-adlaw.

F. Repetition and Question & Answer Drill:

taas	Pilay gitas-on ni Maria?	Lima ka tiil ug pito ka pulgadas ang gitas-on ni Maria.
timbang	Pilay iyang timbang?	Syento traynta libras ang iyang timbang.
taas	Pilay gitas-on ni Ricardo?	Unom ka tiil ug duha ka pulgadas ang gitas-on ni Ricardo.
timbang	Pilay timbang ni Mariano?	Syento otsenta libras ang timbang ni Mariano.
baga	Pilay gibag-on sa lamesa?	Sayis pies ang gibag-on sa lamesa.
bug-at	Pilay gibug- aton sa kahoy?	Baynte-singko libras ang gibug-aton sa kahoy.
dako	Pilay gidak-on sa New York?	_____ milyas kwadrados ang gidak-on sa New York.
daghan	Pilay gidaghanon sa mga tawo sa Pilipinas?	Trayntay-syete milyones ang gidaghanon sa mga tawo sa Pilipinas.
dugay	Pilay gidugayon sa biyahe gikan sa Honolulu hangtud sa Manila?	Napulo ka oras ang gidugayon sa biyahe gikan sa Honolulu hangtud sa Manila.

gamay	Pilay gigamyon sa Rhode Island?	_____ ka milya kwa- drados ang gigamyon sa Rhode Island.
lalom	Pilay giladmon sa Pasipiko sa "Mindanao Deep"?	_____ ka dupa ang giladmon sa Pasipiko sa "Mindanao Deep".
layo	Pilay gilay-on gikan sa Pilipinas hangtud sa Hawaii?	_____ ka milyas ang gilay-on gikan sa Pilipinas hangtud sa Hawaii.
taas	Pilay gitas-on sa "Empire State Build- ing"?	_____ ka pies ang gitas-on sa "Empire State Building".

G. Repetition:

1. Pilay imong timbang?

_____ iyang _____?
_____ atong _____?
_____ among _____?

2. Pilay gidak-on sa iyang tiil?

_____ hawak?
_____ kamot?
_____ braso?
_____ dughan?

3. Unsa ang gibag-on sa libro?

_____ lamesa?
_____ panapton?
_____ baso?
_____ papel?

4. Unsay gitas-on ni Pedro?

_____ Jose?
_____ Rosa?
_____ Laura?
_____ Ana?

H. Repetition and Conversion:

1.Kataas niya.	Taasa niya.
Kaangayan nato.	Angayana nato.
Kapustorawo namo.	Pustorawha namo.
Katambok nimo.	Tamboka nimo.
Kahawod ni Marcos.	Hawoda ni Marcos.
Kadaut ni Jose.	Dauta ni Jose.
Kadaghan sa mga bulak.	Daghana sa mga bulak.
Katugnaw sa kwarto.	Tugnawa sa kwarto.
Kahayag sa imong kusina.	Hayaga sa imong kusina.
2.Kangilngig sa imong sud-an.	_____.
Kanindot sa iyang tingog.	_____.
Kamahal sa atong sinina.	_____.
Kapait sa kan-onon nila.	_____.
Katamis sa saging nimo.	_____.
Kaparat sa saging nako.	_____.
3.Nipisa sa sinina niya.	_____.
Lamia sa pagkaon ninyo.	_____.
Limpyoha sa balay namo.	_____.
Gamaya sa iro nato.	_____.
Hinaya mulakaw ni Dan.	_____.
Paspasa muleksyon ni Elsa.	_____.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

ana - short form of niana 'that', 'like that'

basta - Ingon ana gayud basta pyesta.

Basta is used in this sentence to amplify the statement Ingon ana gayud 'It's really like that' to mean 'every-time there is a fiesta' or 'every fiesta time'.

sa ilang Pedro - ila is a replacive for balay 'house', e.g.

Tana sa ilang balay. --> Tana sa ila.
'Let's go to their house'.

Tana sa balay ni Pedro. -> Tana sa ila
'Let's go to Pedro's ni Pedro./Tana
house'. sa ilang Pedro.

<u>mahutdan</u>	- (ma- + [hurot] + -an) 'finished up'
<u>masulub-on</u>	- (ma- + [subo] + -on) 'unhappy'
<u>kaayo</u>	- 'how good', 'how well' -- used here as an exclamatory form of <u>maayo</u>

Adjectives:

The simplex form (base) of the adjectives found in the Drill sentences is used as an adjectival predicate, e.g.

Gamay ang iro.
Taas si Roberto.
Gwapa siya.

In exclamatory statements, (ka-) is prefixed to the adjective, e.g.

hawod ---- kahawod
gwapo ---- kagwapo
taas ---- kataas

Another way of forming exclamatory statements is to suffix (-a)/(-ha) to the adjective, e.g.

hawod ---- hawoda
gwapo ---- gwapoha
taas ---- taasa

Whenever the exclamatory forms are used, a change in the marker for the noun phrase and a change in the type of pronoun occurs, e.g.

Kahawod/Hawoda	:	[ni]-phrase (Names)
Kagwapo/Gwapoha	:	[sa]-phrase (common nouns)
Kataas/Taasa	:	<u>nako-class Pron.</u> , 3rd set

(Gi- -on) Nominalizing Affix

The affix (gi- -on) functions as a nominalizer for words denoting measurements, e.g.

dako -- gidak-on
taas -- gitas-on
gamay -- gigamyon

Summary: Sentence Patterns

Predicate	Topic
Adjective	Noun/Pronoun
Malipayon	[ang/si]-Phrase
Angayan	<u>ako</u> -class Pron.
Daut	1st set

Predicate	Predicate
Adjective	Noun/Pronoun
Katambok/	[ni/sa]-phrase
Tamboka	
Katugnaw/	<u>nako</u> -class Pron.
Tugnawa	3rd set

Predicate	Predicate Complement	
Adjective	[Sa]-phrase & Pron	Noun
Katugnaw	sa <u>ako</u> -class Pron	kwarto.
	2nd set	
		opisina..

Predicate	Predicate Complements	
Adjective	[sa]-phrase:Noun	Noun/Pronoun
Kanipis	sa sinina	[ni/sa]-phrase
Kanindot	papel	
	panapton	<u>nako</u> -class Pron
		3rd set

Predicate	Predicate Complements	
Adjective	Noun/Pronoun	Verb
Kahinay	[ni/sa]-phrase	musulat..
Kaayo	<u>nako</u> -class Pron	musulti..
	3rd set	mukanta..

LESSON 22

Structural Content: Preposed Possessive Pronouns:
2nd set, ako-class
Non-Verbal Affix: (-a/-ha)
Adjectives:
Pluralization: Non-Verbal
Affix (-g-)
Comparative Form:
[mas] + Adj base
Superlative Form:
[labing] + Adj base
Personal Pronouns: 4th set,
kanako-class

Setting: Pedro and a PCV
happen to meet in
school and chat
for a short while.

Nagkakita si Pedro ug
ang PCV sa eskwelahan ug
nagkulokabildo makadiyut.

I. DIALOGUE

Pedro, what's that?	A: Pedro, unsa kana?
What? This?	B: Unsa? Kini?
Yes.	A: Oo.
Oh, this is my new book in Cebuano.	B: Ah, kini ang akong bag- ong libro sa Cebuano.
Where is your old one?	A: Hain man diay ang imong librong daan?
It got lost.	B: Nawala.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Pedro, what's that?	A: Pedro, unsa kana?
what	unsa
that	kana
What? This?	B: Unsa? Kini?
what	unsa
this	kini

Yes.

Oh, this is my new book in Cebuano.

this my
new book
in Cebuano

Where is your old one?

where [tell me]
your
book old

It got lost.

got lost

A: Oo.

B: Ah, kini ang akong bagong libro sa Cebuano.

kini [ang] ako(ng)
bag-o(ng) libro
[sa] Cebuano

B: Hain man diay ang imong librong daan?

hain [man diay]
[ang] imo(ng)
libro(ng) daan

B: Nawala.

(na)wala

III. VOCABULARY LIST

apitong	hardwood tree used for construction
bangka	canoe with outriggers
bukhayo	coconut candy
butang	things, belongings
kabus	poor, impoverished
kalapdon	area, breadth
kalayo	fire
kamiseta	undershirt
kapital	capital city, seat of gov't.
karton	box, carton, cardboard
kulokabildo	chat, make small talk
kutsara	spoon
dato	rich, wealth
dulse	dessert, sweets, candy
estasyon	station
higala	friend
isla	island
itum	dark complexioned
lamparahan	lamp
laso	ribbon, shoe lace
limon	lemon
mananap	animal
panganod	cloud
parihas/pariho	same, similar, identical
puti	light-complexioned
puyo	live, reside
rosal	gardenia
sari-sari	neighborhood variety store
saya	floor-length flowing skirt, native costume of Filipino women

sekretarya	secretary
suka	vinegar
sundalo	soldier
tasa	cup
tinidor	fork
wala	lose

IV. DRILLS

A. Repetition:

1. Kini ang akong higala.
Kini ang akong inahan.
Kini ang akong butang.
Kini ang among iring.
Kini ang ilang iro.
2. Kana ang among mga libro.
Kana ang atong mga kauban.
Kana ang inyong mga pagkaon.
Kana ang ilang mga bulohaton.
Kana ang atong mga papel.
3. Kadto ang among mga libro.
Kadto ang atong mga kauban sa plasa.
Kadto ang inyong mga pagkaon sa kusina.
Kadto ang ilang mga bulak sa tugkaran.
Kadto ang among mga butang sa kwarto.
4. Akong amiga kini.
Imong inahan kini.
Iyang butang kini.
Among balay kini.
Ilang eskwelahan kini.
5. Among mga libro kana.
Atong mga kauban kana.
Inyong mga pagkaon kana.
Ilang mga tanom kana.
6. Amo kadtong mga libro sa lamesa.
Ato kadtong mga kauban sa plasa.
Inyo kadtong mga pagkaon sa kusina.
Ila kadtong mga papel sa salog.
Ako kadtong mga plato sa balay.
Ako kadtong mga higala sa tindahan.

B. Repetition and Substitution:

1. Unsa kini?

- Kana ang imong mga butang.
 _____ sigarilyo.
 _____ bolpen.
 _____ posporo.
 _____ sinina.
 _____ sapatos.
 _____ pagkaon.

2. Unsa kana?

- Kini ang ilang mga kalo
 _____ pantalon.
 _____ saya.
 _____ kamiseta.
 _____ panyo.
 _____ lapis.

3. Unsa kadto?

- Kadto ang atong mga plato.
 _____ tasa.
 _____ platito.
 _____ kutsara.
 _____ tinidor.
 _____ kutsilyo.
 _____ sundang.
 _____ baso.

4. Unsang mga butanga kini?

- _____ sigarilyoha ____ ?
 _____ bolpena ____ ?
 _____ posporoha ____ ?
 _____ bulaka ____ ?
 _____ lapiesa ____ ?
 _____ papela ____ ?

5. Unsang mga kaloa kana?

- _____ pantalona ____ ?
 _____ sayaha ____ ?
 _____ kamisetaha ____ ?
 _____ sinincaa ____ ?
 _____ lasoha ____ ?
 _____ panyoa ____ ?
 _____ reloha ____ ?

6. Unsang mga platoха kadto?
_____ basoha _____?
_____ tinidora _____?
_____ lapisa _____?
_____ tasaha _____?
_____ platitoha _____?
_____ kutsilyoha _____?
_____ sundanga _____?
_____ kartona _____?
_____ lasoha _____?

7. Unsa kinning mga butanga?
_____ sigarilyoha?
_____ bolpena?
_____ posporoha?
_____ bulaka?
_____ lapisa?
_____ papela?

8. Unsa kanang mga kaloo?
_____ pantalona?
_____ sayaha?
_____ kamisetaha?
_____ sinincaa?
_____ lasoha?
_____ panyoa?

9. Unsa kadtong mga kahoya?
_____ platoха?
_____ basoha?
_____ tinidora?
_____ bolpena?
_____ lapisa?
_____ tasaha?
_____ platitoha?

C. Substitution and Question & Answer:

1. Unsa kiniling dulseha?
 Bukhayo kanang dulseha.
 sininaa? 'Maria Clara' kanang
 sininaa.

libroha? Matematika _____ .

 reloha? "Elgin" _____ .

 balaya? Eskwelahan _____ .

2.Unsa kanang kutsilyoha?	"Stainless" kanang kutsilyoha.
_____ kantaha?	Cebuano _____.
_____ kwartoха?	Sala _____.
_____ sud-ana?	Pansit _____.
_____ bulaka?	Rosal _____.
_____ tanoma?	Saging _____.
3.Unsa kadtong panaptona?	Seda kadtong panaptona.
_____ kahoya?	Apitong _____.
_____ dagata?	Pasipiko _____.
_____ mananapa?	Iro _____.
_____ tindahanha?	Sari-sari _____.

D. Comprehension Drill: Narrative

Ang Pilipinas mga 117,000 milyas kwadrados ang kalapdon. Adunay mga 7000 ka isla. Mga 2000 ang gipuy-an ug mga tawo. Adunay tulo ka dagko kaayong isla niining mga islaha: ang Luzon, ang Visayas ug ang Mindanao. Ang isla sa Visayas dako, ang Mindanao mas dako kay sa Visayas, pero ang Luzon ang labing dako sa kanilang tulo.

Ang Quezon City ang kapital sa Pilipinas, pero ang Baguio ang kapital sa ting-init. Ang Baguio mas tugnaw kay sa Quezon City. kay tua sa Mountain Province. Kadaghanan sa mga Pilipino nag-ingon nga ang Baguio ang usa sa labing nindot ug labing limpyong syudad sa Pilipinas.

'The Philippines is approximately 117,000 square miles in area. It has about 7000 islands. Around 2000 are inhabited. Of these, there are three major island groups: Luzon, Visayas and Mindanao. The islands of the Visayas are large, Mindanao is larger than the Visayas, but Luzon is the largest of all three.'

Quezon City is the capital of the Philippines although Baguio is the summer capital. Baguio is cooler than Quezon City because it is in the Mountain Province. Many of the Filipinos claim that Baguio is one of the prettiest and cleanest cities in the Philippines.'

Pangutana:

Unsa ang gilapdon sa Pilipinas?
 Pila ka buok ang isla sa Pilipinas?
 Pila ka buok isla ang gipuy-an ug mga tawo?
 Nganli ang tulo ka mga dagko kaayong isla.
 Haing islaha sa tulo ang dako?
 Haing islaha sa tulo ang mas dako kay sa Visayas?
 Haing islaha sa tulo ang labing dako?
 Unsay kapital sa Pilipinas?
 Unsay kapital sa ting-init?
 Nganong mas tugnaw man ang Bagiuo kay sa Quezon City?
 Unsay gi-ingon sa kadaghanan sa mga Pilipino bahan
 sa Baguio?

E. Repetition and Conversion:Singular:

Dako ang awto.
 Gamay ang hotel.
 Taas ang sundalo.
 Mubo ang pulis.
 Layo ang simbahan.
 Duol ang bangka.
 Lapad ang dalan.
 Tam-is ang atis.
 Dako si Pablo.
 Gamay si Pepe.
 Taas si Rosa.
 Dako ako.
 Taas siya.
 Mubo ako.
 Dako kining labanderaha.
 Gamay kanang abogadoha.
 Taas kadtong tawhana.
 Mubo kining estoryaha.
 Layo kadtong hotela.
 Duol kanang estasyona
 sa trak.

Plural:

Dagko ang mga awto.
 Gagmay ang mga hotel.
 Tag-as ang mga sundalo.
 Mugbo ang mga pulis.
 Lagyo ang mga simbahan.
 Dug-ol ang mga bangka.
 Lagpad ang mga dalan.
Tam-is ang mga atis.
 Dagko si Pablo ug si Juan.
 Gagmay si Pepe ug si Pilar.
 Tag-as sila si Rosa.
 Dagko kami.
 Tag-as sila.
 Mugbo kita.
 Dagko kining mga laban-
 deraha.
 Gagmay kanang mga abogadoha.
 Tag-as kadtong mga tawhana.
 Mugbo kining mga estoryaha.
 Lagyo kadtong mga hotela.
 Dug-ol kanang mga estasyona
 sa trak.

F. Repetition:

1. Mas gwapa si Rosa kay kang Maria.
Mas mubo si Pedro kay kang Jose.
Mas taas si Tomas kay kang Vida.
Mas gamay si Marcia kay kang Georgy.
Mas tambok si Juan kay kang Ana.
Mas puti si Juanita kay kang Tirso.
Mas hinay si Maria kay kang Nena.

2. Mas tam-is ang saging kay sa mangga.
Mas aslum ang suka kay sa tuba.
Mas hayag ang adlaw kay sa gabii.
Mas dako ang eskwelahan kay sa tindahan.
Mas layo ang dagat kay sa bukid.
Mas nipis ang papel kay sa panapton.
Mas hait ang kutsilyo kay sa sundang.

G. Substitution: Fixed Slot

Gwapa-gwapa si Rosa kay kang Maria.
Mubo-mubo si Pedro _____ Jose.
Taas-taas si Tomas _____ Vida.
Gamay-gamay si Marcia _____ Georgy.
Tambok-tambok si Juan _____ Ana.
Puti-puti si Juanita _____ Tirso.
Hinay-hinay si Maria _____ Nena.

H. Repetition:

Mas tambok siya kay kang Nena.	Mas tambok siya kay kaniya.
Mas kusgan sila kay kang Jose, Pedro ug kanako.	Mas kusgan sila kay kanamo.
Mas daghan kita kay kang Pedro, Juan ug Jose.	Mas daghan kita kay kanila.
Mas daut ako kay kang Maria.	Mas daut ako kay kaniya.
Mas lala kami kay kang Jose, Maria ug kanimo.	Mas lala kami kay kaninyo.
Mas tapulan sila kay kang Ana, kanimo ug kanako.	Mas tapulan sila kay kanato.
Mas gamay siya kay kang Pedro.	Mas gamay sila kay kaniya.

Mas gwapa si Rosa kay kang Maria.	Mas gwapa si Rosa kay kaniya.
Mas mubo si Pedro kay kang Jose.	Mas mubo si Pedro kay kaniya.
Mas taas si Tomasa kay kang Vida.	Mas taas si Tomasa kay kaniya.
Mas gamay si Marcia kay sa PCT.	Mas gamay si Marcia kay kaniya.
Mas tambok si Juan kay sa maestro.	Mas tambok si Juan kay kaniya.
Mas puti si Juanita kay sa estudyante.	Mas puti si Juanita kay kaniya.
Mas kugihan ka kay kang Arturo ug kang Jesus.	Mas kugihan ka kay kanila.
Mas kabus ka kay sa mga PCT ug kang Oscar.	Mas kabus ka kay kanila.
Mas hawod kita kay sa mga Amerikano ug sa maestra.	Mas hawod kita kay kanila.
Mas lala kita kay kaniya ug sa mga PCT.	Mas lala kita kay kanila.
Mas tapulan siya kay kang Belen ug kanimo.	Mas tapulan siya kay kaninyo.
Mas lala kami kay sa mga babaye ug kanimo.	Mas lala kami kay kaninyo.
Mas gamay kami kay kang Patsy, sa kusinera ug kanimo.	Mas gamay kami kay kaninyo.
Mas itum sila kay kang Miguel ug kanako.	Mas itum sila kay kanamo.
Mas daghan sila kay kang Idrong, sa mga PCT ug kanako.	Mas daghan sila kay kanamo.
Mas daut siya kay kanako, kang Terry ug sa sekretarya.	Mas daut siya kay kanamo.
Mas gwapo sila kay kang Oscar, kanako ug kanimo.	Mas gwapo sila kay kanato.
Mas dato sila kay kanako, kanimo ug kang Maria.	Mas dato sila kay kanato.
Mas hinay sila kay kanimo, sa mga bata ug kanako.	Mas hinay sila kay kanato.

I. Repetition:Base:Comparative:Superlative:

1.Taas si Maria.

Mas taas si Juan.

Pero si Pedro ang labing taas sa kanilang tulo.
kinataasan

2.Tam-is ang atis.

Mas tam-is ang saging.

Pero ang kamay ang labing tam-is.
kinatam-isan.

3.Hait ang korta.

Mas hait ang kutsilyo.

Pero ang sundang ang labing hait sa tanan.
kinahaitan

4.Gwapa si Georgy.

Mas gwapa si Marcia.

Pero si Nena ang labing gwapa kanila.
kinagwapahan

5.Dako ang tindahan.

Mas dako ang balay.

Pero ang eskwelahan ang labing dako.
kinadakoan.**J. Repetition:**

Kinanindotan ang buhok ni Maria.

Kinataasan ang kahoy duol sa simbahan.

Kinamuboan si Juan.

Kinalaluman ang suba luyo sa eskwelahan.

Kinapaitan ang kan-onon nila.

Kinaasluman ang manggang dala nimo.

Kinatam-isan ang saging nimo.

Kinaparatan ang sud-an nako.

Kinalaparan ang dalan Magallanes.

Kinanipisan ang sinina nimo.

Kinagwapahan si Vida karon.

Kinalamian ang among pagkaon.

Kinalimpyohan ang ilang balay.

Kinagamyan ang iro niya.

Kinahawran siya sa klase.

Kinatugnawan ang kwarto dinhi.

Kinainitan ang Manila.

Kinaayohan ang imong inahan.

K. Substitution: Movable Slot

1. Kinatam-isan ang saging.
 mansanas.
 mangga.
 Kinaasluman .
 suka.
 limon.
2. Kinahayagan ang lampara.
 suga.
 kalayo.
 Kinadakoan .
 simbahans.
 Kinalayoan .
 tindahan.
3. Kinanipisan ang panapton.
 papel.
 dahon.
 Kinagaanan .
 gapas.
 Kinaputian .
 panganod.

L. Conversion:

1. Example: Dagko ang mga awto.
Kinadagkoan ang mga awto.

Gagmay ang mga hotel.	<u> </u>	ang mga hotel.
Tag-as ang mga	<u> </u>	ang mga sundalo.
sundalo.		
Mugbo ang mga pulis.	<u> </u>	ang mga pülis.
Lagyo ang mga	<u> </u>	ang mga simbahans.
simbahans.		
Dug-ol ang mga bangka.	<u> </u>	ang mga bangka.
Lagpad ang mga dalan.	<u> </u>	ang mga dalan.
Tam-is ang mga atis.	<u> </u>	ang mga atis.
Dagko si Pablo ug	<u> </u>	si Pablo ug si
si Juan.	Juan.	

2. Example: Kagwapa ni Vida.
Kinagwapanan si Vida.

Kalami sa among	<u> </u>	ang among pagkaon.
pagkaon.		
Kalimpyo sa ilang	<u> </u>	ang ilang balay.
balay.		

Kagamay sa iro niya.	_____	ang iro niya.
Kahawod niya sa klase.	_____	siya sa klase.
Katugnaw dinihi sa kwarto.	_____	ang kwarto dinihi.
Kainit didto sa Manila.	_____	ang Manila.
Kaayo sa imong inahan.	_____	ang imong inahan.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

gipuy-an - (gi- +[puyo]+ -an) 'lived on',
'inhabited'

kusgan - [kusog] + (-an) 'strong', 'fast'

kinalaparan -(kina- +[lapad]+ -an) 'widest'

Maria Clara -traditional woman's two-piece gown
dating back to the days of the national
hero, Jose Rizal, and named after the
heroine of his novel, Noli Me Tangere,
who was the personification of his
sweetheart, Leonor Rivera

hain - Haing islaha sa tulo...

Hain is used here to mean 'which
island of the three...'

Adjectives:

A. Plurality is expressed in certain adjectives by
the infix (-g-).

The use of the pluralizer mga is optional
when the adjectives appear in their plural form,
e.g.

Gamay ang <u>mga</u> bata.	Gagmay ang <u>mga</u> bata.
'The children are	or
small.'	Gagmay ang bata.

Taas ang <u>mga</u> balay.	Tag-as ang <u>mga</u> balay.
'The houses are tall.'	or
	Tag-as ang balay.

B. Comparative Sentences:

1. The Simple Descriptive or Positive Form is indicated by:
 - a) adjectival base, e.g. Taas si Maria.
or
 - b) the affix (ma-) + adj base, e.g.
Mapula ang lapis.
2. The Equivalent Form is indicated by the use of parihas or pariho 'same', 'similar', 'identical' and (ka-) prefixed to the adjectival base, e.g.

Parihas kami kataas. 'We are of the same height.'

Pariho kagagmay ang bata. 'The children are both small (of equal size).'

3. The Comparative Form is indicated by
 - a) the use of mas 'more' preceding the adjectival base, e.g.

mas dako 'bigger'
mas gamay 'smaller'

b) mas ... kay kang (personal names)
sa (general nouns)
kanako -class Pron, 4th set

Mas gwapo siya kay kang Jose.
sa abogado.
kanako.

- c) the full reduplication of the adjective, which conveys a diminutive meaning of 'a little bit more' or 'a little bit less', e.g. gwapa-gwapa 'a little bit prettier'
gamay-gamay 'a little bit smaller'
puti-puti 'a little whiter'
taas-taas 'a little taller'

4. The Superlative Form is indicated by

- a) the use of labing ([labi] + [nga]) 'most' preceding the adjectival base, e.g.

labing dako 'biggest'
labing gamay 'smallest'

- b) the compound affix (kina- -an) attached to the adjectival base, e.g.

kinadakoan	'biggest'
kinagamyān	'smallest'

Personal Pronouns: 4th set, kanako-class

	Singular	Plural
1st Person,	kanako 'to/for me'	kanamo (excl) 'to/for' kanato (incl) 'us'
2nd Person,	kanimo 'to/for you'	kaninyo 'to/for you'
3rd Person,	kaniya 'to/for him or her'	kanila 'to/for them'

The 4th set of personal pronouns substitutes for [sa] and [kang]-phrases, e.g.

Mubisita ako sa mga bata. 'I'll visit the children.'
Mubisita ako kaniila. 'I'll visit them.'

Musulat si Pedro kang Maria. 'Pedro will write (to)
Musulat si Pedro kaniya. Maria/her.'

Mas gamay siya kay kang Pedro, kang Terry ug kanako.
Mas gamay siya kay kanamo.

Mas kubus ka kay sa mga maestra ug sa mga abogado.
Mas kubus ka kay kanila.

Supplementary Materials

Lessons 21-22

I. Dialogue

- #1. A: Hoy Cely, uban namo karong Domingo, ha?
B: Ngano man, Rolando, asa ang inyong lakaw?
A: Sa Talisay, magpiknik ug mag—"swimming" ta.
B: Nganong didto, dili ba mas nindot sa Marigondon,
puti pa ang balas.
A: Oo bitaw, pero kinaduolan ang Talisay gikan
dinihi ug dili pa kita kinahanglan mulabang ug
dagat.
B: O sige na gani, total nindot-nindot man sab
ang Talisay, sano?

Vocabulary:

balas	sand
gani	'as it were'
mulabang	to cross
musugot	to agree
sano?	Right? (clipped form of <u>Unsa no?</u> literally 'what isn't it?')

Pangutana:

1. Nganong niadto si Rolando sa balay ni Cely?
2. Unsay iyang ingon kang Cely?
3. Unsay tubag ni Cely kaniya?
4. Nganong dili gusto si Cely sa Talisay?
5. Asa ang iyang gusto?
6. Nganong gusto siya didto?
7. Nganong gusto ni Rolando sa Talisay?
8. Nisugot ba si Cely nga muuban siya sa Talisay?
9. Ngano man?

- #2. A: Abi nimo, Clara, ang anak ni Luningning
bunyagan karong Domingong pyesta ni Santa
Teresa.
- B: Kahibalo na ako, Inday. Ingon ka, ikaw ang
maninay, dili ba?
- A: A bitaw no, pero ambot unsa kaha ang akong
regalo.
- B: Maskin unsa, total bata pa bitaw siya, wala
pay buot.
- A: Uy, dili kana mahimo kay makaulaw kung dili
nindot kay sa niadtong bunyag sa akong anak,
kinanindotan sa tanan ang iyang regalo. Mahala
tingali.
- B: Bahala ka na.

Vocabulary:

abi nimo	you know, by the way, do you know,
bahala ka	it's up to you, it's your decision
bunyagan	to be baptized/christened
buot	(literally) mind, maturity
mahitungod	about, regarding
maninay/maninoy	godmother/godfather
maskin unsa	anything

Pangutana:

1. Kang kinsang anak ang bunyagan?
2. Kanus-a ang iyang bunyag?
3. Kinsa ang maninay?
4. Unsa ang iyang sulti kang Clara mahitungod sa
iyang regalo?
5. Nganong dili mahimo ang maskin unsang regalo?
6. Nganong makaulaw kung dili nindot ang regalo?

II. Narrative

Bag-o lang nahuman ang balay nila ni Lita ug Arsenio. Gusto ni Lita nga bunyagan ang ilang bag-ong balay aron swerthan sila sa ilang kinabuhi ug dili puy-an ug mga espirito.

Sa primero, wala musugot si Arsenio kay mahal kaayo ang gasto ug dili siya mutuo sa mga swerte-swerete. Binuang kono. Sa katapusan, nisugot na lang siya kay matod ni Lita ang bag-ong balay sa ilang silingan

binunyagan, maong kinahanglang magpabunyag sila sa balay aron makaimbitar sila sa nagimbitar nila kani-adto.

Vocabulary:

binuang	crazy, nonsense
binunyagan	was christened/blessed
kaniadto	before
kinabuhi	life, way of life
espirito	spirits
matod	according to
nahitabo	happened
puy-an	live in
sa katapusan	in the end
swertehan	to be lucky
tag-iya	owner, proprietor

Pangutana:

1. Kinsa ang mag tag-iya sa bag-ong balay?
2. Unsa ang gusto sa asawa?
3. Ngano konong kinahanglang bunyagan ang balay?
4. Nganong wala musugot ang iyang bana sa primero?
5. Unsang nahitabo sa katapusan?
6. Nganong gusto ang asawa magpabunyag sa balay?

LESSON 23

Structural Content: Adjectives: Full Reduplication + [pa]
Contrast between the particles [pa] and [na]

Setting: A country boy rides a jeepney in Cebu. He doesn't know his way around yet.

Nagsakay ug dyipni sa Cebu ang taga-probinsya. Di pa siyang kahibalo sa mga dalan.

I. DIALOGUE

Will it be much longer before we reach Mabini Street?

It will be a little while longer because it is still a little ways off.

I'm new here. I still don't know my way around.

Oh, where, by the way, do you come from? Are you from the country?

Yes, bay. I'm from Bohol.

Don't worry, I'll drive a little bit faster (and get you there sooner).

A: Dugay pa ba una kitang muabot sa kalye Mabini?

B: Dugay-dugay pa, kay layo-layo pa ug dyutay.

A: Bag-o pa man lang gud ako dinhi. Dili pa ko kahibalong asa musuot-suot.

B: O diin man diay ka gikan? Taga-probinsya ka ba?

A: Oo, bay. Taga-Bohol ako.

B: Ayaw ug kaguol, dali-dalian ko ang pagmaneho.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Will it be much longer before we reach Mabini Street?

long time yet before we arrive at street Mabini	dugay [pa] [ba] una kita(ng) (mu)abot [sa] kalye Mabini
It will be a little while longer because it is still a little ways off.	B: Dugay-dugay pa, kay layo-layo pa ug dyutay.
little longer still because little farther still little	dugay-dugay [pa] kay layo-layo [pa] [ug] dyutay
I'm new here. I still don't know my way around.	A: Bag-o pa man lang gud ako dinhhi. Dili pa ko kahi- balong asa musuot-suot.
new still [yet] [only] [you know] I here not yet I know where go places	bag-o [pa] [man] [lang] [gud] ako dinhi dili [pa] ako (ka)hibalo asa (mu)suot-suot
Oh, where, by the way, do you come from? Are you from the country?	B: O diin man diay ka gikan? Taga-probinsya ka ba?
where [tell me] you from from province you	diin [man] [diay] ka gikan [taga]-probinsya ka [ba]
Yes, bay. I'm from Bohol.	A: Oo, bay. Taga-Bohol ako.
yes, bay from Bohol I	oo, bay [taga]-Bohol ako
Don't worry, I'll drive a little bit faster (and get you there sooner).	B: Ayaw ug kaguol, dali-dalian ko ang pagmaneho.
don't worry little faster I the driving	ayaw [ugl] (ka)guol dali-dali(an) ko [ang] (pag)maneho

III. RELATED UTTERANCES

just right	husto-husto lang/ igo-igo lang
not very/not quite	dili pa kaayo

a little more	dyutay pa
only a little/	kadyut na lang
just a little	
almost ripe	hapit nang mahinog
time to eat	mangaon
(arrived) here/	muabot
there	
finished	mahuman

IV. VOCABULARY LIST

bata	young (animate)
kung	if, whether
eksamen	examination, exam
edad	age
gahi	hard, tough
gulang	old, aged (animate)
gunting	scissors
guol	worry, anguish
habol	blanket
hapit	almost, close to
hibalo	know
human	finish, complete
igo	sufficient, enough
labaha	straight razor
lisud	difficult, hard
maneho	drive
nangka/langka	jackfruit
pa	still, yet
pag-umangkon	niece/nephew
sayon	easy, not difficult
suot-suot	go places, exploring, spelunking
tubag	answer, reply
una	before, prior to

V. DRILLS

A. Expansion and Conversion:

1. Adunay bag-on ngiabot sa syudad.

Q: Kanus-a siya niabot? A: Gahapon.

Q: Diin siya gikan? A: Sa probinsya.

Q: Unsang probinsyaha? A: Bohol.

Adunay bag-on ngiabot sa syudad gahapon gikan
sa probinsya sa Bohol.

2. Nisakay siya sa dyipni.

- Q: Ngano man? A: Paingon siya sa kalye Mabini.
 Q: Nganong paingon siya sa kalye Mabini? A: Kay mupalit siya ug mga regalo.
 Q: Para kang kinsa ang regalo? A: Para sa iyang mga pag-umangkon.

Nisakay siya sa dyipni paingon sa kalye Mabini kay mupalit siya ug mga regalo para sa iyang mga pag-umangkon.

3. Nangutana siya sa drayber.

- Q: Unsay iyang pangutana? A: Dueay pa ba silang muabot sa kalye Mabini?
 Q: Unsay tubag sa drayber? A: Dugay-dugay pa kay layo-layo pa ug dyutay.

Nangutana siya sa drayber kung dugay pa ba silang muabot sa kalye Mabini ug nitubag ang drayber nga dugay-dugay pa kay layo-layo pa ug dyutay.

4. Niingon siyang bag-on ang abot siya.

- Q: Diin? A: Sa syudad.
 Q: Kay kinsa siya niingon? A: Sa drayber.
 Q: Unsa pa ang iyang ingon? A: Dili siya mahibalong asa musuot-suot.

Niingon siya sa drayber nga bag-on ang abot siya sa syudad ug dili pa siya mahibalong asa musuot-suot.

5. Nangutana ang drayber kaniya.

- Q: Unsay pangutana sa drayber? A: Taga-diin siya?
 Q: Unsa pay ingon sa drayber kaniya? A: Dili siya maguol.
 Q: Ngano man? A: Kay dali-dalian niya ang pagmaneho.

Nangutana ang drayber kaniya kung taga-diin siya ug niingon pa sab siya niya nga dili siya maguol kay dali-dalian niya ang pagmaneho.

Paragraph:

Adunay bag-on ang niabot sa syudad gahapon gikan sa probinsya sa Bohol. Nisakay siya sa dyipni paingon sa kalye Mabini kay mupalit siya ug mga regalo para sa iyang mga pag-umangkon. Nangutana siya sa drayber kung dugay pa ba silang muabot sa kalye Mabini ug nitubag ang drayber nga dugay-dugay pa kay layo-layo pa ug dyutay. Niingon siya sa drayber nga bag-on abot siya sa syudad ug dili pa siya mahibalong asa musuot-suot. Nangutana ang drayber kaniya kung taga-diin siya ug niingon pa sab siya niya nga dili siya maguol kay dali-dalian niya ang pagmaneho.

B. Repetition:

Layo ang kapitolyo.	Layo-layo pa ang kapitolyo.
Layo ang hotel.	Layo-layo pa ang hotel.
Layo ang merkado.	Layo-layo pa ang merkado.
Layo ang eskwelahan.	Layo-layo pa ang eskwelahan.
Layo ang tindahan.	Layo-layo pa ang tindahan.
Husto ang kan-on.	Husto-husto pa ang kan-on.
Husto ang pan.	Husto-husto pa ang pan.
Husto ang sud-an.	Husto-husto pa ang sud-an.
Husto ang prutas.	Husto-husto pa ang prutas.
Husto ang bugas.	Husto-husto pa ang bugas.
Gahi ang saging.	Gahi-gahi pa ang saging.
Gahi ang mangga.	Gahi-gahi pa ang mangga.
Gahi ang kamote.	Gahi-gahi pa ang kamote.
Gahi ang kapayas.	Gahi-gahi pa ang kapayas.
Gahi ang bayabas.	Gahi-gahi pa ang bayabas.
Humok ang kan-on.	Humok-humok pa ang kan-on.
Humok ang keso.	Humok-humok pa ang keso.
Humok ang pinya.	Humok-humok pa ang pinya.
Humok ang nangka.	Humok-humok pa ang nangka.
Humok ang kahil.	Humok-humok pa ang kahil.
Hait ang korta.	Hait-hait pa ang korta.
Hait ang kutsilyo.	Hait-hait pa ang kutsilyo.
Hait ang gunting.	Hait-hait pa ang gunting.
Hait ang sundang.	Hait-hait pa ang sundang.
Hait ang labaha.	Hait-hait pa ang labaha.

C. Question and Answer:

Example: Q: Layo-layo pa ba ang simbahan?

A: Oo, layo-layo pa.
Dili, duol na.

<u>Question:</u>	<u>Answer:</u>
Layo-layo pa ba ang merkado?	Oo, layo-layo pa. Dili, duol na.
Husto-husto pa ba ang kan-on?	Oo, husto-husto pa. Dili, kulang na.
Gahi-gahi pa ba ang saging?	Oo, gahi-gahi pa. Dili, humok na.
Humok-humok pa ba ang nangka?	Oo, humok-humok pa. Dili, bulok na.
Hait-hait pa ba ang sundang?	Oo, hait-hait pa. Dili, habolan na.
Dako-dako pa ba ang lugar?	Oo, dako-dako pa. Dili, gamay na.
Baga-baga pa ba ang papel?	Oo, baga-baga pa. Dili, nipis na.
Lapad-lapad pa ba ang daan?	Oo, lapad-lapad pa. Dili, hiktin na.
Hilaw-hilaw pa ba ang mangga?	Oo, hilaw-hilaw pa. Dili, hinog na.
Tambok-tambok pa ba si Ana?	Oo, tambok-tambok pa. Dili, daut na.
Taas-taas pa ba ang programa?	Oo, taas-taas pa. Dili, mubo na.
Sayon-sayon pa ba ang eksamen?	Oo, sayon-sayon pa. Dili, lisud na.
Puti-puti pa ba ang habol?	Oo, puti-puti pa. Dili, itum na.

Limpyo-limpyo pa ba Oo, limpyo-limpyo pa.
ang kwarto? Dili, hugaw na.

Bata-bata pa ba si Oo, bata-bata pa.
 Jose? Dili, gulang na.

D. Conversion:

Example: Layo pa ang simbahan.
Layo-layo pa ba ang simbahan?

Declarative:

Layo pa ang hotel.	?
Layo pa ang merkado.	?
Layo pa ang eskwelahan.	?
Layo pa ang tindahan.	?
Husto pa ang kan-on.	?
Husto pa ang pan.	?
Husto pa ang sud-an.	?
Husto pa ang prutas.	?
Husto pa ang bugas.	?
Gahi pa ang saging.	?
Gahi pa ang mangga.	?
Gahi pa ang kamote.	?
Gahi pa ang kapayas.	?
Gahi pa ang bayabas.	?
Humok pa ang kan-on.	?
Humok pa ang keso.	?
Humok pa ang pinya.	?
Humok pa ang nangka.	?
Humok pa ang kahil.	?
Hait pa ang korta.	?
Hait pa ang kutsilyo.	?
Hait pa ang gunting.	?
Hait pa ang sundang.	?
Hait pa ang labaha.	?

Interrogative:

E. Expansion and Substitution:

Example: Layo ang eskwelahan.
Mas layo ang kapitolyo.
Mas layo-layo pa ang kapitolyo kay sa
eskwelahan.

Dagko ang mga sala.

kusina.

Taas ang hotel.

sinehan.

Gahi ang kapayas.

bayabas.

Hait ang kutsilyo.

gunting.

Mubo si Juanito.

Arsenio.

Buotan si Cornelio.

Lauro.

Lami ang pansit.

adobo.

Nindot ang "Star".

"Finian's Rainbow".

Gwapo si Florencio.

Rodolfo.

Daghan ang babaye.

lalake.

F. Question & Answer and Expansion:

1. A: Kaon na.
B: Kay ngano man?
A: Kay tugnaw-tugnaw na ang kan-on.

Kaon na kay tugnaw-tugnaw na ang kan-on.

2. A: Lakaw na.
B: Kay ngano man?
A: Kay ngitngit-ngitngit na.

Lakaw na kay ngitngit-ngitngit na.

3. A: Inom na ug gatas.
B: Kay ngano man?
A: Kay daut-daut ka nag dyutay.

Inom na ug gatas kay daut-daut ka nag dyutay.

4. A: Ayaw ug adto sa dagat.
B: Kay ngano man?
A: Kay itum-itum ka nag dyutay.

Ayaw ug adto sa dagat kay itum-itum ka nag dyutay.

5. A: Ayaw ug kaon ug daghan.
B: Kay ngano man?
A: Kay tambok-tambok ka na.

Ayaw ug kaon ug daghan kay tambok-tambok ka na.

6. A: Ayaw ug saba.
B: Kay ngano man?
A: Kay duol-duol na kita sa simbahan.

Ayaw ug saba kay duol-duol na kita sa simbahan.

7. A: Pagtuon sa imong leksyon.
B: Kay ngano man?
A: Kay lisud-lisud na karon ang eksamen.

Pagtuon sa imong leksyon kay lisud-lisud na karon ang eksamen.

8. A: Pagmais na lang.
B: Kay ngano man?
A: Kay mahal-mahal na ang humay.

Pagmais na lang kay mahal-mahal na ang humay.

9. A: Pagsugod na ug leksyon.

B: Kay ngano man?

A: Kay daghan-daghan na ang eskwela.

Pagsugod na ug leksyon kay daghan-daghan na ang eskwela.

10. A: Pagminyo na.

B: Kay ngano man?

A: Kay dako-dako na ang imong edad.

Pagminyo na kay dako-dako na ang imong edad.

VI.LEXICAL/GRAMMAR NOTES

nag - contraction of particle [na] + [ug]

Full Reduplication of Adjectives:

In general, reduplicated adjectives denote the diminutive form of what the adjectival base designates, e.g.

layo --- layo-layo	'not very far' or 'a little bit far'
itum --- itum-itum	'not very black' or 'a little black'
taas --- taas-taas	'not very tall' or 'a bit tall'

When the particle (pa) co-occurs with the reduplicated form, it modifies the meaning of the base to denote 'yet' or 'still', e.g.

Layo-layo pa 'still far (but not very far)'

Taas-taas pa 'still high (but not very high)'

The particle [na] co-occurring with the reduplicated form changes the meaning to 'already', e.g.

itum-itum na	'already dark-complexioned'
duol-duol na	'already near'

Summary: Sentence Patterns

1.	Predicate	Topic
	Adjective 'Particle'	Noun
	Layo-layo	pa/na
		,[ang/si]-phrase

2. Interrogative:

	Predicate	Topic
	Adjective 'Particle'	Int.Mkr.
	Layo-layo	pa/na
		ba
		,[ang/si]-phrase

3. Comparative:

	Predicate		
	Predicate	Topic	Predicate
	Adjective 'Particle'	Noun/Pron	Comp.Mkr.
Mas	layo-layo	ba	Noun
		,[ang/si]-phrase	gen. noun
taas-taas'			per. name
		'ako-class	kanako-class
		1st set	4th set

LESSON 24

Structural Content: Adjectives: Non-Verbal Affix
(pala-)
Verb: (-on) class
Focus: Goal
Mood : Factual and
Non-Factual
Aspect: Neutral
Demonstrative Pronouns:
niini-class

Setting: This is an account of Manang Goria, a good neighbor. Kini ang estorya ni Manang Goria, ang buotang silingan .

I. NARRATIVE

This is the vegetable garden of Manang Goria.

Kini ang tanaman sa mga utanon ni Manang Goria.

Manang Goria loves to plant different kinds of vegetables.

Si Manang Goria palatanom ug mga lain-laing utanon.

There are tomatoes, onions, eggplant and squash in her garden.

Kamatís, sibuyas, talong ug kalabasa naa sa iyang tanaman.

Her plants are robust and healthy because she frequently waters them.

Tambok ang tanan kay palabubo siya sa iyang mga tanom.

She also enjoys cooking the vegetables.

Palautan sab siya.

She is not stingy. She loves to give vegetables to everyone.

Dili siya dalo. Palahatag siya ug mga utanon sa tanang tawo.

II. BREAKDOWN

This is the vegetable garden of Manang Goria.

Kini ang tanaman sa mga utanon ni Manang Goria.

this the garden
of vegetables
of Manang Goria

kini [ang] tanaman
[sa] [mga] utanom
ni Manang Goria

Manang Goria loves to
plant different kinds
of vegetables.

Manang Goria
loves planting
of varied
vegetables

Si Manang Goria palatanom
ug mga lain-laing utanom.

[si] Manang Goria
(pala)tanom
[ug] [mga] lain-lain(g)
utanon

There are tomatoes,
onions, eggplant and
squash in her garden.

tomato, onion
eggplant and squash
there is
in her garden

Kamatis, sibuyas, talong
ug kalabasa naa sa iyang
tanaman.

kamatis, sibuyas
talong ug kalabasa
naa
[sa] iya(ng) tanaman

Her plants are robust
and healthy because she
frequently waters them.

fat the all
because
frequently pour she
on her plants

Tambok ang tanan kay
palabubo siya sa iyang
mga tanom.

tambok [ang] tanan
kay
(pala)bubo siya
[sa] iya(ng) [mga] tanom

She also enjoys cooking
the vegetables.

enjoy cook vegetable
also she

Palautan sab siya.

(pala)utan
[sab] siya

She is not stingy. She
loves to give vegetables
to everyone.

not she stingy
loves giving she
vegetables
to all people

Dili siya dalo. Palahatag
siya ug mga utanom sa
tanang tawo.

dili siya dalo
(pala)hatag siya
[ug] [mga] utanom
[sa] tanan(g) tawo

Pangutana:

Kinsang tanaman sa mga utanom kini?

Kinsay palatanom?

Unsay iyang gitanom?

Tambok ba ang iyang mga utanom? Ngano man?

Palautan ba si Manang Goria?

Dalo ba siya?

III. VOCABULARY LIST

binatonan	maid, servant, household help
bubo	pour, water plants
butanga	put, place, set down
kalabasa/kalbasa	squash, pumpkin
kamatis/tamatis	tomato
dalo/dao	stingy, selfish
estorya/istorya	story, anecdote, account
galam	tend or care for, raise, nurse
hardin	garden
hatud	send, take, escort to destination
hayhay	hang (clothes on a line)
lain	separate from the rest, set apart, reserve for
pahot	bark
polo	polo shirt, informal short- sleeved shirt
pupo	pick or pluck fruits/flowers from stem
sibuyas	onion
tabako	tobacco, smoke a cigar
tabi	talk, converse
talong	eggplant
taudtaud	shortly, soon, momentarily cook vegetables
utan	

IV. DRILLS

A. Repetition:

Palaadto siya sa simbahan.
 Palakanta kami.
 Palatindog ako.
 Palakaon ka ug saging.
 Palalingkod kita sa lamesa.
 Palasayaw si Rosa.
 Palasulat si Juan ug si Pedro.
 Palasulat ang maestra.
 Palatuon ang estudyante.
 Paladula ang mga bata sa tugkaran.
 Palaluto ang inahan ug sud-an.
 Palatanom ang amahan ug saging.
 Palatahi ang akong igsoon ug sinina.
 Palapalit ang iyang manghod ug pan.
 Palahayhay siya dinihi.

Palatokar kami ug nindot nga kanta.
 Palakaon kita ug manok.
 Palainom si Tatay ug tuba.
 Palakuha siya ub mga bulak.
 Palatabi ang estudyante sa klase.
 Palapaghot ang among iro sa gabii.
 Palatabako ang imong apohan.
 Palabaliyya si Jose ug mga utanon.

B. Question and Answer:

Palalangoy ka ba?	Oo, palalangoy ako.
Palakaon ba siya?	Oo, palakaon siya.
Palasayaw ba si Rosa?	Oo, palasayaw si Rosa.
Palakaon ba sila ug atis?	Oo, palakaon sila ug atis.
Palapaghot ba ang iro?	Oo, palapaghot ang iro.
Palasulti ba ang maestra?	Oo, palasulti ang maestra.
Palapalit ba ang bata ug pan?	Dili, dili palapalit ang bata ug pan.
Palahayhay ba siya dinihi?	Dili, dili siya palahay-hay dinihi.
Palaluto ba ang inahan ug sud-an?	Dili, dili palaluto ang inahan ug sud-an.
Palainom ba si Tatay ug tuba?	Dili, dili palainom si Tatay ug tuba.
Palatabako ba ang imong apohan?	Dili, dili palatabako ang akong apohan.
Palabaliyya ba siya ug utanon?	Dili, dili siya palabaliyya ug utanon.

C. Expansion:

1. Palasulat si Jose.

ug si Pedro	Palasulat si Jose ug si Pedro.
ug "assignment"	Palasulat si Jose ug si Pedro ug "assignment".
sa libreriya	Palasulat si Jose ug si Pedro ug "assignment" sa libreriya.

2. Palapalit siya.

ug pagkaon	Palapalit siya ug pagkaon.
sa tindahan	Palapalit siya ug pagkaon sa tindahan.
ni Paul	Palapalit siya ug pagkaon sa tindahan ni Paul.

3. Palasayaw si Rita.

ug 'Tinikling'	Palasayaw si Rita ug 'Tinikling'.
sa programa	Palasayaw si Rita ug 'Tinikling'
	sa programa.
sa eskwelahan	Palasayaw si Rita ug 'Tinikling'
	sa programa sa eskwelahan.

4. Palakuha siya.

ug bulak	Palakuha siya ug bulak.
sa hardin	Palakuha siya ug bulak sa hardin.
ni Manang Maria	Palakuha siya ug bulak sa hardin
	ni Manang Maria.

5. Palakaon ako.

ug ikaw	Palakaon ako ug ikaw.
ug saging	Palakaon ako ug ikaw ug saging.
nga hinog	Palakaon ako ug ikaw ug saging nga hinog.

6. Palaluto si Nanay.

ug pansit	Palaluto si Nanay ug pansit.
ug adobong manok	Palaluto si Nanay ug pansit ug adobong manok.
sa among balay	Palaluto si Nanay ug pansit ug adobong manok sa among balay.

D. Narrative Comprehension Drill:

Gitanom ni Manang Goria ang kamatis, sibuyas, talong ug kalabasa sa iyang tanaman. Gigalam niya kini adlaw-adlaw. Gipupo niya ang mga bunga niini ug gihatag niya sa iyang mga silingan. Ang uban, gibaligya niya sa merkado.

1. Gitanom ni Manang Goria ang kamatis, sibuyas, talong ug kalabasa sa iyang tanaman.

Q: Unsang gitanom ni	A: Kamatis, sibuyas,
Manang Goria?	talong ug kalabasa.
Q: Diin niya itanom?	A: Sa iyang tanaman.
Q: Giunsa niya ang mga	A: Gitanom.
utanon?	

2. Gigalam niya kini adlaw-adlaw.

Q: Giunsa niya adlaw- A: Gigalam.
adlaw?

Q: Unsay iyang gigalam? A: Kini (mga utanon).
Q: Kanus-a niya gigalam? A: Adlaw-adlaw.

3. Gipupo niya ang bunga niini ug gihatag sa iyang
mga silingan.

Q: Giunsa niya ang A: Gipupo.
mga bunga?

Q: Unsay iyang gipupo? A: Ang mga bunga.

Q: Sa unsa? A: Niini.

Q: Kang kinsa niya A: Sa iyang mga silingan.
gihatag?

4. Ang uban gibaligya niya sa merkado.

Q: Giunsa niya ang A: Gibaligya.
uban?

Q: Diin niya gibaligya? A: Sa merkado.

E. Repetition:1. Gitanom ni Manang Goria ang kamatis gahapon.
Itanom _____ ugma.

Gihatag ni Ana ang kwarta ganina.
Ihatag _____ karong taudtaud.

Gibaligya ni Pedro ang utanon gahapon sa buntag.
Ibaligya _____ ugma _____.

Gihatud sa bata ang pagkaon gahapon sa udto.
Ihatud _____ ugma _____.

Gibutang sa maestra ang lapis sa lamesa kagabii.
Ibutang _____ karong gabii.

2. Gigalam niya ang tanom.
Galamon _____.

Gipupo nila ang mga bunga sa tanom.
Pupoon _____.

Giutan nako ang kalabasa.
 Utanon _____.

Gipalit namo ang sinina.
 Paliton _____.

Gilain nato ang talong.
 Lainon _____.

3. Giluto niini ang isda.
 Lutoon _____.

Gitahi niana ang polo.
 Tahion _____.

Gisulat niadto ang estorya.
 Sulaton _____.

Gidala kini ni Cecil.
 Dalhon _____.

Giputol kana sa binatonan.
 Putlon _____.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

(pala-) - a non-verbal affix attached to a verb base and used in an adjectival construction to describe the fondness of a person for the action designated by the verb, thereby denoting frequent and/or habitual action.

palatanom 'enjoys planting/frequently plants'

palasayaw 'habitually/frequently dances'

naa - Kamatis, sibuyas...naa sa iyang tanaman.
 The demonstrative naa is used here to mean 'there is/exists' or 'one has/possesses'. It belongs to the nia-class which can function, also, to mark an existential sentence (cf. aduna, Lesson 11).

Verb: (-on) class

Focus: Goal

Mood : Factual (gi-)

Non-Factual (-on) or (i-)

Aspect: Neutral

The (-on) class is called a Goal Focus Verb because the direct object is the topic of the sentence. As such, it is marked by an [ang/si]-phrase and uses the ako-class, 1st set personal pronouns.

Whereas, the actor or doer of the action is marked by the agentive case markers [ni/sa] and is of the nako-class, 3rd set personal pronouns.

Compare the following examples:

	Predicate	TOPIC	Complement
	Verb	'N/Pron (Actor)	'N/Pron (Dir Obj)
Actor	,	Mutanom ,si Manang Goria,	ug kamatis.
Focus	,	Magsakay ,ang bata	, sa eroplano.
	,	Mutawag ,ako	, kanimo.
	,	,	, sa binatonan.
	,	,	, kang Ruben.
	,	,	, sa iya.

	Predicate	Complement	TOPIC
	Verb	'N/Pron (Actor)	'N/Pron (Dir Obj)
Goal	,	Gitanom ,ni Manang Goria,	ang kamatis.
Focus	,	Sakyon ,sa bata	, ang eroplano.
	,	Gitawag ,nako	, ikaw.
	,	,	, ang binatonan.
	,	,	, si Ruben.
	,	,	, siya.

Demonstrative Pronouns: niini-class

niari - 'this' (nearest to speaker)

niini - 'this' (near to both speaker and hearer)

niana - 'that' (near the hearer)

niadto - 'that over there' (far from both speaker and hearer; also used for referents out of sight from both principals)

1. The niini-class of demonstrative pronouns is used to substitute for: [ni]-phrase
 [sa]-phrase
 [ug]-phrase
nako-class, 3rd set
kanako-class, 4th set
 [kang]-phrase

in Predicate-Complement constructions, e.g.

Gitanom ni Manang Goria ang kamatis.
 Gitanom niini ang kamatis.

Sakyon sa bata ang eroplano.
 Sakyon niana ang eroplano.

Mukaon siya ug adobo.
 Mukaon siya niini.

2. The kini-class of demonstrative pronouns substitutes for: [ang]-phrase
 [si]-phrase
ako-class, 1st set
 in Topic constructions, e.g.

Gitanom ni Manang Goria ang kamatis.
 Gitanom ni Manang Goria kini.
 Gitanom niini kini.

Magsakay si Anita sa eroplano.
 Magsakay kini sa eroplano.
 Magsakay kana niadto.

Summary: Sentence Patterns

1.	' Predicate '	Topic	' Complement '
	' Verb	' N/Pron (Actor)	' Noun (Dir Obj)
	' Palabasa	, [ang/si]-phrase	, ug nobela.
		' <u>ako</u> -class, 1st set	; estorya.

2.	Negative: [ang/si]-phrase	' Dili '	Pattern 1
----	---------------------------	----------	-----------

a. Negative: ako-class Pron, 1st set

' Neg. Mkr.'	Topic	' Predicate '	Complement
' Pronoun	' Verb	' Noun (Dir Obj)	
' Dili	' <u>ako</u> -class	, palabasa	; ug nobela.

	Predicate	TOPIC	Complement
	Verb	Noun/Pronoun (Actor)	Noun/Pronoun (Direct Object)
Actor Focus	(mag-) classes	[ang]-phrase ,[si]-phrase ,(mu-) , <u>ako</u> -class , 1st set	[ug]-phrase ,[sa]-phrase , <u>kanako</u> -class , 4th set ,[kang]-phrase ,[sa]+ <u>ako</u> -class , 2nd set
			subs. by kini-class Dem Pron subs. by niini-class Dem Pron

	Predicate	Complement	TOPIC
	Verb	Noun/Pronoun (Actor)	Noun/Pronoun (Direct Object)
Goal Focus	(-on) class	[ni]-phrase ,[sa]-phrase , <u>nako</u> -class , 3rd set ,[kang]-phrase	[ang]-phrase ,[sa]-phrase , niini-class, <u>ako</u> -class , 1st set
			subs. by kini-class Dem Pron

LESSON 25

Structural Content: Demonstrative Pronouns:
dinhi-class
Compound Form: nia dinhi
Personal Pronouns: 4th set,
kanako-class

Setting: A woman is riding a bus home. Nagsakay ang usa ka babaye sa trak paingon sa iyang balay.

I. DIALOGUE

Stop! Stop! I'll get off at the corner.	A: Para! Para! Manaog na ako dinha sa eskina.
You can't, Nang, because there is no bus stop.	B: Dili mahimo, Nang, kay walay paradahan sa trak.
My gosh, I didn't realize it'd take such a long time.	A: Sus, kadugay pa diay.
Not really, just a little while more.	B: Dili man, kadiyut na lang.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Stop! Stop! I'll get off at the corner.	A: Para! Para! Manaog na ako dinha sa eskina.
stop stop go down [already] I there at corner	para para manaog [na] ako dinha [sa] eskina
You can't, Nang, because there is no not possible because none stopping place of bus	B: Dili mahimo, Nang, kay walay paradahan sa trak. dili mahimo kay wala(y) paradahan [sa] trak

My gosh, I didn't
realize it'd take
such a long time.

my gosh
long time yet
[I didn't realize]

Not really, just a
little while more.

not really
little [already]
only

A: Sus, kadugay pa diay.

sus
(ka)dugay [pa]
[diay]

B: Dili man, kadiyut na
lang.

dili [man]
kadiyut [na] [lang]

III. VOCABULARY LIST

berde	green
kanaug	descend, go/come down, get off from a raised location
kanunay	always
dakop	arrest, catch
hangyo	ask, request
hisgut	talk about, mention (in passing)
para	stop, halt
paradahan sa trak	bus stop
parte	part, region
presko	fresh

IV. DRILLS

A. Comprehension:

1. Usa ka buntag niana nisakay si Aling Sela sa trak
sa eskina sa Rizal ug sa Mabini.

Q: Nag-unsa si Aling
Sela?

A: Nisakay siya sa trak.

Q: Kanus-a?
Q: Diin?

A: Usa ka buntag niana.

A: Sa eskina sa Rizal
ug sa Mabini.

2. Paingon siya sa merkado aron mupalit ug mga utanon, karne ug isda.

Q: Asa siya paingon?	A: Sa merkado.
Q: Mag-unsa siya?	A: Mupalit siya.
Q: Ug unsa?	A: Ug mga utanon, karne ug isda.

3. Kanunay siyang muadto sa merkado sa Myerkoles sa buntag kay ang mga preskong isda, karne ug utanon muabot nianang adlawa.

Q: Kanus-a siya muadto sa merkado?	A: Sa Myerkoles.
Q: Unsang parteha sa adlaw?	A: Sa buntag.
Q: Ngano man?	A: Kay ang mga preskong isda, karne ug utanon muabot nianang adlawa.

4. Unya nihangyo siya sa drayber nga mahunong sa daplin kay manaug siya sa dalan atubangan sa merkado.

Q: Nag-unsa siya sa drayber?	A: Nihangyo siya sa drayber.
Q: Unsa?	A: Mu hunong sa daplin.
Q: Ngano?	A: Kay manaug siya.
Q: Asa?	A: Sa dalan atubangan sa merkado.

5. Nitubag ang drayber nga dili mahimong muhunong sa daplin kay walay paradahan sa bus.

Q: Unsay tubag sa drayber?	A: Dili mahimong muhunong.
Q: Asa?	A: Sa daplin.
Q: Ngano?	A: Kay walay paradahan sa trak.

6. Niingon sab siya nga kung muhunong siya dakpon siya sa pulis.

Q: Unsa pa ang iyang giingon?	A: Niingon sab siya nga kung muhunong siya dakpon siya.
Q: Kinsa ang mudakop?	A: Ang pulis.

B. Expansion and Substitution:

1. Nia dinihi ang opisina.
 _____ dakong lamesa.
 _____ restawran.
 _____ akong kwarto.
 _____ nga dako.
2. Naa dinha ang klinika.
 _____ sa eskwelahan.
 _____ libreriya _____.
 _____ tupad sa opisina.
 _____ klase _____ sa prin-
 sipal.
3. Tua didto ang bukid.
 _____ nga berde.
 _____ dako.
 _____ bankong _____.
 _____ duol sa kapitolyo.
 _____ simbahang _____.

C. Repetition:

- Mulingkod ako dinihi.
 Asa ko mulingkod? Dinihi.
- Mubasa siya dinihi.
 Asa siya mubasa? Dinihi.
- Mutindog kami dinihi.
 Asa kami mutindog? Dinihi.
- Musayaw sila dinihi.
 Asa sila musayaw? Dinihi.
- Mukaon kamo dinihi.
 Asa kamo mukaon? Dinihi.
- Mukanta kita dinihi.
 Asa kita mukanta? Dinihi.
- Musulat siya dinha.
 Asa siya musulat? Dinha.
- Mudagan sila dinha.
 Asa sila mudagan? Dinha.
- Mulakaw kami dinha.
 Asa kami mulakaw? Dinha.

Muinom kita dinha.
 Asa kita muinom? Dinha.

Mutahi ka dinha.
 Asa ka mutahi? Dinha.

Musulti ako didto.
 Asa ako musulti? Didto.

Mupalit ka ug isda didto.
 Asa ka mupalit ug isda? Didto.

Mubasa siya didto.
 Asa siya mubasa? Didto.

Mulingkod kamo didto.
 Asa kamo mulingkod? Didto.

Mulaba kita didto.
 Asa kita mulaba? Didto.

D. Substitution and Question & Answer:

1. Mahimo bang mubasa dinhi? Oo, mahimo kaayo.
 _____ mukaon _____? Dili, dili gyud mahimo.
- _____ mutuon _____? Oo, mahimo kaayo.
 Dili, dili gyud mahimo.
- _____ musulat _____? Oo, mahimo kaayo.
 Dili, dili gyud mahimo.
- _____ musulti _____? Oo, mahimo kaayo.
 Dili, dili gyud mahimo.
2. Mahimo bang mupalit dinha? Oo, _____.
 Dili, _____.
- _____ mulingkod _____? Oo, _____.
 Dili, _____.
- _____ mutindog _____? Oo, _____.
 Dili, _____.
- _____ mulaba _____? Oo, _____.
 Dili, _____.
- _____ mutudlo _____? Oo, _____.
 Dili, _____.

3. Mahimo bang mukanta didto? Oo, _____.
 Dili, _____.
- _____ musayaw ____? Oo, _____.
 Dili, _____.
- _____ mutokar ____? Oo, _____.
 Dili, _____.
- _____ muhigda ____? Oo, _____.
 Dili, _____.
- _____ mulangoy ____? Oo, _____.
 Dili, _____.

E. Substitution and Conversion:

1. Actor Focus:

Mahimo bang mubasa ako ug libro dinihi?
 _____ siya _____ ?
 _____ sulat _____ ?
 _____ kita _____ ?
 _____ musulat _____ ?
 _____ kami _____ ?
 _____ dinha?

Goal Focus:

Mahimo bang basahon nako ang libro dinihi?
 _____ niya _____ ?
 _____ sulat _____ ?
 _____ nato _____ ?
 _____ sulaton _____ ?
 _____ namo _____ ?
 _____ dinha?

2. Actor Focus:

Mahimo bang mutuon kamo ug leksyon didto?
 _____ ako _____ ?
 _____ mutudlo _____ ?
 _____ siya _____ ?
 _____ "Math" _____ ?
 _____ mubasa _____ ?

Goal Focus:

Mahimo bang tun-an ninyo ang leksyon didto?
 _____ nako _____ ?
 _____ itudlo _____ ?
 _____ niya _____ ?
 _____ dinha? _____ ?
 _____ "Math" _____ ?
 _____ basahon _____ ?

F. Substitution and Expansion:1. Factual Mood:

Gibasa ni Rosa ang nobela.
 Gikuha _____.
 _____ sa estudyante _____.
 _____ sa libreriya.
 Gidagan _____.
 _____ ang libro _____.
 _____ kagabii.
 _____ niini _____.
 _____.

2. Non-Factual Mood:

Kantahan nila ang 'Si Pilemon'.
 _____ 'Itik-Itik'.
 Sayawon _____.
 _____ sa programa.
 Tukaron _____.
 _____ karong gabii.
 _____ niana _____.
 _____.

G. Substitution and Conversion:

1. Gibasa ni Rosa ang nobela kaniya.
 _____ sa babaye.
- Gibasa ni Rosa kaniya ang nobela.
 _____ sa babaye _____.
2. Gisulat ni Pedro ang sulat kanila.
 _____ sa mga lalake.

Gisulat ni Pedro kanilaang sulat.
sa mga lalake

3. Gidala ni Sebastian ang regalo kanako.

sa maestro.

Gidala ni Sebastian kanako ang regalo.

sa maestro _____.

4. Giluto ni Aurora ang paksiw para kanamo.

sa mga bata.

Giluto ni Aurora para kanamo ang paksiw.

sa mga bata ang paksiw.

5. Gikanta ni Pilita ang 'Guantanamera' kanato.

sa mga tawo.

Gikanta ni Pilita kanato ang 'Guantanamera'.

sa mga tawo _____.

H. Repetition and Conversion:

1. Gibasa niya ang nobela kang Pedro.
Gibasa niya kang Pedro ang nobela.

Gisulat niya ang sulat kang Tino ug Rico.
Gisulat niya kang Tino ug Rico ang sulat.

Gidala niya ang regalo kang Cristina.
Gidala niya kang Cristina ang regalo.

Giluto niya ang paksiw para kang Tilyang, Helen
ug kanako.
Giluto niya para kang Tilyang, Helen ug kanako
ang paksiw.

Gikanta niya ang 'Guantanamera' kang Buddy,
kanimo ug kanako.
Gikanta niya kang Buddy, kanimo ug kanako ang
'Guantanamera'.

2. Basahon ni Rosa ang nobela kaniya ugma.
Basahon ni Rosa kaniya ang nobela ugma.

Sulaton ni Pedro ang sulat kanila karong buntag.
Sulaton ni Pedro kanila ang sulat karong buntag.

Dad-on ni Sebastian ang regalo kanako sa alas
tres.
Dad-on ni Sebastian kanako ang regalo sa alas
tres.

Kantahon ni Pilita ang 'Guantanamera' kanato
unya.

Kantahon ni Pilita kanato ang 'Guantanamera'
unya.

3. Basahon niya ang nobela kang Pedro.
Basahon niya kang Pedro ang nobela.

Sulaton niya ang sulat kang Tino ug Rico.
Sulaton niya kang Tino ug Rico ang sulat.

Dad-on niya ang regalo kang Cristina.
Dad-on niya kang Cristina ang regalo.

Lutoon niya ang paksiw para kang Tilyang,
Helen ug kanako.
Lutoon niya para kang Tilyang, Helen ug kanako
ang paksiw.

Kantahon niya ang 'Guantanamera' kang Buddy,
kanimo ug kanako.

Kantahon niya kang Buddy, kanimo ug kanako ang
'Guantanamera'.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Para! Para! - 'Stop! Stop!'

A call to bring a transportation vehicle to a halt. Another common method is to project a 'Psst! Psst!' or to bang the outside wall of the bus with one's open hand (through the window).

Sus! - Sus, kadugay pa diay.

Sus is short for Hesus 'Jesus'. The use of the word, however, does not connote cursing or blasphemy.

dad-on - [dala] + (-on) 'bring the ...'

dakpon - [dakop] + (-on) 'catch the ..., arrest'

[para] + kanako - Giluto niya ang paksiw para kanamo.

[para] and [alang] 'for' are frequently used with the 4th set of personal pronouns, kanako-class to mark the beneficiary of the action.

[Kang] / [sa]

As oblique case markers, they identify the recipient or beneficiary of an action. [Kang] is used before personal names and [sa] before general nouns.

Gibasa ni Pedro ang sulat kang Jose.
sa bata.

Their other function is to indicate possession when the constituent construction precedes the topic.

Kang Pedro kini. This is Pedro's.
Sa bata the child's.

Demonstrative Pronouns: dinhi-class

diri - 'here' (nearest to speaker)

dinhi - 'here' (near to speaker and hearer)

dinha - 'there' (near to hearer)

didto - 'over there' (far from both speaker and hearer; also used for referents out of sight from both principals)

This set of locational demonstrative pronouns answers the interrogative diin? 'where'

Compound Demonstrative Pronouns:

dia diri

nia dinhi

naa dinha

tua didto

The dinhi-class co-occurs (without time meaning) with the nia-class as the second member of the constituent construction. This particular construction is used for emphasis.

Pseudo-Verb: Mahimo 'can', 'able to', 'possible'
 Like the first two pseudo-verbs, gusto and kinalang, mahimo co-occurs with the Non-Factual form of the verb, e.g.

Mahimo bang mubasa ako ug libro?
 Mahimong magluto si Clara sa kusina.
 Mahimo bang tun-an nimo ang leksyon?
 Mahimo bang basahon nako ang nobela?

Summary: Sentence Patterns

1.

'Predicate'	'Complement'	'Topic'	'Complement'
'Verb'	'N/Pron (Actor)'	'N (Dir Obj)' ^(Ind)	'N/Pron Obj'
Gibasa	[ni/sa]-phrase	ang libro	[kang/sa]-
Basahon	'nako-class 3rd set	sulat	phrase
		nobela	kanako-class
			4th set

a.

'Predicate'	'Complement'	'Complement'	'Topic'
'Verb'	'N/Pron (Actor)'	'N/Pron Obj'	'N (Dir Obj)' ^(Ind)
Gibasa	[ni/sa]-phrase	[kang/sa]-	ang libro.
Basahon	'nako-class 3rd set	phrase	sulat.
		'kanako-class'	nobela.
		'4th set'	

b.

	'Complement'
Patterns	'(Time)'
1 or la	karong buntag.
	unya.
	ganina.

LESSON 25A

Structural Content: Demonstrative Pronouns: nganhi-class

Setting: Rosa and her friend run into each other and talk about Holy Week in Bantayan.

Nagkasugat si Rosa ug ang iyang amiga ug nag-hisutay bahin sa Semana Santa sa Bantayan .

I. DIALOGUE

Rosa, where will you spend Holy Week?

A: Rosa, asa kamo magsemana santa?

In Bantayan.

B: Ngadto sa Bantayan.

That's far away!
Why there, why not spend it here in the city?

A: Kalayo gyud! Nganong ngadto man, nganong di man lang nganhi sa syudad?

Because Holy Week (celebration) in Bantayan is very pretty. There are many (religious) floats in the procession on Holy Thursday.

B: Kay nindot kaayo ang semana santa didto sa Bantayan. Daghan kaayong karo sa prosesyon sa Hwebes Santos.

What about Good Friday, are there a lot, too?

A: Sa Byernes Santo, daghan ba sab?

Yes, much more than on Holy Thursday.

B: Oo, mas daghan kay sa Hwebes Santos.

Could I go with you?

A: Makauban ba ko ninyo ngadto?

Certainly.

B: Segurado.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Rosa, where will you spend Holy Week?

A: Rosa, asa kamo magsemana santa?

- where you (plural) asa kamo
 Week Holy (mag)semana santa
- In Bantayan. B: Ngadto sa Bantayan.
- over there ngadto
 in Bantayan [sa] Bantayan
- That's far away! A: Kalayo gyud! Nganong
 Why there, why not ngadto man, nganong dili
 spend it here in the man lang nganhi sa
 city? syudad?
- how far [really] (ka)layo [gyud]
 why over there [tell me] ngano(ng) ngadto [man]
 why not ngano(ng) dili
 just here [man] [lang] nganhi
 in city [sa] syudad
- Because Holy Week B: Kay nindot kaayo ang
 (celebration) in semana santa didto sa
 Bantayan is very Bantayan. Daghan kaayong
 pretty. There are karo sa prosesyon sa
 many (religious) Hwebes Santo.
 floats in the proces-
 sion on Holy Thursday.
- because pretty very kay nindot kaayo
 the Week Holy [ang] semana santa
 over there in Bantayan didto [sa] Bantayan
 many very floats daghan kaayo(ng) karo
 in procession [sa] prosesyon
 on Thursday Holy [sa] Hwebes Santo
- What about Good A: Sa Byernes Santo, daghan
 Friday, are there a ba sab?
 lot, too?
- on Friday holy [sa] Byernes Santo
 many also daghan [ba] [sab]
- Yes, much more than B: Oo, mas daghan kay sa
 on Holy Thursday. Hwebes Santo.
 yes more many oo, mas daghan
 than on Thursday Holy kay [sa] Hwebes Santo
- Could I go with you? A: Makauban ba ko ninyo
 can accompany I (maka)uban [ba] ko
 you (pl) over there ninyo ngadto
- Certainly. B: Segurado.

III. VOCABULARY LIST

adto	over there
ampo	pray; repent, apologize
anha	there
anhî	here
bola	play ball
kamisadentro	dress shirt
kuyog	companion
daro	farm, plow
hisgut	mention (in passing), talk about
Ininglis	English
Insik	Chinese
(pang)adye	pray; prayer
prosesyon	procession (religious)
sastre	tailor
segurado	certainly, surely; definitely
sugat	meet, welcome
tsorisó	sausage
tugon	place an order, as of goods; send/leave a message

IV. DRILLS

A. Repetition:

Muanhi <u>dinihi</u> si Rosita.	Muanhi <u>nganhi</u> si Rosita.
Muanha dinha sila si Rosita.	Muanha nganha sila si Rosita.
Muádto didto si Jose.	Muadto ngadto si Jose.
Mupadulong dinihi kami si Jose.	Mupadulong nganhi kami si Jose.
Magdala dinha ug pagkaon si Inday.	Magdala nganha ug pagkaon si Inday.
Magpalit didto ug sud-an kamo si Inday.	Magpalit ngadto ug sud-an kamo si Inday.
Magtugon dinihi ug sinina ang maestra.	Magtugon nganhi ug sinina ang maestra.
Magtahi dinha ug kamisa-dentro ang sastre.	Magtahi nganha ug kamisa-dentro ang sastre.
Mangadto kami didto.	Mangadto kami ngadto.
Mangaon sila dinihi.	Mangaon sila nganhi.
Manglakaw kita dinha.	Manglakaw kita nganha.
Manginom kamo didto.	Manginom kamo ngadto.

B. Substitution: Movable Slot

Mupaingon kami ngadto sa Bantayan.
 Mupadulong _____.
 _____ sila _____.
 _____ nganhi _____.
 _____ ato.
 _____ inyo.
 Muanghai _____.
 Mamisita _____.
 _____ nganha _____.
 Mangadye _____.
 _____ simbahan.
 Mag-ampo _____.
 _____ ngadto _____.
 _____ prosesyon.
 _____ didto _____.

C. Transformation and Question & Answer:

1. Manguban kami.

Kinsay manguban?	Kami.
Sa unsa?	Prosesyon.
Unsang prosesyon?	Semana Santa.
Anus-a?	Byernes Santo.
Asa?	Ngadto sa Bantayan.

Manguban kami sa prosesyon sa semana santa sa
 Byernes Santo ngadto sa Bantayan.

2. Mamrosesyon sila.

Mag-unsa sila?	Mamrosesyon.
Si kinsa?	Sila si Ana.
Asa?	Nganhi.
Anus-a?	Karong gabii.
Ngano man?	Kay Hwebes Santo man.

Mamrosesyon sila si Ana nganhi karong gabii
 kay Hwebes Santo man.

3. Manimba kita.

Mag-unsa kita?	Manimba.
Kinsay atong kuyog?	Kita si Pedro.
Asa?	Nganha sa Santo Niño.
Anus-a?	Sa sunod Sabado.
Ngano man?	Kay pyesta ni San Vicente.

Manimba kita si Pedro nganha sa Santo Niño sa sunod Sabado kay pyesta ni San Vicente.

4. Magbola kamo si Juan.

Kinsay magbola?	Kamo si Juan.
Asa?	Dinhi sa plasa.
Unsang plasaha?	Ni Rizal.
Anus-a?	Ugma sa buntag.

Magbola kamo si Juan dinhi sa plasa ni Rizal ugma sa buntag.

5. Magsulat ako.

Mag-unsa ka?	Magsulat ako.
Unsa?	Leksyon.
Sa unsa?	Ininglis.
Asa?	Didto sa eskwelahan.

Magsulat ako ug leksyon sa Ininglis didto sa eskwelahan.

D. Expansion:

1. Magdula kamo.

_____ si Berto.
_____ ug bulan-bulan.
_____ dinhi.

2. Magdaro ang mag-uuma.

_____ ngadto.
_____ sa uma.
_____ ni Don Pedro.
_____ ugma.

3. Mamasiyo sila.

_____ si Ditang.
_____ nganha.
_____ sa plasa.
_____ ni Bonifacio.
_____ karong hapon.

4. Mamalit ang mga PCV.

_____ ug panapton.
_____ didto.

_____ sa tindahan.

_____ sa Insik.

_____ sa Magallanes.

5. Manahi kita.

_____ si Vida.

_____ ug sayo.

_____ nganhi.

_____ sa kwarto.

_____ ni

Terry.

_____ sa dormitoryo.

6. Mangarbun kami.

_____ si Tina.

_____ ug tsoriso.

_____ dinha.

_____ sa Ramos

Supermarket.

_____ sa alas otso.

_____ ugma sa buntag.

E. Comprehension:

Nagkasugat si Rosa ug ang iyang amiga ngadto sa Magallanes. Nagkahisgutay sila bahin sa semana santa. Gipangutana si Rosa sa iyang amiga kung asa siya magsemana santa. Gitubag kini ni Rosa nga ngadto sa Bantayan kay nindot kaayo ang semana santa didto kay daghan kaayo ug karo sa prosesyon sa Hwebes ug Byernes Santo.

Pangutana:

Nagka-unsa si Rosa ug ang iyang amiga usa ka adlaw niana?

Diin sila nagkasugat?

Unsay gipangutana sa amiga ni Rosa?

Unsay gitubag ni Rosa?

Nganong ngadto man?
Kay ngano pa?

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

- Semana Santa - Holy Week; the religious observance of Holy Week
- Hwebes Santo - Maundy Thursday/Holy Thursday
- Byernes Santo - Good Friday
- karo/karosa - floats in a religious procession bearing the statues of saints. These are brightly lit with candles and lightbulbs and gaily decorated with fresh and/or paper flowers.
- bulan-bulan - a game of tag between two camps played within large squares drawn on the ground; so called because it is usually played when the moon bulan is full and the night is bright enough to see the lines drawn on the ground.
- karbun - a section in Cebu city near the wharf where a large market is located. Because of this, the term karbun is now used to refer to this particular market. Hence, when verbalized, mangarbun means 'to go marketing'.

Verbal Affix: (maN-) of the (mag-) class,
progressive aspect
non-factual mood

As used in this lesson, the verbal affix (maN-) indicates plurality of the action and the actor, e.g.

Mangadto <u>kami</u> didto.	'We will go there.'
Mangarbun ako ugma.	'I will go marketing (for various articles) tomorrow.'

The verbal affix (*maN-*) takes various forms when affixed to the verb base, depending on the initial sound of the word, e.g.

(<i>maN-</i>) + [bisita]	=	<u>mamisita</u>
(<i>maN-</i>) + [simba]	=	<u>manimba</u>
(<i>maN-</i>) + [karbun]	=	<u>mangarbun</u> .

Verbal Affix: (*nagka-*) of the (*magka-*) class,
progressive causa-
tive aspect
factual mood

(*Nagka-*) is a compound verbal affix signifying an action that occurs accidentally, e.g.

nagkasugat 'met accidentally' or 'happened to meet'

Verbal Affix: (*nagka- -ay*) of the (*magka- -ay*) class,
progressive re-
ciproc al aspect
Factual mood

A compound verbal affix indicating a reciprocal action that occurs accidentally, e.g.

nagkasultihanay 'happened to speak to each other or to one another'

Demonstrative Pronouns: nganhi-class

ngari 'here' (nearest to speaker)

nganhi 'here' (near to both speaker and hearer)

nganha 'there' (near to hearer)

ngadto 'over there' (far from both speaker and hearer; also used for referents out of sight from both principals)

The use of the nganhi-class indicates movement toward the destination and implies that the mood is non-factual.

Supplementary Materials
Lessons 23-25A

I. Dialogue

A: Elsa, dia dinihi ang blusang akong gitahi para kung Rita.
B: Muanhi ba siya dinihi?
A: Niingon siya gabii nga muagi siya dinihi paingon sa lungsod.
B: Pila ang lukat?
A: Ang singil nako niya ₢3.00 na lang kay suki nako siya. Pero didto sa lungsod ang lukat mga ₢5.00.

Vocabulary:

lukat	payment for services done, fee
muanhi	to come here
singil	charge (an amount)
suki	regular customer (also: habitue)

Pangutana:

1. Unsa ang gitahi sa mananahi?
2. Para kung kinsa?
3. Unsa ang giingon ni Rita sa mananahi?
4. Asa si Rita paingon?
5. Unsa ang gipangutana ni Elsa sa mananahi?
6. Pila ang singil sa mananahi niya?
7. Ngano man?
8. Pila ang lukat sa lungsod?

II. Narrative

- #1. Sa Pilipinas ang bulan sa Mayo mao ang bulan sa mga bulak ug mga pyesta. Giselebrar sa mga tawo ang 'Flores de Mayo' gikan sa sinugdanan sa Mayo hangtud sa katapusan.

Adlaw-adlaw hatagan sa mga bata ang Mahal nga Birhen ug mga bulak ug pangadyeon nila ang litaniya para sa Birhen, ug kantahon sab nila ang mga kantang relihyoso.

Vocabulary:

giselebrar	is being celebrated
hatagan	give
pangadyeon	to pray (to)
sinugdanan	beginning

Pangutana:

1. Unsay mahitabo sa bulan sa Mayo?
2. Unsa ang giselebrar sa mga tawo?
3. Kanus-a?
4. Mag-unsa ang mga bata?
5. Unsaon nila ang mga bulak?
6. Unsay ilang pangadyeon?
7. Unsa pa sab ang ilang buhaton?

- #2. Ang 'Misa de Gallo' musugod ug sayo sa buntag gikan sa Disyembre 17 hangtud sa Disyembre 24. Gitawag kini ug 'Misa de Gallo' kay sa kinatsila ang buot ipasabot sa 'gallo' manok tungod kay sa kasayo sa misa madungog ang putak sa mga manok.

Sa Disyembre 24 ang misa musugod sa alas onse sa gabii aron inighuman alas dose na. Inighuman sa misa, muuli ang mga tawo sa ilang balay ug didto mukaon sila ug 'Noche Buena', ang pagpangaon sa tungang gabii human sa misa.

Vocabulary:

buot ipasabot	what it means
kinatsila	in Spanish, in the Spanish language
inighuman	when it's over
pagpangaon	meal
putak	crowing (N)

Pangutana:

1. Kanus-a musugod ang 'Misa de Gallo'?
2. Kanus-a ang sinugdanan?
3. Kanus-a ang katapanan?
4. Nganong gitawag kini ug 'Misa de Gallo'?
5. Unsay mahitabo sa Disyembre 24?
6. Unsang orasa mahuman ang misa sa Disyembre 24?
7. Inighuman sa misa, mag-unsafe ang mga tawo?
8. Unsa ang 'Noche Buena'?

III. Dialogue

A: Pastilan, hapit na ang alas kwatro. Hoy, Ramon ug Pilita, mata na kamo.

B: Usa pa, katulgong pa ako.

A: Duol-duol na ang alas kwatro y medya. Kinahanglan tua kita sa simbahan.

C: Lisud-lisud kinining 'Misa de Gallo' da, sayo-sayohon ang pagmata ug tugnaw-tugnaw sab.

A: Daghan pa kamo ug reklamo. Kung gusto kamong musimba, dali-dalia ang pag-ilis. Kung dili, biyaan ko kamo.

Vocabulary:

katulgong	sleepy
dali-dalia ang	(imperative) dress quickly
pag-ilis	
gipukaw	to wake up (somebody)
hapit	nearly, almost
mata	wake up, awaken
pastilan	oh my goodness!
reklamo	complaint
sayo-sayohon ang	to wake up early
pagmata	

Pangutana:

1. Kinsay gipukaw sa inahan?
2. Ngano man?

3. Unsay gitubag ni Ramon?
4. Unsang ilang adtoan?
5. Para unsa?
6. Unsay gireklamo nila ni Pilita ug ni Ramon sa ilang inahan?

LESSON 26

Structural Content: Nominalizing Affixes:
Vbase + (-an)
Vbase + (-anan)
Verb: (-an) class
Focus: Benefactive/
Locative
Mood : Factual and
Non-Factual
Aspect: Neutral

Setting: Ramon's friend asks him for the time.
He's late for his destination.

Nangutana ang amiga ni Ramon kaniya sa oras.
Ulahi na siya sa iyang adtoan.

I. DIALOGUE

Ramon, what time is it A: Ramon, unsang orasa na?
now?

Nine-thirty. B: Alas nuybe y medya.

Is that so? I'm late already. A: Mao ba? Ulahi na ako.

What for? B: Ngano man?

I have to go somewhere. A: Duna ako y adtoan.
I'll be back. Mubalik ra ako.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Ramon, what time is it now? A: Ramon, unsang orasa na?

what time already unsa(ng) oras(a)
[na]

Nine-thirty. B: Alas nuybe y medya.

Is that so? I'm late already. A: Mao ba? Ulahi na ako.

really late already I [mao] [ba]
ulahi [na] ako

What for?	B: Ngano man?
why [tell me]	ngano [man]
I have to go somewhere. I'll be back later.	A: Duna akyo adtoan. Mubalik ra ako.
have I place to go to. return [just] I	duna akyo(y) adto(an) (mu)balik [ra] ako

III. RELATED UTTERANCES

late, tardy	awahi
early	sayo
I'll be late.	Maulahi ako.
I'll be early.	Musayo ako.
Don't wait for me.	Ayaw kog hulata.

IV. VOCABULARY LIST:

andam	prepare, get ready
balos	answer, reply
bilding	building
estorya	converse, tell a story/ an anecdote
impunto	punctual, on the dot, exactly
mutsatsa	maid, servant (from the Spanish <u>muchacha</u> 'girl')
sopa	sofa, couch
	...
adtoan	destination
adtoanan	place to go to
kan-anan	dining room
kan-ananan	something to eat on, place to eat
katulganan	place to sleep
dulaan	toy, plaything
dulaanan	something to play with; place to play, playground
higdaan	bed, something to lie on
higdaanan	something to lie on, place to lie down
langoyanan	place to swim

lingkoranan	something to sit on, chair; place to sit
pahulayanan	place to rest
palitanan	place to buy, store
puloy-anan	place to live or reside, house/home
sulatanan	place to write, e.g. desk
sulatananan	something to write on, e.g. paper; place to write
tun-anan	something to study, lesson;
tun-ananan	place to study

V. DRILLS

A. Repetition and Expansion:

1. Nagdali si Ramon.

_____ kay ulahi na siya.
 _____ sa iyang
 "appointment".

_____ sa alas nuybe-traynta sa buntag.

_____ uban sa iyang maestro.

_____ sa "administration" bilding.

2. Nakit-an niya ang iyang amigo.

_____ si Ruben.
 _____ sa gawas sa
 bilding.
 _____ nagtindog

_____ nagsulti sa usa ka babaye.

_____ gwapang
 _____.

3. Nihunong si Ramon.

_____ aron mangutana kay Ruben unsay
 orasa.
 _____ ug nitubag siya.

_____ nga alas nuybe-traynta.

impunto na.

4. Si Ruben gustong muestorya.

_____ pero niingon si Ramon kaniyang dili mahimo.

_____ kay ulahi na siya.

_____ sa iyang "appointment".

_____ uban sa iyang maestro.

B. Comprehension:

1. Nagdali si Ramon kay ulahi na siya sa iyang "appointment" sa alas nuybe-traynta sa buntag uban sa iyang maestro sa "administration" bilding.

Q: Nganong nagdali si Ramon? A: _____

Q: Unsang orasa ang iyang "appointment"? A: _____

Q: Uban kang kina? A: _____

Q: Asa? A: _____

2. Nakit-an niya ang iyang amigo si Ruben nagtindog sa gawas sa bilding ug nagsulti sa usa ka gwapang babaye.

Q: Kinsay iyang nakitan? A: _____

Q: Nag-unsa siya? A: _____

Q: Diin? A: _____

Q: Nag-unsa pa siya? A: _____

Q: Kang kinsa? A: _____

3. Nihunong si Ramon aron mangutana kay Ruben unsay orasa ug nitubag siya nga alas nuybe-traynta impunto na.

- Q: Nag-unsa si Ramon? A: _____
 Q: Ngano man? A: _____
 Q: Kang kinsa? A: _____
 Q: Unsa ang tubag ni Ruben? A: _____

4. Si Ruben gustong muestorya pero niingon si Ramon kaniyang dili mahimo kay ulahi na siya sa iyang "appointment" uban sa iyang maestro.

- Q: Unsa ang gusto ni Ruben? A: _____
 Q: Unsa ang tubag ni Ramon? A: _____
 Q: Ngano man? A: _____
 Q: Para sa unsa? A: _____

C. Repetition:

Duna akoy adtoanan.
 Duna akoy puloy-anan.
 Duna kay higdaanan.
 Duna kay pahulayanan.

 Wala siyay katulganan.
 Wala siyay tun-ananan.
 Wala siyay sulatanan.
 Wala kamiy palitanan sa sigarilyo.
 Wala kamiy dulaanan sa eskwelahan.
 Wala kamiy lingkoranan sa kwarto.

D. Substitution: Movable Slot

1. Duna na akoy adtoanan karon.
 _____ puloy-anan _____.
 _____ ka na bay higdaanan?
 _____ ugma?
 _____ pahulayanan?
 _____ langoyanan ____?
2. Wala siyay katulganan unya.
 _____ tuan-ananan _____.
 _____ sulatanan _____.
 _____ kamiy _____.
 _____ palitanan sa sigarilyo.
 _____ gahapon.

_____ dulaanan ganina.
 _____ sa eskwelahan.
 _____ lingkoranan _____.

E. Conversion:

1. Example: Giadtoan nako ang restawran.
 Giadtoan ba nako ang restawran?

Gihigdaan nako ang higdaanan.

?

Gipahulayan niya ang banig sa katre.

?

Gilutoan nila ni Roberto ang bag-ong kusina.

?

Gipuy-an nimo ang dakong balay.

?

Gilimpyohan sa mga bata ang kwarto.

?

Gibaslan nato ang lalake.

?

Gisultian ninyo ang maestra.

?

Gisulatan sa mga estudyante ang ilang maestra.

?

2. Example: Giadtoan nako ang restawran.
 Akong giadtoan ang restawran.

Gihigdaan nako ang higdaanan.

Gipahulayan niya ang banig sa katre.

Gilutoan nato ang bag-ong kusina.

Gipuy-an nimo ang dakong balay.

Gilimpyohan namo ang kwarto.

Gibaslan nato ang lalake.

Gisultian nila ang gwapang maestra.

Gisulatan ninyo ang lamesa.

F. Substitution: Movable Slot:

Gipuy-an niya ang bag-ong balay.

_____ ni Rosa _____.

_____ dakong _____.

_____ nila ni Roberto _____.

_____ kusina.

Gilimpyohan _____.

_____ sa mga bata _____.

_____ mutsatsa _____.

_____ kwarto.

_____ gamayng _____.

Gisulatan sa mga estudyante ang ilang maestra.

Gisultian _____.

_____ amigo.

Gibaslan _____.

_____ lalake _____ iyang _____.

_____ babaye _____.

_____ bana.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

nakit-an - [(na)kita] + (-an) 'was/were seen'

baslan - [balos] + (-an) 'will answer'

Nominalizing Affixes: (-an) and (-anan)

A V base in combination with the non-verbal affixes (-an) or (-anan) designates:

- 1) the article or instrument with which the action is performed, e.g.

dula 'play' dulaan 'plaything/toy'

tuon 'study' tun-anan 'something to study/lesson'

- 2) a place specifically designated for a particular action, e.g.

sayaw 'dance' sayawan 'dance hall'

simba 'worship' simbahang 'church'

tanom 'plant' tanaman 'garden'

- 3) the place where an action occurs, e.g.

palit	'buy'	palitanan	'store'
langoy	'swim'	langoyanan	'place to swim'

Verb: (-an) class

Focus: Locative /Benefactive

Mood: Factual (gi- -an)

Non-Factual (-an)

Aspect: Neutral

The (-an) class as used in the drills has two functions:

1. It indicates a Locative Focus construction where the topic of the sentence is the place where the action occurs, e.g.

Giadtuan nako ang restawran.
'I went to the restaurant.'

Gihigdaan ni Pedro ang katre.
'Pedro lay down on the bed'.

Giadtoan ko si Pedro.
'I went to Pedro'.

2. It designates a Benefactive Focus construction when the recipient/beneficiary of an action is the topic, e.g.

Gisulatan sa mga estudyante ang maestra.
'The students wrote to the teacher'.

Gisultian nako ang akong amigo.
'I talked to my friend.'

Summary: Sentence Patterns:

1.	' Predicate'	Topic	' Predicate
		Noun/Pronoun	'N (Dir Obj)
	Duna	[ang/si]-phrase,	-y adtoanan.
	Wala	<u>ako</u> -class	tun-anan.
		1st set	higdaanan..

2. Locative Focus

Predicate	Complement	Topic
Verb	'N/Pron (Actor)	'Place N (Dir Obj)
Giadtoan	[ni/sa]-phrase	ang balay.
	'nako-class	merkado.
	3rd set	simbahani.

a.	Predicate	Topic
	'Pronoun + Linker' 'Verb	'Place N (Dir Obj)'
	ako-class	giadtoan, ang balay.
	* (-ng)	
	2nd set	merkado.
		simbahani.

3. Benefactive Focus

Predicate	Complement	Topic
Verb	'N/Pron (Actor)	'N/Pron (Recipient)
Gisultian	[ni/sa]-phrase	ang maestra.
Gisulatan	'nako-class	si Rosa.
	3rd set	ako-class
		1st set

LESSON 27

Structural Content: Existential Form: May
Negation: Wala

Setting: Two PCVs are talking about their classes. Nagsultihanay ang duha ka PCV bahin sa ilang klase.

I. DIALOGUE

How many students are there in your class? A: Pilay eskwela sa imong klase?

Which class? B: Unsang klaseha?

Your first-grade class. A: Ang imong klaseng primer grado.

There are about forty, I think. B: May mga kwarenta tingali. I think.

My gosh! That's a lot! A: Sus! Kadaghan man diay!

Do you also have a first-grade class? B: May klase ka ba sab nga primer grado?

No, not now but I'll probably have one next year. A: Wala karon, pero may naa tingali sa sunod tuig.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

How many students are there in your class? A: Pilay eskwela sa imong klase?

how many pupil in your class pila(y) eskwela [sa] imo(ng) klase

Which class? B: Unsang klaseha?

what class unsa(ng) klase(ha)

Your first-grade class. A: Ang imong klaseng primer grado.

your class first grade [ang] imo(ng) klase(ng) primer grado

There are about forty, I think.	B: May mga kwarenta tingali.
there are approximately forty I think	may [mga] kwarenta tingali
My gosh! That's a lot!	A: Sus! Kadaghan man diay!
how many [you don't say!]	(ka)daghan [man] [diay]
Do you also have a first-grade class?	B: May klase ka ba sab nga primer grado?
have class you also that's first grade	may klase ka [ba] [sab] [nga] primer grado
No, not now but I'll probably have one next year.	A: Wala karon, pero may naa tingali sa sunod tuig.
not now but have maybe in following year	wala karon may naa tingali [sa] sunod tuig

III. VOCABULARY LIST

balkon	balcony, porch
kama	bed, bed mattress
mayor	mayor (of a town or city)
primer/primero	first
tenyente del baryo	barrio lieutenant

IV. DRILLS

A. Repetition:

May adtoanan ako.
 May puloy-anan ako.
 May higdaanan ka.
 May pahulayanan ka.
 May katulganan siya.
 May tun-ananan siya. (tun-anan)
 May sulatananan kami. (sulatanan)
 May palitanan kami sa sigarilyo.
 May dulaanan kita sa eskwelahan.
 May lingkoranan kita sa kwarto.

B. Substitution: Movable Slot

May pahulayanan na ako karon.
 _____ higdaan _____.
 _____ puloy-anan _____.
 _____ kami _____.
 _____ ugma.
 _____ tun-ananan _____.
 _____ karong hapon.
 _____ sila _____.
 _____ katulganan _____.
 _____ unyang gabii.

C. Expansion:

1. May pahulayanan.

_____ ako.
 _____ karon.
 _____ dayon.
 _____ sa baryo.
 _____ sa Bunakan.

2. May tun-anan.

_____ kami.
 _____ ugma.
 _____ sa alas nuybe.
 _____ sa gabii.
 _____ sa
 atong eskwelahan.

D. Repetition and Conversion:

Affirmative:

1. May puloy-anan ako. Wala akoy puloy-anan.
- May higdaanan ka. Wala kay higdaanan.
- May pahulayanan siya. Wala siyay pahulayanan.
- May katulganan sila. Wala silay katulganan.
- May tun-anan kamo. Wala kamoy tun-anan.
- May sulatanan kami. Wala kamiy sulatanan.
- May dulaanan kita. Wala kitay dulaanan.

Negative:

May asawa si Pedro.	Wala si Pedroy asawa. Walay asawa si Pedro.
May bana si Maria.	Wala si Mariay bana. Walay bana si Maria.
May kwarta ang PCT.	Wala ang PCTy kwarta. Walay kwarta ang PCT.
May kwarto ang maestro.	Wala ang maestroy kwarto. Walay kwarto ang maestro.
May awto ang "Country Director".	Wala ang "Country Director" ug awto. Walay awto ang "Country Director".
May libro ang doktor.	Wala ang doktor ug libro. Walay libro ang doktor.
May kabaw ang magbabaul.	Wala ang magbabaul ug kabaw. Walay kabaw ang magbabaul.
May dyip si Miguel.	Wala si Miguel ug dyip. Walay dyip si Miguel.
2. May puloy-anan ba ako?	Wala ba akoy puloy-anan?
May higdaanan ka ba?	Wala ka bay higdaanan?
May pahulayanan ba siya?	Wala ba siyay pahulayanan?
May katulganan ba sila?	Wala ba silay katulganan?
May tun-anan ba kami?	Wala ba kamoy tun-anan?
May sulataanan ba kami?	Wala ba kamiy sulataanan?
May dulaaan ba kita?	Wala ba kitay dulaaan?
May asawa ba si Pedro?	Wala ba si Pedroy asawa? Wala bay asawa si Pedro?
May bana ba si Maria?	Wala ba si Mariay bana? Wala bay bana si Maria?
May kwarta ba ang PCT?	Wala ba ang PCTy kwarta? Wala bay kwarta ang PCT?
May kwarto ba ang maestro?	Wala ba ang maestroy kwarto? Wala bay kwarto ang maestro?
May awto ba ang "Country Director"?	Wala ba ang "Country Director" ug awto? Wala bay awto ang "Country Director"?

May libro ba ang doktor?	Wala ba ang doktor ug libro? Wala bay libro ang doktor?
May kabaw ba ang magbabaul?	Wala ba ang magbabaul ug kabaw? Wala bay kabaw ang magbabaul?
May dyip ba si Miguel?	Wala ba si Miguel ug dyip? Wala bay dyip si Miguel?

E. Question and Answer:**1. Affirmative Questions and Responses to them:**

May puloy-anan ba ako?	Oo, may puloy-anan ka. Wala, wala kay puloy-anan.
May higdaanan ka ba?	Oo, may higdaanan ako. Wala, wala koy higdaanan.
May pahulayanan ba siya?	Oo, may pahulayanan siya. Wala, wala siyay pahulayanan.
May katulganan ba sila?	Oo, may katulganan sila. Wala, wala silay katulganan.
May tun-anan ba kami?	Oo, may tun-anan kami. Wala, wala kamiy tun-anan.
May sultanan ba kami?	Oo, may sultanan kami. Wala, wala kamoy sultanan.
May dulaanan ba kita?	Oo, may dulaanan kita. Wala, wala kitay dulaanan.
May asawa ba si Pedro?	Oo, may asawa siya. Wala, wala siyay asawa./ Wala, walay asawa si Pedro.
May bana ba si Maria?	Oo, may bana siya. Wala, wala siyay bana./ Wala, walay bana si Maria.
May kwarta ba ang PCT?	Oo, may kwarta siya. Wala, wala siyay kwarta./ Wala, walay kwarta ang PCT.
May kwarto ba ang maestro?	Oo, may kwarto siya. Wala, wala siyay kwarto./ Wala, walay kwarto ang maestro.

May awto ba ang "Country Director"	Oo, may awto siya. Wala, wala siyay awto./ Wala, walay awto ang "Country Director".
May libro ba ang doktor?	Oo, may libro siya. Wala, wala siyay libro./ Wala, walay libro ang doktor.
May kabaw ba ang magbabaul?	Oo, may kabaw siya. Wala, wala siyay kabaw./ Wala, walay kabaw ang magbabaul.
May dyip ba si Miguel?	Oo, may dyip siya. Wala, wala siyay dyip./ Wala, walay dyip si Miguel.

2. Negative Questions and Responses to them:

Wala ba akoy puloy- anan?	Oo, wala kay puloy-anan. Oo, may puloy-anan ka.
Wala ka bay higdaanan?	Oo, wala koy higdaanan. Oo, may higdaanan ako.
Wala ba siyay pahula- yanan?	Oo, wala siyay pahulayanan. Oo, may pahulayanan siya.
Wala ba silay katulganan?	Oo, wala silay katulganan. Oo, may katulganan sila.
Wala ba kamoy tun-anan?	Oo, wala kamiy tun-anan. Oo, may tun-anan kami.
Wala ba kamiy sulata- nan?	Oo, wala kamoy sulatanan. Oo, may sultanan kamo.
Wala ba kitay dula- anan?	Oo, wala kitay dulaanan. Oo, may dulaanan kita.
Wala bay asawa si Pedro?	Oo, wala siyay asawa./ Oo, walay asawa si Pedro. Oo, may asawa siya.
Wala bay bana si Maria?	Oo, wala siyay bana./ Oo, walay bana si Maria. Oo, may bana siya.

Wala bay kwarta ang
PCT?

Oo, wala siyay kwarta./
Oo, walay kwarta ang PCT.
Oo, may kwarta siya.

Wala bay kwarto ang
maestro?

Oo, wala siyay kwarto./
Oo, walay kwarto ang
maestro.
Oo, may kwarto siya.

Wala bay awto ang
"Country Director"?

Oo, wala siyay awto./
Oo, walay awto ang "Coun-
try Director".
Oo, may awto siya.

Wala bay libro ang
doktor?

Oo, wala siyay libro./
Oo, walay libro ang doktor.
Oo, may libro siya.

Wala bay kabaw ang
magbabaul?

Oo, wala siyay kabaw./
Oo, walay kabaw ang mag-
babaul.
Oo, may kabaw siya.

Wala bay dyip si
Miguel?

Oo, wala siyay dyip./
Oo, walay dyip si Miguel.
Oo, may dyip si Miguel.

F. Expansion:

1. May adtoanan ako.

_____ sa syudad.
_____ karong gabii.
_____ uban ni Juan.

2. May puloy-anan ako.

dakong _____.
_____. sa baryo.
_____. daplin sa dagat.
kada ting-init.

3. May pahulayanan ka.

_____ sa balay.
_____ nako.
_____ kanunay.
_____ kung nia ka.

4. May palitanan kami.

_____ sa sigarilyo.

_____ sa hotel.

_____ nga tua
sa lungsod.

5. May lingkoranan ang mga bata.

_____ sa eskwelahan.

_____ ilang _____
dakong _____.

_____.

G. Conversion and Substitution:

Giadtoan nako ang syudad kagabii.

Adtoan _____ karong gabii.

Gipuy-an nako ang hotel sa niaging semana.

Puy-an _____ karong Domingo.

Gipahulayan nimo ang balay nako sa niaging bulan.
Pahulayan _____ sunod adlaw.

Gipalitan nato ug pagkaon ang restawran gahapon.
Palitan _____ sa hapon.

Gilinkoran nila ang dakong siya gabii.

Lingkoran _____ karon.

Gihigdaan nila ni Ana ang higdaanan.

Higdaan _____.

Gikatulg'an sa gamayng bata ang iyang kama.

Katulg'an _____.

Gidulaan ni Rosa ang monyeka sa dulaanan.

Dulaan _____.

Gitun-an ni Ben ang mga leksyon sa tun-ananan.

Tun-an _____.

Gisulatan sa maestra ang iyang estudyante sa Amerika.

Sulatan _____.

H. Expansion and Question & Answer:

1. May linkoranan ako.

Q: May unsa ka?	A: May linkoranan ako.
Q: Hain?	A: Nganhi.
Q: Hain nganhi?	A: Opisina.
Q: Unsang opisinaha?	A: Sa mga maestra.

May lingkoranan ako nganhi sa opisina sa mga maestra.

2. May dulaanan ang bata.

Q: May unsa siya?	A: May dulaanan siya.
Q: Nga unsa?	A: Monyeka.
Q: Unsang monyekaha?	A: Musulti.
Q: Diin gikan?	A: Gikan ngadto sa Amerika.

May dulaanan ang batang monyekang musulti gikan ngadto sa Amerika.

3. May palitanan kami.

Q: May unsa kamo?	A: May palitanan kami.
Q: Ug unsa?	A: Sigarilyo.
Q: Unsang sigarilyoha?	A: Salem.
Q: Asa?	A: Nganha.
Q: Asa nganha?	A: Sa eskina.

May palitanan kamig sigarilyong Salem nganha sa eskina.

4. Nia nganhi ang pahulayanan.

Q: Hain ang pahulayanan?	A: Nia nganhi.
Q: Nikinsa?	A: Sa mayor.
Q: Sa unsa?	A: Sa Danao.

Nia nganhi ang pahulayanan sa mayor sa Danao.

5. Naa nganha ang higdaanan.

Q: Asa ang higdaanan?	A: Naa nganha.
Q: Asa nganha?	A: Sa balkon.
Q: Kinsang higdaanan?	A: Maria.
Q: Kinsang Maria?	A: Binatonan nila.

Naa nganha sa balkon ang higdaanan ni Maria nga binatonan nila.

6. Tua ngadto ang puloy-anan.

- Q: Diin ang puloy- A: Tua ngadto.
 anan?
 Q: Niadtong kinsa? A: Tenyente del baryo.
 Q: Sa unsa? A: Sa Bunakan.
 Q: Nga naunsa? A: Namatay.
 Q: Unsang namatyan? A: Kaguol.

Tua ngadto ang puloy-anan niadtong tenyente
 del baryo sa Bunakan nga namatay sa kaguol.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Existential Form: May

May is synonymous with aduna, meaning 'there is/ exists' or 'one has/possesses'.

Whenever may is used, instead of aduna, with pronouns or nouns the latter never interrupts the may-phrase. In other words, may is always followed by the existent.

Compare the following sentences:

May sundang siya.
May libro si Pedro.

but not:

May siya sundang.
 May si Pedroy libro.

The aduna-phrase may be interrupted by the pronoun/noun, as in:

Aduna siyay sundang.
Aduna si Pedroy libro.

In interrogative constructions, the same rule applies:

May sundang ba siya?
May libro ba si Pedro?

The existential form may can never occur as a complete construction by itself, unlike aduna.
 Compare the following sentences:

<u>Aduna ba siyay libro?</u>	Aduna./ Oo, aduna.
<u>May libro ba siya?</u>	Aduna./Oo, aduna.
<u>but not:</u>	
May./ Oo, may.	

Another distinction between may and aduna is the constituent construction: may naa, as in

Wala karon, pero may naa sa sunod tuig.

May and naa are both used here as existential forms. The nia-class combines with the may-form as the second member of the constituent construction, used for emphasis. It does not co-occur with aduna.

nganhi - Nia nganhi ang pahulayanan.

Nganhi in the constituent construction nia nganhi substitutes for the dinhi-class which functions without time meaning. This constituent construction is used for emphasis.

nia dinhi	=	nia nganhi
naa dinha	=	naa nganha
tua didto	=	tua ngadto

Summary: Sentence Patterns

1.	Predicate	Topic	Complement
	'N (Dir Obj)'	Noun/Pronoun	'(Place/Time/Obj)'
,	May , adtoanan ,	[ang/si]-phrase,	sa syudad.
,	palitanan ,	ako-class	, ug sigarilyo.
,	higdaanan ,	1st set	, ugma.
,			

2. Negation:

	Predicate	Topic	Complement
	'N (Dir Obj)'	Noun/Pronoun	'(Place/Time)'
,	Wala , -y bana ,	[ang/si]-phrase,	karon.
,	sapatos ,	ako-class	, sa kwarto..
,	libro ,	1st set	:
,			

a.	Topic	Predicate	Complement
	Noun/Pronoun	'N (Dir Obj)'	'(Place/Time/Obj)'
,	Wala , [ang/si]-phrase	-y dulaanan ,	sa eskwelahan.
,	'ako-class	adtoanan ,	sa syudad.
,	1st set	bana ,	karon.
,			

- 3.
	Predicate		Topic
	' N(Dir Obj)'	' Int. Mkr '	Noun/Pronoun
May	adtoanan	ba	[ang/si]-phrase,
	asawa		ako-class ?,
	palitanan		1st set
-
- 4.
	Predicate		Topic	Predicate
	' Int. Mkr.'	' Noun/Pronoun	' N (Dir Obj) '	
Wala	ba	[ang/si]-phrase, -y libro?		
		ako-class	bana?	
		1st set	dulaan?	
-
- a.
	Predicate	Predicate	Topic
	' Int. Mkr.'	' N(Dir Obj) '	Noun/Pronoun
Wala	ba	-y libro	[ang/si]-phrase,
		bana	?
		dulaan	ako-class
			1st set
-
5. Responses:
- a. Affirmative , Oo , Pattern 1 ,
-
- b. Negative , Wala , Pattern 2 or 2a ,

LESSON 28

Structural Content: Demonstrative Pronouns:
anhi-class
Compound Demonstratives:
nia dinhi
anhi dinhi
Question Words: asa, hain,
diin
Dili and Wala in Verbal
Construction expressing
Time Meaning

Setting: Ana and her neighbor are chatting. Nagkulokabildo si Ana ug ang iyang silingan.

I. DIALOGUE

Ana, where are you going now?	A: Ana, asa ka muadto karon?
To the market.	B: Adto sa merkado.
Why not stay for a while?	A: Anhi lang una kita.
Okay, let's stay in the house.	B: Sige, anhi lang kita sa balay.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Ana, where are you going now?	A: Ana, asa ka muadto karon?
where you go now	asa ka (mu)adto karon
To the market.	B: Adto sa merkado.
over there to market	adto [sa] merkado
Why not say for a while?	A: Anhi lang una kita.
here [just] first we	anhi [lang] una kita
Okay, let's stay in the house.	B: Sige, anhi lang kita sa balay.

okay	sige
here [just] we	anhi [lang] kita
in house	[sa] balay

III. RELATED UTTERANCES

Where are you going?	Asa ka man?/ Asa ka paingon?/ Asa ka padulong?
Let's stay here.	Ari una ta./ Dinhi usa ta.

IV. VOCABULARY LIST

butong	fresh young coconut, enjoyed for its tender meat and clear sweet water
mamutong	eat <u>butong</u>
kasilyas	toilet
komiks	comic book, cartoon strip
daronhan	area to be plowed; plowed field
hawan/hawanán	yard, open space
isda	fish, go fishing
magasin	magazine
pyesa	music piece
rayna	queen
relo	clock, watch, time piece
sensya	science
silong	ground floor, downstairs, the ground space under- neath a raised house
taas	upstairs
una	first, before, ahead

V. DRILLS

A. Repetition:

Asa si Jose?	Asa ang estudyante?
Asa si Ana?	Asa ang maestra?
Asa si Pedro?	Asa ang prinsipal?
Asa si Logrito?	Asa ang direktor?
Asa si Juan?	Asa ang nars?

B. Repetition and Question & Answer:

1a. Hain ang bata?	Dia diri sa balay.
Hain ang papel?	Nia dinhi sa kwaderno.
Hain ang relo?	Naa dinha sa bongbong.
Hain ang lungsod?	Tua didto sa Kaunakakai.
Hain ang siya?	Dia diri sa lamesa.
b. Hain ka?	Nia dinhi sa sala.
Hain ka?	Dia diri sa banyo.
Hain siya?	Naa dinha sa kusina.
Hain siya?	Nia dinhi sa opisina.
Hain sila?	Tua didto sa balay.
Hain sila?	Naa dinha sa kapiteriya.
Hain kamo?	Nia dinhi sa kwarto.
Hain kamo?	Dia diri sa dormitoryo.
Hain kita?	Nia dinhi sa silong.
Hain kita?	Dia diri sa eskwelahan.
c. Hain si Lito?	Tua didto sa banyo.
Hain si Lagrimas?	Nia dinhi sa balkon.
Hain si Marta?	Naa dinha sa tanaman.
2a. Asa siya paingon?	Adto sa opisina.
Asa siya padulong?	Adto sa kasilyas.
Asa siya paingon?	Adto sa klinikia.
Asa ka padulong?	Adto sa kapiteriya.
Asa ka padulong?	Adto sa lungsod.
b. Asa si Romero paingon?	Adto siya sa libreriya.
Asa si Simon paingon?	Adto siya sa sinehan.
Asa si Carlos paingon?	Adto siya sa dormitoryo.
Asa si Carmen paingon?	Adto siya sa syudad.
Asa si Rosita paingon?	Adto siya sa baryo.
3a. Asa siya?	Anhi dinhi sa silong.
Asa sila?	Anha dinha sa taas.
Asa kita?	Adto didto sa sala.

- Asa kamo?
Asa kami?
Asa ka?
- Anha dinha sa baryo.
Anhi dinhi sa kasilyas.
Adto didto sa klinika.
- b. Asa si Terry?
Asa si Vida?
Asa si Cecilia?
- Anhi dinhi sa opisina.
Anha dinha sa hagdan.
Adto didto sa sine.
- c. Asa ang maestro?
Asa ang prinsipal?
Asa ang eskwela?
- Anhi dinhi sa kwarto.
Anha dinha sa hawanan.
Adto didto sa dalan.
4. Asa ka paingon?
- Muadto ako sa merkado aron magpalit ug isda.
Muadto ako sa simbahang aron mag-ampo.
Muadto ako sa kusina aron magluto.
- Asa siya padulong?
- Muadto siya sa opisina aron magtrabaho.
Muadto siya sa balay aron magpahulay.
- Asa kamo paingon?
- Muadto kami sa syudad aron mangarbun.
Muadto kami sa kan-anan aron mangaon.
Muadto kami sa dulaanan aron magdula.
Muadto kami sa eskwelahan aron magtudlo.
- Asa sila paingon?
- Muadto sila sa libreriya aron magbasa.
Muadto sila sa kwarto aron magsulat.
5. Asa ka mukaon unya?
- Anhi dinhi.
- Asa sila muinom sunod adlaw?
Asa kamo mutuon sunod semana?
Asa kita mupalit ug pagkaon karon?
Asa sila mubasa sunod bulan?
Asa kami musulat ug sulat ugma?
Asa ko musimba sunod Domingo?
Asa siya mutrabaho ugma sa buntag?
Asa siya mubaligya ugma sa hapon?
- Anhi dinhi.
Anhi dinhi.
Anha dinha.
Anha dinha.
Adto didto.
Adto didto.
Adto didto.

6. Din ka musulat ug sulat gabii?	Dinhi.
Din siya muadto gahapon?	Dinhi.
Din kamo mukaon ug saging gabii?	Dinhi.
Din kami mutanom ug tanom gabii?	Dinha.
Din sila muinom sa niaging adlaw?	Dinha.
Din ko mubasa sa niaging bulan?	Dinha.
Din kita musimba sa niaging Domingo?	Didto.
Din ka mutahi gahapon sa hapon?	Didto.
Din sila mulangoy gabii?	Didto.

C. Expansion:

1. Mukaon ako.

kan-on	Mukaon ako ug kan-on.
isda	Mukaon ako ug kan-on ug isda.
kusina	Mukaon ako ug kan-on ug isda sa kusina.
ugma.	Mukaon ako ug kan-on ug isda sa kusina ugma.
Mag-unsa ka?	Mukaon ako.
Unsa?	Kan-on.
Unsa pa?	Ug isda.
Asa?	Sa kusina.
Kanus-a?	Ugma.

2. Magbasa siya.

libro	Magbasa siya ug libro.
magasin	Magbasa siya ug libro ug magasin.
libreriya	Magbasa siya ug libro ug magasin sa libreriya.
sunod adlaw	Magbasa siya ug libro ug magasin sa libreriya sunod adlaw.
Mag-unsa siya?	Magbasa siya.
Unsa?	Libro.
Unsa pa?	Ug magasin.
Asa?	Sa libreriya.
Kanus-a?	Sunod adlaw.

3. Magpalit kami.

itlog	Magpalit kami ug itlog.
isda	Magpalit kami ug itlog ug isda.
merkado	Magpalit kami ug itlog ug isda sa merkado.
ugma sa buntag	Magpalit kami ug itlog ug isda sa merkado ugma sa buntag.

Mag-unsa kamo?	Magpalit kami.
Unsa?	Itlog.
Unsa pa?	Ug isda.
Asa?	Sa merkado.
Kanus-a?	Ugma sa buntag.

4. Magtanom sila.

mais	Magtanom sila ug mais.
humay	Magtanom sila ug mais ug humay.
uma	Magtanom sila ug mais ug humay sa uma.
sunod bulan	Magtanom sila ug mais ug humay sa uma sunod bulan.
Mag-unsa sila?	Magtanom sila.
Unsa?	Mais.
Unsa pa?	Ug humay.
Asa?	Sa uma.
Kanus-a?	Sunod bulan.

5. Magsulat kamo.

sulat	Magsulat kamo ug sulat.
estorya	Magsulat kamo ug sulat ug estorya.
kwarto	Magsulat kamo ug sulat ug estorya sa kwarto.
sunod semana	Magsulat kamo ug sulat ug estorya sa kwarto sunod semana.
Mag-unsa kami?	Magsulat kamo.
Unsa?	Sulat.
Unsa pa?	Ug estorya.
Asa?	Sa kwarto.
Kanus-a?	Sunod semana.

6. Niinom kami.

serbesa	Niinom kami ug serbesa.
coca-cola	Niinom kami ug serbesa ug coca-cola.
balay	Niinom kami ug serbesa ug coca-cola sa balay.
niaging Sabado	Niinom kami ug serbesa ug coca-cola sa balay sa niaging Sabado.

Nag-unsa kamo?	Niinom kami.
Unsa?	Serbesa.
Unsa pa?	Ug coca-cola.
Diin?	Sa balay.
Kanus-a?	Sa niaging Sabado.

7. Nagluto kita.

karne	Nagluto kita ug karne.
manok	Nagluto kita ug karne ug manok.
kusina	Nagluto kita ug karne ug manok sa kusina.
gabii	Nagluto kita ug karne ug manok sa kusina gabii.
Nag-unsa kita?	Nagluto kita.
Unsa?	Karne.
Unsa pa?	Ug manok.
Diin?	Sa kusina.
Kanus-a?	Gabii.

8. Nagsayaw kamo.

'Tinikling'	Nagsayaw kamo sa 'Tinikling'.
'Itik-Itik'	Nagsayaw kamo sa 'Tinikling' ug 'Itik-Itik'.
"auditorium"	Nagsayaw kamo sa 'Tinikling' ug 'Itik-Itik' sa "auditorium".
gahapon	Nagsayaw kamo sa 'Tinikling' ug 'Itik-Itik' sa "auditorium" gahapon.
Nag-unsa kami?	Nagsayaw kamo.
Unsa?	'Tinikling'.
Unsa pa?	Ug 'Itik-Itik'.
Diin?	Sa "auditorium".
Kanus-a?	Gahapon.

9. Nikaon siya.

saging	Nikaon siya ug saging.
mangga	Nikaon siya ug saging ug mangga.
sala	Nikaon siya ug saging ug mangga sa sala.
ganina	Nikaon siya ug saging ug mangga sa sala ganina.
Nag-unsa siya?	Nikaon siya.
Unsa?	Saging.
Unsa pa?	Mangga.
Diin?	Sa sala.
Kanus-a?	Ganina.

D. Expansion and Conversion:

1.Gikaon nako ang kan-on.

_____ ug isda.
_____ sa kusina.
_____ gahapon.

sa paniudto.

Kan-on nako ang kan-on.

_____ ug isda.
_____ sa kusina.
_____ ugma.
_____ sa
paniudto.

2.Gibasa niya ang libro.

_____ ug magasin.
_____ sa libreriya.
_____ sa
niaging adlaw.
_____ aron magtuon.

Basahon niya ang libro.

_____ ug magasin.
_____ sa libreriya.
_____ sunod semana.
_____ aron magtuon.

3.Gipalit namo ang itlog.

_____ ug isda.
_____ sa merkado.
_____ gahapon.
_____ sa buntag.

Paliton namo ang itlog.

_____ ug isda.
_____ sa merkado.
_____ ugma.
_____ sa
buntag.

4.Gitanom nila ang mais.

_____ ug humay.
_____ sa uma.
_____ sa niaging
ting-tanom.

Itanom nila ang mais.

_____ ug humay.
_____ sa uma.
_____ karong ting-
tanom.

5.Gisulat namo.

_____ ang sulat.
_____ ug estorya.
_____ sa kwarto.
_____ sa nia-
ging semana.

Sulaton namo.

_____ ang sulat.
_____ ug estorya.
_____ sa kwarto.
_____ sa
sunod semana.

6.Giluto nato.

_____ ang karne.
_____ ug manok.
_____ sa kusina.
_____ ganina sa
alas kwatro.

Lutoon nato.

_____ ang karne.
_____ ug manok.
_____ sa kusina.
_____ karong
alas kwatro.

7.Gisayaw namo ang 'Tinikling'.

_____ ug 'Itik-Itik'.
_____ sa
"auditorium".
_____ ganina.

Sayawon namo ang 'Tinikling'.
 _____ ug 'Itik-Itik'.
 _____ sa
 "auditorium".
 _____ unya.

8. Giynom ninyo ang coke.
 _____ ug serbesa.
 _____ sa balay.
 _____ nako.
 gabii sa alas otso.

Imnon ninyo ang coke.
 _____ ug serbesa.
 _____ sa balay.
 _____ nako.
 unya sa alas otso.

E. Substitution: Movable Slot

1. Muadto ako sa simbahan sa mga Redemptorista.
 _____ siya _____.
 _____ eskwelahan _____.
 _____ baryo Oboob.
 Mubisita _____.
 Magbasa kita ug libro sa libreriya.
 _____ ako _____.
 _____ sulat _____.
 Magsulat _____.
 _____ siya _____.
 _____ balay.

2. Nagtanom sila ug bulak sa tanaman.
 _____ kami _____.
 _____ mais _____.
 _____ uma.
 _____ ako _____.
 Niinom kita ug serbesa sa restawran.
 _____ kita _____.
 _____ tubig _____.
 _____ balay.

3. Basahon nato ang libro sa libreriya.

_____ nako _____ sulat _____.

Sulaton _____.

_____ nila _____.

_____ niya _____ balak _____.

_____ niya _____ balkon.

Imnon nato ang serbesa sa restawran.

_____ tuba _____.

_____ ninyo _____.

_____ nila _____ tubig _____.

_____ niya _____ sapa.

4. Giadtoan nako ang simbahan sa mga Redemptorista.

_____ niya _____ eskwelahan _____.

_____ gibisitahan _____ baryo Oboob.

Gibisitahan _____.

Gitamnan nila ug bulak ang tanaman.

_____ namo _____.

_____ mais _____.

_____ nako _____ darohan.

_____ nako _____.

F. Repetition and Conversion:

1. Factual/Positive

Gisulat nila ang nobela.

Gikaon nako ang pansit.

Gibasa ni Tonio ug ni Juanita ang komiks.

Giinom ninyo ang bino.

Gikanta nimo ang 'Si Pilimon'.

Gipalit niya ang sinina.

Giluto ni Inday ang bola-bola.

Gitudlo sa maestra ang Cebuano.

A factual/Negative

Wala nila sulata ang nobela.

Wala nako kan-a ang pansit.

Wala basaha ni Tonio ug Juanita ang komiks.

Wala ninyo imna ang bino.

Wala nimo kantaha ang 'Si Pilimon'.

Wala niya palita ang sinina.

Wala lutoa ni Inday ang bola-bola.

Wala itudlo sa maestra ang Cebuano.

Giadto sa kusinera
ang merkado.
Gilangoy nato ang
"swimming pool".

2. Non-Factual/Positive

Tahion sa mananahi
ang terno.
Tanawon nako ang
sine.
Tokaron ni Aida ang
pyesa.
Buhaton sa karpintero
ang balay.
Kantahon niya ang
'Mga Bulan'.
Lutoon ni Donaldo ang
pinakbet.
Paliton nako ug nimo
ang panapton.
Itanom sa magdadaro
ang humay.
Lakawon sa bana ug
asawa ang syudad.
Langyon ni Undo ug
nimo ang Talisay.

Wala adtoa sa kusinera
ang merkado.
Wala nato langoya ang
"swimming pool".

A factual/Negative

Dili tahion sa mananahi
ang terno.
Dili nako tanawon ang
sine.
Dili tokaron ni Aida ang
pyesa.
Dili niya buhaton ang
balay.
Dili niya kantahon ang
'Mga Bulan'.
Dili lutoon ni Donaldo ang
pinakbet.
Dili nato paliton ang
panapton.
Dili itanom sa magdadaro
ang humay.
Dili nila lakawon ang
syudad.
Dili ninyo langyon ang
Talisay.

G. Question and Answer:

1. Hain siya magbasa?
Sa unsa?
Para sa unsa? Nia nganhi.
Iyang leksyon.
Iyang klaseng Ininglis.

Nia nganhi siya magbasa sa iyang leksyon para sa
iyang klaseng Ininglis.

2. Hain sila magtuon?
Sa unsa?
Sa unsang klaseha? Naa nganha.
Problema.
Matematika.

Naa nganha sila magtuon sa problema sa matematika.

3. Hain kamo mangaon?
Ug unsa?
Ni kinsa? Tua ngadto.
Pansit.
Georgy.

Tua ngadto kami mangaon ug pansit ni Georgy.

4. Hain kita manginom? Nia nganhi.
 Ug unsa? Tuba.
 Diin gikan? Bantayan.

Nia nganhi kita manginom ug tuba gikan sa Bantayan.

5. Hain kami magluto? Naa nganha.
 Ug unsa? Adobo.
 Para kang kiñsa? Fina.

Naa nganha kamo magluto ug adobo para ni Fina.

6. Hain ka magpalit? Tua ngadto.
 Ug unsa? Panapton.
 Kinsang tindahan? Tindahan sa Insik.

Tua ngadto ako magpalit ug panapton sa tindahan sa Insik.

7. Asa si Perla Anhi nganhi.
 magsulat?
 Ug unsa? "Homework".
 Sa unsa? Sensya.

Anhi nganhi si Perla magsulat ug "homework" sa sensya.

8. Asa si Anita Anha nganha.
 magtahi?
 Ug unsa? Sinina.
 Ni kinsa? Rayna.

Anha nganha si Anita magtahi ug sinina sa rayna.

9. Asa si May Adto ngadto.
 mamisita?
 Kinsang balaya? Balay ni Fe.
 Anus-a? Karong gabii.

Adto ngadto si May mamisita sa balay ni Fe karong gabii.

10. Asa ang PCV Anhi nganhi.
 manlaba?
 Sa unsa? Banyo.
 Ni kinsa? Ambrosio.

Anhi nganhi ang PCV manlaba sa banyo ni Ambrosio.

11. Asa ang tawo Anha nganha.
 mangisda?
 Anus-a? Ugma sa buntag.
 Uban ni kinsa? Uban ni Turging.
 Anha nganha ang tawo mangisda ugma sa buntag uban
 ni Turging.

12. Asa ang magdadaro Adto ngadto.
 mamutong?
 Anus-a? Karong hapon.
 Uban ni kinsa? Uban ni Osper.
 Adto ngadto ang magdadaro mamutong karong hapon
 uban ni Osper.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

- Talisay - a resort in Cebu famous for its
 fresh and salt water pools.
- Tinikling - a Filipino folk dance wherein a
 couple step in and out of fast clapping
 bamboo poles in imitation of
 the long-legged bird tikling.
- Itik-Itik - a Filipino folk dance wherein a row
 of dancers imitate the waddling
 motion of the duck itik.
- bola-bola - meatballs

Demonstrative Pronouns: anhi-class

- ari - 'here' (nearest to speaker)
- anhi - 'here' (near to both speaker and hearer)
- anha - 'there' (near to hearer)
- adto - 'over there' (far from both speaker and hearer;
 also used for referents
 out of sight from both principals)

The demonstrative pronouns that belong to the anhi-class answer the question asa 'where', implying that the destination expressed by anhi has not yet been reached. Therefore, the verbs used are in their non-factual mood.

In Compound Demonstrative Constructions, as in

dia diri	ari diri	dia ngari
nia dinhi	anhi dinhi	nia nganhi
naa dinha	anha dinha	naa nganha
tua didto	adto didto	tua ngadto

the first part of the compound construction determines the time meaning, and the second part co-occurs for emphatic purposes.

Locational Demonstratives:

Time Meaning	Question Word	Demonstrative-class
' Right now	Hain?	, Nia , Nia dinhi , Nia nganhi
' Factual	Diin?	Dinhi
' Non-Factual	Asa?	, Stationary: Anhi , Anhi dinhi , Anhi nganhi
		' Directional: Nganhi

Negative Particles: Dili and Wala

1. Dili is used to negate nouns, pronouns and adjectives, e.g.

Dili libro ang gihangyo ko.
Dili siya ang gitawag nimo.
Dili gwapa si Maria.

In verbal constructions, dili negates verbs when the action is non-factual (future, habitual or possible), e.g.

Dili tahion sa mananahi ang terno.
Dili itanom sa magdadaro ang humay.
Dili siya mukaon ug ginamos kada adlaw.

2. Wala negates the existential forms aduna and may (cf. Lessons 11, 27).

In verbal constructions, wala negates factual action (past), and action associated with continuing time (progressive), as in 'is/was doing ...' Compare the following sentences:

Wala siya muadto. 'She did not go.'
Dili siya muadto. 'She will not go.'

Wala siya magsulat. 'She is/was not writing.'
Dili siya magsulat. 'She will not be writing.'

The Afactual form of verbs in non-Actor Focus construction co-occurs with wala, e.g.

Wala niya palita ang sinina.
Wala lutoa ni Inday ang bola-bola.
Wala itudlo sa maestra ang leksyon.

LESSON 29

Structural Content: Question Word: Kang kinsa
Personal Pronouns: 4th set,
kanako-class
Oblique Case Markers:
para kang
para sa

Setting: Carding's friend sees him buying a present for Rosa. Nakit-an si Carding sa iyang amigo. Namalit siya ug regalo para kang Rosa.

I. DIALOGUE

Carding, what are you A: Carding, nag-unsa ka? doing?

I'm buying some cloth. B: Nagpalit ako ug panapton.

For whom? A: Para kang kinsa?

For Rosa. Today's her B: Para kang Rosa. Adlaw
birthday. niya karon.

That's right. I already have my gift. Since I'm leaving, could you please give her my gift? A: Bitaw. Nia na ang akong regalo. Kay mularga man ako, palihog ihatag na lang ako sa akong regalo kaniya, ha?

Certainly. Anything else? Is that all? B: Segurado. Wala nay lain? Kana ra?

That's all. Please wish her 'Happy Birthday' for me. A: Wala na. Palihog, igna siyang 'Malipayong adlaw' gikan kanako.

Of course. B: Natural.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Carding, what are you A: Carding, nag-unsa ka? doing?

what you (nag-)unsa ka

I'm buying some cloth.	B: Nagpalit ako ug panapton.
buying I clothing material	(nag)palit ako [ug] panapton
For whom?	A: Para kang kinsa?
for who	para [kang] kinsa
For Rosa. Today's her birthday.	B: Para kang Rosa. Adlaw niya karon.
for Rosa birthday her today	para [kang] Rosa adlaw niya karon
That's right. I already have my gift. Since I'm leaving, could you please give her my gift?	A: Bitaw. Nia na ang akong regalo. Kay mularga man ako, palihog ihatag na lang ako sa akong regalo kaniya, ha?
that's right because leave [you know] I please give [just] I my gift to her	[bitaw] kay (mu)larga [man] ako [lang] ako [sa] ako(ng) regalo kaniya
Certainly. Anything else? Is that all?	B: Segurado. Wala nay lain? Kana ra?
certainly nothing [already] other that only	segurado wala [na(y)] lain kana [ra]
That's all. Please wish her 'Happy Birth- day' for me.	A: Wala na. Palihog, igna siyang 'Malipayong adlaw' gikan kanako.
nothing [already] tell her happy birthday from me	wala [na] igna siya(ng) malipayong adlaw gikan kanako
Of course.	B: Natural.
naturally	natural

III. VOCABULARY LIST

anyo(s)	year(s)
katoliko	Roman Catholic
dala	carry, bring, take
ig-agaw	cousin
larga	depart, leave
magdudula	player
Malipayong A law	Happy Birthday
natural!	naturally, certainly, of course
palihog	please
paryente	relative
Pilipino/a	Filipino male/female

IV. DRILLS

A. Comprehension:

1. Gipalit ang panapton ni Carding para kang Rosa gikan sa bag-o ug dakong tindahan atubangan sa daang simbahang katoliko.
2. Karon ang ika-18ng adlaw ni Rosa. Ig-agaw siya ni Carding. Anak siya sa kamanghurang igsoong babaye sa inahan ni Carding.
3. Tagaan si Rosa ug party sa iyang ginikanan sa ilang balay sa syudad. Giimbitar niya ang iyang mga klasmet ug mga paryente.
4. Gihangyo ni Roberto, ang usa sa mga klasmet ni Rosa, kung Carding nga padad-on sa iyang regalo kaniya kay dili siya makaadto.

Grid:

1.Unsa ang gipalit ni Carding?	Panapton.
Para kung kinsa? Diin niya gipalit?	Para kung Rosa. Sa bag-o ug dakong tin-dahan.
Hain ang tindahan?	Atubangan sa daang simbahang katoliko

2. Unsa karon ni Rosa?
Pilay iyang edad?
Unsa siya ni Carding?
Kang kinsa siyang anak?
Ang adlaw ni Rosa.
18 anyos.
Ig-agaw.
Sa kamanghurang igsoong
babaye sa inahan ni
Carding.
3. Kinsay tagaan ug party?
Kinsay muhatag?
Kinsay iyang giimbitar?
Asa niya giimbitar?
Si Rosa.
Ang iyang ginikanan.
Ang iyang mga klasmet
ug paryente.
Sa iyang party.
4. Kinsa ang gihangyo ni
Roberto?
Kinsa si Roberto?
Unsa ang iyang gihangyo
kang Carding?
Nganong nihangyo siya
kang Carding?
Si Carding.
Ang klasmet ni Rosa.
Padad-on sa iyang regalo.
Kay dili siya makaadto.

B. Substitution: Fixed Slot

1. Nihatag siyag kwarta para kanaako.

 kanimo.
 kaniya.
 kanamo.
 kanato.
 kaninyo.
 kanila.
2. Nagpalit kog regalo para kang Rosa.

 Carding.
 John.
 Evelyn.
 David ug Eugenio.
 Jim ug Fina.
 Feling ug Frances.
 bata.
 maestra.
 doktor.
 PCV.
 prinsipal.
 "supervisor".
 "site director".
 "country director".
 sa

3. Mularga sila para sa Honolulu.

_____	Manila.
_____	Cebu.
_____	Iloilo.
_____	Bacolod.
_____	Davao.
_____	Jolo.

4. Muuban ako kanimo sa Davao.

_____	kanila _____.
_____	kaniya _____.
_____	kaninyo _____.
_____	kang Fe _____.
_____	Mary _____.
_____	Carling _____.
_____	Danilo _____.
_____	sa mag-uuma _____.
_____	abogado _____.
_____	binatonan _____.
_____	magdudula _____.
_____	Amerikana _____.
_____	Pilipino _____.

C. Repetition and Question & Answer:

1. Nagpalit akog regalo para kang Rosa.

Para kang kinsa ka nagpalit	Para kang Rosa.
ug regalo?	
"	Para kang Carding.
"	Para kang David
"	ug Eugenio.
"	Para kang Feling
"	ug Frances.
"	Para sa bata.
"	Para sa maestro.
"	Para sa doktor.
"	Para sa PCV.

2. Nihatag siyag kwarta para kanako.

Para kang kinsa siya nihatag ug	Para kanako.
kwarta?	
"	Para kanimo.
"	Para kaniya.
"	Para kanamo.
"	Para kanato.

Para kaninyo.
Para kanila.

3. Mularga sila para sa Honolulu.

Para asa sila mularga?	Para sa Honolulu.
"	Para sa Manila.
"	Para sa Cebu.
"	Para sa Davao.
"	Para sa Iloilo.
"	Para sa Bacolod.

4. Muuban ako kanimo sa Davao.

Kangkinsa ka muuban sa Davao?	Kanimo.
"	Kaniya.
"	Kang Fe.
"	Kang Mary.
"	Kang Carling.
"	Sa mag-uuma.
"	Sa abogado.
"	Sa binatonan.
"	Sa Amerikana.
"	Sa Pilipino.

D. Repetition and Conversion:

Nipalit kog regalo para kang Jose ug Maria.	Nipalit kog regalo para kanila.
Nihatag kog regalo para kang Ana ug sa bata.	Nihatag kog regalo para kanila.
Muuban siya kang Rita ug kaniya.	Muuban siya kanila.
Nagdala kamig pagkaon para kang Carding ug kanimo.	Nagdala kamig pagkaon para kaninyo.
Nagkinahanglan kitag maestro para kang Gorio ug kanimo.	Nagkinahanglan kitag maestro para kaninyo.
Magbuhat kamog balay para sa mayor ug kanimo.	Magbuhat kamog balay para kaninyo.
Magpalit silag yuta para kang Carolina ug kanako.	Magpalit silag yuta para kanamo.
Muhatag silag pagkaon para kanako ug kang Nonoy.	Muhatag silag pagkaon para kanamo.

Magdala kitag ilimnon para sa mga PCT ug Magkinahanglan kamig libro para kango David, kanimo ug kanako.	Magdala kitag ilimnon para kanamo. Magkinahanglan kamig libro para kanato.
Mukanta kamog 'Si Pili- mon' para kanako, kanimo ug kang Eugenio.	Mukanta kamog 'Si Pili- mon' para kanato.
Musayaw siyag 'Tinikling' para sa bata, kanimo ug kanako.	Musayaw siyag 'Tinikling' para kanato.

E. Substitution: Fixed Slot

1. Gihatag niya ang kwarta para kanimo.

kaniya.
kanamo.
kanato.
kaninyo.
kanila.

2. Paliton nako ang regalo para kango Rosa.

Carding.
Evelyn.
David ug Eugenio.
bata.
maestra.
doktor.
PCV.
prinsipal.
"supervisor".

3. Giubanan nako sila sa Davao.

siya _____.
kamo _____.
ang abogado _____.
Amerikana _____.
si Ana _____.
Pedro _____.
ang mga estudyante _____.

4. Hatagan niya ako ug kwarta.

siya _____.
kita _____.
sila _____.
kami _____.
kamo _____.

5. Dad-on namo ang pagkaon para kaninyo.

- _____ nila _____.
- _____ niya _____.
- _____ libro _____.
- _____ kwaderno _____.
- _____ regalo _____.
- _____ sud-an _____.

6. Kinahanglanon niya ang libro.

- _____ lapis.
- _____ balay.
- _____ siya.
- _____ nato _____.
- _____ namo _____.
- _____ nako _____.

7. Kantahanon ninyo ang 'Si Pilimon' kanako.

- _____ 'Itik-Itik' _____.
- _____ 'Guantanamera' _____.
- _____ 'Dahil Sa Iyo' _____.
- _____ 'Silent Night' _____.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

ihatag - Ihatag na lang ako sa akong regalo kaniya.

'Give for me my gift to her'.

(I-) class

Focus: Benefactive

Mood : Afactual (Imperative)

Aspect: Neutral

The beneficiary of, or the one who benefits from, the 'giving' act is the topic ako, although the one who receives the gift is kaniya.

bitaw - 'that's right', 'precisely!'
A rejoinder particle of agreement by which the second party agrees to what the first party says.

ingna [ingon] + (-a) 'tell...' (Imperative form)

- kamanghudan - (ka-) + [manghud] + (-an)
'youngest sibling'
- tagaan - [hatag] + (-an) 'give to ...'
(Benefactive Focus)
- padad-on - (pa-) + [dala] + (-on)
'to have (someone) bring ...'
(Causative Indicative Goal Focus)
- makaadto - (maka-) + [adto] 'able to go'
(Aptative Actor Focus)

Obligatory Case Markers:

- para kang 'for' - used before personal names
para sa 'for' - used before general nouns

These two markers precede the beneficiary or recipient of the action designated by the verb, e.g.

Para kang Rosa ang regalo.
Gipalit nako ang panapton para sa bata.

Compare the following sentences:

1. Kang Rosa ang regalo. 'The gift is Rosa's.'
2. Gipalit nako ang regalo kang Rosa. 'I bought the present for Rosa.'
or: 'I bought the present from Rosa.'

This sentence is ambiguous, i.e. Rosa functions in two ways: (a) as the possessor, and (b) as the recipient.

3. Gipalit nako ang regalo para kang Rosa. 'I bought the present for Rosa.'

The auxiliary para disambiguates the statement when the kang-phrase indicates that it is the recipient of the action.

Another Use of Para sa:

Para sa in the sense of 'bound for...' is used to indicate a place of destination, e.g.

Kini ang barko para sa Cebu.
Hain ang trak para sa Bantayan?

In a verbal construction, para sa co-occurs with verbs in their non-factual form, e.g.

Mularga si Maria para sa Honolulu.
Mulakaw ako para sa Manila.

Contraction of Particle [ug] with preceding word:

Examples: Nagpalit kog regalo. [ko] + [-g]
Magsayaw si Rosag ako. [Rosa] + [-g]
Ayawg lakaw. [ayaw] + [-g]

Summary: Sentence Patterns

'Predicate'		'Topic'	'Complements'
'Verb	'Noun/Pronoun	'N (Dir Obj)'	
Mupalit	[ang/si]-phrase	-g regalo	, para [kang]-phrase
Nihatag	'ako-class	sapatos	[sa]-phrase
	1st set		kanako-class,
			4th set

'Predicate'		'Topic'	'Complement'
'Verb	'Noun/Pronoun		'Noun (Place)
Mularga	[ang/si]-phrase	para sa Honolulu.	,
	'ako-class	Davao.	,
	1st set	Manila.	,

'Predicate'		'Topic'	'Complements'
'Verb	'Noun/Pronoun	'N/Pron (Accessory)'	'N (place)
Muuban	[ang/si]-phrase	[kang/sa]-phrase	, sa Davao.
	'ako-class	kanako-class	, Jolo.
	1st set	4th set	, Cebu.

3. Goal Focus

'Predicate'	'Complement'	'Topic'	'Complement'
'Verb'	'N/Pron (Actor)'	'N (Dir Obj)'	'N/Pron (Recipient)'
Gihatag	[ni/sa]-phrase, ang libro	para [kang]-phrase,	
Paliton	<u>nako-class</u> 3rd set	papel regalo	[sa]-phrase <u>kanako-class</u> 4th set

4. Benefactive Focus

'Predicate'	'Complement'	'Topic'	'Complement'
'Verb'	'N/Pron (Actor)'	'N/Pron (Recip.)'	'N(Dir Obj)'
Ihatag	[ni/sa]-phrase, [ang/si]-phrase, ug libro		
Palitan	<u>nako-class</u> 3rd set	<u>ako-class</u> 1st set	papel regalo

Supplementary Materials

Lessons 26-29

I.

#1. Dialogue

A: Unsang klasehang sinina ang imong gustong akong tahion para kanimo?
B: Kanang simple lang, aron dali tahion.
A: Morag duna kay lakaw da. Asa?
B: Didto lang sa bonyag karong Domingo.
A: Kadto bang ilang Rosa?
B: Oo, mao. Kanus-a nako mahapit ang sinina?
A: Mahimo sa Byernes sa hapon.
B: O sige, salamat ha. Nindota ha.

Vocabulary:

morag (maorag) like, seems like
mahapit be able to come by for

Pangutana:

1. Unsay nahitabo sa sultihanay?
2. Hain man ang duha nga nagsultihanay?
3. Unsay ilang gisultihan?
4. Nganong nagpatahi ang usa ug sinina?
5. Asa ang iyang lakaw?
6. Kinsa man si Rosa?

#2. Narrative

Giadtoan ni Isabel ang mananahi. Magpatahi siya ug sinina kay duna siyay adtoang bonyag karong Domingo sa ilang Rosa. Una nilakaw si Isabel gi-pangutana niya ang mananahi kung kanus-a niya mahapit ang sinina. Giingnan siya sa mananahi nga mahimo niyang hapiton sa Byernes sa hapon.

Pangutana:

1. Unsay gibuhat ni Isabel?
2. Nganong nagpatahi siya ug sinina?

3. Unsay sulti niya una siya nilakaw?
4. Unsay tubag sa mananahi?

II.

#1. Dialogue

- A: Tagpilay barong Tagalog dinihi sa inyo?
 B: Depende lang kana, Dong, sa "style".
 A: Gusto ko ug barong Tagalog nga dunay binordahang kwelyo ug binordahang manggas kanang dagko ug borda sa atubangan.
 B: Eh kung kana, mga singkwenta pesos.
 A: Sus kamahal diay! Wala na bay bubarato ug dyutay?
 B: Duna...pero dyutay lang ug borda.

Vocabulary:

depende	depend(s)
itsura	like (What is ... like?)

Pangutana:

1. Sa unsa depende ang presyo sa barong Tagalog?
2. Unsang klasehang barong Tagalog ang gustong paliton sa lalake?
3. Tagpilahon kanang klaseha?
4. Gipalit ba niya ang iyang gusto?
5. Unsay itsura sa baratong barong Tagalog?

#2. Narrative

Nagtan-aw-tan-aw ang usa ka PCV ug mga barong Tagalog. Gipangutana niya ang tindero kung tagpila ang barong ug giingnan siya nga ang presyo depende sa "style". Ang mas daghan ug borda, mas mahal.

Pangutana:

1. Unsay gibuhat sa PCV?
2. Unsay iyang gipangutana sa tindero?
3. Unsay tubag sa tindero?
4. Nganong mas mahal ang mas daghan ug borda?

III.

#1. Dialogue

A: Hoy balut kamo dinha! Day, balut kamo dinha!
 Init pa!

B: Psst...psst! Diri, Dong. Bag-ong luto ba kana?

A: Oo, unsa man diay. Pilay imong gusto?

B: Pila ka buok ang pesos?

A: Tulo.

B: Dili ba mahimong upat?

A: O sige, kamo ang akong buena mano.

Vocabulary:

balut	boiled duck egg at the embryonic stage; a Filipino delicacy
buena mano	first customer of the day believed to bring good luck (Lit.: 'good hand')

#2. Narrative

Kadaghanan sa mga Pilipino gusto ug balut. Ang itlog sa itik ang himoon nga balut. Ang balut lami sumsuman uban sa serbesa. Daghan ug sustansya ang balut.

Vocabulary:

kadaghanan	most
himoon	make (out of)
sumsuman	an appetizer served with drinks
sustansya	sustenance, nutrients

Pangutana:

1. Unsay buhaton nga balut?
2. Uban sa unsa lami sumsuman ang balut?
3. Daghan ba kini ug sustansya?

LESSON 30

Structural Content: Verb: (Maka-) class
Focus: Actor
Mood : Non-Factual
Aspect: Aptative
Afactual Forms:
V base
V base + (-a/ha)
(paN-) + V base
Negation: Ayaw

Setting: A PCV instructs his maid to hear Mass early so she can do some marketing.

Gisugo sa PCV ang iyang binatonan pagpasimbag sayo aron makapangarbun.

I. DIALOGUE

Ana, come here.	A: Ana, dali ra gud.
I'm coming.	B: Naa na ako.
Tomorrow, go to Mass early at San Jose. Then go to Karbun and buy some food.	A: Ugma, simbag sayo sa San Jose. Unya, adto sa Karbun, palit ug pagkaon.
What should I buy?	B: Unsa may paliton?
Buy some fish, pork.. and fruits. Just go with Juana because she's going too.	A: Pagpalit ug isda, baboy ug prutas. Uban lang ni Juanakay muadto man sab siya.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Ana, come here.	A: Ana, dali ra gud.
come here [please]	dali [ra] [gud]
I'm coming.	B: Naa na ako.
there [already] I	naa [na] aka

Tomorrow, go to Mass
early at San Jose.
Then go to Karbun and
buy some food.

tomorrow
worship early
at San Jose
afterwards
go to Karbun
buy food

ugma
simba(-g) sayo
[sa] San Jose
unya
adto [sa] Karbun
palit [ug] pagkaon

What should I buy?

what
merchandise

Buy some fish, pork
and fruits. Just go
with Juana because
she's going too.

buy fish
pork and fruits
go with [just] Juana
because go [you know]
also she

B: Unsa may paliton?

unsa
[ma(y)] paliton

A: Pagpalit ug isda, baboy
ug prutas. Uban lang ni
Juan kay muadto man sab
siya.

(pag)palit [ug] isda
baboy ug prutas
uban [lang] [ni] Juan
kay (mu)adto [man]
[sab] siya

III. VOCABULARY LIST

ambak	jump down, dive, plunge
bandera	flag
kapoy	tired; get tired
kuha	get, fetch
gikan	go, leave, depart
naug	go/come down, step down
paminaw	listen
pangita	find, look for
silhig	sweep; broom
sugo	command, order
sunod	follow
syagit	shout
tarong	straighten

IV. DRILLS

A. Substitution: Fixed Slot

1. Dayon lang.	2. Lakaw na.
Lingkod ____.	Luto ____.
Sulod ____.	Kaon ____.
Uban ____.	Tuon ____.
Gikan ____.	Basa ____.
Puyo ____.	Sulat ____.
Simba ____.	Tan-aw ____.
Adto ____.	Sakay ____.
Sunod ____.	Dula ____.
Pangita ____.	Dali ____.
Pangutana ____.	Paspas ____.
Panawag ____.	Dagan ____.
Panulat ____.	Higda ____.
Panguha ____.	Inom ____.
Panglaba ____.	Kanta ____.
Pamatit ____.	Kuha ____.
Kanaug ____.	Laba ____.
Katulog ____.	Langoy ____.
Katawa ____.	Palit ____.
	Sayaw ____.
	Sulti ____.
	Tahi ____.
	Tanom ____.

B. Conversion:

1. Dayon lang.
 Adto ____.
 Pangita ____.
 Pangutana ____.
 Panguha ____.
 Pamalit ____.
 Paminaw ____.
 Panulat ____.
 Kanaug ____.
 Lingkod ____.
 Sulod ____.
 Sunod ____.
 Panawag ____.

2. Simba na.
 Lakaw ____.
 Luto ____.
 Sulat ____.

- Dayona lang ang balay.
 Adtoa ____ ang tindahan.
 Pangitaa ____ ang sinehan.
 Pangutan-a ____ ang maestra.
 _____ ____ ang libro.
 _____ ____ ang panapton.
 _____ ____ ang leksyon.
 _____ ____ ang balak.
 _____ ____ ang bisita.
 Lingkora ____ ang siya.
 Sudla ____ ang kwarto.
 Sunda ____ ang tawo.
 Panawga ____ ang bata.

- Simbaha na.
 Lakawa ____.
 _____ ____.

Tan-aw	_____.
Dula	_____.
Dagan	_____.
Kanta	_____.
Kuha	_____.
Palit	_____.
Sayaw	_____.
Tahi	_____.
Tindog	_____.
Tokar	_____.
Tarong	_____.
Kaon	_____.
Sakay	_____.
Inom	_____.
Langoy	_____.
Tanom	_____.
Kan-a	_____.
Sakya	_____.
Imna	_____.
Langya	_____.
Tamna	_____.

3. Gwapo si Jose.	Gwapoha si Jose.
Gwapa si Josefa.	Gwapaha si Josefa.
Husto ang pagkaon.	_____.
Duol si Georgy.	_____.
Dugay ang sulat.	_____.
Mahal ang sinina.	_____.
Dyutay ang asukar.	_____.
Bag-o ang awto.	_____.
Gahi ang saging.	_____.
Hait ang kutsilyo.	_____.
Humok ang manok.	_____.
Kutsilyo ...	_____ ang baboy.
Labaha ...	_____ ang buhok.
Layo ang libro.	Lay-a _____.
Busog ang maestra.	Busga _____.
Taas ang bandera.	Tas-a _____.

C. Substitution and Expansion:

1. Adto lang.

_____ sa balay.
 _____ sa alas otso.
 _____ ugma sa _____.
 Dagan _____.
 Lakaw _____ buntag.

Sakay _____ lungsod _____.
 _____ alas syete.

2. Pangitaa si Ana.

_____ sa eskwelahan.
 _____ sa Kohala.
 _____ sa alas
 tres.
 _____ ugma.
 _____ sa
 hapon.

Pangutana _____

Kuhaa _____

Dagana _____

_____ syudad _____

Paminawa _____

3. Lutoa ang baboy.

_____ manok.
 _____ sa kusina.
 _____ sa paniudto.
 baka _____.
 Kan-a _____.
 restawran _____.
 _____ panihapon.
 _____ unyang
 gabii.

Palita _____

_____ merkado para sa _____

_____ sunod
 adlaw.
 _____ sa alas dyes _____.

_____ tindahan _____.

Basaha _____ libro _____.

Basaha _____ kwarto _____.

Sulata _____ sulat _____.

Kuhaa _____.

pos opis _____.
 lamesa _____.
 kape _____.
 Imna _____.

D. Substitution: Fixed Slot

1. Ayaw pagdagan basig kapuyon ka.

pagdali _____.
 paglangoy _____.
 pagsayaw _____.
 pagtanom _____.

2. Ayaw pagluto basig maulahi kamo.

pagpalit _____.
 pagkanta _____.
 paghigda _____.
 paglaba _____.
 pagtrabaho _____.

3. Ayaw pagsilhig basig uhawon ka.

pagsulti _____.
 pagsyagit _____.
 pag-ambak _____.
 pagdagan _____.

4. Lakaw na aron makaabot ka.

makatan-aw _____.
 makasakay _____.
 makasulti _____.
 makapalit _____.
 _____.

5. Luto na aron makakaon kamo.

Basa _____ makatuon _____.
 Sulat _____ makabasa _____.
 Tan-aw _____ makakita _____.
 Sakay _____ makalingkod _____.
 Higda _____ makapahulay _____.
 _____.

6. Lakaw na kay basig makaabot ka.

makatan-aw _____.
 makasakay _____.
 makasulti _____.
 makapalit _____.
 _____.

7. Luto na unya dili kamo makakaon.
 Basa _____ makatuon.
 Sulat _____ makabasa.
 Tan-aw _____ makakita.
 Sakay _____ makalingkod.
 Higda _____ makapahulay.

8. Ayaw dayona ang balay.
 _____ lutoa ang paksiw.
 _____ tan-awa ang sine.
 _____ lakawa ang dalan.
 _____ pangitaa ang salida.
 _____ adtoa ang merkado.
 _____ pangutan-a ang bata.
 _____ tawga ang lalake.
 _____ langya ang dagat.
 _____ kan-a ang lechon.
 _____ imna ang tuba.

9. Ayaw padayona si Pedro sa balay.
 _____ palutoa ang kusinera ug paksiw.
 _____ patan-awa ang anak sa sine.
 _____ palakwa ang aso sa dalan.
 _____ papangitaa si Rico ug salida.
 _____ paadtoa si Ana sa merkado.
 _____ papangutan-a ang bata kanako.
 _____ patawga si Lauro kanimo.
 _____ palangya ang mga estudyante sa dagat.
 _____ pakan-a ang mga Amerikano ug balut.
 _____ paimna ang mga maestra ug tuba.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

balut - boiled duck egg at the embryonic stage;
 a Filipino delicacy.

basig - [basi] + [ug]

unya - Luto na unya dili kamo makakaon.

Unya is used here to mean 'otherwise'
 'or else', 'or later'

pangutana - 'inquire', 'ask' has two Afactual forms
 depending on its focus:

Actor Focus: Pangutana niya. '(You)ask him'.
 Goal Focus : Pangutan-a siya.'Ask him.'

Verb: (Maka-) class

Focus: Actor

Mood : Non-Factual (maka-)

Aspect: Aptative

The Non-Factual form (maka-) expresses the meaning 'be able to' and it designates present, past, progressive and future actions.

Sakay na aron makalingkod kamo.

'Get aboard already so that you can get a seat.'

Higda na aron makapahulay kamo.

'Lie down now so that you will be able to rest.'

It also designates the meaning 'to have an opportunity to', to refer to future actions.

Lakaw na kay basig makapalit ka.

'Leave now and you might have a chance to shop.'

Lakaw na kay basig makatan-aw ka.

'Get going now because there's the opportunity you might be able to watch.'

Afactual Forms

A. Actor Focus Constructions (cf. Lesson 18)

1. (Mu-) class: V base

e.g., Dagan.

Sunod.

Lakaw.

2. (Mag-) class: (paN-) + V base

e.g., Pagluto ug adobo.

Panguha ug peryodiko.

Pamalit ug prutas.

Panulat ug balak.

3. Intransitive Verbs: (ka-) + V base

e.g., Kanaug.

Katulog karon.

Katawa ug hilum.

B. Goal Focus Construction: (-on) class

1. The A factual mood is formed by
 - a) suffixing (-a) or (-ha) to the V base, e.g.

Dayona ang balay. 'Go up the house.'

Basaha ang libro. 'Read the book.'

Adtoa ang tindahan. 'Go to the store.'

- b) prefixing (i-) to the V base, e.g.

Itudlo ang leksyon. 'Teach the lesson.'

Itanom ang humay. 'Plant the rice.'

2. Certain adjectives and nouns may be used in imperative constructions with the meaning of 'make or do [X]' where [X] is either a noun or adjective. The suffix (-a) or (-ha) is attached to the N/Adj base giving it a verbal function, e.g.

Gwapoha si Jose. 'Make Jose handsome.'

Kutsilyoha ang baboy. 'Slice the pork.'

3. In the Causative Goal Focus construction, the imperative is formed by the compound affix (pa- -a) + V base, e.g.

Padayona si Pedro sa balay.

'Have Pedro come up the house.'

Paimna ang mga maestra ug tuba.

'Let the teachers drink tuba.'

C. The Negative Imperative is formed by adding ayaw + ug [ayawg] before the a factual form, e.g.

Ayawg dayona ang balay.

Ayawg lutoa ang pansit.

Ayawg itanom ang humay.

Ayawg dagana.

but:

Ayaw pagluto ug adobo.

Ayaw panulat ug balak.

Ayaw padayona si Pedro sa balay.

Ayaw paimna ang mga maestra ug tuba.

Summary: Sentence Patterns

1.	'	Predicate	'
	'	Verb 'Particle'	'
	,	Dayon lang	,
	,	Pagluto na	,
	,	Kanaug '	

a.	'	Predicate	'	Topic
	'	Particle' Verb	'	N/Pron
'	Pattern 1	,	aron	, makakaon , [ang/si]-phrase,
'		,	kay	' makapalit' <u>ako-class</u>
'		,	basig	' 1st set

2.	'	Predicate	'	Topic
	'	Verb	'	Noun
	,	Dayona	, [ang/si]-phrase,	,
	,	Itudlo	,	,
	,	Gwapoha	,	,
	,	Kutsilyoha,	,	,
			,	

3.	'	Predicate	'
	'	Neg. Mkr.	'
	'	Verb	'
	,	Ayaw	, pagdagan.
	,		, pagdali.
	,		' ug dagan.'
	,		' dali.'

a.	'	Predicate	'	Topic
	'	Particle' Verb	'	Pronoun
'	Pattern 3	,	basig	, kapuyon , <u>ako-class</u>
'			,	maulahi , 1st set

4.

	Predicate	Topic	Complement
Neg. Mkr.	Verb	N/Pron	'N(place/obj)
,	Ayaw	, padayona , [ang/si]-phrase	sa balay.
,		' palutoa	' <u>ako</u> -class ug paksiw.
,			1st set
,			, sa sine.

LESSON 31

Structural Content: A factual Mood: Verbal Affixes
(-i) in Benefactive and
Locative Focus
(i-) in Instrumental Focus
(i-), (-i) in Goal Focus

Setting: Pedro and another PCV are talking about their practice-teaching.

Nagsultihanay si Pedro ug ang laing PCV bahan sa ilang "practice-teaching".

I. DIALOGUE

Hey Pedro, hurry up with your lesson and come with me to Kona.	A: Uy Pedro, paspasi ang imong leksyon ug ubani ako sa Kona.
Why?	B: Ngano man?
Because I'll start practice-teaching in Kona today.	A: Kay musugod ako karon ug "practice-teaching" sa Kona.
Oh really! Very good. Teach the new math to the children.	B: Ah diay! Maayo kaayo. Itudlo ang bag-ong matematika sa mga bata.
Yes, definitely.	A: Oo, segurado.
It would be better if you study first in the library what you will teach the children.	B: Maayo tingali, tun-i una sa libreriya ang imong ileksyon sa mga bata.
That's right.	A: Bitaw.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Hey Pedro, hurry up with your lesson and come with me to Kona.	A: Uy Pedro, paspasi ang imong leksyon ug ubani ako sa Kona.
hurry your lesson and accompany me to Kona	paspas(i) [ang] imo(ng) leksyon ug uban(i) ako [sa] Kona

Why?

why [tell me]

Because I'll start
practice-teaching in
Kona today.

because
will start I today
practice-teaching
in Kona

Oh really! Very good.
Teach the new math to
the children.

oh you don't say
good very
teach the
new mathematics
to children

Yes, definitely.

It would be better
if you study first in
the library what you
will teach the children.

good maybe
learn first
in library
your lesson
to children

That's right.

B: Ngano man?

ngano [man]

A: Kay musugod ako karon ug
"practice-teaching" sa
Kona.

kay
(mu)sugod ako karon
[ug] "practice-teaching"
[sa] Kona

B: Ah diay! Maayo kaayo.
Itudlo ang bag-ong mate-
matika sa mga bata.

ah [diay]
maayo kaayo
(i)studlo [ang]
bag-o(ng) matematika
[sa] [mga] bata

A: Oo, segurado.

B: Maayo tingali, tun-i una
sa libreriya ang imong
ileksyon sa mga bata.

maayo tingali
tun-(i) una
[sa] libreriya
[ang] imo(ng) (i)leksyon
[sa] [mga] bata

A: Bitaw.

III. VOCABULARY LIST

abridor	can opener
agi	pass, pass by, pass for
ahos	garlic
antipara	eyeglasses, spectacles
baligya	merchandise
balita	news
bangko	bench
kaguol	worry, worries, problems
kapilya	chapel
dagom	needle
dalya	dahlia
gulot	cut, slice
hardin	garden

hasmin	jasmin
higut	tie, bind; rope, string
monggos	mongo, mung bean
plansa/plantsa	iron, press
pustiso	false teeth, dentures
repolyo	cabbage
rosas	rose
sili	pepper, bell or chili pepper
tinuod/tuod	the truth; true
tsitsaron	pork cracklings

IV. DRILLS

A. Repetition and Conversion

1. Benefactive Focus (-i)

Kataw-i sila.	Ayaw silag kataw-i.
Ubani ako.	Ayaw akog ubani.
Gikani siya.	Ayaw siyag gikani.
Tudloï kami.	Ayaw kamig tudloï.
Adtoi sila.	Ayaw silag adtoi.
Pamaliti kamig papel.	Ayaw kamig pamaliti ug papel.
Panulati silag estorya.	Ayaw silag panulati ug estorya.
Pangitai akog balay.	Ayaw akog pangitai ug balay.
Panguhai kamig kan-on.	Ayaw kamig panguhai ug kan-on.
Pangutan-i siya sa eksamen.	Ayaw siyag pangutan-i sa eksamen.
Kanaogi siyag kape.	Ayaw siyag kanaogi ug kape.
Lutoi silag pansit.	Ayaw silag lutoi ug pansit.
Basahi siyag estorya.	Ayaw siyag basabi ug estorya.
Sulati akog balita.	Ayaw akog sulati ug balita.
Dulai silag basketbol.	Ayaw silag dulai ug basketbol.
Labhi silag sinina.	Ayaw silag labhi ug sinina.
Tun-i kamig Cebuano.	Ayaw kamig tun-i ug Cebuano.
Kantahi siyag 'Dahil sa Iyo'.	Ayaw siyag kantahi ug 'Dahil sa Iyo'.
Kuhai kamig bulak.	Ayaw kamig kuhaig bulak.
Paliti akog awto.	Ayaw akog politig awto.
Sayawi silag 'Tinik-ling'.	Ayaw silag sayawig 'Tinik-ling'.
Sultihi kami sa tinuod.	Ayaw kamig sultihi sa tinuod.
Tahii akog sinina.	Ayaw akog tahiig sinina.
Tokari kamig 'Si Pili-mon'.	Ayaw kamig tokarig 'Si Pili-mon'.

Paspasi silag leksyon. Ayaw silag paspasig leksyon.
 Sugdi silag sulti- Ayaw silag sugdig sulti-
 hanay. hanay.
 Kan-i silag pansit. Ayaw silag kan-ig pansit.

2. Locative Focus (-i)

Simbahi ang kapilya.	Ayaw ug simbahang kapilya.
Puy-i ang iyang balay.	Ayaw ug puy-i ang iyang balay.
Kan-i ang pansit.	Ayaw ug kan-i ang pansit.
Sakyi ang dyip.	Ayaw ug sakyi ang dyip.
Imni ang kape.	Ayaw ug imni ang kape.
Tamni ang hardin.	Ayaw ug tamni ang hardin.
Dul-i si Georgy.	Ayaw ug dul-i si Georgy.
Lay-i si Mrs. Paraz.	Ayaw ug lay-i si Mrs. Paraz.
Higdai ang bag-onng katre.	Ayaw ug higdai ang bag-onng katre.
Tindugi ang bangko.	Ayaw ug tindugi ang bangko.
Tamni ang hardin ug sampaguita.	Ayaw ug tamni ang hardin ug sampaguita.

3. Instrumental Focus (i-)

Igulot ang kutsilyo sa manok.	Ayaw igulot ang kutsilyo sa manok.
Iabre ang bag-onng abridor sa coke.	Ayaw iabre ang bag-onng abridor sa coke.
Ipalit ang kwarta sa pan.	Ayaw ipalit ang kwarta sa pan.
Isakay ang bag-onng sinina nimo sa eroplano.	Ayaw isakay ang bag-onng sinina nimo sa eroplano.
Isulat ang lapis sa leksyon.	Ayaw isulat ang lapis sa leksyon.
Ikaon ang imong pustiso sa tsitsaron.	Ayaw ikaon ang imong pustiso tsitsaron.

4. Goal Focus (-i) and (i-)

Paspasi ang ilang leksyon.	Ayawg paspasi ang ilang leksyon.
Sugdi ang sulti- hanay.	Ayawg sugdi ang sultihanay.
Tas-i ang higut sa bandera.	Ayawg tas-i ang higut sa bandera.
Bag-ohi ang kasilyas sa balay.	Ayawg bag-ohi ang kasilyas sa balay.

Isimba siya sa bag-ong kapilya.	Ayaw siyang isimba sa bag-ong kapilya.
Iduol si Ginoo McGinn sa lamesa.	Ayaw iduol si Ginoo McGinn sa lamesa.
Ilayo si Ginang Boriack sa kan-anan.	Ayaw ilayo si Ginang Boriack sa kan-anan.
Itaas ang higut sa bandera.	Ayaw itaas ang higut sa bandera.
Isakay si Ginoo Bisol.	Ayaw isakay si Ginoo Bisol.
Isugod ang sultihanay.	Ayaw isugod ang sultihanay.
Ikatawa ang kaguol.	Ayaw ikatawa ang kaguol.
Ihidga ang bata sa bag-ong katre.	Ayaw ihidga ang bata sa bag-ong katre.
Itindog ang bata sa bangko.	Ayaw itindog ang bata sa bangko.
Idula ang basketbol sa mga bata.	Ayaw idula ang basketbol sa mga bata.
Ikanta ang 'Ahay Kalisud' sa mga maestra.	Ayaw ikanta ang 'Ahay Kali-sud' sa mga maestra.
Itudlo ang Ininglis sa mga Pilipino.	Ayaw itudlo ang Ininglis sa mga Pilipino.
Ipaspas ang leksyon sa mga estudyante.	Ayaw ipaspas ang leksyon sa mga estudyante.

B. Conversion:

Ubani siya.	Iuban siya sa sine.
Gikani siya sa Cebu.	Igikan siya sa Cebu.
Adtoi siya sa kwarto.	Iadto siya sa kwarto.
Pangitai sila ug balay.	Ipangita sila ug balay.
Panguhai sila ug kape.	Ipanguha sila ug kape.
Pangutan-i siya ug balita.	Ipangutana siya ug balita.
Pamaliti kami ug papel.	Ipamalit kami ug papel.
Panulati kami ug estorya.	Ipanulat kami ug estorya.
Kanaogi kami ug pansit.	Ikanaog kami ug pansit.
Lutoi ako ug adobo.	Iluto ako ug adobo.
Basahi ako ug estorya.	Ibasa ako ug estorya.
Kuhai ang mga PCT ug bulak.	Ikuha ang mga PCT ug bulak.
Paliti ang mga direkтор ug awto.	Ipalit ang mga direktor ug awto.

Sayawi ang mga Ameri-	Isayaw ang mga Amerikano ug kano ug 'Tinikling'.
Tahii ang mga Ameri-	Itahi ang mga Amerikana ug kana ug sinina.
Tokari ang "Country Director" ug 'Matud Nila'.	Itokar ang "Country Director" ug 'Matud Nila'.
Labhi ang lalake ug barong Tagalog.	Ilaba ang lalake ug barong Tagalog.
Kan-i si Jim ug dyutay.	Ikaon si Jim ug dyutay.
Tun-i si Dick ug Cebuano.	Ituon si Dick ug Cebuano.
Labhi si Gining Bunye ug sinina.	Ilaba si Gining Bunye ug sinina.
Tamni ako ug sampa- guita.	Itanom ako ug sampaguita.
Sugdi sila ug sulti- hanay.	Isugod sila ug sultihanay.
Imni si Ginang Paraz ug tuba.	Iinom si Ginang Paraz ug tuba.
Sundi ang babaye ug bulak.	Isunod ang bulak sa babaye.
Imni siya sa tuba.	Iinom siya sa tuba.

C. Substitution and Expansion:

1. Adtoi.

_____ lang.
 _____ si Rita.
 _____ sa balay.
 _____ sa alas otso.
 _____ karong
 gabii.
 _____ ugma sa
 gabii.
 Ubani _____
 _____.
 _____ sa syudad _____
 _____.
 Sulati _____
 _____.
 Sultihi _____
 _____.
 _____ sa alas dyes _____
 _____.
 _____ sa kwarto _____
 _____.
 _____.

2. Pangitai.

_____ lang.

_____ si Dick.

_____ ug balay.

_____ sa baryo.

_____ sa sunod

adlaw.

Pangutan-i

Paliti

_____ .

ug libro

_____ .

sa tindahan

Basahi

_____ .

karong

gabii.

Kuhai

_____ .

ug polo

_____ .

sa balay

Tahii

_____ .

unyang

hapon.

Labhi

_____ .

3. Ikatawa.

_____ lang.

_____ ang kaguol.

Ikanta

_____ .

Isayaw

_____ .

ang 'Tinikling'.

Itokar

_____ .

sa programa.

_____ ang 'Itik-Itik'

Itoon

_____ .

unyang gabii.

sa klase

ang 'Pambansang Awit'

D. Repetition and Conversion:

1. Dayon lang sa balay.
Dayona lang ang balay.
Dayona lang si Pedro sa balay.
Dayoni lang si Pedro sa balay.
Idayon lang si Pedro sa balay.
Dayoni lang ang balay.

2. Adto lang sa opisina.
Adtoa lang ang opisina.
Adtoa lang si Pedro sa opisina.
Adtoi lang si Pedro sa opisina.
Iadto lang si Pedro sa opisina.
Adtoi lang ang opisina.

3. Pangita sa sinehan.
Pangitaa ang sinehan.
Pangitaa si Pedro sa sinehan.
Pangitai si Pedro ug sine.
Ipangita si Pedro ug sine.
Pangitai ang sinehan ni Pedro.

4. Pangutana sa sari-sari.
Pangutan-a si Pedro sa sari-sari.
Pangutan-i si Pedro sa sari-sari.
Ipangutana si Pedro ug mga baligya sa sari-sari.
Pangutan-i ang sari-sari ug mga baligya.

5. Inom ug serbesa.
Imna ang serbesa.
Imni ang serbesa.
Imni si Pedro ug serbesa.
Iinom si Pedro ug serbesa.
Imni ang tindahan ug serbesa.

6. Palit ug isda.
Palita ang isda.
Paliti si Pedro ug isda.
Ipalit si Pedro ug isda.
Paliti ang merkado ug isda.
Ipalit ang kwarta sa isda para kang Pedro.

7. Sulat ug estorya.
Sulata ang estorya.
Sulati si Pedro ug estorya.
Isulat si Pedro ug estorya.

Sulati ang lamesa ug estorya.
Isulat ang lapis ug estorya sa lamesa para ni
Pedro.

8. Kaon ug kan-on.
Kan-a ang kan-on.
Kan-i si Pedro ug kan-on.
Ikaon si Pedro ug kan-on.
Kan-i ang plato ug kan-on.
Ikaon ang kutsara sa kan-on.
9. Basa ug libro.
Basaha ang libro.
Basahi si Pedro ug libro.
Ibasa si Pedro ug libro.
Basahi ug libro ang kuarto.
Ibasa ang antipara ug libro sa kuarto ni Pedro.
10. Tanom ug bulak.
Tamna ang bulak.
Itanom ang bulak sa hardin.
Tamni si Pedro ug bulak sa hardin.
Itanom si Pedro ug bulak sa hardin.
Tamni ang hardin ug bulak para kang Pedro.
Itanom ang sundang ug bulak sa hardin para
kang Pedro.
11. Tahi ug barong Tagalog.
Tahia ang barong Tagalog.
Tahii si Pedro ug barong Tagalog.
Itahi si Pedro ug barong Tagalog.
Tahii ug barong Tagalog ang balkon.
Itahi ang dagom ug barong Tagalog ni Pedro.

E. Comprehension:

1. Adtoi lang si Rita sa balay sa alas otso ugma
sa buntag.
Asa adtoi si Rita?	Sa balay.
Anus-a adtoi si Rita sa	Sa alas otso ugma sa
balay?	buntag.

2. Tahii lang si Carling ug polo unyang hapon.

Unsay tahion ni Carling? Polo.
 Anus-a tahii si Carling Unyang hapon.
 ug polo?

3. Ikatawa lang ang kaguol.

Unsay ikatawa? Ang kaguol.
 Unsaon ang kaguol? Ikatawa lang.

4. Isayaw lang ang 'Tinikling' sa programa.

Unsay isayaw? Ang 'Tinikling'
 Unsaon ang 'Tinikling'? Isayaw lang.
 Asa isayaw? Sa programa.

5. Itokar lang ang 'Itik-Itik' sa klase unyang gabii.

Unsay itokar? Ang 'Itik-Itik'.
 Unsaon ang 'Itik-Itik'? Itokar lang.
 Asa itokar? Sa klase.
 Anus-a itokar? Unyang gabii.

F. Substitution: Fixed & Movable Slots

1. Dayon lang sa balay, ayaw ug hulat sa gawas.

_____ sulod, _____.
 _____ kwarto, _____.
 _____ awto, _____.

2. Agi sa balay una ka mularga.

_____ opisina _____.
 _____ klinika _____.
 _____ eskwelahan _____.
 _____ muadto.
 _____ mulakaw.
 _____ mulangoy.

3. Palit ug isda, dili karne.

_____ manok.
 _____ prutas.
 _____ utanon.
 _____ itlog, _____.
 _____ pan, _____.
 _____ bugas, _____.

4. Kaon ug kan-on aron mabusog ka.

- _____ karne _____.
- _____ utanon _____.
- _____ pan _____.
- _____ sud-an _____.
- _____ monggos _____.

5. Inom ug gatas kada adlaw.

- _____ buntag.
- _____ hapon.
- _____ gabii.
- _____ coke _____ adlaw.
- _____ tubig _____.
- _____ kape _____.
- _____ tuba _____.

6. Basahi si Pedro ug libro.

- _____ nobela.
- _____ sulat.
- _____ komiks.
- _____ magasin.
- _____ peryodiko.

7. Tamni ang hardin ug bulak.

- _____ repolyo.
- _____ kamatis.
- _____ sili.
- _____ sibuyas.
- _____ ahos.

8. Tahii si Manolito ug barong Tagalog.

- _____ pantalon.
- _____ kamisadentro.
- _____ kamiseta.
- Plantsahi _____.
- Labhi _____.
- Pangitai _____.

9. Ilaba ang lalake ug panyo.

- Iplantsa _____.
- Ipangita _____.
- Itahi _____ karsones.
- _____ kamisadentro.

10. Itanom ang sampaguita sa hardin.

_____ rosas _____.
 _____ hasmin _____.
 _____ dalya _____.
 _____ rosal _____.
 _____.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

sampaguita - Arabian jasmine or pikake. Still generally regarded as the national flower of the Philippines, although the official listing has been changed to the banaba flower.

barong Tagalog - man's native shirt distinguished by its embroidery, formal; the national garb, worn with dark trousers, for men.

Pambansang Awit - National Anthem

Verbs: Afactual Mood

The afactual mood (imperative) takes the:

1. Prefix (i-) for

- a) Goal Focus - Itanom ang bulak...
- b) Benefactive Focus - Itanom si Pedro ug ...
- c) Instrumental Focus - Itanom ang sundang ug..

2. Suffix (-i) for

- a) Goal Focus - Sugdi ang sultihanay...
- b) Benefactive Focus - Imni si Pedro ug ...
- c) Locative Focus - Imni ang tindahan ug...

Summary of Sentence Patterns: Afactual (Imperative)

1. Actor Focus

Predicate	'TOPIC'	Complements		
Verb	'Actor'	N(Dir. Obj)	N (Place)	(Time)
'a) Vbase		'[ug]-phrase'	'[sa]-phrase'	
'b) (paN-)+ Vbase'	'	'[sa]-phrase'		
'c) (ka-) + Vbase'				
Kaon		ug isda	sa kusina	ugma.
Pagluto				
Panguha			merkado	
Pamalit				
Katulog			sa banig	

2. Goal Focus

Predicate	'TOPIC'	Complements		
Verb	N/Pron (Dir.Obj)	N (Place)	(Time)	
'a) Vbase +(-a/-ha)	'[ang]-phrase	'[sa]-phrase'		
'b) Vbase + (-i)	'[si]-phrase			
'c) (i-) + Vbase	'ako-class,1st set'			
'd) N/Adj.base+(-a/-ha)'				
Pangutan-a	ang lalake	sa sulod	unya.	
Basaha	leksyon			
Paspasi				
Ihigda	si Pedro	sopa		
Gwapoha	siya			

3. Benefactive Focus

Predicate	Topic	Complements
Verb	'N/Pron(Beneficiary)	'N(Dir.Obj) ' N (Place) ' (Time)
a) Vbase + (-i)'[ang]-phrase	'[ug]-phrase	'[sa]-phrase,
b) (i-) + Vbase'[si]-phrase	'[sa]-phrase	,
Tahii	ang tawo	, ug karsones sa kwarto karon.
Iluto	si Pedro	sa manok kusina

4. Locative Focus

Predicate	Topic	Complements
Verb	' N (Place)	' N (Dir.Obj) ' (Time)
Vbase + (-i)'[ang]-phrase'	'[ug/sa]-phrase'	
Tamni	ang hardin	, ug sampaguita unya.

5. Instrumental Focus

Predicate	Topic	Complements
Verb	' N (Instrument)	' N (Object) ' N (Place) ' (Time)
(i-) + Vbase'[ang]-phrase	'[ug/sa]-phrase'	'[sa]-phrase'
Isulat	ang lapis	sa leksyon sa lamesa karong gabii.,

LESSON 32

Structural Content: Verb: Stative Forms

Affixes: (gi-)

(gi- -an/han)

Negation: Wala + (-a/ha)

Wala + (-i/hi)

Setting: Ricardo and another PCV are talking about the cold weather that is causing colds and headaches.

Nagsultihanay si Ricardo ug ang laing PCV bahin sa tugnawng tyempo nga makapasip-on ug makapalabab sa ulo.

I. DIALOGUE

Ricardo, are you tired?

A: Ricardo, gikapoy ka ba?

Yes, very tired.

B: Oo, gikapoy kaayo.

Why?

A: Kay ngano man?

Because I have a head- ache and to top it off I have a cold, too.

B: Kay gilabdan ako sa akong ulo ug gisip-on pa gyud.

And you, do you have a cold?

Ikaw, wala ka ba sip-onsa?

Thank God, I don't. I was really cold in Waimea last night but luckily I had a sweater. Go to bed early tonight.

A: Kalooy sa Diyos, wala ko sip-onsa. Gitugnaw kaayo ko kagabii sa Waimea, apan maayo gani aduna akoy "sweater". Katulog ug sayo karong gabii.

Yes.

B: Oo.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Ricardo, are you tired?

A: Ricardo, gikapoy ka ba?

tired you

(gi)kapoy ka [ba]

Yes, very tired.

yes
tired very

Why?

because why
[tell me]

Because I have a headache and to top it off I have a cold, too. And you, do you have a cold?

because ache I
in my head
and have a cold
[still] [really]
you don't have you
cold

Thank God, I don't. I was really cold in Waimea last night but luckily I had a sweater. Go to bed early tonight.

pity of God
don't have I cold
was cold very I
last night in Waimea
however good [as it were]
have I sweater
sleep early
this evening

Yes.

B: Oo, gikapoy kaayo.

oo
(gi)kapoy kaayo

A: Kay ngano man?

kay ngano
[man]

B: Kay gilabdan ako sa akong ug gisip-on pa gyud.

Ikaw, wala ka ba sip-ons?

kay (gi)labd(an) ako
[sa] ako(ng) ulo
ug (gi)sip-on
[pa] [gyud]
ikaw wala ka [ba]
sip-on(a)

A: Kaloooy sa Diyos, wala ko sip-ons. Gitugnaw kaayo ko kagabii sa Waimea, apan maayo gani aduna akoy "sweater". Katulog ug sayo karong gabii.

kaloooy [sa] Diyos
wala ko sip-on(a)
(gi)tugnaw kaayo ko
kagabii [sa] Waimea
apan maayo [gani]
aduna ako(y) "sweater"
(ka)tulog [ug] sayo
karon(g) gabii

B: Oo.

III. VOCABULARY LIST:

ayo
kabukiran
kaloooy
kinabuhi
kitid
dayareya
Diyos

be good, make right, fix, repair
mountains
pity, charity
life
narrow
diarrhea
God

gubat	war, battle
halang	peppery hot
hilanat	fever, temperature
labad	headache, ache/pain in head
limos	alm
makililimos	beggar
menos	less; decrease, lessen, deduct
pobre	poor, impoverished
sakit	pain, ache, hurt; painful
sip-on	a cold
trangkaso	flu
tyempo	time, season, weather
ulo	head

IV. DRILLS

A. Repetition:

1. Gigutom ako. Wala ako gutoma.
 Giuhaw ako. Wala ako uhawa.
 Gikapoy ka. Wala ka kapoya.
 Gitugnaw ka. Wala ka tugnawa.
 Gisip-on siya. Wala siya sip-ona.
 Gi- "schistosomiasis" - siya. Wala siya "schistosomiasis"-a.
 Gi- "rabies" kami. Wala kami "rabies"-a.
 Gi- "smallpox" kami. Wala kami "smallpox"-a.
 Gi- "sinusitis" kita. Wala kita "sinusitis"-a.
 Gi- "typhoid fever" - kita. Wala kita "typhoid fever"-a.
 Gidayareya kamo. Wala kamo dayareyaha.
 Gibuti kamo. Wala kamo butiha.
 Gi- "dengue fever" sila. Wala sila "dengue fever"-a.
 Gimalarya sila. Wala sila malaryaha.
 Gitrangkaso ang bata. Wala trangkasoha ang bata.
 Gi- "cholera" ang mga eskwela. Wala "cholera"-ha ang mga eskwela.
2. init Giinitan ang PCV. Wala initi ang PCV.
 sakit Gisakitan ang mga PCT. Wala sakiti ang mga PCT.
 menos Gimenosan ang dalaga. Wala menosi ang dala-ga.
 dyutay Gidyutayan ang mga lalake. Wala dyutayi ang mga lalake.

ayo	Giayohan ang maestra.	Wala ayohi ang maestra.
buotan	Gibuotanan ang mga maestro.	Wala buotani ang mga maestro.
nindot	Ginindotan ang inahan.	Wala nindoti ang inahan.
tambok	Gitambokan ang mga amahan.	Wala tamboki ang mga amahan.
daut	Gidautan ang tindera.	Wala dauti ang tindera.
puti	Giputian ang mga doktor.	Wala putii ang mga doktor.
dato	Gidatoan ang doktora.	Wala datoi ang doktora.
itum	Giituman ang Amerikano.	Wala itumi ang Amerikano.
parat	Giparatan ang mga Amerikana.	Wala parati ang mga Amerikana.
pait	Gipaitan ang direktor.	Wala paiti ang direktor.
tam-is	Gitam-isan ang mga "coordinator".	Wala tam-isi ang mga "coordinator".
aslum	Giasluman ang abogada.	Wala aslumi ang abogada.
halang	Gihalangan ang mga abogado.	Wala halangi ang mga abogado.
3.labad	Gilabdan si Ricardo sa ulo.	Wala labdi si Ricardo sa ulo.
hilanat	Gihalantan si Ricarda kagabii.	Wala hilanti si Ricarda kagabii.
gamay	Gigamyan si Jaime sa balay.	Wala gamyi si Jaime sa balay.
dako	Gidak-an si Susana sa eskwelahan.	Wala dak-i si Susana sa eskwelahan.
taas	Gitas-an si Rogelio sa leksyon.	Wala tas-i si Rogelio sa leksyon.
mubo	Gimub-an si Vida sa programa.	Wala mub-i si Vida sa programa.
lapad	Gilapdan si Doming sa dalan.	Wala lapdi si Doming sa dalan.
mabaw	Gimabwan si Doding sa dagat.	Wala mabwi si Doding sa dagat.
lalom	Gilawman si Gining Ramos sa dagat.	Wala lawmi si Gining Ramos sa dagat.
layo	Gilay-an si Ginang Tolentino sa Kohala.	Wala lay-i si Ginang Tolentino sa Kohala.

duol	Gidul-an si Ginoo Santos sa Waikiki.	Wala dul-i si Ginoo Santos sa Waikiki.
kitid	Gikitiran kini sa panapton.	Wala kini kitiri sa panapton.
ngil-ad	Gingil-aran kini sa estudyante.	Wala kini ngil-ari sa estudyante.
gwapa	Gigwapanah kana sa modista.	Wala kana gwapahi sa modista.
gwapo	Gigwapohan kana sa drayber.	Wala kana gwapohi sa drayber.
pobre	Gipobrehan kadto sa mag-uuma.	Wala kadto pobrehi sa mag-uuma.

4.Gigutom ba ako?	Wala ba ako gutoma?	
Giuhaw ba ako?	Wala ba ako uhawa?	
Gikapoy ka ba?	Wala ka ba kapoya?	
Gitugnaw ka ba?	Wala ka ba tugnawa?	
Gisip-on ba siya?	Wala ba siya sip-ona?	
Gi—"schistosomiasis"	Wala ba siya "schistosomiasis"-a?	
ba siya?		
Gi—"rabies" ba kami?	Wala ba kami "rabies"-a?	
Gi—"smallpox" ba kami?	Wala ba kami "smallpox"-a?	
Gi—"typhoid fever"	Wala ba kita "typhoid fever"-a?	
ba kita?		
Gidayareya ba kamo?	Wala ba kamo dayareyaha?	
Gibuti ba kamo?	Wala ba kamo butiha?	
Gi—"dengue fever"	Wala ba sila "dengue fever"-a?	
ba sila?		
Gimalarya ba sila?	Wala ba sila malaryaha?	
Gitrangkasohang bata?	Wala ba trangkasoha ang bata?	
Gi—"cholera" ba ang mga eskwela?	Wala ba "cholera"-ha ang mga eskwela?	
Giinitan ba ang PCV?	Wala ba initi ang PCV?	
Gisakitan ba ang mga PCT?	Wala ba sakiti ang mga PCT?	
Gimenosan ba ang dalaga?	Wala ba menosi ang dalaga?	
Gidyutayan ba ang mga lalake?	Wala ba dyutayi ang mga lalake?	
Giayohan ba ang maestra?	Wala ba ayohi ang maestra?	
Gibuotanan ba ang mga maestro?	Wala ba buotani ang mga maestro?	
Ginindotan ba ang inahan?	Wala ba nindoti ang inahan?	
Gitambokan ba ang mga amahan?	Wala ba tamboki ang mga amahan?	

Gidautan ba ang tindera?	Wala ba dauti ang tindera?
Giputian ba ang mga doktor?	Wala ba putii ang mga doktor?
Gidatoan ba ang doktora?	Wala ba dato ang doktora?
Gituman ba ang Amerikano?	Wala ba itumi ang Amerikano?
Giparatan ba ang mga Amerikana?	Wala ba parati ang mga Amerikana?
Gipaitan ba ang direktor?	Wala ba paiti ang direktor?
Gitam-isan ba ang mga "coordinator"?	Wala ba tam-isi ang mga "coordinator"?
Giasluman ba ang abogada?	Wala ba aslumi ang abogada?
Gihalangan ba ang abogado?	Wala ba halangi ang mga abogado?
Gilabdan ba si Ricardo sa ulo?	Wala ba labdi si Ricardo sa ulo?
Gihalantan ba si Ricarda kagabii?	Wala ba hilanti si Ricarda kagabii?
Gigamyan ba si Jaime sa balay?	Wala ba gamyi si Jaime sa balay?
Gidak-an ba si Susana sa eskwelahan?	Wala ba dak-i si Susana sa eskwelahan?
Gitas-an ba si Rogelio sa leksyon?	Wala ba tas-i si Rogelio sa leksyon?
Gimub-an ba si Vida sa programa?	Wala ba mub-i si Vida sa programa?
Gilapdan ba si Doming sa dalan?	Wala ba lapdi si Doming sa dalan?
Gimabwan ba si Doding sa dagat?	Wala ba mabwi si Doding sa dagat?
Gilaawan ba si Gining Ramos sa dagat?	Wala ba lawmi si Gining Ramos sa dagat?
Gilay-an ba si Ginang Tolentino sa Kohala?	Wala ba lay-i si Ginang Tolentino sa Kohala?
Gidul-an ba si Ginoo Santos sa Waikiki?	Wala ba dul-i si Ginoo Santos sa Waikiki?
Gikitiran ba kini sa panapton?	Wala ba kini kitiri sa panapton?
Gingil-aran ba kini sa estudyante?	Wala ba kini ngil-ari sa estudyante?
Gigwapahan ba kana sa modista?	Wala ba kana gwapahi sa modista?

Gigwapohan ba kana sa Wala ba kana gwapohi sa
 drayber? drayber?
 Gipobrehan ba kadto Wala ba kadto pobrehi sa
 sa mag-uuma? mag-uuma?

B. Substitution: Movable Slot

1. Gigutom sila kagabii sa Kona.

Giuhaw _____.
 _____ kami _____.

_____ gahapon _____.
 _____ sa opisina.

Gisip-on _____.

2. Giinitan ang maestra sa kwarto sa niaging adlaw.
 eskwela _____.

Giayohan _____.
 _____ programa _____.

Ginindotan _____ semana.
 _____.

3. Gigamyan si Jose sa lamesa sa niaging Sabado.
 _____ siya _____.

Lunes.
 Gidak-an _____.

sila si Ana _____.
 Gilapdan _____.

4. Gidatoan kami si Lita sa mga mag-uuma sa unang
 panahon.
 karon.

Gingil-aran _____.
 _____.

kamo si Lita _____.
 sa mga makililimos _____.

Gimenosan _____.

C. Expansion:

1. Gisakitan

_____ ang bata.

_____ sa ulo.

_____ niya.

_____ kagabii.

2. Gihilantan

_____ ang eskwela.
 _____ mga _____.
 _____ sa primer grado. _____ sa Santa Fe.
 _____ niadtong Hulyo.

3. Gimalarya

_____ ang sundalo.
 _____ mga _____. _____ ni General Lim. _____ sa kala-sangan.
 _____ sa Mindanao.
 _____ sa niaging gubat.

4. Gigwapahan

_____ ang PCV.
 _____ mga _____. _____ sa Cotabato. _____ sa mga Negrito.
 _____ sa kabukiran.
 _____ sa Mindanao.

D. Question and Answer:

1. Gikapoy ang mga eskwela ni Mr. Prator sa ilang leksyon ganinang buntag.

Naunsa ang mga eskwela?	Gikapoy.
Kinsay gikapoy?	Ang mga eskwela.
Kinsang mga eskwelaha?	Ni Mr. Prator.
Gikapoy sa unsa?	Sa ilang leksyon.
Kanus-a?	Ganinang buntag.

2. Gitrangkaso ang mga anak ni Mrs. Manuel sa pagbakasyon nila sa Manila niadtong usa ka tuig.

Naunsa ang mga anak ni Mrs. Manuel?	Gitrangkaso.
Kinsay gitrangkaso?	Ang mga anak ni Mrs. Manuel.

Kinsang mga anak? Ni Mrs. Manuel.
 Diin sila trangkasoha? Sa Manila.
 Kanus-a? Sa pagbakasyon nila
 niadtong usa ka tuig.

3. Gipaitan ang Amerikano sa kinabuhi sa baryo
 kay walay elektrisidad.
Giunsahan ang Amerikano?	Gipaitan.
Kinsay gipaitan?	Ang Amerikano.
Sa unsa?	Sa kinabuhi.
Diin?	Sa baryo.
Kay ngano man?	Kay walay elektrisidad.
4. Gitam-isan kita si Petra sa manggang hinog nga
 gikan sa Guadalupe nga gidala nila ni Jose.
Giunsahan kita si Petra?	Gitam-isan.
Kinsay gitam-isan?	Kita si Petra.'
Sa unsa?	Sa mangga.
Nga unsa?	Nga hinog.
Diin gikan?	Sa Guadalupe.
Nga giunsa nila ni Jose?	Gidala.
5. Gilay-an ang prinsipal nga taga Manila sa
 eskwelahan sa Lawis kay walay sakyanan.
Giunsahan ang prinsipal?	Gilay-an.
Kinsay gilay-an?	Ang prinsipal.
Taga diin siya?	Taga Manila.
Unsay iyang gilay-an?	Eskwelahan.
Diling eskwelahan?	Sa Lawis.
Ngano man?	Kay walay sakyanan.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Kalooy sa Diyos - literally 'God's pity' - a very common expression which means 'with the help or grace of God'.

apan maayo - a phrase meaning 'but it was good that', 'but luckily', 'however, fortunately'.

gani - implies a conditional statement, and means, roughly, 'if it were...', 'as it were/was...'

Negrito - primitive tribe with negroid features who live in the mountains; considered to have been the first wave of people to inhabit the Philippine archipelago.

Verb: Stative Forms

Stative verbs express a state of being, e.g. health, an emotion, an attitude, impression, feeling and the like.

The Factual Mood of stative verbs is formed by the prefix (gi-) or the compound affix (gi- -an/han) attached to a noun or adjective base, e.g.

<u>gigutom</u>	-	become hungry
<u>gikapoy</u>	-	get tired
<u>gisip-on</u>	-	have a cold
<u>gitas-an</u>	-	impressed with the height
<u>gimenosan</u>	-	regard as less in stature, look down on
<u>gipaitan</u>	-	find (it) bitter

The Negative of the (gi-) form is formed by using wala + the suffix (-a/ha) added to the base, e.g.

<u>gigutom</u>	-	wala gutoma
<u>gimalarya</u>	-	wala malaryaha

The negative equivalent of the compound affix is formed by wala + the suffix (-i/hi) added to the base, e.g.

<u>gitas-an</u>	-	wala tas-i
<u>gigwapohan</u>	-	wala gwapohi

Summary: Sentence Patterns

1.	' Predicate '	' Topic '	' Complement '
	' Verb '	' Noun/Pronoun '	' N (Dir.Obj) '
	' Gigutom ,	[ang/si]-phrase ,	,
	' Giayohan ,	' ako-class, 1st set ,	' sa leksyon.. ,
	' Gilay-an ,	' kini-class, Dem. ,	' bukid. ,

	Predicate	Topic	Predicate
a.	Neg. Mkr.	Pronoun	Verb
2.	Wala	<u>ako</u> -class, 1st set,	gutoma.
		<u>kini</u> -class, Dem.	ayohi.
			lay-i.

	Predicate	Topic	Complement
a.	Neg. Mkr.	Verb	N (Object)
3.	Wala	gutoma	[ang]-phrase,
		ayohi	[si]-phrase
		lay-i	sa Kohala.

	Predicate	Topic	Predicate
a.	Neg. Mkr.	Int. Mkr.	Pronoun
4.	Gigutom	ba	[ang/si]-phrase ?
	Giayohan		<u>ako</u> -class, 1st set,
	Gilay-an		<u>kini</u> -class, Dem.

	Predicate	Topic	Predicate
a.	Neg. Mkr.	Int. Mkr.	Verb
4.	Wala	ba	<u>ako</u> -class, 1st set, gutoma?
			' <u>kini</u> -class, Dem. ayohi?
			lay-i?

Supplementary Materials

Lessons 30-32

I. Dialogue

A: Nang, palihog, hain mang ang Karbun?
B: Pasayloa ko, unsa 'to?
A: Hain man ang Karbun?
B: Paminawa ko, ha.
A: O sige.
B: Gikan dinihi, paraha ang dyipni paingon sa Karbun. Ingna ang drayber nga muadto kamo sa Karbun. Unya, kanaug sa dakong tindahan sa eskina duol sa Karbun. Tan-awa baya pag-ayo ang dakong tindahan. Diretsoha ang aseras sa mga tindahan. Unya liko sa tumoy sa wala.

Vocabulary:

kanaug	get off, step down
diretsoha	go straight ahead
ingnan	tell
liko	turn
paraha	stop
tan-awa	look for
tumoy	end
wala	left

Pangutana:

1. Unsay gipangita sa babaye?
2. Kinsay iyang gipangutana?
3. Asa mupara ang dyipni?
4. Asa paingon ang dyipni?
5. Asa sila manaug?
6. Unsay ilang tan-awon?
7. Unsay ilang diretsohon?
8. Asa sila muliko?

II.

#1. Dialogue

- A: O sige, ayoha baya ang inyong pagkanta, ha?
 B: Pastilan, dili pa ba kini manindot, kadugay na natong nagpraktis!
 A: Kausa na lang. Sugdi, Ramon.
 B: Kadiyut lang, wala pa gani kita tagai ug tono ni Fernando.
 A: O sige, Fernando, tokara na.

Vocabulary:

kausa	once more (one more time)
manindot	be nice/pretty
pastilan!	goodness!
sugdi	start
tono	pitch tone, tune

Pangutana:

1. Unsay ilang gibuhat?
2. Nganong dili na gusto ang usang magpraktis pag-usab?
3. Unsay tubag kaniya?
4. Ngano kahang nagpraktis sila?
5. Unsay ilang buhaton?

#2. Narrative

Hapit nang usa ka semanang nagpraktis ug kanta si Ruben ug iyang mga kauban. Nagpraktis sila kay karong Domingo haranahan nila si Ofelia. Si Fernando ang gitarista ug si Ruben ang musolo. Ang uban nilang amigo muuban sa koros. Si Ofelia giulitawhan ni Ruben.

Vocabulary:

giulitawhan	being courted
-------------	---------------

Pangutana:

1. Unsa na kadugay ang pagpraktis nila ni Ruben?
2. Nganong nagpraktis sila?
3. Kinsay ilang haranahan?

4. Kinsa si Ofelia?
5. Kinsa si Fernando?
6. Unsay buhaton ni Ruben?
7. Unsay buhaton sa iyang mga kauban?

#3. Dialogue

- A: Maghinay-hinay ta. Basig mamathan ni Ofelia ang saba dili ang atong kanta.
- B: Dia na kami sa pwesto, Ruben. Fernando, sugdi na ang gitara.
- (Human sa duha ka kanta...)
- C: Uy, dunay nag-abre ug suga, pero dili kaayo hayag.
- B: Ruben, basig siya na kana.
- (Giabrehan ni Ofelia ang bintana.)
- D: Maayong gabii ninyo. Kanindot sa inyong kanta. Dayon usa kamo.

Vocabulary:

hayag	bright
mamathan	to be awakened
pwesto	position, place
saba	noise

Pangutana:

1. Nganong maghinay-hinay sila?
2. Hain na ang mga kauban ni Ruben?
3. Kinsa ang musugod sa gitara?
4. Paghuman sa duha ka kanta, unsay nahitabo?
5. Giunsa ni Ofelia ang bintana?
6. Unsay iyang gisulti pag-abre niya?
7. Ginindotan ba siya sa ilang kanta?
8. Gipaunsa niya sila?

III. Dialogue

- A: Pagdali uy, maulahi ako tungod nimo.
B: Pag-una na lang. Asa ko ikaw hulaton unya?
A: Hulata ako tupad sa Botika. Paliti si Mama
ug usa ka botelyang asperina.
B: O sige. Pagdali ha, balik dayon.

Pangutana:

1. Kinsa ang nagsultihanay?
2. Diin kaha sila nagsultihanay?
3. Nganong gipahulat sa usa ang iyang kauban sa
Botika?

LESSON 33

Structural Content: Verb: (ma-) class
Focus: Actor
Mood : Factual and
Non-Factual
Aspect: Neutral
Distributive Aspect: (manga-)
(maN-)

Setting: Christmas in
the Philippines.

Ang Pasko sa Pilipinas.

I. NARRATIVE

It was Christmas.
Everybody was happy.
They prepared a lot
of food. The children
went from house to
house. They asked for
Christmas presents.
They also ate in every
house. They sang and
danced. Everyone went
to the early morning
mass. The young and
old were happy.

Pasko kadto. Ang tanang
tawo nangalipay. Na-
ngandam sila ug daghang
mga pagkaon. Ang mga
bata nangadto sabsa kada
balay. Nangayo sila ug
mga pinaskohan. Nangaon
usab sila sa kada balay.
Nanganta ug nanayaw sila.
Ang tanan nanimba sa
kaadlawon. Nangalipay
ang mga bata ug ang mga
tigulang.

II. NARRATIVE BREAKDOWN

It was Christmas.
Christmas that
Everybody was happy.
all men
happy

They prepared a lot
of food.
prepared they
much food

Pasko kadto.
Pasko kadto

Ang tanang tawo nangalipay.
[ang] tanan(g) tawo
(nanga)lipay

Nangandam sila ug daghang
mga pagkaon.
(nang)andam sila
[ug] daghan(g) [mga]
pagkaon

The children went from house to house.	Ang mga bata nangadto sab sa kada balay.
the children went also to each house	[ang] [mga] bata (nang)adto [sab] [sa] kada balay
They asked for Christmas presents. asked for they Christmas presents	Nangayo sila ug mga pinaskohan. (nang)ayo sila [ug] [mga] pinaskohan
They also ate in every house. ate also they in each house	Nangaon usab sila sa kada balay. (nang)aon usab sila [sa] kada balay
They sang and danced. sang and danced they	Nanganta ug nanayaw sila. (nang)anta ug (nan)ayaw sila
Everyone went to the early morning mass. all went to church at dawn	Ang tanan nanimba sa ka-adlawon. [ang] tanan (nan)imba [sa] kaadlawon
The young and the old were happy. happy the young and the old	Nangalipay ang mga bata ug ang mga tigulang. (nanga)lipay [ang] [mga] bata ug [ang] [mga] tigulang

Pangutana:

Nganong nangalipay ang tanang tawo?
 Unsay ilang gipangandam?
 Diin mangadto ang mga bata?
 Unsay ilang gipangayo?
 Kanus-a sila nanimba?
 Kinsay nangalipay?

III. VOCABULARY LIST

alibangbang	butterfly
anad	get used to, grow accustomed to
baki	frog
bulangan	cockpit

kaadlawon	dawn
dunot	rotten
gisi	tear, rip
hadlok	fear, fright; afraid, scared
hulog	fall, drop
lumos	drown
pangayo	ask for (for free)
patay	kill, die; dead, deceased
pelde	lose, suffer loss
pinaskohan	Christmas gift
puno/puhoan	tree, tree trunk
samad	wound
suko	anger, enrage; angry, infuriated
sugal	gamble, gambling game
sunog	burn; fire
ulaw	shame; embarrassed, ashamed
ungo	witch
utang	debt; owe, borrow

IV. DRILLS

A. Repetition:

laba Manlaba kita ug mga pantalon.
 dakop Manakop kita ug baki.
 langoy Manlangoy kita sa dagat.
 silhig Manilhig sila sa kuarto.
 kaon Mangaon kita ug pansit sa restwran.
 inom Mangimon kita ug serbesa sa balay.
 andam Mangandam kita ug pagkaon alang sa bisita.
 eskwela Mangeskwela kita sa Cebu.
 abang Mangabang kita us awto alang sa atong amigo.
 utang Mangutang kita ug kwarta.
 hulam Manghulam kita ug libro sa libreriya.
 kuha Manguha kita ug mangga sa punoan.
 hugas Manghugas kamo ug plato.

Mahimo ba kitang manlaba ug mga pantalon?
 Mahimo ba kitang manakop uga alibangbang?
 Mahimo ba kitang manlangoy sa dagat?
 Mahimo bang manilhig sila sa kuarto?

Buot ka bang mangaon kita ug pansit sa restawran?
 Buot ka bang manginom kita ug serbesa sa balay?
 Buot ka bang mangandam kita ug pagkaon alang sa mga bisita?
 Buot ka bang mangeskwela kita sa Cebu?

Gusto ka bang mangabang kita ug awto alang sa atong amigo?
 Gusto ka bang manghulam kita ug libro sa libreriya?
 Gusto ka bang manguhita kita ug mangga sa punoan?
 Gusto ka bang manhugas kamo ug plato?

B. Repetition and Conversion:

<u>Singular</u>	<u>Non-Factual</u>	<u>Plural</u>
Maligo siya sa suba.	Mangaligo sila sa suba.	
Mahadlok ako ug ungo.	Mangahadlok kami ug ungo.	
Mamatay siya ug dali.	Mangamatay sila ug dali.	
Matulog ako ug dyutay.	Mangatulog kita ug dyutay.	
Mapelde siya sa sugal.	Mangapelde sila sa sugal.	
Masuko siya nako.	Mangasuko sila nako.	
Maulaw ako niya.	Mangaulaw kami niya.	
Maanad ang bata sa inahan.	Mangaanad ang mga bata sa inahan.	
Magisi ang papel.	Mangagisi ang papel./ Mangagisi ang mga papel.	
Madunot ang saging.	Mangadunot ang saging./ Mangadunot ang mga saging.	
Masamad siya sa gubat.	Mangasamad sila sa gubat.	
Masunog ang balay.	Mangasunog ang balay./ Mangasunog ang mga balay.	
Masakit siya.	Mangasakit sila.	
Mahulog siya sa hagdan.	Mangahulog sila sa hagdan.	
Mabuhi ang isda.	Mangabuhi ang isda./ Mangabuhi ang mga isda.	
Malumos siya sa dagat.	Mangalumos sila sa dagat.	
<u>Factual</u>		
Naligo siya sa suba.	Nangaligo sila sa suba.	
Nahadlok ako sa ungo.	Nangahadlok kami sa ungo.	
Namatay siya ug dali.	Nangamatay sila ug dali.	
Natulog ako ug dyutay.	Nangatulog kami ug dyutay.	
Napelde siya sa sugal.	Nangapelde sila sa sugal.	
Nasuko siya nako.	Mangasuko sila nako.	
Naulaw ako niya.	Mangaulaw kami niya.	
Naanad ang bata sa inahan.	Nangaanad ang bata sa inahan./ Nangaanad ang mga bata sa inahan.	
Nagisi ang papel.	Nangagisi ang papel./ Nangagisi ang mga papel.	

Nadunot ang saging.	Nangadunot ang saging./ Nangadunot ang mga saging.
Nasamad siya sa gubat.	Nangasamad sila sa gubat.
Nasunog ang balay.	Nangasunog ang balay./ Nangasunog ang mga balay.
Nasakit siya.	Nangasakit sila.
Nahulog siya sa hagdan.	Nangahulog sila sa hagdan.
Nabuhi ang isda.	Nangabuhi ang isda./ Nangabuhi ang mga isda.
Nalumos siya sa dagat.	Nangalumos sila sa dagat.

Wala ako maligo sa suba gahapon.	Dili kami mangaligo sa suba ugma.
Wala ako matulog ug dyutay ganina.	Dili kami mangatulog ug dyutay karong taudtaud.
Wala siya mapelde sa sugal kagabii.	Dili sila mangapelde sa sugal karong gabii.
Wala siya masuko nako sa niaging adlaw.	Dili sila mangasuko nako sa sunod adlaw.
Wala maanad sa inahan ang bata gahapon.	Dili mangaanad sa inahan ang mga bata karon.
Wala ako mahadlok sa ungo niadtong Lunes.	Dili kami mangahadlok sa ungo sa Lunes.
Wala siya mamatay ug dali niadtong Martes.	Dili sila mangamatay ug dali sa Martes.
Wala ako maulaw niya ganina.	Dili kami mangaulaw niya karong taudtaud.

C. Substitution and Expansion:

1. Maligo siya sa suba.

_____ kami _____.
_____ dagat.

_____ ang maestra _____.
_____ karon.

_____ g hapon.

_____ bata _____.
_____ si Rosa _____.
_____.

2. Mangaligo ang mga lalake sa "swimming pool".

_____ bata _____.
_____ estudyante _____.
_____ dagat.

_____ suba.
_____ ugma.
_____.

_____ sila si Ruben _____.
_____.

Nangaligo _____ gahapon.
 _____ ang mga Amerikano _____.

3. Nangasunog ang mga balay.
 _____ sud-an sa kusina.
 _____ kan-on _____.
 _____ karne _____ sa niaging pyesta.
 Mangasunog _____ karon.
 _____ utan-on _____.

4. Nangadto sila sa sine.
 _____ restawran.
 _____ kami _____.
 Mangadto _____ aron mukaon.
 _____ kita _____.
 _____ ang mga estudyante _____.

D. Expansion and Question & Answer:

1. Maligo siya.
 sa suba Maligo siya sa suba.
 uban ni Juan Maligo siya sa suba uban ni Juan.
 ugma Maligo siya sa suba ugma uban
 ni Juan.

Mag-unsa siya? Maligo siya.
 Asa siya maligo? Sa suba.
 Kinsay iyang kau- Si Juan.
 ban?
 Kanus-a siya Ugma.
 maligo?

2. Matulog ako.
 ug dyutay Matulog ako ug dyutay.
 sa katre Matulog ako ug dyutay sa katre.
 karong gabii Matulog ako ug dyutay sa katre
 karong gabii.

Mag-unsa ka? Matulog ako.
 Asa ka matulog? Sa katre.
 Kanus-a? Karong gabii.

3. Madunot ang saging.
 ug mangga Madunot ang saging ug mangga.
 sa basket Madunot ang saging ug mangga sa
 basket.
 unya Madunot unya ang saging ug mangga
 sa basket.

Unsa ang madunot? Ang saging.
 Unsa pa? Ang mangga.
 Hain ang saging
 ug mangga? Sa basket.
 Kanus-a madunot
 ang saging ug
 mangga?

4. Mangaligo sila.

sa suba	Mangaligo sila sa suba.
uban ni Maria	Mangaligo sila sa suba uban ni Maria.
ugma	Mangaligo sila sa suba ugma uban ni Maria.
Mag-unsafe sila?	Mangaligo sila.
Asa?	Sa suba.
Kinsay ilang uban?	Si Maria.
Kanus-a?	Ugma.

5. Mangatulog kami.

ug dyutay	Mangatulog kami ug dyutay.
sa katre	Mangatulog kami ug dyutay sa katre.
karong gabii	Mangatulog kami ug dyutay sa katre karong gabii.
Mag-unsafe kamo?	Mangatulog kami.
Asa?	Sa katre.
Kanus-a?	Karong gabii.

E. Deletion:1. Mangadunot ang mga saging ug mga mangga sa basket
 unya.

unya	Mangadunot ang mga saging ug mga mangga sa basket.
sa basket	Mangadunot ang mga saging ug mga mangga.
mangga	Mangadunot ang mga saging.

2. Nalimot siya sa iyang libro ug lapis sa balay namo.

namo	Nalimot siya sa iyang libro ug lapis sa balay.
sa balay	Nalimot siya sa iyang libro ug lapis.

lapis Nalimot siya sa iyang libro.
libro Nalimot siya.

3. Napelde siya sa sugal sa bulangan bahapon.

gahapon Napelde siya sa sugal sa bulangan.
bulangan Napelde siya sa sugal.
sugal Napelde siya.

4. Nahulog siya sa hagdan sa among balay gabii.

among balay Nahulog siya sa hagdan gabii.
hagdan Nahulog siya gabii.
gabii Nahulog siya.

5. Nahadlok ako ug ungo sa dakong kahoy gabii.

ungo Nahadlok ako sa dakong kahoy gabii.
gabii Nahadlok ako sa dakong kahoy.
dakong kahoy Nahadlok ako.

F. Deletion and Question & Answer:

1. Nangalimot sila sa ilang libro ug lapis sa balay namo.

namo	Nangalimot sila sa ilang libro ug lapis sa balay.
sa balay	Nangalimot sila sa ilang libro ug lapis.
lapis	Nangalimot sila sa ilang libro.
libro	Nangalimot sila.

Nangalimot sila ug unsa? Libro ug lapis.
Diin? Sa balay namo.
Kinsay nangalimot? Sila.

2. Nangapelde sila sa sugal sa bulangan gahapon.

gahapon Nangapelde sila sa sugal sa bulangan.
bulangan Nangapelde sila sa sugal.
sugal Nangapelde sila.

Kinsay nangapelde?	Sila.
Diin sila mangapelde?	Sa bulangan.
Kanus-a?	Gahapon.

3. Nangahulog sila sa hagdan sa among balay gabii.
gabii	Nangahulog sila sa hagdan sa among
balay.
balay	Nangahulog sila sa hagdan.
hagdan	Nangahulog sila.
Kinsay nangahulog?	Sila.
Diin sila mangahulog?	Sa hagdan.
Diin?	Sa among balay.
Kanus-a?	Gabii.
4. Nangahadlok kami ug ungo sa dakong kahoy gabii.
gabii	Nangahadlok kami ug ungo sa dakong
kahoy.
dakong kahoy	Nangahadlok kami ug ungo.
ungo	Nangahadlok kami.
Kinsay nangahadlok?	Kami.
Ug unsa?	Ug ungo.
Diin?	Sa dakong kahoy.
Kanus-a?	Gabii.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES *

buot - Pseudo-verb meaning 'would like to ...', 'would agree to ...'. Used with the Non-Factual form of the verb, e.g.

Buot ka bang manginom kita ug serbesa?
'Would you like (for us) to drink beer?' /
'Would you agree to our drinking beer?'

Verb: (ma-) class

Focus: Actor

Mood : Factual (na-)

Non-Factual (ma-)

Afactual (ka-)

Aspect: Neutral

A small group of verbs in Cebuano belong to the (ma-) class, actor-focus, neutral aspect. Usually, these verbs do not take objects.

Distributive Aspect: (manga-)
(maN-)

The distributive aspect carries the meaning of plurality of either

- the actor
- the object
- the action (verb root) itself. This denotes that the action occurs repeatedly.

The (manga-) affix expresses plurality for the (ma-) class, e.g

ligo	maligo siya	mangaligo sila
lumos	nalamos siya	nangalamos sila
patay	<u>mamatay</u> siya	<u>mangamatay</u> sila

The (maN-) affix expresses plurality for the (mu-) and (mag-) classes. Certain verbs in these classes change in form when affixed to (maN-).

kaon	mukaon siya	<u>mangaon</u> sila
kanta	mukanta/magkanta siya	<u>manganta</u> sila
dakop	magdakop siya	<u>manakop</u> sila
simba	musimba siya	<u>manimba</u> sila
bayad	magbayad siya	<u>mamayad</u> sila
bayle	mubayle/magbayle siya	<u>mamayle</u> sila

LESSON 34

Structural Content: Verbal Affixes in Dependent
Clauses: (pag-/pagka-)
(ig-/igka-)
Nominalized Verb:
(pag-) + Vbase
Question Words: Anus-a
Kanus-a

Setting: Belen goes to Cebu Muadto si Belen sa Cebu
to attend Cris' aron pagtambong sa kasal
wedding. ni Cris.

I. DIALOGUE

Hey Belen, so you're A: Uy Belen, nia ka diay!
here! What's up? Ngano man?

I'm here because B: Nia ko kay kaslon man si
Cris is getting Cris sa Sabado sa gabii
married on Saturday sa simbahan sa Santo
evening at Santo Rosario Church.

When are you going A: Kanus-a ka man mubalik
back to Cagayan de sa Cagayan de Oro?

After the wedding. B: Pagkahuman sa kasal.
You know, when I get to Abi nimo no, ig-abot nako
Cagayan, we're sa Cagayan, mag-"seminar"
conducting a seminar. kami. Adto unya sa
Come on to the seminar, "seminar", ha?
huh?

Sure, whatever you A: Oo, basta ikaw, segurado.
say.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Hey Belen, so you're A: Uy Belen, nia ka diay!
here! What's up? Ngano man?

here you [I didn't nia ka [diay]
know]

- why [tell me] ngano [man]
- I'm here because B: Nia ko kay kaslon man si
 Cris is getting Cris sa Sabado sa gabii
 married on Saturday sa simbahan sa Santo
 evening at Santo Rosario.
- here I nia ko
 because married kay kasl(on) [man]
 [you know]
- Cris [si] Cris
 on Saturday at night [sa] Sabado [sa] gabii
 at church of [sa] simbahan [sa]
 Santo Rosario Santo Rosario
- When are you going A: Kanus-a ka man mubalik
 back to Cagayan de Oro? sa Cagayan de Oro?
- when you [tell me] kanus-a ka [man]
 return (mu)balik
 to Cagayan de Oro [sa] Cagayan de Oro
- After the wedding. B: Pagkahuman sa kasal.
 You know, when I get Abi nimo no, ig-abot nako
 to Cagayan, we're sa Cagayan, mag—"seminar"
 conducting a seminar. kami. Adto unya sa
 Come on to the seminar, "seminar", ha?
 huh?
- finish the wedding (pagka)human [sa] kasal
 know you abi nimo no
 arrive I (ig)-abot nako
 in Cagayan [sa] Cagayan
 seminar we (mag)-"seminar" kami
 go later to seminar adto unya sa "seminar"
- Sure, whatever you say. A: Oo, basta ikaw, segurado.
- yes oo
 provided you basta ikaw
 certainly segurado

III. VOCABULARY LIST

bantay	stand guard, watch
kampanya	campaign
kasal	wedding; wed, marry
diskurso	give a speech; speech, address

hepe	chief
sa polisiya	of police
presidente	president
tambag	advice, counsel
tapus	finish, terminate, end; after
tawag	call
tigum	meet, confer

IV. DRILLS

A. Question & Answer and Expansion and Transformation:

1. Si Belen ug si Rodolfo nagkita.

_____ karong buntag.
 _____ sa
 "airport".

Kinsay nagkita? Si Belen ug si Rodolfo
 Kanus-a? Karon buntag
 Diiin? Sa "airport"

Si Belen ug si Rodolfo nagkita karong buntag sa
 "airport".

2. Gisugat ni Rodolfo si Belen.

_____ karong buntag.
 _____ sa "air-
 port".
 _____ nga bag-on abot gikan
 sa Cagayan de Oro _____.

Kinsay gisugat ni Rodolfo? Si Belen
 Kanus-a? Karong buntag
 Diiin? Sa "airport"
 Diiin siya gikan? Sa Cagayan de Oro

Gisugat ni Rodolfo si Belen nga bag-on abot gikan
 sa Cagayan de Oro karong buntag sa "airport".

3. Nianhi si Belen sa Cebu.

_____ aron mutambong sa kasal ni
 Cris karong Sabado.
 _____ ang iyang amigo, _____.
 _____ sa gabii.

 sa simbahang Santo Rosario.

Kinsa ang nianhi sa Cebu? Si Belen.
Nganong nianhi siya sa Cebu? Aron mutambong sa
kasal ni Cris.
Kinsa si Cris? Ang iyang amigo.
Kanus-a ang kasal niya? Karong Sabado sa gabii.
Asa? Sa simbahang Santo
Rosario.

Nianhi si Belen sa Cebu aron mutambong sa kasal ni Cris, ang iyang amigo, karong Sabado sa gabii sa simbahang Santo Rosario.

4. Mubalik si Belen sa Cagayan de Oro.

Pagkahuman sa kasal, _____

aron siya mag- "seminar".
ig-abot niya.
Mag-unsa siya pagkahuman sa Mubalik siya sa
kasal? Cagayan de Oro.
Ngano man? Kay mag- "seminar" siya.
Kanus-a? Ig-abot niya.

Pagkahuman sa kasal, mubalik si Belen sa Cagayan de Oro aron siya mag- "seminar" ig-abot niya.

5. Giimbitar niya si Rodolfo aron mutambong sa "semi-par".

sa "Rice Production".
_____ sa Cagayan de Oro.
Giunsa niya si Rodolfo? Giimbitar niya.
Asa niya glimbitar? Sa "seminar".
'Seminar' sa unsa? Sa "Rice Production".
Giimbitar niya si Rodolfo aron mutambong sa "semi-
Nar" sa "Rice Production" sa Cagayan de Oro.

6. Giingnan niya si Belen nga mutambong siya.

sa "semi-par".

sa "Rice Production".
sa Cagayan de Oro.

ug

mularga siya ighuman sa kasal.

Kanus-a siya mularga?	Ighuman sa kasal.
Asa siya mularga?	Sa Cagayan de Oro.
Ngano man?	Kay mutambong siya sa "seminar".

**Gingnan niya si Belen nga mutambong siya sa
"seminar" sa "Rice Production" sa Cagayan de Oro
ug mularga siya ighuman sa kasal.**

B. Multiple Substitution:

1. Anus-a man siya mularga?
 _____ ka muabot?
 _____ man sila musugat?
 _____ kamo mubalik?
 _____ kami mukaon?
 _____ kita muinom?
 _____ si Luz musakay?
 _____ Gerardo mulakaw?
 _____ ang eskwela musayaw?
 _____ maestra mukanta?

2. Anus-a man ang maestro magtuon pagdrayb?
 _____ prinsipal magtudio pag-"lesson plan"?
 _____ superbisor magtawag pagtigum?
 _____ PCV magsugod pagtrabaho?
 _____ hepe sa polisiya mag-uban pagbantay?
 _____ kusinera magtawag pagkaon?
 _____ panday magsugod pagpintal?
 _____ PCT magtuon pagSinibwano?
 _____ mananahi magtudlo pagtahi?

3. Anus-a ang presidente mahuman pagsulti?
 _____ mayor mahuman pagkampanya?
 _____ si Inday mahibalo pagluto?
 _____ Undo mahibalo paglangoy?
 _____ Manang matulog pagbalik?
 _____ Manong mahadlok pagbiyahe?
 _____ ang doktor matapos pagtambal?
 _____ doktora musugod pagtambag?
 _____ dalaga maulaw pag-imbitar?
 _____ ulitawo maligo pag-usab?

C. Repetition and Conversion:

1. Anus-a man siya mularga?
Kanus-a man siya mularga?
Kanus-a man siya nilarga?
2. Anus-a ka man muabot?
Kanus-a ka man muabot?
Kanus-a ka man niabot?
3. Anus-a man sila musugat?
Kanus-a man sila musugat?
Kanus-a man sila nisugat?
4. Anus-a man kamo mubalik?
Kanus-a man kamo mubalik?
Kanus-a man kamo nibalik?
5. Anus-a man kami musakay?
Kanus-a man kami musakay?
Kanus-a man kami nisakay?
6. Anus-a man ang maestro magtuon pagdrayb?
Kanus-a man ang maestro magtuon pagdrayb?
Kanus-a man ang maestro nagtuon pagdrayb?
7. Igbalik niya sa Cebu, muadto ka sa Manila.
Pagbalik niya sa Cebu, muadto ka sa Manila.
Pagbalik niya sa Cebu, niadto ka sa Manila.
8. Igsayaw ni Gerardo sa eskwelahan, mukanta si David.
Pagsayaw ni Gerardo sa eskwelahan, mukanta si David.
Pagsayaw ni Gerardo sa eskwelahan, nikanta si David.
9. Ig-abot nako sa Cagayan, mahuman na ang presidente pagdiskurso.
Pag-abot nako sa Cagayan, mahuman na ang presidente pagdiskurso.
Pag-abot nako sa Cagayan, nahuman na ang presidente pagdiskurso.
10. Iglarga namo sa Amerika, mahuman na ang mayor pag-kampanya.
Paglarga namo sa Amerika, mahuman na ang mayor pag-kampanya.
Paglarga namo sa Amerika, nahuman na ang mayor pag-kampanya.

11. Igbalik nato sa Cebu, mahibalo na si Inday pagluto.
 Pagbalik nato sa Cebu, mahibalo na si Inday pagluto.
 Pagbalik nato sa Cebu, nahibalo na si Inday pagluto.
12. Ig-adto ninyo sa Zamboanga, mahibalo na si Undo paglangoy.
 Pag-adto ninyo sa Zamboanga, mahibalo na si Undo paglangoy.
 Pag-adto ninyo sa Zamboanga, nahibalo na si Undo paglangoy.
13. Ighuman nila sa sine, matulog na si Manang pag-usab.
 Paghuman nila sa sine, matulog na si Manang pag-usab.
 Paghuman nila sa sine, natulog na si Manang pag-usab.

D. Multiple Substitution:

Ig-abot nako sa Cagayan, mag—"seminar" kami.
 _____ larga namo sa Amerika, _____ minyo ako.
 _____ sugat nimo sa Mactan, _____ hulat siya.
 _____ balik niya sa Cebu, _____ buotan ka.
 _____ sakay nato sa dyip, _____ bantay sila.
 _____ kanaug nila sa trak, _____ hulat kita.
 _____ sayaw ni Gerardo sa eskwelahan, _____ kanta si David ug si Eugenio.
 _____ tudlo ni Ramon sa kwarto, _____ trabaho si Islao ug si Margarita.
 _____ katulog sa bata, _____ sulat ang inahan.
 _____ lakaw sa amahan, _____ dula ang bata.
 _____ abot nako sa Cagayan, mupahulay kami.
 _____ larga namo sa Amerika, _____ palit akog sinina.
 _____ sugat nimo sa Mactan, _____ tan-aw siya sa eroplano.
 _____ balik niya sa Cebu, _____ adto ka sa Manila.
 _____ sayaw ni Gerardo sa eskwelahan, _____ kanta si David ug si Eugenio.

E. Repetition:

Ig-abot nako sa Cagayan, mahuman na ang presidente pagsulti.
 Ig-larga namo sa Amerika, mahuman na ang mayor pag-kampanya.
 Ig-balik nato sa Cebu, mahibalo na si Inday pagluto.
 Ig-adto ninyo sa Zamboanga, mahibalo na si Undo paglangoy.

Ighuman nila sa sine, matulog na si Manang pagbalik.

F. Repetition and Conversion:

1. Ig-abot nako sa Cagayan, mag-"seminar" kami.
Pag-abot nako sa Cagayan, mag-"seminar" kami.
Pag-abot nako sa Cagayan, nag-"seminar" kami.
2. Iglarga namo sa Amerika, magminyo ako.
Paglarga namo sa Amerika, magminyo ako.
Paglarga namo sa Amerika, nagminyo ako.
3. Igbalik niya sa Cebu, magbuotan ka.
Pagbalik niya sa Cebu, magbuotan ka.
Pagbalik niya sa Cebu, nagbuotan ka.
4. Igkanaug nila sa trak, maghulat kita.
Pagkanaug nila sa trak, maghulat kita.
Pagkanaug nila sa trak, naghulat kita.
5. Igsayaw ni Gerardo sa eskwelahan, magkanta si David ug si Eugenio.
Pagsayaw ni Gerardo sa eskwelahan, magkanta si David ug si Eugenio.
Pagsayaw ni Gerardo sa eskwelahan, nagkanta si David ug si Eugenio.
6. Ig-abot nako sa Cagayan, mupahulay dayon kami.
Pag-abot nako sa Cagayan, mupahulay dayon kami.
Pag-abot nako sa Cagayan, nipahulay dayon kami.
7. Iglarga namo sa Amerika, mupalit akog sinina.
Paglarga namo sa Amerika, mupalit akog sinina.
Paglarga namo sa Amerika, nipalet akog sinina.
8. Igsugat nimo sa Mactan, mutan-aw siya sa eroplano.
Pagsugat nimo sa Mactan, mutan-aw siya sa eroplano.
Pagsugat nimo sa Mactan, nitan-aw siya sa eroplano.
9. Anus-a man ang prinsipal magtudlo pag-"lesson plan"?
Kanus-a man ang prinsipal magtudlo pag-"lesson plan"?
Kanus-a man ang prinsipal nagtudlo pag-"lesson plan"?
10. Anus-a man ang PCV magsugod pagtrabaho?
Kanus-a man ang PCV magsugod pagtrabaho?
Kanus-a man ang PCV nagsugod pagtrabaho?

11. Anus-a man ang hepe sa polisiya mag-uban pagbantay?
 Kanus-a man ang hepe sa polisiya mag-uban pagbantay?
 Kanus-a man ang hepe sa polisiya nag-uban pagbantay?
12. Anus-a man ang panday magsugod pagpintal?
 Kanus-a man ang panday magsugod pagpintal?
 Kanus-a man ang panday nagsugod pagpintal?
13. Anus-a man ang presidente mahuman pagsulti?
 Kanus-a man ang presidente mahuman pagsulti?
 Kanus-a man ang presidente nahuman pagsulti?
14. Anus-a man ang mayor mahuman pagkampanya?
 Kanus-a man ang mayor mahuman pagkampanya?
 Kanus-a man ang mayor nahuman pagkampanya?
15. Anus-a man si Undo mahibalo paglangoy?
 Kanus-a man si Undo mahibalo paglangoy?
 Kanus-a man si Undo nahibalo paglangoy?
16. Anus-a man si Inday matulog pag-usab?
 Kanus-a man si Inday matulog pag-usab?
 Kanus-a man si Inday natulog pag-usab?
17. Anus-a man ang ilitawo maligo pag-usab?
 Kanus-a man ang ilitawo maligo pag-usab?
 Kanus-a man ang ilitawo naligo pag-usab?

G. Question and Answer:

1. Muabot ka sa Cebu sa Nobyembre 10.
 Asa ka muabot? Sa Cebu.
 Anus-a? Sa Nobyembre 10.
2. Mukanta si Luz sa eskwelahan karong hapon.
 Asa siya mukanta? Sa eskwelahan.
 Anus-a? Karong hapon.
3. Musayaw si Luz ug si Gerardo sa programa karong gabii.
 Asa sila musayaw? Sa programa.
 Anus-a? Karong gabii.

4. Magtuon pagdrayb ang maestra sa sunod nga semana.
Mag-unsa siya?	Magtudlo siya pagdrayb.
Anus-a?	Sa sunod nga semana.
5. Magtudlo pagtahi ang mananahi sa sunod nga bulan.
Mag-unsa siya?	Magtudlo siya pagtahi.
Anus-a?	Sa sunod nga bulan.
6. Magtuon pagsinibwano ang mga PCT unyang hapon.
Mag-unsa sila?	Magtudlo sila pagsinibuwano.
Anus-a?	Unyang hapon.
7. Magsugod pagtrabaho ang PCV unyang gabii.
Mag-unsa sila?	Magsugod sila pagtrabaho.
Anus-a?	Unyang gabii.
8. Magsugod pagpintal ang mga panday ugmang buntag.
Mag-unsa sila?	Magsugod sila pagpintal.
Anus-a?	Ugmang buntag.
9. Maligo pag-usab ang ultawo ugmang udto.
Mag-unsa siya?	Maligo siya pag-usab.
Anus-a?	Ugmang udto.
10. Matulog pagbalik ang doktora sa alas syete sa buntag.
Mag-unsa siya?	Matulog siya pagbalik.
Anus-a?	Sa alas syete sa buntag.
11. Mahuman pagsulti ang presidente sa alas dose sa udto.
Mag-unsa siya?	Mahuman siya pagsulti.
Anus-a?	Sa alas dose sa udto.
12. Mahibalo pagluto si Inday ug si Undo sa alas tres sa hapon.
Mag-unsa sila?	Mahibalo sila pagluto.
Anus-a?	Sa alas tres sa hapon.

H. Repetition and Question & Answer:

1. Ig-abot nako sa Cagayan, mag-"seminar" kami.
Pag-abot nako sa Cagayan, mag—"seminar" kami.
Kanus-a kamo mag—"seminar"? Ig-abot nako sa Cagayan.
Kanus-a kamo nag—"seminar"? Pag-abot nako sa Cagayan.

2. Iglarga namo sa Amerika, magminyo ako.
Paglarga namo sa Amerika, nagminyo ako.
Kanus-a ka magminyo? Iglarga namo sa Amerika.
Kanus-a ka nagminyo? Paglarga namo sa Amerika.

3. Ig-abot namo sa Cagayan, mupahulay sila.
Pag-abot namo sa Cagayan, nipahulay sila.
Kanus-a sila mupahulay? Ig-abot namo sa Cagayan.
Kanus-a sila nipahulay? Pag-abot namo sa Cagayan.

4. Igbalik niya sa Cebu, magbuotan ka.
Pagbalik niya sa Cebu, nagbuotan ka.
Kanus-a ka magbuotan? Igbalik niya sa Cebu.
Kanus-a ka nagbuotan? Pagbalik niya sa Cebu.

5. Ig-adto ninyo sa Zamboanga, mahibalo na kamo paglangoy.
Pag-adto ninyo sa Zamboanga, nahibalo na kamo paglangoy.
Kanus-a kami mahibalo na paglangoy? Ig-adto ninyo sa Zamboanga.
Kanus-a kami nahibalo na paglangoy? Pag-adto ninyo sa Zamboanga.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Nia ka diay! - implies surprise, amazement at an unexpected presence, arrival or coming.

Abi nimo, ... - roughly equivalent to the English expressions 'For your information,' or 'You know, ...' and implied non-knowledge on the part of the person addressed.

- karon - 'now' -- may carry a time meaning either of 'earlier' or 'later' on a specific period, e.g.

Si Belen ug si Rodolfo nagkita karong
buntag.

'Belen and Rodolfo met (earlier) this morning.'

or

Nianhi si Belen aron mutambong sa kasal
karong Sabado.

'Belen came here to attend the wedding this (coming) Saturday.'

- usab - 'also' used here to mean 'again', e.g.

Matulog na si Manang pag-usab.
'Manang will sleep (once) again.'

- dayon - used here to mean 'immediately', e.g.

Pag-abot nako sa Cagayan, mupahulay
dayon kami.

'When we arrive in Cagayan, we will rest immediately/right away.'

Dependent Clauses:

Dependent clauses are introduced by two types of non-verbal affixes which occur with time meanings.

When a dependent clause is introduced by (ig-) or (igka-), it means that the action designated by the verb in the dependent clause occurs immediately before or simultaneously with the action designated by the verb found in the independent clause. The verb in the independent clause is in the non-factual mood, e.g.

Igkanaug nila sa trak, maghulat kita.

'While they get down the bus, we wait for them.'
'As they alight from the bus, we'll be waiting.'

Igbalik niya sa Cebu, magbuotan ka.

'Upon his return from Cebu, you behave well.'

When a dependent clause is introduced by (pag-) or (pagka-), the action of the verb in the dependent clause occurs before the action of the verb in the independent clause. The independent clause verb may take either the factual or non-factual form.

Pagbalik niya sa Cebu, muadto ka sa Manila.
'When he returns to Cebu, you go to Manila.'

Pagbalik niya sa Cebu, niadto ka sa Manila.
'When he went back to Cebu, you left for Manila.'

Both forms of dependent clauses will take any of the following as predicates: nako-class, pronouns
[ni]-phrase
[sa]-phrase

niya

Igbalik -- ni Gerardo
Pagbalik sa estudyante

Question Words: Anus-a and Kanus-a 'when'

Anus-a has a time meaning of a future occurrence and is used only with the non-factual mood, whereas kanus-a is not limited in time meaning and co-occurs with either the factual or non-factual form of the verb, e.g.

Anus-a man ang panday magsugod pagpintal?
Kanus-a man ang panday magsugod pagpintal?
'When will the carpenter begin painting?'
'When is the carpenter going to begin painting?'

Kanus-a man ang panday nagsugod pagpintal?
'When did the carpenter begin painting?'

Nominalized Verb: (pag-) + Vbase

The affix (pag-) is used as a nominalizer. The nominalized verb form corresponds to the gerunds in English, e.g.

pagpintal 'painting'
pagsulti 'speaking'

LESSON 35

Structural Content: Cumulative Review

Focus: Actor, Goal

Mood: Factual, Non-Factual

Verbal Affixes in Dependent Clauses

Demonstrative Pronouns:
kini, niini

Setting: Eduardo went to Cebu to visit his friends and to relax with them.

Niadto si Eduardo sa Cebu aron pagpamisita sa iyang mga higala ug mag-lingaw-lingaw sab uban kanila.

I. NARRATIVE

Eduardo visited his friends in Cebu not long ago. In Cebu he visited his girl friends, Luz and Eva. One Saturday they went to Alberto's, another friend of theirs, and they went with him to a movie. After the movie, they bought beer and special noodles and ate and drank these at Eva's. At twelve midnight, Eduardo and Alberto accompanied Luz home.

Si Eduardo nagbisita sa iyang mga higala sa Cebu, dili pa dugay. Sa Cebu nagbisita siya sa iyang mga dalagang higala nga si Luz ug si Eva. Usa ka Sabado, nangadto sila kang Alberto nga higala usab nila ug nanguban sila kaniya sa sine. Human sa sine namalit sila ug serbesa ug pansit espesyal. Nangaon ug nanginom sila sa ilang gipalit sa ilang Eva. Sa alas dose sa tungang gabii, si Eduardo ug si Alberto nanguban kang Luz pagpauli.

II. NARRATIVE BREAKDOWN

Eduardo visited his friends in Cebu not long ago.

Eduardo visited his friends in Cebu not yet long time

In Cebu he visited his girl friends, Luz and Eva.

in Cebu
visited he
his lady friends
Luz and Eva

One Saturday they went to Alberto's, another friend of theirs, and they went with him to a movie.

one Saturday
went they
to Alberto's
friend also theirs
and went they
with him
to movie

After the movie, they bought beer and special noodles and ate and drank these at Eva's.

After the movie
bought they beer

and noodles special
ate and drank
they their purchase
at their Eva

Si Eduardo nagbisita sa iyang mga higala sa Cebu, dili pa dugay.

[si] Eduardo (nag)bisita
[sa] iya(n)g [mga]
higala
[sa] Cebu
dili [pa] dugay

Sa Cebu nagbisita siya sa iyang mga dalagang higala nga si Luz ug si Eva.

[sa] Cebu
(nag)bisita siya
[sa] iya(n)g [mga]
dalaga(n)g higala
[nga] [si] Luz ug [si]
Eva

Usa ka Sabado, nangadto sila kang Alberto nga higala usab nila ug nanguban sila kaniya sa sine.

usa [ka] Sabado
(nang)adto sila
[kang] Alberto
[nga] higala usab nila
ug (nang)uban sila
kaniya
[sa] sine

Human sa sine, namalit sila ug serbesa ug pansit espesyal. Nangaon ug nanginom sila sa ilang gipalit sa ilang Eva.

human [sa] sine
(na)malit sila [ug]
serbesa
ug pansit espesyal
(nang)aon ug (nang)inom
sila [sa] ila(n)
(gi)palit
[sa] ila(n)g Eva

At twelve midnight,
Eduardo and Alberto
accompanied Luz home.

at twelve o'clock
at midnight
Eduardo and Alberto
accompanied Luz
in going home

Sa alas dose sa tungang
gabii, si Eduardo ug si
Alberto nanguban kang
Luz pagpauli.

[sa] alas dose
[sa] tunga(ng) gabii
[si] Eduardo ug [si]
Alberto
(nang)uban [kang] Luz
(pag)pauli

III. VOCABULARY LIST

awit	sing; song
balitaw	love song
bati	feel
buhatan	place of work
kaagi	life story, one's past
kahangturan	eternity
kaligutgut	grudge, rancor
kaso	case (legal)
katuigan	years
kaugmaon	future
kawatan	thief, robber
dangup	seek assistance, invoke, implore, appeal
dawat	receive, accept
gasa	gift
halin	sale
hapit	pass by, take/pick up/ deliver something along the way
hunahuna	think; thoughts
hwes	judge
ila-ila	introduce, make acquaintance with
(mag)lingaw-lingaw	to relax (with entertain- ment), to have fun
linugaw	rice porridge
luwat	resign
makaon	something edible, some- thing to be eaten
mananagma	fortune teller, soothsayer
mata	wake up, awaken; eye

pasaylo	forgive, pardon; forgiveness
pasulit	examination
sala	sin, offend; offense, fault
sugilanon	story, tale
suhol	salary, wage, pay
sulbad	solve
suliran	problem
tagna	foretell, predict, prophesy
tinun-an	the person who is taught, i.e. a student, pupil; something which has been studied

IV. DRILLS

A. Repetition:1. Actor-Focus: Factual

Nagtawag si Nestor kang Doktor Nuñez kaganina.
 Nagdangup si Alejandro kang Kapitan Tiago ganinang buntag.
 Nagsugat si Marcia kang Lorenzo kaganinang udto.
 Nagtubag si Gregoria kang Vicente ganinang hapon.
 Naghunahuna si Pacita kang Victor gahapon sa buntag.
 Naghulat si Maria kang Ricardo sa simbahan kagahapon sa udto.
 Nagdawat si Ginoong Cruz kang Pastor sa buhatan gahapon sa hapon.
 Naghisgut si Jaime kang Fe sa iyang suliran gabii.
 Nag-estorya si Ramon kang Fernando sa iyang pagluwat sa trabaho niadtong usa ka buntag.
 Naghatag si Jose ug gasa kang Ana niadtong usa ka hapon.
 Nagdala si Eduardo ug makaon kang Emma niadtong usa ka gabii.
 Nagbasa si Martin ug balak kang Luz sa niaging bulan.
 Nagsulat kini ug maanindot nga sulat kang Gregoria mga tulo na ka adlaw karon.

Nagkuha kana ug tulo ka dosenang itlog kang Josefa
mga upat na ka adlaw karon.

Nag-awit kadto ug balitaw kang Tina mga lima na ka
adlaw karon.

2. Actor-Focus: Non-Factual

Si Nestor magtawag kang Doktor Nuñez unya.

Si Alejandro magdangup kang Kapitan Tiago unya sa
buntag.

Si Marcia magsugat kang Lorenzo unya sa udto.

Si Gregoria magtubag kang Vicente unya sa hapon.

Si Pacita maghunahuna kang Victor ugma sa buntag.

Si Maria maghulat kang Ricardo sa simbahang ugma sa
udto.

Si Ginoong Cruz magdawat kang Pastor sa buhatan
ugma sa hapon.

Si Jaime maghisut kang Fe sa iyang suliran karong
gabii.

Si Ramon mag-estorya kang Fernando sa iyang pagluwat
sa trabaho sa sunod adlaw.

Si Jose maghatag ug gasa kang Ana sa sunod semana.

Si Eduardo magdala ug makaon kang Emma ugma sa gabii.

Si Martin magbasa ug balak kang Luz sa sunod bulan.

Kini magsulat ug maanindot nga sulat kang Gregoria
mga tulo ka adlaw gikan karon.

Kana magkuha ug tulo ka dosenang itlog kang Josefa
mga upat ka semana gikan karon.

Kadto mag-awit ug balitaw kang Tina sa umaabot nga
pasko.

3. Goal-Focus: Factual

Gisaka sa kawatan ang balay ni Juan kagabii.

Gipasaylo ni Juan ang nakasala kaniya kagahapon.

Gipaminaw sa hwes ang kaso niadtong usa ka semana.

Gitubag ni Mariano si Pablo usa ka bulan na karon.

Gisulbad sa mayor ang suliran sa lungsod niadtong
usa ka adlaw.

Gigasto ni Jorge ang iyang tanang suhol niadtong
Hwebes.

Gihapit sa batan-on ang iyang higala kagahapon sa
buntag.

Gitahi ni Julia ang sinina ni Fidela duha ka semana
na karon.

Gitawag sa inahan ang anak niya kaganina.

Gipangayo niini ang kamo ni Perla kaganinang buntag.

Gipelde sa mananagat ang halin sa iyang isda sa
niaging Byernes.

Giwala niana ang relo ni Melchor tulo ka semana na karon.
 Gitagna sa mananagna ang kaugmaon ni Prospera niadtong niaging Domingo.
 Gipangutana niadto si Gaspar bahin sa yuta lima ka semana na karon.
 Gigamit sa tinun-an ang libro sa iyang magulang sa niaging tuig.

4. Goal Focus: Non-Factual (-on)

Benefactive Focus: Non-Factual (-an)

Kinahanglanon namo kamo sa sunod semana.
 Hulaton nako ikaw hangtud sa kahangturan.
 Kuhaon nila sila sa sunod adlaw.
 Kantahan niini kanimo ang awit karong gabii.
 Buhaton niya kaniya ang tanan sa mga umaabot nga katuigan.
 Sulaton nato kanila ang atong gibati karon dayon.
 Wad-on nako kanimo ang akong kaligutgut sa madali nga panahon.
 Sugton niana si Juan sa dili madugay.
 Hapiton sa batan-on ang iyang higala unya.
 Pakan-on sa inahan ang iyang anak ug linugaw lima ka adlaw gikan karon.
 Basahan niya ikaw ug sugilanon unya.
 Lutoan nako kamo ug maayong pagkaon ugma sa udto.
 Estoryahan nato siya sa atong kaagi unyang gabii.
 Palitan ni Belen si Doy ug bag-ong sapatos ugma sa buntag.
 Andaman niadto ang iyang mga tinun-an ug pasulit sunod bulan.

5. Pag-abot niya ganina, nagtawag si Nestor kang Doktor Nuñez.

Paglakaw niya ganinang buntag, nagdangup si Alejandró kang Kapitan Tiago.
 Pagtawag niya kaganinang udto, nagsugat si Marcia kang Lorenzo.
 Pagsulat niya kaganinang hapon, nagtubag si Gregorio kang Vicente.
 Pagmata niya kagahapon sa buntag, naghunahuna si Pacita kang Victor.
 Pag-abot niya sa simbahan kagahapon sa hapon, naghulat si Maria kang Ricardo.

Paglingkod niya sa buhatan kagahapon sa hapon, nag-atubang si Ginoong Cruz kang Pastor.

Pag-estorya niya kagabii, naghisut si Jaime kang Fe sa iyang suliran.

Pagkita nila niadtong usa ka hapon, nag-estorya si Ramon kang Fernando sa iyang pagluwat sa trabaho.

Pagpalit niya niadtong usa ka hapon, naghatac si Jose ug gasa kang Ana.

Pagsakay niya niadtong usa ka gabii, nagdala si Eduardo ug makaon kang Emma.

Pagbisita niya sa niaging bulan, nagbasa si Martin ug balak kang Luz.

Pag-ila-ila niya mga tulo na ka adlaw karon, nagsulat kini ug maanindot nga sulat kang Gregoria.

Pagbayad niya mga upat na ka adlaw karon, nagkuha kana ug tulo ka dosenang itlog kang Josefa.

Pag-adto niya mga lima na ka adlaw karon, nag-awit kadto ug balitaw kang Tina.

B. Conversion and Multiple Substitution:

1. Pag-abot niya ganina, nagtawag si Nestor kang Doktor Nuñez.
Pag-abot niini ganina, nagtawag kini kang Dr. Nuñez.
2. niini/kini Paglakaw niya ganinang buntag, nagniana/kana dangup si Alejandro kang Kapitan niadto/kadto Tiago.
3. niini/kini Pagtawag niya kaganinang udto, nagniana/kana sugat si Marcia kang Lorenzo.
niadto/kadto
4. niini/kini Pagsulat niya kaganinang hapon, nagniana/kana tubag si Gregoria kang Vicente.
niadto/kadto
5. niini/kini Pagmata niya kagahapon sa buntag, nagniana/kana hunahuna si Pacita kang Victor.
niadto/kadto
6. niini/kini Pag-abot niya sa simbahang kagahapon
niana/kana sa hapon, naghulat si Maria kang
niadto/kadto Ricardo.
7. niini/kini Paglingkod niya sa buhatan kagahapon
niana/kana sa hapon, nag-atubang si Ginoong
niadto/kadto Cruz kang Pastor.

8. niini/kini
niana/kana
niadto/kadto Pag-estorya niya kagabii, naghisgut
 si Jaime kang Fe sa iyang suliran.
9. niini/kini
niana/kana
niadto/kadto Pagkita nila niadtong usa ka hapon,
 nag-estorya si Ramon kang Fernando
 sa iyang pagluwat sa trabaho.
10. niini/kini
niana/kana
niadto/kadto Pagpalit niya niadtong usa ka hapon,
 naghatag si Jose ug gasa kang Ana.
11. niini/kini
niana/kana
niadto/kadto Pagsakay niya niadtong usa ka gabii,
 nagdala si Eduardo ug makaon kang
 Emma.
12. niini/kini
niana/kana
niadto/kadto Pagbisita niya sa niaging bulan, nag-
 basa si Martin ug balak kang Luz.
13. niini
niana/kana
niadto/kadto Pag-ila-ila niya mga tulo na ka adlaw
 karon, nagsulat kini ug maanindot
 nga sulat kang Gregoria.
14. niini/kini
niana
niadto/kadto Pagbayad niya mga upat na ka adlaw
 karon, nagkuha kana ug tulo ka
 dosenang itlog kang Josefa.
15. niini/kini
niana/kana
niadto Pag-adto niya mga lima na ka adlaw
 karon, nag-awit kadto ug balitaw
 kang Tina.

C. Conversion and Substitution:

1. Pag-abot niini ganina, nagtawag kini kang Dr. Nunez.
Pag-abot niini ganina, nagtawag kini kaniya.

2. Paglakaw niini ganinang buntag, nagdangup kini kaniya.
kanako.
kanamo.

3. Pagtawag niana kaganinang udto, nagsugat kana kanato.
kanila.
kaninyo.
kanimo.

4. Pagsulat niadto kaganinang hapon, nagtubag kadto kanako.

kanimo.

kaniya.

5. Pagmata niini gahapon sa buntag, naghunahuna kini kanamo.

kanato.

kaninyo.

6. Pag-abot niana sa simbahan gahapon sa hapon, nag-hulat kana kanako.

kanimo.

kaniya.

7. Paglinkod niadto sa buhatan gahapon sa hapon, nag-atubang kadto kanila.

kanato.

kaninyo.

8. Pag-estorya niini gabii, naghisgut kini kanako sa iyang suliran.

kanimo .

kaniya .

9. Pagkita niana niadtong usa ka hapon, nag-estorya kana kanato sa iyang pagluwat sa trabaho.

kanila .

kanamo .

10. Pagpalit niadto niadtong usa ka hapon, naghata ug gasa kanako.

kanimo.

kaniya.

11. Pagsakay niini niadtong usa ka gabii, nagdala kini ug makaon kanato.

_____ kaninyo.

_____ kaniya.

12. Pagbisita niana sa niaging bulan, nagbasa kana ug balak kanako.

_____ kanimo.

_____ kaniya.

13. Pag-ila-ila niadto mga tulo na ka adlaw karon, nag-sulat kadto ug maanindot nga sulat kanamo.

_____ kanila.

_____ kanimo.

14. Pagbayad niini mga upat na ka adlaw karon, nagkuha kini ug tulo ka dosenang itlog kanato.

_____ kaninyo.

_____ kanila.

15. Pag-adto niana mga lima na ka adlaw karon, nag-awit kana ug balitaw kanako.

_____ kanimo.

_____ kaniya.

D. Repetition and Conversion:

1. Ig-abot ni Nestor unya, magtawag siya kang Dr. Nuñez.
2. Igsulti ni Alejandro unya sa hapon, magdangup siya kang Kapitan Tiago.
3. Igtawag ni Lorenzo unya sa hapon, magsugat si Marcia kaniya.
4. Igsulat ni Gregoria ugma sa hapon, magtubag siya kang Vicente.
5. Igsakay ni Pacita ugma sa buntag, maghunahuna siya kang Victor.

6. Igsimba ni Maria ugma sa udto, maghulat siya kang Ricardo sa simbahan.
7. Ig-abot ni Ginoong Cruz ugma sa hapon, mag-atubang siya kang Pastor sa buhatan.
8. Ig-estorya ni Jaime ugma sa gabii, maghisgut siya sa iyang suliran kang Fe.
9. Igkita ni Ramon kang Fernando sa sunod adlaw, mag-estorya siya kaniya sa iyang pagluwat sa trabaho.
10. Igpalit ni Jose sa sunod semana, maghatag siya ug gasa kang Ana.
11. Igtudlo ni Martin sa sunod bulan, magbasa siya ug balak kang Luz.
12. Igsakay ni Eduardo sa umaabot nga Lunes, magdala siya ug makaon kang Emma.
13. Iglarga niya karong semanaha, magsulat si Guillermo ug maanindot nga sulat kang Gregoria.
14. Igbayad ni Arturo sunod bulan, magkuha siya ug tulo ka dosenang itlog kang Josefa.
15. Igbisita ni Roberto sa sunod duha ka bulan, magawit siya ug balitaw kang Tina.

E. Conversion and Multiple Substitution:

Example:

Ig-abot ni Nestor unya, magtawag siya kang Doktor Nuñez.
 _____ niini _____, _____ kini _____.
 _____ niana _____, _____ kana _____.
 _____ niadto _____, _____ kadto _____.

Igsulti _____ unya sa hapon, magdangup _____ kang Kapitan Tiago.

Igtawag _____ unya sa hapon, magsugat _____ kaniya.

Igsulat _____ ugma sa hapon, magtubag _____ kang Vicente.

Igsakay _____ ugma sa buntag, maghunahuna _____ kang Victor.

Igsimba _____ ugma sa udto, maghulat _____ kang Ricardo sa simbahan.

Ig-abot _____ ugma sa hapon, mag-atubang _____ kang Pastor sa buhatan.

Ig-estorya _____ ugma sa gabii, maghisgut _____ sa iyang suliran kang Fe.

Igkita _____ kang Fernando sa sunod adlaw, mag-estorya _____ kaniya sa iyang pagluwat sa trabaho.

Igpalit _____ sa sunod semana, maghatag _____ ug gasa kang Ana.

Igtudlo _____ sa sunod bulan, magbasa _____ ug balak kang Luz.
 Igsakay _____ sa umaabot nga Lunes, magdala _____ ug makanon kang Emma.
 Iglargá _____ karong semanaha, magsulat _____ ug maanindot nga sulat kang Gregoria.
 Igbayad _____ sunod bulan, magkuha _____ ug tulo ka dosenang itlog kang Josefa.
 Igbisita _____ sa sunod duha ka bulan, mag-awit _____ ug balitaw kang Tina.

F. Comprehension:

1. Pagkatulog nila, gisaka sa kawatan ang **balay** ni Juan kagabii.

Pagkaunsa nila?	Pagkatulog.
Unsay nahitabo?	Gisaka ang balay.
Kinsay nagsaka?	Ang kawatan.
Unsay iyang gisak-on?	Ang balay.
Ni kinsa?	Ni Juan.
Kanus-a?	Kagabii.

2. Pagkasugat nila, gipasaylo ni Juan ang nakasala kaniya kagahapon.

Pagkaunsa nila?	Pagkasugat nila.
Unsay nahitabo?	Gipasaylo ni Juan.
Kinsay iyang gipasaylo?	Ang nakasala.
Kang kinsa nakasala?	Kang Juan.
Kanus-a?	Kagahapon.

3. Pagsultihanay nila, gipaminaw sa hwes ang **kaso** niadtong usa ka semana.

Pagkaunsa?	Pagsultihanay.
Ni kinsa?	Nila.
Unsay nahitabo?	Gipaminaw.
Ni kinsa?	Sa hwes.
Unsay iyang gipaminaw?	Ang kaso.
Kanus-a?	Niadong semana.
Pila ka semanang niagi?	Usa ka semanang niagi.

4. Pagsulat niya, gitubag ni Mariano si Pablo usa ka bulan na karon.

Pagkaunsa?	Pagsulat.
Ni kinsa?	Niya.

Unsay nahitabo? Gitubag.
 Ni kinsa? Ni Mariano.
 Si kinsa? Si Pablo.
 Pila ka bulan na karon? Usa.

Pagtigum nila, gisulbad sa mayor ang suliran
 sa lungsod niadtong usa ka adlaw.

Pagkaunsa? Pagtigum.
 Ni kinsa? Nila.
 Unsay nahitabo? Gisulbad.
 Kinsay nisulbad? Ang mayor.
 Unsay gisulbad niya? Ang suliran.
 Sa unsa? Sa lungsod.
 Kanus-a? Niadtong usa ka adlaw.

Ighuman ninyo, kinahanglanon namo kamo sa
 sunod semana.

Ig-unsa? Ighuman.
 Ni kinsa? Ninyo.
 Unsay mahitabo? Kinahanglanon.
 Ni kinsa? Namo.
 Kinsay kinahanglan? Kamo.
 Unsang semanaha? Sunod semana.

Igdako ni Asuncion, buhaton niya kaniya ang
 tanan sa mga umaabot nga katuigan.

Ig-unsa? Igdko.
 Ni kinsa? Ni Asuncion.
 Unsay mahitabo? Buhaton niya.
 Kang kinsa? Kaniya.
 Unsay iyang buhaton? Ang tanan.
 Kanus-a? Sa umaabot nga katuigan.

Iglakaw ni Belen, palitan niya si Doy ug bag-ong
 sapatos ugma sa buntag.

Ig-unsa? Iglakaw
 Ni kinsa? Ni Belen.
 Unsay mahitabo? Palitan niya.
 Si kinsa? Si Doy.
 Unsay iyang paliton? Bag-ong sapatos.
 Kanus-ang ugmaa? Sa buntag.

9. Ig-abot niya, pakon-on sa inahan ang iyang anak ug linugaw lima ka adlaw gikan karon.

Ig-unsa niya?	Ig-abot.
Unsay mahitabo?	Pakan-on.
Ni kinsa?	Sa inahan.
Kinsay iyang pakon-on?	Ang anak.
Kang kinsang anak?	Iya.
Ug unsa?	Ug linugaw.
Pila ka ... unsa?	Adlaw.
Pila ka adlaw?	Lima ka adlaw.
Gikan kanus-a?	Gikan karon.

10. Ig-adto sa maestro, andaman niya ang iyang mga tinun-an ug pasulit sunod bulan.

Ig-unsa?	Ig-adto.
Ni kinsa?	Sa maestro.
Unsay mahitabo?	Andaman.
Ni kinsa?	Niya.
Ang unsa?	Ang mga tinun-an.
Kang kinsang tinun-an?	Iya.
Andaman niya ug unsa?	Pasulit.
Kanus-a?	Sunod bulan.

Supplementary Materials

Lessons 33-35

I. Narrative

- #1. Si Marcia ug si Georgy nangaon sa restawran.
Nanulod si Juan ug si Ana ug nangutana kung unsa
kanang naa sa lamesa. Gitubag ni Marcia nga
karneng baka, utanon, manok, kan-on ug tuba.
Nangutana si Juan kung lami ba ang mga pagkaon
kay mangaon sab sila.

Vocabulary:

manulod to go/come inside, to enter

Pangutana:

1. Kinsay nangaon?
2. Diin sila mangaon?
3. Kinsay nanulod?
4. Unsay ilang pangutana?
5. Unsay pagkaon sa lamesa?
6. Unsay pangutana ni Juan?
7. Nganong nangutana si Juan?

- #2. Nakit-an nila ni Marcia ug ni Jeanne ang pag-abot
sa mga kusinera kay namintana sila. Nisulti si
Marcia nga tingali ting-paniudto na kay gigutom
na man siya. Pagbiya nila sa kwarto paingon sa
kapiteriya, nibagting ang telepono. Nibalik si
Jeanne sa opisina aron tubagon ang telepono.

Vocabulary:

namintana looking out the window,
 sitting or standing by the
 window
pagbiya left behind, left

Pangutana:

1. Unsay nakit-an nila ni Jeanne?
 2. Nganong nakit-an nila kadto?
 3. Unsay gisulti ni Marcia?
 4. Unsay nahitabo pagbiya nila sa **kwarto?**
 5. Kinsay nitubag sa telepono?
- #3.** Nagdali si Lorenzong musulod sa iyang opisina. Paglingkod niya, nitawag siya sa telepono kang Cesar, ang iyang "assistant".
- 'Hello, Cesar, ganina ka ra bang naghulat nako?'
- 'Abi ko ug dili ka na muabot. Na-unsa ka man?'
- 'Dali na lang, sabut-sabutan nato ang atong bag-onng kontrata kang Mr. de los Santos.'
- 'Andama daan ang mga "blueprint" aron ig-abot nako dinha, susihon nato.'
- Nigawas si Cesar sa iyang opisina ug nisakay sa "elevator" padulong sa opisina ni Lorenzo.

Vocabulary:

andama daan	prepare ... ahead of time
sabut-sabutan	talk about, discuss
susihon	examine carefully, scrutinize

Pangutana:

1. Ngano kahang nagdali si Lorenzong musulod sa iyang opisina?
2. Unsay iyang gibuhat pag-abot niya?
3. Kinsa si Cesar?
4. Unsay gisulti ni Lorenzo kang Cesar?
5. Unsay tubag ni Cesar?
6. Unsay ilang gisabut-sabutan?
7. Ngano kahang susihon nila ang mga "blueprint"?

#4. Igraduar sa kamagulang anak nga babaye nila ni Mang Andoy ug ni Nang Lourdes, ipadala nila siya sa U.P. (University of the Philippines). Gipadak-an nila ang ilang balay kay iggikan ni Irene, muhatag sila ug despedida kay tungod si Irene ang ika-primerong anak nga ilang patun-on sa layong eskwelahan.

Igkahuman sa klase bag-o musugod ang ting-init, mupauli siya.

Vocabulary:

despedida	farewell party
gipadak-an	making bigger, enlarging
ipadala	will be sent to
patun-on	to send to study

Pangutana:

1. Unsay buhaton ni Mang Andoy ug ni Nang Lourdes?
2. Kanus-a nila ipadala ang ilang anak sa Manila?
3. Nganong muadto siya sa Manila?
4. Unsay gipabuhat ni Mang Andoy sa ilang balay?
5. Ngano man?
6. Nganong tagaan nila si Ire ne ug despedida?
7. Kanus-a mupauli si Irene sa probinsya?

LESSON 36

Structural Content: Verb: (-on), (-an) classes
Focus: Goal, Benefactive
Mood : Factual, Non-
 Factual, Afactual
Aspect: Neutral

Setting: A teacher has to make up the program for a conference. Kinahanglan ang maestra magbuhat ug tulomanon sa tigum.

I. DIALOGUE

What are you going to do?	A: Unsay imong buhaton?
I have to write what the principal wants me to do.	B: Sulaton nako ang gipabuhat sa prinsipal.
What did he want you to do?	A: Unsay iyang gipabuhat nimo?
I should make up, he says, the program for the teachers at their forthcoming conference.	B: Buhatan ko kono ang mga maestra ug tulomanon sa umaabot nga tigum nila.
Are you going to write it now?	A: Sulaton mo ba dayon?
No. I'll plan it first.	B: Dili. Ako unang huna-hunaon.
Good.	A: Maayo.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

What are you going to do?	A: Unsay imong buhaton?
what your do	unsa(y) imo(ng) buhat(on)

I have to write what the principal wants me to do.

write I
asked to be done
by principal

B: Sulaton nako ang gipa-buhat sa prinsipal.

sulat(on) nako
[ang] (gipa)buhat
[sa] prinsipal

What did he want you to do?

what his
asked to be done
you

A: Unsay iyang gipabuhat nimo?

unsa(y) iya(ng)
(gipa)buhat
nimo

I should make up, he says, the program for the teachers at their forthcoming conference.

do me
[he says]
the teachers
a program
in coming
conference theirs

B: Buhatan ko kono ang mga maestra ug tulomanon sa umaabot nga tigum nila.

buhat(an) ko
[kono]
[ang] [mga] maestra
[ug] tulomanon
[sa] (uma)abot [nga]
tigum nila

Are you going to write it now?

write you
immediately

A: Sulaton mo ba dayon?

sulat(on) mo [ba]
dayon

No. I'll plan it first.

I first
think

B: Dili. Ako unang hunahunaon.

ako una(ng)
hunahuna(on)

Good.

A: Maayo.

III. VOCABULARY LIST

basahon

reading material, something to read

bilin

leave message/something for someone

kono

he/they say(s), it is said, so it's said

konperensya	conference
dapit	invite
handum	remember, think of
hitabo	happen, occur; event, occurrence
mahitungod	about, concerning, regarding
plaka	phonograph record, recorded disc
sangpit	mention, call; invite, implore, beseech, call on
tulomanon	program

IV. DRILLS

A. Comprehension:

1. Gipatawag ni Mr. Arellano si Jose kang Juan.
 Unsay gipabuhat ni Gipatawag niya.
 Mr. Arellano?
 Kinsa? Si Jose.
 Kang kinsa? Kang Juan.
2. Nagsultihanay sila mga 25 minutos sa opisina.
 Nag-unsa sila? Nagsultihanay.
 Mga pila ka minuto? Mga 25 minutos.
 Diin? Sa opisina.
3. Giingnan ni Mr. Arellano si Jose mahitungod
 sa konperensya sa mga maestra.
 Kinsay ingnan ni Si Jose.
 Mr. Arellano?
 Mahitungod sa unsa? Sa konperensya.
 Konperensya sa unsa? Sa mga maestra.
4. Paggawas niya sa opisina nakit-an siya ni Juan.
 Nakit-an siya ni kinsa? Ni Juan.
 Kanus-a? Paggawas niya.
 Diin siya gikan? Sa opisina.
5. Pagkita nilang duha, gipangutana siya ni Juan
 kung unsay gisulti ni Mr. Arellano kaniya.
 Unsay nahitabo pagkita Gipangutana siya ni Juan.
 nilang duha?
 Unsay iyang gipangutana? Kung unsay gisulti ni
 Mr. Arellano.

6. Nitubag siya nga niingon si Mr. Arellano nga kinahanglang buhaton niya ang tulomanon sa konperensya una muabot ang mga maestra.
Unsay gitubag niya?	Nitubag siya nga dunay ingon ni Mr. Arellano kaniya.
Unsay iyang giingon?	Niingon siya nga kina-hanglang buhaton niya ang tulomanon sa kon-perensya.
Kanus-a?	Una muabot ang mga maestra.

B. Repetition and Conversion:

1. Benefactive Focus: Non-Factual

Kuhaan ni Juan si Pedro ug basahon.
 Hulatan ni Anita si Maria ug panihapon unya.
 Sulatan ni Bella si Ramon.
 Kuyogan ni Leon si Cristina.
 Hatagan ni Filimon si Rosa ug rosas.
 Binlan ni Tomas si Jose ug kwarta.
 Buhatan ni Simon si Clara ug lamesa.
 Bisitahan ni Tina si Alicia ugma.
 Balikan ni Melanie si Nestor ug sulat sa Lunes.
 Palitan ni Roberto si Eduardo ug plaka.

2. Benefactive Focus: Factual

Gikuhaan ni Juan si Pedro ug basahon gahapon.
 Gihulatan ni Anita si Maria ug panihapon ganina.
 Gisulatan ni Bella si Ramon sa niaging semana.
 Gikuyogan ni Leon si Cristina gabii.
 Gihatagan ni Filimon si Rosa ug rosas gahapon sa hapon.
 Gibinlan ni Tomas si Jose ug kwarta ganina.
 Gibuhatan ni Simon si Clara ug lamesa gahapon sa buntag.
 Gibisitahan ni Tina si Alicia gabii.
 Gibalikan ni Melanie si Nestor ug sulat gahapon.
 Gipalitan ni Roberto si Eduardo ug plaka sa niaging bulan.

3. Si Pedro kuhaan ni Juan ug basahon.
 Si Maria hulatan ni Anita ug panihapon unya.
 Si Ramon sulatan ni Bella.
 Si Cristina kuyogan ni Leon.
 Si Rosa hatagan ni Filimon ug rosas.
 Si Jose binlan ni Tomas ug kwarta.
 Si Clara buhatan ni Simon ug lamesa.
 Si Alicia bisitahan ni Tina ugma.
 Si Nestor balikan ni Melani ug sulat sa Lunes.
 Si Eduardo palitan ni Roberto ug plaka.
4. Gikuhaan siya niya ug basahon gahapon.
 Gihulatan ako nimo ug panihapon ganina.
 Gisulatan siya nila sa niaging semana.
 Gikuyogan kamo namo gabii.
 Gihatagan kami niya ug rosas gahapon sa hapon.
 Gibinlan kita nila ug kwarta ganina.
 Gibuhatan sila nato ug lamesa gahapon sa buntag.
 Gibisitahan ka nako gabii.
 Gibalikan ka namo ug sulat gahapon.
 Gipalitan siya niya ug plaka sa niaging bulan.

C. Repetition:

Benefactive Focus: A factual

Pangitai si Mariano ug medyas.
 Kuhai si Pedro ug basahon.
 Sulati si Ramon ug sulat.
 Kuyogi si Cristina sa party.
 Hatagi si Rosa ug gasa.
 Binli si Jose ug kwarta.
 Buhati si Clara ug lamesa.
 Bisitahi si Alicia ugma.
 Baliki si Nestor karong hapon.
 Paliti si Eduardo ug plaka.

D. Conversion:

Cue Sentence: Pangitai si Mariano ug medyas.
 Conversion: Pangitai kini niini.

1. Kuhai si Pedro ug basahon.
 _____ kana niana.
2. Sulati si Ramon ug sulat.
 _____ kadto niadto.

3. Kuyogi si Cristina sa party.
 kana sa party.
4. Hatagi si Rosa ug gasa.
 kini niini.
5. Binli si Jose ug kwarta.
 kadto niadto.
6. Buhati si Clara ug lamesa.
 kini niini.
7. Bisitahi si Alicia ug ugma.
 kana ugma.
8. Baliki si Nestor karong hapon.
 kadto karong hapon.
9. Paliti si Eduardo ug plaka.
 kini niini.

E. Repetition:

Goal Focus: Non-Factual

Handumon nimo siya sa tanang panahon.
 Sangpiton nila sila kung kinahanglan.
 Dapiton niya ikaw sa dili madugay.
 Hangyoон namo ikaw nga mutabang.
 Pamation niya siya kanunay.
 Sundon nila sila karong hapon.
 Pasayloon niya siya gihapon.
 Tawgon nako ikaw sa telepono.

Benefactive Focus: Non-Factual

Awitan niya siya ug balitaw.
 Balakan nako sila ug balak.

F. Conversion:

- C.S.: Handumon nimo siya sa tanang panahon.
 (a) Siya, handumon nimo sa tanang panahon.
 (b) Siya imong handumon sa tanang panahon.

1. Sangpiton nila sila kung kinahanglan.
 (a) _____.
 (b) _____.
2. Dapiton niya ikaw sa dili madugay.
 (a) _____.
 (b) _____.
3. Hangyoon namo ikaw nga mutabang.
 (a) _____.
 (b) _____.
4. Pamation niya siya kanunay.
 (a) _____.
 (b) _____.
5. Sundon nila sila karong hapon.
 (a) _____.
 (b) _____.
6. Pasayloon niya siya gihapon.
 (a) _____.
 (b) _____.
7. Tawgon nako ikaw sa telepono.
 (a) _____.
 (b) _____.
8. Awitan niya siya ug balitaw.
 (a) _____.
 (b) _____.
9. Balakan nako sila ug balak.
 (a) _____.
 (b) _____.

G. Conversion:

Cue Sentence: Handumon nimo siya ugma.
 Conversion: Gihandum nimo siya gahapon.

sangpit	_____	nila sila gabii.
dapit	_____	niya ikaw sa niaging adlaw.
hangyo	_____	namo ikaw karong hapon.
pamati	_____	niya siya kaniadtong udto.
sundod	_____	nila sila sa niaging bulan.
pasaylo	_____	niya siya ganina sa buntag.

tawag _____ nako ikaw sa niaging Hwebes.
 awit _____ niya siya ug balitaw sa
 tungang gabii.
 balak _____ nako sila ug balak ganina.

H. Substitution: Movable Slot

1. Handumon nimo siya sa tanang panahon.

nato _____.
 ninyo _____.
 sila _____.
 kami _____.
 Pangitaon _____.
 Tawgon _____ oras.

2. Sangpiton nila sila kung kinahanglan.

nato _____.
 namo _____.
 niya _____.
 ako _____.
 kamo _____.
 Lutoan _____.
 Tabangan _____ ighuman niya.
 Sulatan _____.
 Tawgon _____.

3. Pamation niya siya kanunay.

si Pedro _____.
 sila si Juan _____.
 ang bata _____.
 mga babae _____.
 Pasayloon _____.
 ni Ana _____.
 nila ni Josefa _____.
 sa inahan _____.
 Awitan _____.

4. Dapiton niya ikaw sa labing dali.

ni Nena _____.
 siya _____. sunod adlaw.
 Balakan _____.
 nila ni Pedro _____.

kita _____ .
 semana.
 Hangyoon _____ .
 si Ana _____ .
 ninyo _____ .
 Bisitahan _____ .

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Verb	Class:	(-an)	(-on)
	Focus:	<u>Benefactive</u>	<u>Goal</u>
	Aspect:	Factual (gi- -an)	(gi-)
		Non-Factual (-an)	(-on)
	Afactual	(-i)/ (i-)	(-a/-ha)/ (-i)/(i-)

The topic of a benefactive focus construction is the one for whom an action is performed. (cf. Lessons 26, 31).

The topic of a goal focus construction is the direct object of the action. (cf. Lessons 24, 30, 31).

LESSON 37

Structural Content: Cumulative Review: Verbs
Focus: Goal, Benefactive
Mood: Factual, Non-
Factual, Afactual

Setting: Three PCVs are eating in a restaurant Nangaon ang tulo ka PCV sa restawran

I. DIALOGUE

Pablo, please pass the salt.	A: Pablo, palihog itunol ang asin.
Just a second, Marta, because Jorge has it.	B: Karon na, Marta, kay tua pa ni Jorge.
Do you want me to pass you the pepper?	Gusto mo bang itunol ko kanimo ang pamyenta?
Never mind, this food is hot enough. Thanks anyway.	A: Ayaw na, kay gihalangan na ako niining sud-ana. Salamat lang.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Pablo, please pass the salt.	A: Pablo, palihog itunol ang asin.
please pass the salt	palihog (i)tunol [ang] asin
Just a second, Marta, because Jorge has it.	B: Karon na, Marta, kay tua pa ni Jorge.
later, Marta because there still with Jorge	karon [na], Marta kay tua [pa] [ni] Jorge
Do you want me to pass you the pepper?	Gusto mo bang itunol ko kanimo ang pamyenta?
want you pass me to you the pepper	gusto mo [ba(ng)] (i)tunol ko kanimo [ang] pamyenta

Never mind, this food is hot enough. Thanks anyway.

A: Ayaw na, kay gihalangan na ako niining sud-ana.
Salamat lang.

don't [already]
because hot
[already] I
this dish
thanks [only]

ayaw [na]
kay (gi)halang(an)
[na] ako
niini(ng) sud-an(a)
salamat [lang]

III. RELATED UTTERANCES

What's for lunch?

Unsay paniudto?

The food smells good.

Humot kaayo ang pagkaon.

Please pass the salt.

Palihog ipasa ang asin.

Let's wash our hands before eating.

Mang hunaw kita una mukaon.

Pray before eating.

Mangadye una mukaon.

Pray after eating.

Mangadye human mukaon.

Excuse me, I'll get up.

Tabi, mutindog ako.

Chew the food well.

Usapa ang pagkaon pag-ayo.

Don't swallow the food.

Ayaw lamona ang pagkaon.

IV. VOCABULARY LIST

abo	ash; native stove
bagyo	typhoon, storm
balhin	transfer, move to another location
balod	wave
baroto	native canoe with outriggers, banca, boat
basa	wet
koral	fence
dagsa	drift
dasmag	bump against, run into
gisá	saute
hangin	wind, air
himo	make, do
hunaw	wash hands

ilaga	rat, mouse
lamon	devour, eat ravenously , gulp
lasang	forest
lat-as	cross
latos	spank, whip, lash
lung-ag	cook rice/corn by boiling/ steaming
lupad	fly
mananggiti	tuba gatherer
masakit-on	sick person, patient
pamyenta	ground pepper, pepper corns
pasa	pass, hand over
sinelas/tsinelas	slippers
sudlay	comb
tab-ang	tasteless, lacking taste/ seasonings
tabanog	kite
tabas	cut out a pattern (to be sewn)
tak-ob	cover
tanggo	tango
tualya	towel
tukod	catch
tulisan	robber
tunol	hand over, pass
usap	chew, munch
utaw	iron, press

V. DRILLS

A. Comprehension:

Alas dose kadto. Nagkaon ang tulo ka mga higala, si Pablo, Marta ug si Jorge. Pagkaon nila, gi-pangayo ni Marta kang Pablo ang asin kay tab-ang ang utanon. Wala dayon ipasa ni Pablo kang Marta ang asin kay didto pa ni Jorge. Gipangutana ni Jorge kung kinahanglan ba niya ang pamyenta. Gitubag ni Marta nga halang na ang sud-ang iyang gikaon.

1. Alas dose kadto.

Unsay orasa kadto?

Alas dose kadto.

2. Nagkaon ang tulo ka mga higala, si Pablo,
Marta ug si Jorge.
Nag-unsa ang tulo?	Nagkaon ang tulo.
Kinsa?	Ang mga higala.
Kinsa ang mga higala?	Si Pablo, Marta ug si Jorge.
3. Pagkaon nila, gipangayo ni Marta kang Pablo
ang asin kay tab-ang ang utanon.
Pag-unsa nila?	Pagkaon nila.
Unsay gipangayo ni Marta?	Gipangayo ni Marta ang asin.
Kang kinsa?	Kang Pablo.
Ngano man?	Kay tab-ang ang utanon.
4. Wala dayon ipasa ni Pablo kang Marta ang
asin kay didto pa ni Jorge.
Unsay wala dayon ipasa
ni Pablo?	Ang asin.
Kang kinsa?	Kang Marta.
Ngano man?	Kay didto pa.
Ni kinsa?	Ni Jorge.
5. Gipangutana ni Jorge kung kinahanglan ba
niya ang pamyenta.
Kinsay nangutana?	Si Jorge.
Unsay gipangutana niya?	Kung kinahanglan ang pamyenta.
6. Gitubag ni Marta nga halang na ang sud-ang
iyang gikaon.
Unsay halang na?	Ang sud-an.
Kinsang sud-an?	Ni Marta.

B. Repetition and Conversion:

1. Giinit niya ang pansit
ganina.
Gilung-ag nila ang
kan-on sa abo.
Gigisa nako ang karneng
baboy kagabii.
Giplansa ni Lita ang
tualya nako.
Giinit <u>niini</u> ang pansit
ganina.
Gilung-ag niana ang
kan-on sa abo.
Gigisa niadto ang karneng
baboy kagabii.
Giplansa niini ang tualya
nako.

Gilatos niya ang anak nga lalake niya.	Gilatos niana ang anak nga lalake niya.
Gilangoy ni Pepe ang dakong suba.	Gilangoy niadto ang dakong suba.
Gitak-ob sa mutsatsa ang plato sa pagkaon.	Gitak-ob niini ang plato sa pagkaon.
Gisilhig sa inahan ang mga sagbot.	Gisilhig niana ang mga sagbot.
Giinom sa mananggiti ang tuba.	Giinom niadto ang tuba.
Gitahi sa sastre ang kamisadentro ni Manoy.	Gitahi niini ang kamisa- dentro ni Manoy.
Gitukob sa iring ang ilaga.	Gitukob niana ang ilaga.
Gidasmag sa bata ang bisikleta sa bato.	Gidasmag niadto ang bisi- kleta sa bato.
Gilupad sa hangin ang tabanog.	Gilupad niadto ang tabanog.
Gidagsa sa balod ang baroto.	Gidagsa niana ang baroto.
Gikaon nato ang karneng baboy kagahapon.	Gikaon niini ang karneng baboy kagahapon.
Gilat-as sa tulisan ang lasang.	Gilat-as niadto ang lasang.
Gigisi niya ang medyas nako.	Gigisi niana ang medyas nako.
 2. Gihatag niya ang sudlay nako.	Ihatag ang sudlay nako.
Gibaligya nako ang manok nato.	Ibaligya ang manok nato.
Gitanom ni Tatay ang bulak nila.	Itanom ang bulak nila.
Gisayaw nimo ang tanggo.	Isayaw ang tanggo.
Gilabay niya ang sagbot nila.	Ilabay ang sagbot nila.
Gikanta niya ang awit nako.	Ikanta/Kantaha ang awit nako.
Gigasto nato ang atong kwarta.	Igasto /Gastoha ang atong kwarta.
Giandam ni Luisa ang katre namo.	Iandam/Andama ang katre namo.
 3. Gipalit nimo ang bolpen niya.	Paliña ang bolpen niya. Ipalit ako sa bolpen niya.

Giluto nila ang sud-an **Lutoa ang sud-an namo.**
namo.

Iluto kami ug sud-an namo.

Gitahi niya ang sinina **Tahia ang sinina nako.**
nako.

Itahi ako sa sinina nako.

Gitabas ni Clara ang sinina. Tabasa ang sinina.

Itabas si Clara sa sinina.

Gihimo ni Ninay ang blusa niya. Himoa ang blusa niya.

Ihimo siya ug blusa niya.

Gitubag ni Manang ang telepono nimo. **Tubaga ang telepono nimo.**

I tubag ako sa telefono nako.

Gihuman niya ang saya Humana ang saya nato.
nato.

Ihuman kami sa saya namo.

Gidawat niya ang sulat. Dawata ang sulat.
Idawat ako sa sulat niya.

Gipatay niya ang langgam Patya ang langgam nila.

Ipatay siya sa langgam nila.

Gidala nako ang libro Dad-a ang libro niya.
niya.

Idala ako sa libro niya.

Ibalik ako sa pitaka nako.

Giayo ni Manoy ang koral Ayoha ang koral nila.
nila.

Iayo si Manoy sa koral nila.

Gilipay ni Lola ang bata nako. Lipaya ang bata nako.

Ilipay ako sa bata nako.

C. Conversion:

- Cue Sentence: Gihatag niya ang sudlay nako.
- (a) Neg. (F) : Wala niya ihatag ang sudlay nako.
 (b) Neg. (N-F): Dili niya ihatag ang sudlay nako.
1. Gibaligya nako ang manok nato.
 (a) Wala nako ibaligya _____.
 (b) Dili _____.
 2. Gitanom ni Tatay ang bulak nila.
 (a) Wala itanom ni Tatay _____.
 (b) Dili _____.
 3. Gisayaw nimo ang tanggo.
 (a) Wala nimo sayawa _____.
 (b) Dili ____ sayawon _____.
 4. Gilabay niya ang sagbot nila.
 (a) Wala niya ilabay _____.
 (b) Dili _____.
 5. Gikanta niya ang awit nako.
 (a) Wala niya kantaha _____.
 (b) Dili ____ kantahon _____.
 6. Gigasto nato ang atong kwarta.
 (a) Wala nato gastoha _____.
 (b) Dili ____ gastohon _____.
 7. Giandam ni Luisa ang katre namo.
 (a) Wala andama ni Luisa _____.
 (b) Dili andamon _____.
 8. Gipalit nimo ang bolpen niya.
 (a) Wala nimo palita _____.
 (b) Dili ____ paliton _____.
 9. Giluto nila ang sud-an namo.
 (a) Wala nila lutoa _____.
 (b) Dili ____ lutoon _____.
 10. Gitahi niya ang sinina nako.
 (a) Wala niya tahia _____.
 (b) Dili ____ tahion _____.

11. Gitabas ni Clara ang sinina.
(a) Wala tabasa ni Clara _____.
(b) Dili tabason _____.
12. Gihimo ni Ninay ang blusa niya.
(a) Wala himoa ni Ninay _____.
(b) Dili himoon _____.
13. Gitubag ni Manang ang telepono nimo.
(a) Wala tubaga ni Manang _____.
(b) Dili tubagon _____.
14. Gihuman niya ang saya nato.
(a) Wala niya humana _____.
(b) Dili ___ humanon _____.
15. Gidawat niya ang sulat.
(a) Wala niya dawata _____.
(b) Dili ___ dawaton _____.
16. Gipatay niya ang langgam nila.
(a) Wala niya patya _____.
(b) Dili ___ patyon _____.
17. Gidala nako ang libro niya.
(a) Wala nako dad-a _____.
(b) Dili ___ dad-on _____.
18. Gibalik nimo ang pitaka nako.
(a) Wala nimo ibalik _____.
(b) Dili ___ balikon _____.
19. Giayo ni Manoy ang koral nila.
(a) Wala ayoha ni Manoy _____.
(b) Dili _____.
20. Gilipay ni Lola ang bata nako.
(a) Wala lipaya ni Lola _____.
(b) Dili lipayon _____.

D. Conversion:

1. Gihatag niya ang sudlay nako.
_____ akong sudlay.
2. Gibaligya nako ang manok nato.
_____ atong manok.
3. Gipalit niya ang bolpen nimo.
_____ imong bolpen.
4. Giluto nila ang sud-an namo.
_____ among sud-an.
5. Gitahi niya ang sinina nako.
_____ akong sinina.
6. Gitanom ni Tatay ang bulak nila.
_____ ilang bulak.
7. Gihimo ni Ninay ang blusa niya.
_____ iyang blusa.
8. Gitubag ni Manang ang telepono nimo.
_____ imong telepono.
9. Gikanta niya ang awit nako.
_____ akong awit.
10. Gihuman niya ang sayaw nato.
_____ atong sayaw.
11. Gipatay niya ang langgam nila.
_____ ilang langgam.
12. Gidala nako ang libro niya.
_____ iyang libro.
13. Gibalik nimo ang pitaka nako.
_____ akong pitaka.
13. Giayo ni Manoy ang koral nila.
_____ ilang koral.
14. Giandam ni Luisa ang katre namo.
_____ among katre.

15. Gilipay ni Lola ang bata nako.

akong bata.

16. Gilabay niya ang sagbot nila.

ilang sagbot.

E. Conversion:

1. Gikuha nako ang pantalon ni Tatay.
(a) Gikuha ba nako ang pantalon ni Tatay?
(b) Kuhaon ba nako ang pantalon ni Tatay?
2. Giutaw niya ang saya ni Nanay.
(a) Giutaw ba niya ang saya ni Nanay?
(b) Utawon ba niya ang saya ni Nanay?
3. Gilat-as sa tulisan ang dakong bukid.
(a) Gilat-as ba sa tulisan ang dakong bukid?
(b) Lat-ason ba sa tulisan ang dakong bukid?
4. Giguba sa bagyo ang balay namo.
(a) Giguba ba sa bagyo ang balay namo?
(b) Gub-on ba sa bagyo ang balay namo?
5. Giluto ang utan ni Paula.
(a) Giluto ba ang utan ni Paula?
(b) Lutoon ba ang utan ni Paula?
6. Giayo namo ang koral nila.
(a) Giayo ba namo ang koral nila?
(b) Ayohon ba namo ang koral nila?
7. Gidagsa sa dakong balod ang baroto.
(a) Gidagsa ba sa dakong balod ang baroto?
(b) Idagsa ba sa dakong balod ang baroto?
8. Gihayhay nila ang mga nilabhan nako.
(a) Gihayhay ba nila ang mga nilabhan nako?
(b) Ihayhay ba nila ang mga nilabhan nako?
9. Gibasa ni Lita ang sinelas nako.
(a) Gibasa ba ni Lita ang sinelas nako?
(b) Basahon ba ni Lita ang sinelas nako?
10. Gibalhin sa mutsatso ang mga tanom.
(a) Gibalhin ba sa mutsatso ang mga tanom?
(b) Balhinon ba sa mutsatso ang mga tanom?

F. Question & Answer:

1. Gihayhay ba nimo ang pantalon ni Tatay?
 (a) Oo, gihayhay nako ang pantalon ni Tatay.
 (b) Wala, wala nako ihayhay _____.

2. Giplansa ba niya ang akong blusa?
 (a) Oo, giplansa niya ang imong blusa.
 (b) Wala, wala niya plantsaha _____.

3. Gidala ba sa doktor ang masakiton?
 (a) Oo, gidala sa doktor ang masakiton.
 (b) Wala, wala niya dad-a _____.

4. Gilabay ba niya ang libro nako?
 (a) Oo, gilabay niya ang libro nimo.
 (b) Wala, wala niya labaya _____.

5. Giabre ba nila ang sulat ni Nanay?
 (a) Oo, giabre nila ang sulat ni Nanay.
 (b) Wala, wala nila abreha _____.

6. Giayo ba ni Tatay ang koral nato?
 (a) Oo, giayo ni Tatay ang koral nato.
 (b) Wala, wala ayoha ni Tatay ang koral nato.

7. Gitubag ba niya ang telefono kagahapon?
 (a) Oo, gitubag niya ang telefono kagahapon.
 (b) Wala, wala niya tubaga _____.

8. Gihimo ba ni Nanay ang blusa nimo?
 (a) Oo, gihimo ni Nanay ang blusa nako.
 (b) Wala, wala himoa ni Nanay _____.

9. Giandam ba ni Lola ang pagkaon ni Tatay?
 (a) Oo, giandam ni Lola ang pagkaon ni Tatay.
 (b) Wala, wala niya andama _____.

10. Gipatay ba ninyo ang langgam nako?
 (a) Oo, gipatay namo ang langgam nimo.
 (b) Wala, wala namo patya _____.

11. Giplansa ba nimo ang sinina niya?
 (a) Oo, giplansa nako ang sinina niya.
 (b) Wala, wala nako plansaha _____.

G. Expansion:

1. Palihog itunol ang asin.

Manang kay duol ra nimo	Palihog itunol ang asin, Manang. Palihog itunol ang asin, Manang, kay duol ra nimo.
----------------------------	---

2. Lamian ang pagkaon.

sa kapiteriya kagahapon	Lamian ang pagkaon sa kapiteriya. Lamian ang pagkaon sa kapiteriya kagahapon.
sa udto	Lamian ang pagkaon sa kapiteriya kagahapon sa udto.

3. Gihayhay ang sinina.

mga namo	Gihayhay ang mga sinina.
ganina	Gihayhay ang mga sinina namo.
sa buntag	Gihayhay ang mga sinina namo ganina.

4. Gidagsa ang kahoy.

dakong niadtong usa ka semana	Gidagsa ang dakong kahoy. Gidagsa ang dakong kahoy niadtong usa ka semana.
nga niagi	Gidagsa ang dakong kahoy niadtong usa ka semana nga niagi.
sa dagkong balod	Gidagsa ang dakong kahoy sa dag- kong balod niadtong usa ka semana nga niagi.
sa baybayon	Gidagsa ang dakong kahoy sa dag- kong balod sa baybayon niad- tong usa ka semana nga niagi.

Supplementary Materials
Lessons 36-37

I.

#1. Dialogue

- A: Ana, palihog ihatag kanang libroha ig-abot ni Juanita.
B: Unsang orasa siya muabot?
A: Ambot lang, pero hulata una ka mulakaw. Pusta aron dili mahugaw.
B: Oo, hala sige. Ig-abot nimo sa lungsod, ipalit ko ug usa ka yardang lasong asul.
A: Oo.

Vocabulary:

laso	ribbon
mahugaw	to get dirty
nahnunduman	remembered
pusta	wrap up, cover

#2. Narrative

Mulakaw na si Dading nianang nahinunduman niyang muhapit si Juanita sa ilang balay aron kuhaon ang librong iyang pahulaman niya. Nagpapalihog siya kung Anang siya na lang ang muhatag sa libro inig-abot ni Juanita. Gipahinunduman sab niya si Ana nga puston ang libro aron dili mahugaw.

Pangutana:

1. Nganong muhapit si Juanita sa balay nila ni Ana ug ni Dading?
2. Kahibalo ba sila kung unsang orasa siya muhapit?
3. Unsay gipabuhat ni Dading kung Ana?
4. Asa paingon si Dading?
5. Unsay gipabuhat ni Ana kung Dading?

II.

#1. Dialogue

- A: Tsik, pautanga ra ako ug usa ka gantang bugas ug usa ka kartong mantika. Iapil na lang sa lista, ha?
- B: Uy taas na kaayo ang imong lista. O tan-awa.
- A: Kining tawhana sab ay! Morag dili ko mubayad!
- B: Bitaw, wala ka mubayad niadtong semanang niagi.
- A: Sige na, pautanga lang ko karon. Saad lagi, mubayad ko igkasweldo sa akong bana.
- B: Karon na lang gyud ha. Dili ka gani mubayad walay utang-utang.

Vocabulary:

apil	include
mantika	lard, shortening
saad lagi	(I) promise
tsik	(contraction of <u>Intsik</u>) - 'Chinese'

#2. Narrative

Niadto si Elisa sa tindahan sa Intsik aron mu-utang. Dili na siya pautangon sa Intsik kay daghan na kaayo ang iyang mga utang. Pero gi-pautang na lang siya kay nisaad siyang mubayad sa tanang utang niya igkasweldo sa iyang bana.

Pangutana:

1. Nganong niadto si Elisa sa tindahan?
2. Kang kinsang tindahana?
3. Unsay iyang utangon sa Intsik?
4. Nganong dili siya pautangon?
5. Unsay gisulti sa Intsik kaniya?
6. Nganong gipautang na lang siya?

LESSON 38

Structural Content: Verb: (maka-) class
Focus: Actor
Mood: Factual and Non-Factual
Aspect: Aptative

Setting: The PCVs go swimming in the ocean. Mangaligo ang mga PCV sa dagat.

I. DIALOGUE

Do you know how to swim?	A: Makamao ka bang mulangoy?
Yes, a little.	B: Oo, dyutay lang.
Would you like to come with me?	A: Gusto ka bang muuban kanako?
Yes, but what time can we come back?	B: Oo, pero unsang orasa kita makabalik?
At two o'clock, perhaps.	A: Tingali sa alas dos.
Good, that way I'll be able to study my lesson.	B: Maayo, aron makatuon ako sa akong leksyon.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Do you know how to swim?	A: Makamao ka bang mulangoy?
able to know you swim	(maka)mao ka [ba(ng)]
(mu)langoy
Yes, a little.	B: Oo, dyutay lang.
little [only]	dyutay [lang]

Would you like to come with me?

like you accompany me

A: Gusto ka bang muuban kanako?

gusto ka [ba(ng)]
(mu)uban kanako

Yes, but what time can we come back?

yes but
what time
we can return

B: Oo, pero unsang orasa kita makabalik?

oo pero
unsa(ng) oras(a)
kita (maka)balik

At two o'clock, perhaps.

perhaps
at two o'clock

A: Tingali sa alas dos.

tingali
[sa] alas dos

Good, that way I'll be able to study my lesson.

good so that
able to study I
my lesson

B: Maayo, aron makatuon ako sa akong leksyon.

maayo aron
(maka)tuon ako
[sa] ako(ng) leksyon

III. VOCABULARY LIST

dungog	hear
hinumendum	remember, recall
lumba	race
mahitungod	about, concerning, regarding
mao	know, have knowledge of
pagtulon-an	lesson
piknik	picnic

IV. DRILLS

A. Comprehension:

Giimbitar ni Eddie si Luis sa dagat aron mangaligo. Gipangutana ni Eddie si Luis kung makahibalo siyang mulangoy. Gitubag ni Luis nga dyutay lang kono, mao nga muuban siya niya. Pero gipangutana una niya kung unsang orasa sila makabalik kay igbalik gusto siyang magtuon sa iyang leksyon.

1. Giimbitar ni Eddie si Luis sa dagat aron mangaligo.
 Kinsay giimbitar ni Eddie? Si Luis.
 Asa niya giimbitar? Sa dagat.
 Mag-unsa sila sa dagat? Mangaligo.
2. Gipangutana ni Eddie si Luis kung makahibalo ba siyang mulangoy.
 Unsay gipangutana ni Eddie? Kung makahibalo ba si Luis mulangoy.
3. Gitubag ni Luis nga dyutay lang kono, mao nga muuban siya niya.
 Unsay gitubag ni Luis? Dyutay lang.
 Kang kinsa siya muuban? Kaniya.
4. Pero gipangutana una niya kung unsang orasa sila makabalik kay igbalik gusto siyang magtuon sa iyang leksyon.
 Unsay gipangutana niya? Unsang orasa sila makabalik.
 Mag-unsa siya igbalik? Magtuon.
 Unsay iyang tun-an? Ang iyang leksyon.

B. Repetition and Conversion:

<u>Non-Factual:</u>	<u>Factual:</u>
Makatudlo ako sa prime-rong grado.	Nakatudlo ako sa prime-rong grado.
Makaluto siya ug lami nga sud-an.	Nakaluto siya ug lami nga sud-an.
Makalaba kita sa karsones.	Nakalaba kita sa karsones.
Makatrabaho sila sa uma.	Nakatrabaho sila sa uma.
Makahimo kamo ug "lesson plan".	Nakahimo kamo ug "lesson plan".
Makasayaw siya sa programa.	Nakasayaw siya sa programa.
Makakanta kita sa "auditorium".	Nakakanta kita sa "auditorium".
Makasulti siya ug hinay kaayo.	Nakasulti siya ug hinay kaayo.

Makakaon ang inahan niini.	Nakakaon ang inahan niini.
Makainom ang inahan ug ang anak.	Nakainom ang inahan ug ang anak.
Makatuon ang estudyante sa gabii.	Nakatuon ang estudyante sa gabii.
Makalakaw kamo sa bukid.	Nakalakaw kamo sa bukid.
Makahinumdum sila sa estorya.	Nakahinumdum sila sa estorya.
Makahunahuna siya sa pag-anhi.	Nakahunahuna siya sa pag-anhi.
Makadagan si Pedro sa lumba.	Nakadagan si Pedro sa lumba.
Makasulat sila ug sulat.	Nakasulat sila ug sulat.
Makabasa kita sa iyang libro.	Nakabasa kita sa iyang libro.
Makalingkod na ang mga bata.	Nakalingkod na ang mga bata.
Makatindog sila sa taliwala sa dalan.	Nakatindog sila sa taliwala sa dalan.
Makatulog kami dinihi.	Nakatulog kami dinihi.
Makapalit si Ana ug isda sa merkado.	Nakapalit si Ana ug isda sa merkado.
Makabaligya sila ug sud-an.	Nakabaligya sila ug sud-an.
Makalimpyo ang lalake sa kwarto.	Nakalimpyo ang lalake sa kwarto.
Makakuha ako ug tambis.	Nakakuha ako ug tambis.
Makadawat ang iyang igoon ug sulat.	Nakadawat ang iyang igoon ug sulat.
Makahatag ang inahan ug maayong pagtulon-an.	Nakahatag ang inahan ug maayong pagtulon-an.
Makadula ang mga bata dinihi.	Nakadula ang mga bata dinihi.

C. Substitution: Movable Slot

Wala ako makatudlo.	Dili ako makatudlo.
_____ siya _____.	_____ siya _____.
_____ kami _____.	_____ kami _____.
_____ makalangoy.	_____ makalangoy.
_____ si Pedro _____.	_____ si Pedro _____.
_____ makakita.	_____ makakita.
_____ ganina.	_____ ugma.

_____ kita _____.	_____ kita _____.
_____ makatuon _____.	_____ makatuon _____.
_____ .	_____ kamo _____.
_____ .	_____ unya.
gahapon.	_____ makasulat _____.
_____ .	_____ makasulat _____.
gabii.	_____ karon.
_____ makadula _____.	_____ makadula _____.
_____ .	_____ ka _____.
ka _____.	_____ .

D. Conversion:

1. Makalimpyo ba siya sa salog?
 (a) Dili ba siya makalimpyo sa salog?
 (b) Wala _____?
2. Makabaligya ba kamo?
 (a) Dili ba makabagligya kamo?
 (b) Wala _____?
3. Makatindog ba si Pedro?
 (a) Dili _____?
 (b) Wala _____?
4. Makabasa ba si Tirso?
 (a) Dili _____?
 (b) Wala _____?
5. Makadungog ba kamo?
 (a) Dili _____?
 (b) Wala _____?
6. Makatindog ba sila ug dugay?
 (a) Dili _____?
 (b) Wala _____?
7. Makalingkod ba ang bata dinhi?
 (a) Dili _____?
 (b) Wala _____?

8. Makadagan ba ang kabayo ug kusog?
 (a) Dili _____?
 (b) Wala _____?

9. Makalaba ba ang igsoon ni Ana?
 (a) Dili _____?
 (b) Wala _____?

E. Expansion and Question & Answer:

1. Nakatudlo ako.

Ug unsa?	Ininglis.
Unsay gradoha?	Primerong grado.
Diin?	Rizal Elementary School.
Kanus-a?	Sa niaging tuig.
Nakatudlo ako ug Ininglis sa primerong grado sa Rizal Elementary School sa niaging tuig.	

2. Nakaluto siya.

Ug unsa?	Sud-an.
Nga unsa?	Lami.
Diin?	Kusina.
Ni kinsa?	Tess.
Nakaluto siya ug laming sud-an sa kusina ni Tess.	

3. Nakalaba ka.

Ug unsa?	Karsones.
Ni kinsa?	Juan.
Kanus-a?	Gahapon.
Ngano man?	Wala na siyay karsones.
Nga unsa?	Limpyo.

Nakalaba ka sa karsones ni Juan gahapon kay
wala na siyay limpyong karsones.

4. Nakatrabaho sila.

Diin?	Uma.
Ni kinsa?	Don Pedro.
Kanus-a?	Niaging bulan.
Ngano man?	Ting-tanom na.

Nakatrabaho sila sa uma ni Don Pedro sa
niaging bulan kay ting-tanom na.

5. Nakahimo kamo.

Ug unsa?	"Lesson plan".
Para sa unsa?	Matematika.
Unsay gradoha?	Primerong grado.
Unsang eskwelahan?	Rizal Elementary School.

Nakahimo kamo ug "lesson plan" para sa Matematika sa primerong grado sa Rizal Elementary School.

6. Nakasayaw siya.

Ug unsa?	'Tinikling'.
Uban ni kinsa?	Ruben.
Diin?	Programa.
Kanus-a?	Gabii.

Nakasayaw siya ug 'Tinikling' uban ni Ruben sa programa gabii.

7. Nakakanta kita.

Diin?	"Auditorium".
Kanus-a?	Gabii.
Ngano man?	Dunay programa alang ni Gobernador Rodriguez.

Nakakanta kita sa "auditorium" gabii kay dunay programa alang ni Gobernador Rodriguez.

8. Nakasulti siya.

Kang kinsa?	Rosario.
Mahitungod sa unsa?	Piknik.
Kanus-a?	Karong Sabado.
Diin?	Talisay.
Ngano man?	Gusto siyang muuban kanila.

Nakasulti siya kang Rosario mahitungod sa piknik karong Sabado sa Talisay kay gusto siyang muuban kanila.

9. Nakakaon ang inahan.

Ug unsa?	Adobo.
Diin?	Balay.
Ni kinsa?	Mrs. Abelardo.
Kanus-a?	Niaging semana.

Nakakaon ang inahan ug adobo sa balay ni Mrs. Abelardo sa niaging semana.

F. Conversion:

1. Makainom ang inahan ug ang anak.
 - (a) Wala pa makainom ang inahan ug ang anak.
 - (b) Dili na makainom ang inahan ug ang anak.
2. Makatuon ang estudyante sa gabii.
 - (a) Wala pa makatuon ang estudyante kagabii.
 - (b) Dili na _____ karong gabii.
3. Makalakaw kamo sa bukid.
 - (a) Wala pa kamo makalakaw sa bukid.
 - (b) Dili na _____.
4. Makahinumdum sila sa estorya.
 - (a) Wala pa sila makahinumdum sa estorya.
 - (b) Dili na _____.
5. Makahunahuna siya sa pag-anhi.
 - (a) Wala pa siya makahunahuna sa pag-anhi.
 - (b) Dili na _____.
6. Makadagan si Pedro sa lumba.
 - (a) Wala pa makadagan si Pedro sa lumba.
 - (b) Dili na _____.
7. Makasulat sila ug sulat.
 - (a) Wala pa sila makasulat ug sulat.
 - (b) Dili na _____.
8. Makabasa kita sa iyang libro.
 - (a) Wala pa kita makabasa sa iyang libro.
 - (b) Dili na _____.
9. Makalingkod na ang mga bata.
 - (a) Wala pa makalingkod ang mga bata.
 - (b) Dili na _____.
10. Makatindog sila sa taliwala sa dalan.
 - (a) Wala pa sila makatindog sa taliwala sa dalan.
 - (b) Dili na _____.

G. Conversion and Substitution:

1. Makatulog kami dinihi.
Mahimo kaming makatulog dinihi.
Kinahanglan kaming makatulog dinihi.
Gusto kaming makatulog dinihi.

2. Makapalit si Ana ug isda sa merkado.
 Mahimong makapalit si Ana ug isda sa merkado.
 Kinahanglang _____.
 Gustong _____.

3. Makabaliygya sila ug sud-an.
 Mahimo silang makabaliygya ug sud-an.
 Kinahanglan _____.
 Gusto _____.

4. Makalimpyo ang lalake sa kwarto.
 Mahimong makalimpyo ang lalake sa kwarto.
 Kinahanglang _____.
 Gustong _____.

5. Makakuha ako ug tambis.
 Mahimo akong makakuha ug tambis.
 Kinahanglan _____.
 Gusto _____.

6. Makadawat ang iyang igsoon ug sulat.
 Mahimong makadawat ang iyang igsoon ug sulat.
 Kinahanglang _____.
 Gustong _____.

7. Makahatag ang inahan ug maayong pagtulon-an.
 Mahimong makahatag ang inahan ug maayong pagtulon-an.
 Kinahanglang _____.
 Gustong _____.

8. Makadula ang mga bata dinihi.
 Mahimong makadula ang mga bata dinihi.
 Kinahanglang _____.
 Gustong _____.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Verb: (maka-) class
Focus: Actor
Mood : Non-Factual (maka-)
 Factual (naka-)

The (maka-) class verb is in the aptative aspect,
i.e. it carries the meaning of

- a) the possibility of a certain action happening, or
- b) the ability or capability to do the action designated by the verb base.

LESSON 39

Structural Content: Verb: (maka-) class

Focus: Actor

Mood : Factual and
Non-Factual

Aspect: Aptative

Setting: Petra, a household helper, looks for a job.

Si Petra, usa ka bina-tonan, nangita ug trabaho.

I. NARRATIVE

Petra is a laundrywoman and a cook but now she does not have a job. Today she saw a sign in front of a blue house that needed a laundrywoman. She was asked by the owner of the house if she could launder, cook, clean and sew. Petra said that she can launder, cook and clean but she cannot sew.

Si Petra labandera ug kusinera pero karon wala siyay trabaho. Karong adlawa nakakita siya ug pahibalo atubangan sa asul nga balay nga kinahanglan ug labandera. Gipangutana siya sa tag-balay kung makalaba, makaluto, makalimpyo ug makatahi ba siya. Niingon si Petra nga makalaba, makaluto ug makalimpyo siya pero dili siya makatahi.

II. NARRATIVE BREAKDOWN

Petra is a laundrywoman and a cook but now she does not have a job.

Petra laundrywoman
and cook
but now
does not have she
work

Si Petra labandera ug kusinera pero karon wala siyay trabaho.

[si] Petra labandera
ug kusinera
pero karon
wala siya(y)
trabaho

Today she saw a sign in front of a blue house that needed a laundry-woman.

today
was able to see she
sign in fron
of blue house
that needed
laundrywoman

She was asked by the owner of the house if she could launder, cook, and sew.

asked she
owner of the house
if can launder,
can cook, can clean
and can sew
she

Petra said that she can launder, cook and clean but she cannot sew.

said Petra
that can launder,
can cook and
can clean she
but not she
can sew

Karong adlawa nakakita siya ug pahibalo atubangan sa asul nga balay nga kinahanglan ug laban-dera.

karon(g) adlaw(a)
(naka)kita siya
[ug] pahibalo atubangan
[sa] asul [nga] balay
[nga] kinahanglan
[ug] labandera

Gipangutana siya sa tag-balay kung makalaba, makaluto, makalimpyo ug makatahi ba siya.

(gi)pangutana siya
[sa] tagbalay
kung (maka)laba
(maka)luto, (maka)limpyo
ug (maka)tahi [ba]
siya

Niingon si Petra nga makalaba, makaluto ug makalimpyo siya pero dili siya makatahi.

(ni)ingon [si] Petra
[nga] (maka)laba
(maka)luto ug
(maka)limpyo siya
pero dili siya
(maka)tahi

III. VOCABULARY LIST

kantora	choir member, caroler, chorister
daug	win
daygon	Christmas carol
halamanan	garden
hiwa	slice, cut
humol	wet, soak
letra	letter of the alphabet, lettering

mamon	cup cake, individual sponge cakes
pahibalo	notice, advertisement, sign hut
payag	soup, broth
sabaw	understand, comprehend
sabut	owner of the house
tagbalay	boy/girl friend, sweetheart, lover
trato	sometimes
usahay	

IV. DRILLS

A. Comprehension:

Kinsa si Petra?

Unsa ang iyang trabaho?

Nakakita ba siya ug pahibalo?

Diin siya makakita ug pahibalo?

Unsa ang kinahanglan sa tagbalay?

Unsa ang gipangutana sa tagbalay?

Makalaba, makaluto ug makalimpyo ba si Petra?

Makatahi ba sab si Petra?

B. Repetition and Conversion:

1. Makasakay kita ug dyipni ugma.	Nakasakay kita ug dyipni kagahapon.
Makadula ako ug "bowling" karong Domingo.	Nakadula ako ug "bowling" niadtong Domingo.
Makasaway kita karong gabii.	Nakasaway kita kagabii.
Makasulti ang "trainees" ug Cebuano karon.	Nakasulti ang "trainees" ug Cebuano kagahapon.
Makakanta kamo sa "auditorium" unya sa gabii.	Nakakanta kamo sa "auditorium kagabii.
Makatubag ang bata sa pangutana ugma sa udto.	Nakatubag ang bata sa pangutana kagahapon sa udto.
Makabasa sila sa ilang libro sa sunod hapon.	Nakabasa sila sa ilang libro sa niaging hapon.
Makasulat ikaw ug sulat karon dayon.	Nakasulat ikaw ug sulat kaganina.

- Makalingkod kita sa
bangko sa Hwebes.
Makatanom ang magdadaro
ug mais kada tuig.
Makatrabaho ang laban-
dera sa balay kada
buntag.
Makabuhat si Rosita ug
mamon unya.
Makahatag ug pinaskohan
ang apohan karong
Pasko.
Makagasto kita ug dako
kada sweldo.
Makahapit ako nimo unya
sa kaadlawon.
Makaihap ang mga bata
hangtud sa usa ka
gatos sunod adlaw.
Makapelde ang sugal kada
gabii.
- Nakalingkod kita sa
bangko sa Hwebes.
Nakatanom ang magdadaro
ug mais kada tuig.
Nakatrabaho ang labanderá
sa balay kada buntag.
- Nakabuhat si Rosita ug
mamon ganina.
Nakahatag ug pinaskohan
ang apohan niadtong
Pasko.
Nakagasto kita ug dako
kada sweldo.
Nakahapit ako nimo ganina
sa kaadlawon.
Nakaihap ang mga bata
hangtud sa usa ka gatos
sa niaging adlaw.
Nakapelde ang sugal sa
niaging gabii.
2. Dili ako makalaba pero
makahugas ako unya.
Dili siya makaluto pero
makalimpyo siya ugma.
Dili ka makalangoy pero
makahumol ka sunod
Domingo.
Dili kamó makakanta pero
makasayaw kamó ugma
sa buntag.
Dili sila makasakay pero
akalakaw sila usahay.
Dili si Rosa makatahi
pero makatabas siya
kada adlaw.
Dili si Florencio maka-
tokar pero makakanta
siya sunod semana.
Dili ang "trainee" maka-
tindog pero makalingkod
siya karong hapon.
Dili ang maestra makaluto
pero makahiwa siya ugma
sa hapon.
- Wala ako makalaba pero
nakahugas ako ganina.
Wala siya makaluto pero
nakalimpyo siya gahapon.
Wala ka makalangoy pero
nakahumol ka niadtong
Domingo.
Wala kamó makakanta pero
nakasayaw kamó gahapon
sa buntag.
Wala sila makasakay pero
nakalakaw sila usahay.
Wala si Rosa makatahi
pero nakatabas siya
kada adlaw.
Wala si Florencio maka-
tokar pero nakakanta
siya sa niaging semana.
Wala ang "trainee" maka-
tindog pero nakalingkod
siya ganinang hapon.
Wala ang maestra makaluto
pero makahiwa siya
gahapon sa hapon.

Dili kita makasabut pero makahibalo kita usahay.	Wala kita makasabut pero nakahibalo kita kanunay.
Dili si Vivian ug si Greta makakita pero makadungog sila unya sa panihapon.	Wala si Vivian ug si Greta makakita pero nakadungog sila ganina sa panihapon.
Dili ako makagusto pero makapalit ako sunod bulan.	Wala ako makagusto pero nakapalit ako sa niaging bulan.

C. Substitution: Movable Slot

1. Makahatag ako ug pinaskohan.

siya _____.
_____ kwarta.
2. Makainit ang bata ug tubig.

lalake _____.

si Jose _____.
_____ sabaw.
3. Makahimo siya ug balay.
ang karpintero _____.
Makapalit _____.

amahan _____.
_____ kwarto.
4. Makadaug si Lorna ug si Dory sa dula.

sila _____.

ang mga "trainee" _____. basketbol.
5. Makaplantsa si Jose sa iyang karsones.

ang maestro _____.

ilang _____. panyo.
6. Makapalit ako ug medyas.
siya _____.
Makabaligya _____.

ang tindera _____. korbata.
Makatahi _____.

mananahi _____. terno.

7. Makaluto siya ug pansit.

si Gregoria _____.
Makapalit _____
_____ ang labandera _____.
8. Makahimo sila sa lamesa.

si Iyo _____.
Makabuhat _____
_____ payag.
Makaabang _____.
9. Nakatubag kami sa pangutana.

ang estudyante _____.
kanta.
Nakakanta _____.

si Tikay _____.
Nakagusto _____.
10. Nakahinumdum ang mga kantora sa dayon.

sila _____.

si Petra _____.

balak.

ang mga estudyante _____.

sulat.
11. Nakaadto siya sa dagat.

si Pedro _____.
Nakalakaw _____
_____ bukid.

ang bata _____.
Nakalingkod _____.
12. Nakagasto ang kusinera ug kwarta.

sila _____.

si Jaime _____.

oras.

kita _____.
_____.
_____.
13. Nakagusto siya sa salida.

kami _____.
Nakatan-aw _____

si Gorio _____.

programa.
Nakasayaw _____.

14. Nakabasa ang igsoon sa sulat.
 _____ si Benito _____.
 _____ libro.
 _____ ako _____.
 _____ letra.
 _____ ang tagbalay _____.

15. Nakapuyo si Jose ug si Juan sa kwarto.
 _____ bapor.
 Nakabayad _____.
 Nakapalit _____. sila _____.

D. Expansion and Conversion:

1. Makahimo kami.
 _____ ug libro.
 _____ ugma.

Nakahimo _____.
 _____ kagahapon.

2. Makatawag siya.
 _____ sa iyang trato.
 _____ unya.

Nakatawag _____.
 _____ ganina.

3. Makaligo si Nicolas.
 _____ ug si Miguelito.
 _____ sa "swimming
 pool".
 _____ ugma.

_____ sa buntag.

Nakaligo _____.
 _____.
 _____.
 _____ kagahapon.
 _____ sa buntag.

4. Makapalit ang estudyante.

_____ sa merkado.
_____ sa sunod adlaw.

Nakapalit _____.

_____ sa niaging adlaw.

5. Makabaligya ang tindera.

_____ ug balut.
_____ sa sunod Sabado.

Nakabaligya _____.

_____ sa niaging Sabado.

6. Makahangyo ka.

_____ ug ₱2.50.
_____ karon.

Nakahangyo ____.

_____ kaganina.

7. Makatudlo ang mga "trainee".

_____ sa ilang leksyon.
_____ sa sunod bulan.

Nakatudlo _____.

_____ sa niaging bulan.

8. Makakaon kamo.

_____ ug balut.
_____ sa sunod tuig.

Nakakaon ____.

_____ sa niaging tuig.

9. Makainom ang mga apohan.

_____ ug serbesa.
_____ sa sunod semana.

Nakainom _____.

_____ sa niaging
semana.

10. Makaadto kita.

_____ ug tanan.

_____ sa syudad.

_____ ugma.
_____ sa gabii.

Nakaadto _____.
_____.

_____ kagahapon.

_____ sa gabii.

11. Makatahi ang mananahi.

_____ ug terno.

_____ ugma.

_____ sa hapon.

Nakatahi _____.
_____.

_____ kagahapon.

_____ sa hapon.

12. Makatabas ako.

_____ sa panapton.

_____ karong gabii.

Nakatabas _____.
_____.

_____ kagabii.

13. Makalakaw ang bata.

_____ ug gamay.

_____ sa sunod buntag.

Nakalakaw _____.
_____.

_____ sa niaging buntag.

14. Makadagan siya.

_____ sa halamanan.

_____ sa sunod tuig.

Nakadagan ____.

_____. sa niaging tuig.

LESSON 40

Structural Content: Verb: (ma-) class
Focus: Goal
Mood : Factual and
Non-Factual
Aspect: Aptative

Setting: A postal mix-up Nadala ang sulat sa
 caused a letter to laing tawo.
 be picked up by the
 wrong person.

I. DIALOGUE

Anita, did you receive the letter from your parents yesterday?	A: Anita, nadawat ba nimo gahapon ang sulat nga gikan sa imong ginikanan?
No. Maybe Elsa took it with her. Please, if you should see her, tell her I'd like to have it as soon as possible.	B: Wala ra ba. Tingali, nadala ni Elsa. Palihog, makita gani nimo siya, ingnang gusto nakong makuha dayon kaniya.
Yes, I'll tell her.	A: Oo, ingnon nako siya.
Be sure, now.	B: Basta, ha?
Sure, don't worry. For you, I can't possibly forget.	A: O lagi, ayaw lang kabalaka. Basta ikaw, dili mahimo nakong makalimtan.
Thanks a lot in advance.	B: Daghang salamat daan, ha?
You're welcome.	A: Way sapayan.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Anita, did you receive the letter from your parents yesterday?	A: Anita, nadawat ba nimo gahapon ang sulat nga gikan sa imong ginikanan?

were able to receive
you yesterday
the letter
from your parents

(na)dawat [ba]
nimo gahapon
[ang] sulat
[nga] gikan [sa] imo(ng)
ginikanan

No. Maybe Elsa took it with her.

none
maybe
was able to bring
Elsa

Please, if you should see her, tell her I'd like to have it as soon as possible.

please
able to see
[as it were]
you she
tell like I
can get
immediately
her

Yes, I'll tell her.
tell I she

Be sure, now.
provided

Sure, don't worry.
For you, I can't possibly forget.
yes [I'm telling
you]
don't [only]
be anxious
provided it's you
not do I
can forget

Thanks a lot in advance.

B: Wala ra ba. Tingali,
nadala ni Elsa.

wala [ra] [ba]
tingali
(na)dala
[ni] Elsa

Palihog, makita gani nimo siya, ingnang gusto na-kong makuha dayong kaniya.

palihog
(ma)kita
[gani]
nimo siya
ingna(ng) gusto nako(ng)
(ma)kuha
dayon(g)
kaniya

A: Oo, ingnon nako siya.
ingnon nako siya

B: Basta, ha?
basta ha

A: O lagi, ayaw lang kaba-laka. Basta ikaw, dili mahimo nakong makalimtan.
o [lagi]
ayaw [lang] kabalaka
basta ikaw
dili (ma)himmo nako(ng)
(maka)limtan

B: Daghang salamat daan, ha?

many thanks (old) ahead	daghan(g) salamat daan
You're welcome.	A: Way sapayan.

III. VOCABULARY LIST

alkansi	lose (business transaction/ enterprise), receive short end of a deal; loss
kabalaka	apprehension, anxiety
ganansya	profit
sukli	change (money)

IV. DRILLS

A. Comprehension:

Dunay sulat nga niabot para kang Anita gikan sa iyang mga ginikanan gahapon. Wala niya madawat kay sa pagdali ni Elsa, nakalimot siyang ihatag kini kaniya. Mao nga pagkakita ni Anita kang Virginia gipapalihog niyang ingnon si Elsa nga gusto niyang basahon dayon ang sulat gikan sa iyang mga ginikanan. Gitubag ni Virginia nga ingnon niya dayon si Elsa kung magkitा sila.

1. Dunay sulat nga niabot para kang Anita gikan sa iyang mga ginikanan gahapon.

Unsay niabot?	Sulat.
Para kang kinsa?	Para kang Anita.
Diin gikan ang sulat?	Gikan sa iyang mga ginikanan.
Kanus-a niabot ang sulat?	Gahapon.

2. Wala niya madawat kay sa pagdali ni Elsa, nakalimot siyang ihatag kini kaniya.

Nganong wala niya madawat?	Kay nakalimot si Elsa nga ihatag kaniya.
Kanus-a nakalimot si Elsa?	Sa pagdali niya.

3. Mao nga pagkakita ni Anita kang Virginia
gipapalihog niyang ingnon si Elsa nga gusto
niyang basahon dayon ang sulat gikan sa
iyang mga ginikanan.
- Kinsay gipalihog ni Si Virginia.
Anita?
Unsay gipapalihog ni Ingnon si Elsa nga gusto
Anita kang Virginia? niyang basahon ang
sulat.
- Kanus-a niya gusto Dayon.
basahon ang sulat?
4. Gitubag ni Virginia nga ingnon niya dayon
si Elsa kung magkita sila.
- Kung magkita sila, Ingnon si Elsa.
unsay buhaton ni
Virginia?

B. Repetition and Conversion:

1. Mahimo namo ang libro ugma.	Nahimo namo ang libro kagahapon.
Matawag niya ang iyang trato unya.	Natawag niya ang iyang trato kaganina.
Malangoy ni Nicolas ug ni Miguelito ang Cebu-Mactan Channel ugma sa buntag.	Nalangoy ni Nicolas ug ni Miguelito ang Cebu-Mactan Channel gahapon sa buntag.
Mapalit sa estudyante ang relo sa sunod adlaw.	Napalit sa estudyante ang relo sa niaging adlaw.
Mabaligya sa tindera ang balut sa sunod Sabado.	Nabaligya sa tindera ang balut sa niaging Sabado.
Mahangyo nimo ang sinina ug singko pesos.	Nahangyo nimo ang sinina ug singko pesos.
Maalkansi sa imong hangyo ang babaye ugma.	Naalkansi sa imong hangyo ang babaye kagahapon.
Maganansya sa tindera ang iyang hangyo unya.	Naganansya sa tindera ang iyang hangyo ganina.
Matudlo sa mga "trainee" ang ilang leksyon sa sunod bulan.	Natudlo sa mga "trainee" ang ilang leksyon sa niaging bulan.
Makaon ninyo ang balut sa sunod tuig.	Nakaon ninyo ang balut sa niaging tuig.

Mainom sa mga apohan
ang serbesa sa sunod
semana.	Nainom sa mga apohan ang
serbesa sa niaging
semana.
Maadto natong tanan
ang syudad ugma sa
gabii.	Naadto natong tanan ang
syudad kagabii.
Matahi sa mananahi ang
terno ugma sa hapon.	Natahi sa mananahi ang
terno kagahapon sa hapon.
Matabas nako ang panapton
karong gabii.	Natabas nako ang panapton
kagabii.
Malakaw sa gamayng bata
ang Hawi sa sunod
buntag.	Nalakaw sa gamayng bata
ang Hawi sa niaging
buntag.
2. Dili nako maluto pero
malimpyo nako ugma.
Dili niya makanta pero
masayaw niya ugma sa
buntag.	Wala nako maluto pero
nalimpyo nako gahapon.
Wala niya makanta pero
nasayaw niya gahapon
sa buntag.
Dili nimo masakay pero
malakaw nimo.	Wala nimo masakay pero
nalakaw nimo.
Dili namo matahi pero
matabas namo.	Wala namo matahi pero
natabas namo.
Dili nila matokar pero
makanta nila sa sunod
semana.	Wala nila matokar pero
nakanta nila sa nia-
ging semana.
Dili ni Rose maluto pero
mahiwa niya ugma sa
sa hapon.	Wala ni Rose maluto pero
nahiwa niya gahapon
sa hapon.
Dili sa maestra masabut
pero mabasa niya.	Wala sa maestra masabut
pero nabasa niya.
Dili ni Vida ug ni Belen
makita pero madungog
nila unya sa panihapon.	Wala ni Vida ug ni Belen
makita pero nadungog
nila ganina sa pani-
hapon.
3. Mahatag sa apohan ang
pinaskohan karong
Pasko.	Nahatag sa apohan ang
pinaskohan niadtong
Pasko.
Magasto nato ang kwarta
kada sweldo.	Nagasto nato ang kwarta
kada sweldo.
Mahapit ka nako unya sa
kaadlawon.	Nahapit ka nako kaganina
sa kaadlawon.
Maihap sa mga bata ang
mga numero gikan sa
usa hangtud sa usa ka
gatos sa sunod adlaw.	Naihap sa mga bata ang
mga numero gikan sa
usa hangtud sa usa ka
gatos sa niaging adlaw.

Mapelde nimo ang kwarta sa sugal karong gabii.	Napelde nimo ang kwarta sa sugal kagabii.
Matudlo nako ang Ininglis sa primerong grado.	Natudlo nako ang Ininglis sa primerong grado.
Maluto niya ang laming sud-an.	Naluto niya ang laming sud-an.
Matrabaho nila ang uma.	Natrabaho nila ang uma.
Mahimo ninyo ang "lesson plan".	Nahimo ninyo ang "lesson plan".

C. Conversion:

1. Mahatag sa apohan ang pinaskohan.
Wala pa ba mahatag sa apohan ang pinaskohan?
Dili na ba _____?
2. Magasto nato ang kwarta.
_____?
_____?
3. Mahapit ka niya.
_____?
_____?
4. Maihap sa mga bata ang mga numero.
_____?
_____?
5. Mapelde nimo ang kwarta sa sugal.
_____?
_____?
6. Matudlo niya ang Ininglis.
_____?
_____?
7. Maluto nimo ang laming sud-an.
_____?
_____?
8. Matrabaho nila ang uma.
_____?
_____?
9. Mahimo ninyo ang "lesson plan".
_____?
_____?

D. Substitution: Movable Slot

1. Wala nako matudlo. Dili nako matudlo.
 niya _____. niya _____.
 namo _____. namo _____.
 malangoy. malangoy.
 ni Pedro _____. ni Pedro _____.
 makita. makita.
 ganina. unya.
 nato _____. nato _____.
 _____. _____.
 namo _____. namo _____.
 _____. _____.
 masulat. masulat _____.
 _____.
 gabii. karong
 madula _____. madula _____.
 _____.
 nimo _____. nimo _____.
 _____.

2. Madaug ni Lorna ug ni Dory ang dula.
 nila _____.
 basketbol.
 sa mga "trainee" _____.

3. Maluto niya ang pansit.
 ni Alice _____.
 Mapalit _____.
 sa labandera _____.
 Madala _____.

4. Natubag namo ang pangutana.
 sa estudyante _____.
 sulat.
 Nalabay _____.
 ni Tikay _____.

5. Nagasto sa kusinera ang kwarta.
 nila _____.
 ni Jaime _____.
 sukli.
 nato _____.

6. Nabasa sa igsoon ang sulat.
 _____ ni Benito _____.
 _____ libro.
 _____ nako _____.
 _____ letra.
 _____ sa bata _____.
 _____.
7. Mahatag nako ang pinaskohan.
 _____ regalo.
 _____ niya _____.
 _____ kwarta.
8. Mahimo niya ang balay.
 sa karpintero _____.
 Mapalit _____.
 Mabuhat _____.
 _____ amahan _____.
 _____ kwarto.
9. Mapalit nako ang medyas.
 niya _____.
 Mabaligya _____.
 sa tindera _____.
 _____ korbeta.
10. Matahi sa inahan ang kamisadentro.
 mananahi _____.
 terno.
 Matabas _____.
 sastre _____.
 _____ pantalon.

E. Expansion and Conversion:

1. Madagan niya.
 _____ ang hawanan.
 _____ sa sunod tuig.
 Nadagan _____.
 _____ sa niaging tuig.
2. Madula nako.
 _____ ang "bowling".
 _____ karong Domingo.

Nadula ____.

_____. niadtong Domingo.

3. Masayaw nato.

_____. ang 'Subli'.

_____. karong gabii.

Nasayaw ____.

_____. kagabii.

4. Masulti sa mga "trainee".

_____. ang tinuod.

_____. karon.

Nasulti _____. .

_____. kagahapon.

5. Makanta namo.

_____. ang 'Pambansang Awit'.

_____. sa "auditorium".

unya sa gabii.

Nakanta _____. .

_____. .

kagabii.

6. Matubag sa bata.

_____. ang pangutana.

_____. ugma.

_____. sa udto.

Natubag _____. .

_____. .

_____. kagahapon.

_____. sa udto.

7. Mabasa nila.

_____. ang ilang libro.

_____. sa sunod hapon.

Nabasa ____.

_____. sa niaging hapon.

8. Masulat nimo.

_____ ang estorya.

_____ karon dayon.

Nasulat ____.

_____ kaganina dayon.

9. Matanom sa magdadaro.

_____ ang mais.

_____ kada tuig.

Natanom _____.

_____.

10. Matrabaho sa labandera.

_____ ang trabahoon.

_____ sa balay.

_____ kada buntag.

Natrabaho _____.

_____.

_____.

11. Mabuhat ni Rosita.

_____ ang mamon.

_____ unya.

Nabuhat _____.

_____ kaganina.

12. Masayaw niya.

_____ ang 'Pandanggo sa Ilaw'.

_____ sa programa.

Nasayaw ____.

_____.

13. Masulti niya.

_____ ang estorya.
_____ ug hinay.
_____ kaayo.

Nasulti ____.

_____.
_____.

14. Makaon kini.

_____ sa inahan.
_____ sa kusina.
_____ karon.

Nakaon ____.

_____.
_____ ganina.

15. Malakaw namo.

_____ ang bukid.
_____ adlaw-adlaw.

Nalakaw ____.

_____. sa niaging bulan.

16. Mabaligya nila.

_____ ang sud-an.
_____ sa tindera.
_____ sa merkado.

Nabaligya ____.

_____.
_____.

17. Makuha nako.

_____ ang tambis.
_____ gikan sa punoan.
_____ unya.

Nakuha ____.

_____.
_____ ganina.

18. Madawat sa iyang igsoon.

_____ ang sulat.
 _____ karong hapon.

Nadawat _____.

_____ ganinang hapon.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

[lagi] - O lagi, ayaw lang kabalaka.

Particle expressing complete assurance and certainty; roughly translated as 'I'm telling you'; 'You can bet on it'; 'sure'.

daan - Daghang salamat daan.

Although daan means 'old', it is used in various Cebuano expressions in different contexts, such as:

<u>Daghang salamat daan</u>	- 'Thanks in advance'
<u>Daang human</u>	- 'ready-made (clothes)'
<u>Daan pa ako</u>	- 'Just as I thought', 'I knew it!'

Verb: (ma-) class*

Focus: Goal

Mood : Factual (na-)

Non-Factual (ma-)

Aspect: Aptative

*This is the second (ma-) class of verbs dealt with in this text. The first identified a neutral aspect of verbs in the actor-focus (cf. Lesson 33), as in

Matulog ako ug dyutay.

Mahadlok ang bata ug ungo.

Mahulog si Nene sa hagdan.

This second classification of (ma-) verbs is in
a) Goal Focus, i.e. the goal or object is the topic of the sentence

b) Aptative Aspect, i.e. it expresses an ability to do an action

c) Active construction

e.g. Makaon sa Amerikano ang balut sa sunod tuig.

Natrabaho nila ang uma.
Magasto niini ang kwarta.

Supplementary Materials

Lessons 38-40

I.

#1. Narrative

Nibisita si Roberto sa usa ka Pilipinong pamilya niadtong Domingong niagi. Niadto lang siya naka-adto kay sa niaging mga semana wala siya makabisita kay daghan ang iyang trabaho sa opisina ug dili siya makalakaw.

Didto siya mukaon ug panihapon. Giandaman siya ug lain-laing sud-an. Giagda siya ni Mrs. Reyes nga kinahanglang mukaon ug daghan aron mutambok. Tungod sa kadaghan sa nakaon niyang adobo ug pansit nga iyang paborito, dili na siya makakaon sa lumpya ug isda. Pero gitagaan lang siya gi-hapon ni Mrs. Reyes. Gipustan siya niini aron dad-on niya sa iyang balay para sa iyang kaubang walang makaadto.

#2. Dialogue

- A: Kaon diha Roberto, ha?
B: Nakakaon gyud ako ani. Kalami tan-awon. Ako man kining mga paborito.
A: Pagbusog lang, ha. O diay, lumpya pa.
B: Ayaw na lang, mas gusto ko sa adobo ug pansit.
A: Aha, dili ka gusto sa akong lumpya ha!
B: Dili sa ingon ana, pero daghan na kaayo ug adobo ug pansit akong nakaon.
A: Kaon pa aron mutambok ka.
B: Husto na lang, dili na gani ako makalihok.

Vocabulary:

Dili sa ingon ana..	That's not the reason why.
giagda	offered, was asked to
gipustan	(food) wrapped (in a dog-gie bag) to take home
paborito	favorite
Pagbusog lang, ha.	(Lit.: 'Fill yourself up') Eat your fill/Eat well

Pangutana:

1. Unsay gibuhat ni Roberto niadtong Domingong niagi?
2. Kang kinsang balay ang iyang giadtoan?
3. Nganong niadtong Domingong niagi lang siya nakaadto?
4. Unsay iyang gibuhat didto?
5. Unsay giluto ni Mrs. Reyes para kaniya?
6. Unsay giingon ni Mrs. Reyes nianang nagkaon sila?
7. Unsay gitubag ni Roberto kaniya?
8. Nganong dili na niya makaon ang lumpya?

II. Dialogue

A: Berto, palihog tan-awa kinsay nagtuktok sa pultahan.

B: Oo, Senyora, kadiyut lang.

(Mga tulo ka minutong niagi...)

A: O, unsa? Kinsa kana? Unsay iyang kinahanglan?

B: Gipangita niya si Marite, pero ako siyang giingnan nga dili mahimo kay wala siyadinhni karon.

A: Imo ba siyang giingnan kanus-a siya makabalik aron makigsulti kang Marite?

B: Wala na nako masultihi kay nilakaw dayon.

Vocabulary:

makigsulti	talk to
nagtuktok	is knocking
Senyora	Mrs., ma'am

Pangutana:

1. Unsa si Berto?
2. Unsay iyang gibuhat?
3. Unsay kinahanglan sa tawong nagtuktok?
4. Nganong wala mahimo ang iyang kinahanglan?
5. Nganong wala siya maiingni ni Berto kung kanus-a siya makabalik?

III. Dialogue

A: Makapangutana ba ako kanimo?
 B: Unsa man?
 A: Asa man ta makapalit ug sapatos nga "stateside"?
 B: Ngano, dili ka ba gusto sa binuhat dinihi sa Pilipinas?
 A: Gusto kaayo, pero dili man paigo ug dili lig-on.
 B: Sus, kaarte nimo uy! Ang binuhat sa Marikina lig-on kaayo ug nindot sab.
 A: Basig baho ang panit.
 B: Di man, sulayi lang.

Vocabulary:

baho	smelly, stinks
binuhat	made in, manufactured in
Kaarte nimo!	How pretentious you are!/ You're too sophisticated!
lig-on	sturdy, durable
paigo	fit
panit	leather, skin
sulayi	try (imperative)

Pangutana:

1. Unsay gipangutana ni Arturo?
2. Nganong gusto siya ug "stateside" nga sapatos?
3. Nganong dili siya gusto ug sapatos nga binuhat sa Pilipinas?
4. Unsay giingon sa iyang gipangutan-an?
5. Unsang klaseng sapatosa ang gihimo sa Marikina?

LESSON 41

Structural Content: Verb: (ma- -an/-han) class
Focus: Goal, Locative
Mood : Factual and
Non-Factual
Aspect: Aptative

Setting: Fe and her friend
are discussing
their living
expenses.

Nagsulti-sulti si Fe ug
ang iyang amiga bahin sa
ilang mga gastohanan sa
balay.

I. DIALOGUE

Fe, have you already paid your electric bill?

A: Fe, nabayran na ba nimo ang imong utang sa suga?

Yes, I have already paid it but I haven't paid my house rent for October yet.

B: Oo, nabayran na nako pero wala pa nako mabayri ang akong abangan sa balay sa bulan sa Oktubre.

Why?

A: Ngano man?

Because if I pay it now I won't have any money later for shopping when I go to Cebu.

B: Kay kung bayran nako karon wala na unya akoy kwartang ipamalit ig-adto nako sa Cebu.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Fe, have you already paid your electric bill?

A: Fe, nabayran na ba nimo ang imong utang sa suga?

were able to pay
already you
your debt
for light

(na)bayr(an)
[na] [ba] nimo
[ang] imo(ng) utang
[sa] suga

Yes, I have already paid it but I haven't paid my house rent for October yet.

was able to pay
already I
but not yet I
able to pay
my rent
for house
for month of October

B: Oo, nabayran na nako pero wala pa nako mabayri ang akong abangan sa balay sa bulan sa Oktubre.

(na)bayr(an)
[na] nako
pero wala [pa] nako
(ma)bayr(i)
[ang] ako(ng) abangan
[sa] balay
[sa] bulan [sa] Oktubre

Why?

why [tell me]

A: Ngano man?

ngano [man]

Because if I pay it now I won't have any money later for shopping when I go to Cebu.

because if
pay I now
none already later
I money
to buy
when go I
to Cebu

B: Kay kung bayran nako karon wala na unya akoy kwartang ipamalit ig-adto nako sa Cebu.

kay kung
bayr(an) nako karon
wala [na] unya
ako(y) kwarta(ng)
(ipa)malit
(ig-)adto nako
[sa] Cebu

III. RELATED UTTERANCES

Don't tell me!

Syaro sad!

I don't believe you.

Di ko mutuo.

It's true.

Bitaw.

Nothing in particular.

Bisag unsa lang.

If it strikes my fancy.

Basta magustohan nako.

All right then, it's up to you.

O hala, naa ra na nimo.

IV. VOCABULARY LIST

borda	embroider; embroidery
madre	nun, female religious (mother, sister)
punda	pillow case
samok	messy, disturbed; trouble
sumborg	tattle, tale-bear, report

V. DRILLS

A. Repetition:

Mabordahan sa madre ang punda karong Martes.
Nabordahan sa madre ang punda niadtong Martes.

Mapintalan sa panday ang balay ugma sa buntag.
Napintalan sa panday ang balay kagahapon sa buntag.

Magustohan nimo ang among pyesta karong Hwebes.
Nagustohan nimo ang among pyesta niadtong Hwebes.

Maabangan ninyo ang kwarto unyang hapon.
Naabangan ninyo ang kwarto ganinang hapon.

Mahugasan sa binatonan ang mga plato.
Nahugasan sa binatonan ang mga plato.

Mahunahunaan niya ang pag-anhi.
Nahunahunaan niya ang pag-anhi.

Mahinumduwan namo ang imong retrato.
Nahinumduwan namo ang imong retrato.

Malimpyohan ni Ramon ang kwarto.
Nalimpyohan ni Ramon ang kwarto.

Malabhan sa labandera ang mga karsones.
Nalabhan sa labandera ang mga karsones.

Mabayran sa dalaga ang iyang utang.
Nabayran sa dalaga ang iyang utang.

Masabtan sa mga eskwela ang leksyon.
Nasabtan sa mga eskwela ang leksyon.

Mahibaloan sa mga PCT ang tinuod.
Nahibaloan sa mga PCT ang tinuod.

Makit-an sa mga tawo ang karosa.
Nakit-an sa mga tawo ang karosa.

• • •

Madaganan nato ang bag-on "airport" sa Mactan karon.

Nadaganan nato ang bag-on "airport" sa Mactan kagahapon.

Matulgan sa mga bata ang bag-on katre.
Natulgan sa mga bata ang bag-on katre.

Malangyan sa mga bisita ang bag-on "swimming pool"
ni Aznar.

Nalangyan sa mga bisita ang bag-on "swimming pool"
ni Aznar.

Masakyan nato ang dyip ugma.
Nasakyan nato ang dyip kagahapon.

Malingkoran nila ang bangko sa Lunes.
Nalingkoran nila ang bangko niadtong Lunes.

B. Conversion:

1a. Mabordahan sa madre ang punda karong Martes.
Mabordahan ba sa madre ang punda karong Martes?

b. Nabordahan sa madre ang punda niadtong Martes.
Nabordahan ba sa madre ang punda niadtong Martes?

2a. Mapintalan sa panday ang balay ugma sa buntag.
Mapintalan ba sa panday ang balay ugma sa buntag?

b. Napintalan sa panday ang balay kagahapon sa buntag.
Napintalan ba sa panday ang balay kagahapon sa buntag?

3a. Magustohan nimo ang among pyesta karong Hwebes.
Magustohan ba nimo ang among pyesta karong Hwebes?

- b.Nagustohan nimo ang among pyesta niadtong Hwebes.
Nagustohan ba nimo ang among pyesta niadtong Hwebes?
- 4a.Maabangan ninyo ang kwarto unyang hapon.
Maabangan ba ninyo ang kwarto unyang hapon?
- b.Naabangan ninyo ang kwarto ganinang hapon.
Naabangan ba ninyo ang kwarto ganinang hapon?
- 5a.Mahugasan sa binatongan ang mga plato.
Mahugasan ba sa bintonan ang mga plato?
- b.Nahugasan sa binatongan ang mga plato.
Nahugasan ba sa binatongan ang mga plato?
- 6a.Mahunahunaan niya ang pag-anhi.
Mahunahunaan ba niya ang pag-anhi?
- b.Nahunahunaan niya ang pag-anhi.
Nahunahunaan ba niya ang pag-anhi?
- 7a.Mahinumduman namo ang imong retrato.
Mahinumduman ba namo ang imong retrato?
- b.Nahinumduman namo ang imong retrato.
Nahinumduman ba namo ang imong retrato?
- 8a.Malimpyohan ni Ramon ang kwarto.
Malimpyohan ba ni Ramon ang kwarto?
- b.Nalimpyohan ni Ramon ang kwarto.
Nalimpyohan ba ni Ramon ang kwarto?
- 9a.Malabhan sa labandera ang mga karsones.
Malabhan ba sa labandera ang mga karsones?
- b.Nalabhan sa labandera ang mga karsones.
Nalabhan ba sa labandera ang mga karsones?
- 10a.Mabayran sa dalaga ang iyang utang.
Mabayran ba sa dalaga ang iyang utang?
- b.Nabayran sa dalaga ang iyang utang.
Nabayran ba sa dalaga ang iyang utang?
- 11a.Masabtan sa mga eskwela ang leksyon.
Masabtan ba sa mga eskwela ang leksyon?
- b.Nasabtan sa mga eskwela ang leksyon.
Nasabtan ba sa mga eskwela ang leksyon?

- 12a. Mahibaloan sa mga PCT ang tinood.
 Mahibaloan ba sa mga PCT ang tinood?
 b. Nahibaloan sa mga PCT ang tinood.
 Nahibaloan ba sa mga PCT ang tinood?
- 13a. Makit-an sa mga tawo ang karosa.
 Makit-an ba sa mga tawo ang karosa?
 b. Nakit-an sa mga tawo ang karosa.
 Nakit-an ba sa mga tawo ang karosa?
- 14a. Madaganan nato ang bag-ong "airport" sa Mactan karon.
 Madaganan ba nato ang bag-ong "airport" sa Mactan karon?
 b. Nadaganan nato ang bag-ong "airport" sa Mactan kagahapon.
 Nadaganan ba nato ang bag-ong "airport" sa Mactan kagahapon?
- 15a. Matulgan sa mga bata ang bag-ong katre.
 Matulgan ba sa mga bata ang bag-ong katre?
 b. Natulgan sa mga bata ang bag-ong katre.
 Natulgan ba sa mga bata ang bag-ong katre?
- 16a. Malangyan sa mga bisita ang bag-ong "swimming pool" ni Aznar.
 Malangyan ba sa mga bisita ang bag-ong "swimming pool" ni Aznar?
 b. Nalangyan sa mga bisita ang bag-ong "swimming pool" ni Aznar.
 Nalangyan ba sa mga bisita ang bag-ong "swimming pool" ni Aznar?
- 17a. Masakyan nato ang dyip ugma.
 Masakyan ba nato ang dyip ugma?
 b. Nasakyan nato ang dyip kagahapon.
 Nasakyan ba nato ang dyip kagahapon?
- 18a. Malingkoran nila ang bangko sa Lunes.
 Malingkoran ba nila ang bangko sa Lunes?
 b. Nalingkoran nila ang bangko niadtong Lunes.
 Nalingkoran ba nila ang bangko niadtong Lunes?

C. Repetition: Short responses to (B)

- 1a. Mabordahan ba sa madre ang punda karong Martes?
Oo, mabordahan niya. Dili, dili niya mabordahan.
- b. Nabordahan ba sa madre ang punda niadtong Martes?
Oo, nabordahan niya. Wala, wala niya mabordahi.
- 2a. Oo, mapintalan niya. Dili, dili niya mapintalan.
b. Oo, napintalan niya. Wala, wala niya mapintali.
- 3a. Oo, magustohan nako. Dili, dili nako magustohan.
b. Oo, nagustohan nako. Wala, wala nako magustohi.
- 4a. Oo, maabangan namo. Dili, dili namo maabangan.
b. Oo, naabangan namo. Wala, wala namo maabangi.
- 5a. Oo, mahugasan niya. Dili, dili niya mahugasan.
b. Oo, nahugasan niya. Wala, wala niya mahugasi.
- 6a. Oo, mahunahunaan niya. Dili, dili niya mahunahunaan.
b. Oo, nahunahunaan niya. Wala, wala niya mahunahunai.
- 7a. Oo, mahinumduman ninyo. Dili, dili ninyo mahinum-duman.
b. Oo, nahinumduman ninyo. Wala, wala ninyo mahinum-dumi.
- 8a. Oo, malimpyohan niya. Dili, dili niya malimpyohan.
b. Oo, nalimpyohan niya. Wala, wala niya malimpyohi.
- 9a. Oo, malabhan niya. Dili, dili niya malabhan.
b. Oo, nalabhan niya. Wala, wala niya malabhi.
- 10a. Oo, mabayran niya. Dili, dili niya mabayran.
b. Oo, nabayran niya. Wala, wala niya mabayri.
- 11a. Oo, masabtan nila. Dili, dili nila masabtan.
b. Oo, nasabtan nila. Wala, wala nila masabti.
- 12a. Oo, mahibaloan nila. Dili, dili nila mahibaloan.
b. Oo, nahibaloan nila. Wala, wala nila mahibaloi.
- 13a. Oo, makit-an nila. Dili, dili nila makit-an.
b. Oo, nakit-an nila. Wala, wala nila makit-i.
- 14a. Oo, madaganan nato. Dili, dili nato madaganan.
b. Oo, nadaganan nato. Wala, wala nato madagani.

- 15a.00, matulgan nila. Dili, dili nila matulgan.
b.00, natulgan nila. Wala, wala nila matulgi.
- 16a.00, malangyan nila. Dili, dili nila malangyan.
b.00, nalangyan nila. Wala, wala nila malangyi.
- 17a.00, masakyan nato. Dili, dili nato masakyan.
b.00, nasakyan nato. Wala, wala nato masakyi.
- 18a.00, malingkoran nila. Dili, dili nila malingkoran.
b.00, nalingkoran nila. Wala, wala nila malingkori.

D. Substitution: Movable Slot

1. Malabhan ni Jose ang iyang karsones.
 _____ panyo.
 _____ sa maestro _____.
 _____ ilang _____.
2. Mapintalan nila ang lamesa.
 _____ ni Iyo _____.
 Mabuhatan _____.
 Maabangan _____.
 payag.
3. Mahinumduman sa mga kantora ang daygon.
 _____ nila _____.
 _____ ni Petra _____.
 _____ sa mga estudyante _____.
 sulat.
4. Nadaganan niya ang tugkaran.
 _____ ni Pedro _____.
 Nalakawan _____.
 _____ bukid.
 _____ sa bata _____.
 Nakit-an _____.
5. Nagustohan niya ang salida.
 _____ namo _____.
 _____ ni Gorio _____.
 _____ programa.
 _____ si Pedro.
 Nasayawan namo _____.

6. Nabayran ni Jose ug ni Juan ang kwarto.
 bapor.
 Naabangan _____.
 nila _____.
 Nasakyar _____.

E. Conversion:

- 1a. Mabordahan sa madre ang punda karong Martes.
 Dili mabordahan sa madre ang punda karong Martes.
 b. Nabordahan sa madre ang punda niadtong Martes.
 Wala mabordahi sa madre ang punda niadtong Martes.
- 2a. Dili mapintalan sa panday ang balay ugma sa buntag.
 b. Wala mapintali _____ kagahapon _____.
 _____.
- 3a. Dili nimo magustohan ang among pyesta karong Hwebes.
 b. Wala _____ magustohi _____ niadtong _____.
 _____.
- 4a. Dili ninyo maabangan ang kwarto unyang hapon.
 b. Wala _____ maabangi _____ ganinang _____.
 _____.
- 5a. Dili mahugasan sa binatonan ang mga plato.
 b. Wala mahugasi _____.
- 6a. Dili niya mahunahunaan ang pag-anhi.
 b. Wala _____ mahunahunai _____.
 _____.
- 7a. Dili namo mahinumduman ang imong retrato.
 b. Wala _____ mahinumdumi _____.
 _____.
- 8a. Dili malimpyohan ni Ramon ang kwarto.
 b. Wala malimpyohi _____.
 _____.
- 9a. Dili malabhan sa labandera ang mga karsones.
 b. Wala malabhi _____.
 _____.
- 10a. Dili mabayran sa dalaga ang iyang utang.
 b. Wala mabayri _____.
 _____.
- 11a. Dili masabtan sa mga eskwela ang leksyon.
 b. Wala masabti _____.
 _____.

- 12a. Dili mahibaloan sa mga PCT ang tinuod.
 b. Wala mahibalo .
- 13a. Dili makit-an sa mga tawo ang karosa.
 b. Wala makit-i .
- 14a. Dili nato madaganan ang bag-on "airport" sa Mactan karon.
 b. Wala madagani
 kagahapon.
- 15a. Dili matulgan sa mga bata ang bag-on katre.
 b. Wala matulgi .
- 16a. Dili malangyan sa mga bisita ang bag-on "swimming pool" ni Aznar.
 b. Wala malangyi
 .
- 17a. Dili nato masakyan ang dyip ugma.
 b. Wala masakyi
 kagahapon.
- 18a. Dili nila malingkoran ang bangko sa Lunes.
 b. Wala malingkori niadtong .

F. Conversion:

- 1a. Dili mabordahan sa madre ang punda karong Martes.
 Dili ba mabordahan sa madre ang punda karong
 Martes?
- b. Wala mabordahi sa madre ang punda niadtong Martes.
 Wala ba mabordahi sa madre ang punda niadtong
 Martes?
- 2a. Dili ba mapintalan sa panday ang balay ugma sa
 buntag?
 b. Wala mapintali
 kagahapon
 ?
- 3a. Dili ba nimo magustohan ang among pyesta karong
 Hwebes?
 b. Wala magustohi
 niadtong
 ?
- 4a. Dili ba ninyo maabangan ang kwarto unyang hapon?
 b. Wala maabangi
 ganinang ?

- 5a.Dili ba mahugasan sa binatonan ang mga plato?
 b.Wala _____ mahugasi _____?
- 6a.Dili ba niya mahunahunaan ang pag-anhi?
 b.Wala _____ mahunahunai _____?
- 7a.Dili ba namo mahinumduman ang imong retrato?
 b.Wala _____ mahinumdumi _____?
- 8a.Dili ba malimpyohan ni Ramon ang kwarto?
 b.Wala _____ malimpyohi _____?
- 9a.Dili ba malabhan sa labandera ang mga karsones?
 b.Wala _____ malabhi _____?
- 10a.Dili ba mabayran sa dalaga ang iyang utang?
 b.Wala _____ mabayri _____?
- 11a.Dili ba masabtan sa mga eskwela ang leksyon?
 b.Wala _____ masabti _____?
- 12a.Dili ba mahibaloan sa mga PCT ang tinoud?
 b.Wala _____ mahibaloi _____?
- 13a.Dili ba makit-an sa mga tawo ang karosa?
 b.Wala _____ makit-i _____?
- 14a.Dili ba nato madaganan ang bag-on "airport" sa
 Mactan karon?
 b.Wala _____ madagani _____
 _____ kagahapon?
- 15a.Dili ba matulgan sa mga bata ang bag-on katre?
 b.Wala _____ matulgi _____?
- 16a.Dili ba malangyan sa mga bisita ang bag-on
 "swimming pool" ni Aznar?
 b.Wala _____ malangyi _____?
- 17a.Dili ba nato masakyan ang dyip ugma?
 b.Wala _____ masakyi _____ kagahapon?
- 18a.Dili ba nila malingkoran ang bangko sa Lunes?
 b.Wala _____ malingkori _____ niadtong Lunes?

G. Expansion:

1. Nag-ingon.

 siya. nga mabordahan.
 makaborda. sa inahan niya.
 ang ang sinina.
 sa ugma.

2. Niingon.

 si Rosita. nako. nga mapintalan.
 makapintal. sa panday.
 ang ang balay.
 sa karong Martes.

3. Giingnan.

 sila. ni Bebing. nga nadaganan.
 nakadagan. nato.
 kita. ang
 sa bag-on "airport". sa Mactan. kagahapon.

4. Ingnan.

 siya. namo. nga magustohan.
 makagusto. nimo.
 ka. ang among
pyesta. karong Hwebes.

5. Nagsulti.

 ang tag-iya. nga naabangan.
 nakabayad. ninyo.
 kamo. ang
sa
kwarto. ganinang hapon.

6. Nisulti.

 ang agawon. nga nahugasan.
 nakahugas. sa
ang
binatonan. ang
sa
mga plato.

7. Gisultihan.

 kami. ni Paterno. nga nahunahunaan.
 nakahunahuna. niya.
 siya. ang
sa
pag-anhi.

8. Sultihan.

_____ kamo.
 _____ nila.
 _____ nga nalimpyohan.
 _____ nga nakalimpyo.
 _____ ni Ramon.
 _____ si _____.
 _____ ang _____.
 _____ sa _____.
 kwarto.

H. Comprehension:

Gikapoy kaayo si Mister gikan sa klase niya sa Universidad sa San Carlos. Nakit-an niya ang iyang katre nga samok kaayo kay natulgan sa mga bata. Gipangita niya ang mga bag-onng karsones nga gipalit ni Misis para kaniya. Wala niya makit-i kay nalabhan diay sa labandera. Nahibaloan niya kini kay nisumbong man si Dodoy, ang kamanghurang anak niya. Nasuko kaayo siya niining hitaboa.

Naunsa si Mister?	Gikapoy kaayo.
Diin siya gikan?	Sa klase niya.
Unsang klaseha?	Sa Universidad sa San Carlos.
Unsay nakit-an niya?	Ang iyang katre.
Nga unsa?	Nga samok kaayo.
Ngano man?	Kay natulgan sa mga bata.
Unsay iyang gihimo?	Gipangita niya.
Ang unsa?	Ang mga bag-onng karsones.
Nga unsa?	Nga gipalit.
Nikinsa?	Ni Misis.
Para nikinsa?	Para kaniya.
Nakit-an ba niya?	Wala niya makit-i.
Ngano man?	Kay naibahan diay.
Nikinsa?	Sa labandera.
Nahibaloan ba niya kini?	Oo, nahibaloan niya kini.
Giunsa niya paghi- balo?	Nisumbong man si Dodoy.
Kinsa si Dodoy?	Ang kamanghurang anak niya.
Naunsa siya?	Nasuko.
Unsang kasukoa?	Nasuko kaayo.
Sa unsa?	Niining hitaboa.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

unsa - Unsa is used here to mean 'how'

<u>unsaon</u> ...?	(Non-Factual, Goal)
<u>giunsa</u> ...?	(Factual, Goal)
<u>unsang</u> kasukoa?	'How angry?'

Verb: (ma- - an/-han) class

Focus: Goal, Locative

Mood: Non-Factual (ma- - an/-han)

Factual (na- - an/-han)

Afactual (ma- - i/-hi)

Aspect: Aptative

1. The (ma- - an/-han) class is in the passive goal focus construction and corresponds to the (ma-) class, active goal focus construction (cf. Lesson 40).

These two goal-focus aptative verb classes differ, however, in that certain verb bases take only one or the other affix.

2. Both Goal and Locative focus constructions in the aptative aspect use the same verbal affixes of the (ma- - an/-han) class.

In the Goal focus construction, the topic of the sentence is the receiver or object of the action, e.g. Mapintalan nila ang lamesa.

Nalabhan sa labandera ang karsones.

In the Locative focus construction, the topic is the place in which a certain action is done, e.g.

Matulgan sa mga bata ang bag-ong katre.

Nalangyan sa mga bisita ang "swimming pool".

3. Negation is expressed by:

- a) dili for the Non-factual mood
- b) wala for the Factual mood

In the Goal and Locative Focus constructions in this lesson, wala is used with the Afactual mood to express past or continuing action, e.g.

Wala nila magustohi ang among pyesta gahapon.
Wala malabhi sa labandera ang mga karsones.

LESSON 42

Structural Content: Cumulative Review of Verbs:
Focus: Goal, Benefactive
Mood : Factual, Non-Factual, Afactual

Setting: Letty and her friend accompany the PCVs to Karbun. Ubanan nila ni Letty ang mga PCV sa Karbun.

I. DIALOGUE

Letty, let's accompany the PCVs in shopping at Karbun.	A: Letty, ubanan nato ang mga PCV ug pamalit sa Karbun.
Why do we have to accompany them?	B: Nganong ubanan pa man sila nato?
Because the sales-girls might cheat them, being Americans. Wouldn't it be a shame if the salesgirls charge them exorbitant prices?	A: Kay basi sila tontohon sa mga tindera kay mga Amerikana ra ba. Intawon sab no kung baligyaan sila ug mahal kaayo sa mga tindera?
Oh all right, let's go. Let's accompany them.	B: O sige na lang, tana. Ubanan nato sila.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Letty, let's accompany the PCVs in shopping at Karbun.	A: Letty, ubanan nato ang mga PCV ug pamalit sa Karbun.
accompany we the PCVs to buy in Karbun	uban(an) nato [ang] [mga] PCV [ug] (pa)malit [sa] Karbun

Why do we have to accompany them?	B: Nganong ubanan pa man sila nato?
why accompany [yet] [tell me] they we	ngano(ng) uban(an) [pa] [man] sila nato
Because the sales- girls might cheat them, being Americans.	A: Kay basi sila tontohon sa mga tindera kay mga Amerikana ra ba.
because might they be fooled by salesgirls because Americans [you know]	kay basi sila tonto(hon) [sa] [mga] tindera kay [mga] Amerikana [ra] [ba]
Wouldn't it be a shame if the salesgirls charge them exor- bitant prices?	Intawon sab no kung baligyaan sila ug mahal kaayo sa mga tindera?
what a shame [also] if sold they expensive very by salesgirls	intawon [sab] [no] kung baligya(an) sila [ug] mahal kaayo [sa] [mga] tindera
Oh all right, let's go. Let's accompany them.	B: O sige na lang, tana. Ubanan nato sila.
okay [already] [only] let's go accompany we them	sige [na] [lang] tana uban(an) nato sila

III. VOCABULARY LIST

agalon	master/mistress of the house who hires the house helper, employer
amerikana	man's suit, suit coat
bisti	dress, wear clothes
intawon	What a pity! What a shame!
linabhan	laundry, wash
pares	pair
permi	always
Redentorista	Redemptorist (church)
sayal	skirt

singsing	ring
sukot	collect payment of a debt, ask for something which had been forgotten
sugba	broil, roast in live char- coal
tonto	make a fool of; fool
tsokolet	chocolate (candy)

IV. DRILLS

A. Repetition and Conversion:

- BF: Initaniya siya ug pansi tuy.
- GF: Giinit niya ang pansi para kaniya ganina.
1. Lungagan ka nila ug kan-on sa abohan.
Gilung-ag nila ang kan-on sa abohan para kanimo.
2. Gisahan niya ako ug karneng baboy.
Gigisa niya ang karneng baboy para kanako.
3. Plantsahan siya ni Lita ug sinina.
Giplantsa ni Lita ang sinina para kaniya.
4. Tahian si Jose sa sastre ug kamisadentro.
Gitahi sa sastre ang kamisadentro para ni Jose.
5. Hatagan sila nila ug sudlay.
Gihatag nila ang sudlay kanila.
6. Baligyaan kamo nako ug manok.
Gibaligya nako ang manok kaninyo.
7. Palitan nato si Rita ug bolpen.
Gipalit nato ang bolpen para ni Rita.
8. Lutoan namo ang maestro ug sud-an.
Giluto namo ang sud-an para sa maestro.
9. Tabasan ni Clara ang maestra ug sayal.
Gitabas ni Clara ang sayal para sa maestra.
10. Himoan kami ni Nanay ug blusa.
Gihimo ni Nanay ang blusa para kanamo.
11. Kantahan nimo ang bisita ug 'Ahay Kalisud'.
Gikanta nimo ang 'Ahay Kalisud' para sa bisita.

12. Sayawan ninyo ang mayor ug tanggo.
Gisayaw ninyo ang tanggo para sa mayor.
13. Gastohan kita nila ug kwarta sa tindahan.
Gigasto nila ang kwarta sa tindahan para kanato.
14. Balikan nato ang atong amigo ug pagkaon sa lamesa.
Gibalik nato ang pagkaon sa lamesa para sa atong amigo.
15. Andaman ni Luisa ang iyang bana ug katre sa kwarto.
Giandam ni Luisa ang katre sa kwarto para sa iyang bana.
16. Sul-oban ni Mila ang bata ug bag-ong sapatos.
Gisul-ob ni Mila ang bag-ong sapatos sa bata.
17. Gisian ka ni Isabel ug sulat.
Gigisi ni Isabel ang sulat kanimo.

B. Conversion:

Non-Factual: Initani niya siya ug pansit unya.
Factual: Giinitan _____ ganina.

1. Lungagan ka nila ug kan-on sa abohan.
Gilungagan _____.
2. Gisahan niya ako ug karneng baboy.
Gigisahan _____.
3. Plantsahan siya ni Lita ug sinina.
Giplantsahan _____.
4. Tahian si Jose sa sastre ug kamisadentro.
Gitahian _____.
5. Hatagan sila nila ug sudlay.
Gihatagan _____.
6. Baligyaan kamo nako ug manok.
Gibaligyaan _____.
7. Palitan nato si Rita ug bolpen.
Gipalitan _____.

8. Lu an namo ang maestro ug sud-an.
Gilutoan _____.
9. Tabasan ni Clara ang maestra ug sayal.
Gitabasan _____.
10. Himoan kami ni Nanay ug blusa.
Gihimoan _____.
11. Kantahan nimo ang bisita ug 'Ahay Kalisud'.
Gikantahan _____.
12. Sayawan ninyo ang mayor ug tanggo.
Gisawayan _____.
13. Gastohan kita nila ug kwarta sa tindahan.
Gigastohan _____.
14. Balikan nato ang atong amigo ug pagkaon sa lamesa.
Gibalikan _____.
15. Andaman ni Luisa ang iyang bana ug katre sa kwarto.
Giandaman _____.
16. Sul-oban ni Mila ang bata ug bag-ong sapatos.
Gisul-oban _____.
17. Gisian ka ni Isabel ug sulat.
Gigisian _____.

C. Conversion:

Imperative: Init i siya ug pansit unya.
Neg. Imp.: Ayaw siyag initi ug pansit unya.

1. Lung-ag i sila ug kan-on sa abohan.
Ayaw silag lung-ag i ug kan-on sa abohan.
2. Gisahi ako ug karneng baboy karong gabii.
Ayaw akog gisahi ug karneng baboy karong gabii.
3. Plantsahi ako ug sinina.
Ayaw akog plantsahi ug sinina.
4. Tahii sa Manoy ug kamisadentro.
Ayawg tahii si Manoy ug kamisadentro.

5. Sul-obi ang iyang bana ug bag-ong sapatos.
Ayawg sul-obi ang iyang bana ug bag-ong sapatos.
- * 6. Gisii ang iyang trato ug sulat sa iyang atubangan.
Ayawg gisii ang iyang trato ug sulat sa iyang atubangan.
7. Hatagi siya ug sudlay.
Ayaw siyag hatagi ug sudlay.

D. Expansion:

1. Baligyaan kamo.
 _____ nako.
 _____ ug manok.
 _____ ug isda.
 _____ sa merkado.
 _____ ugma sa buntag.
2. Palitan kita.
 _____ niya.
 _____ ug bolpen.
 _____ para sa eskwelahan.
 _____ sa ting-eskwela.
3. Lutoan kamo.
 _____ niya.
 _____ ug sud-an.
 _____ sa kusina.
 ilang _____.
 _____ ugma.
 _____ kay pyesta.
4. Tabasan ang maestra.
 _____ ni Clara.
 _____ ug sayal.
 _____ sa iyang balay.
 _____ kay adlaw niya.

5. Bimoan siya.
 _____ ni Nanay.
 _____ ug blusa.
 _____ ugma.
 _____ para sa Domingo.

 kay musimba siya.
6. Gikantahan ako.
 _____ niya.
 _____ ug 'Ahay Kalisud'.
 _____ gabii.
 _____ sa
 programa.
7. Gisayawan kami.
 _____ ninyo.
 _____ ug tanggo.
 _____ sa "auditorium".

 kagabii
8. Gigastohan sila.
 _____ nato.
 _____ ug daghang kwarta.
 _____ kay bisita
 sila.
 _____ sa atong balay.
9. Balikan kami.
 _____ nimo.
 _____ ug pagkaon.
 _____ unya.
 _____ gikan sa restaw-
 ran.
10. Andaman kita.
 _____ ni Luisa.
 _____ ug katre.
 _____ sa kwarto.
 _____ kay kapoy
 na kaayo.
11. Tanoman sila.
 _____ ni Tatay.
 _____ ug mga bulak.
 _____ sa hardin.
 _____ ilang _____.

 ugma.

12. Sugbaan kami.

_____ ni Ruben.
_____ ug isda.
_____ sa abohan.

13. Labyan sila.

_____ nila.
_____ ug sagbot.
_____ gikan sa bukid.
_____ layong _____.

E. Conversion:

1. Kuhaan ni Nanay si Tatay ug pantalon.

Kuhaan ba ni Nanay si Tatay ug pantalon?

2. Utawan niya si Patricia ug saya.

Utawan ba niya si Patricia ug saya?

3. Lutoan namo si Paula ug utan.

Lutoan ba namo si Paula ug utan?

4. Hayhayan nato ang ilang tugkaran ug linabhan.

Hayhayan ba nato ang ilang tugkaran ug linabhan?

5. Gutoman namo ang mga bata.

Gutoman ba namo ang mga bata?

6. Basahan ni Lita si Rosario ug estorya.

Basahan ba ni Lita si Rosario ug estorya?

7. Balhinan sa mutsatso ang iyang agalon.

Balhinan ba sa mutsatso ang iyang agalon?

F. Question and Answer:

1. Affirmative Responses:

Hayhayan ba nimo si Tatay ug pantalon?

Oo, hayhayan nako siya ug pantalon.

Plantsahan ba niya ako ug blusa?

Oo, plantsahan ka niya ug blusa.

Dad-an ba sa doktor ang masakiton ug bulong?

Oo, dad-an niya siya ug bulong.

Labyan ba niya ako ug libro?
Oo, labyan ka niya ug libro.

Abrehan ba nila ang ilang amahan ug coke?
Oo, abrehan nila siya ug coke.

Gutoman ba nimo ang mga bata?
Oo, gutoman nako sila.

2. Negative Responses:

Gutoman ba ninyo ang mga bisita?
Dili, dili namo sila gutoman.

Himoan ba ni Nanay si Charito ug blusa?
Dili, dili niya siya himoan ug blusa.

Kantahan ba sa ultawo ang dalaga ug 'Pahaloka ko Day'?
Dili, dili niya siya kantahan ug 'Pahaloka ko Day'

Andaman ba ni Lola si Lolo ug pagkaon?
Dili, dili niya siya andaman ug pagkaon.

Patyan ba ninyo kami ug langgam?
Dili, dili namo kamo patyan ug langgam.

Plansahan ba nato sila ug amerikana?
Dili, dili nato sila plansahan ug amerikana.

Sayawan ba ni Linda ang iyang amiga ug 'Sakuting'?
Dili, dili niya siya sayawan ug 'Sakuting'.

G. Expansion and Substitution:

1. Palitan ni Mary.

a. Kinsa?

Palitan ni Mary si Dodong.
 _____ Ana.
 _____ sila si Ana.
 _____ siya.
 _____ Ana _____.
 _____ niya _____.
 _____ nila ni Juan _____.
 _____ sa bata _____.

b. Unsa?

Palitan ni Mary si Dodong ug sapatos.

libro.

panyo.

korbata.

Labhan _____.

Plansahan _____.

Baligyaan _____.

c. Unsang klaseha?

Palitan ni Mary si Dodong ug itum nga sapatos.

pulang _____.

duha ha pares nga

_____.

limang _____.

_____ kamisadentro.

korbata.

Plansahan _____.

d. Diin?

Palitan ni Mary si Dodong ug itum nga sapatos sa tindahan.

syudad.

Berg's.

Escolta.

Ana

_____.

Rosa

_____.

daghang sinina _____.

Tahian

_____.

e. Kanus-a?

Palitan ni Mary si Dodong ug itum nga sapatos sa tindahan ugma sa hapon.

buntag.

udto.

karong hapon.

2. Dad-an niya.

a. Kinsa?

Dad-an niya ang asawa.
 _____ igsoon.
 _____ si Carla.
 _____ Maria ug si Ana.
 Sulaton _____.
 Sugaton _____.
 _____ namo _____.
 _____ nila _____.

b. Ni kinsa?

Dad-an niya ang asawa niya.
 _____ igsoon _____.
 _____ inahan _____.
 _____ nimo.
 Sukton _____.
 _____ nako _____.
 _____ nila _____.

c. Ug unsa?

Dad-an niya ang asawa niya ug sinina.
 _____ libro.
 Basahan _____.
 Palitan _____.
 _____ nako _____.
 _____ igsoon _____.
 _____ namo _____.
 _____ sapatos.

d. Unsang klaseha?

Dad-an niya ang asawa niya ug nindot nga sinina.
 _____ sapatos.
 _____ itum _____.
 _____ bag-on _____.
 Palitan _____.
 _____ nato _____.
 _____ amigo _____.
 _____ putting _____.
 _____ igsoon _____.
 _____ namo _____.

3. Regalohan ang trato.

bata.

amigo.

Basahan _____.

si Brenda.

sila si Ana.

a. Kinsang tratoha?

Regalohan ang iyang trato.

bata.

imong _____.

Palitan _____.

Dad-an _____.

Tun-an _____.

ilang _____.

amiga.

Tahian _____.

b. Ni kinsa?

Regalohan ni Brenda ang iyang trato.

amigo.

Dad-an _____.

Ana _____.

niya _____.

amahan.

ilang _____.

Tudloan _____.

c. Ug unsa?

Regalohan ni Brenda ang iyang trato ug singsing.

libro.

panyo.

Palitan _____.

Ana _____.

amigo _____.

Labhan _____.

kamisadentro.

d. Kanus-a?

Regalohan ni Brenda ang iyang trato ug singsing
karong adlaw.

_____ hapon.

_____ gabii.

_____.	inahan _____
_____.	amahan _____
_____.	igsoon _____
Palitan _____.	
_____.	ilimnon _____
_____.	

H. Comprehension:

Gwapa ug buotan ang amiga nato. Angayan siya mamisti. Dad-an kita niya permi ug karmelitos. Hatagan sab kita niya ug tsokolet adlaw-adlaw. Pangadyean kita niya igsimba niya sa Redentorista kada Myerkoles.

Kinsay gwapa ug buotan?

Unsa ang amiga nila?

Unsa siyang mamisti?

Kinsay dad-an niya permi ug karmelitos?

Unsay dad-on niya permi kanila?

Kinsay hatagan niya ug tsokolet?

Unsay ihatag niya adlaw-adlaw?

Unsay buhaton niya nila adlaw-adlaw?

Anus-a niya sila hatagan ug tsokolet?

Unsay buhaton niya para kanila igsimba niya?

Asa siya musimba?

Kanus-a siya musimba?

Anus-a niya sila pangadyean?

LESSON 43

Structural Content: Verb: (magpa-) class

Focus: Actor

Mood : Factual and
Non-Factual

Aspect: Progressive
Causative

Verb: (ipa-) class

Focus: Goal¹, Instru-
mental

Mood : Factual and
Non-Factual

Aspect: Causative

Setting: Maria asks her friend to buy her various articles at Magallanes.

Nihangyo si Maria sa iyang amiga pagpapalit ug mga pitse-pitse sa Magallanes.

I. DIALOGUE

Maria, I'll be going to Magallanes in a little while. Is there anything you want me to buy you?

A: Maria, karong taudtaud muadto ako sa Magallanes. Wala ka bay ipapalit?

Yes. I'd like you to buy me a cake of Camay soap, a tooth-brush, toothpaste and envelopes.

B: Aduna. Magpapalit ako kanimo ug usa ka bari-tang sabong kamay, sipilyo, kolget ug sobre.

What else? Is there nothing else?

A: Unsa pa? Wala nay lain?

Yes, there is, if you can go to the post office. Buy me, also, stamps worth 75 centavos and I'd like you to mail this letter for me. Thanks.

B: Aduna pa diay kung makadiretso ka sa pos opis. Ipalit sab ako ug selyong bale setentay-singko sentabos ug ipahulog ko kanimo kining akong sulat. Salamat ha?

Just for that! Come on. Let me have the money.

A: Para kana. Sige na. Ambi na ang kwarta.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Maria, I'll be going to Magallanes in a little while.

now while-while
go I
to Magallanes

Is there anything you want me to buy you?

nothing you
have buy

Yes. I'd like you to buy me a cake of Camay soap, a toothbrush, toothpaste and envelopes.

there is
will have buy I you
one bar soap Camay

toothbrush toothpaste
and envelope

What else? Is there nothing else?

what yet
nothing already
other

Yes, there is, if you can go to the post office.

there is yet
[by the way]
if can proceed you/
to post office

A: Maria, karong taudtaud muadto ako sa Magallanes.

karon(g) taudtaud
(mu)adto ako
[sa] Magallanes

Wala ka bay ipapalit?

wala ka [ba(y)]
(ipa)palit

B: Aduna. Magpapalit ako kanimo ug usa ka baritang sabong kamay, sipilyo, kolget ug sobre.

aduna
(magpa)palit ako kanimo
[ug] usa [ka] barita(ng)
sabon(g) kamay
sipilyo kolget
ug sobre

A: Unsa pa? Wala nay lain?

unsa [pa]
wala [na(y)] lain

B: Aduna pa diay kung maka-diretso ka sa pos opis.

aduna [pa]
[diay]
kung (maka)diretso ka
[sa] pos opis

Buy me, also, stamps
worth 75 centavos and
I'd like you to mail
this letter for me.
Thanks.

buy also I
stamp worth
seventy-five centavos
and have mail I you
this my letter
thanks

Just for that! Come on.

for that [come on]

Let me have the money.

give me already
the money

Ipalit sab ako ug selyong
bale setentay-singko sentabos ug ipahulog ko kanimo
nimo kining akong sulat.
Salamat ha.

(i)palit [sab] ako
selyo(ng) bale
setentay-singko sentabos
ug (ipa)hulog ko kanimo
kini(ng) ako(ng) sulat
salamat [ha]

A: Para kana. Sige na.

para kana
sige [na]

Ambi na ang kwarta.

ambi [na]
[ang] kwarta

III. RELATED UTTERANCES

If it's not too much trouble for you.	Kung di makasamok kaayo kanimo.
It's up to you to figure it out.	Ikaw nay mag-igo.
What shall I do with the change?	Unsaon man nako ang sukli?
If it's less than one peso...	Ug di makaabot ug pesos...
If it's more than one peso...	Ug kapin sa pesos...

IV. VOCABULARY LIST

ambi	give (it) to me
bale	worth, value
barita	bar, cake (soap)
botelya	bottle
kapin	more than, in excess of
kargador	porter, bellboy
kolget	toothpaste (generic term)

diretso	go straight ahead, proceed on; straight ahead
igo	be sufficient, be right, be adequate, make right
lista	list down, make a list, enroll, register; list
maleta	suitcase, luggage, bag
panit	leather, skin
pitse-pitse	sundries, miscellaneous articles
sipilyo	toothbrush
tag-iya	owner, proprietor
tseke	check

V. DRILLS

A. Comprehension:

Giingnan si Maria sa iyang amiga nga muadto siya sa Magallanes. Gipangutana siya niini kung wala ba siyay ipapalit. Nagpapalit siya ug usa ka baritang sabong kamay, sipilyo, kolget, ug sobre. Gipahulog sab kini niya ug iyang sulat sa pos opis duol sa Customs House, kilid sa Cebu City Zoo. Gipadala niya ang dyes pesos ug gitugon nga ipahatag ang sukli sa mga makililimos sa atubangan sa simbahan sa Santo Niño.

Kinsay giingnan sa iyang amiga?
 Unsay giingon niya?
 Kinsay nangutana?
 Unsay iyang pangutana?
 Unsay gipapalit ni Maria?
 Unsang sabona?
 Pila ka barita?
 Gipaunsa niya ang iyang sulat?
 Diin niya ipahulog?
 Hain ang pos opis?
 Hain ang Customs House?
 Unsay iyang gipadala?
 Pilay iyang gipadala?

Unsay iyang gitugon?
 Kinsay hatagan sa sukli?
 Asa sila?
 Unsang simbahana?

B. Repetition and Conversion:

1. Magpapalit ako kanimo ug selyo unya.
 Nagpapalit _____ ganina.
2. Magpahulog kami kaninyo ug sulat.
 Nagpahulog _____.
3. Magpadala siya kanako ug kwarta karon.
 Nagpadala _____ gahapon.
4. Magpabayad kita kanila ug tseke.
 Nagpabayad _____.
5. Magpahataag ka kaniya ug pagkaon.
 Nagpahataag _____.
6. Magpasulat kamo kanamo ug balita.
 Nagpasulat _____.
7. Magpaluto sila kanato ug panihapon.
 Nagpaluto _____.
8. Magpakaon ang mayor sa mga PCV ug paniudto.
 Nagpakaon _____.
9. Magpasuhol ang bata sa Amerikano.
 Nagpasuhol _____.
10. Magpaabre si Rosita sa binatonan ug serbesa.
 Nagpaabre _____.
11. Magpalista si Jose sa maestra sa iyang bata.
 Nagpalista _____.

C. Substitution and Conversion:

1. Magpapalit ako ug selyo unya.
 Kinahanglang magpapalit ako ug selyo unya.
 Mahimong _____.
 Gusto akong magpapalit _____.

2. Magpahulog kami kaninyo ug sulat.
Kinahanglang magpahulog kami kaninyo ug sulat.
Mahimong _____.
Gusto kaming _____.
3. Magpadala siya kanako ug kwarta karon.
Kinahanglang magpadala siya kanako ug kwarta karon.
Mahimong _____.
Gusto siyang _____.
4. Magpabayad kita kanila ug tseke.
Kinahanglang magpabayad kita kanila ug tseke.
Mahimong _____.
Gusto kitang _____.
5. Magpahatag ka kaniya ug pagkaon.
Kinahanglang magpahatag ka kaniya ug pagkaon.
Mahimong _____.
Gusto kang _____.
6. Magpasulat kamo kanamo ug balita.
Kinahanglang magpasulat kamo kanamo ug balita.
Mahimong _____.
Gusto kamong _____.
7. Magpaluto sila kanato ug panihapon.
Kinahanglang magpaluto sila kanato ug panihapon.
Mahimong _____.
Gusto silang _____.
8. Magpakaon ang mayor sa mga PCV ug paniudto.
Kinahanglang magpakaon ang mayor sa mga PCV ug paniudto.
Mahimong _____.
Gustong _____.
9. Magpasuhol ang bata sa Amerikano.
Kinahanglang magpasuhol ang bata sa Amerikano.
Mahimong _____.
Gustong _____.
10. Magpaabre si Rosita sa binatonan ug serbesa.
Kinahanglang magpaabre si Rosita sa binatonan ug serbesa.
Mahimong _____.
Gustong _____.

11. Magpalista si Jose sa maestra sa iyang bata.
 Kinahanglang magpalista si Jose sa maestra sa iyang
 bata.
 Mahimong _____
 _____.
 Gustong _____
 _____.
 _____.

D. Conversion:

1. Magpapalit ako kanimo ug selyo unya.
 Dili ba ako magpapalit kanimo ug selyo unya?
 Nagpapalit ako kanimo ug selyo ganina.
 Wala ba ako magpapalit kanimo ug selyo ganina?
2. Dili ba kami magpahulog kaninyo ug sulat?
 Wala _____ ?
3. Dili ba siya magpadala kanako ug kwarta karon?
 Wala _____ gahapon?
4. Dili ba kita magpabayad kanila ug tseke?
 Wala _____ ?
5. Dili ka ba magpahatag kaniya ug pagkaon?
 Wala _____ ?
6. Dili ba kamo magpasulat kanamo ug balita?
 Wala _____ ?
7. Dili ba sila magpaluto kanato ug panihapon?
 Wala _____ ?
8. Dili ba magpakaon ang mayor sa mga PCV ug paniudto?
 Wala _____ ?
9. Dili ba magpasuhol ang bata sa Amerikano?
 Wala _____ ?
10. Dili ba magpaabre si Rosita sa binatonan ug serbesa?
 Wala _____ ?
11. Dili ba magpalista si Jose sa maestra sa iyang bata?
 Wala _____ ?

E. Repetition and Conversion:

- 1a. Magpapalit ba ako kanimo ug selyo unya?
 Oo, magpapalit ka Dili, dili ka magpapalit
 kanako.
- b. Nagpapalit ba ako kanimo ug selyo ganina?
 Oo, nagpapalit ka Wala, wala ka magpapalit
 kanako.
- 2a. Oo, magpahulog kamo
 kanamo.
 b. Oo, nagpahulog kamo
 kanamo.
- Dili, dili kamo magpahulog
 kanamo.
 Wala, wala kamo magpahulog
 kanamo.
- 3a. Oo, magpadala siya
 kanimo.
 b. Oo, nagpadala siya
 kanimo.
- Dili, dili siya magpadala
 kanimo.
 Wala, wala siya magpadala
 kanimo.
- 4a. Oo, magpabayad kita
 kanila.
 b. Oo, nagpabayad kita
 kanila.
- Dili, dili kita magpabayad
 kanila.
 Wala, wala kita magpabayad
 kanila.
- 5a. Oo, magpahatag ako
 kaniya.
 b. Oo, nagpahatag ako
 kaniya.
- Dili, dili ako magpahatag
 kaniya.
 Wala, wala ako magpahatag
 kaniya.
- 6a. Oo, magpasulat kami
 kaninyo.
 b. Oo, nagpasulat kami
 kaninyo.
- Dili, dili kami magpasulat
 kaninyo.
 Wala, wala kami magpasulat
 kaninyo.
- 7a. Oo, magpaluto sila
 kanato.
 b. Oo, nagpaluto sila
 kanato.
- Dili, dili sila magpaluto
 kanato.
 Wala, wala sila magpaluto
 kanato.
- 8a. Oo, magpakaon siya
 nila.
 b. Oo, nagpakaon siya
 nila.
- Dili, dili siya magpakaon
 nila.
 Wala, wala siya magpakaon
 nila.
- 9a. Oo, magpasuhol siya
 niya.
- Dili, dili siya magpasuhol
 niya.

b.Oo, nagpasuhol siya
niya.	Wala, wala siya magpasuhol
niya.
10a.Oo, magpaabre siya
niya.	Dili, dili siya magpaabre
niya.
b.Oo, nagpaabre siya
niya.	Wala, wala siya magpaabre
niya.
11a.Oo, magpalista siya
niya.	Dili, dili siya magpalista
niya.
b.Oo, nagpalista siya
niya.	Wala, wala siya magpalista
niya.

F. Conversion:

1. Ipapalit nako kanimo ang selyo unya.
Gipapalit _____ ganina.
2. Ipahulog namo kaninyo ang sulat.
Gipahulog _____.
3. Ipadala niya kanako ang kwarta karon.
Gipadala _____ gahapon.
4. Ipahatag nimo kaniya ang pagkaon.
Gipahatag _____.
5. Ipasulat ninyo kanamo ang balita.
Gipasulat _____.
6. Ipaluto nila kanato ang panihapon.
Gipaluto _____.
7. Ipaakaon sa mayor sa mga PCV ang paniudto.
Gipakaon _____.
8. Ipaabre ni Rosita sa binatonan ang serbesa.
Gipaabre _____.
9. Ipalista ni Jose sa maestra ang bata.
Gipalista _____.
10. Ipabayad nato kanila ang tseke.
Gipabayad _____.
11. Ipasuhol sa Amerikano sa bata ang kwarta.
Gipasuhol _____.

G. Substitution and Conversion:

1. Ipapalit nako kanimo ang selyo unya.
Kinahanglang ipapalit nako kanimo ang selyo unya.
Mahimong _____.
Gusto nakong _____.

2. Ipahulog namo kaninyo ang sulat.
Kinahanglang ipahulog namo kaninyo ang sulat.
Mahimong _____.
Gusto namong _____.

3. Ipadala niya kanako ang kwarta karon.
Kinahanglang ipadala niya kanako ang kwarta karon.
Mahimong _____.
Gusto niyang _____.

4. Ipahatag nimo kaniya ang pagkaon.
Kinahanglang ipahatag nimo kaniya ang pagkaon.
Mahimong _____.
Gusto nimong _____.

5. Ipasulat ninyo kanamo ang balita.
Kinahanglang ipasulat ninyo kanamo ang balita.
Mahimong _____.
Gusto ninyong _____.

6. Ipaluto nila kanato ang panihapon.
Kinahanglang ipaluto nila kanato ang panihapon.
Mahimong _____.
Gusto nilang _____.

7. Ipakaon sa mayor sa mga PCV ang paniudto.
Kinahanglang ipakaon sa mayor sa mga PCV ang pani-
udto.
Mahimong _____.
Gustong _____.

8. Ipaabre ni Rosita sa binatonan ang serbesa.
Kinahanglang ipaabre ni Rosita sa binatonan ang
serbesa.
Mahimong _____.
Gustong _____.

9. Ipalista ni Jose sa maestra ang bata.
 Kinahanglang ipalista ni Jose sa maestra ang bata.
 Mahimong _____.
 Gustong _____.
10. Ipabayad nato kanila ang tseke.
 Kinahanglang ipabayad nato kanila ang tseke.
 Mahimong _____.
 Gusto natong _____.
11. Ipasuhol sa Amerikano sa bata ang kwarta.
 Kinahanglang ipasuhol sa Amerikano sa bata ang
 kwarta.
 Mahimong _____.
 Gustong _____.

H. Conversion:

1. Ipapalit nako kanimo ang selyo unya.
 Ipapalit ba nako kanimo ang selyo unya?
 Gipapalit nako kanimo ang selyo ganina.
 Gipapalit ba nako kanimo ang selyo ganina?
2. Ipahulog ba namo kaninyo ang sulat?
 Gipahulog _____?
3. Ipadala ba niya kanako ang kwarta karon?
 Gipadala _____ gahapon?
4. Ipahatag ba nimo kaniya ang pagkaon?
 Gipahatag _____?
5. Ipasulat ba ninyo kanamo ang balita?
 Gipasulat _____?
6. Ipaluto ba nila kanato ang panihapon?
 Gipaluto _____?
7. Ipakaon ba sa mayor sa mga PCV ang paniudto?
 Gipakaon _____?
8. Ipaabre ba ni Rosita sa binatonan ang serbesa?
 Gipaabre _____?

9. Ipalista ba ni Jose sa maestra ang iyang bata?
 Gipalista _____?

10. Ipabayad ba nato kanila ang tseke?
 Gipabayad _____?

11. Ipasuhol ba sa Amerikano sa bata ang kwarta?
 Gipasuhol _____?

I. Conversion:

1a. Ipapalit ba nako kanimo ang selyo unya?
 Dili ba nako ipapalit kanimo ang selyo unya?

b. Gipapalit ba nako kanimo ang selyo ganina?
 Wala ba nako ipapalit kanimo ang selyo ganina?

2a. Dili ba namo ipahulog kaninyo ang sulat?
 b. Wala _____?

3a. Dili ba niya ipadala kanako ang kwarta karon?
 b. Wala _____ gahapon?

4a. Dili ba nimo ipahatag kaniya ang pagkaon?
 b. Wala _____?

5a. Dili ba ninyo ipasulat kanamo ang balita?
 b. Wala _____?

6a. Dili ba nila ipaluto kanato ang panihapon?
 b. Wala _____?

7a. Dili ba ipakaon sa mayor sa mga PCV ang paniudto?
 b. Wala _____?

8a. Dili ba ipaabre ni Rosita sa binatonan ang serbesa?
 b. Wala _____?

9a. Dili ba ipalista ni Jose sa maestra ang iyang bata?
 b. Wala _____?

10a. Dili ba nato ipabayad kanila ang tseke?
 b. Wala _____?

11a. Dili ba ipasuhol sa Amerikano sa bata ang kwarta?
 b. Wala _____?

J. Expansion:

1. Magpapalit si Bessie.

_____ kanako.
 _____ ug sinina.
 _____ sa Manila.
 _____ ugma.

2. Magpahulog si Pedro.

_____ kanimo.
 _____ ug sulat.
 _____ nga "air mail".
 para sa Amerika.
 _____ karong hapon.

3. Nagpadala ang inahan.

_____ kaniya.
 _____ ug kwarta.
 _____ nga usa ka gatos.
 _____ para sa iyang anak.
 _____ sa Cebu.
 _____ gahapon.

4. Nagpabayad ang tag-iya.

_____ kanamo.
 _____ ug abangan.
 _____ sa balay.
 sa bulan.
 _____ sa Enero.
 _____ kaganina.

5. Nagpahatag ang mga tawo.

_____ kanato.
 _____ ug tabang.
 _____ nga dako kaayo.
 _____ para sa kabus.

_____ sa lungsod.

_____ Tuburan.

_____ sa niaging
bulan.

6. Ipasulat ninyo.

_____ ni Ditang.

kanamo.

_____ ang balita.

_____ bahan
sa gubat.

_____ sa Vietnam.

_____ sa sunod semana.

7. Ipaluto nila.

_____ ni Osper.

kaninyo.

_____ ang adobo.

_____ nga baboy.

para sa bisita.

_____ nga gikan sa Davao.

8. Ipakaon namo.

_____ ni Tessie.

kanila.

_____ ang 'leche flan'.

gikan ni Fely.

_____ karong taudtaud.

9. Gipaabre sa agalon.

_____ sa binatonan.

_____ ang serbesa.

_____ nga unom ka botelya.

_____ para sa presidente.

_____ ganinang hapon.

10. Gipalista ni Turging.

- _____ sa maestra.
 _____ si Jerry.
 _____ sa segundo
 grado.
 _____ sa Talisay.
 _____ sa alas otso.
 _____ ganinang buntag.

11. Gipasuhol sa Amerikano.

- _____ sa kargador.
 _____ ang singkuenta
 sentabos.
 _____ para sa iyang maleta.
 _____ nga panit.
 _____ nga bug-at
 kaayo.

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

Verb: (magpa-) class

Focus: Actor

Mood : Non-Factual (magpa-)

Factual (nagpa-)

Aspect: Progressive Causative

The progressive causative form usually means 'to cause someone to do an action'.

In the (magpa-) class, the causative actor, i.e. the originating agent, is the topic of the construction, and is identified by the markers [ang] or [si] or by the ako-class, 1st set of personal pronouns or by the kini-class of demonstrative pronouns.

Verb: (ipa-) class

Focus: Goal¹, Instrumental
 Mood : Non-Factual (ipa-)
 Factual (gipa-)
 Aspect: Causative

1. In the Goal Focus¹ construction of the causative aspect, the topic of the sentence is the object or receiver of the action, which the causative actor caused the secondary agent to perform.

|causative|secondary|(goal)
 |actor |agent |receiver

- a) Ipahulog | namo | kaninyo | ang sulat.
 'We will have you mail the letter.'

|causative|secondary|(goal)
 |actor |agent |receiver

- b) Gipalista | ni Jose |sa maestra|ang bata.
 'Jose had the teacher register the child.'

2. In the Instrumental Focus construction, the topic of the sentence is the article or instrument with which the action (that the causative actor caused the secondary agent to perform) is executed.

|causative|secondary|instrument
 |actor |agent |instrument

- a) Ipabayad | nato | kanila | ang tseke.
 'We will have them pay by check.'

|causative|secondary|instrument
 |actor |agent |instrument

- b) Gipaputol | ni Ramon | sa tawo | ang iyang kutsilyo.
 'Ramon had the man cut with his knife.'

Supplementary Materials

Lessons 41-43

I. Dialogue

A: Mumata akog sayo ugma.
B: Ngano man?
A: Kay muadto ako sa dentista, magpaibot sa akong ngipong sakit kaayo.
B: Unsang ngipona nimong nagsakit?
A: Ang kinatapusang bag-ang sa tuo.
B: Bi, tan-awon nako. Sus, kadako sa lungag!
A: Bitaw. Pastang sakita niini!

Vocabulary:

bag-ang	molar
kinatapusan	last
dentista	dentist
lungag	cavity, hole
magpaibot	to have ... pulled/extracted
nagsakit	is aching
Bi, tan-awon nako.	Let me see it.
Pastang sakita niini!	It's so painful! Boy, does it hurt!

II. Narrative

Mumata ug sayo si Patricia ugma kay magpaibot siya sa iyang ngipong sakit kaayo. Gitan-aw kini ni Charito ug, tuod man, dako na kaayo ang lungag niini. Dili na gyud maagwanta ni Patricia ang kasakit, mao nga iya na lang ipaibot dayon sa dentista.

III. Narrative and Dialogue

Nag-ingon si Patricia nga mumata siyag sayo ugma sa buntag. Gipangutana siya ni Charitong,
'Ngano man?'

Gitubag kini ni Patricia nga muadto siya sa dentista kay magpaibot siya sa iyang ngipong sakit kaayo.
'Unsang ngipona nimong nagsakit?'
gipangutana na usab siya ni Charito.

Nitubag si Patricia nga ang iyang kinatapusang bag-ang sa tuo.

Gitan-aw kini ni Charito ug niingon siya,
 'Sus, kadako sa lungag!'

Nitando si Patricia ug gisuginlan si Charito nga sakit gyud kini kaayo.

Pangutana:

1. Nganong mumatag sayo si Patricia?
2. Unsang ngiponang nagsakit?
3. Giunsa kini ni Charito?
4. Unsay nakit-an ni Charito?
5. Nitando ba si Patricia sa giingon ni Charito?
6. Gisuginlan ba ni Patricia si Charito kung unsa ang kasakit niini?
7. Maagwanta pa ba ni Patricia ang kasakit?
8. Unsay iyang buhaton dayon?
9. Mahimo kaha sa dentista?
10. Kanus-a kaha sila nagsultihanay?

LESSON 44

Structural Content: Verb: (pa- -an) class
Focus: Benefactive
Mood : Factual, Non-
 Factual, Afactual
Aspect: Causative

Verb: (pa- -on) class
Focus: Goal²
Mood: Factual, Non-
 Factual, Afactual
Aspect: Causative

Setting: Teresing's child Pabunyagan ang anak ni
is to baptized at Teresing sa katedral.
the cathedral.

I. DIALOGUE

Milagros, in case you A: Milagros, basig nakalimot
might forget, Teresing ka, ugma pabunyagan ni
will have her newly- Teresing ang iyang batang
born baby baptized bag-on ang natawo.
tomorrow.

At the Cathedral, B: Sa katedral kadto, no?
right?

Yes, she's having me A: Oo, papangankon ko niya
sponsor the child. sa bata.

Me too. So there are B: Ako sab. Duha diay
two godmothers! maninay!

Two godfathers, too, A: Duha sab kono ug maninoy.
I hear.

What are you going to B: Unsa may imong isininia?
wear?

I'll have to see. A: Tan-awon ko lang. Daan
An old dress, maybe. lang tingali.

I don't believe you. B: Dili ko mutuo nimo da.
How could it be? Your Mahimo ba gyud. Gipa-
mother had a new dress tahian ka ni Mama nimo
sewn for you, right? ug bag-o, dili ba?

That would be nice.
Just wait and see
tomorrow.

A: Maayo unta. Tan-awa
lang ugma.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Milagros, in case you
might forget, Teresing
will have her newly-
born baby baptized
tomorrow.

might able to forget
you
tomorrow
will have baptized
by Teresing
her child newly-born

At the Cathedral,
right?

at cathedral that
Yes, she's having me
sponsor the child.

yes
will have sponsor
I she
child

Me too. So there are
two godmothers!

me also
two [don't tell me]
godmothers

Two godfathers, too,
I hear.

two also
[they say]
godfathers

What are you going to
wear?

what [tell me]
your dress

A: Milagros, basig nakalimot
ka, ugma pabunyagan ni
Teresing ang iyang batang
bag-ong natawo.

basig (naka)limot ka
ugma
(pa)bunyag(an)
ni Teresing
[ang] iya(ng) bata(ng)
bag-o(ng) (na)tawo

B: Sa katedral kadto, no?

[sa] katedral kadto
A: Oo, papangankon ko niya
sa bata.

oo
(pa)pangank(on)
ko niya
[sa] bata

B: Ako sab. Duha diay
maninay!

ako [sab]
duha [diay] maninay

A: Duha sabkono ug maninoy.
I hear.

duha [sab]
[kono]
[ug] maninoy

B: Unsa may imong isinina?

unsa [ma(y)]
imo(ng) (i)sinina

I'll have to see. An old dress, maybe.	A: Tan-awon ko lang. Daan lang tingali.
see I only old only maybe	tan-aw(on) ko [lang] daan [lang] tingali
I don't believe you. How could it be? Your mother had a new dress sewn for you, right?	B: Dili ko mutuo nimo da. Mahimo ba gyud. Gipa- tahian ka ni Mama nimo ug bag-o, dili ba?
not I believe you	dili ko (mu)tuo nimo [da]
possible really had sewn you by mother your new not	mahimo [ba] [gyud] (gipa)tahi(an) ka [ni] Mama nimo [ugl] bag-o dili [ba]
That would be nice. Just wait and see tomorrow.	A: Maayo unta. Tan-awa lang ugma.
good I hope see only tomorrow	maayo [unta] tan-aw(a) [lang] ugma

III. VOCABULARY LIST

almirol	starch
balota	ballot
bata	bathrobe, robe, dressing gown
bunyag	baptize, christen; baptism
katedral	cathedral
hinabang	assistance, aid, help
hulog	deposit (money)
makinilya	typewriter
maninay	godmother
maninoy	godfather
panganak	sponsor in either baptism or wedding
tuo	believe
tupi	hair cut

IV. DRILLS

A. Expansion:

1. Si Ana nagpahinumdum.

kang Milagros	Si Ana nagpahinumdum kang Milagros.
bahin sa bonyag	Si Ana nagpahinumdum kang Milagros bahin sa bonyag.
sa anak	Si Ana nagpahinumdum kang Milagros bahin sa bonyag sa anak.
ni Teresing	Si Ana nagpahinumdum kang Milagros bahin sa bonyag sa anak ni Teresing.
sa katedral	Si Ana nagpahinumdum kang Milagros bahin sa bonyag sa anak ni Teresing sa katedral.
ugma	Si Ana nagpahinumdum kang Milagros bahin sa bonyag sa anak ni Teresing sa katedral ugma.

2. Si Milagros ug si Ana ang mga maninay.

sa anak	Si Milagros ug si Ana ang mga maninay sa anak.
kamanghurang	Si Milagros ug si Ana ang mga maninay sa kamanghurang anak.
ni Teresing	Si Milagros ug si Ana ang mga maninay sa kamanghurang anak ni Teresing.

3. Duna silay mga bag-ong sinina.

nga isul-ob	Duna silay mga bag-ong sinina nga isul-ob.
sa bonyag	Duna silay mga bag-ong sinina nga isul-ob sa bonyag.
ugma	Duna silay mga bag-ong sinina nga isul-ob sa bonyag ugma.

4. Duna silay mga bag-ong sinina.

nga gitahi ni Josefa	Duna silay mga bag-ong sinina nga gitahi ni Josefa.
isul-ob	Duna silay mga bag-ong sinina nga isul-ob nga gitahi ni Josefa.
pabonyag	Duna silay mga bag-ong sinina nga isul-ob sa pabonyag nga gitahi ni Josefa.

ugma Duna silay mga bag-ong sinina nga
isul-ob sa pabunyag ugma nga
gitahi ni Josefa.

B. Question and Answer:

1. Pabunyagan ni Teresing ang iyang bata sa katedral karong Domingo.

Paunsahan ni Teresing?	Pabunyagan.
Kinsa?	Iyang bata.
Asa?	Katedral.
Kanus-a?	Karong Domingo.

2. Patupihan sa maestra ang mga batang lalake sa bärbero sa baryo kay tag-as na ang ilang mga buhok.

Paunsahan sa maestra?	Patupihan.
Kinsa?	Mga batang lalake.
Kang kinsa?	Barbero.
Asa?	Baryo.
Ngano man?	Tag-as na ang ilang mga buhok.

3. Gipatahian ka ni Mama nimo ug bag-ong sinina kay nagpasugo ka niya.

Giunsahan ka?	Gipatahian.
Ni kinsa?	Mama.
Kang kinsang mama?	Nimo.
Ug unsa?	Bag-ong sinina.
Ngano man?	Nagpasugo ka niya.

4. Gipaayo nila si Paterno sa makinilya nila sa balay kay kinahanglan sa trabaho.

Gipaunsa nila?	Gipaayo.
Sa unsa?	Ilang makinilya.
Kang kinsa?	Paterno.
Diin?	Balay.
Ngano man?	Kinahanglan sa trabaho.

5. Gipahatag niya kita sa mga pobre ug hinabang niadtong ting-bagyo.

Gipaunsa kita?	Gipahatag.
Ni kinsa?	Niya.
Kang kinsa?	Pobre.
Ug unsa?	Hinabang.
Kanus-a?	Niadong ting-bagyo.

C. Conversion:

- 1.NF: Pahulogan namo siya ug kwarta karong hapon.
F: Gipahulogan _____ gabii.
- 2.Padad-an namo sila ug prutas ugma sa buntag.
Gipadad-an _____ gahapon _____.
- 3.Pahatagan nimo si Ana ug pitaka.
Gipahatagan _____.
- 4.Pasulatan ni Pedro si Ana ug sulat.
Gipasulatan _____.
-
- 5.Pabayran nila nako ang among abang.
Gipabayran _____.
- 6.Pakan-an niya namo ang sud-an.
Gipakan-an _____.
- 7.Pasuholan nato sa amahan ang hardinero.
Gipasuholan _____.
- 8.Paabrehan niya sa anak ang dakong pultahan.
Gipaabrehan _____.
- 9.Palistahan ninyo sa kandidato ang mga balota.
Gipalistahan _____.

D. Repetition, Conversion, Question & Answer:

1a. Patahian ka ni Mama nimo ug bag-ong sinina.

Int.: Patahian ka ba ni Mama nimo ug bag-ong sinina?

Neg.Int: Dili ka ba patahian ni Mama nimo ug bag-ong sinina?

Aff.Ans: Oo, patahian ko niya.

Neg.Ans: Dili, dili ko niya patahian.

b. Gipatahian ka ni Mama nimo ug bag-ong sinina.

Int.: Gipatahian ka ba ni Mama nimo ug bag-ong sinina?

Neg.Int: Wala ka ba patahii ni Mama nimo ug bag-ong sinina?

Aff.Ans: Oo, gipatahian ko niya.

Neg.Ans: Wala, wala ko niya patahii.

2a. Pabunyagan ni Teresing ang iyang bata.

Int.: Pabunyagan ba ni Teresing ang iyang bata?
 Neg.Int: Dili ba pabunyagan ni Teresing ang iyang bata?

Aff.Ans: Oo, pabunyagan niya siya.

Neg.Ans: Dili, dili niya siya pabunyagan.

b. Gipabunyagan ni Teresing ang iyang bata.

Int.: Gipabunyagan ba ni Teresing ang iyang bata?
 Neg.Int: Wala ba pabunyagi ni Teresing ang iyang bata?

Aff.Ans: Oo, gipabunyagan niya siya.

Neg.Ans: Wala, wala niya siya pabunyagi.

3a. Patupihan sa maestra ang mga batang lalake.

Int.: Patupihan ba sa maestra ang mga batang lalake?

Neg.Int: Dili ba patupihan sa maestra ang mga batang lalake?

Aff.Ans: Oo, patupihan niya sila.

Neg.Ans: Dili, dili niya sila patupihan.

b. Gipatupihan sa maestra ang mga batang lalake.

Int.: Gipatupihan ba sa maestra ang mga batang lalake?

Neg.Int: Wala ba patupihi sa maestra ang mga batang lalake?

Aff.Ans: Oo, gipatupihan niya sila.

Neg.Ans: Wala, wala niya sila patupihi.

4a. Paayohon nila si Paterno sa makinilya.

Int.: Paayohon ba nila si Paterno sa makinilya?

Neg.Int: Dili ba paayohon nila si Paterno sa makinilya?

Aff.Ans: Oo, paayohon nila siya.

Neg.Ans: Dili, dili nila siya paayohon.

b. Gipaayo nila si Paterno sa makinilya.

Int.: Gipaayo ba nila si Paterno sa makinilya?

Neg.Int: Wala ba nila paayoha si Paterno sa makinilya?

Aff.Ans: Oo, gipaayo nila siya.

Neg.Ans: Wala, wala nila siya paayoha.

5a. Pahatagon niya kita sa mga pobre ug hinabang.

Int.: Pahatagon ba niya kita sa mga pobre ug hinabang?

Neg.Int: Dili ba niya kita pahatagon sa mga pobre ug hinabang?

Aff.Ans: Oo, pahatagon niya kita nila.

Neg.Ans: Dili, dili niya kita pahatagon nila.

b. Gipahatag miya kita sa mga pobre ug hinabang.

Int.: Gipahatag ba niya kita sa mga pobre ug hinabang?

Neg.Int: Wala ba niya kita pahataga sa mga pobre ug hinabang?

Aff.Ans: Oo, gipahatag niya kita nila.

Neg.Ans: Wala, wala niya kita pahataga nila.

E. Correlative Substitution:

1.Pabunyagan ni Teresing ang iyang bata.

Patupihan _____.

_____ sa akong mga ig-agaw _____ bana.

Patahian _____.

_____ nimo _____ inyong _____.

2.Gipalabhan niya sa labandera ang iyang bata.

nako _____.

_____ binatonan _____.

Gipaplantsa _____.

nila. _____.

Gipaalmirolan _____.

3.Gipapalitan sa mga PCV ug bulong ang mga masakitan.

pagkaon _____.

Gipahatagan _____.

_____ pobre.

_____ presidente _____.

Gipadad-an _____.

4.Paayohon ni Loly si Paterno sa makinilya.

awto.

Padraybon _____.

_____ niya _____.

_____ kami _____.

Palimpyohon _____.

5. Pasakyon ni Rosario si Jose sa eroplano.

Patan-awon _____.
 _____ sa iyang lolo _____.
 _____ ang batang babaye _____.
 sine.
 Paadtoon _____.

V. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

[unta] - Maayo unta.

Particle expressing a hope that something will occur, or a tentative desire for something.

Verb: (pa- -an) class

Focus:	Benefactive, Goal ¹	Receiver
Mood :	Non-Factual (pa- -an/-han)	
	Factual (gipa- -an/-han)	
	Afactual (pa- -i/-hi)	

Verb: (pa- -on) class

Focus:	Goal ²	Agent
Mood:	Non-Factual (pa- -on/-hon)	
	Factual (gipa-)	
	Afactual (pa- -a/-ha)	

Both classes of verbs above are in the causative aspect. They differ in that:

1. In the (pa- -an) class, the topic of the sentence is the beneficiary of the action, or the object or receiver (goal) of the action.

	causative	beneficiary	direct object	
a) Padad-an	actor	liciary	object	
- a) Padad-an namo sila ug prutas ugma.
 'We will have fruits sent to them tomorrow.'
-
	causative	{goal}ver	
b) Pabunyagan	actor	receiver	
- b) Pabunyagan ni Teresing ang iyang bata.
 'Teresing will have her child baptized.'

2. In the (pa- -on) class, the topic of the sentence is the secondary agent who is the goal of the causing action by the causative actor. Hence, although he is the goal, he also functions as the (secondary) agent, that is, the doer of the major action denoted by the verb base.

<u>causative</u>	<u>(goal)</u>	<u>direct</u>
<u>agent</u>	<u>agent</u>	<u>object</u>

- a) Paayohon; nila ;si Paterno;sa makinilya.
 'They will have Paterno repair the typewriter.'

<u>(goal)</u>	<u>causative</u>	<u>beneficiary</u>	<u>direct</u>
<u>agent</u>	<u>actor</u>	<u>object</u>	

- b) Gipahatag; kita ;ni Nena ;sa mga pobre;ug kwarta.
 'Nena made us give money to the poor.'

LESSON 45

Structural Content: Verbs: Causative Aspect
Afactual Mood

(pagpa-) - Focus: Actor
 Prog. Causative

(ipa-) - Focus: Instrumental, Goal¹

(pa- -i) - Focus: Benefactive, Goalⁱ

(pa- -a) - Focus: Goal²

Setting: Ronaldo is leaving for Cebu. Mularga si Ronaldo sa Cebu.

I. DIALOGUE

Hey, Ronaldo, so you are leaving for Cebu right now!	A: Huy, Ronaldo, mularga ka diay karon dayon sa Cebu?
Yes, is there anything I can get you?	B: Oo, may itugon ka ba?
There's a favor I was hoping to ask you. Could I?	A: May ihangyo unta ko nimo. Mahimo ba?
Anytime!	B: Basta ikaw, mahimo kaayo.
I'd like you to buy me one dozen Mongol pencils, five roll pads, and a coffee percolator.	A: Magpapalit ako ug usa ka dosenang lapis nga monggol, lima ka buok nga "roll pad", ug usa ka buok nga "coffee percolator".
Okay, have the money sent to me.	B: O sige, padad-i ako ug kwarta.
Just a moment. I'll have P50.00 sent to you. Just give me back later what's leftover. Thank you very much.	A: Usa pa. Padad-an ta ka ug singkwenta pesos. Iuli lang unyang sobra. Daghahan kaayong salamat.

You're welcome.

B: Way sapayan.

Happy trip! Be good now.

A: Maayong pagsakay. Pag-ayo-ayo baya.

II. DIALOGUE BREAKDOWN

Hey, Ronaldo, so you are leaving for Cebu right now!

leave you
[don't tell me!] now immediately for Cebu

A: Huy, Ronaldo, mularga ka diay karong dayon sa Cebu?

(mu)larga ka
[diay]
karon(g) dayon
[sa] Cebu

Yes, is there anything I can get you?

yes
there is errand
you

B: Oo, may itugon ka ba?

oo
may (i)tugon
ka [ba]

There's a favor I was hoping to ask you.

there is request
[I hope]
I you

A: May ihangyo unta ko nimo.

may (i)hangyo
[unta]
ko nimo

Could I?

possible

Mahimo ba?

mahimo [ba]

Anytime!

provided you
possible very

B: Basta ikaw, mahimo kaayo.

basta ikaw
mahimo kaayo

I'd like you to buy me one dozen Mongol pencils, five roll pads, and a coffee percolator.

have buy I
one dozen
pencil Mongol
five pieces
roll pad
and one piece
coffee percolator

A: Magpapalit ako ug usa ka dosenang lapis nga mong-gol, lima ka buok nga "roll pad", ug usa ka buok nga "coffee percolator".

(magpa)palit ako
[ug] usa [ka] dosena(ng)
lapis [nga] monggol
lima [ka] buok
[nga] "roll pad"
ug usa [ka] buok
[nga] "coffee percolator"

Okay, have the money A: O sige, padad-i ako ug
sent to me. kwarta.

oh okay o sige
have sent me (pa)dad-(i) ako
money [ug] kwarta

Just a moment. I'll B: Usa pa. Padad-an ta ka
have ₱50.00 sent to ug singkwenta pesos.
you.

[wait a minute] [yet] [usa] [pa]
have sent I you (pa)dad-(a) ta ka
fifty pesos [ug] singkwenta pesos

Just give me back later Iuli lang unyang sobra.
what's leftover. Thank Daghan kaayong salamat.
you very much.

return [only] (i)uli [lang]
later excess unya(ng) sobra
many very thanks daghan kaayo(ng) salamat

You're welcome. A: Way sapayan.

Happy trip! Be good B: Maayong pagsakay. Pag-
now. ayo-ayo baya.

good riding maayo(ng) (pag)sakay
good-good [be sure] (pag)ayo-ayo [baya]

III. RELATED UTTERANCES

Where can I buy this? Asa man kini mapalit?

If not at Southern Wala gani sa Southern Light,
Light, at White sa White Gold.

It's there for sure./ It's definitely
there.

IV. VOCABULARY LIST

barberiya	barbershop
botika	drugstore, pharmacy
kamisin/kamiseta	undershirt
monggol	brand name 'Mongol', manu- facturer of pencils
panaderiya	bakery
tan-aw	examine, scout
uli	give/send back, return

V. DRILLS

A. Expansion and Repetition:

1. Pagpapalit niya.

_____ ug sud-an.
 _____ sa Majestic restawran.

_____ iglakaw niya.

2. Pagpadala niya.

_____ ug sulat.
 _____ sa Cebu.

_____ pos opis.
 _____ ig-adto
 niya.

_____ ugma.

3. Pagpatugon ni Letty.

_____ ug bulong.
 _____ sa Botica.
 _____ Arcenas.

para kanako.

_____ igpadulong niya.

4. Pagpautang si Bessie.

_____ ug kwarta.
 _____ para kang Joselito.

nga muadto sa syudad.

_____ unya.

5. Pagpapalit ang imong igsoon.

_____ ug nindot nga sinina.

sa Jenney's.

_____ karon.

6. Pagpagikan sa mga PCV.

_____ ug sayo.
 _____ sa Mactan Internation-
 al Airport.

_____ karong kadlawon.

7. Pagpasugat sa mga estudyante.

ug dali.

sa Manila.

sa

Pier 7.

sa mga alas sayis y medya.

sa buntag.

B. Transformation and Question & Answer:

1. Ipalista niya.

Kinsa? Mga bata.

Asa? Eskwelahan.

Ipalista niya ang mga bata sa eskwelahan.

2. Ipaluto nila.

Unsa? 'Leche flan'.

Asa? Panaderiya.

Ipaluto nila ang 'leche flan' sa panaderiya.

3. Ipasulat ni Rosita.

Unsa? "Lesson plan".

Asa? Limpyong papel.

Ipasulat ni Rosita ang "lesson plan" sa limpyong papel.

4. Ipatan-aw ni Dr. Ruiz.

Kinsa? Tony.

Asa? Klinika.

Ipatan-aw ni Dr. Ruiz si Tony sa klinika.

5. Ipahibalo sa maestra.

Unsa? Balita.

Asa? Klase.

Ipahibalo sa maestra ang balita sa klase.

6. Ipatudlo sa mga PCV.

Unsa? Bag-ong matematika.

Asa? Primer grado.

Ipatudlo sa mga PCV ang bag-ong matematika sa primer grado.

C. Repetition:

1. Palabhi niya siya ug kamisin sa suba.
Paleksyoni nila kami ug TESL sa "Audio-Visual Room".
Patun-i namo ang mga eskwela ug eksamen sa libre-riya.
Palimpyohi sa binatonan ang bata ug maayo sa banyo.
Pasuklii sa tindera si Jesus ug husto sa sari-sari store.
Patupihi ni Turging si Jerry ug sayo sa barberiya.
Pateleponohi ni Joven si Rosalinda sa nahitabo sa Manila.

2. Pakit-a si Loly ug retrato sa London.
Patamboka si Carmen ug preskong gatas sa Amerika.
Paeskwelaha ako ug usa ka tuig sa UCLA.
Patunghaa kami ug upat ka tuig sa USC.
Pagwapaha ang PCV ug maayo sa "beauty shop".
Pasimbaha ang mga tawo ug dugay sa Santo Niño.
Paayoha ang opisina ug maayo sa sunod semana.

D. Correlative Substitution:

1. Pagpapalit namo ug bulong sa Botica Arcenas.
pagpatugon Pagpatugon namo ug bulong sa Botica Arcenas.
patugoni Patugoni kami ug bulong sa Botica Arcenas.
patugona Patugona kami ug bulong sa Botica Arcenas.
ipatugon Ipatugon namo ang bulong sa Botica Arcenas.
pagpadala Pagpadala namo ug bulong sa Botica Arcenas.
ipautang Ipautang namo ang bulong sa Botica Arcenas.

2. Ipalista ang mga bata ug sayo sa eskwelahan.
ipatan-aw Ipatan-aw ang mga bata ug sayo sa eskwelahan.
pagpalista Pagpalista sa mga bata ug sayo sa eskwelahan.
palutoi Palutoi ang mga bata ug sayo sa eskwelahan.

patudlo	<u>Patudlo</u> <u>ang</u> <u>mga</u> <u>bata</u> ug sayo sa eskwelahan.
pasulata	<u>Pasulata</u> <u>ang</u> <u>mga</u> <u>bata</u> ug sayo sa eskwelahan.
pahibaloa	<u>Pahibaloa</u> <u>ang</u> <u>mga</u> <u>bata</u> ug sayo sa eskwelahan.
pagpahibalo	<u>Pagpahibalo</u> sa <u>mga</u> <u>bata</u> ug sayo sa eskwelahan.
ipaluto	<u>Ipaluto</u> <u>ang</u> <u>mga</u> <u>bata</u> ug sayo sa eskwelahan.

3. Palimpyohi si Mardong ug kamisin.

palabhi	<u>Palabhi</u> <u>si</u> <u>Mardong</u> ug kamisin.
ipalaba	<u>Ipalaba</u> <u>ni</u> <u>Mardong</u> <u>ang</u> <u>kamisin</u> .
palabha	<u>Palabha</u> <u>si</u> <u>Mardong</u> ug kamisin.
pagpalaba	<u>Pagpalaba</u> <u>ni</u> <u>Mardong</u> ug kamisin.
palimpyoha	<u>Palimpyoha</u> <u>si</u> <u>Mardong</u> ug kamisin.
pagpalimpyo	<u>Pagpalimpyo</u> <u>ni</u> <u>Mardong</u> ug kamisin.
patugoni	<u>Patugoni</u> <u>si</u> <u>Mardong</u> ug kamisin.
ipatugon	<u>Ipatugon</u> <u>ni</u> <u>Mardong</u> <u>ang</u> <u>kamisin</u> .

E. Repetition:

1. Pagpapalit ni Clara ug bulong sa botika.
'You have Clara buy medicine at the drugstore.'

2. Ipapalit ni Clara ang bulong sa botika.
'Have Clara buy the medicine at the drugstore.'

3. Papaliti ni Clara si Sam ug bulong sa botika.
'Have Clara buy Sam medicine at the drugstore.'

4. Papalita si Clara ug bulong sa botika.
'Have Clara buy medicine at the drugstore.'

 . . .

5. Pagpatudlo sa maestra ug Ininglis sa libreriya.
'You have the teacher teach English in the library.'

6. Ipatudlo sa maestra ang Ininglis sa libreriya.
'Have the teacher teach English in the library.'

7. Patudlo sa maestra si Fernando ug Ininglis sa
libreriya.
'Have the teacher teach Fernando English in the
library.'

8. Patudloa ang maestra ug Ininglis sa libreriya.
 'Have the teacher teach English in the library.'
- . . .
9. Pagpatan-aw nako ug isda sa merkado.
 '(You) have me scout for fish in the market.'
10. Ipatan-aw nako siya sa dispensaryo.
 'Have me examine her in the dispensary.'
11. Patan-awa ako niya sa dispensaryo.
 'Have me examine him in the dispensary.'
- . . .
12. Pagpasulat namo ug "lesson plan" sa balay.
 '(You) have us write a lesson plan at home.'
13. Ipasulat nila ang "lesson plan" sa balay.
 'Have them write a lesson plan at home.'
14. Pasulati kami nila ug "lesson plan" sa balay.
 'Have them write a lesson plan for us at home.'
15. Pasulata sila namo ug "lesson plan" sa balay.
 'Have them write us a lesson plan at home.'

VI. LEXICAL/GRAMMAR NOTES

[baya] - 'be sure now', 'make certain'

Particle that expresses admonition to
 the listener to be certain to do something.

Pag-ayo-ayo baya. 'Be good now.' /
 'Take care.'

Verbs: Causative Aspect, Afactual Mood

The Afactual mood in the causative aspect expresses
 a command or request to the implied addressee (the
 causative actor) for him to cause someone (secondary agent)
 to do something.

The following afactual verbal affixes have the following focus:

(pagpa-) - Focus: Actor, i.e. the implied addressee
 or causative actor; in this case
 it is always 'You'.

(ipa-) - Focus: Instrumental, i.e. the article or instrument with which the secondary agent executes the action denoted by the verb base.

Goal¹, i.e. the direct object or receiver of the action performed by the secondary agent.

(pa- -i/-hi)-Focus: Benefactive, i.e. the beneficiary or one who benefits from the action performed by the secondary agent.

Goal¹, i.e. the direct object or receiver of the action performed by the secondary agent.

(pa- -a/-ha) Focus: Goal², i.e. the receiver of the causing action by the causative actor, viz., the secondary agent who performs the major action denoted by the verb base.

Supplementary Materials

Lessons 44-45

I. Dialogue

A: Domingo ba karon?
B: Oo, nakasimba ka na ba?
A: Wala pa. Ikaw?
B: Humana. Ganina pa sa mga alas sayis.
A: Unsang misahang imong gisimbahan?
B: Resada. May lain pa.
A: Ako sa mayor na lang sa alas nuybe.
B: Dali pagsimba ha?
A: Ngano man?
B: Kay tabo karon sa Tikad. Mamulang ta.
A: Wala akoy kwarta uy. Pagpahulam ug atong ikapital kung Mary. Papustaha sab siya.

Vocabulary:

ikapital	capital, funds, money
mamulang	go to the cockfight, go cockfighting
mayor	'high mass'
misa	Mass
papustaha	have (somebody) bet, have ... wager
resada	'low mass'
simba	worship, go to church, attend church services
tabo	special marketing day

II. Narrative and Dialogue

Gipangutana si Dodong ni Oscar kung Domingo na ba kadtong adlawa. Nitando si Dodong ug nangutana kung nakasimba na ba si Oscar. Nitubag si Oscar nga wala pa ug nangutana sab kini ni Dodong kung nakasimba na ba sab siya.

'Humana,' kono siya, matud pa ni Dodong.
'Ganina pa sa mga alas sayis'.

'Unsang misahang imong gisimbahan?' mao ang sunod pangutana ni Oscar.

Resado kono ang iyang gisimbahan ni Dodong.
Pero mayor na lang ang simbahan ni Oscar. Gipadali si Oscar ni Dodong sa iyang pagsimba kay tabo

kadtong adlawa sa Tikad. Gusto siyang mamulang silang duha. Apan, walay kwarta si Oscar ug gi-ingnan niini si Dodong, 'Pagpahulam ug atong ikapital kang Mary. Papustaha sab siya.'

Pangutana:

1. Unsa kadtong adlawa?
2. Nag-unsafe si Dodong ug si Oscar?
3. Unsang orasa kaha sila nag-estorya?
4. Unsay ilang giestoryahan?
5. Sa imong hunahuna, unsa man ang misang resada? ang mayor?
6. Ngano sayo man ang resada?
7. Nganong udto-udto na man ang mayor?
8. Unsang misaha kaha ang simbahan sa mga tapulan? Sa mga pobre? Sa mga dato? Sa mga binatonan? Sa mga agalon? Sa mga sayong magmata? Sa mga dugay magmata?
9. Nganong gipadali ni Dodong si Oscar sa iyang pagsimba?
10. Makapamulang ba sila kung dili usa sila musimba?
11. Unsa may kalingawan sa mga tawo sa lungsod kung madomingo na?
12. Magpaunsa man si Oscar ni Dodong? Ngano man?
13. Paunsaon man sab nila si Mary?

Summary: Sentence Patterns - Causative Aspect

A: Actor-Focus Construction

Predicate	Topic	Predicate Complements			
Verb	Caus. Actor	Second. Agent	(Goal)	Receiver	Time
Magpa- + V base	[ang]-phrase [si]-phrase	[sa]-phrase [nil]-phrase	ug + Noun		unya.
Nagpa-	ako-class kini-class	kanako-class niini-class	niini-class		
Pagpa-	" xx	" "	" "	" "	" "

Magpapalit	ang amahan	sa bata	ug selyo	unya.
Paggapalit		sa bata	ug selyo	unya.

B: Benefactive Focus Construction

Predicate	Topic	Predicate Complements			
Verb	Caus. Actor	Beneficiary	(Goal)	Receiver	Time
Pa-(+ V base)-an/-han	[ni]-phrase	[ang]-phrase	ug + Noun		ugma.
Gipa-(+ V base)-an/-han	[sa]-phrase	[si]-phrase			
	nako-class	ako-class			
	niini-class	kini-class			
Pa-(+ V base)-i/-hi	" xx	" "	" "	" "	" "

Padad-an	namo	sila	ug prutas	ugma.
Padad-i		sila	ug prutas	ugma.

C. Goal¹ Focus Construction (Receiver of the Action)

Predicate	Complements	Topic	'Complement'
Verb	'Caus.Actor' 'Second.Agent'(Goal)Recvr.'		Time
Ipa- + V base	[sa]-phrase, [ni/kang]- [ang]-phrase, unya.		
Gipa-	[ni]-phrase, phrase, [sil]-phrase		
	<u>nako</u> -class, [sa]-phrase, <u>ako</u> -class		
Pa-(V base)-an/-han,	<u>niini</u> -class, <u>kanako</u> -class, <u>kini</u> -class		
	<u>niini</u> -class		
Pa-(V base)-i/hi	xx	"	"
		"	"
Ipahulog	namo	kaninyo	ang sulat
Pabayran	sa tag-iya	kang Jose	ang abang
Patupihi		niini	si Jose
			unya.
			unya.
			unya.

D. Instrumental Focus Construction

Predicate	Complements	Topic	Complement
Verb	'Caus.Actor' 'Second.Agent'Instrument	'(Goal)Receiver'	
Ipa- + V base	[sa]-phrase [ni/kang]- [ang]-phrase	ug + Noun	
Gipa-	[ni]-phrase phrase [si]-phrase	sa	
	<u>nako</u> -class [sa]-phrase	<u>kanako</u> -class	
	<u>niini</u> -class <u>kanako</u> -class, <u>kini</u> -class	<u>niini</u> -class	
	<u>niini</u> -class		
Ipa- + V base,	xx	"	"
		"	"
Ipaputol	ni Ramon	sa tawo	ang kutsilyo
Ipabayad		kanila	ang tseke
			ug karne.
			sa abang.

E. Goal² Focus Construction (Secondary agent as goal of the causing action)

Predicate	Topic	Complements
Verb	'Caus.Actor '(Goal)Agent	'(Goal)Rcvr.'Beneficiary'
Pa-(V base)-on/-hon	[nil]-phrase, [ang]-phrase, ,[sa]-phrase, [si]-phrase	ug + Noun, [sa]-phrase,
Gipa- + V base	, <u>nako</u> -class , <u>ako</u> -class , <u>niini</u> -class, <u>kini</u> -class	[kang/ni]- phrase
Pa-(V base)-a/-ha	xx	" " " "

Gipahatag ni Nena ang mga dato ug kwarta sa mga pobre.
 Pahataga ang mga dato ug kwarta sa mga pobre.

NOTE: In a Goal² Focus Construction where the Goal Agent is a pronoun, its preferred position is directly after the verb, e.g.

Pahatagon sila ni Nena ug kwarta sa mga pobre.

GLOSSARY

A

abang	(V)	rent 15
abi nimo		for your information, you know 34
abo	(N)	ash; native stove 37
abogado	(N)	lawyer 4
abot	(V)	reach a destination, arrive 17
abre	(V)	open 19; (Adj) 21
abridor	(N)	can opener 31
Abril	(N)	April 14
ako/ko	(Pron)	I, me 3, 5
ako	(Pron)	my, mine 5
adlaw	(N)	day 7; sun; birthday 21
adlaw-adlaw	(Part)	everyday 4
adobo	(N)	a native meat dish of chicken and/or pork cooked in garlic, vinegar and soy sauce 4
adto	(V)	go 7
adto	(Pron)	over there 25A, 28
adtoanan	(N)	place to go to, destination 26
aduna/duna	(Part)	there is/exists, one has/possesses 11 syn. <u>may</u>
agalon	(N)	master/mistress of the house who hires the house helper, employer 42
agda	(V)	offer, invite, prompt, urge SM 38-40
agi	(V)	pass, stop by 31
Agosto	(N)	August 14
agwanta	(V)	suffer, endure SM 41-43
ahat	(V)	force; forced to SM 17-18
ahos	(N)	garlic 31
ala/alas	(Part)	marker for telling time
alang	(Part)	for 20 syn. <u>para</u>

alas	(Part)	see <u>ala</u>
alkansi	(V)	lose in a business transaction/ enterprise, receive short end of a deal 40
alibangbang	(N)	butterfly 33
almirol	(N)	starch 44
alsa	(V)	lift, raise
amahan	(N)	father 8
ambak	(V)	jump down, dive, plunge 30
ambi		Give (it) to me 43
ambot		I don't know SM 1-5
amerikana	(N)	man's suit, suit coat 42
Amerikana/o	(N)	American (female/male) 4, 5
amiga/o	(N)	friend (female/male) 8 syn. <u>higala</u>
amo	(Pron)	our, ours (exclusive) 8
ampo	(V)	pray 25A; repent, apologize
ana	(Pron)	see <u>niana</u> 21
anak	(N)	child, offspring 9 <u>anak nga babaye</u> daughter <u>anak nga lalake</u> son
anad	(V)	get used to, grow accustomed to 33
andam	(V)	prepare, get ready 26
anha	(Pron)	there 25A, 28
anhi	(Pron)	here 25A, 28
ani	(V)	harvest 20
antipara	(N)	eyeglasses, spectacles 31
anugon		What a waste!
anus-a	(Part)	when? 14, 34
anyo(s)	(N)	year(s) 30 syn. <u>tuig</u>
ang	(Part)	general noun marker
angay	(V)	becoming, fit nicely, suit well 21

angga	(N)	nickname 8
apan	(Part)	but, however, in spite of 19 <u>apan maayo</u> - but luckily, but it was good that
apelyido	(N)	surname, last name 8
apil	(V)	include, involve 15 syn. <u>labot</u>
apitong	(N)	hardwood tree used for construc- tion 22
apohan	(N)	grandparent 13 <u>apohang babaye</u> - grandmother <u>apohang lalake</u> - grandfather
arko	(N)	arch 21
ari	(Pron)	here 28
aron	(Part)	so that, in order to 12
artista	(N)	actor/actress 19
asa	(Part)	where? 7, 12, 17 syn. <u>hain</u> , <u>diin</u>
asawa	(N)	wife 9
aseras	(N)	sidewalk SM 30-32
asin	(N)	salt 17A
aslum	(Adj)	sour 10
asul	(Adj)	blue 18
atis	(N)	sugar apple (tropical fruit) 11
ato	(Pron)	our, ours (inclusive) 8
atubangan (sa)(Part)		in front of 13
awahi	(Adj)	late, tardy 26 syn. <u>ulahi</u>
away	(V)	fight, quarrel
awit	(V)	sing 35
	(N)	song syn. <u>kanta</u>
awto	(N)	car, automobile 7
ayaw	(Part)	don't (negative imperative) 18
ayo	(V)	be good, make right, fix, repair 32 <u>ayoha</u> - 'Do it right.' (imperative) SM 11-12

B

ba	(Part)	interrogative marker
babaye	(N)	woman, girl 5
	(Adj)	female
baboy	(N)	pig, pork 18
baka	(N)	cow, beef 10
bakasyon	(N)	vacation
	(V)	take a vacation 12
baki	(N)	frog 33
bakya	(N)	wooden shoes/slippers 18
baga	(Adj)	thick 10
bag-ang	(N)	molar SM 41-43
bag-o	(Adj)	new, recent 7
bagting	(V)	ring (as of telephone) SM 33-35
bagyo	(N)	typhoon, storm 37
bahala		it's up to ..., the decision is...
		<u>Bahala na</u> - We'll see what happens,
		Leave it to God.
		<u>Bahala ka</u> - It's up to you,
		It's your decision.
		SM 21-22
bahin	(Part)	about, concerning, regarding 7
		syn. <u>mahitungod</u>
bahin	(N)	part, share, portion 11
	(V)	divide, share
bahو	(Adj)	foul-smelling, mal-odorous, smelly 10
balak	(N)	poem, verse 19
balaod	(N)	law 9
balas	(N)	sand SM 21-22
balay	(N)	house, home 4
balkon	(N)	balcony, porch 27
bale	(N)	value, worth 43
balhin	(V)	transfer, move to another location 37

balibol	(N)	volleyball 18
balik	(V)	return, come back 15 syn. <u>uli</u>
balik-balik		Come again./Do come back 17A
baligya	(V)	sell 15
	(N)	merchandise 31
balita	(N)	news 31
balitaw	(N)	love song 35
balod	(N)	wave (of the sea) 37
balos	(N)	answer, reply 26 syn. <u>tubag</u>
balota	(N)	ballot 44
balut	(N)	boiled duck egg at the embryonic stage; a Filipino delicacy 30
bana	(N)	husband 9
banda	(N)	band (of musicians), an organized group 21
bandera	(N)	flag 30
banig	(N)	mat 11
banilya	(N)	vanilla 18
bantay	(V)	stand guard, watch 34
banyo	(N)	bathroom 21
bangka	(N)	banca, native canoe with outriggers 22 syn. <u>baroto</u>
bangko	(N)	bank 12
bangko	(N)	bench 31
bapor	(N)	boat, ship 10 syn. <u>barko</u>
bara	(N)	yard 17A syn. <u>yarda</u>
barato	(Adj)	cheap, inexpensive SM 26-29
barberiya	(N)	barbershop 45
barbero	(N)	barber 11
barko	(N)	boat, ship 18 syn. <u>bapor</u>
barita	(N)	bar, cake (soap) 43
barong Tagalog	(N)	man's native shirt distinguished by its embroidery, formal; the national garb, worn with dark

		trousers, for men 31
		<u>polo barong</u> - short-sleeved <u>barong</u> , polo short style
baroto	(N)	native canoe with outriggers, banca 37 syn. <u>bangka</u>
baryo	(N)	barrio, village 6
basa	(V)	read
basa	(V)/ (Adj)	wet 37
basahon	(N)	reading material, something to read 36 see <u>basa</u>
basketbol	(N)	basketball 19
basi/basin	(Part)	might, liable to 18
baso	(N)	drinking glass 21
basta	(Part)	since, provided, as long as 21 <u>Basta ikaw</u> - Whatever you say! Anytime!
bata	(N) (Adj)	child, youngster 8 young, youthful 23
bata	(N)	bathrobe, robe, dressing gown 44
batan-on	(Adj)	young, youthful (for people) 10
bati	(V)	feel 35
bati	(Adj)	ugly (for inanimate) 9 syn. <u>ngil-ad</u>
bato	(N)	stone, rock 10
Bay	(N)	term of address among male peers 2
baya		Be sure now! Make certain! 45 Particle expressing admonition to the listener to be certain to do something
bayabas	(N)	guava 18
bayad	(N) (V)	payment pay 15
baybayon	(N)	beach, seashore 18

bayle	(V)	dance 18
	(N)	dance social syn. <u>sayaw</u>
baynte	(N)	twenty 14
berde	(Adj)	green 25
bestida/o	(N)	dress 15
bilding	(N)	building 26
bilin	(V)	leave message or something for someone, leave ... behind 36 syn. <u>tugon</u>
bino	(N)	wine 11
binatonan	(N)	maid, servant, household help 24 syn. <u>mutsatsa/o</u>
bintana	(N)	window 4
	(V)	look out the window, sit or stand by the window watching the pro- ceedings outside SM 33-35
binuang	(N)	nonsense SM 21-22 see <u>buang</u>
bisan	(Part)	although, even if, no matter if 17A syn. <u>maskin</u> <u>bisan asa</u> - anywhere, no matter where <u>bisan kinsa</u> - anybody, no matter who <u>bisan pa</u> - anyway <u>bisan unsa</u> - anything, no matter what
bisbis	(V)	water plants, sprinkle 20
bisikleta	(N)	bicycle 10
bisita	(N)	visitor, guest 8
bisti	(V)	dress, wear clothes 42 see <u>bestida</u>
bitaw		That's right!, Precisely! 17A a rejoinder particle of agreement by which the second party agrees to what the first party says 30
bitoon	(N)	star 11
biya	(V)	leave ... behind, discard SM 30- 35
biyahe	(N)	trip, travel, voyage 21

blusa	(N)	blouse 21
bola	(N)	ball 11
	(V)	play ball 25A
bola-bola	(N)	meatball 28
bolpen	(N)	ball point pen 4
bongbong	(N)	wall 4
borda	(V)	embroider 40
	(N)	embroidery
botelya	(N)	bottle 43
botika	(N)	pharmacy, drugstore 45
braso	(N)	arm, arm muscle 21
buak	(V)/(N)	break, crack 18
buang	(adj)	crazy, insane
bubo	(V)	water plants 24 syn. <u>bisbis</u> pour
bukal	(V)	boil 20
bukhayo	(N)	coconut candy 22
bukid	(N)	mountain 6
buena mano		first customer of the day believed to bring good luck SM 26-29
bugas	(N)	uncooked grain, e.g. rice/corn 15
bug-at	(Adj)	heavy 10
buhat	(V)	do, act, work 17A
	(N)	build 20
buhaton	(N)	place of work, e.g. office 11
buhi	(V)	live, give life
buhok	(N)	hair 11
bulak	(N)	flower 4
bulan	(N)	month 10, 14; moon
bulan-bulan	(N)	a game of tag between two camps played within large squares drawn on the ground; so called because it is usually played when the moon is full and the night is bright enough to see the lines drawn on the ground 25A

bulang	(N)	cockfight
	(V)	go to the cockfights SM 44-45
bulangan	(N)	cockpit 33 see <u>bulang</u>
bulok	(Adj)	rotten (fruits, eggs, etc.) 9
bulohaton	(N)	things to do 11 see <u>buhat</u>
bulong	(N)	medicine 11 syn. <u>tambal</u>
bulsa	(N)	pocket SM 17-18
buntag	(N)	morning 1
bunyag	(N)	baptism
	(V)	baptize, christen 44
bunga	(N)	fruit 11 syn. <u>prutas</u>
	(V)	bear fruit
bung-on	(N)	pomelo 10
buok	(N)	piece(s) 11
buot	(PsV)	would like, would agree 33
buot	(N)	mind, maturity
buotan	(Adj)	good, nice, virtuous 10
	(N)	one who possesses all positive good traits
buslot	(V)	bore, make a hole SM 17-18
busog	(Adj)	to be full (as in eating), satisfied 7
	(V)	make oneself full (from eating)
butang	(N)	things, belongings 22
butanga	(V)	put, place, set down (imperative) 24
butong	(N)	fresh young coconut, enjoyed for its tender meat and clear sweet water 28
Byernes	(N)	Friday 16

K

ka	(Pron)	you, short form of <u>ikaw</u> 1, 3, 5
ka	(Part)	linker between number and the noun 14

kaadlawon	(N)	dawn, early morning 33
kaagi	(N)	life story, one's past 35
kaaway	(N)	enemy, the person with whom one has quarreled 9 see <u>away</u>
kaayo	(Part)	very 4, 10
kaayo	(Adj)	How good! How well! 21 see <u>ayo</u>
kabalaka	(N)	apprehension, anxiety 40
kabaw	(N)	carabao, water buffalo 19
kabayo	(N)	horse 10
kabukiran	(N)	mountains 32 see <u>bukid</u>
kabus	(Adj)	poor, impoverished
	(N)	the poor, the unfortunates, pauper 22 syn. <u>pobre</u>
kada	(Adj)	each, every 15
Kadali ra!		How fast! 17 see <u>dali</u>
kadiyut	(Adj)	little 12
Kadiyut lang		Just a minute, In a moment!
kadto/to	(Pron)	that over there, yonder
kadula	(N)	playmate 8 see <u>dula</u>
kagabii	(N)	last night 7 also <u>gabii</u>
kagahapon	(N)	yesterday 7 also <u>gahapon</u>
kaguol	(N)	worries, problems 31 see <u>guol</u>
kaha	(Part)	probably (with doubt) SM 21-22
kahangturan	(N)	eternity 35 see <u>hangtud</u>
kahil	(N)	native orange 18
kahon	(N)	box 4
kahoy	(N)	tree 4
kaila	(N)	acquaintance 16 see <u>ila-ila</u>
kalapdon	(N)	breadth, area 22 see <u>lapad</u>
kalasangan	(N)	forests 20 see <u>lasang</u>
kalayo	(N)	fire 22
kalbasa/kalabasa	(N)	squash, pumpkin 24
kaligoanan	(N)	bathroom, place to bathe 11 see <u>ligo</u>

kaligutgut	(N)	grudge, rancor	35
kalipay	(Adj)	pleased, happy	5 see <u>lipay</u>
kalo	(N)	hat	11
kaloooy	(N)	pity, charity	
Kaloooy sa Diyos		by God's grace, with the help of God	
kalye	(N)	street	7 syn. <u>karsada</u> , <u>dalan</u>
kama	(N)	bed, bed mattress	27
kamanghuran	(N)/(Adj)	youngest sibling	30 see <u>mang-hud</u>
kamatatis/tamatis	(N)	tomato	24
kamay	(N)	brown sugar	17A
kami/mi	(Pron)	we, us (exclusive)	7
kamisadentro	(N)	dress shirt	25A
kamiseta/kamisin	(N)	undershirt	22
kamisin	(N)	undershirt	45 see <u>kamiseta</u>
kamo/mo	(Pron)	you (plural)	7
kamot	(N)	hand	21
kamote	(N)	yam, sweet potato	20
kampanya	(N)/(V)	campaign	
kana	(Pron)	that	3, 4
kanako/nako	(Pron)	to/for/of/with me	22
kanal	(N)	canal, sewer ditch, gutter	11
kanamo/namo	(Pron)	to/for/of/with us (exclusive)	22
kanaug	(V)	descend, go/come down, get off from a raised location	25
		see <u>naug</u>	
kan-anan/ kan-ananan	(N)	dining room, a place to eat, something to eat on	26 see <u>kaon</u>
kanato/nato	(Pron)	to/for/of/with us (inclusive)	22
kandila	(N)	candle	19
kanding	(N)	goat	18
kaniadto		before (dative), then	SM 21-22

kanila/nila	(Pron)	to/for/of/with them	22
kanimo/nimo	(Pron)	to/for/of/with/you (sing)	5, 22
kaninyo/ninyo	(Pron)	to/for/of/with/you (pl.)	22
kaniya/niya	(Pron)	to/for/of/with him/her	22
kan-on	(N)	boiled/steamed rice or corn	11
kan-onon	(N)	things to eat, food	21 see <u>kaon</u>
kanta	(N)	song	
	(V)	sing	10 syn. <u>awit</u>
kantora	(N)	choir member, caroler	39 see <u>kanta</u>
kanunay	(Part)	always	25
kanus-a	(Part)	when?	11, 34
kang	(Part)	marker for personal name oblique object; also indicates possession before personal name	25
kang kinsa		whose?	11
kaon	(V)	eat	7
kapayas	(N)	papaya	18
cape	(N)	coffee	18
kapilya	(N)	chapel	31
kapin	(Part)	more than, in excess of	43
		syn. <u>sobra</u>	
kapital	(N)	capital, seat of government	22
kapiteriya	(N)	cafeteria	8
kapitolyo	(N)	capitol building	13
kapoy	(Adj)	tired	30
	(V)	become tired	
Karbun	(N)	a section in Cebu City near the wharf where a large market is located	
	(V)	go marketing	25A
karga	(V)	carry	
kargador	(N)	porter, bellboy	43 see <u>karga</u>
kari-kari	(N)	stew of ox-tail or calf's leg cooked with such vegetables as eggplant, stringbeans and radish,	

		seasoned with ground peanuts and served with <u>ginamos</u> , anchovy- relish 13
karmelitos	(N)	candy 18
karne	(N)	meat 11
karo	(N)	see <u>karosa</u>
karon	(Part)	now 6 <u>karon dayon</u> - right now <u>karong buntag</u> - earlier] this morn- later ing <u>karon na</u> - later on, in a little while
karosa/karo	(N)	procession float bearing statue of a saint 25A
karpintero	(N)	carpenter 10 syn. <u>panday</u>
karsada	(N)	road, street 13 syn. <u>dalan</u> , <u>kalye</u>
karsones	(N)	trousers, pants 20 syn. <u>pantalon</u>
karton	(N)	carton, cardboard, cardboard box 22
kasal	(V) (N)	marry, wed 34 syn. <u>minyo</u> wedding
kasilyas	(N)	toilet 28
kaso	(N)	case (legal) 35
katapusan	(N)	the end, conclusion see <u>tapus</u>
katawa	(V) (N)	laugh 21 laughter
katedral	(N)	cathedral 44
katre	(N)	bed 11 syn. <u>kama</u>
katsila	(N) (Adj)	Spaniard Spanish
katuigan	(N)	years 35 see <u>tuig</u>
katulganan	(N)	place to sleep 26 see <u>tulog</u>
katulgon	(Adj)	sleepy SM 23-25 see <u>tulog</u>
kauban	(N)	companion 5 see <u>uban</u>
kaugmaon	(N)	future 35 see <u>ugma</u>
kausa	(Part)	once more, one more time SM 30- 32 see <u>usa</u>

kawaton	(N)	thief, burglar 35
kay	(Part)	because 6
keso	(N)	cheese 18
kilo	(N)	kilogram 15
kilometro	(N)	kilometer 17A
kinabuhi	(N)	life, way of life 32 see <u>buhi</u>
kinahanglan	(V)	need, must, have to 18, 19
kinatapusan	(Adj)	last SM 41-43 see <u>tapus</u>
Kinatsila	(N)	the Spanish language SM 23-25A see <u>katsila</u>
kinhason	(N)	sea foods 20
kini/ni	(Pron)	this 4
kinsa	(Part)	who? 3, 4
kinyentos	(N)	five hundred 14
kiri/ri	(Pron)	this 4
kisame	(N)	ceiling 4
kita/ta	(Pron)	we, us (inclusive) 7
kitid	(Adj)	narrow 32 syn. <u>hiktin</u>
klase	(N)	class 8
klasmet	(N)	classmate 8
klinika	(N)	clinic 19
ko	(Pron)	short form of <u>ako</u> or na o
kolget	(N)	toothpaste (generic term) 43
kolor	(N)	color 21
komiks	(N)	comic book, cartoon strip 28
kono	(Part)	so he/they say(s), so it's said, it's said 36
konperensya	(N)	conference 36
konserbatoryo	(N)	conservatory (of music) 21
kontrata	(N)	contract SM 33-35
koral	(N)	fence 37
korbata	(N)	necktie 19

koros	(N)	chorus SM 30-32
korta/ kortapluma	(N)	pen knife, switch blade 11
kuan	(N)	whatchamacallit SM 11-13
kugihan	(Adj)	diligent, industrious 7
kuha	(V)	get, take 12
kulang	(Adj)	lacking, insufficient 18
kulokabildo	(V)	chat, make small talk 22
kumusta		How are you? 1
kung	(Part)	if, whether, when 23
kusina	(N)	kitchen 9
kusinera/o	(N)	cook (female/male) 5
kusog	(Adj)	fast, strong 19
kutsara	(N)	spoon 22
kutsero	(N)	rig driver 9
kutsilyo	(N)	knife 11
kuyog	(V)	go with, accompany 7 syn. <u>uban</u>
	(N)	companion syn. <u>kauban</u>
kwaderno	(N)	notebook 4
kwadrado(s)	(N)/(Adj)	square(s) 21
kwarenta	(N)	forty 14
kwarta	(N)	money 11
kwarto	(N)	room, bedroom 4
kwatro	(N)	four 14
kwelyo	(N)	collar SM 26-29

D

daan	(Adj)	old (inanimate objects) 10
daan	(Part)	ahead <u>Andama daan</u> - Prepare before-hand/ ahead of time

Daghang salamat daan - Thanks in advance 40
Daang human - ready-made (clothes)
Daan pa ako - Just as I thought,
 I knew it

dako	(Adj)	big, large 9
dakop	(V)	catch, arrest 25
dagan	(V)	run 10
dagat	(N)	sea, ocean 7
dagkotan	(V)	light up 19
daghan	(Adj)	many, plenty, much 10
dagom	(N)	needle 31
dagsa	(V)	drift off to shore 37
dahon	(N)	leaf 4
dahum	(V)	realize 17
dala	(V)	bring, carry 29
dalaga	(N)	unmarried female 6
dalan	(N)	street 10 syn. <u>kalye</u> , <u>karsada</u>
dali	(Adj)	fast, speedy 17
Dali ra		Come here 13 syn. <u>Umari ka</u>
dalo	(Adj)	stingy, selfish 24
dalya	(N)	dahlia 31
dangaw	(N)	span between the tip of the thumb and the tip of the middle finger outstretched 17A
	(V)	to measure by <u>dangaw</u>
dangup	(V)	seek assistance, invoke, implore, appeal 35
dapit	(V)	invite 36
daplin (sa)	(Part)	alongside 13
daro	(V)	plow 25A
darohan	(N)	area to be plowed 28 see <u>daro</u>
dasmag	(V)	bump against, run into 37
dato	(Adj)	rich, wealthy 22

daug	(V)	win 39
daut	(Adj)	thin (animate) 10
dautan	(Adj)	bad, evil 10
dawat	(V)	receive, accept 35
Day	(N)	short form of <u>Inday</u> 2
dayareya	(N)	diarrhea 32
daygon	(N)	Christmas carol 39
dayon	(Part)	immediately 34 <u>Karon dayon</u> - right now 18
Dayon!		Come in! Enter! Come on up! 2
dentista	(N)	dentist SM 41-43
depende	(Part)	depending, it depends SM 26-29
despedida	(N)	farewell party SM 33-35
dia	(Pron)	here 8
diay	(Part)	really? is that so? I see. You don't say! 5
diksyonaryo	(N)	dictionary 19
didto	(Pron)	over there, yonder 25
diin	(Part)	where? 6, 17 syn. <u>asa</u> , <u>hain</u>
dili	(Part)	no, not
dili ba?		isn't it? didn't he? don't you think so? 8
dinha	(Pron)	there 19, 25
dinihi	(Pron)	here 9, 25
direktor	(N)	director 21
diretso	(V)	go straight ahead, proceed on in a straight direction 43
diri	(Pron)	here 25
diskurso	(V)	give a speech, address a gathering
	(N)	speech, address 34 syn. <u>pakig-</u> <u>pulong</u>
Disyembre	(N)	December 14
Diyos	(N)	God 32
Do	(N)	Short form of <u>Undo</u> 2

doktor(a)	(N)	doctor (male/female)
Dodong/Dong	(N)	term of address for a younger or subordinate male 2
Domingo	(N)	Sunday 16
Dong	(N)	short form of <u>Dodong</u> 2
dormitoryo	(N)	dormitory 12
dos	(N)	two 14
dose	(N)	twelve 14
dosena	(N)	dozen 15
drayb	(V)	drive, run a motor vehicle 21
drayber	(N)	driver (of a motor vehicle), chauffeur 9
dugay	(Adj)	long time 17
dughan	(N)	chest, bust
duha	(N)	two 11, 14
dula	(V)	play 7
	(N)	play, game
dulaan	(N)	toy, plaything 11 see <u>dula</u>
dulaanan	(N)	playground, toy 18, 26 see <u>dula</u>
dulse	(N)	dessert, sweets, candy 22
duna	(Part)	short form of <u>aduna</u> 11
dunot	(Adj)	rotten 33 syn. <u>bulok</u>
dungan	(V)	do or say together, in each other's company 19
dungog	(V)	hear 38
duol (sa)	(Part)	near 9, 13
dupa	(N)	fathom; a native unit of measure of the distance between the fingertips of both arms outstretched 17A
dyes/dyis	(N)	ten 14
dyipni	(N)	jeepney 15, 19
dyis	(N)	see <u>dyes</u>
dyutay	(Adj)	little, few 10

E

eksamen	(N)	examination 23
edad	(N)	age 23
elektrisidad	(N)	electricity 21
Enero	(N)	January 14
eroplano	(N)	airplane 10
eskina	(N)	corner 19
eskwela	(N)	pupil, school child, student 18
eskwelahan	(N)	school 8
espirito	(N)	spirits (other-world figures) SM 21-22
estasyon	(N)	station 22
estorya	(N)	story, anecdote 24
	(V)	converse, tell a story 26
estudyante	(N)	student 5

G

gaan	(Adj)	light (of weight) 10
gabii	(N)	evening, night 1
gabii	(N)	last night (contraction of <u>kagabii</u>) 7
gabii na	(Adj)	late
gahapon	(N)	yesterday (contraction of <u>kagaha-</u> <u>pon</u>) 7
gahi	(Adj)	hard, tough 23
galam	(V)	tend, care for, raise, nurse 24
gamay	(Adj)	small 9
gamit	(V)	use 19
ganansya	(N)	profit, gain 40
gani	(Part)	as it were, if it were

ganina	(Part)	a while ago, earlier, before now 7
gantang	(N)	ganta, chupa, a measure of dry capacity, e.g. grain 15
gapas	(N)	cotton 10
gasa	(N)	gift 35 syn. <u>regalo</u>
gasto	(V)	spend 19
	(N)	expenses
gatas	(N)	milk 19
gatos	(N)	hundred 14
gawas	(N)	outside, outdoors 17A
gayud/gyud/ gud	(Part)	really, for sure 7
gibag-on	(N)	thickness 21 see <u>baga</u>
gibug-aton	(N)	weight, 'heaviness' 21 see <u>bug-at</u>
gikan	(V)	leave, go, depart 30
gikan (sa)	(Part)	from (time and place), have just been to 6, 14
gidak-on	(N)	size, volume, dimension, 'bigness' 21 see <u>dako</u>
gidaghanon	(N)	number, quantity, amount 21 see <u>daghan</u>
gidugayon	(N)	duration, period, length of time 21 see <u>dugay</u>
gigamyon	(N)	size, 'smallness' 21 see <u>gamay</u>
gihapon	(Part)	still, nevertheless 17A also, again 17A
giladmon/gilawomon/ gilabnon	(N)	depth 21 see <u>lalum</u>
gilapdon	(N)	width, area 21 see <u>lapad</u>
gilay-on	(N)	distance, extent, 'farness' 21 see <u>layo</u>
ginamos	(N)	salted fish relish, anchovy 13
Ginang	(N)	Mrs., title for a married woman 12

ginikanan	(N)	parents 8
Ginoo	(N)	Mr., title for a man 2
Gining	(N)	Miss, title for an unmarried woman 2
gipanganak	(V)	was born 6 see <u>panganak</u>
gisa	(V)	saute 37
gisi	(V)	tear, rip 33
gitara	(N)	guitar SM 30-32
gitarista	(N)	guitarist Sm 30-32 see <u>gitara</u>
gitas-on	(N)	height 21 see <u>taas</u>
grado	(N)	grade 20
graduar	(V)	graduate SM 33-35
gubat	(N)	battle, war 32
gud	(Part)	short form of <u>gayud</u>
gulang	(Adj)	old, aged (animate) 23
gulot	(V)	cut, slice 31 syn. <u>hiwa</u>
gunting	(N)	scissors 23
guol	(V)	worry, suffer anguish 23
gusto	(PsV)	want, like 5, 18
gutom	(V)	hunger, become hungry 7
	(Adj)	hungry
gwapa	(Adj)	beautiful, pretty, good-looking 10
gwapo	(Adj)	handsome 7
gyud	(Part)	short form of <u>gayud</u>

H

habol	(N)	blanket 23
habol/ habolan	(Adj)	dull, not sharp 10
hadlok	(V)	fear 33
	(Adj)	afraid, frightened, scared

hagdan/		
hagdanan	(N)	stairs, staircase 13
hain	(Part)	where? 6, 8, 13, 17 syn. <u>asa</u> , <u>diin</u> ; which? 22
hait	(Adj)	sharp 10
halamanan	(N)	garden 39 syn. <u>tanaman</u>
halang	(Adj)	peppery hot 32
halin	(N)	sale 35
handum	(V)	remember, think of 36
hangin	(N)	wind, air 37
hangtud (sa)	(Part)	until, up to (time and place) 14
hangyo	(V)	ask, request 25; bargain 17A
hapit	(Part)	almost, nearly, close to 23
hapit	(V)	take, pick up or deliver something along the way 35
hapon	(N)	afternoon 1
harana	(N)/(V)	serenade SM 30-32
hardin	(N)	garden 24, 31
hardinero	(N)	gardener
hasmin	(N)	jasmin 31
hatag	(V)	give 15
hatud	(V)	send, take or escort to destina- tion 24
hawak	(N)	hip 21
hawan/		
hawanan	(N)	yard, open space 28
hayag	(Adj)	bright, clear 21
hayhay	(V)	hang (clothes on a line) 24
hepe	(N)	chief <u>hepe sa polisiya</u> - chief of police 34
hibalo	(V)	know, have knowledge of 23
hibulong	(V)	surprise 17A

hiktin	(Adj)	narrow 10 syn. <u>kitid</u> .
higala	(N)	friend 22 syn. <u>amiga/o</u>
higda	(V)	lie down, go to bed 17
higdaan/ higdaanan	(N)	something to lie on, bed 26 place to lie down in
higut	(V)	tie, bind 31
	(N)	rope, string
hilanat	(N)	fever, temperature 32
hilaw	(Adj)	unripe, green (fruit, vegetables), raw 11
hilum/ hilumon	(Adj)	quiet 10, 11
himo	(V)	do, make 37
hinabang	(N)	assistance, aid, help 44 see <u>tabang</u>
hinay	(Adj)	slow, soft 19
hinog	(Adj)	ripe 11
hinoon	(Adj)	studious 7
hinumdum	(V)	remember, recall 38 see <u>handum</u>
hisgut	(V)	mention in passing, talk about 25A
hitabo	(V)	happen, occur 36
	(N)	event, happening
hiwa	(V)	slice, cut 39 syn. <u>gulot</u>
hugas	(V)	wash 20
hugaw	(Adj)	dirty 10
hulam	(V)	borrow, lend 18
hulat	(V)	wait, await 20
hulog	(V)	fall, drop 33; mail, drop in the mailbox 19; deposit (money) 44
Hulyo	(N)	July 14
human	(V)	finish, complete
human sa		after, afterwards 23
humay	(N)	rice

humok	(Adj)	soft (not hard) 10
humot	(Adj)	fragrant 10
huna-huna	(V)	think 35
	(N)	thoughts
humol	(V)	wet, soak 39
hunaw	(V)	wash hands 37
hunong	(V)	stop, cease 19
Hunyo	(N)	June 14
hurot	(V)	finish up, as in eating; consume everything 21
husto	(Adj)	right, satisfactory <u>husto-husto</u> - just right 12
Hwebes	(N)	Thursday 16
hwes	(N)	judge 35

I

ibabaw (sa)	(Part)	above, on top of 13
ika-	(Part)	marker used with ordinal numbers 14
ikapital	(N)	capital, funds, money SM 44-45
ikaw/ka	(Pron)	you (sing.) 3, 5
ig-agaw	(N)	cousin 29
igo	(Adj)	sufficient, enough 23 <u>igo-igo</u> - just right
igsoon	(N)	sibling 8 <u>igsoon nga babaye</u> - sister 9 <u>igsoon nga lalake</u> - brother 9
ihap	(V)	count 20
ila	(Pron)	their, theirs 8; replacive for the thing possessed 21
ilaga	(N)	rat, mouse 37
ila-ila	(V)	introduce, make acquaintance with 35

ilalom (sa)	(Part)	under, beneath	13
ilimnon	(N)	drinks, beverage	18 syn. <u>imnunon</u>
ilis	(V)	dress, change clothes	SM 23-25A
imbitar	(V)	invite	21
imo	(Pron)	your, yours (sing.)	6
imnunom	(N)	drinks, beverage	11 syn. <u>ilimnon</u>
impunto	(Part)	punctually, on the dot (with telling time), exactly	26
inahan	(N)	mother	8
Inday/Day	(N)	term of address for a woman among peers; or by a superior for a younger or subordinate female	2
independensya	(N)	independence	14
Ininglis	(N)	English	25A
init	(Adj)	hot, warm, humid	21
inom	(V)	drink	2
inyo	(Pron)	your, yours (Pl.)	1
Insik/ Intsik	(N)/(Adj)	Chinese	25A
intawon		Poor thing! What a pity! What a shame!	42
ingon	(V)	say, tell	12
ipaila-ila	(V)	introduce	5 see <u>ila-ila</u>
iring	(N)	cat	4
iriser	(N)	eraser	11
iro	(N)	dog	4
isda	(N)	fish	12
	(V)	fish, go fishing	28
isla	(N)	island	22
itik	(N)	duck	11
Itik-itik	(N)	Filipino folk dance wherein a row of dancers imitate the waddling motion of the duck, <u>itik</u>	
itlog	(N)	egg	11

itsura	(N)	appearance, looks, demeanor, face SM 26-29
itum	(Adj)	black 10; dark-complexioned 22
iya	(Pron)	his, her, hers 8
iyaan	(N)	aunt 8

L

laba	(V)	wash (clothes), launder 13
labad	(N)	headache, ache or pain in the head 32
labaha	(N)	straight razor 23
labandera	(N)	laundrywoman 5 see <u>laba</u>
labang	(V)	cross, go across, span SM 21-22
labay	(V)	throw, toss away 18 syn. <u>tabok</u>
labing		most, least (superlative marker) 22
labot	(V)	involve, include 15 syn. <u>apil</u>
labot nimo		None of your business (contraction of <u>wala kay labot</u> 'you are not involved in this') SM 11-12
lakaw	(V)	walk, go 17
ladlad	(V)	bleach (in the sun) 20
lagi	(Part)	I'm telling you, You can bet on it, Sure! 40
lain	(Adj)	different, another, apart 17A <u>lain-lain</u> - varied, sundry, miscellaneous 21
lain	(V)	separate from the rest, set apart, reserve for 24
lala	(Adj)	stupid, dumb, dull 9
lalake	(N) (Adj)	man, boy 5 male

lalum	(Adj)	deep 10
lamesa	(N)	table 4
lami	(Adj)	delicious, good, tasty 4
lamon	(V)	devour, eat ravenously, gulp 37
lamparahan	(N)	lamp 22
lang	(Part)	only 12 <u>Dayon lang</u> - Do come in (exhortative) 2
langka	(N)	jackfruit see <u>nangka</u>
langgam	(N)	bird 11
langit	(N)	sky, heaven 11
langoy	(V)	swim 10
langoyanan	(N)	place to swim 26 see <u>langoy</u>
lapad	(Adj)	wide 10
lapis	(N)	pencil 4
larga	(V)	depart, leave 29
lasang	(N)	forest 37
laso	(N)	ribbon, shoe lace 22
lata	(Adj)	crushed, squashed, squelched 18
lat-as	(V)	walk a long and difficult distance, 37; cross syn. <u>labang</u>
latos	(V)	whip, spank 37
laya	(Adj)	withered 18
layo	(Adj)	far, distant 9, 13
'leche flan'	(N)	dessert custard
'lechon'	(N)	roast pig barbecued whole on a spit; considered the representative festive food in the Philippines 20
leksyon	(N)	lesson 7
letra	(N)	letter of the alphabet, lettering 39
libo	(N)	thousand 14
libra	(N)	pound 17A

libreriya	(N)	library 7
libro	(N)	book 4
liko	(V)	turn SM 30-32
ligo	(V)	bathe, take a bath, go swimming 16
lig-on	(Adj)	strong, sturdy, durable SM 38-40
lihok	(V)	move, act SM 38-40
lima	(N)	five 14
limon	(N)	lemon 22
limos	(N)	alm 32
limot	(V)	forget 18
limpyo	(Adj)/ (V)	clean 10
linabhan	(N)	laundry, wash 42 see <u>laba</u>
linugaw	(N)	rice porridge 35
linya	(N)/(V)	line, queue
lingaw	(V) (Adj)	enjoy, entertain 21 enjoyable, entertaining
lingkod	(V)	sit 2
lingkoranan	(N)	something to sit on, chair 11, 25 place to sit 26 see <u>lingkod</u>
lipay	(V)	make or be happy, gay 7, 21
lista	(V) (N)	list down, make a list, enroll, register 43 list
lisud	(Adj)	difficult, hard 23
litany _X	(N)	litany SM 23-25A
litro	(N)	liter 17A
lubi	(N)	coconut 11
lukat	(N)	payment for labor done, e.g. sewing; redemption of a pawned article 15
lugar	(N)	place, location, locale 21
lumba	(N)/(V)	race 38
lumos	(V)	drown

lumpya	(N)	rolls of paper-thin rice starch wrapper filled with sauted vegetable and meat/shrimp bits 11 <u>lumpya prito</u> - egg rolls
lungag	(N)	cavity, hole SM 41-43
lung-ag	(V)	cook rice or corn 37
lungsod	(N)	town 6
lupad	(V)	fly 37
luyo (sa)	(Part)	behind 9, 13

M

maayo	(Adj)	good, well, fine 1
Maayo!		a call to announce one's presence at the door (short form of <u>Maayong buntag</u> , etc.) 12
mabaw	(Adj)	shallow 10
makaon	(N)	something edible, something to eat 35 see <u>kaon</u>
makikilimos	(N)	beggar 32 see <u>limos</u>
makiniliya	(N)	typewriter 44
madre	(N)	nun, female religious 41
maestra/o	(N)	teacher (female/male) 4
magasin	(N)	magazine (reading material) 28
magbabaul	(N)	farmer 5 syn. <u>magdadaro</u> , <u>mag-uuma</u>
magdadaro	(N)	farmer 5 see <u>daro</u> ; syn. <u>magbabaul</u> , <u>mag-uuma</u>
magdudula	(N)	player 29 see <u>dula</u>
maglingaw-lingaw (V)		relax with entertainment, have fun 35 see <u>lingaw</u>
magpuyo	(V)	live, reside 6 see <u>puyo</u>
magsusulat	(N)	writer 18 see <u>sulat</u>
mag-uuma	(N)	farmer 5 see <u>uma</u> ; syn <u>magbabaul</u> , <u>magdadaro</u>

mahal	(Adj)	expensive 12, 17A
mahimo	(PsV)	can, may, is possible 9
mahitungod	(Part)	about, concerning, regarding 38 syn. <u>bahin</u>
mais	(N)	corn, maize 13
maleta	(N)	suitcase, luggage, bag 43
malipayon	(Adj)	happy, cheerful, gay 7 see <u>lipay</u>
Malipayong Adlaw		Happy Birthday! 29
man	(Part)	by the way, tell me 1, 3, 12
mananagat	(N)	fisherman 13 see <u>dagat</u> ; syn. <u>manggingisda</u>
mananagna	(N)	fortune teller, soothsayer 35 see <u>tagna</u>
mananahi	(N)	dressmaker, seamstress 9 see <u>tahi</u> ; syn. <u>modista</u>
mananap	(N)	animal 22 syn. <u>sapat</u>
Manang/Nang	(N)	respectful term of address for an older or superior woman 2
mananggiti	(N)	tuba gatherer 37
maneho	(V)	drive 23 syn. <u>drayb</u>
maninay	(N)	godmother 44
maninoy	(N)	godfather 44
manok	(N)	chicken 11
Manong/Nong	(N)	respectful term of address for an older or superior man 2
Manoy/Noy	(N)	respectful term of address for an older or superior man 2
mansanas	(N)	apple 18
mantekilya	(N)	butter 18
mantika	(N)	cooking oil, shortening, lard SM 36-37
mangga	(N)	mango 10
manggas	(N)	sleeve SM 26-29
manghud	(N)	younger sibling (brother or sister) 10
	(Adj)	younger

mangingisda	(N)	fisherman 18 see <u>isda</u> ; syn. <u>mananagat</u>
mangutana	(V)	ask a question, inquire 9 see <u>pangutana</u>
mao	(V)	know, have knowledge of 38 syn. <u>hibalo</u>
mao	(Part)	that's it, that's the one 10 <u>mao nga</u> - that's why 17A
mari ka		Come here (short form of <u>Umari ka</u>) 13 syn. <u>Dali ra</u>
Marso	(N)	March 14
Martes	(N)	Tuesday 16
mas		more (comparative marker) 22
Maria Clara	(N)	traditional woman's two-piece gown dating back to the days of the national hero, Jose Rizal and named after the heroine of his novel <u>Noli Me Tangere</u> 22
masakiton	(N)	sick person, patient 37 see <u>sakit</u>
maskin	(Part)	whichever SM 21-22 syn. <u>bisan</u> <u>maskin unsa</u> - anything
mata	(V)	awaken, wake (referring to one's self) 35
	(N)	eye
matematika	(N)	mathematics 7, 20
matod	(Part)	according to SM 21-22
maut	(Adj)	ugly 10 syn. <u>ngil-ad</u>
may	(Part)	there is/exists, one has/possesses 27 syn. <u>aduna</u>
Mayo	(N)	May 14
mayor	(N)	mayor (highest public official of a town) 27; (<u>misang</u>) <u>mayor</u> - high mass
medya	(N)	half (used with telling time and weights and measures) 17
medyas	(N)	socks, stocking 20

menos	(V) (Adj)	lessen, decrease, deduct 32, less
merkado	(N)	market 4
metro	(N)	meter 17A
mga	(Part)	plurality marker for nouns 7; approximately, more or less 12
mi	(Pron)	short form of <u>kami</u> 7
mil	(N)	thousand 14
milya	(N)	mile 17A
minyo	(V)	marry, wed 6 syn. <u>kasal</u>
misa	(N)	Mass (Roman Catholic service) SM 44-45
mo	(Pron)	short form of <u>kamo</u> or <u>nimo</u>
modista	(N)	dressmaker, seamstress 20 syn. <u>mananahi</u>
monyeka	(N)	doll 18
monggos	(N)	mongo, mung bean 31
morag	(Part)	like, seems like (contraction of <u>mao ra ug</u>) SM 26-69
mubo	(Adj)	short, brief 10
mudto	(N)	noon, high noon 1 syn. <u>udto</u>
munisipyo	(N)	municipality, town hall 11
mutsatsa/o	(N)	maid, servant (female/male) 26 syn. <u>binatonan</u>
Myerkoles	(N)	Wednesday 16

N

na	(Pron)	that (short form of <u>kana</u>)
na	(Part)	now, already 7, 17, 23
naa	(Pron)	there 8; there is, one has 24
nako/ko	(Pron)	I, my 11; also short form of <u>kanako</u> 25

namo	(Pron)	we, our (exclusive) 6, 11; also short form of <u>kanamo</u> 25
Nang	(N)	short form of <u>Manang</u> 2
nangka/ langka	(N)	jackfruit 23
napulo	(N)	ten 14
nars	(N)	nurse 10
natawo	(V)	was born 6 syn. <u>panganak</u>
nati	(N)	young cow 10
nato	(Pron)	we, our (inclusive) 11; also short form of <u>kanato</u> 25
natural		certainly! of course! naturally! 29
naug	(V)	go or come down, descend 30
Negrito	(N)	primitive tribe with Negroid features, who live in the moun- tains 32
ni	(Pron)	this (short form of <u>kini</u>)
ni	(Part)	for (marker for singular personal name oblique object) 8
nia	(Pron)	here 8; here is, one has 13
niadto	(Pron)	that over there, yonder 24; that (dative)
niagi	(V)	to pass (in time meaning) SM 38-40 the other ... (dative) 7 <u>niaging adlaw</u> - the other day
niana	(Pron)	that (locational) 11, 24 that (dative)
niari	(Pron)	this (locational) 24; this (dative)
niini	(Pron)	this (locational) 24; this (dative)
nila	(Pron)	they, their 11; also short form of <u>kanila</u> 25
nila ni	(Part)	marker for plural personal name oblique object

nimo/mo	(Pron)	you, your (sing.) 11; also short form of <u>kanimo</u> 25
nindot	(Adj)	pretty, beautiful, nice (for objects) 9
ninyo	(Pron)	you, your (pl.) 11; also short form of <u>kaninyo</u> 25
nipis	(Adj)	thin, transparent (for objects) 10
niwang	(Adj)	thin, slender, slim (for people) 10
niya	(Pron)	he/she, his/her/hers 11; also short form of <u>kaniya</u> 25
nobela	(N)	novel 18
nobenta	(N)	ninety 14
Nobyembre	(N)	November 14
Nong	(N)	short form of <u>Manong</u> 2
Noy	(N)	short form of <u>Manoy</u> or <u>Nonoy</u> 2
nuybe	(N)	nine 14

NG

nga/ng/g	(Part)	linker, ligature 1, 10
nga	(Part)	that (joins two relative clauses) 12
ngadto	(Pron)	over there, yonder 25A
nganha	(Pron)	there 25A
ngalan	(N)	name 8
nganhi	(Pron)	here 25A
nganli	(V)	name, enumerate (imperative) 14 see <u>ngalan</u>
ngano	(Part)	why? 8
ngari	(Pron)	here 25A
ngil-ad	(Adj)	ugly 9 syn. <u>maut</u>
ngilngig	(Adj)	unappetizing (food) 21

ngipon	(N)	tooth	SM 41-43
ngitngit	(Adj)	dark	21

O

Oktubre	(N)	October	14
onse	(N)	eleven	14
oo	(Part)	yes	5
opisina	(N)	office	4
oras	(N)	hour, time	17
ospital	(N)	hospital	12
otsenta	(N)	eighty	14
otso	(N)	eight	14

P

pa	(Part)	still, yet	23
paborito	(Adj)	favorite	SM 38-40
pakigpulong	(N)	speech	8 syn. <u>diskurso</u>
paksiw	(N)	a meat/sea-food soup with vegetables cooked in a souring agent, e.g. vinegar	20
padulong	(V)	go	12 syn. <u>paingon</u> , <u>muadto</u>
pag-abot	(N)	arrival	SM 8-10 see <u>abot</u> <u>Maayong pag-abot!</u> - Welcome!
pagdali	(V)	hurry (imperative)	17 see <u>dali</u>
paghot	(V)	bark	24
pagkaon	(N)	food	11 see <u>kaon</u>
pagsuroy-suroy	(N)	strolling around, the act of taking a walk or a ride	11 see <u>suroy</u>
pagtulon-an	(N)	lesson, something to be studied	38 see <u>tuon</u>

pag-umangkon	(N)	niece/nephew 23
pahibalo	(N)	notice, advertisement, sign 39 see <u>hibalo</u>
pahulay	(V)	rest, relax 19
pahulayanan	(N)	place to rest 26 see <u>pahulay</u>
paingon	(V)	go 12 syn. <u>padulong</u> , <u>muadto</u>
pait	(Adj)	bitter 10
palihog		please 29
palis	(N)	early afternoon 1
palit	(V)	buy, purchase 10
palitanan	(N)	place to buy, store 26 see <u>palit</u>
pamahaw	(N)	breakfast 19
Pambansang Awit		National Anthem 31
pamilya	(N)	family 11
paminaw	(V)	listen 30
pamyenta	(N)	ground pepper, peppercorns
pan	(N)	bread 18
panaderiya	(N)	bakery 45 see <u>pan</u>
panahon	(N)	time, weather 17
pananghid	(V)	ask permission SM 19-20
panapton	(N)	cloth, clothing material 10
panday	(N)	carpenter 9 syn. <u>karpintero</u>
panihapon	(N)	dinner, supper 19
panit	(N)	leather, skin 43
paniudto	(N)	lunch 11
pansit	(N)	noodles; Of Chinese origin, a <u>pansit</u> dish may be prepared in several ways as with sauted sliced vegetables and diced pork or beef 4
pantalon	(N)	trousers, pants 13 syn. <u>karsones</u>
panyo	(N)	handkerchief 11
pangadye	(V)	pray 25A
	(N)	prayer

panganak	(V)	be a sponsor in either a baptism or a wedding 44; give birth, be born syn. <u>matawo</u>
panganod	(N)	clouds 22
pangayo	(V)	ask for 33 syn. <u>hangyo</u>
pangita	(N)	job, occupation 3 syn. <u>trabaho</u>
	(V)	look for, find 30
pangulitawo	(V)	to court SM 30-32 see <u>ulitawo</u>
pangutana	(V)	ask a question, inquire 9
paon	(N)	bait 18
papel	(N)	paper 4
para	(Part)	for, intended for 19 <u>para sa/kang</u> - marks the beneficiary of an action 30 <u>para sa</u> - bound for (indicating a destination) <u>para unsa</u> - for what?
para	(Part)	in order to, so that 20
para	(V)	stop, halt 25
parada	(N)	parade 21
paradahan sa trak		bus stop 25
parat	(Adj)	salty 10
pari	(N)	see <u>pare</u>
parihas/ pariho	(Adj)	same, similar, identical 22 syn. <u>sama sa</u>
parte	(N)	part, region, section 25
paryente	(N)	relative 29
pasayan	(N)	shrimp 18
pasaylo	(V)	forgive, pardon 35
	(N)	forgiveness
Pasayloa ako		I'm sorry, Forgive me 13
Pasko	(N)	Christmas 20
Pasipiko	(N)	Pacific Ocean 21

pasiyo	(V)	take a walk, stroll 7 syn. <u>suroy</u>
paspas	(Adj)	fast, rapidly 19
pastilan		Oh my goodness! SM 23-25A
pasyensya	(N)	patience
Pasyensya na lang		Sorry about that! Tough! Be patient. 17A
patay	(Adj)	dead, deceased
	(V)	kill, die 33
pauli	(V)	return home 11 see <u>uli</u>
pauntinpin	(N)	fountain pen 11
payag	(N)	hut 39
payong	(N)	umbrella 18
Pebrero	(N)	February 14
pelde	(V)	lose 33
permi	(Part)	always 42
pero	(Part)	but, however 6
peryodiko	(N)	newspaper 20
pesos	(N)	peso - basic monetary unit of the Philippines
petsa	(N)	date (of the calendar) 14, 16
pie	(N)	foot (restricted to mean the unit of measure) 17A syn. <u>tiil</u>
pila	(Part)	how many? how much? <u>pila ka buok</u> - how many (pieces)? <u>tagpila</u> - how much per ...? how much is each one?
pili	(V)	choose, select 20
Pilipina/o	(N)	Filipino female/male 5, 29
Pilipinas	(N)	The Philippines 21
pinakbet	(N)	a regional meat/fish and vegetable dish among the Ilokanos, characterized by the prominent use of bitter melon and eggplant 8
pinaskohan	(N)	Christmas gift 33 see <u>pasko</u>
pinirito	(Adj)	fried 11 see <u>prito</u>

pintal	(V)/(N)	paint 20
pinya	(N)	pineapple 18
pisara	(N)	blackboard 13
pitaka	(N)	wallet, purse 18
pito	(N)	seven 14
pitse-pitse	(N)	sundries, miscellaneous articles 43
plaka	(N)	phonograph record, recorded disc 36
plansa/plantsa	(V)	iron, press 31 syn. <u>utaw</u>
plasa	(N)	plaza, town square 7
platito	(N)	saucer 19
plato	(N)	plate 10
plete	(N)	fare 12
pobre	(Adj)	poor, impoverished 32
	(N)	the poor, pauper syn. <u>kabus</u>
pod	(Part)	short form of <u>upod</u> 1
politiko	(N)	politician SM 11-13
polo	(N)	polo shirt, informal short-sleeved shirt 24 <u>polo barong</u> - short-sleeved <u>barong</u>
pomada	(N)	pomade, hair cream 19
pos opis	(N)	post office 9
posporo	(N)	match 4
praktis	(V)	practice SM 30-32
presko	(Adj)	fresh 25
presyo	(N)	price 17A
presidente	(N)	president 34
primer/ primero	(Adj)	first 27
prinsipal	(N)	principal (of a school) 4
prito	(V)	fry
probinsya	(N)	province 6
problema	(N)	problem 11 syn. <u>suliran</u>

programa	(N)	program 11 syn. <u>tulomanon</u>
prutas	(N)	fruit 18 syn. <u>bunga</u>
prosesyon	(N)	procession (religious) 25A
pukaw	(V)	rouse someone from sleep SM 23-25A
pula	(Adj)	red 18
pulgadas	(N)	inch 17A
pulis	(N)	policeman, police 9
pulos	(N)	all 20 syn. <u>tanan</u>
puloy-anan	(N)	home, house, place to reside, place of abode, residence 6, 26 see <u>puyo</u>
pultahan	(N)	door, doorway 4
punda	(N)	pillow case 40
punit	(V)	pick up 10
puno	(Adj)	full, filled 11
puno/punoan	(N)	tree, tree trunk 33
pungko	(V)	squat 2
pupo	(V)	pick or pluck fruits/flowers from the stem 24
puro	(N)	all, solely 11
pustaq	(V)/(N)	bet, wager SM 44-45
pustiso	(N)	false teeth, dentures 31
pustora	(Adj)	dressed up, dressed fancily or smartly, dressed to the hilt 21
putak	(N)	crow, crowing (of a rooster) SM 23-25A
puti	(Adj)	white 10; light-complexioned 22
putol	(V)	cut 20
putos	(V)	wrap up, pack, cover SM 36-37
	(N)	package
puyo	(V)	live, reside, dwell 22
pwesto	(N)	position, place SM 30-32
pyano	(N)	piano 13

pyanista	(N)	pianist, piano player 16
pyesa	(N)	piece (musical) 28
pyesta	(N)	fiesta, town feast in honor of its patron saint 11

R

ra	(Part)	only, just 7 <u>unya ra</u> - later on (only) <u>husto-husto ra</u> - no more, no less (emphatic), too, very 12 <u>dia ra</u> - here it is <u>mahal ra</u> - too expensive softens commands into requests 13 <u>dali ra</u> - come here
radyo	(N)	radio 11
rason	(N)	reason, explanation SM 11-13
rayna	(N)	queen 28
reklamo	(N)	complaint SM 23-25A
Redentorista	(N)	Redemptorist (church) 42
regalo	(N)	gift, present 5 syn. <u>gasa</u>
relihyoso	(Adj)	religious, pious SM 23-25A
relo	(N)	watch, clock, time piece 28
relo de pulso	(N)	wrist watch
repolyo	(N)	cabbage 31
resada	(N)	low mass SM 44-45
restawran	(N)	restaurant 7
retrato	(N)	picture 11
ri	(Pron)	this (short form of <u>kiri</u>)
rosal	(N)	gardenia 22
rosas	(N)	rose 31

S

sa	(Part)	place marker: to, in, on 6; time marker 17; marker for specific general noun oblique object, singular 8 <u>sa mga</u> - plural oblique object; <u>para sa (mga)</u> - marker for beneficiary of the action 25
saad	(V)	promise SM 36-37
sab	(Part)	short form of <u>usab</u> 1
sabaan	(Adj)	noisy 10
Sabado	(N)	Saturday 16
sabaw	(N)	soup, broth 39
sabon	(N)	soap 18
sabut	(V)	understand, comprehend 39
sabut-sabut	(V)	talk about, discuss SM 33-35
saka	(V)	rise, ascend, go up, climb 17A
sakay	(V)	ride 15
sakit	(N)/(V) (Adj)	ache, hurt, pain 32 painful
sako	(N)	sack, bag 17A; cavan - measure of dry capacity, e.g. grain
sagbot	(N)	grass 18
saging	(N)	banana 10
sala	(N)	living room 8
sala	(N) (V)	offense, sin 35 offend, sin
salamat	(N)	thanks, Thank you 1
salida	(N)	show, film presentation 17
salog	(N)	floor
salom	(V)	dive 10
sama (sa)	(Adj)	alike, similar, like 11 syn. <u>pariho</u>
samad	(N)/(V)	wound 33

samok	(Adj)	messy, disturbed 40
	(N)	trouble
sampaguita	(N)	Arabian jasmine, pikake 31
sano?	(Part)	right? don't you think so? Short form of <u>unsa no?</u> SM 21-22
sangpit	(V)	mention, call; invite, implore, beseech 36
sapa-sapa	(N)	brook 13
sapatero	(N)	shoemaker 9 see <u>sapatos</u>
sapatos	(N)	shoe 4
sari-sari	(N)	neighborhood variety store 22
sastre	(N)	tailor 25A
sawopan/ unuman	(N)	chupa - measure of dry capacity 17A
saya	(N)	floor-length flowing skirt, native costume of Filipino women 22
sayal	(N)	skirt 42
sayaw	(V)	dance 10 syn. <u>bayle</u>
	(N)	dance, dance social 18
sayawan	(N)	ballroom, dance area 26 see <u>sayaw</u>
sayis/says	(N)	six 14
sayo	(Adj)	early 19
sayon	(Adj)	easy, not difficult 23
says	(N)	see <u>sayis</u>
saysenta	(N)	sixty 14
seda	(N)	silk 18
sekretarya	(N)	secretary 22
segundo	(Adj)	second 20
segurado	(Part)	certainly, definitely, surely 25A
celebrar	(V)	celebrate SM 23-25A
selyo	(N)	postage stamp 19
semana	(N)	week 7
Semana Santa	(N)	Holy Week 25A
	(V)	spend or observe Holy Week

sentabos	(N)	centavo 15
sentimetro	(N)	centimeter 17A
sensya	(N)	science 28
senyora	(N)	Mrs., ma'am SM 38-40
Septyembre	(N)	September 14
serbesa	(N)	beer 8
setenta	(N)	seventy 14
si	(Part)	personal name marker 3, 4
sibuyas	(N)	onion 24 <u>sibuyas nga bombay</u> - imported round onions <u>sibuyas nga bisaya</u> - native green onions, scallions
sigarilyo	(N)	cigarette 4
sige	(Part)	okay, all right 2 <u>halo sige</u> - go ahead 11 <u>sige na</u> - come on, please 17A
sila	(Pron)	they, them
silhig	(N)	broom 30
	(V)	sweep
sili	(N)	bell pepper, chili pepper 31
silingan	(N)	neighbor 18
silong	(N)	ground floor, downstairs, the ground space underneath a raised house 28
silong (sa)	(Part)	below, underneath
simba	(V)	go to church, attend church services, worship 16
simbahang	(N)	church 4 see <u>simba</u>
sine	(N)	movie(s) 7
sinehan	(N)	movie house, movie theatre 7 see <u>sine</u>
sinelas/ tsinelas	(N)	slippers 37
Sinibwano	(N) (Adj)	Cebuano language 34 Cebuano

sinina	(N)	dress, clothes 10
sinugdanan	(N)	beginning, starting point SM 23-25A see <u>sugod</u>
singko	(N)	five 14
singkuenta	(N)	fifty 14
singil	(V)	charge (an amount), collect payment of a debt, ask for something which had been forgotten SM 23-25A syn. <u>sukot</u>
singsing	(N)	ring 42
sipilyo	(N)	toothbrush 43
sip-on	(N)	a cold 32
sista	(N)	guitar 13 syn. <u>gitara</u>
siya	(Pron)	he/she, him/her 5
siya	(N)	chair 4
siyam	(N)	nine 14
sobra	(Part)	in excess, overabundant, more than 18 syn. <u>kapin</u>
sobre	(N)	envelope 19
sopa	(N)	sofa, couch 26
sorbete	(N)	ice cream 18
suba	(N)	river 10
subo	(Adj)	unhappy, sorrowful, melancholy 21
suka	(N)	vinegar 22
suki	(N)	regular customer or regular salesman, either party of a business transaction who is a regular SM 23-25A
sukli	(N)	change (money) 40
suko	(V)	become angry, anger, enrage 33
	(Adj)	angry, mad
sukot	(V)	collect payment of debt, ask for something which had been forgotten 42 syn. <u>singil</u>
sud-an	(N)	food, main dish(es) of the meal 10

sudlay	(N)/(V)	comb 37
suga	(N)/(V)	light, lamp 4
sugal	(N)	gamble, gambling game 33
	(V)	gamble
sugat	(V)	meet, welcome 25A
sugba	(V)	broil, roast in live charcoal 42
Sugbo	(N)	Cebu 6
sugilanon	(N)	story, tale 35
sugo	(V)/(N)	command, order
sugod	(V)	start, begin, commence 17
sugot	(V)	grant permission, allow, agree SM 19-20, 21-22
suhol	(N)	earnings, pay, salary, wage 35 syn. <u>sweldo</u>
sulat	(V)	write 7
	(N)	letter, correspondence 10
sulatanan	(N)	something to write on, e.g. paper 26 see <u>sulat</u>
sulatananan	(N)	place to write, e.g. desk 26 see <u>sulat</u>
sulay	(V)	try, attempt, make an effort SM 38-40
sulbad	(V)	solve 35
suliran	(N)	problem 35 syn. <u>problema</u>
sul-ob	(V)	dress, wear 19
sulod	(V)	enter, proceed 2
sulod (sa)	(Part)	inside, in-doors, interior 13
sulti	(V)	speak, say, talk 12 syn. <u>tabi</u>
sumpong	(V)	tattle, tale-bear, report 40
sumsuman	(N)	appetizer served with drinks, hors d'oeuvres SM 26-29
sundalo	(N)	soldier 22
sundang	(N)	bole, machete, long knife 10
sunod	(V)	follow
sunod (sa)	(Part)	after, next to, the following 7,16

sunog	(N)	fire, a destructive burning	33
	(V)	set on fire, take fire, burn	
	(Adj)	burned	
suot-suot	(V)	go places, explore, spelunking	23
suroy	(V)	take a walk, wander, stroll	18
		syn. <u>pasiyo</u>	
sus		short form of 'Jesus' (exclamatory expression)	25
susi	(V)	find out, examine carefully, scrutinize	SM 33-35
sustansya	(N)	sustenance, nourishment, nutrients	SM 26-29
sweldo	(N)	salary, pay, wage	15 syn. <u>suhol</u>
swerte	(N)	luck, good luck	SM 21-22
syagit	(V)	shout	30
syaro		My gosh!	17A
syento	(N)	hundred	14
syete	(N)	seven	14
syudad	(N)	city	6

T

ta	(Pron)	short form of <u>kita</u>	2
taas	(Adj)	tall, high; long	7
taas	(N)	upstairs	28
tabako	(N)	tobacco	
	(V)	smoke a cigar or pipe	24
tab-ang	(Adj)	tasteless, lacking taste/seasonings	37
tabang	(N)	assistance, help, aid	19
		syn. <u>hinabang</u>	
tabanog	(N)	kite	37
tabi	(Part)	excuse me, pardon me	13
tabi	(V)	talk, converse	24 syn. <u>sulti</u>
	(N)	conversation	

tabo	(N)	special marketing day	SM 44-45
tabok	(V)	cross, go across, span	19 syn. <u>labang</u>
takob	(V)/(N)	cover, lid	37
taksi	(N)	taxi	12
tag-	(Part)	unit price marker: per, each	15
taga	(Part)	from (place or time)	6 <u>taga-diin</u> - from where?
tagai	(V)	give (imperative)	see <u>hatag</u>
tagbalay	(N)	owner of the house	39 see <u>balay</u>
tag-iya	(N)	owner, proprietor	43
tagna	(V)	foretell, predict, prophecy	35
tago	(V)	hide, keep, put away, save	18
tahi	(V)	sew, stitch	
Talisay	(N)	a resort in Cebu famous for its fresh and salt water pools	28
taliwala (sa)	(Part)	between	13
tamatis	(N)	see <u>kamatatis</u>	
talong	(N)	eggplant	24
tambag	(N)/(V)	advice	34
tambal	(N)	medicine	19 syn. <u>bulong</u>
	(V)	cure	
tambis	(N)	water apple (tropical fruit)	11
tambok	(Adj)	fat, stout, obese	10
tambong	(V)	attend	21
tam-is	(Adj)	sweet	10
tana		let's go, come on; contraction of <u>adto na kita</u>	18
tanaman	(N)	garden	11 syn. <u>halamanan</u>
tanan	(N)	all, everyone, everything	1
tan-aw	(V)	look, see	7; examine, scout
tando	(V)	agree, concur	SM 44-45
tanom	(V)/(N)	plant	12

tanggo	(N)	tango 37
tapulan	(Adj)	lazy 7
tapus	(V)	finish, terminate, end
tapus (sa)	(Part)	after
tarong	(Adj)	straight 19
	(V)	straighten 30
tartanilya	(N)	buggy, rig 19
tasa	(N)	cup 22
taudtaud	(Part)	shortly, in a little while, soon, momentarily 24
tawag	(V)	call 34
tawo	(N)	man, people 21
	(V)	to be born
Taym pa		wait a minute, just one moment 13 syn. <u>Isa pa</u> , <u>Usa pa</u> , <u>Kadiyut lang</u>
telebisyon	(N)	television, television set 8
telepono	(N)	telephone
tenyente del baryo	(N)	barrio lieutenant 27
terno	(N)	woman's native gown with butterfly sleeves, formal 21
tibuok	(Adj)	whole, entire 15
tigulang	(Adj)	old, aged (animate) 10 see <u>gulang</u>
tigum	(V)	meet, confer 34
	(N)	meeting, conference
tiil	(N)	foot (part of the body); 11; foot (unit of measure) 21 syn. <u>pie</u>
timbang	(N)	weight
	(V)	weigh 17A
tindahan	(N)	store 4 syn. <u>palitanan</u>
tindera/o	(N)	saleslady/man 10
tindog	(V)	stand 2
Tinikling	(N)	a Filipino folk dance wherein a couple step in and out of clapping bamboo poles in imitation of the long-legged bird <u>tikling</u> 28

tinidor	(N)	fork 22
tino <u>ud</u>	(Adj)	true 31
	(N)	the truth 31
tinta	(N)	ink 19
tinun-an	(N)	the person who is taught, i.e. student; something which has been studied 35 see <u>tuon</u>
ting-	(Part)	marker for season 14
ting-ani	(N)	harvest season 14
ting-bagyo	(N)	typhoon season 14
ting-eskwela	(N)	school term/season 14
ting-init	(N)	hot season, summer 14
ting-tanom	(N)	planting season 14
ting-tugnaw	(N)	cold season 14
ting-ulau	(N)	rainy season 14
tingali	(Part)	perhaps, maybe, I think 12
tingog	(N)	voice, sound 21
tisas	(N)	chalk 13
to	(Pron)	that over there, yonder (short form of <u>kadto</u>)
tokar	(V)	play (a musical instrument) 13
tono	(N)	pitch tone, tune SM 30-32
tono	(N)	fool
	(V)	fool, make a fool of 42
	(Adj)	foolish, silly
torta	(N)	individual cakes 19
total	(Part)	afterall SM 21-22
trabaho	(N)	work, job 11 syn. <u>pangita</u>
	(V)	work
trak	(N)	truck, bus 10, 19
trangkaso	(N)	flu 32
trato	(N)	boy/girl friend, sweetheart, lover 39
traynta	(N)	thirty 14
tres	(N)	three 14

trese	(N)	thirteen 14
tsa	(N)	tea 18
tseke	(N)	check, draft 43
tsinelas/	(N)	slippers 4, 37 see <u>sinelas</u>
tsitsaron	(N)	pork cracklings 31
tsokolet	(N)	chocolate (candy) 42
tsoriso	(N)	sausage 25A
tua	(Pron)	over there, yonder 6, 8
tualya	(N)	towel 37
tuba	(N)	coconut sap wine 18
tubag	(V)/(N)	answer, reply 23 syn. <u>balos</u>
tubig	(N)	water 18
tukob	(V)	catch 37
tuktok	(V)	knock, rap SM 38-40
tudio	(V)	teach, instruct 12
tudio	(N)	finger 11
tugkaran	(N)	yard 11
tugnaw	(Adj)	cold, chilly 21
tugon	(V)	place an order, as of goods; send or leave message for a person; charge, commission 25A
	(N)	errand, charge syn. <u>bilin</u>
tuig	(N)	year 14 syn. <u>anyo</u>
tulisan	(N)	robber 37
tulo	(N)	three 11
tulog	(V)	sleep 17
tulomanon	(N)	program 36 syn. <u>programma</u>
tumoy	(N)	tip, end SM 30-32
tun-anan/ tun-ananan	(N)	place to study 26 see <u>tuon</u>
tunol	(V)	hand over 37 syn. <u>pasa</u>
tunga	(N)	half, one-half, middle 16
tungha	(V)	send to school, finance one's schooling 45; appear, show up

tungod	(Part)	because
tungod (sa)	(Part)	below, underneath
two	(V)	believe 44
two	(Adj)	right
	(N)	the right side (contrasted with the left) SM 41-43
tuon	(V)	study, learn 7
tupad (sa)	(Part)	beside 13
tupi	(N)	haircut 44
tyempo	(N)	time, season, weather 32 syn. <u>panahon</u>

U

uban	(V)	go with, accompany 7 syn. <u>kuyog</u>
uban	(Part)	<u>uban ni</u> /- accompanied by, with, <u>sa</u> in the company of 12 <u>uban ni kinsa</u> - with whom? 11
udto	(N)	noon, high noon 1 syn. <u>mudto</u>
ug	(Part)	marker for non-specific oblique object 10; linker between verb and adverb 19;
ug	(Part)	and 4
ugma	(N)	tomorrow 7
uhaw	(V)	thirst
	(Adj)	thirsty 7
ulahi	(Adj)	late, tardy 17
ulaw	(Adj)	embarrassed, ashamed 33
uli	(V)	return to place of origin, go home, go back, give/send back 19, 45
ulitawo	(N)	bachelor, unmarried male 6
ulo	(N)	head 32
uma	(N)/(V)	farm 20
umari ka		come here 13

una	(Adj)	first; ahead, before, prior to 15, 23, 28
Undo/Do	(N)	term of address for a younger or subordinate male 2
uno	(N)	one 14
unom	(N)	six 14
unsa	(Part)	what? 4. 8 <u>unsa pa</u> - what else? 11 <u>Unsa may ato?</u> - What's our problem? What can I do for you? What are we having? 9
unsa	(Part)	how? 41 <u>unsaon</u> - (non-factual, goal) <u>giunsa</u> - (factual, goal) <u>unsang (kasukoa)</u> - how (angry)?
unta	(Part)	expression of tentativeness of a desired act because of the proba- bility the act may not be complet- ed 15, 44
unya	(Part)	later, afterwards 7
unya	(Part)	otherwise, or else 30
ungo	(N)	witch 33
upat	(N)	four 14
usa	(N)	one 2, 11, 14
usa (pa)	(Part)	a while, wait a minute 2, 13
usab/sab	(Part)	also, too 1; again 34
usahay	(Part)	sometimes, once in a while 39
usap	(V)	chew, munch 37
usik	(V)	waste
	(N)	a waste not to take advantage of.. SM 17-18
utan/ utanon	(N)	vegetable 19
	(V)	cook vegetables 24
utang	(N)	debt
	(V)	borrow, owe 33
utaw	(V)	iron, press 37 syn. <u>plantsa</u>

uyoan (N) uncle 8

W

wala	(Part)	no, not, none; negative marker 7, 8; negative form of <u>aduna/may</u> 'there is no/none' 11
wala	(V)	lose 22
wala	(Adj)	left
	(N)	the left side (contrasted with the right side) SM 30-32
walo	(N)	eight 14
way sapayan		You're welcome; Don't mention it; Think nothing of it 2, 9

Y

y	(Part)	'and' (used in telling time with Spanish numerals) 17
-y	(Part)	noun marker for topic and oblique object 11
yarda	(N)	yard 17A syn. <u>bara</u>
yuta	(N)	land, soil 11

APPENDIX I

COVERAGE OF STRUCTURES

- A. Charts of Personal Pronouns
- B. Charts of Demonstrative Pronouns
- C. Case Markers: Topic, Agentive, Oblique
- D. Verbal Affixes: Focus, Mood, Aspect
- E. Non-Verbal Affixes
- F. Adjectives
- G. Particles
- H. Question Words
- I. Existential Forms, Negations, Ligatures
- J. Prepositions

A. Charts of Personal Pronouns

1st set
akó-class

akó	kami
	kita'
ikáw/ka	kamo'
siyá	sila'

2nd set
áko-class

áko	ámo
	áto
ímo	ínyo
íya	íla

3rd set
nako-class

nako	namo
	nato
nimo	ninyo
niya	nila

4th set
kanako-class

kanako	kanamo
	kanato
kanimo	kaninyo
kaniya	kanila

B. Charts of Demonstrative Pronouns

<u>nia-class</u>	<u>kini-class</u>	<u>niini-class</u>
dia	kiri	niari
nia	kini	niini
naa	kana	niana
tua	kadto	niadto

<u>dinhi class</u>	<u>nganhi-class</u>	<u>anhi-class</u>
diri	ngari	ari
dinhi	nganhi	anhi
dinha	nganha	anha
didto	ngadto	adto

Compound Demonstratives

dia diri	dia ngari	ari diri	ari ngari
nia dinhi	nia nganhi	anhi dinhi	anhi nganhi
naa dinha	naa nganha	anha dinha	anha nganha
tua didto	tua ngadto	adto didto	adto ngadto

C. Case Markers

Case	Personal Names		General Nouns	
	Singular	Plural	Singular	Plural
Topic	si	'sila si	ang -y	ang -y } mga
Agentive	ni	'nila ni	sa	sa mga
Oblique	kang ni para }{kang' alang}{ni :	'kanila ni	sa ug alang}{sa para }{ug	sa ug } mga alang}{sa para }{ug } mga

D. Verbal Affixes: Focus, Mood, Aspect

Actor-Focus Construction

1. (mu-) Aspect: Neutral
Mood: Factual (ni-)
Non-Factual (mu-)
Afactual V base
2. (mag-) Aspect: Progressive
Mood: Factual (nag-)
Non-Factual (mag-)
Afactual (pag-)
3. (ma-) Aspect: Neutral
Mood: Factual (na-)
Non-Factual (ma-)
Afactual (ka-)
4. (maN-) Aspect: Distributive
Mood: Factual (naN-)
Non-Factual (maN-)
Afactual (paN-)
5. (manga-) Aspect: Distributive
Mood: Factual (nanga-)
Non-Factual (manga-)
Afactual (panga-)
6. (maka-) Aspect: Aptative
Mood: Factual (naka-)
Non-Factual (maka-)
7. (magpa-) Aspect: Progressive Causative
Mood: Factual (nagpa-)
Non-Factual (magpa-)
Afactual (pagpa-)

Goal Focus Construction

1. (-on)	Aspect:	Neutral
	Mood:	Factual (gi-) Non-Factual (-on/-hon) Afactual (-a/-ha) (i-) (-i/-hi)
2. (paN- -on)	Aspect:	Distributive
	Mood:	Factual (gipaN-) Non-Factual (paN- -on/-hon) Afactual (paN- -a/-ha)
3. (ma-)	Aspect:	Aptative
	Mood:	Factual (na-) Non-Factual (ma-) Afactual [none]
a. (ma- -an)	Mood:	Factual (na- -an/-han) Non-Factual (ma- -an/-han) Afactual (ma- -i/-hi)
4. (ipa-)	Aspect:	Causative (Goal ¹ Receiver)
	Mood:	Factual (gipa-) Non-Factual (ipa-) Afactual (ipa-)
a. (pa- -an)	Mood:	Factual (gipa- -an/-han) Non-Factual (pa- -an/-han) Afactual (pa- -i/-hi)
5. (pa- -on)	Aspect:	Causative (Goal ² Agent)
	Mood:	Factual (gipa-) Non-Factual (pa- -on/-hon) Afactual (pa- -a/-ha)

Benefactive Focus Construction

1. (-an) Aspect: Neutral
 Mood: Factual (gi- -an/-han)
 Non-Factual (-an/-han)
 Afactual (-i/-hi)
 (i-)
2. (paN- -an) Aspect: Distributive
 Mood: Factual (gipaN- -an/-han)
 Non-Factual (paN- -an/-han)
 Afactual (paN- -i/-hi)
3. (ma- ^an)
 -i) Aspect: Aptative
 Mood: Factual (na- -an/-han)
 Non-Factual (ma- ^an/-han)
 Afactual (ma- -i/-hi)
4. (pa- -an) Aspect: Causative
 Mood: Factual (gipa- -an/-han)
 Non-Factual (pa- -an/-han)
 Afactual (pa- -i/-hi)

Locative Focus Construction

1. (-an) Aspect: Neutral
 Mood: Factual (gi- -an/-han)
 Non-Factual (-an/-han)
 Afactual (-i/-hi)
2. (ma- -an) Aspect: Aptative
 Mood: Factual (na- -an/-han)
 Non-Factual (ma- -an/-han)
 Afactual (ma- -an/-han)

Instrumental Focus Construction

1.	(i-)	Aspect:	Neutral
		Mood:	Factual (gi-) Non-Factual (i-) Afactual (i-)
2.	(ipa-)	Aspect:	Causative
		Mood:	Factual (gipa-) Non-Factual (ipa-) Afactual (ipa-)

Stative Verbs

Affixes: (gi-)
(gi- -an/-han)

Negation: Wala + (-a/-ha)
(-i/-hi)

Pseudo-Verbs

1. Mahimo
2. Kinahanglan
3. Gusto
4. Buot

Verbal Affixes in Dependent Clauses

(pag-)	(ig-)
(pagka-)	(igka-)

E. Non-Verbal Affixes

Nouns

1. (-a/-ha)	specific reference to a N/Adj
2. (-an/-han)	signifies a place/the thing with
(-anan/-hanan)	which something is done
3. (mag/-maN)	performer of the action of the
4. (paN-)	base, usually as a profession
	indicates a specified meaning
	given to what is expressed in
	general by the base
5. (taga-)	place of origin/domicile
6. (ting-)	period of time/season
7. (gi-...-on)	weights & measures
8. (ka-...-an)	collectivity of groups

Adjectives

1. (-g-)	plurality
2. (kina-...-an)	superlative degree of
	comparison
3. (pala-)	frequentative & fondness/likeli-
	hood for certain action (base)
4. (ika-)	ordinal numbers

Adverb-like affixes

1. (ala/alas)	time (hours)
2. (ka-)	exclamation, intensifier
3. (tag-)	price

F. Adjectives

Simple forms (base)
 Exclamation
 Weights and measures
 Pluralization
 Comparative forms
 Superlative forms
 Full reduplication
 Frequentative form

G. Particles

sab	man	pod	lang	baua
diay	na	ra	gayud	pero
kay	aron	uban	pa	basta
ba	gud	una	kano	bitaw
unta	mao	kaluoy	ambot	bisan
sige	hala	abi	gani	ka (for numbers)
basi(g)	alang	unya		

H. Question Words: [base forms]

unsa	kinsa	anus-a	ngano
asa	hain	diin	
pila	tagpila	kanus-a	

I. Existential Forms: aduna, may

Negations: dili, wala, ayaw

Ligatures: [nga], [-ng], [-g], [-y]

J. Prepositions

atubangan/atbang sa
ibabaw sa
ilalom sa
daplin sa
duol sa
layo sa
luyo sa
sulod sa
taliwala/taliwa sa
tupad/tapad sa

APPENDIX II

- A. Useful Classroom Expressions**
- B. Common Expressions Used in Different Contexts**
- C. Useful Questions/Expressions for Use during Informant Sessions**
- D. Miscellaneous Idiomatic Expressions**
- E. Questions About Your Filipino Host Family**
- F. Questions Relating to Biographical Information**

A. Useful Classroom Expressions

These classroom expressions are useful to prospective PCV teachers.

The utterances are grouped according to the verbs used. The expanded forms of the utterances are also given.

A. Useful Classroom Expressions

1. Stand up.	Tindog.
Sit down.	Lingkod.
2. Come here.	Marika.
Come to the front.	Marika sa atubangan.
Come to the front
and face the class.	Marika sa atubangan ug atu-
banga ang kalse.
Come to the front
and act out a
dialogue.	Marika sa atubangan ug pag-
drama.
Come to the front
and role-play.	Marika sa atubangan ug pad-
drama.
3. Open your books.	Abrihi ang imong libro.
Open your book to
page <u>12</u> .	Abrihi ang imong libro sa
pahina <u>dose</u> .
Open your book and
read.	Abrihi ang imong libro ug
basaha.
Open your book and
read aloud.	Abrihi ang imong libro ug
basaha ug kusog.
Open your book and
read the dialogue.	Abrihi ang imong libro ug
basaha ang dula.
4. Listen.	Paminaw.
Listen carefully.	Paminaw pagayo.
Listen very care-
fully.	Paminaw kaayo pagayo.
Listen and do not
repeat.	Paminaw ug ayaw pagsunod.

Listen and repeat.	Paminaw ug sunod.
Listen and repeat after me.	Paminaw ug sunod human naku.
Everybody, listen and repeat after me.	Ang tanan paminaw ug sunod human naku.
5. Repeat.	Sunod.
Repeat the word.	Sunda ang pulong.
Repeat the whole sentence.	Sunda ang tibuok laray.
Please repeat the whole sentence.	Palihog sunda ang tibuok laray.
6. Look here.	Tan-aw ngari.
Look at the blackboard and read.	Tan-aw sa pisara.
Everybody, look at the blackboard and read.	Ang tanan tan-aw sa pisara ug basaha.
7. Do you understand?	Nakasabut ka?
Do you understand the meaning?	Nakasabut ka sa kahulugan?
Do you understand the meaning of the word?	Nakasabut ka sa kahulugan sa pulong?
Do you understand the meaning of the phrase?	Nakasabut ka sa kahulugan sa pundok sa mga pulong?
Do you understand the meaning of the sentence?	Nakasabut ka sa kahulugan sa laray sa mga pulong?

8. I don't understand. Wala ko makasabut.
I cannot understand. Dili ako makasabut.
It is difficult to Lisud kini nga sabton.
understand.
9. Don't speak English. Ayaw pagsulti ug Iningles.
Don't speak a word Ayaw pagsulti ug usa ka
of English. pulong sa Iningles.
Don't speak a word Ayaw pagsulti ug usa ka
of English in class. pulong sa Iningles sa
klase.
10. Copy this. Sunda kini.
Copy the assignment/ Sunda ang buhatonon sa balay.
homework.
Copy the homework and Sunda ang buhatonon sa balay
study it. ug tun-i.
11. Answer the question. Tubaga ang pangutana.
Answer the question Tubaga ang pangutana sa
in a full sentence. kompletong laray.
12. Study this lesson. Tun-i kining leksyona.
Study and memorize Tun-i ug sag-oloha kining
this lesson. leksyona.
Study and memorize Tun-i sag-oloha kining
this lesson for leksyona para ugma.
tomorrow.
Study and memorize Tun-i ug sag-oloha kining
this lesson again leksyona pag-usab para ugma.
for tomorrow.

13. Be prepared for a test.
Be prepared for a short test.
Be prepared for a short oral test.
Be prepared for a short written test.
- Pangandam para sa pasulit.
Pangandam para sa mubong pasulit.
Pangandam para sa pasulit nga isulti.
Pangandam para sa mubong isulat nga-pasulit.
14. Review this.
Review this lesson.
Review this lesson for tomorrow.
Review this lesson very well for tomorrow's quiz.
- Tun-i pag-usab kini.
Tun-i pag-usab kining leksyona.
Tun-i pag-usab kining leksyona para ugma.
Tun-i pagayo pag-usab ang leksyon para sa pasulit ugma.
15. Don't be late.
Don't be late for class.
Don't be late in coming back to class after the break.
Try not to be late in Paninguhaa nga dili maulahi coming to class.
- Ayaw pagpaulahi.
Ayaw pagpaulahi sa klase.
Ayaw pagpaulahi sa pagbalik sa klase human sa pagpahulay.
sa pag-anhi sa klase.
16. Come to class early.
Come to class on time.
- Anhi sa klase ug sayo.
Anhi sa klase sa hustong oras.

Come to class Anhi sa klase nga andam.
 prepared.

stand	tindog
come	dali
open	abre
listen	paminaw
repeat	usab, sunod
look	tan-aw
understand	sabut
speak	sulti
copy	kopya, sunod
answer	tubag
study	tuon
prepare	andam
review	tuon ug usab
late } come	ulahi, uwahi
early }	sayo

17. Get your pencils.

Get your pencils
 and papers.

Get your pencils
 and papers and
 write a short
 paragraph.

Kuhaa ang inyong mga lapis.

Kuhaa ang inyong mag lapis
 ug papel.

Kuhaa ang inyong mga lapis
 ug papel ug pagsuwat ug
 mubong paragraph.

Get your books and
read them. Kuhaa ang inyong mga libro
 ug sabaha.

18. Return to your seat. Balik sa imong lingkoranan.

Return to your seat Balik dayun sa imong ling-
immediately. koranan.

You may return to Makabalik ka sa imong ling-
your seat. koranan.

Please return to Palihog, balik na sa imong
your seat now. lingkoranan.

19. Stop talking. Hilum.

Please stop talking. Hilum palihog.

Please stop talking Palihog, hilum na.
now.

Don't talk. Ayaw pagtabi.

20. What don't you Unsay wala nimo masabti?
understand?

What don't you Unsay wala nimo masabti sa
understand in the leksyon?

What don't you Unsay wala nimo masabti sa
understand in akong sigulti?
what I said?

21. I'll say it once Isulti nakog kausa.
more.

I'll say it slowly Karon, isulti nakog hinay.
this time.

I'll say it slowly Isulti nakog hinsay para
for you. kanimo.

I'll say it word for word for you. Isulti nakog tagsa-tagsa para kanimo.

22. Spell it. Litoka.
Spell the word. Litoka ang pulong.
Spell the word for me. Litoka ang pulong para kanako.
Please spell the word for me. Palihog, litoka ang pulong para kanako.
23. How do you spell the word? Unsaon nimo paglitok sa pulong?
What's the spelling of the word? Unsa paglitok sa pulong?
24. Raise your hand. Ipataas ang kamot.
Raise your right hand. Ipataas ang tuong kamot.
Raise your left hand. Ipataas ang walang kamot.
Raise your hand before you answer. Ipataas ang kamot sa dili pa mutúbag.
Raise your hand if you know the answer. Ipataas ang kamot kung makamao sa tubag.
Raise your hand and wait to be called. Ipataas ang kamot ug paghuwat kung tawgon.
25. Pass your papers. Ipasa ang papel.
Pass your papers to the front. Ipasa ang papel sa atubangan.
Pass your papers to the front, now. Ipasa na ang papel sa atubangan.

Pass your papers when Ipasa ang anyong papel kung
you're through. human na kamo.

26. Close your books. Isira ang inyong libro.
Close your books Isira na ang inyong libro.
now.

Please close your Palihog, isira na ang inyong
books now. libro.

Please close your Palihog, isira ang inyong
books as soon as libro igkahuman ninyog basa.
you've finished
reading.
27. May I ask a question? Mahimo bang mangutana?
May I ask you a Mahimo bang mangutana ko
question? nimo?

May I ask you a Mahimo bang mangutana ko
question about nimo bahin sa leksyon?
the lesson?

May I ask you a Mahimo bang mangutana ko
question about nimo bahin sa paragraph?
the paragraph?
28. Erase the black- Papasa ang gisulat sa pisara.
board.

Please erase the Palihog, papasa ang gisulat
blackboard. sa pisara.

Don't forget to Ayawg kalimti pagpapas ang
erase the black- gisulat sa pisara.
board.

Don't forget to Ayawg kalimti pagpapas ang
erase the black- gisulat sa pisara igkahuman
board after class. sa klase.

Don't forget to erase Ayawg kalimti pagpapas ang
the blackboard before gisulat sa pisara paraber
leaving the room. mugawas sa kwarto.

29. Are you ready?	Andam ka na?/Andam na ba
kamo?
Are you all
ready?	Andam na ba kamong tanan?
Are you ready
to begin?	Musugod na ba kamo?
Are you ready
to begin reading?	Mubasa na ba kamo?
Are you ready
to begin writing?	Musuwat na ba kamo?
Are you ready
to begin studying?	Mutuon na ba kamo?
30. Shall we begin?	Magsugod ta?
Shall we begin
now?	Magsugod na ba ta?
Shall we begin
studying the
lesson?	Magsugod na tag tuon sa
leksyon?
Shall we begin
reading the
lesson?	Magsugod na tag basa sa
leksyon?
31. We will begin/start
the class now.	Magklase na ta?
We will begin the
class as soon as
you're ready?	Magklase ta basta andam na
kamo?

We will begin the class when everybody's ready. Magklase ta kung andam na ang tanan.

32. Are there any questions? Aduna bay pangutana?
Do you have any questions? Aduna ba kamoy pangutuna?
33. Would you like to answer the questions? Gusto mong tubagon ang pangutana?
Would you like to recite? Gusto mong murisayt?
Would you like to role-play the situation? Gusto mong murole-play sa situasyon?
Would you like to role-play the dialogue with John? Gusto mong murole-play kamo ni John sa sultihanay?
34. Memorize the dialogue. Sag-oha ang sultihanay.
Memorize the dialogue for tomorrow. Sag-oha ang sultihanay para ugma.
Memorize the dialogue well. Sag-oha pag-ayo ang sultihanay.
Memorize the dialogue for role-playing. Sag-oha ang sultihanay para sa role-playing.
35. Ask questions. Pangutana.
Ask questions about the dialogue. Pangutana bahin sa sultihanay.

Ask your classmates questions about the dialogue. Pangutan-a ang imong nga kauban sa klase bahan sa sultihanay.

36. Narrate the situation. Iestorya ang situasyon.

Narrate the situation for the class. Iestorya ang situasyon sa klase.

Narrate the situation in the dialogue to the class. Iestorya ang situasyon sa sultihanay sa klase.

Narrate what you heard to the class. Iestorya sa klase ang imong nadunggan.

37. Translate this lesson. Hubara kining leksyona.

Translate this lesson into English. Hubara sa Ininglis kining leksyona.

Translate this lesson into English in your own words. Hubara sa Ininglis kining leksyona, gamita ang imong kaugalingong pulong.

B. Common Expressions Used in Different Contexts

This section is arranged according to various contexts. The expressions in this section can be used as supplements to dialogues having the same topics in the text proper.

B. Common Expressions Used in Different Contexts

I. Mealtime:

Let's eat now, I'm hungry.

It's time to eat.

What do we have for breakfast?
lunch?
dinner?

Let's say grace.

Please pass the _____.

Can I have some water?

Would you like some more of this?

Eat some more; Do have some more.

This is delicious.

That was a good meal.

II. On Asking for Directions:

How do you get to _____.

How far is _____ from here?

Can I walk it?

What street is it on?

Is it near the _____?

I. Oras na sa Pangaon:

Mangaon na ta. Gigutom

Oras na sa pangaon.

Unsay pamahan?
paniudto?
panihapon?

Mangadye ta.

Palihog itumol ang _____.

Tubig, palihog.

Gusto ka pa niini?

Kaon pa.

Lami kini.

Maayong pagkaona.

II. Mga Pangutana Bahin sa Direksyon:

Unsaon nimo pag-adto sa _____.

Unsa kalayo ang _____ gikan dinihi?

Malakaw ba?

Unsang dana?

Duol ba sa _____?

III. On Giving Directions:

Turn left.

Turn right.

Go down this street.

Go two blocks and make a right turn.

It's near the _____, in front of the _____, beside the _____.

It's between _____ and _____.

It's near.

It's far.

It's not very far from here, you can walk it.

Get on a bus/jEEPNEY and get off at the corner of _____ and _____.

IV. On Time/Date:

What time is it?
It is _____.

What day is it?
Today is _____.

What's the date today?
The date is _____.

It's late
early
not yet time

III. Paghata ug Direksyon:

Pawala.

Patuo.

Lakawa kinining dana.

Lakaw ug duha ka bloke ug liko sa tuo.

Duol sa _____, atubangan sa _____, tapad sa _____.

Naa sa taliwala sa _____ ug _____.

Duol ra.

Layo ra.

Malakaw ra, dili kaayo layo gikan dinihi.

Sakay ug bus/jEEPNEY, mga kanang sa eskina sa _____ ug _____.

IV. Bahin sa Panahon/Petsa:

Unsang orasa na? Alas _____.

Unsang adlawa na? _____ karon.

Unsang petsaha karon? _____ karon.

Uwahi na.
Sayo pa.
Dili pa oras./Wala pay

bagting.

I don't have much time. Wala koy daghang trempo.

I have to hurry, I'll be late. Kinahauglan magdali ko. Mauwahi ko.

V. In the Kitchen:
Cooking:

I'm cooking now.

I'm cooking the food.

Please wash the dishes.

Dry the dishes.

Hand me the knife.

It's cooked now. We can eat.

How long does it take to cook this?

V. Sa Kusina: Nagluto:

Magluto ako karon.

Magluto akog pagkaon.

Palihog, panghugas sa plato.

Paugaha ang plato.

Itunol ang kutsilyo.

Luto na. Makakaon na ta.

Pila ka oras (minuto) ang pagluto niini?

VI. On Meeting Friends:

It's good to see you again.

How have you been?

How's the family?

I haven't seen you in a long time.

It's been such a long time.

VI. Inigsugat ug Amigo:

Maayong nagkita ta.

Unsa na?/Kumusta ka na?

Kumusta ang imong panilya?

Dugay nang wala ka nako makit-i.

Kadugay na gyud.

VII. <u>Preparing to Leave:</u>	VII. <u>Sa Hapit na Manamilit:</u>
It's late. Let's go home.	Ulahi na. Pauli na ta.
We'd better start moving. It's late.	Magsugod-sugod na ta tindog. Gabii na.
Let's thank our hosts.	Magpasalamat ta sa nangimbitar nato.
We'd better go now, while it's early.	Adto na ta, maayo, kay sayo pa.
Let's go now before it gets dark/rains.	Adto na ta paraber mungitngit/muuwan.
VIII. <u>On Saying Goodbye:</u>	VIII. <u>Inigpanamilit:</u>
Thank you for inviting me.	Salamat sa imong pag-imbitar nako./Salamat sa imong pagpanigimbitar.
It's a pleasure meeting you.	Nalipay kong nagkaila ta.
I had a wonderful time, thank you.	Nalingaw kaayo ko. Salamat ha?
Thank you for a delightful evening.	Salamat sa nakalingawng kagabhion.
Come again.	Balikbalik.
Drop in anytime.	Hapit-hapit.
I enjoyed the party.	Giganahan kaayo ko sa party.
I'll go/leave now.	Adto na ko.
Feel free to come anytime.	Anhi kung gusto ka. Ayaw kaikog.
Do come again.	Balikbalik baya.

Thank you for coming.

Salamat sa imong pag-anhi.

IX. Making a Phone Call:

Hello. Is this Mr. Cruz's residence?

Hello. Is this 52971?

Is Mary there? May I talk to her?

Where can I reach her?

What time are you expecting her?

May I leave a message?

Please tell her to call me back at this number.
My name is Vicky.

I'll call again later,
thank you.

IX. Sa Pagtelepono:

Halo, kini ba ang balay ni Mr. Cruz?

Halo. 52971 be kini?

Naa ba si Mary? Makig-sulti unta ko niya.

Asa man siya nako mata-wag?

Unsang orasa siya muabot?

Mahimo bang sultihan mo siya nga _____?

Palihog patelepono ha siya sa _____. Si Vicky ang akog ngalan.

Mutawag lang kog usab.
Salamat.

X. Buying Articles:

How much is this?

How much does this cost?

It's very expensive. I don't think I can afford it.

Will you show me a cheaper one?

X. Sa Pagpamalit ug Butang:

Tagpila kini?

Pilay prisyo niini?

Mahal kaayo. Dili tinguili ko makaabot.

Patan-awa kog bobarato.

I'd like to buy that,
but the price isn't
reasonable.

Gusto unta ko niana, pe
pero mahal ra kaayo.

Can you give me a
lower price?

Makatag kag ubos-ubos
nga prisyo nako?

Can you lower the
price?

Maubosan ba ang prisyo?

Is this made in the
Philippines?
United States?
Japan?
Hong Kong?

Buhat ba kini sa
Pilipinas?
Amerika?
Hapon?
Hogkog?

Is this imported?

Dili ba kini dinihi?/
Gikan ba kini sa laing
nasyon?

Give me two of that.
a dozen
half a
dozen

Tagai kog duha
usa ka dosena
tunga sa
dosena
niana?

Wrap it for me please.

Pusta, palihog.

Where's the receipt?

Hain ang recipro?

Do you sell _____?

Magbaligya ba kamog
_____.

Do you sell this brand
here?/Do you carry this
brand here?

Magbaligya ba mo niing
buhata/markuha?

Are there other stores
that carry this brand?

May ubang tindahan bang
magbaligya niing
markaha/buhata?

C. Useful Questions/Expressions for Use in Informant Sessions

These utterances would be useful to Cebuano learner when he collects and prepares his own materials for self-study.

C. Useful Questions/Expressions for Use in Informant Sessions

I.

What is _____ in Cebuano? Unsa ang _____ sa Cebuano?

What is the equivalent of _____ in Cebuano? Unsa ang katumbas sa _____ sa Cebuano?

What is the Cebuano equivalent of _____? Unsa ang katumbas sa Cebuano sa _____?

What is the meaning of this word? Unsay kahulugan niining pulonga?

Do these words have the same meanings? Pariho ba ang kahulugan niining pulongs?

Do these words have different meanings? Lain-lain ba ang kahulugan niining pulonga?

How do you pronounce this word? Unsaon nimo paglitok niining pulonga?

How do you say this word? Unsaon nimo pagsulti niining pulonga?

Will you say this for me? Isulti ko niini, palihog?

Am I saying the word correctly? Husto ba ang akong pagkasulti?

Do these words sound the same? Panatia kung pariho ba kining mga puloga?

Do these words sound different? Panatia kung lain-lain ba kining mga puloga?

Do _____ and _____ mean the same thing? Pariho ba ang kahulugan sa _____ ug sa _____?

Is there a difference in meaning between _____ and _____? May diperensya ba ang kahulugan sa _____ ug sa _____?

Is there a word in Cebuano that's similar to this?

May pulong ba sa Cebuano nga pariho niini?

Is there a word in Cebuano that sounds like this?

May pulong ba sa Cebuano nga pariho niini kung paminawon?

Do you use this word often?/How often do you use this word?

Kanumay ba nimo gamiton kining pulonga?

When can I use this word?

Kanus-a nako magamit kining pulonga?

Can I use it in
 {formal informal } situations?
 casual

Magamit ba nako kini sa
 situasyon nga {
 {formal informal }
 ordinaryo }

Is there only one meaning for this word?

Usa sa ba ang kahulugan niining pulonga?

Is it {polite formal informal } to use
 {casual } this word?

Dili ba {ngil-ad formal informal }
 {casual } ordinaryo
 kung gamiton kining pulonga?

Is there another way of saying ____ in Cebuano?/ Are there other ways of saying ____ in Cebuano?
 Are there other ways of expressing ____ in Cebuano?

Aduna pa bay laing paagi sa _____ sa _____

What is the opposite of _____?

Unsay kaatbang sa _____?

What is another word similar to _____?

Unsay laing pulong nga pariho sa _____?

Is it correct to say _____?

Husto ba ang sulting _____?

II.

I'll give you a sentence. Tagaan ta mo ug laray, sultihi
 Tell me if it's

correct	}	ko ug husto ba o sayop ba.
wrong		
inaccurate	}	

Listen to what I'm going to say. Tell me if it's correct/wrong. Paminawa ang akong isulti, unya sultihi ko ug husto ba o sayop ba.

I'll use another word in this sentence. Tell me if I'm using it correctly. ug husto ba ang akong paggamit.

I'll substitute this word for another word in the sentence. Tell me if the sentence is still correct.

Ilisan nako kining pulonga sa laray ug lain, sultihi ko ug husto pa ba ang laray.

I'll change the word in the sentence. Tell me if the meaning of the sentence changes.

Ilisan nako ang usa ka pulong sa laray, sultihi ko ug wala ba mabalhin ang kahulugan niini.

I'll rearrange the words in the sentence. Tell me if the rearrangement is correct.

Balhinon nakog butang ang mga pulong sa laray, sultihi ko pagkabutanga.

Can I add this word/phrase to the sentence? Mapuno ba nako kining pulonga/ pasambingaya sa laray?

Is the sentence correct? Husto ba ang laray?

What does it mean? Unsay kahulugan niini?

Does this new sentence have a different meaning? Aduna bay laing kahulugan kining bag-on ang laraya?

When I say _____, is the action in the

present	}	
past		
future	}	

Kung muingon kog _____, kanus-a man kining hitaboa

karon	}	
niagi na		
umaabot pa	}	

?

Is the action happening now?

Nahitabo ba kini karon?

Did it happen in the past?

Nahitabo na ba kini? / Nahitabo ba kini sa niaging panahon?

Will it happen in the future?

How long does it last?

Short term

Long term

Does it mean that you do it

{ everyday
once in a while }
always?

Does it mean that you will be doing it

{ undoubtedly
sometime in the future
with a specific time in mind
in the future but you don't know when? }

Mahitabo pa ba kini?/Mahitabo ba kini sa ummabot nga panahon?

Unsang kadugayon kini mulang-tud?

Kadiyut ra?

Dugay pa?

Unsay buot ipasabut niini--nga buhaton nimo kini

{ adlaw-adlaw
usahay }
kanunay?

Unsay buot ipasabut niini--nga buhaton nimo kini

{ dayun
sa pila ka adlaw }

{ sa umaabot nga panahon pero
dili ka pa segurado kung
kanus-a gyud? }

D. Miscellaneous Idiomatic Expressions

Oh my!	Sus!
Whatchamacallit.	Kuan
Oh really.	Ah diay!
My goodness.	Pastilan.
O.K.	Sige.
Correct/Wrong.	Husto/Sayop.
Good.	Maayo.
Very good.	Maayo kaayo.
Perhaps/maybe.	Tingali.
That's how it is.	Mao kana.
It's true.	Tinuud kana.
It's alright.	Way bali.
There's nothing else.	Wala nay lain.
Right now.	Karon dayon.
Just a minute.	Kadiyut lang.
You are just talking (making sounds).	Pataka ka lang.
Till later.	Hangtud unya.
Till tomorrow.	Hangtud ugma.
Excuse me.	Tabi.
Come over.	Dali ra/mari ka.
Again.	Usab
Again	Usba.

All together.	Dungan
Once more.	Kausa pa.
Slowly/faster.	Hinaya/kusga.
Louder.	Kusogkusoga/kusgakusga.
Try it.	Sulaye.
I bet you.	Pustahan ta.
Pardon me.	Pasayloa ko.
Come back again.	Balikbalik.
Goodbye	Adto na ako.
I'll go ahead.	Muuna na ko.
I'm ashamed.	Maulaw ko.
I'll see you later.	Magkita ta unya.
Talkative.	Tabian.
It's confusing.	Kalibug baya.
You guessed it right.	Nakatag-an ka sa husto.
What else?	Unsa pa?
Is it possible?	Mahimo ba?
Is it clear?	Klaro ba?
Is it correct?	Husto ba?
Who knows the answer?	Kinsay nahibalo sa tubag?
What are you doing now?	Unsay imong gibuhat karon?
Let's sing.	Manganta kita.

Let's go for a coffee break.	Mangapi kita.
Please be quiet and listen.	Palihog ayaw pagsaba ug paminaw.
Class is dismissed. You may go now.	Humana ang klase. Makalakaw na kamo.
I don't know.	Ambot lang.
I don't like.	Dili ko gusto.
I don't care.	Wa ra na nako.
It doesn't matter.	Way bali.
I hope - may it be so.	Hinant unta.
Wake up.	Mata na.
Never mind.	Sagdi lang.
It's up to you.	Ambot nimo./Ikaw lang bahala./ Naa ra na nimo.
What did you say?	Unsay imong giingon?
Hurry up.	Pagdali/Paspas.
Wait for me.	Humata ko.
Surely. Certainly.	Segurado.
Go on.	Sige/Padayon.
Don't be shy.	Ayawg kaulaw.
What a pity!	Kalooy sad!/Kamakalolooy!
Let's go.	Tana.
Are you kidding?	Nagtiautiaw ka ba?/Nagtinonto ka ba?

Maybe, perhaps.	Tingali/Basi.
I think so.	Mao tingali.
That's crazy.	Tinonto kana./Binwang kana.
For goodness sakes.	Pastilan!/Sus, Ginoo!
What's up?/How goes it?Unsa na?	
Is that right?	Husto ba kana?/Ah diay?
That's enough.	Husto na kana.

E. Questions Relating to Filipino Host Family

In training, PCTs sometimes have the opportunity to experience living with a Filipino family. The following utterances are guides to the student, to enable him to talk about his host family and narrate his experiences and observations.

E.

Where were you last Thurs- Diin kamó niadtong Hwebes sa day afternoon? hapon?

On what day did you go to Unsang adlawa kamó niadto sa your host family? inyong Pilipinong pamilya?

What time did you go to Unsang orasa kamó niadto sa your host family? inyong Pilipinong pamilya?

On what did you ride in Unsay inyong gisakyan paingon going to your host sa inyong Pilipinong pamilya?

Who drove you to your Kinsay nidrayb ninyo paingon host family? sa inyong Pilipinong pamilya?

Who were with you in Kinsay kauban ninyo sa inyong your host family? Pilipinong pamilya?

What car did you ride Unsay inyong gisakyang awto on in going to your host paingon sa inyong Pilipinong family? pamilya?/Unsang awtoha ang inyong gisakyan paingon sa

Which family did you Kinsang pamilyaha ang inyong go to? giadtuan?

Where is their home? Hain ang ilang puloy-anan?

What's the job of the Unsay trabaho sa bana?

Where is he from in Taga-diin siya sa Pilipinas? the Philippines?

What's his language? Unsay iyang sinultihan? (language)

What's the job of the Unsay pangita sa asawa? wife?

Where is she from in the Philippines?	Taga-diin siya sa Pilipinas?
What's her language?	Unsay iyang sinultihan?
Who met you when you arrived?	Kinsay <u>nisugat</u> (meet) sa inyong <u>pag-abot</u> ? (arrival)
What time did you arrive in their house?	Unsang orasa kamo <u>niabot</u> sa ilang baay?
Do they have children?	Aduna ba silay mga anak?
How many?	Pila ka buok?
How many boys? Who are they? How old are they?	Pilay lake? Kinsa sila? Pilay ilang edad?
How many girls? Who are they? How old are they?	Pilay baye? Kinsa sila? Pilay ilang edad?
Who's the eldest?	Kinsay kamagwangan?
Who's the youngest?	Kinsay kamanghuran?
Do they have married children?	Aduna ba silay batang minyo?
Do they have unmarried girls? Is she/Are they pretty?	Aduna ba silay batang daga? Gwapa ba siya/sila?
Do they have unmarried boys? Is he/Are they handsome?	Aduna ba silay batang ulitawo? Gwapo ba siya/sila?
Is he/Are they going to school?	<u>Nag-eskwela</u> ba siya/sila?
Where is he/Are they going to school?	Hain man siya/sila <u>mag-eskwela</u> ?
What are they taking?	Unsay ilang gikuha?

What grades are they in?	Unsay ilang grado?
What are their languages?	Unsay ilang sinultihan?
Did they speak Cebuano?	<u>Nag-Sinibwano</u> ba sila?
Did you talk in Cebuano?	<u>Nagsulti</u> ba kamo sa Cebuano?
Do they speak Cebuano well?	Maayo ba silang <u>muSinibwano</u> ?
What did you talk about in Cebuano?	Unsay <u>gisulti</u> ninyo sa Cebuano?
How many were you in your host family?	Pila kamo ka buok sa inyong pamilyang <u>giadtoan</u> ?
Who were your companions in your host family?	Kinsay imong kauban sa imong pamilyang <u>giadtoan</u> ?
What time did you have dinner on the first night?	Unsang orasa ang inyong panahon sa primerong gabii?
How many kinds of dishes/ viands were you served?	Pila ka klaseng sud-an ang <u>giserbi</u> ninyo?
Is the food in the cafeteria better than that of your host family?	Mas maayo ba ang sud-an sa kapiteriya kay sa inyong pamilya?
Was your viand delicious?	Lami ba ang inyong sud-an?
Which viand was the most delicious?	Unsang sud-ana ang lami kaayo?
Which viand wasn't delicious?	Unsang sud-ana ang waay lami?
Which viand didn't you like?	Unsang sud-ana ang waa ka <u>makagusto</u> ?

Why not?	Ngano man?
Which viand did you like most?	Unsang sud-ana ang <u>nakagusto</u> ka kaayo?
Why?	Ngano man.
What did you do after dinner?	<u>Nag-unsa</u> man kamo human sa panihapon?
Did you take a walk with your host family?	<u>Nagpasiyo</u> ba kamo uban sa inyong pamilya?
Did you tell stories?/ Did you talk?	<u>Nag-estorya</u> ba kamo?
What did you talk about?/ What stories did you tell each other?	Unsay inyong estorya?
Did they ask about the PCTs here in Kohala?	<u>Nangutana</u> ba sila bahin sa mga PCT dinihi sa Kohala?
Do they have a TV set?	May TV ba sila?
Did you watch TV?/ Did you see/watch a TV program?	<u>Nag-TV</u> ba kamo?/ <u>Nagtan-aw</u> ba kamo sa TV?
What did you watch on TV?	Unsay inyong <u>gitan-aw</u> sa TV?
Did you go out after dinner?	<u>Nanglakaw</u> ba kamo human sa panihapon?
Where did you go after dinner?	Diin kamo <u>manglakaw</u> human sa panihapon?
Did you go to the movie after dinner?	<u>Nagsine</u> ba kamo human sa panihapon?
What movie did you go to?/What movie did you see?	Unsang siniha ang inyong <u>gitan-aw</u> ?

Was it good/nice?	Nindot ba?
What time did you go to bed last Thursday (Friday, Saturday)?	Unsang orasakkamo <u>natulog</u> (sleep) niadtong Hwebes (Byernes, Sabado)?
Which room did you sleep in?	Diing kwartoha kamo <u>matulog</u> ?
Was your bed soft?	Humok ba ang inyong higdanan?
What time did you wake up last Friday (Saturday, Sunday)?	Unsang orasa kamo <u>nimata</u> (wake up) niadtong Byernes (Sabado, Domingo)?
Who woke you up every morning?	Kinsay <u>nipukaw</u> (wake up) ninyo kada buntag?
What was your dinner/ did you have for dinner last Friday (Saturday, Sunday)?	Unsay inyong panihapon nihadtong Byernes (Sabado, Domingo)?
Did you have dessert?	Aduna ba kamoy dulsi (desserts)?
What was your dessert?/ What did you have for dessert?	Unsay inyong dulsi?
What was your breakfast/ did you have for breakfast last Friday (Saturday, Sunday)?	Unsay inyong pamahaw niadtong Byernes (Sabado, Domingo)?
Who cooked your food?	Kinsay <u>niluto</u> sa inyong pagkaon?
What did you do in your host family last Friday (Saturday, Sunday)?	<u>Nag-unsafe</u> kamo sa inyong pamilyang <u>giadtoan</u> niadtong Byernes (Sabado, Domingo)?
Where did you go?	Diin kamo <u>muadto</u> ?

How was your potluck? Kumusta ang inyong potluck?

Where did you hold/have
your potluck? Diin kamo magpotluck?

How many kinds of dishes/
viands did you have in
your potluck? Pila ka klaseng sud-an sa
inyong potluck?

What dishes/viands did you have in your potluck? Unsay mga sud-an ninyo sa
potluck?

What food which you
haven't eaten before
did you eat in the
potluck? Unsay mga bag-o ninyong
pagkaong nakaon sa potluck?

Who went to your potluck? Kinsay niadto sa inyong
potluck?

What time did you have
your potluck? Unsang orasa ang inyong
potluck?

What time did you
finish your potluck?/
What time were you
through with your
potluck? Unsang orasa nahuman ang
inyong potluck?

Did you help in the work
of your host family?/Did
you help your host
family with their work?
Nitabang (help) ka ba sa
trabaho sa imong pamilya?

What did you help with?/
What help did you offer?
Unsa man ang imong gitabang?

Did you help wash the
dishes?
Nitabang ka ba paghugas sa
mga plato? (wash the dishes)

Did you wash the dishes?
Nanghugas ka ba sa mga plato?

Who washed the dishes?
Kinsay nanghugas sa mga plato?

How many days did you stay/live with your host family?

Pila ka adlaw kamong nipuyo sa inyong pamilya?

On what days did you stay/ live with your host family?

Unsang mga adlawa kamo nipuyo sa inyong pamilya?

Did you stay long with your host family?

Dugay ba'kamong nipuyo sa inyong pamilya?

What new things did you see in the house of your host family?

Unsay mga bag-on^g butang (things) nakita ninyo sa baay sa inyong pamilyang giadtoan?

What happened during your stay with your host family?

Unsay mga nahitabo sa inyong pagpuyo sa inyong pamilya? (happen)

What good things happened to you?

Unsay maayong nahitabo ninyo?

What bad things happened to you?

Unsay dili maayong nahitabo ninyo?

What do you like in your host family?

Unsay gusto ninyo sa inyong pamilya?

What don't you like in your host family?

Unsay dili gusto ninyo sa inyong pamilya?

Are you happy with your new experience?

Nalipay ba kamo sa inyong bag-on^g eksperyinsya?

Do you like what you (have) experienced?

Gusto ba kamo sa inyong naeksperyinsya?

What have you learned from your new experience?

Unsay nakuha ninyo sa inyong bag-on^g eksperyinsya?

Is your new experience good for you?

Maayo ba para ninyo ang inyong bag-on^g eksperyinsya?

Is your three-day stay
just right?

Would you like to stay/
live again with a
Filipino family in the
Philippines?

Husto-husto ra ba ang tulo ka
adlawng pagpuyo ninyo?

Gusto ka bang mupuyo pag-usab
sa Pilipinong pamilya sa
Pilipinas?

F. Questions Relating to Biographical Information

The following questions will help the student talk about himself, his family, and his studies. These are common questions asked of a newly-arrived PCV in the Philippines.

F.

Who are you?	Kinsa ka?
What's your name?	Kinsa ang imong ngan? Kinsay imong ngan?
Where are you from?	Taga-diin ka?
Where in _____?	Diin sa _____?
Where were you born?	Diin ka matawo?
When were you born? What date were you born?	Kanus-a ka matawo? Unsang pitsaha ka natawo?
Where do you live? Where's your house?	Hain ka magpuyo? Hain ang imong bay? Hain ang imong puloy-anan karon?
Where did you live before?	Diin ka magpuyo kaniadto?
How tall are you?/ What's your height?	Pilay imong gitas-on?
How much is your weight?/How much do you weigh?/What's your weight?	Pilay imong timbang?
What's your waistline?	Pilay imong hawak? (female)
What's the color of your hair?	Unsay kolor sa imong buhok?
What's the color of your eyes?	Unsay kolor sa imong mata?
What's the color of your skin?	Unsay kolor sa imong panit?
What's your religion?	Unsay imong relihyon?
Do you still have your parents?	Duna ka pa bay mga ginikanan?

Who are they?	Kinsa sila?
Who are your parents?	Kinsa ang imong mga ginikanan?
Where are they now?	Hain man sila karon?
Where do they live now?	Hain man sila magpuyo karon?
Where in _____?	Diin sa _____?
Who's your father? What's your father's name?	Kinsa ang imong amahan? Kinsay ngan sa imong amahan: Kinsa ang ngan sa imong amahan?
What's your father? (i.e., occupation) What's the job of your father? What's the occupation of your father?	Unsay imong amahan? Unsa ang imong amahan? Unsay trabaho sa imong amahan?
What's your mother? (i.e., occupation) What's the job of your mother? What's the occupation of your mother?	Unsay imong inahan? Unsa ang imong inahan? Unsay trabaho sa imong inahan? Unsay pagpangita sa imong inahan?
How old is your father?	Pilay edad sa imong amahan? Pilay edad sa amahan nimo?
How old is your mother?	Pilay edad sa imong inahan? Pilay edad sa inahan nimo?
How old are you?	Pilay edad nimo? Pilay imong edad?
Do you have {brothers and sisters} {siblings} ?	Duna ka bay nga igsoon?
How many siblings do you have?	Pila ka buok ang imong igsoon? Pilay imong igsoon?
How many sisters do you have?	Pila ka buok ang imong igsoong baye? Pilay imong igsoong baye?

How many brothers do you have?	Pila ka buok ang imong igsoong lake? Pilay imong igsoong lake?
What's the job/occupation of your sister?	Unsay pagpangita sa imong igsoong baye?
What's the career/profession of your sister?	Unsay karera sa imong igsoong baye?
What's the job/occupation of your brother?	Unsay pagpangita sa imong igsoong lake?
What's the career/occupation of your brother?	Unsay karera sa imong igsoong lake?
Where are they now?	Hain man sila karon?
How old is your eldest/oldest sibling?	Pilay edad sa imong kamagwang-ang igsoon?
_____ youngest _____?	Pilay edad sa imong kamang-hurang igsoon?
How many are you? How many are in your family?	Pila kamo ka buok? Pila kamo ka buok sa inyong pamilya?
How many married siblings do you have?	Pilay igsoon mong minyo?
How many unmarried brothers do you have?	Pilay igsoon mong ultawo?
How many unmarried sisters do you have?	Pilay igsoon mong daga?
Are you married?	Minyo ka ba?
When are you getting married? When do you get married? When will you get married?	Anus-a ka magminyo? Anus-a ka maminyo?

When did you get married?	Kanus-a ka nagminyo? (male) Kanus-a ka naminyo? (female)
Why aren't you married yet?	Nganong wa ka pa man magminyo? (male) Nganong wa ka pa man maminyo? (female)
Do you still have grandparents?	Duna ka pa bay apuhan?
Are your grandparents still alive?	Buhi pa ba ang imong apuhan?
Who is your grandmother?	Kinsa ang imong apuhang baye? Kinsa ang imong lola? Kinsay imong lola?
Who is your grandfather?	Kinsa ang imong apuhang lake? Kinsa ang imong lolo? Kinsay imong lolo?
How old is your grandmother?	Pilay edad sa imong lola?
How old is your grandfather?	Pilay edad sa imong lolo?
Where are they living now? Where do they live now?	Hain man sila magpuyo karon?
Do you have cousins/a cousin?	Duna ka bay ig-agaw?
Who are they/is he/she?	Kinsa siya/sila?
Do you have sons-in-laws (daughters)?	Duna ka bay umagad?
Who is he/she/are they?	Kinsa siya/sila?
How many are your relatives? How many relatives do you have?	Pilay imong paryente? Pila ka buok ang imong paryente?

How many nephews and nieces do you have?	Pilay imong pag-umangkon?
How many are your nephews and nieces?	Pila ka buok ang imong pag- umangkon?
Where were you trained in America?/Where did you have your training in America?	Diin ka magtraining sa Amerika?
Where in _____?	Diin sa _____?
Who were/was your teachers/teacher?	Kinsay imong maestra/o?
What are/is the names/ name of your teachers/ teacher?	Kinsay ngan sa imong maestra/ o?
When did you have your training?	Kanus-a ka nagtraining?
When were you trained? On what dates were you trained?	Kanus-a imong training? Unsang pitsaha ang imong training?
During what months _____?	Unsang buwana ang imong training?
What year _____?	Unsang tuiga ang imong training?
What did you study in training?	Unsay imong gitun-an sa training? Unsay gituon nimo sa training?
What did you finish in America?	Unsay imong nahuman sa Amerika?
What have you _____?	Unsang kareraha ang imong gikuha sa inyo? Unsang kareraha ang nakuha nimo sa inyo?
When did you finish studying?	Kanus-a ka nahuman sa pagtuon?
When did you graduate from college?	Kanus-a ka nigradwar sa college?

Where's that place in America? Haing lugara kana sa Amerika?

When did you arrive in the Philippines? Kanus-a ka niabot sa Pilipinas?

On what date did you arrive in the Philippines? Pilipinas?

What did you ride on? Unsay imong gisakyan?
Which plane did you ride Unsang ayroplanoha ka nisakay?
on?

What time did you leave America? Unsang orasa ka nigikan sa Amerika?

What time did the plane leave from America? Unsang orasa nilarga ang ayroplano gikan sa Amerika?

What time did you arrive in Manila? Unsang orasa ka niabot sa Manila?

What time did the plane arrive in Manila? Unsang orasa niabot ang ayroplano sa Manila?

On what day did you leave Unsang adlawa ka nigikan sa
Honolulu? Honolulu?

On what day did the PAN AM Unsang adlawa nilarga ang plane leave Honolulu? ayroplanong PAN AM sa Honolulu?

On what day did the plane arrive in Manila? Unsang adlawa niabot ang ayroplano sa Manila?

On what day did you arrive Unsang adlawa ka niabot sa
in Manila? Manila?

Where will you teach here? Asa ka mutudlo dinhi?
Where are you going to
teach here?

What school are you going to teach here? Unsang eskwelahana ka mutudlo dinihi.

What will you teach? What subject will you teach?	Unsang imong itudlo? Unsang sabdyeka ang imong itudlo?
What will you teach?/ What are you going to teach?	Unsay imong tudloan? Unsang gradoha ka mutudlo?
What grade are you going to teach in?	Unsang gradoha ang imong tudloan?
When are you going back to America?	Kanus-a ka mubalik sa Amerika?
What/which plane will take/ride on?	Unsang ayroplanoha ka musa- kay? Unsay imong sakyam?
On what date will you leave?	Unsang petsaha ka mugikan?
On what date will you be leaving?	Unsang petsaha ka mularga?
What time will you { leave { be leaving } ?	Unsang orasa ka mugikan?
What time will the plane { leave { be leaving } ?	Unsang orasa mularga ang ayroplano?
Are you happy here? Aren't you homesick?/ Don't you miss your home?	Unsang orasa mugikan ang ayroplano?
	Malipayon ka ba dinhi? Wa ka ba mingawa sa inyo?

APPENDIX III

Some Useful Lexical Items

The following utterances are grouped according to categories. They may be learned independent of the lessons in the text.

1. MANNER OF COOKING

broil	-	sugba
cook in vinegar	-	un-on, inun-on, inun-onan
cook in coconut milk	-	tinunoan
fry	-	prito
parboil	-	lapwa
raw, with vinegar and salt	-	kinilaw
roast	-	asal
roast as rice, coffee, etc.	-	sinanlag
saute	-	gisa
stew	-	lauta (meat, fish), tinula (fish only), linat-an (pork/ beef)

2. FLAVORS

acerbic	-	aplod
bitter	-	pait
tasteless	-	tab-ang
pungent, hot	-	halang/haang
salty	-	parat
sour	-	aslum
sweet	-	tam-is

3. TASTE

monotonous	-	sum-ol
nauseating	-	luod

4. FOOD

beef	-	karneng baka
chicken	-	manok
duck	-	pato
dried fish	-	bulad/buwad
goat's meat	-	karneng kanding
meat	-	karne
noodle	-	pansit
pork	-	karneng baboy
rolls	-	empanada, lumpya
salted fish	-	ginamos
salted tiny shrimps	-	uyap
squid	-	nokos
tuna	-	tulingan
turkey	-	pabo

5. DRINKS/BEVERAGES

boiled ginger	-	linagang luy-a
chocolate	-	tsokolate

coffee	-	ka p e
juice	-	kahilada
milk	-	gatas, letse
tea	-	tsa
wine	-	bino

6. SPICES

garlic	-	ahos
ginger	-	luy-a
green onion	-	sibuyas
pepper	-	sili
round onion	-	sibuyas bombay
salt	-	asin
sauce of salted fish	-	una
sauce of fish	-	patis
soy sauce	-	toyo
vinegar	-	suka

7. COOKING UTENSILS

big frying pan	-	kalaha/ka ha a
broiling rack	-	parilya
clay pot	-	kolon/kuon
dipper	-	kabo
earthen jar	-	bang a a

knife	-	kutsilyo
ladle	-	luwag
stove, native burner	-	sug-ang
pot, kettle	-	kaldero
pot, bigger pan	-	kaserola
stove	-	abohan

8. EATING UTENSILS

fork	-	tinidor
glass	-	baso
knife	-	kutsilyo
pitcher	-	pitsel
plate	-	plato
platter	-	bandehado
saucer	-	platito
spoon	-	kutsara
sugar container	-	asukarera
teaspoon	-	kutsarita

9. TOOLS

axe	-	atsa/hwasay
bar	-	bara
chisel	-	tigib
hammer	-	martilyo

handsaw	-	gabas
knife	-	korta
knife, heavy	-	sundang
pick	-	piko
plane	-	sipilya
scythe	-	sanggot
screwdriver	-	distornilyador
spade	-	pala

10. PARTS OF A TREE

branch	-	sanga
bud	-	potot, salingsing
flower	-	bulak/buwak
fruit	-	bunga
leaf	-	dahon
root	-	gamut
shoot	-	udlot
trunk	-	puno-an

11. FRUITS

apple	-	mansanas
avocado	-	abokado
banana	-	saging

durian	-	duryan
grapes	-	ubas
guava	-	bayabas
jackfruit	-	nangka
mango	-	mangga
orange	-	kahil, naranghita, laranghita
papaya	-	kapayas
pear	-	peras
pomelo	-	buongon/bung-on
star apple	-	estar apol, kaymito

12. VEGETABLES

bamboo shoot	-	dabong
beans, a variety of	-	monggo
bitter melon	-	ampalaya
cabbage	-	repolyo
eggplant	-	talong/tawong
fern top	-	pako
lettuce	-	litsugas
mushroom	-	ligbus, uhong
onion	-	sibuyas
pepper	-	sili
potato	-	patatas

squash	-	kalabasa/kalbasa
string bean	-	balatong/baltong
tomato	-	kamatís

13. GRAINS

corn	-	mais
glutinous rice	-	pilit
glutinous rice, purple variety	-	tapol
milled corn	-	bugas nga mais
milled rice	-	bugas nga humay
milled corn or rice	-	bugas
rice	-	humay
rice crop, unmilled rice	-	palay
wheat	-	trigo

14. ROOT CROPS

cassaba	-	kamoteng kahoy, balanghoy
sweet potato	-	kamote
yam	-	gabi

15. ANIMAL KINGDOM

ant	-	hulmegas, sulom/ suom
bee	-	putyokan
bird	-	langgam
cat	-	iring
carabao	-	karabao, kabaw
centipede	-	ulahipan, uhipan
chicken	-	manok
cockroach	-	ok-ok
cow	-	baka
crocodile	-	buaya
dog	-	iro
fish	-	isda
frog	-	baki
goat	-	kanding
horse	-	kabayo
lizard	-	tabili
lizard, house	-	talo-to, toto
monkey	-	amo, unggoy
pig	-	baboy
python	-	sawa
rat	-	ilaga
shark	-	ihō

snake	-	halas, haas
spider larva	-	alilawa, lawa
turtle	-	ba-o

16. PARTS OF ANIMALS

bill	-	sungo
cockcomb	-	pasung
feather	-	balahibo, balhibo
horn	-	sungay
tail	-	ikog
wing	-	pako

17. OUTSIDE THE HOUSE

garden	-	hardin
pig pen	-	tangkal
playground	-	dula-anan/duwa-anan
poultry	-	poltre, manokan
washing place	-	labhanan
yard	-	nataran, lataran

18. PARTS OF A HOUSE

back porch	-	pantawan, pantaw
balcony	-	balkon
bathroom	-	banyo

bedroom	-	kwarto, lawak katul-ganan
ceiling	-	kisame
corner inside house	-	suok
dining room	-	kan-anan
door	-	puertahan, pultahan
floor	-	salug/sawog
kitchen	-	kusina
living room	-	sala
post	-	haligi
roof	-	atop
stairs	-	hagdan
toilet	-	kasilyas
wall	-	bongbong
window	-	bintana
under the house	-	silong

19. FURNITURE IN THE HOUSE

bookstand	-	estante sa libro
bed	-	katre
chair	-	silya
closet	-	aparador
cot	-	teheras/teras
drawer in closet	-	hunos

dresser	-	espiho de kuerpo
electric stove	-	abo nga elektrisidad
ice box	-	kahon sa yelo
mirror	-	espiho
piano	-	pyano
plate rack	-	banggera
radio	-	radyo
sofa	-	sopa
stove, native	-	abo
stereo set	-	esteryo
table	-	lamisa
television	-	telebesyon
telephone	-	telepono

20. PARTS OF CLOTHES

belt	-	bakos
collar	-	kwelyo
neckline	-	liab
pocket	-	bulsa
seam	-	sidsid
sleeve	-	manggas

21. MEN'S WEAR

handkerchief	-	panyo
socks	-	meyas
necktie	-	korbata
pants	-	karsones, pantalon
Filipino formal shirt	-	barong Pilipino/ tagalog
Filipino informal shirt	-	polo barong
shirt	-	kamisadentro
T-shirt	-	kamisita, kamisin
wrist watch	-	relo de pulso

22. LADIES' WEAR

blouse	-	blusa
dress	-	sinina
earrings	-	ariyos
fan	-	paypay
necklace	-	kwintas, kulintas
scarf	-	bandana, pandong
shoes	-	sapatos
slippers	-	sinilas
step-in, sandal	-	sandalya
stockings	-	medyas
wooden shoes	-	bakya

veil	-	belo, brunda, mantilya
-------------	---	-------------------------------

23. PARTS OF THE BODY

abdomen	-	tiyan
arm	-	bukton
back	-	likod
breast	-	dughan
cheeks	-	aping
chin	-	sulang/suwang
ear	-	dalunggan/dunggan
elbow	-	siko
eyeball, iris	-	kalimutaw
eyebrow	-	kilay
eyelashes	-	pilok
eyes	-	mata
face	-	nawong
fingers	-	tudlo
foot	-	tiil
forehead	-	agtang
hair	-	buhok
hand	-	kamot
head	-	ulo/uo
heel	-	tikod

waist	-	hawak
hips	-	bat-ang
knee	-	tuhod
leg	-	bitiis
lips	-	ngabil
little finger	-	kumingking
mouth	-	baba
muscle	-	braso
nail	-	kuko
nape	-	tangkugo, tingkoy
neck	-	liog
nose	-	ilon
palm	-	palad/paad
rib	-	gusok
shin	-	bagtak
shoulder	-	abaga
skull	-	bagolbagol
buttocks	-	lubot

SUPPLEMENTARY MATERIALS I

- A. Cebuano Phonology Lessons
- B. Intonation Contour

Intonation Contour

Lesson 1

A: Maayong buntag, | Pedro. #

B: Maayong buntag sab, | Juan. #

A: Kumusta ka? ↑

B: Maayo man, | salamat. #

Lesson 2

A: Maayo! #

B: Dayon lang. # Lingkod usa. #

A: Salamat. #

Lesson 3 (Dialogue 1)

A: Maayo! #

B: Dayon lang. # 0, | ikaw man diay, | Pedro. #

Lingkod usa. #

A: Salamat. #

Lesson 3 (Dialogue 2)

A: Maayo! #

B: Kinsa kana? ↑

A: Ako, | si Roberto. #

B: Subd. #

A: Salamat. # Maayong gabii. #

B: Maayong gabii sab. # Lingkod usa. #

Lesson 4

A: Ana, | unsa kana? ↑

B: Unsa, | kini? ↑

A: Oo. #

B: Ah, | pansit kini. #

A: Lami ba, ↑

B: Ay, | lami kaayo. #

Lesson 5

A: Ben, | siya si Mr. Smith. #

B: Ah diay? | Kumusta ka, | Mr. Smith?

C: Maayo man. #

B: Amerikano ka ba? ↑

C: Oo, Amerikano aka. #

Lesson 6 (Dialogue 1)

A: Amerikano ka ba, Mr. Smith?

B: Oo, Amerikano aka, ug Peace Corps trainee sab. #

A: Taga-diin ka?

B: Taga-Texas aka. # Ug ikaw?

A: Ako, Taga-Pilipinas. #

Lesson 6 (Dialogue 2)

A: Taga-diin ka, Mr. Smith?

B: Taga-California aka. #

A: Diin sa California?

B: Sa San Francisco. # Ug ikaw, / diin sa Filipinas?

A: Sa Cebu.

Lesson 7

A: Carlos, | sila ba ang mga Peace Corps trainee? ↑

B: Oo, | Ben, | sila gyud. #

A: Asa man kamo?

B: Muadto kami sa Sine. #

A: Karon dayon? ↑

B: Dili, | unya ra. #

Lesson 8

A: Kinsa ang imong mga ginikanan?

B: Si Mr. ug Mrs. Paul Murphy. #

A: Hain man sila karon?

B: Tua sila sa Cregon.

Lesson 9

A: Bay, | mahimo bang mangutana?

B: Unsa may ato?

A: Hain man ang balay sa kapitan del baryo dinhi?

B: Tua sa luyo sa simoahan. #

A: Salamat. #

B: Way sapayan. #

Lesson 10

A: Siya ba ang imong amiga?

B: Oo. #

A: Kinsa ang iyang ngalan?

B: Ang iyang ngalan si Jean Peters. #

A: Ah, siya ang bag-on ang maestra, / dili ba? ↑

B: Oo, / mao siya. #

Lesson 11 (Dialogue 1)

A: Aduna ka bay mga igsoon, / Bert?

B: Oo, / aduna akoy tulong igsoon, / duha ka lalake
ug usa ka babaye. #

A: Ug ikaw? ↑ Pila ang mga igsoon nimo?

B: Tulo sab. # Puro lalake, walay babaye. #

Lesson 11 (Dialogue 2)

A: Unsay mahimo ta, Rene? ↑

B: Aduna ka bay libro sa Math? ↑

A: Oo, ngano man?

B: Gusto kong mubasa sa leksyon nato. #

A: Hala sige, mubasa kitang duha. #

Lesson 12 (Dialogue 1)

A: Oy, Ben. # Kadiyut lang. #

B: Ngano man?

A: Asa ka karon?

B: Sa eskwelahan. #

Lesson 12 (Dialogue 2)

A: Taxi! ↑

B: Asa ka padulong? ↑

A: Muadto ako sa Capitol Hotel. # Pila ang plete? #

B: Mga tres pesos, tingali. #

A: Dili ba mahal ra? ↑

B: Dili. # Husto-husto ra, kay layo man an hotel. #

A: 0, sige. #

Lesson 13 (Dialogue 1)

A: Ben! Ben! Hain ka?

B: Dia ra ako. #

A: Dali ra. #

B: Ngano man?

A: Naay imong bisita. #

B: Usa pa. # Karon na. #

Lesson 13 (Dialogue 2)

A: Dong, | hain man ang posopis?

B: Tua sa kalye Magallanes, | duol sa kapitolyo. #

A: Layo ba ang kapitolyo?

B: Dili, | duol ra. #

A: Salamat, | ha. #

B: Way sapayan. #

Lesson 14

A: Pila ka bulan sa usa ka tuig?

B: Napulo ug duha ka bulan sa usa ka tuig. #

A: Nganli ang mga bulan. #

B: Enero, | Febrero, | Marso, | Abril, | Mayo, | Hunyo, | Hulyo,
 Agosto, | Septyembre, | Oktubre, | Nobyembre,
 Disyembre. #

Lesson 15

A: Unsay mahimo ta, / Dong?

B: Tagpilay bayad sa kwarto? / Gusto ko unta ug usa

ka kwarto sulod sa usa ka semana. #

A: Tagkinse pesos ang adlaw sa usa ka kwarto. #

B: Apil na ba ang pagkaon?

A: Walay labot.

B: Salamat, ha. Mubalik lang ko unya. #

Lesson 16

A: Pila ka adlaw sa usa ka semana?

B: Pito ka adlaw sa usa ka semana. #

A: Nganli ang mga adlaw. #

B: Domingo, | Lunes, | Martes, | Myerkoles, | Hwebes, |

Byernes, | Sabado. #

Lesson 17

A: Tabi, / Bay. Unsang orasa ha?

B: Ah, / alas singko y medya na, Bay.

A: Uy, | gabil na man diay. # o sige, / Bay. # Salamat
ha. ?↑

B: Way sapayan. #

Lesson 17A

A: Day, / pilay metro sa panapton?

B: Dos singkuenta ang metro, / pero dos traynta lang
ang yarda. #

A: Mahal sab uy. Dos na lang ang metro o uno
otsenta ang yarda, / ha?

B: Dili uy, / mahal na man ang panapton karon. #

Niadto, / barato pa. #

A: Sige na, / pahangyoa sab kami. #

B: Dili gyud mahimo, / Day. Pasyensya na lang usa. #

A: Syaro! Wala na gyud nay hangyo? / Nisaka sab

kaayo ang presyo, / uy!

B: Bitaw. # Nisaka ug dako. #

A: Sige na lang. # Uno nobentay-singko ang yarda. #

Lesson 18

A: Asa man kamo karon?

B: Magsuroy-suroy lang kami. #

A: Gusto ba kamong muadto sa sine? Adunay maayong

salida sa "Majestic". #

B: O, sige, adto na kita. #

Lesson 19

A: Unsay sakyen padulong sa Baryo Patudan?

B: Kinahanglan musakay ka ug tartanilya. #

A: Wala bay dyipni?

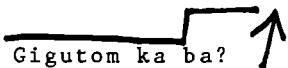
B: Aduna, pero dili muabot sa Baryo Patudan. #

A: Asa ako makasakay?

B: Dinha sa sunod eskina. #

Lesson 20

A: Alas dose na diay, | oras na sa paniudto. #

B: Gigutom ka ba? ↑

A: Oo, | gigutom kaayo. #

B: Tana sa kapiteriya. # Mangaon kita. #

Lesson 21

A: Sus, | kadaghang tawo sa dalan! #

B: Ingon ana gayud basta pyesta. #

A: Tan-awa kadto, | kadako ug kataas sa mga arko!

B: Ug kasaba pa sa banda! #

A: Tana sa ilang Pablo basig mahutdan kita ug

 pagkaon. #

Lesson 22

A: Pablo, unsa kana?

B: Unsa, kini?

A: Oo.

B: Ah, kini ang akong bag-on libro sa Cebuano.

A: Hain man diay ang imong librong daan?

B: Nawala.

Lesson 23

A: Dugay pa ba una kitang muabot sa kalye Mabini?

B: Dugay-dugay pa, kay layo- Tayo pa ug dyutay.

A: Bag-o pa man lang gud ako dinhi. Dili pa ko

kahibalong asa musuot-suot.

B: O diin man diay ka gikan? Taga-probinsya ka ba? ↗

A: Oo, bay. Taga-Bohol ako. #

Lesson 25

A: Para! ↑ Para! ↑ Manaog na ako dinha sa eskina. #

B: Dili mahimo Nang, | kay walay paradahan sa trak. #

A: Sus, | kadugay pa diay. #

B: Dili man, | kadiyut na lang. #

Lesson 25A

A: Rosa, | asa kamo magsemana santa?

B: Ngadto sa Bantayan. #

A: Kalayo gyud! Nganong ngadto man, | nganong di

man lang nganhí sa syudad?

B: Kay nindot kaayo ang semana santa didto sa

Bantayan. Daghan kaayong karo sa prosesyon sa

Hwebes Santo. #

A: Sa Byernes Santo / daghan ba sab? ↑

B: Oo, / mas daghan kay sa Hwebes Santo. #

A: Makauban ba ko ninyo ngadto? ↑

B: Segurado. #

Lesson 26

A: Ramon, / unsang orasa na?

B: Alas nuybe y medya. #

A: Mao ba? Uwahi na ako. #

B: Ngano man?

A: Duna akoy adtoan. # Mubalik ra ako. #

Lesson 27

A: Pilay eskwela sa imong kalse?

B: Unsang klaseha?

A: Ang imong kalseng primer grado. #

B: May mga kwarenta tingali. #

A: Sus! Kadaghan man diay!

B: May klase ka ba sad nga primer grado?

A: Waa karon. # Pero may naa tingali sa sunod tuig. #

Lesson 28

A: Ana, | asa ka muadto karon?

B: Adto sa merkado. #

A: Anhi lang una kita. #

B: Sige, | anhi lang kita sa balay. #

Lesson 29

A: Carding, | nag-unsa ka? ↑

B: Nagpalit akog panapton. #

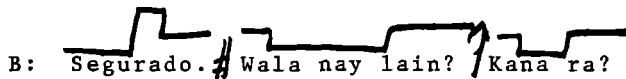
A: Para kang kinsa?

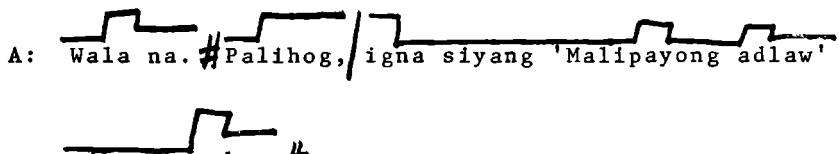
B: Para kang Rosa. # Adlaw niya karon. #

A: Bitaw. # Nia na ang akong regalo. # Kay mularga

man ako, | palihog ihatag na lang ako sa akong

regalo kaniya, ha?

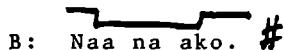
B: Segurado. # Wala nay lain? Kana ra?

A: Wala na. # Palihog, igna siyang 'Malipayong adlaw'
gikan kanako. #

B: Natural. #

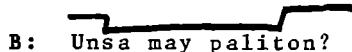
Lesson 30

A: Ana, / dali ra gud. #

B: Naa na ako. #

A: Ugma, / simbag sayo sa San Jose. # Unya, / adto sa

 Karbun, / palit ug pagkaon. #

B: Unsa may paliton?

A: Pagpalit ug isda, baboy ug prutas. # Uban lang

ni Juana kay muadto man sab siya. #

Lesson 31

A: Uy | Pedro, | paspasi ang imong leksyon ug ubani ako
sa Kona. #

B: Ngano man?

A: Kay musugod ako karon ug "practice-teaching" sa
Kona. #

B: Ah diay! Maayo kaayo. # Itudlo ang bag-ong mate-
matika sa mga bata. #

A: Oo, | segurado. #

B: Maayo tingali, / tun-i una sa libreriya ang imong
ileksyon sa mga bata. #

A: Bitaw. # .

Lesson 32

A: Ricardo, / gikapoy ka ba? ↑

B: Oo, / gikapoy kaayo. #

A: Kay ngano man?

B: Kay gilabdan ako sa akong ulo ug gisip-on pa
gyud. # Ikaw, / wala ka ba sip-ona?

A: Kalooysa Diyos, / wala ko sip-ona. # Gitugnaw
kaayo ko kagabii sa Waimea, / apan maayo ganit

aduna akoy "sweater". # Katulog ug sayo karong

gabii. #

B: Oo. #

Lesson 34

A: Uy Belen, nia ka diay! Ngano man?

B: Nia ko kay kaslon man si Cris sa Sabado sa

gabii sa simbahan sa Santo Rosario. #

A: Kanus-a ka man mubalik sa Cagayan de Oro?

B: Pagkahuman sa kasal. # Abi nimo no, ig-abot

nako sa Cagayan, / mag—"seminar" kami. # Adto

unya sa "seminar", / ha?

A: Oo, | basta ikaw, | segurado. #

Lesson 36

A: Unsay imong buhaton?

B: Sulaton nako ang gipabuhat sa prinsipal. #

A: Unsay iyang gipabuhat nimo?

B: Buhatan ko kono ang mga maestra ug tulomanon sa
umaabot nga tigum nila. #

A: Sulaton mo ba dayon?

B: Dili. # Ako unang hunahunaon. #

A: Maayo. #

Lesson 37

A: Pablo, | palihog itunol ang asin. #

B: Karon na, | Marta, | kay tua pa ni Jorge. # Gusto mo

bang itunol ko kanimo ang pambyenta? ↑

A: Ayaw na, | kay gihalangan na ako niining su-a-ana. #

Salamat lang. #

Lesson 38

A: Makamao ka bang mulangoy?

B: Oo, | dyutay lang. #

A: Gusto ka bang muuban kanako? ↑

B: Oo, | pero unsang orasa kita makabalik?

A: Tingali sa alas dos. #

B: Maayo, | aron makatuon ako sa akong leksyon. #

Lesson 40

A: Anita, | nadawat ba nimo gahapon ang sulat nga
gikan sa imong ginikanan? ↗

B: Wala ra ba. # Tingali, | nadala ni Elsa. # Palihog,
makita gani nimo siya, | ingnang gusto nakong
makuha dayon kaniya. #

A: Oo, | ingnon nako siya. #

B: Basta, | ha?

A: O lagi, | ayaw lang kabalaka. # Basta ikaw, | dili
mahimo nakong makalimtan. #

B: Daghang salamat daan, / ha?

A: Way sapayan. #

Lesson 41

A: Fe, | nabayran na ba nimo ang imong utang sa suga? ↑

B: Oo, | nabayran na nako pero wala pa nako mabayri

ang akong abangan sa balay sa bulan sa Oktubre. #

A: Ngano man? #

B: Kay kung bayran nako karon wala na unya akoy

kwartang ipamalit ig-adto nako sa Cebu. #

Lesson 42

A: Letty, | ubanan nato ang mga PCV ug pamalit sa

Karbun. #

B: Nganong ubanan pa man sila nato?

A: Kay basi sila tontohon sa mga tindera kay mga

Amerikana ra ba. # Intawon sab no kung baligyaan

sila ug mahal kaayo sa mga tindera?

B: O sige na lang, / tana. # Ubanan nato sila. #

Lesson 43

A: Maria, / karong taudtaud muadto ako sa Magallanes. #

Wala ka bay ipapalit? ↑

B: Aduna. # Magpapalit ako kanimo ug usa ka baritang

sabong kamay, / sipilyo, / kolget ug sobre. #

A: Uns'a pa? Wala nay lain? ↗

B: Aduna pa diay kung makadiretso ka sa pos opis. #

Ipalit sab'ako ug selyong bale setentay-singko

sentabos ug ipahulog ko kanimo kining akong

sulat. # Salamat ha?

Lesson 44

A: Milagros, basig nakalimot ka, ugma pabunyagan ni

Teresing ang iyang batang bag-on natawo. #

B: Sa katedral kadto, no?

A: Oo, papangankon ko niya sa bata. #

B: Ako sab. # Duha diay maninay! ↗

A: Duha sab kono ug mahinoy. #

B: Unsa may imong isininha?

A: Tan-awon ko lang. # Daan lang tingali. #

B: Dili ko mutuo nimo da. # Mahimo ba gyud. # Gipa-

tahian ka ni Mama nimo ug bag-o, | dili ba? ↑

A: Maayo unta. # Tan-awa lang ugma. #

Lesson 45

A: Huy, Ronaldo, | mularga ka diay karon dayon sa

Cebu? ↑

B: Oo, | may itugon ka ba? ↑

A: May ihangyo unta ko nimo. # Mahimo ba? ↑

B: Basta ikaw, | mahimo kaayo. #

A: Magpapalit ako ug usa ka dosenang lapis nga

monggol, | lima ka buok nga "roll pad", / ug usa ka
buok nga "coffee percolator". #

B: O sige, | padad-i ako ug kwarta. #

A: Usa pa. # Padad-an ta ka ug singkwenta pesos. #

Iuli lang unyang sobra. # Daghan kaayong salamat. #

B: Way sapayan. #

A: Maayong pagsakay. # Pagayo-ayo baya. #

SUPPLEMENTARY MATERIALS II

READINGS FOR COMPREHENSION

- A. Narratives for the Dialogues**
- B. Short Paragraphs (contextual),
Followed by Questions and Answers**
- C. Games**
- D. Legends**
- E. Recipes**
- F. Songs and Riddles**

The materials in this section are designed to provide additional exercises in reading. The first section is called Narratives for the Dialogues, and tells about the dialogues given in the text. The section on Short Paragraphs is made up of short paragraphs based on given situations followed by a set of questions.

The rest of the materials include legends, recipes for native delicacies and instructions on how to play some low-organizational games which are popular among Filipinos.

A. Narratives for the Dialogues

Lesson 1

Nagkasugat¹ si Pedro ug si Juan. Niingon² si Juan kang Pedro, "Maayong buntag, Pedro. Kumusta ka?"
Nitubag³ si Pedro kang Juan, "Maayong buntag sab, Juan. Maayo man, salamat."

¹sugat 'meet'

²ingon 'say'

³tubag 'answer'

Lesson 2

Nagmaayol ang usa ka PCV sa balay sa iyang amigo.
Nitubag ang iyang amigo kamiya, "Dayon² lang. Lingkod³ usa." Nitubag sab ang PCV kaniya, "Salamat."

¹maayo 'good'

²dayon 'come in'

³lingkod 'sit down'

Lesson 3 (Dialogue 1)

Niadtol¹ si Pedro sa balay sa iyang amigo. Niingon siya, "Maayo." Nitubag ang iyang amigo, "Dayon lang.

Ikaw man diay, Pedro. Lingkod usa." Nitubag sab si Pedro, "Salamat."

¹adto 'go'

Lesson 3 (Dialogue 2)

Niadto si Roberto sa balay sa iyang amigo usa kagabii niana. Gipangutana¹ siya kung kinsa siya ug gipasulod ug gipalingkod sab siya niini.

¹pangutana 'ask'

Lesson 4

Nangutana¹ ang amiga ni Ana kaniya, "Unsa kana?" Nitubag si Ana kaniya, "Pansit kini." Nangutana na sab siya kang Ana, "Lami ba?" Nitubag na sab si Ana kaniya, "Lami kaayo."

¹pangutana 'ask, question'

Lesson 5

Gipa-ila-ilal¹ ni Jesus si Mr. Smith kang Ben. Gipangumusta² ni Ben si Mr. Smith ug gipangutana³ kung Amerikano ba siya. Gitubag⁴ ni Mr. Smith si Ben nga

maayo ug nga Amerikano siya.

lila-ila 'introduce'

2kumusta 'how are you'

3pangutana 'ask, question'

4tubag 'answer'

Lesson 6

Nagsultihanay¹ si Mr. Smith ug ang usa ka Pilipino.

Nangutana siya kang Mr. Smith kung Amerikano ba siya.

Nitubag si Mr. Smith niya nga Amerikano siya ug Peace

Corps trainee pa. Nangutana pag-usab siya kang Mr.

Smith ug tagadiin siya. Nitubag si Mr. Smith niya nga

taga-Texas siya. Nangutana sab si Mr. Smith ug taga-

diin ang Pilipino. Ug nitubag pag-usab siya nga taga-

Pilipinas siya.

1sulti 'talk'

Lesson 7

Nangutana si Ben kang Carlos parti sa mga Peace Corps trainees ug nga asa sila muadto. Nitubag siya niya nga mangadtol sila sa sine, pero dili diha-diha dayon.

ladto 'go'

Lesson 8

Si Mr. ug Mrs. Paul Murphy ang mga ginikanan sa PCV.
Tua sila magpuyol karon sa Oregon.

lpuyo 'live'

Lesson 9

Nangutana ang usa ka PCV ug hain ang balay sa
tenyente del baryo. Gitubag siyang tua sa luyo sa
simbahan.

Lesson 10

May¹ nangutanag kinsa si Jean Peters, ang bag-ong
PCV ng maestra ug amiga sa usa ka Pilipinang maestra.

lmay 'there is, are, was, etc.'

Lesson 11 (Dialogue 1)

Nagsultihanay si Bert ug ang iyang mga amigo parti
sa ilang mga igsoon. Adunay¹ duha ka lakeng igsoon ug
usa ka bayeng igsoon si Bert, pero adunay tulo ka

purong lakeng igsoon ang usa sa iyang amigo.

laduna 'there is, are, was, etc.'

Lesson 11 (Dialogue 2)

Nagkital¹ si Rene ug ang iyang amigo. May libro sa math si Rene ug nagturon² silang duha sa ilang leksyon.

¹kita 'meet'

²tuon 'study'

Lesson 12 (Dialogue 1)

Gitawag¹ si Ben sa iyang amigo ug gipahuwat² kadiyut lang. Gipangutana siya ni Ben ug ngano man. Gipangutana sab niya si Ben ug asa siya, ug gitubag siya ni Ben nga sa eskwelahan.

¹tawag 'call'

²huwat 'wait'

Lesson 12 (Dialogue 2)

Nitawag¹ ang PCV ug taxi. Gusto² siyang muadto sa Capitol Hotel. Tres pesos ang plete, husto-husto ra, kay layo man ang hotel.

¹tawag 'call'

²gusto 'like, want'

Lesson 13 (Dialogue 1)

Gitawag si Ben sa iyang amigo ug gipangutana ug hain siya muadto.¹ Gitubag siya niya nga dia ra. Gipaduo² niya si Ben ug giingon³ nga aduna siyay bisita.

Giingon niya siya nga usa pa, karon na.

¹adto 'go'

²duol 'near'

³ingon 'tell'

Lesson 13 (Dialogue 2)

Nangital¹ ang usa ka PCV ug hain ang eskwelahan.

Giingon siyang duol ra sa tindahan.

¹kita 'look for'

Lesson 14

Nangutana ang usa ka tawo ug pila ka buwan ang naa sa usa ka tuig. Gitubag siyang napo ug duha. Ang ngan sa mga buwan mao kini: Enero, Pebrero, Marso, Abril, Mayo, Hunyo, Hulyo, Agosto, Septyembre, Oktubre,

Nobyembre, ug Disyembre.

Lesson 15

Nangital¹ ang PCV ug kwartong iyang kaistahan² sud sa usa lang ka semana. Nakakita³ siya, tagkinse pesos ang bayad⁴ sa usa ka adlaw, wa pay pagkaon, pero adunay restawran sa silong niini.⁵

¹kita 'look for'

²A place to stay

³kita 'find'

⁴Payment

⁵Of this

Lesson 16

Nangutana ang usa ka tawo ug pila ka adlaw ang naa sa usa ka semana. Gitubag siyang pito. Ang ngan sa mga adlaw mao kini: Domingo, Lunes, Martes, Myerkoles, Hwebes, Byernes, ug Sabado.

Lesson 17

Nangutana ang PCV ug unsang orasa na. Gitubag siyang alas singko y medya na. Puresol¹, gabii na diay para² niya.

1Therefore, hence

2To, for

Lesson 17A

Namalit ang PCV ug panapton sa tindahan sa Insik sa "downtown". Nisaka na pag-ayo ang presyo ug mahal na kaayo ang metro o yarda sa panapton. Nihangyo' siya sa tindera ug gipahangyo siyag dyutay niini.

1hangyo 'bargain'

Lesson 18

Nagsuroy-suroy¹ ang usa ka grupong PCV's. Nagkakita² ug ang laing grupo. Nanan-aw³ silag sine sa Majestic.

1suroy 'take a walk'

2kita 'meet'

3tan-aw 'see'

Lesson 19

Gustong muadto sa Baryo Patudan ang usa ka PCV, ug nangutana siyag tartanilya sa sunod eskina, pero dili jeepney kay dili kini muabot² sa Baryo Patudan.

¹sakay 'ride'

²abot 'arrive, reach'

Lesson 20

Alas dose na. Oras na sa paniudto. Gigutom¹ na kaayo ang duha. Mangaon² sila sa kapiteriya.

¹gutom 'hungry'

²kaon 'eat'

Lesson 21

Nagsultihanay ang mga PCV bahin sa pyesta sa baryo. Gidaghanan¹ sila sa mga tawo, gidak-an² ug gitas-an³ sila sa mga arko, ug gisabaan⁴ sila sa banda. Nangadto sila sa ilang Pablo aron mangaon.

¹daghan 'plenty, many'

²daka 'big, huge'

³taas 'tall, long'

⁴saba 'noisy'

Lesson 22

Gipangutana si Pedro ug unsa ang iyang dala.¹

Nitubag siyang ang iyang dala mao ang iyang bag-ong

libro sa Cebuano. Ang iyang daang libro nawala.

¹That which he brings with him

²wala 'lose'

Lesson 23

Nagsakay ug dyipni ang usa ka taga-Bohol. Nabala-ka¹ siya kay dili pa man siyang makahibalo² sa mga dalan sa syndad sa Sugbo kay dili man siya taga-didto.

¹balaka 'get married'

²hibalo 'know'

Lesson 25

Nagsakay¹ si Manang ug bus. Gusto na siyang manaog² dayon sa usa ka eskina, pero dili pa mahimo³, muhuwat⁴ pa siya kadiyut, kay wa pay bus stop.

¹sakay 'ride'

²kanaog 'get off'

³himo 'do'

⁴huwat 'wait'

Lesson 25A

Nagkasugat si Rosa ug ang iyang amiga. Naghisgutan-
ay¹ sila bahin sa semana santa. Si Rosa adto magsemana
 semana sa Bantayan kay nindot kaayo ang semana santa
 didto kay daghan ang nindot nga karo sa prosesyon sa
 Hwebes ug Byernes Santo.

hisgut 'mention, talk about'

Lesson 26

Nangutana kang ang iyang amigo Ramon ug unsang
 orasa na. Gitubag siya sa iyang adtoan.

luwahi 'late'

Lesson 27

Nagsultihanay ang duha ka PCV bahin sa ilang klase.
 Ang usa adunay primer gradong klase nga mga kwarenta ka
 buok ang eskwela. Ang ikaduha walay primer gradong
 klase pero may naa tingali siya sa sunod tuig.

Lesson 28

Gusto dayon si Ana muadto sa merkado, pero nisunod¹
 na lang siya sa gusto sa iyang amigang muadto lang una
 sila sa iyang balay para² mag-estorya³.

¹sunod 'follow'

²In order to

³estorya 'story'

Lesson 29

Nagkakita' si Carding ug ang iyang amiga sa tindahan nga gipalitan niya ug pangaton para kang Rosa kay adlaw man kadto ni Rosa. Nihangyo² ang amiga ni Carding niya sa pagpadala sa iyang regalo kang Rosa kuy mularga³ man siya ug pagpasulti sab niya nga malipayong adlaw na lang.

¹kita 'meet each other'

²hangyo 'request'

³larga 'leave (for)'

Lesson 30

Gipasimba' sa PCV ang iyang binatonan ug sayo sa San Jose aron makapangarbun² ug isda, baboy ug prutas.

¹simba 'go to church'

²pangarbun 'go marketing'

Lesson 31

Gipadali¹ si Pedro sa iyang amigo. Magpauban² ang iyang amigo niya sa Kona kay musugod³ na siya sa practice-teaching. Giingnan ni Pedro ang iyang amigo naga itudlo⁴ niya ang bag-ong matematika ug nga maayo tingali kung tun-an⁵ una niya sa libreriya ang iyang ileksyon.⁶

¹dali 'hurry up'

²uban 'accompany somebody'

³sugod 'begin, start'

⁴tudlo 'teach'

⁵tu-on 'study'

⁶leksyon 'lesson'; ileksyon "What/the lesson
that is going to be taught"

Lesson 32

Nagsultihanay si Ricardo ug ang laing PCV bahin sa tugnawng tyempo. Gisip-on¹ ug gilabdam² sa ulo si Ricardo, pero wala sip-onsa ug wala labdi sa ulo ang iyang amigong PCV kay nakadala³ kini ug 'sweater' nga nakatabang⁴ kaayo kamiya.

¹sip-on 'cold'

- ²labad 'headache'
³dala 'bring, take'
⁴tabang 'help'

Lesson 34

Nagkakita si Belen ug ang laing PCV sa Cebu. Nahi-
bulong¹ ang PCV nganong nia si Belen sa Cebu kang ang
iyang assignment tua man sa Cagayan de Oro. Giingnan
si Belen sa iyang tuyo² sa pag-adto sa Cebu: ang pag-
tambong³ sa kasal ni Cris, laing PCV. Human sila nag-
estoryahanay⁴, nangimbitar⁵ si Belen sa iyang umaabot⁶
nga seminar sa iyang lugar.

- ¹hibuong 'surprise'
²tuyo 'purpose, aim'
³tambong 'attend'
⁴estorya 'tell stories/talk'
⁵inbitar 'invite'
⁶abot 'arrive', umaabot 'coming'

Lesson 36

Nagsultihanay ang duha ka PCV parti sa ilang buha-
ton¹ sa eskwelahan. Ang usa kanila niingong iyang sula-
ton² ang gipabuhat³ sa prinsipal parti sa tulomanon sa
umaabot

umaabot⁴ nga tigum sa mga maestra, pero dili dayon kay iya panghunahunaon⁵.

1 buhat 'work'

2 sulat 'write'

3 buhat 'work'

4 abot 'arrive'

5 hunahuna 'think, thought' (V., N.)

Lesson 37

Nangaon¹ sila si Pablo, si Marta, ug si Jorge.

Nipalihog² si Marta kang Pablong ipatunol³ ang asin kaniya, pero nitubag si Pablong dili pa mahimo kay tua pa ni Jorge.

1 kaon 'eat'

2 palihog 'please'

3 tunol 'pass'

Lesson 38

Nangimbitar¹ si Eddie kang Luis sa papangaligo².

Kay makamao man mulangoy³ si Luis, gusto siyang muuban⁴ basta makabalik⁵ dayon ug sayo⁶ aron⁷ makatuon⁸ siya sa iyang leksyon.

-
- limbitar 'invite'
²To go swimming
³langoy 'swim'
⁴uban 'go with, companion'
⁵balik 'go back'
⁶Early
⁷So that
⁸tuon 'study'

Lesson 40

Gipangutana si Anita sa iyang amiga bahan sa iyang suwat nga niabot sa niaging adlaw nga gikan sa iyang ginikanan. Gitubag niya siya nga wala niya madawat kay tingali nadala ni Elsa sa iyang bag. Wala niya tuyo'a pagdala. Gipalihog² ni Anita ang iyang amiga sa pag-sulti ni Elsa bahan niini.³

¹tuyo 'purpose', tuyoa 'didn't do it on purpose/
unintentional'

²palihog 'please', gipalihog 'was requested/
asked'

³niini 'this'

Lesson 41

Magsulti-sulti si Fe ug ang iyang kaubang PCV bahin sa bayranan ni Fe sa suga ug abangan sa balay niya ng wala pa niya kabayril¹ kay wala na man siyag kwartang ipamalit ig-adto niya sa Cebu kung bayran na dayon niya niadtong adlawa. Wala makatuo² niini ang iyang kauban.

¹bayad 'pay/payment'

²tuo 'believe'

Lesson 42

Nagsabot sila si Letty nga abanan nila ang mga PCV pagg pangarbon² kay basi tontohon sila sa mga tindera kay mga Amerikano ra ba.

¹sabot 'plan & agree'

²karbon 'market'

Lesson 43

PaMagallanes¹ ang kaubang maestra ni Maria. Gipang-utana niya si Maria kung may ipapalit ba siya niya. Nagpapalit si Maria ug daghan daghang pitsi-pitsi² niya ug nagpatugon³ pa gyud ug selyo sa pos opis kung may lugar⁴ pa siya sa pag-adto niini.

¹Magallanes "Magallanes, the shopping center of downtown Cebu City"; PaMagallanes 'going to Magallanes'

²pitsi-pitsi 'odds & ends, sundries'

³tugon 'send/leave message to buy/bring goods, etc.'

⁴lugar 'place'; kung may lugar pa siya 'if she still has time'

Lesson 44

Gipahinumdum(an)¹ si Milagros sa iyang kaubang maestra kay basi kini makalimut² nga pabunyagan³ ni Teresing sa sunod adlaw ang iyang batang bag-ong natawo. Wala siya makalimut ug unya nagpangutan-anay sila bahin sa ilang isinina⁴ sa bunyag.

¹hinumdum 'remember, remind'

²limut 'forget'

³bunyag 'baptism, baptize'

⁴sinina 'dress'

Lesson 45

Nakit-an¹ si Ronaldo nga paCebu dayon. Daghan kaayong gipatugon nga pitsi-pitsi ang iyang kaubang PCV nga ipapalit sa mga tindahang Insik² sa Cebu.

1kita 'to see'; nakit-an 'was seen'

2tindahang Insik 'Chinese store'

B. Short Paragraphs (Contextual) Followed by Questions and Answers

Structural Content: Verbal Affixes:

I.	ni-	mu-
	na-	ma-
	nag-	mag-
	naka-	maka-
	naN-	maN-
	gi-	
	gi-.....-han	
	gi-.....-an	
	gi-.....-in-...	
	i-	
		-on
	na-.....-an	
	pag-	
	pagpa-	
	gipa	
	nahi-	
	makig	
	um + redupl.	

1. Si David ug is Eslao nanawag ug jeepney sa Waimea. Nangutana sila kung hain ang Boys Camp us pila sab ang plete. Sa nanakay na sila nangutana si David kang Eslao kung hain ang iyang asawa. Si Eslao nangutana usab kung minyo ba siya.

Mga Pangutana:

Kinsay nanawag ug jeepney?
 Diin sila manawag ug jeepney?
 Unsay pangutana ni David ug ni Eslao?
 Asa sila paduong?
 Kinsay minyo, si David o si Eslao?

2. Alas nuybe sa buntag kadto. Si Erico ug si Tinker niadto sa kwarto ni Roberto aron dad-on siya sa baybayon. Si Roberto nibalibad nga dili siya muuban.

Mga Pangutana:

Unsang orasa kadto?
 Kinsay niadto sa kwarto ni Roberto?

Ngano man?
Niuban ba si Roberto?

3. Si Carolina nagtudlo ug usa ka pundok nga mga estudyante. Nangayo siya ug katahuran ug gitubag usab siya. Gisugo niya ang usa ka estudyante pagsira sa pultahan ug ang usa ka estudyante sab sa pag-abli. Iya dayon silang gisuog sa pagngaan sa mga butang sa kwarto.

Mga Pangutana:

Kinsay nagtudlo?
Unsay iyang gibuhat?
Unsay iyang gisugo sa usa ka estudyante?
Unsa pa?
Unsa pa gyud?

4. Si Linda ug si Maria Elena nagsultihanay bahan ni Jim A. Nangutana si Linda kung kinsa siya, taga-diin siya, hain siya magpuyo karon, hain siya karon ug unsay iyang buhat. Unya nahinumdum sila nga mamalit diay sila ug mga galamiton sa eskwelahan sa tindahan sa Hawi.

Mga Pangutana:

Kinsay nagsultianay?
Unsay mga pangutana ni Linda?
Unsay ilang nahinumduman?
Asa sila mamalit?

5. Si Jerry nagtudlo sa mga bata sa kindergarten sa Pilipinas kung unsaon pagsulti ug "Good Morning, Mr. Cousin, Good Afternoon, Mr. Cousin, ug Good evening, Mr. Cousin." Iyang gibinisaya ang iyang sugo. Nagtabi ang mga bata. Iyang gisultihan sa pagpataas sa kamot kung gusto sila mutubag.

Mga Pangutana:

Kinsay nagtudlo?
Kinsay iyang gitudloan?
Unsay iyang gitudlo?
Nag-unsa ang mga bata?
Unsay iyang gisulti sa mga bata?

6. Si Edita namisita ni Donna sa alas otso sa gabii. Ang inahan ni Donna nitubag sa tuktuk sa pultahan. Nangutana si Edita babin ni Donna. Nangita si Mrs. Brown ug gisultihan si Edita nga adunay bisita si Donna. Gipamakadiyut ug dayon giimbitar ni Edita si Donna sa sine.

Mga Pangutana:

Kinsay namisita ni Donna?
 Unsang orasa siya namisita?
 Kinsay nitubag sa tuktuk?
 Unsay pangutana ni Edita?
 Unsay gibuhat ni Mrs. Brown?
 Unsay gisulti ni Mrs. Brown kang Edita?
 Kinsay gipailaila ni Donna sa iyang inahan?
 Unsay gibuhat ni Edita ug ni Donna?
 Kinsay nangimbitar sa sine?

7. Si Miguel naglingkod sa atubangan sa balkon. Nakita niya si Lorenzo nga nagdala ug daghang libro. Gitawag niya ug gipangutana kung mag-unsa siya ug kung makauban ba siya niya. Nanamilit si Miguel sa iyang asawa nga si Susana.

Mga Pangutana:

Kinsay naglingkod?
 Diin siya maglingkod?
 Kinsay iyang nakit-an?
 Unsay gidala sa iyang nakit-an?
 Unsay gipangutana niya sa iyang nakit-an?
 Kinsang asawa si Susana?

8. Si Juanito ug si Ramon nagsakaysakay sa alas kwatro sa hapon. Nakakita si Ramon ug gwapang baye nag nipauli gikan sa eskwelahan. Nangutana si Ramon kang Juanito kung kinsa siya. Ningon si Juanito nga siya iyang amiga ug maestra sab sa Kadaugan Elementary School. Nihangyo si Ramon kung mahimo bang ipailaila siya kay gwapa siya kaayo. Nanaug sila sa awto ug gipailaila sila.

Mga Pangutana:

Nag-unsu si Ramon ug si Juanito?
 Unsang orasa kadto?

Unsay ilang nakit-an?
 Unsay gihangyo ni Ramon?
 Nganong nihangyo man si Ramon?
 Unya, unsay gibuhat ni Ramon ug ni Juanito?

9. Si Ramon ug si Gario namisita ug usa ka pamilyang Pilipino sa Hawi. Sa diha pa sila sa Boys Camp nahibaloan nila nga si Keith muadto sa Hawi. Gihangyo nila si Keith kung makasakay ba sila ug ilang gitug-anan. Sa balay sa Pilipino nangutana si Mrs. Jose kung ngano nga nia sila sa Hawaii, tagadiin sila ug asa sa Pilipinas sila muadto. Nangutana usab si Ramon ug si Gario babin niya ug sa iyang pamilya. Human sa sultihanay, gihawiran sila ug panihapon.

Mga Pangutana:

Kinsay namisita?
 Diin sila mamisita?
 Kinsay ilang gibisitaan?
 Unsay mga pangutana ni Mrs. Jose?
 Unsay gipangutana ni Ramon ug ni Gario?
 Unsay imbitasyon ni Mrs. Jose?

10. Sabado kadto ug si Tinker nangandam. Nangutana si Eric kung asa siya padulong. Nitubag siya nga muadto siya sa merkado. Unya nanamilit siya. Nagtawag siya ug taksi ug nangutana kung pila ang plete ngadto sa Rizal Street. Gisultihan ug nisakay si Tinker. Sa merkado nihunong siya sa usa ka tindahan ug nanan-aw sa mga palitonon. Gitagad siya sa tindera ug gipangutana kung unsay iyang mahimo. Naibug siya sa mga saging apan gahi-gahi pa kini. Nangutana siya kung aduna bay mga hinog. Gisultihan siya ug gibayran dayon ni Tinker ug nipauli siya.

Mga Pangutana:

Unsang adlawa kadto?
 Nag-unsa si Tinker?
 Asa siya padulong?
 Unsay iyang gisakyan?
 Unsay iyang naibugan?
 Nakapalit ba siya dayon?
 Nganong wala man?
 Unsay sunod gibuhat ni Tinker?
 Unya, nakapalit na ba siya?

11. Duha ka PCT nanakay padulong sa Hawi. Makigkita si Ramon sa mayor ug nangutana siya ni Juanito kung unsaon pag-adto. Gisultihan siya ni Juanito nga ang balay sa mayor tua sa dalan Ilang-Ilang luyo sa simbahsan. Unya, waa madugay naabot sila sa dalang Ilang-Ilang. Gisultihan ni Ramon ang draybir pappahunong duol sa simbahsan.

Mga Pangutana:

Pila ka PCT ang nanakay?
 Asa sila padulong?
 Mag-unsa sila?
 Hain ang balay sa mayor?

12. Si Mrs. Burns nangandam sa umaabut nga pyesta sa baryo. Gisusi niya ang mga pagkaon ug nangutana ni Georgy kung paigo pa ba sama sa bugas humay, pan, bayabas, kapayas, pinya ug kiso. Nitubag si Georgy nga husto-husto pa. Unya, nangutana siya ni Marcia kung anus-a ang pyesta sa baryo.

Mga Pangutana:

Kinsay nangandam sa pyesta?
 Unsay iyang gisusi?
 Kinsay iyang gipangutana?
 Unsay gitubag ni Georgy?

13. Si Dick McGinn namisita sa baryo Kadaugan kuyog ang opisyal sa PC gikan sa Washington, D.C. Pagkanaug nila sa awto nakit-an nila si Roberto. Gitawag ni Dick si Roberto ug gipailaila sa opisyal gikan sa Washington. Nangutana si Dick kang Roberto kung hain si Jim A. Nitubag si Roberto nga tingali tus siya sa balay DolDol atubangan sa eskwelahan taliwaea sa balay Ilang-Ilang ug balay D'Kuan.

Mga Pangutana:

Diin mamisita si Dick McGinn?
 Kinsay iyang kauban?
 Kinsay iyang gipangita?
 Diin si Jim A.?
 Hain ang balay DolDol?

14. Si Eugenio nanghambug bahan sa iyang tanaman. Nangutana si Canuto kung ang tanaman luyo ba sa hagdan. Nangutana usab siya kung aduna bay mga utanon sa tanaman. Unya, nahiabot si Nonoy ug nangutana kung gusto ba sila muadto sa dagat sa Hapona aron mangaligo. Nangutana sila kung hain ang iyang awto. Nitubag si Nonoy nga tua didto daplin sa dalan duol sa estasyonan sa gasolina.

Mga Pangutana:

Kinsay nanghambug bahan sa iyang tanaman?
 Hain ang iyang tanaman?
 Unsay naa sa iyang tanaman?
 Kinsay nahiabot?
 Kinsay gusto mukuyog niya?
 Asa sila muadto?
 Nganong muadto man sila?
 Hain ang awto ni Nonoy?

Structural Content:

II. Mu-	ni-
Mag-	nag-
Maka-	
Ma-	na-
	naN-
	nag-.....-anay
	na-.....-an
Mahi-	
Mahi-.....-an	
	nagpaki-
Gi-	
Gi-.....-han	
GipaN-	
Gipanang-.....-han	

Pagpa-

15. Si Bob ug si Mac nagsultihanay bahan sa practice teaching sa Waimea. Si Bob nangutana kang Mac kung unsang orasa siya nimata ganinang buntag ug kung naulahi ba usab siya sa GSAng auto. Nitubag si Mac nga nisakay siya sa GSAng auto niadtong buntaga. Nisulti si Bob nga wala siya magtagad kung makasakay ba siya sa

bus niadtong buntaga. Unya si Mac nikalit pagsulti nga naabut na ang kinahon nga paniudto. Nisulti si Bob nga dili tingali maayo kaayo ang paniudto karong adlawa. Sa nagkaon sila nangutana si Bob ni Mac kung unsay lakaw sa iyang klase. Nitubag si Mac nga arang-arang sila karong adlawa ug nangutana usab siya bahin sa iyang klase. Nitubag si Bob nga saba kaayo sila sa primerong semana pero niarang-arang na sila kada adlaw.

Mga Pangutana:

Kinsay nagsultihanay?
 Unsay ilang gipanagsultihan?
 Unsay pangutana ni Bob?
 Diin musakay si Mac?
 Kinsay nakakita sa mga kinahong pagkaon?
 Unsay lakaw sa ilang klase?

16. Si Margo ug Judy nagsultihanay bahin sa kalingawan sa mga maestro ug mga ginikanan. Nangutana si Judy kang Margo kung kanus-a ang ilang programa sa Waimea. Nitubag si Margo nga duna sila niadtong Hwebes sa gabii. Gusto ni Judy mahibaloan kung unsay petsa niadtong Hwebes. Nitubag si Margo nga niadtong Hwebes baynti-dos sa Agosto ug unya nangutana bahin sa programa sa Kohala. Nitubag si Judy nga maayo ug dyutay ang ilang programa. Aduna silay upat ka pakigpulong sa Ininglis, usa sa Hinapon, usa sa Inilokano ug usa gisulti ni Estan sa Cebuano. Nagpakisyayud si Margo kung nisayaw ba siya sa Binasuan pag-usab. Nitubag si Judy nga si Donato ug siya nisayaw sa binasuan ug nga aduna usab silay Tinkling us Itik-itik. Si Margo nisulti nga nindot usab ang ilang programa. Ang mga ginikanan namisita sa ilang klase. Duna usab silay programa. Para sa painit aduna usab silay daghang donat, ilimnon ug kapi. Unya nitan-aw si Judy sa iyang rolo ug nisulti nga oras na sa pagkatulog. Si Margo nanamilit ni Judy.

Mga Pangutana:

Unsang orasa kadto?
 Diin si Carolina ug si Gario?
 Unsay mga pangutana ni Gario?
 Nganong gusto musayo si Gario?
 Pila ka oras ang dagan sa bus ngadto sa eskwelahan sa Kohala (Girls)?

Pila ka milyas kana?
 Asa maghuwat si Carolina ni Gario?
 Unsang orasa siya maghuwat?

18. Si Jaime nagsyagit ngadto ni Beaman sa paggadali kay si Nonoy hapit na mularga paingon sa Hilo. Si Beaman nisyagít pagbalik sa pagpahuwat kay iya pang gihuman ang painit. Gisultihan siya ni Jaime nga pagdali aron dili siya mahibyaan. Sa pagbiya nila sa Baryo Kadaugan nisugod dayon pag-ulán. Si Jaime nisulti nga gitugnaw na siya ug nihangyo ni Beaman sa pagpasira sa bintana. Si Beaman naghunahuna sa ting-ulán sa Pilipinas. Nisulti si Jaime nga wala siya mahibalo bahin sa ting-ulán sa Pilipinas apan si Manang Georgy nagsulti niya nga sa Pilipinas ang ulan sige-sige. Nisulti si Beaman nga mas gusto siya sa ting-init. Unya iyang gipangutana si Nonoy kung kanus-a siya mubalik sa Hilo. Si Nonoy nitubag nga wala pa siya mahibalo.

Mga Pangutana:

Kinsay nagsyagit ngadto ni Beaman?
 Unsay iyang gisyagít?
 Nganong nisyagít man siya?
 Nganong nagdali si Beaman?
 Unsay gibuhat ni Beaman?
 Unsay gisulti ni Manang Georgy?
 Unsay gusto ni Beaman?
 Mubalik ba dayon sa Hilo si Nonoy?

19. Udto kadto ug sa bintana sa kwarto ng mitigan nakit-an ni Marcia ug ni Jeanne nga ang mga kurinara nangabut na. Nisulti si Marcia nga tingali ting-paniudto na kay gigutom na man siya. Sa nagpadalang sila sa kapiteriya nangutana si Jeanne ni Marcia bahin sa nagkalain-laing oras sa ting-pangaon sa Pilipinas. Gisultihan siya ni Marcia. Gisultihan usab siya bahin sa painit ug sa mga lamian nga mga supas sa painit. Unya nangutana siya kung hain si Lorenzo. Nitubag si Jeanne nga nilakaw siya apan mubalik ra sa alas dos para sa klase sa Cebuano.

Mga Pangutana:

Diin si Marcia ug si Jeanne?
 Unsay ilang nakit-an sa bintana?
 Kinsay gigutom?

Unsay mga pangutana si Jeanne?
 Unsay mga tubag ni Marcia?
 Unsang orasa mubalik si Lorenzo?
 Nganong mubalik si Lorenzo sa alas dos?

Structural Content:

III.	ni-	mu-
	nag-	mag-
	na-	ma-
	naka-	maka-
	nahi-	maha-
	nag + redupl. base	mag- + redupl. base
	nagka-	magpa-
	nag-...-hanay	
	gi-	
	ga-	
	gipaN-	
	gi-...-an/-han	
	na-...-an	
	hing-...-an	
	pag-/pagka-	
	pagpa-	
	ka-	
	ika-	

20. Ang mga estudyante sa syensya nagkasabut nga magbuhat ug usa ka tanaman sa nagkalin-laing tanum. Usa ka grupo nitanum ug humay. Lain nga grupo nitanum ug mais, batong, sibuyas, rabanos ug mustasa. Ang humay ni Edita gitanum duol sa hagdanan. Ang mais, batong, sibuyas, rabanos ug mustasa gitanum sa tug-karan atubangan sa eskwelahan. Silang tanan nagbanus-banus pagbubo sa nagkalian-laing tanum. Si Lorenzo ug si Juana usahay magdungan ug bubo. Si Eugenio ug si David magsunod lang ug bubo. Ang ilang tanum pulos tambok kay maayo man pagkagaam. Malipayon silang tanan magtan-aw sa ilang tanum nga pulos maayo ug tubo.

Mga Pangutana:

Kinsay nagkasabut?
 Unsay ilang gikasabutan?
 Unsay gitanum sa usa ka grupo?
 Diin magtanum si Edita?
 Unsay iyang gitanum?

21. Bag-o pa gayud nga nahiabot sa Cebu si Jaime. Nagpangutana siya kon haing hotela ang maayong sak-an. Dihay nisulti niya nga ang Magellan hotel ang labing maayo. Nagpahatud dayon siya. Sa hotel, gisugat siya sa manedyer. Nangutana ang manedyer kon unsay iyang mahimo kaniya. Nisulti si Jaime nga gusto siya ug usa ka kwarto sa hotel. Nangutana siya kon pila ang bayad sa kwarto. Nitubag si Mr. Lu nga tagbaynti-otsos pesos ang adlaw sa usa ka kwarto. Nangutana si Jaime kon apil ba ang pagkaon ug kun duna ba usab ug init nga tubig nga ikakaligo. Gisultihan siya nga dunay ristawran nga kakan-an. Bahin sa init nga tubig, niingon si Mr. Lu nga duna sab. Nihangyo si Jaime kon mahimo bang minusan ug singko pesos. Wala mutugot si Mr. Lu. Kay gabii na man napilit na lang si Jaime pagkuha ug usa ka kwarto.

Mga Pangutana:

Kinsay nahiabot?
 Diin siya mahiabot?
 Kinsay nisugat niya?
 Unsay iyang gipangutana?
 Pila ang bayad sa usa ka kwarto?
 Apil ba ang pagkaon?
 Aduna bay init nga tubig nga ikakaligo?
 Kinsa si Mr. Lu?
 Pilay hangyo ni Jaime?
 Nitugot ba si Mr. Lu?
 Unsay gibuhat ni Jaime? Ngano man?

22. Usa ka Amerikano nagitndog sa may pantalan. Peace Corps nga boluntaryo diay siya. Sa iyang tupad may duha ka malitang dagko. Sa kalit nilabay ang ang usa ka taksi. Iya dayong gisut-sutan ug gihunongan siya. Nangutana siya kon layo pa ba ang Agruda hotel. Nitubag si Pablo, ang taksi draybir, nga tingali mga lima ka kilometro. Nangutana usab siya kon pila ang iyang mabayad kon magpahatud siya. Giingnan siya nga pesos lang. Kini silbi lang nga pakyao. Gibaratuhan si Esteban, ang Peace Corps nga Boluntaryo, ug nisakay dayon siya.

Mga Pangutana:

Kinsay nagtindog?
 Diin siya magtindog?
 Unsay iyang dala?
 Unsay nilabay?
 Unsay iyang gibuhat?
 Asa siya padulong?
 Unsay iyang mga pangutana?
 Pilay plete?
 Gimahalan ba siya?
 Kinsa si Esteban?
 Nisakay ba siya?

23. Usa ka hapon nagkatagbo si Ronaldo ug si Marcos sa may balay sa mga maestra. Si Ronaldo nangutana ni Marcos kon asa siya. Nitubag si Marcos nga magsuroy-suroy lang siya kay wala siyay buhaton. Nangimbitar si Ronaldo kang Marcos sa pagpanan-aw sa sinihan sa Hawi kay adunay salidang Pinilipino. Nisugot si Marcos ug nangadto sila sakay sa jeep nga gidala ni Dan. Nangabot sila sa sinihan sa hustong oras gayud. Nisugod ang salida sa alas syete y medya. Ang salida Tinagalog, apan nakasabut lang gihapon sila ug dyutay. Nanggula sila nga malipayon. Namauli ug nag-estoryahanay sila babin sa ilang salidang nakit-an.

Mga Pangutana:

Kinsay nagkatagbo?
 Kanus-a sila nagkatagbo?
 Diin sila magkatagbo?
 Kinsay nangutana?
 Kinsay iyang gipangutana?
 Unsay iyang gipangutana?
 Kinsay nangimbitar?
 Asa sila mangadto?
 Kinsay ilang gisakyen?
 Unsang orasa nisugod ang sine?
 Nakasabut ba sila?
 Unsay ilang giestoryahan sa ilang pagpamauli?

24. Si David gipahunong ug kadiyut ni Gario ug gipangutana kon kinsa kadtong duha ka babyi nga didto sa ilang klase. Nitubag si David ug gisultihan si Gario nga sila ang mga bag-on ng maestra sa Cebuano. Bag-o lang silang nangabot gikan sa Honolulu. Nisugilon usab si David nga ang duha ka bag-on ng maestra gipailaila kaniya

ni Elsa. Nangutana si Gario kon kinsay ilang ngalan. Wala makautbag si David kay nakalimut kono siya. Nibalibad siya ni Gario nga wala sad siya makadungog pag-ayo sa pagsulti ni Elsa sa ilang ngalan. Nakatawa ug dako si Gario. Nakatawa sad si David. Nangatawa silang duha ug dako ug kusog kaayo.

Mga Pangutana:

Kinsay nagpahunong ni David?
 Nganong iyang gipahunong?
 Unsay iyang pangutana?
 Kinsa ang duha ka babaye?
 Nakaila ba si David sa ilang ngalan?
 Ngano man?
 Kinsay nangutana?

25. Udtong tutok kadto sa adlawng Domingo. Pila ra ka buok ang nahabilin sa armory. Nangita si Esteban ni Ramon sa mga tulda. Hingkit-an niya is Ramon nga naglingkod sulod sa usa ka tulds. Nangutana si Ramon kon unsay iyang mahimo kang Esteban. Niington si Esteban nga gusto unta siyang muhuwam sa leksyon numero bayanti-dos sa Cebuano kay nawala kono ang iya. Gisultihan ni Ramon si Esteban nga ang iyang leksyon basa kaayo kay kusog ang uwan sa niaging gabii. Ang ilang tulda hapit na gani mulutaw. Ang sulod sa ilang tulda pulos lapok. Niguwa na lang dayon si Esteban. Natagbuhan niya si Hwan nga nagdala sa iyang mga libro. Giingnan niya sa iyang tuyo ug nakahuwam gayud siya.

Mga Pangutana:

Unsang adlawa kadto?
 Kinsay nahabilin sa armory?
 Kinsay gipangita ni Esteban?
 Diin siya mangita?
 Diin ra man si Ramon?
 Unsay gisulti ni Ramon?
 Unsay gitubag ni Esteban?
 Nakahuwam ba siya?
 Ngano man?
 Diin siya makahuwam? (Kang kinsa siya makahuwam?)

26. Nagkakuyog si Berto ug si Lorenzo. Nagsusisusi si Berto ni Lorenzo bahan sa iyang pamilya. Iya siyang gipangutana kon pila sila sa pmailya. Nibatbat si Lorenzo nga unom sila ka buok ug nga tulo sila ka lalake ug tulo usab ang iyang igsoong babaye. Nipuno pa gayud si Lorenzo nga siya pa ang naminyo kanilang tanan. Nisumbalik pagpangutana si Lorenzo ni Berto kon aduna ba usab siyay mga igsoon. Nisulti si Berto nga bugtong anak siya. Wala diay siyay mga igsoon ug nga pinangga siya sa iyang mga ginikanan. Nisulti si Lorenzo nga bisan ug daghan sila, pinangga sab gihapon silang tanan.

Mga Pangutana:

Kinsay nagkakuyog?
Unsay gisisususi ni Berto ni Lorenzo?
Pila sila si Lorenzo sa pamilya?
Ika-pila kaha si Lorenzo sa pamilya?
Pila sila si Berto sa pamilya?
Ika-pila kaha si Berto sa pamilya?
Kinsay pinangga sa ginikanan?

C. Games

1. BATO-LATA

Ang dula nga bato-lata nagkinahanglan ug dili mukabus sa tulo (1) ka magdudula (2) ug dili molabaw sa unom. Ang gikinahanglan nga mga butang sa pagdula mao ang usa ka kasarangang lata (3) nga kapatungan ug usa ka kasarangang bato. (4) Gikinahanglan sa tagsa-tagsa ka magdudula ang bato. (5)

Ang pagdula sa dula nga bato-lata pagasugdan sa pagbadlis ug duha ka badlis o linya nga mag-atbang. Usa ka linya para sa manuhan ug ang ika-duha para sa balayan. Ang gilay-on sa duha ka linya nga naga-atbang, dili mokabus sa upat ka metro. (6) Ang manuhan usa ka linya nga kinahanglang tarong. Usag tunga ka metro ang gitas-on sa linya nga utlanan, sa dadadaplin. Ang balayan usa ka linya nga napulo ng lima ka dupa. Ang lata ibutang sa tunga-tunga niining linyaha. Ang utlanan gibutang aron dili molapas ang mga nagdudula sa kada daplin.

Ang sumbanan sa dula:

- (a) Ang tanan nga magdudula kinahanglang magsugod sa linya o badlis sa balayan
- (b) Iitsa nila ang tagsa-tagsa nga bato aron maduol sa linya nga manuhan. (7)

- (c) Ang bato sa magdudula, human niya iitsa, nga
nitugpa kinalayoan sa tanan sa mga magdudula, mao
ang iwit. (8)
- (d) Ang iwit kinahanglan sa iwit nga ibutang niya ang
iyang bato sa ibabaw sa lata. (9) Ang iyang buhaton
mao ang pagdakop sa uban nga magdudula sa takna nga
ang lata naigo, natumba ug ang bato natagak sa lata.
(10) Iyang ipatindog ang lata ug ibutang ang bato sa
ibabaw sa lata (9) usa (11) niya madakop ang mga
magdudula. Bantayan ug dakpon kadtong mga magdudula,
human makaitsa sa iyang bato ug nilapas sa linyang
balayan, sa takna nga mahikap niya ang iyang bato.
- (e) Ang mga magdudula: Ang buhaton sa tagsa-tagsa ka
magdudula mao ang pag-igo ug pagtumba sa lata, ug
pagtubos sa ubang mga magdudula.

2. BULAN-BULAN

Ang dulang bulanbulan kanunay nga dulaon as
Pilipinas kong bulanon. Inigsalop sa adlaw, human sa
panihapon ug inigsilang sa bulan, ang mga kabataan
manggula sa ilang pinoy-anan sa pagdula sa bulan-bulan.
Ang bulan-bulan dulaon sa mga kabataan sa karsada, sa
baybayon, ug sa tigumanan sa baryo. Ang bulanbulan
wala magkinabanghan ug dakung hawan. Ang kinahanglan sa

dula, tubig o butang nga mahimong ikabadlis. Usahay ang mga bata magugom ug tubig aron ibad-lis sa ilang dulaan. Ang pag-ugom ug pagbadlis sa tubig lakip sa kasadya sa bulanbulan. Anha mailang sadya ang dula kon ang mga batang magdula labihang banhaa.

Ang dulaan, usa ka kasarangang lingin depende sa gidaghanon sa magdudula. Usahay ilang tung-on ang lingin sa duha ka bahin ug usahay sad ilang bahinon sa upat ka bahin.

Ang pagsugod sa dula mao ang papgik sa kamot aron sa paghukom kon kinsa ang mananakop. Human mapili ang mananakop, ang tanang magdudula manulod sa lingin o sa bulan aron dili sila hidakpan sa manakop nga nagsubay sa badlis. Ang mananakop dili mahimong mudakop kon wala siya magsubay sa badlis. Sa pagdakop kina-hanglang ang tiil sa mananakop magtunob sa badlis ug ang kamot muhi kap sa magdudula. Ang mga magdudula dili makaguwa sa badlis sa lingin sa bulan. Sa taknang muguwa ang magdudula sa lingin, siya ang mahimong mananakop.

Sa ubang parte sa Philpinas, kining dulaa gitawag ug uwak-uwak. Nganong gitawag man kining dulaa ug uwak-uwak? Gitawag kinig uwak-uwak kay ang uwak

manakop man ug piso ug kay ang uwak itum man mao nga
kining dulaa gitawag sa ubang parte sa Kabisay-an
uwak-uwak.

BULAN-BULAN

The game, Bulanbulan, is often played when the moon is up in the early part of the evening. It seems that when the sun sets and when the moon rises, the children come out of their homes to play the game. The game is usually played by children in the streets, on the beaches, and in the barrio square. The game does not require too much space. What is needed is water or something that can make lines on the ground. Sometimes the children fill their mouths with water to make the lines of the court. The bringing of water in the mouth to make the lines is part of the excitement of the game. It can be noticed when the kids are noisy and filled with laughter.

The court's size depends on the number of players that are playing the game. The court is sometimes divided into two and sometimes into four parts.

To begin the game, the players do the "John-Kin-Poh" to determine the "it". After the "it" has been selected all the players go into the court. They must

stay inside the court so that they won't be caught by the "it", who is continuously on the line. The "it" cannot catch anyone if he is not on the line. In order to catch the players, the "it" must have his foot on the line while touching the players. The players should not be out of the circle. If one goes out, he becomes "it".

In other parts of the Philippines, this game is called uwak-uwak meaning "crow". Why is it called uwak-uwak? It is called uwak-uwak because crows sometimes prey on chicks and because the color of the crows is black which would literally mean night. This game is very common in the Visayas and in some parts of Mindanao.

D. Legends

1. Nganong Taas Ang Langit (Kasugiran)

Sa unang panahon, ang langit makab-ot ra sa tawo.

Pero usa niana ka adlaw, ang usa ka asawa, nihangyo sa iyang bana sa pagpatabang paglubok sa humay. Sa wala pa sugdi ang paglubok, ang asawa nisulti sa iyang bana nga dili niya palabihan ang pag-alsa sa alho kay basi mabuslot ang langit. Niando tuod ang bana.

Sa nisugod na paglubok ang bana, naalsa niya pag-ayo ang alho, hangtud nga naisa ang langit. Nadaa ang sudlay sa asawa kay taas man kaayo ang iyang buhok. Paspas man gud ang ilang paglubok. Gikan niadto ang langit nagkataas na. Ang sudlay sa asawa nahimong pikas sa buwan, ug ang perlas nga mutya (sa sudlay) niini nahimong mga bitoon.

VOCABULARY LIST:

alho	pestle
alsa	lift upward
bitoon	star
buwan	moon
buslot	bore/make a hole
kab-ot	reach
langit	sky
lubok	pound

isa	push upward
mutya	pearl, gems used as ornaments
perlas	pearl
pikas	the other side
sudlay	comb
tabang	help

Mga Pangutana:

1. Taas ba ang langit kaniadto?
2. Ngano man?
3. Unsay gihangyo sa asawa sa iyang bana?
4. Unsay gisulti sa asawa sa wala pa magsugod ang iyang bana sa paglubok?
5. Nganong iya man kinining gihangyo?
6. Unsa man kono sa bana?
7. Unsay nahitabo sa naglubok na sila?
8. Nganong taas na ang langit karon?
9. Nganong nadaa ang sudlay sa asawa?
10. Unsay nahimong buwan ug bitoon?

2. Ang Hambugerong Unggoy ug Bao (Kasugiran)

Usa kadto ka adlaw ang unggoy ug ang bao nagkapestoryahanay. Niingon ang unggoy nga walay makalupig niya sa kaabtik. Nitubag ang bao nga abtik sab siya.

Nahagit ang unggoy. Iyang giingon ang bao, "Tanawon lang nato kung kinsay mas abtik natong duha." "Sige," nitubag ang bao.

"Aron maila maglumba tang duha," matud sa unggoy. "Kini ang atong sinugdanan ug kadtong kahoy sa layo ang atong kutbanan."

Nagtapad dayon sila ug nagsugod pagdaganay. Unya... Nanunga-tunga na ang unggoy ug ang bao layo pa kaayo. Nihunong ang unggoy aron magpaabut. Layo pa gihapon. Nipahuway ang unggoy total layo pa man ang bao hangtud nga nakatulog siya. Ang bao gakanunay ra ug hinayhinay ug dagan. Sa pagmata pa sa unggoy ang bao nahiabot na sa ilang kutbanan ug gikataw-an niya ang unggoy.

VOCABULARY LIST:

abtik	cunning
bao	turtle
kanunay	always, keep on
kasugiran	legend
kutbanan	goal
hagit	challenge
hambugero	braggart
hunong	stop

huway	rest
lumba	race
lupig	defeated, beaten
matud	according to
matuori	prove it
sinugdanan	starting point
unggoy	monkey

Mga Pangutana:

Unsay gisulti sa unggoy sa bao?

Nganong nahagit ang unggoy?

Aron maila ang ilang kaabtik, unsay ilang gibuhat?

Kusog ba ang unggoy mudagan? Matuori. Ang bao?

Matuori sab.

Kinsay nakadaug sa lumba?

Nganong nakadaug siya?

Kinsay napildi sa lumba?

Nganong napildi siya?

Unsay hibuhat sa unggoy sa nakita niya nga layo

pa ang bao?

Sa pagkadaug sa bao giunsa niya ang unggoy?

3. Ang Paghari Ni Amuay (Kasugiran)

Sa wala pay tawo sa kalibutan si Amuay ang naghari. Ang iyang mga sakop mao ang namok, aninipot, baki, bao, ug bakukang. Kay dili man gusto ang hari ug samok, iyang gibuhat ang iyang balay taliwala sa lasang.

Usa niana ka gabii, wala makatulog ang hari tungod sa alingasang nahimo sa iyang gingsakpan. Sayo sa buntag, gipatawag niya sila.

"Kinsay nagsaba ninyo gabii? Wala ko makatulog," matud sa hari.

Nitubag ang mga baki nga nisyagit sila kay nahadlok sila sa bao nga gadala sa iyang balay. Nahadlok silang katumbahan unya.

Ang hari napungot ug niingon, "ikaw diay ang nakingon sa samok. Kinahanglan pagasilotan ka."

Nirason ang bao nga gidala-dala niya ang balay niya kay basi masunog kay ang aninipot permi man lang gadala ug kayo.

Ang aninipot nitubag dayon nga gadala siya ug suga kay nangita siya sa namok nga nikawat sa iyang pagkaon.

Nitingug ang namok nga wala siya mangawat. Ang bakukang maoy nangawat.

Ang hari nisugo sa namok sa pagpangita sa bakukang.

Niguwa dayon ang namok. Nakit-an ang bakukang duol sa lim-aw, gabulad sa init. Sa pagduol sa mamok, nisulod dayon ang bakukang sa lungag. Gadumot pag-ayo ang namok.

Nitungha na ang mga tawo. Hangtud karon ang namok nangita pa gihapon sa bakukang sa dungan sa tawo.

VOCABULARY LIST:

alingasa	noise
aninipot	firefly
baki	frog
bakukang	beetle
bao	turtle
buhat	do
bulad	drying/basking in the sun
kalibutan	earth
kawat	steal
kayo	fire
kinahanglan	necessary/important
dala	carry
dumot	harbor a grudge
guwa	get/go out
hadlok	afraid of, scared
hari	king

ingon	say, tell
lasang	forest
lim-aw	pool of water
lungag	hole
matud	according to
namok	mosquito
paghari	reign
permi	always
pungot	mad
rason	reason
sakop, gingsakpan	subjects
samok	trouble
sayo	early
silot	fine, punish
syagit	shout
sugo	order
sunog	burn
tawag	call
tumba	fall
tingog	voice
tungha	appear/show up
tungod	because

Mga Pangutana:

Kinsay hari sa wala pay tawo sa kalibutan?

Nganli ang iyang mga sakop.

Nganong gibuhat sa hari ang iyang baay taliwaa sa lasang?

Nganong waa makatuog ang hari usa kagabii ana?

Unsay gibuhat sa hari?

Nganong nagsaba man ang mga baki?

Nganong gidaa sa bao ang iyang baay?

Nganong gadaa ang aninipot ug kayo?

Kinsay nangawat ug pagkaon?

Diin kikit-i ang bakukang sa namok?

Nganong muduol ang namok karon sa dunggan sa tawo?

4. Ang Unggoy ug Ang Bao -1

Niadong unang panahon, ang unggoy ug ang bao suod kaayong managhigala. Usa ka adlaw niana, nagsugilanonay sila sa daplin sa suba. Niington ang unggoy: "Ay kalami kaayong ikaon ug hinog nga saging."

Unya nitubag ang bao: "Bitaw no. Wala man kitay kasagingan bisag usa na lang ka punoan."

Wala pa gani matapus ang ilang sugilanon bahin sa saging, may nakita silang usa ka punoan nga saging sa unahan nga gianod sa sulog sa suba. Niington ang unggoy:

"Uy, bao, tuay punoan sa saging. Atong kuhaon.ug atong itanum aron makakaon kita ug saging."

Nitubag ang bao: "Sige, atong kuhaon." Gikuhit niya ang punoan sa saging paingon sa daplin sa suba. Pagkahuman niyang kuha sa saging, niington ang bao: "Usa ra man kini, atong tabangan ug tanum."

Nitubag ang unggoy: "Ato lang tungaon. Imo ang katunga ug ako ang katunga ug mag-iyahay kitag tanum. Aron duna kay saging ug duna sab akoy saging.

Ilang gitunga ang saging. Human nila putla ang saging niington ang bao: "Ako kinining sa itaas ug imo kanang sa ilawum."

Nisagbat ang unggoy: "Dili uy, ako kanang sa itaas kay ako may nakakita ug ako sab ang niagda sa atong buhaton karon. Ug dili pa ko dili ka makatanum ug dili ka sab makakaon ug saging. Gawas pa niana dili ka man makasaka, mao nga imo na lang kanang sa ilawum.

Niuyon ang bao ug niington: "Na, hala."

Ilang gitanum ang ilang tagsa ka tunga.

Ang kaputol nga saging sa bao nilambo ug namunga kay iya man ang kaputol nga may gamot. Pero, ang kaputol nga saging sa unggoy nalaya ug namatay kay wala may gamot ang iyang naangkon nga kaputol.

Usa ka hapon niana, niduaw ang unggoy sa bao ug naghilak. Iyang gisaysay sa bao ang nahitabo sa iyang saging. Niington ang bao: "Sagdi lang kay inigkahinog niining bulig sa akong saging hatagan ko ikaw." Nalipay kaayo ang unggoy.

Sa pagkahinog na sa saging, sak-on unta sa bao apan dili man siya makasaka. Niington ang unggoy sa bao: "Bao, sak-on ko kanang imong saging apan magtunga kita sa bulig."

"Oo, nitubag ang bao." Unya gisaka sa unggoy ang saging.

Sa didto na ang unggoy sa itaas sa saging, niington siya: "Abi ato konong tilawan kining saginga ug lami ba."

Ang bao nga didto sa ilawaum niington? "Unggoy, hulugi pod ako ug usa kay gusto pod kong mutilaw."

Nitubag ang unggoy: "Saka diri kung gusto kang mutilaw."

"Dili man ko kasaka, hulugi lang ko," nitubag ang bao.

"Malas ka lang nga di ka makasaka, kay di man nako ka tagaan ug saging," nitubag ug nikatawa ang unggoy.

"Ug di ka muhatag nakog saging, punggoa na ug

ikanaug na ang bulig kay ato nang bahinon, " nitubag ang bao.

"Ug makasaka ka, ari nato bahinon sa taas,"
nikatawa ug nitubag ang unggoy.

"Ikawng unggoya ka manlulupig gayud ka," nangisog ang bao.

"Sumala sa akong giingon ganina, malas ka lang baoha ka," nikatawa na sab ang unggoy.

Baling pungota sa bao ug niington: " Makabalus ra ako nimong unggoya ka." Unya nilakaw ang bao. Naghunahuna ang bao kung unsaon niya pagbalus sa unggoy nga didto sa taas sa saging nga nagkaon sa hinog nga saging.

Pagkataudtaud, nibalik ang bao nga nagdala ug kagingking sa kawayan. Samtang nagpahuway ang unggoy didto sa taas sa saging human mahurot niya pagkaon ang hinog, gibalibod sa bao ang mga tunok sa kagingking sa punoan sa saging ug nitago siya sa usa ka bunot.

Sa pagkanaug sa unggoy pastilang tyabaw. Ug nipungko siya sa bunot ug nagtyabaw nga nagkuha sa mga tunok nga diha sa iyang lawas, tiil, kamot ug mga bukton. Ang bao nagkatawa sa sulod sa bunot.

VOCABULARY LIST:

agda	invite, prompt
angkon	claim, share
anod	drifted by the current; carried by the current
balus	get even
bunot	coconut husk
kagingking	bamboo thorns
kuhit	reach with a pole
duaw	friendly visit
hulog	drop
hurot	eat up, consume everything
iyahay	to each his own
isog	fierce
lambo	grow lushly
laya	wither
managhigala	are friends
pastilan	an exclamatory expression
punggo	chop
pungko	squat
pungot	angry, enrage
putol	cut, chop, part
sagbat	speak out of turn, butt in

sagdi	never mind
saka	climb up a tree
sugilanon	story, tale
tabangan	help somebody with
taudtaud	shortly
tilaw	taste
tyabaw	cry aloud in pain

Mga Pangutana:

Manag-unsa ang unggoy ug ang bao niadtong unang
panahon?

Nag-unsahanay sila usa ka adlaw niana?

Unsay gisulti sa unggoy?

Unsay gitubag sa bao?

Unsay nakita nila sa suba?

Unsaon nila ang punoan sa saging?

Kinsay nikuhit sa punoan sa saging sa suba?

Unsay gustong buhaton sa bao sa punoan sa saging?

Unsay gustong buhaton sa unggoy sa punoan sa saging?

Ngano man?

Kinsang gusto ang natuman (followed)?

Giunsa nila ang punoan sa saging?

Unsay bahin sa bao?

Unsay bahin sa unggoy?

Nganong niuyon man ang bao sa gusto sa unggoy?

Naunsa ang bahin sa bao?

Naunsa ang bahin sa unggoy?

Nagunsa ang unggoy usa ka hapon niana?

Unsay iyang gisaysay sa bao?

Unsay gitubag sa bao niya?

Nganong wala man sak-a sa bao ang iyang hinog nga saging?

Unsang kondisyona (conditioned) sak-on ang saging sa unggoy?

Nag-unsafe ang unggoy sa didto na siya sa itaas sa saging?

Unsay gihangyo sa bao kaniya?

Unsay gitubag sa unggoy?

Unsay gilingon sa bao sa unggoy sa nangisog na ang bao?

Unsay gitubag sa unggoy?

Naunsa ang bao pagkadungog sa sulti sa unggoy?

Unsay gihunahuna sa bao para makabalus sa unggoy?

Unsay gihimo sa bao para makabalus sa unggoy?

Diin mutago sng bao?

Nag-unsafe ang unggoy sa pagkatunok niya?

Diin siya mupungko?

Nag-unsa siya samtang nagpunkgo sa bunot?

Nag-unsa ang bao sa sulod sa bunot?

Kinsay mas hawod nilang duha?

5. Ang Unggoy ug Ang Bao -2

Nilingkod ang unggoy sa ilawum sa bagol nga gitago-an sa bao. "Pooot!" Nakautot ang bao. Nilukso sa kalipay ang unggoy, iyang giukab ang bagol ug niingon: "Ah, nia ka ra gayud! Karon isugba ko ikaw sa daub."

Nikatawa ang bao ug niingon: "Maayo hinoon kay gusto kong mapula! Sige, isugba ako."

"Dili, dili ko ikaw isugba. Lubkon ko ikaw," matud pa sa unggoy.

"Labing maayo," niingon ang bao nga nagluksolukso sa kalipay. "Gusto ko nga mapatag ang akong bukobuko. Salamat Unggoy."

Naglagot ang unggoy. Kinahanglan mangita siya ug laing paagi pagsakit sa bao.

"Ah," niingon ang unggoy. "Ilabay ko ikaw sa suba aron ka malumus."

Nihilak ang bao, niluhod siya ug niingon, "Intawon, Unggoy, kaloy-i ako. Dili ako mahibawong mulangoy; malumus unya ako. Ayaw intawon akog ilabay sa suba kay dili pa ako gustong mamatay." Nihilak ang bao ug

nigakus sa mga tiil sa unggoy.

Ang buang unggoynnagtuo nga dili mahibawong mulangoy ang bao. Gihakup niya ang bao ug gilabay sa kinataliwad-an sa suba. Unya sa dakung kalagot, nakita niya nga maayo kiayng mulangoy ang bao. "Hisakpan ko ra ikaw," matud niya, ug gisugdan niya pag-inum ang tubig sa suba.

Gibiaybiay siya sa bao nga nagkatawa ug nagkanta sa kalipay. Wala muundang pag-inum ang unggoy. Niburot ang iyang tiyan, ug wala madugay, nibuto, ug namatay siya.

VOCABULARY LIST:

bagol	coconut shell
biaybiay	mock/ridicule
buang	crazy
burot	bloat
buto	burst
gakus	embrace
hakup	take/get with both hands, clutch
lukso	jump
luhod	kneel down
lumus	drown
patag	spread out

sugba	roast on live charcoal
ukab	uncover
undang	stop
utot	fart

Mga Pangutana:

Diin mulingkod ang unggoy?

Samtang naglinkod siya, nag-unsafe ang bao?

Unsa dayon ang gihimo sa unggoy?

Unsay gustong primerong himoon sa unggoy sa bao?

Unsay tubag sa bao sa unggoy?

Unsay gustong ika-tuong himoon sa unggoy sa bao?

Unsay tubag sa bao sa unggoy?

Kinsay hawod kanilang duha? Ngano man?

Kinsay buang kanilang duha? Ngano man?

Kung ikaw ang unggoy, himoon ba nimo ang iyang gihimo
sa bao sa estorya? Nganong dili man?

Imbis sa gihimo sa unggoy sa bao, unsa may imong
himoons?

Kung ikaw ang unggoy, himoon ba nimo ang iyang
gihimo sa iyang kaugalingon sa didtu na ang bao
sa suba? Nganong dili man?

Naunsa ang unggoy sa katapusang sa estorya?

Sa katapusan sa estorya, angay ka bang makaingon
sa unggoy "Maayo ra"? Matuori ang imong pulong.

E. Filipino Recipes

1. Manok ug Baboyng Adobo

Panakot:

5 ka buok nga ahos

1 ka tasang tubig

1 ka tasang suka

1/2 sa botilyang pamyenta

asin ug ajinomotong hustong itempla

Importanteng Kinahanglanon:

15 libras nga baboy

15 libras nga manok

Paagi sa Pagluto:

Hiwaa ang baboy ug manok sa hustong gidak-on.

Dukduka ang ahos ug pamyenta. Pagbutang ug duha ka tasang suka ug tubig sa dakong kaldero. Isagol ang ahos, pamyenta, ug Ajinomoto. Dayon isagol sab ang hiniwang baboy ug manok. Templahi ug asin. Lutoa sa hustong kainit nga kayo hangtud mahumok.

VOCABULARY LIST:

ahos	garlic
kayo	fire
dukduk	pound
hiwa	cut

kaldero	kettle
pamyenta	pepper
sagol	mix
suka	vinegar
templa	mix to taste

2. PansitPanakot:

5 libras nga karots
 10 pakete nga ugang uhong
 1 ka latang dagko nga dabong sa kawayan
 5 ka buok sibuyas nga bombay
 2 libras nga sibuyas nga bisaya
 1 ka gamayng botilyang mantika
 5 libras nga manok
 3 ka buok ahos
 6 ka buok nga lutong itlog
 5 ka tasang tubig
 1 ka botilyang pamyentang de polbo
 dyutanng asin ug dyutayng Ajinomoto

Importanteng Kinahanglanon:

20 ka buok (putos) nga miki
 10 libras nga preskong pasayan
 10 libras nga sorisong miko

5 libras nga unod sa baboy

Paagi sa Pagluto:

Hiwaa pagpino ang ahos, ang sibuyas nga bombay ug ang sibuyas nga bisaya. Putla ang mga dahon sa sibuyas ug tagtulo ka pulgadas ug kulokuloa. Ibutang kini sa may tubig nga panaksan. Hiwaa ang karots ug tag-as. Hiwaa sab ang baboy, manok, soriso, pasayan, uhong ug dabong sa kawayan. Hiwaag lingin ang lutong itlog. Putlag mugbo ang miki. Pagbutang ug mantika sa dakong kaha. Kung mainit na ang mantika, gisaha ang mga panakot. Isumod dayon paglunod ang soriso, karneng baboy, manok ug pasayan. Sagola ug takobi aron muagos. Sabwi ug lima ka tasang tubig kutob maluto. Unya ilunod na ang mga dabong sa kawayan, ang uhong ug ang karots. Sagulag ilunod ang miki. Pabukalag kausa. Templahi sa asin, Ajinomoto ug pamyentang de polbo. Hauna sa kaha, unya ibutang sa dagkong bandihado. Butangi sa ibabaog mga hiniwang itlog. Adornohi sa mga kinolot nga dahon sa sibuya.

VOCABULARY LIST:

adorno	decorate
--------	----------

agos	ooze
------	------

bandihado	platter
-----------	---------

botilya	bottle
bukal	boil
kaha	frying pan
karots	carrots
kawayan	bamboo
kulokulo	make curls
kulot	curly
kutob	up to, until
dabong	shoots of bamboos
dahon	leaf
gisa	sautē
haun	remove from the stove, take out of the fire
lata	tin
lingin	round
lunod	put into the cooking container
mantika	cooking oil
miki	Chinese spaghetti, small noodles
panaksan	measuring cup
pasayan	shrimps
pino	fine
polbo	powder

presko	fresh
putol	cut
sabaw	soup
sibuyas nga bisaya	native green onions
sibuyas nga bombay	imported round onions
soriso	sausage
takob	cover
uga	dry
uhong	edible mushroom
unod	meat, flesh

3. Atsarang Kapayas

Panakot:

10 ka buok nga dagkong kapayas
 10 ka buok nga luy-a
 1/2 sa tasang asukar
 1/2 sa tasang asin
 2 ka tasang suka
 2 ka tasang tubig
 5 ka buok nga karots
 5 ka buok nga hilawng sili

Paagi sa Pagbuhat:

Hiwaag tag-as ang luy-a, karots ug sili. Banggura ang kapayas sa bangguranan. Baliboreg asin unya kumot-

kumotag pug-i. Butangi ang kahag suka, tubing, asukar, asin ug mga luy-a kutob kini maluto. Isunod ang silig karots. Pabukalag kausa lang. Haunag ibubo sa kapayas ug sagula. Pabugnawag isulod dayon sa dakong garapon. Ibutang sa ripregiretor.

VOCABULARY LIST:

atsarang kapayas	pickled/preserved papayas
balibod	sprinkle
bubo	pour
kumot-kumot	squeeze (small pieces)
garapon	jar
hilaw	raw
sili	pepper
luy-a	ginger
puga	squeeze (bigger pieces)
riprigeretor	refrigerator

4. Leste Plan (Leche Flan)

Panakot:

- 10 ka dosenang itlog
- 12 ka dagkong latang letse kondensada
- 10 ka buok nga lemon
- 15 libras nga asukar
- 10 ka dagkong latang gatas nga ebaporada

Paagi sa Pagluto:

Pahilisa ang asukar sa hulmahanan. Batila ang mga pughak sa itlog. Idugang ang gatas nga kondensada ug ebaporada. Sagula kini pag-ayo. Unya ihuwad sa hulmahanan nga may asukar na. Paalisngawi hangtud maluto.

VOCABULARY LIST:

alisngaw	steam
batil	beat
kondensada	condensed
dosena	dozen

DRILLS:Expansion:Hiwaa.

baboy	Hiwaa ang baboy.
manok	Hiwaa ang baboy ug manok.
hustong gidak-on	Hiwaa ang baboy ug manok sa hustong gidak-on.
karong gabii	Hiwaa ang baboy ug manok sa hustong gidak-on karong gabii.

Question and Answer:

Hiwaa ang unsa?	Ang baboy.
Ug unsa pa?	Ug manok.
Sa unsa?	Sa hustong gidak-on.

Kanus-a?

Karong gabii.

Sagula.

ahos

Sagula ang ahos.

pamyenta

Sagula ang ahos ug pamyenta.

Ajinomoto

Sagula ang ahos ug pamyenta ug Ajinomoto.

pag-ayo

Sagula ang ahos ug pamyenta ug Ajinomoto pag-ayo.

kaha

Sagula ang ahos ug pamyenta ug Ajinomoto pag-ayo sa kaha.

Sagula ang unsa?

Ang ahos.

Ug unsa pa?

Ug pamyenta.

Ug unsa pa gyud?

Ug Ajinomoto.

Pag-unsa?

Pag-ayo.

Asa?

Sa kaha.

Dukduka.

luy-a

Dukduka ang luy-a.

lemon

Dukduka ang luy-a ug lemon.

sa kutsilyo

Dukduka ang luy-a ug lemon sa kutsilyo.

sa kusina

Dukduka ang luy-a lemon sa kutsilyo sa kusina.

Dukduka ang unsa?

Ang luy-a.

Ug unsa?

Ug lemon.

Sa unsa?

Sa kutsilyo.

Asa?

Sa kusina.

Batila.

pughak	Batila ang pughak.
itlog	Batila ang pughak sa itlog.
tinidor	Batila ang pughak sa itlog sa tinidor.
tasa	Batila ang pughak sa itlog sa tinidor sa tasa.
karon dayon	Batila ang pughak sa itlog sa tinidor sa tasa karon dayon.

Batila ang unsa? **Ang pughak.**

Sa unsa? **Sa itlog.**

Sa unsa? **Sa tinidor.**

Asa? **Sa tasa.**

Kanus-a? **Karon dayon.**

Hilisa.

pag-ayo	Hilisa pag-ayo.
asukar	Hilisa pag-ayo ang asukar.
hulmahanan	Hilisa pag-ayo asukar sa hulmahanan.
unya	Hilisa pag-ayo ang asukar sa hulmahanan unya.

Hilisa pag-unsafe?	Pag-aayo.
Ang unsa?	Ang asukar.
Asa?	Sa hulmahanan.
Kanus-a?	Unya.

Hauna.

kan-on	Hauna ang kan-on.
kulon	Hauna ang kan-on sa kuloun.
sud-an	Hauna ang kan-on sa kuloun ng sud-an.
kaldero	Hauna ang kan-on sa kuloun ug sud-an sa kaldero.
abohan	Hauna ang kan-on sa kuloun ug sud-an sa kaldero sa abohan.
alas onse y medya	Hauna ang kan-on sa luloun ug sud-an sa kaldero sa abohan sa alas onse y medya.

Hauna ang unsa?	Ang kan-on.
Asa?	Sa kuloun.
Ug unsa pa?	Ug sud-an.
Asa?	Sa kaldero.
Asa man kini?	Sa abohan.
Kanus-a?	Sa alas onse y medya.

Pinoha.

paghiwa	Pinoha paghiwa.
kutsilyo	Pinoha paghiwa sa kutsilyo.
sibuyas	Pinoha paghiwa sa kutsilyo ang sibuyas.
bombay	Pinoha paghiwa sa kutsilyo ang sibuyas bombay.
sibuyas	Pinoha paghiwa sa kutsilyo ang sibuyas bombay ug sibuyas.
bisaya	Pinoha paghiwa sa kutsilyo ang sibuyas bombay ug sibuyas bisaya.
lamisa	Pinoha paghiwa sa kutsilyo ang sibuyas bombay ug sibuyas bisaya sa lamisa.
kusina	Pinoha paghiwa sa kutsilyo ang sibuyas bombay ug sibuyas bisaya sa lamisa sa kusina.

Pinoha' pag-unsa?	Paghiwa.
Sa unsa?	Sa kutsilyo.
Ang unsa?	Ang sibuyas.
Nga Unsaa?	Nga bombay.
Ug unsa pa?	Ug sibuyas.
Nga unsa?	Nga bisaya.
Asa?	Sa lamisa.
Asa man kini?	Sa kusina.

Putla.

paggino	Putla paggino.
dahon	Putla pagpino ang dahon.
sibuyas	Putla pagpino ang dahon sa sibuyas.
bombay	Putla pagpino ang dahon sa sibuyas bombay.
sibuyas	Putla pagpino ang dahon sa sibuyas bombay ug sibuyas.
bisaya	Putla pagpino ang dahon sa sibuyas bombay ug sibuyas bisaya.
Putla pag unsa?	Pagpino.
Ang unsa?	Ang dahon.
Sa unsa?	Sa sibuyas.

Nga unsa?	Nga bombay.
Ug unsa pa?	Ug sibuyas.
Nga unsa?	Nga bisaya.

Gisaha.

pagdali	Gisaha pagdali.
ahos	Gisaha pagdali ang ahos.
sibuyas	Gisaha pagdali ang ahos ug sibuyas.

kamatis	Gisaha pagdali ang ahos ug sibuyas ug kamatis.
pasayan	Gisaha pagdali ang ahos ug sibuyas ug kamatis ug pasayan.
kaha	Gisaha pagdali ang ahos ug sibuyas ug kamatis ug pasayan sa kaha.
unya	Gisaha pagdali ang ahos ug sibuyas ug kamatis ug pasayan sa kaha unya.

Gisaha pag-unsafe?	Pagdali.
Ang usa?	Ang ahos.
Ug unsa?	Ug sibuyas.
Ug unsa pa?	Ug kamatis.
Ug unsa pa gyud?	Ug pasayan.
Asa?	Sa kaha.
Kanus-a?	Unya.

Banggura.

kapayas	Banggura ang kapayas.
karots	Banggura ang kapayas ug karots.
bangguranan	Banggura ang kapayas ug karots sa bangguranan.
gawas	Banggura ang kapayas ug karots sa bangguranan sa gawas.

alauna	Banggura ang kapayas ug karots sa bangguranan sa gawas sa alauna.
human sa paniudto	Banggura ang kapayas ug karots sa bangguranan sa gawas sa alauna human sa paniudto.
Banggura ang unsa?	Ang kapayas.
Ug unsa?	Ug karots.
Asa?	Sa bangguran.
Asa man kini?	Sa gawas.
Kanus-a?	Sa alauna.
Kanus-a pa gyud?	Human sa paniudto.

5. Kan-on

Kinahanglanon:

3 ka tasang bugas nga humay

3 ka tasang tubig

Paagi sa Pagluto:

Kisli ang bugas nga humay sa palanggana ug makaduha.

Human, isulod sa kulon ug sabwig tubig. Lung-aga sa igong siga sa kayo kutob mahubas. Pagamyi ang kayo hangtud maluto.

VOCABULARY LIST:

bagas nga humay	rice
-----------------	------

kilis	wash rice/corn
-------	----------------

kulon	cooking pot
hubas	dry up
lung-ag	cook rice/corn
palanggana	wash-basin

6. Sinangag nga Kan-on

Panakot:

- 1 ka buok dakung sibuyas nga bombay
- 3 ka lusok nga ahos
- 4 ka lusok nga sibuyas nga bisaya
dyutayng mantika
- dyutayng asin, ajinomoto ug
polbos nga pamyenta

Importanteng Kinaganglanon:

- 5 ka tasang bahawng kan-on
- 3 ka buok dagkong soriso
- 2 ka tortilyang itlog

Paagi sa Pagluto:

Hiwaa ug igong kadak-on ang soriso. Ad-ara ang sibuyas nga bombay ug ang sibuyas nga bisaya, pero laina ang dahon sa sibuyas. Dukduka ang ahos.

Pagbutang ug dyutayng mantika sa kaha. Kung mainit na kini, ilunod ang ahos, unya ang sibuyas.

Ilunod dayon ang soriso ug paagusa. Dayon ilunod ang bahawng kan-on ug sagula. Lutoa ug ukaya hangtud mapulapula ug dyutay. Ilunod ang inad-ad nga pinong tortilyang itlog. Templahi ug asin, ajinomoto ug pamyentang de polbo. Tilawig ibalibod ang dahon sa sibuyas. Kuhaa kini dayon sa kayo ug isirbi.

VOCABULARY LIST:

ad-ad	mince/dice
bahaw	left-overs
butang	place, put
itlog	egg
lusok	clove
tilaw	taste
tortilya	scrambled

7. Minantikaang Saging Espesyal

Kinabanglanon:

- 1 ka siping saging sab-a nga dagko
- 10 ka kutsarang harina
- 3 ka kutsarang asukar
- 1/2 sa tasang gatas
- 1/2 sa galong mantika

Paagi sa Pagluto:

Hiwaa ang mga saging sa hustong kanipis. Inita ang manitka sa kaha. Sagula ang harina ug gatas. Templahi sa asukar.

Banday-bandaya ang upat ka hiwang saging nga gituslob na sa harina. Ilunod kini sa init nga mantika ug lutoa hangtud mapula-pula.

VOCABULARY LIST:

asukar	refined sugar
banday-bandaya	place objects transversely
kanipis	thinness
galon	gallon
espesyal	special
harina	flour
mapula-pula	become golden brown
sab-a	a kind of banana with thickest pulp
sipi	hand
tuslob	to dip

8. Bukhayo (Bukayo)**Kinabanglanon:**

10 ka buok nga butong

5 ka tasang asukar

1 ka kutsaritang banilya o lemon (agridulsi)

4 ka tasang tubig

Paagi sa Pagluto:

Buaka ang mga butong ug kudkura. Ibutang sa dakung palanggana. Sagula ang asukar ug tubig, unya latika. Kung malatik na kini, ibubo ang kinuskos nga butong, pahumti sa banilya. Lutoa hungtud magpilit.

VOCABULARY LIST:

banilya	vanilla
dukot	stick/adhere to the bottom of the pot
tuno	coconut milk
ukay	stir

9. Biko

Kinahanglanon:

5 ka libra nga pilit (25 ka tasa)

10 ka tasang tuno

10 ka tasang asukar

dyutayng anis

Paagi sa Pagluto:

Lung-ag ang pilit sa gahing pagkaluto. Latika ang tuno ug asukar ug butangig dyutayng anis. Kung malatik na, isagol ang linung-ag nga pilit ug ukaya.

Sigiha ug ukay aron dili mudukot, nangtad muguwa ang lana.

VOCABULARY LIST:

anis	anise seed
dukot	stick/adhere to the bottom of the pot
tuno	coconut milk
ukay	stir

10. Binangkal

Kinahanglanon:

5 ka libra nga harina
 3 ka kutsarang baking powder
 6 ka itlog
 1 ka dakong latang gatas nga ebaporada
 3 ka putos nga lunga
 1/2 sa galon nga puriko
 3 ka tasang asukar

Paagi sa Pagluto:

Ibutang ang gatas sa dakong panaksan. Isagol ang asukar ug ukayon hangtud mahilis. Batila pag-ayo ang itlog ug isagol kini sa gatas. Butangi sa puriko ug baking powder; sagula. Sa inanay, isagol ang harina ug batila pag-ayo hangtud mugahi. Kuhaa kini sa panaksan ug ibutang sa dakong masahan ug masaha. Hiwahiwa sa

hustong kadak-on ug lingina. Dayon ipaligid kini sa lunga ug mantikai sa igong kainit sa kayo hangtud mapulapula.

VOCABULARY LIST:

ebaporada	evaporated
ligid	roll
lunga	sesame
masa	knead

11. Inun-unan

Kinahanglanon:

5 ka libras nga isdang tulingan
 1/2 sa tasang suka
 1/2 sa tasang tubig
 5 ka lusok ahos
 1 ka kutsarang mantika
 igong asin

Paagi sa Pagluto:

Himbisi ang isda ug hinanai. Unya, kuhai sa hasang. Hugasi ug hiwaa sa hustong kadak-on. Sagula ang tubig ug suka sa kulon ug templahi ug asin.
Dukduka ang ahos ug isagol kini sa suka. Ukaya sa luwag. Ilunod ang mga hiniwang isda ug lutoa. Sa dayon nang haon, butangi sa mantika.

VOCABULARY LIST:

himbis	scale, fish scale
hasang	gills
hinai	take out the intestines
luwag	ladle
tulingan	tuna fish

12. TinulaKinahanglanon:

3 ka libra nga isdang lab-as nga mamsa
 3 ka buok kamatis nga hinog
 3 ka lusok nga sibuyas nga bisaya
 3 ka buok siling hilaw
 3 ka tasang tubig
 1 ka kutsaritang asin

Paagi sa Pagluto:

Limpyohi ang isda ug hugasi. Hiwaa sa igong gidak-on. Panghiwaa ang kamatis, sibuyas ug sili. Laina ang dahon sa sibuyas. Pagbutang ug tubig sa kalon. Butangi kini sa mga hiniwang panakot. Ilunod ang isda ug templahi sa asin. Pabukala hangtud maluto ang isda. Kung maluto na kini, hauna sa kayo ug bali-buri sa dahon sa sibuyas.

VOCABULARY LIST:

hinog	ripe
lab-as	fresh
mamsa	a kind of fish
balibod	sprinkle

13. Kinalamunggayang ManokKinahanglanon:

1 ka buok nga manok
 1 ka buok sibuyas nga bombay
 1 ka buok kamatis nga daku
 5 ka lusok nga ahos
 5 ka palvang kalamunggay
 1 ka kutsarang asin
 1/2 sa kutsaritang ajinomoto
 2 ka tasang tubig

Paagi sa Pagluto:

Limpyohi ang manok ug hugasi. Hiwaa sa igong kadak-on. Panghiwaa sab ang sibuyas, kawatis ug ahos. Haruan ang dohan sa kalamunggay ug laina pagbutang.

Pagbutang ug mantika sa kaha. Kung mainit na kini. Ibunod ang ahos ug lutoa hangtud mapula-pula. Isonod paglunod ang sibuyas, dayon ang kamatis. Sagula

pag-ayo kini. Kung mapula na ang mga panakot, ilunod ang hiniwang manok. Taklubi aron mutios, unya sabwi ug tubig. Templahi sa mga panglami ingon sa asin ug ajinomoto. Lutoa kini kutob mahumok ang manok. Kung malutona, hauna sa kayo ug ilunod dayon ang mga dahon sa kalamunggay.

VOCABULARY LIST:

kalamunggay	horseradish
itos	make thick, concentrated
palwa	frond

C.
9

DRILLS:

Expansion:

Himbisi.

pag-ayo	Himbisi pag-ayo.
sa kusina	Himbisi pag-ayo sa kusina.
ang isda	Himbisi pag-ayo sa kusina ang isda.
Nga mamsa	Himbisi pag-ayo sa kusina ang isdang mansa.

Question and Answer:

Himbisi pag-unsa?	Pag-ayo.
Asa?	Sa kusina.
Ang unsa?	Ang isda.

Nga unsa?

Nga mamsa.

Latiki.

kami	Latiki kami.
ug daghan	Latiki kamig daghan.
para sa bukhayo	Latiki kamig daghan para sa bukhayo.
amo	Latiki kamig daghan para sa among bukayo.

Kinsay latikan?

Kami.

Ug pila?

Ug daghan.

Para sa unsa?

Para sa bukhayo.

Kinsang bukhaya?

Amo.

Lung-agì.

ang maestra	Lung-agì ang maestra.
ug dyutay	Lung-agì ang maestra ug dyutay.
para sa paniudto	Lung-agì ang maestra ug dyutay para sa paniudto.
iya	Lung-agì ang maestrag dyutay para sa iyang paniudto.

Kinsay lung-agan?

Ang maestra.

Ug pila?

Ug gamay.

Para sa unsa? Para sa paniudto.

Kinsang paniudtaha? Iya.

Limpyohi.

paghinay	Limpyohi paghinay.
sa palanggana	Limpyohi paghinay sa palanggana.
ang isda	Limpyohi paghinay sa palanggana ang isda.
Nga tulingan	Limpyohi paghinay sa palanggana ang isdang tulingan.

Limpyohi pag-unsafe? Paghinay.

Asa? Sa palanggana.

Ang unsa? Ang isda.

Nga unsa? Nga tulingan.

Masahi.

pagdali	Masahi pagdali.
si Carling	Masahi pagdali si Carling.
ug binangkal	Masahi pagdali si Carling ug binangkal.
Nga husto-husto lang	Masahi pagdali si Carling ug binangkal nga husto-husto lang.
para sa marienda	Masahi pagdali si Carling ug binangkal nga husto-husto lang para sa merienda.

iya Masahi pagdali si Carling ug
 binangkal nga husto-husto lang
 para sa iyang merienda.

Masahi pag-unsa? Pagdali.
 Si Kinsa Si Carling.
 Ug unsa? Ug binangkal.
 Nga pila? Nga husto-husto lang
 Kinsang merienda? Iya

Ad-ari.

kini Ad-ari kini.
 ug sibuyas Ad-ari kinig sibuyas.
 Nga bombay Ad-ari kinig sibuyas nga bombay.
 ug sibuyas nga bisaya Ad-ari kinig sibuyas nga bombay
 ug sibuyas nga bisaya.
 para sa kan-on Ad-ari kinig sibuyas nga bombay
 ug sibuyas nga bisaya para sa
 kan-on.
 Nga sinangag Ad-ari kinig sibuyas nga bombay
 ug sibuyas nga bisaya para sa
 kan-on sinangag.
 .

Ad-ari ang unsa/si Kini.
 kinsa?
 Ug unsa? Ug sibuyas.
 Unsang sibuyasa? Bombay.

Ug unsa pa?	Ug sibuyas nga bisaya.
Para sa unsa?	Para sa kan-on.
Unsang kan-onsa?	Sinangag.

Buk-i.

ang mga bisita	Buk-i ang mga bisita.
ug butong	Buk-i ang mga bisita ug butong.
Nga humok	Buk-i ang mga bisita ug butong nga humok.
para panulsi (desserts)	Buk-i ang mga bisitagh butong humok para panulsi.

Buk-i si kinsa?	Ang mga bisita.
Kinsay buk-an?	Ug butong.
Ug unsa?	Humok.
Para unsa?	Para panulsi.

Kisli.

sa palanggana	Kisli sa palanggana.
ang bugas	Kisli sa palanggana ang bugas.
Nga humay	Kisli sa palanggana ang bugas nga humay.
sa makaduha	Kisli sa palanggana ang bugas nga humay sa makaduha.

Asa kisli?	Sa palanggana
Asa kisli?	Sa palanggana.
Ang unsa?	Ang bugas.
Unsang bugasa?	Humay.
Sa makapila?	Sa makaduha.

Ibuwad.

sa landahan	Ibuwad sa landahan.
ang isda	Ibuwad sa landahan ang isda.
Nga pinakas	Ibuwad sa landahan ang isdang pinakas.
nga gikan sa dagat	Ibuwad sa landahan ang isdang pinakas nga gikan sa dagat.
sa Bantayan	Ibuwad sa landahan ang isdang pinakas nga gikan sa dagat sa Bantayan.

Asa ibuwad?	Sa landahan.
Ang unsa?	Ang isda.
Unsang isdaaa?	Isdang pinakas.
Diin gikan?	Gikan sa dagat.
Diing dagata?	Sa Bantayan.

Inugas.

ang mga PCT	Ihugas ang mga PCT.
sa mga plato	Ihugas ang mga PCT sa mga plato.

nga gikan-an	Ihugas ang mga PCT sa mga platong gikan-an.
nila	Ihugas ang mga PCT sa mga platong gikan-an nila.
ganiha	Ihugas ang mga PCT sa mga platong gikan-an nila ganiha.

Kinsay ihugas?	Ang mga PCT.
Ug mga unsa?	Ug mga plato.
Unsang platoha?	Platong gikan-an.
Kinsang gikan-an?	Ilang gikan-an/gikan-an nila.
Kanus-a?	Ganiha.

F. Songs and Riddles

1. MGA KANTA SA CEBUANOMga Bulan

Enero, Pebrero, Marso, Mayo, Hunyo
 Hulyo, Agosto, Septyembre, Oktubre, Nobyembre,
 Disyembre, mga bulan.

May langgam puwa ug dughan
 Muikid-ikid dili hingdakpan
 Lawas ko ay, ay
 Hapit na mamatay
 Tungod lang kanimo Inday.

Si Nanay, Si Tatay

Si Nanay, Si Tatay
 Namasul sa dagat
 Pagkubit bugaon
 Pagbira katambak.

Si Pilimon

Si Pilimon, Si Pilimon
 Namasul sa kadagatan
 Nakakuha, nakakuha
 Ug isdang tambasakan
 Gibaligya, gibaligya
 Sa merkaðong guba
 Nahalin puros kura
 Nahalin puros kura
 Igo lang ipanuba.

Dandansay (Condansoy)

Dandansoy, inum tuba laloy
 Dili ko mainum, tuba pait aslom
 Ang tuba sa baybay, patente mo angay
 Talaksan nga dyutay, puno ang malaway.

Ang tuba sa baybay, patente mo angay
 Talaksan nga dyutay, puno ang malaway.

Pahaloka Ko 'Day

Pahaloka ko 'Day
 Halok lang sa uban
 Ikaw, ikaw may gusto ko
 Nganong ako nga anaa may uban.

Sige na lagi Day
 Dili ako kay wa koy gusto.

Irog, irog, unsay irog
 Irog, irog ngadtog dyutay.

Itik-Itik

Itik-itik diin ka gikan
 Itik-itik sa pandahikan
 Itik-itikkinsay uban mo
 Itik-itik ako ra mismo.

Itik-itik nag-unsafe dinhi
 Itik-itik nagsuli-suli
 Itik-itik nagsuli-suli
 Kung ania ba ikaw dinhi.

Sa lungsod sa Buenabista

Sa lungsod sa Buenabista
 May tulo ka mga daga
 Naminyo ang kamanghuran
 Naghilak ang kamaguwangan
 Nitutag ang tunga-tunga
 Ay Manang ayaw pagsaba
 Kay dili abtan ug buwan
 Maminyo kita nga tanan.

Among Balay

Among balay hinlo bisan gamay
 Sa laguerta may tanum
 Prutas ug utanon
 Saging, kaimito
 Tambis, Abokado
 Petsay, batong, repolyo.

Inday Pamutos Na

Inday pamutos na
 Sa imong mga bistida
 Kinsay imong padad-on
 Si Undo imong pamanhon.

Undo ayaw'g awaya
 Si Inday imong asawa
 Imo ganing awayon
 Si Inday among bawion.

Unsaon nimos pagbawi
 Kinasal kami sa pare
 Unsaon nimo pagboyboy
 Giaslan kami ug baboy.

Utang Gati, Utang Nangka

Utang gabi, utang nangka
 Tinono-an
 Panakotan sa tinap-an
 Lamian.

Laylay agulaylay
 Utang kalamungay
 Saktag alugbati
 Kalan-on sa datog pobre.

Akoy Pobreng Alindahaw

Akoy pobreng alindahaw
 Sa huyohoy gianudanud
 Nangita ug kapanibaan ahay!
 Sa tanaman ug sa kabulakan
 Aruy (12x)
 Ania ko buiak sa imong taraman
 Aruy (12x)
 Li ka ba malucy
 Ning potreng alindahaw.

Inday Bayle Ta

Inday bayle ta
 Di ko kay kapoy
 Among pamahaw balanghoy.
 Among paniudto balanghoy nga puto.
 Among panihapon balanghoy gihapon.

Inday bayle ta
 Di ko kay kapoy
 Among pamahaw balanghoy.

Alibangbang Bukid

Alibangbang bukid, bukid alibangbang
 Alibangbang bukid, bukid alibangbang
 Alibangbang bukid, bukid alibangbang
 Alibangbang bukid, bukid alibangbang.

A gwapa pa siya!
 May buwak pa siya Uy!
 Nindot ang sinina
 Pareho sa suba
 May kandis pa man
 Hinsilaw sa uwan
 Buhok nga bulawan
 Pareho sa bulan.

M G A D A Y G O NKasadya Ning Taknaa

Kasadya ning taknaa
 Dapit sa kahimayaan
 Maoy atong makita
 Ang panagway nga masanagon
 Bulahan ug bulahan
 Ang tagbalay nga giawitan
 Awit nga halandumon
 Sa tanang taknaa magmalipayon.

CHORUS:

Bagong tuig, bagong kinabuhi
 Duyog sa atong mga pagbatí
 Atong awiton ug atong laylyaon
 Aron magmalipayon

(usba ang ika-primerong walong linya)

Ania Kami

Ania kami
 Ning gabii sa among pagdaygon
 Hinaut pa nga kaniryc dili makatugaw
 Pasko karor
 Panahon, panahon sa kalipay
 Kay natawo na ang manunubos sa kalibutan.

CHORUS:Pambansang Awit

Bayang magiliw
 Perlas ng Silanganan
 Alab ng puso
 Sa dibdib moy buhay.

Lupang hinirang,
 Duyan ka ng magiting,
 Sa manlulupig
 Di ka pasisiil.

Sa dagat at bundok,
 Sa simoy at sa langit mong bughaw,
 May dilag ang tula
 At awit sa paglayang minamahal.

Lupa ng araw, ng luwalhati't pagsinta
 Buhay ay langit sa piling mo;
 Aming ligaya na pag may mang-aapi,
 Ang mamatay nang dahil sa iyo.

The Philippine National Anthem

Land of the morning,
 Child of the Sun returning;
 With fervor burning
 Thee do our souls adore.

Land dear and holy
 Cradle of noble heroes;
 Ne'er shall invaders
 Trample thy sacred shores.

Ever within thy skies
 And through the clouds and o'er the hills and seas,
 Do we behold thy radiance,
 Feel the throb of glorious liberty.

Thy banner dear to all our hearts
 Its sun and stars alight
 O never shall its shining field
 Be dimmed by tyrants' might.

Beautiful land of love,
 Oh land of light
 In thine embrace 'tis rapture to lie;
 But it is glory ever
 When thou art wronged
 For us thy sons to suffer and die.

2. RIDDLES - TIGMO

1. Baston ni San Josep dili maisip.
2. Ug mutindog mubo: ug mulingkod taas.
3. Kabaw nagsungay, abut dinbi ang inga.
4. Duha ka bangka gisakyayan sa usa ka tawo.
5. Sa buntag upat ang tiil; sa udto duha ang tiil;
 sa gabii tulo ang tiil.

6. Tigmotigmo agukoy, ug ma kita mag-asoy.
7. Sa layo pa, daghang tawo; sa duol na wala na.
8. Kayo sa ibabaw, kayo sa ubos, laming kan-on ang tunga.
9. Kabayo ni Adan, dili mukaon kon dili kabay-an.
10. May nawong, dili gwapa; may kamot, dili mukab-ot.
11. Patay, gabitay.
12. Ang ibabaw katunokan, ang ilalum kabatuan.
13. Ig itlog man, no dili man, ran dagan man, te ang katapusan.
14. Balay nga gamay puno sa mga binitay.
15. Dili langgan pero kusog mulupad.
16. Dili dagat, nagnong parat man?
17. Dili gumon, nganong magubot man?
18. Dili iho pero mukaon ug tawo; dako ug taas kaayo.
19. Suga sa Manila, makamatay kung musiga.
20. Balay nga gamay, usa ray haligi.
21. Dili lansang pero sakit kung hitumban.
22. Dili tawo pero masugo nimo.
23. Sa layo pa, nakaila; sa duol na, nangutana.
24. Bungbong tisa, ang atop kalaha.
25. Baka sa katsila, kuko ang gilapa.
26. Maadlaw mora ug haligi; magabii morag pagi.

27. Ang ibabaw kadarohan; ang ilalum kabatoan.
28. Sa bukid ang buno, abot sa lungsod ang dugo.
29. Sa salug ibuno, sa ilong naigo.
30. Lungag sa luyogluyo.
31. Tiyan bukobuko, bukobuko tiyan.
32. Ang tunga malingin, balhibuon ang daplin.
33. Balayng pula ug baba, gibitayng walay sala.
34. Usa sa minutom duha sa momento.
35. Babaying hamis, nikaon sa iyang kaugalingong lawas.
36. Linginlinginon, ugat-ugaton, puwag lubot, putig utot.

Mga tag-an sa Tigmo:

Tag-an sa mga Tigmo

1. Ulan	10. Relo
2. Iro	11. Langkay
3. Dawogdog	12. Nangka
4. Bakya	13. Ignorante
5. Tawo	14. Baba ug ngipon
6. Damgo	15. Ayroplano
7. Agukoy	16. Luha
8. Bibingka	17. Buhok
9. Kudkuran	18. Buaya

19. Liti	28. Baha
20. Payong	29. Utot
21. Tunok	30. Tayhup
22. Urang-utang	31. Unlan
23. Minatay	32. Mata
24. Alimango	33. Sanggab sa tuba
25. Koto	34. Ang letrang
26. Banig	35. Kandila
27. Nangka	36. Tinustos